ശ്രീ.

മാധവനിദാനം.

സാരചന്ദ്രിക എന്ന ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം.

സക്കാർ വൈദ്യൻ വി. കേശവനാശാൻ

അവർകളാൽ വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെട്ടത്.

ശ്രീ.

മാധവനിദാനം.

സാരചന്ദ്രിക എന്ന ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം.

സക്കാർ വൈദ്യൻ വി. കേശവനാശാൻ

അവർകളാൽ വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെട്ടത്.

പ്രകാശകന്മാർ,

എസ്. റി. റെഡ്യാർ ആൻഡ് സൺസ്

"വിദ്യാഭിവർദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം—കൊല്ലം.

൨-ാം പതിപ്പ്—കാപ്പി ൧൦൦൦.

1097.

മുഖവുര.

—:0:—

മനുഷ്യരുടെ ജീവിതകാലത്തിൽ ഒന്നാമതായി ആവശ്യപ്പെടുന്നതു ആ
രോഗ്യമാകുന്നു. ആരോഗ്യമെന്നാൽ അരോഗത (രോഗമില്ലായ്മ) എന്നു ഇവി
ടെ ഒരു വ്യാഖ്യാനം ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യകതയില്ലെങ്കിലും ജനസാമാന്യം ഈ
വിഷയത്തിൽ അത്രതന്നെ ശ്രദ്ധ വച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നു പര്യാലോചിക്കുന്നതി
ന്നു തുടങ്ങിയാൽ ആ ശ്രമം പത്തിനു് ഒമ്പതുകണ്ടു് നിഷ്ഫലമാകാതിരിപ്പാൻ
തരമില്ലെന്നു പറയേണ്ട ആവശ്യകത ഉണ്ടെന്നു നിശ്ചയംതന്നെ. ഒരു ശക്തൻ
പോലും രോഗിയായിത്തീരുന്നതുമനുഷ്യർക്കു പരിതാപകരമായ സംഗതിയാ
കുന്നു. രോഗം ശക്തിയേയും ദ്രവ്യത്തേയും നശിപ്പിച്ചു കഷ്ടങ്ങളേയും ദാരിദ്ര്യ
ത്തേയും ഉണ്ടാക്കുകയാണു് ചെയ്യുന്നതു്. ആമാശയം, പക്വാശയം മുതലായവ
യുടെ പ്രവൃത്തിയാകുന്ന ഭക്ഷണസാധനങ്ങളെ പചിപ്പിക്ക, ഹൃദയത്തിലുള്ള
രക്തത്തെ രക്തനാഡിയിൽകൂടി സഞ്ചരിപ്പിച്ചു ശ്വാസധമനികൾ ശുദ്ധവാ
യുവിനെ അകത്തു നിറയ്ക്കുന്നതിനു ശക്തമാക്കിചെയ്യുക, മുതലായ ശരീരധ
ർമ്മങ്ങൾക്കു സംഗതിവശാൽ വല്ല തടസ്സവും സംഭവിക്കുന്നകാലത്തു ദേഹത്തി
ന്നും തദ്വാരാ മനസ്സിന്നും ഉണ്ടാകുന്ന പലവിധാസ്വാസ്ഥ്യങ്ങളാകുന്നു രോഗങ്ങൾ എ
ന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്. രോഗികൾ എന്നാൽ രോഗമുള്ളവർ എന്നു പ്രത്യേ
കം പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. രോഗഹേതുക്കളെ വ്യാവർത്തിച്ചറിഞ്ഞു അവയുടെ
ശമനത്തിന്നു ശാസ്ത്രീയമായ ഒരു നിശ്ചയപ്രകാരവും യുക്ത്യനുസരണമായും
ചെയ്യപ്പെടുന്ന പരിഹാരങ്ങളെയാണു് വൈദ്യം അല്ലെങ്കിൽ ചികിത്സ എന്നു
പറഞ്ഞുവരുന്നതു്. ഇതിനാൽ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ വൈദ്യവിദ്യയ്ക്കു സാർവ്വ
ത്രികമായ സ്വീകാര്യത്വം അത്യന്താവശ്യകമാകുന്നു എന്നു തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ.
ഈ വക കൃത്യങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതിന്നു അഭ്യാസം എന്നപോലെതന്നെ പരി
ചയവും ഉള്ളവർ മാത്രമേ സമർത്ഥന്മാരായ വൈദ്യന്മാർ എന്ന നാമധേയത്തി
ന്നു് അർഹന്മാരാകയുള്ളു. പ്രാചീനകാലങ്ങളിൽ വൈദ്യവിഷയകജ്ഞാന
ത്തിൽ മുമ്പിട്ടു നിന്നിരുന്നവർ യവനന്മാരായിരുന്നു എന്നാണു ഊഹിക്കപ്പെ
ട്ടിരിക്കുന്നതു. എന്നാൽ അലക്സാണ്ഡർ മഹാരാജാവിന്റെ വൈദ്യപണ്ഡിത
ന്മാരായ യവനന്മാരാൽപോലും ദുസ്സാധ്യങ്ങളായ അനവധി മഹാരോഗങ്ങളെ
ഹിന്ദുവൈദ്യന്മാർ ചികിത്സിച്ചു ഭേദപ്പെടുത്തി എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ പ്രാചീ
നകാലംമുതല്ക്കേ ഈ വിഷയത്തിൽ ഹിന്ദുക്കൾക്കുള്ള അറിവു് സ്പഷ്ടീഭവിക്കുന്നു
ണ്ടല്ലോ. വൈദ്യവിഷയത്തെപ്പററി പ്രതിപാദിക്കുന്ന പ്രധാന പൂർവ്വഗ്രന്ഥ
ങ്ങളായി ഇപ്പോൾ കാണപ്പെടുന്നവ ചരകവും സുശ്രുതവും ആകുന്നു. ചരക
നെ അപേക്ഷിച്ചു അത്യന്തം പ്രധാനവും പ്രാചീനവുമായി ആയുർവേദം എ
ന്നു ഒരു ഗ്രന്ഥം ഉണ്ടായിരുന്നു. അതു് ധന്വന്തരി ഉണ്ടാക്കിയെന്നാണു വി
ചാരിച്ചുവരുന്നതു. ആയുർവേദം ഒരു ഉപവേദമാകുന്നു. ഋഗ്വേദത്തിന്റെ
ഉപവേദമെന്നും അഥർവ്വവേദത്തിന്റെ ഉപവേദമെന്നും പക്ഷാന്തരങ്ങൾ കാ

ണ്ടാനന്റ്. ആയുൎവ്വേദം ക്രിസ്ത്വാബ്ദത്തിന്നു എത്രയോകാലം മുമ്പു ഉണ്ടായതാണെങ്കിലും മറ്റു ശാസ്ത്രങ്ങളെപ്പോലെ കാലക്രമംകൊണ്ടു മാത്രമേ അതിന്നു പ്രസിദ്ധിസമ്പാദിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു, ഈ ശാസ്ത്രത്തെ താഴെപ്പറയുന്നപ്രകാരം എട്ടു വലിയ ഭാഗങ്ങളായി വിഭജിക്കാമെന്നു പ്രസിദ്ധനായ ഡാക്ടർവിലസൺ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു (൧) ശല്യാഹരണം (ദേഹത്തിൽതറച്ച ശസ്ത്രകീലാദികളെ എടുത്തു കളയേണ്ടുന്ന സൂത്രങ്ങൾ) (൨) ശാലാക്യം (സിരാവിധിയെപ്പറ്റിയുംമറ്റും) (൩) കായചികിത്സ (ജ്വരാദിരോഗങ്ങളുടെ നിവൎത്തനോപായം) (൪) ഭൂതവിദ്യ (ഭൂതാവേശംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളുടെ ചികിത്സ) (൫) കൌമാരഭൃത്യം(ബാലചികിത്സ)(൬)പ്രത്യൌഷധവിധി(ഔഷധപ്രയോഗത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അപകടപ്രതികാരം)(൭)രസായനതന്ത്രം (കെമിസ്ത്രി എന്നു പറയപ്പെടുന്ന രസവാദശാസ്ത്രം) (൮) വാജീകരണം (അപത്യസന്താനകരമായ പ്രവൃത്തിയെപ്പറ്റിയും മറ്റും) മറ്റു ഗ്രന്ഥങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു അത്യധികം പൌരാണികമായ ചരകവും സുശ്രുതവും പ്രസിദ്ധന്മാരായ ചരകാചാൎയ്യരേയും സുശ്രുതാചാൎയ്യരേയും ആകുന്നു. ഇവരുടെ കാലത്തെക്കുറിച്ച് ക്ലിപ്തമായ അറിവു ഇതേവരെ ലഭിച്ചിട്ടില്ല; ഏതാണ്ടു ആറാംനൂറ്റാണ്ടിൽ ആയിരിക്കാമെന്നു പല മഹാന്മാരും അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. സുശ്രുതം എട്ടാം ശതാബ്ദത്തിന്നു മുമ്പായി അറബിഭാഷയിൽ തൎജ്ജമചെയ്തു കാണുന്നതിൽനിന്നും മുമ്പറഞ്ഞതുകാലം ഏകദേശം ശരിയായിരിക്കാമെന്നു തോന്നുന്നു. ചരകത്തിലും മുമ്പറഞ്ഞതുപോലെ എട്ടു വിഭജനങ്ങൾ കാണുന്നുണ്ട്. (൧) സൂത്രസ്ഥാനം (ഭിഷഗ്ഭേഷജരോഗികൾക്കുള്ള പരസ്പരക്രമനിരൂപണം)(൨)നിദാനസ്ഥാനം (ജ്വരരക്തപിത്താദിരോഗങ്ങളുടെ ഉല്പത്തിക്രമനിരൂപണം)(൩) വിമാനസ്ഥാനം (സാങ്ക്രമികം ദോഷവിജ്ഞാനീയം മുതലായതിനെപ്പറ്റി) (൪) ശരീരസ്ഥാനം(സ്ഥാനാകൃതി ചോദിതജീവപ്രവേശനീയ ബന്ധങ്ങളാദി ശരീരഗുണദോഷനിരൂപണം) (൫) ഇന്ദ്രിയസ്ഥാനം (ശ്രോത്രാദി ഇന്ദ്രിയനിഷ്ഠമായ ശബ്ദാദിഗുണദോഷനിരൂപണത്തെപ്പറ്റിയും അംഗവൈകല്യം ബലക്ഷയം മരണം മുതലായസംഗതികളെക്കുറിച്ചും മറ്റും) (൬) ചികിത്സാസ്ഥാനം (ആഹാരവിഹാരാധിക്യകൃതങ്ങളായ ജ്വരാദി സൎവ്വരോഗങ്ങൾക്കും ശോധനശമനാത്മകമായ ഔഷധപ്രയോഗംകൊണ്ടു ദീൎഘായുസ്സായിരിപ്പാനുള്ള ക്രമങ്ങളെപ്പറ്റിയും മറ്റും) (൭) കല്പസ്ഥാനം (വമനവിരേചനസ്ഥ ഭേഷജമാനസ്ഥാനാദി ഗുണദോഷനിരൂപണം (൮) സിദ്ധിസ്ഥാനം, (ശസ്ത്രസാധ്യങ്ങളായ അശ്മര്യാദി രോഗനിവൎത്തനത്തെപ്പറ്റിയും മറ്റും) ഈ ഗ്രന്ഥം ആത്രേയമഹൎഷി അഗ്നിവേശമഹൎഷിയോടുപദേശിക്കുന്ന വിധത്തിലാണ് എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത്. സുശ്രുതം ചരകത്തിനുശേഷം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതാണെന്നു വിചാരിക്കപ്പെട്ടുവരുന്നു. സുശ്രുതത്തിലെ വിഭജനങ്ങൾക്കു ചരകത്തിനോടു ഏതാണ്ടു വൈജാത്യമുണ്ടെന്നുപറയാം. ആയുൎവ്വേദം ബ്രഹ്മനിൽനിന്നു പ്രജാപതിയും പ്രജാപതിയിൽനിന്നു അശ്വിനീദേവന്മാരും അവരിൽനിന്നു ഇന്ദ്രനും ഇന്ദ്രനിൽനിന്നു ധന്വന്തരിയും അദ്ദേഹത്തോടു സുശ്രുതനും ഗ്രഹിച്ചു എന്നാണ് ഈ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്നതു. സുശ്രുതത്തെ ആറുഭാ

മായിട്ടാണ വിഭജിച്ചിരിക്കുന്നതു (൧) സൂത്രസ്ഥാനം (ഭേഷജങ്ങളായ വൃ
ക്ഷാദ്യാദി പദാർത്ഥങ്ങളെപ്പറ്റിയും, പലവിധങ്ങളായരോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചും,ശ
സ്ത്രം ഔഷധം ഇവയുടെ ഗുണാഗുണവിവേചനത്തെക്കുറിച്ചും, ശസ്ത്രക്രിയാന
ന്തരം കർത്തവ്യങ്ങളായ പഥ്യാഹാരാദ്യനുഷ്ഠാനക്രമത്തെക്കുറിച്ചും പിടകാഗ്ര
ന്ഥ്യാദി മഹാരോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചും മറ്റും വിവരിക്കുന്നു) (൨) നിദാനസ്ഥാനം
(രോഗലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചും രോഗബീജങ്ങളെക്കുറിച്ചും മറ്റും) (൩) ശാരീ
രസ്ഥാനം (ശരീരത്തിന്റെപ്രകൃതിയേയുംഗർഭചികിത്സ മുതലായതിനേയുംകുറി
ച്ചും മറ്റും) (൪) ചികിത്സാസ്ഥാനം (വ്രണം കുഷ്ഠം മേഹം വാതം മുതലാ
യ രോഗങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും അതുകൾക്കുള്ള ചികിത്സ, ഗർഭരക്ഷണം,
ചികിത്സാശസ്ത്രങ്ങളുടെ ഉപയോഗക്രമം മുതലായതിനെക്കുറിച്ചും മറ്റും) (൫) ക
ല്പസ്ഥാനം (ഭക്ഷണസാധനങ്ങളേയും പേയസാധനങ്ങളേയുംമറ്റും) (൬)
ഉത്തരസ്ഥാനം (ശിരോവ്യാധി നേത്രരോഗം പീനസം മുതലായതിനേയുംജ്വ
രം, അതിസാരം, മോഹാലസ്യം, വിസൂചിക ഉന്മാദം, മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ
ചികിത്സാവിധിയെപ്പറ്റിയും മറ്റും) ചരകസുശ്രുതങ്ങളെ ക്രോഡീകരിച്ചെഴു
തപ്പെട്ടിട്ടുള്ള അഷ്ടാംഗഹൃദയമെന്ന ഗ്രന്ഥമാണ് ഈ വിഷയത്തിൽ പിന്ന
ത്തെ മാന്യതയ്ക്കു പാത്രമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ളതു്. ഇപ്പോൾനമ്മുടെ മദ്ധ്യകേരളം
ഒട്ടുക്ക് പ്രചരിക്കുന്ന ഇതിലും (൧) സൂത്രം (൨) നിദാനം (൩) ശാരീരം (൪) ക
ല്പം (൫) ചികിത്സ (൬) ഉത്തരം എന്നു ആറു വിഭാഗങ്ങൾ അടങ്ങിട്ടു
ണ്ട്. ഇതുകളെക്കൊണ്ടുതന്നെ നമ്മുടെ പൂർവന്മാർവൈദ്യശാസ്ത്രത്തിൽ അതി
സമർത്ഥന്മാരായിരുന്നു എന്നു നമുക്ക് ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാണ്. ഗോവസൂരികീ
റിവയ്ക്കുന്ന ഒരു സൂത്രം ഒരു യൂറോപീയപണ്ഡിതൻ കണ്ടുപിടിച്ചതാണെന്നായി
രുന്നു ഇതേവരെയുള്ള ധാരണ. എന്നാൽ എത്രയോ നൂറ്റാണ്ടുകൾക്കു മുമ്പേത
ന്നെ അതിനെക്കുറിച്ചു ഹിന്ദുക്കളുടെ ആയുർവേദത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന്
ഒരു ഇംഗ്ലീഷ്‌വൈദ്യൻബംഗാളത്തിലെ വൈദ്യസംഘമായ സഭയിൽവ
ച്ചു അടുത്തകാലത്തു ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു പ്രസംഗത്തിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കു
മ്പോൾ ഹിന്ദുക്കൾക്കുണ്ടാകാവുന്ന ചാരിതാർത്ഥ്യം അല്പമൊന്നല്ല. ഉ
ത്തമശസ്ത്രജ്ഞന്മാരെന്നഭിമാനിക്കുന്ന ഹിന്ദുക്കൾ ശസ്ത്രക്രിയയിലും വിച
ക്ഷണന്മാരായിരുന്നുവോ എന്നു ശങ്കിക്കുന്നതായാൽ അതു സുശ്രുതം എന്നഗ്ര
ന്ഥത്തിന്റെ അദ്ധ്യായങ്ങൾ വായിക്കുന്നതോടുകൂടി ബാഷ്പീഭവിച്ചുപോകു
മെന്നു ബോധപ്പെടുന്നതാണ്. ചരകം ഔഷധപ്രയോഗപ്രധാനവും സുശ്രുതം
ശസ്ത്രപ്രയോഗപ്രധാനവുമാണ്. സുശ്രുതത്തിലെ ശസ്ത്രക്രിയയെ എട്ടായി
വിഭജിച്ചിരിക്കയാണ്. അവ ഛേദനം ഭേദനം, ഏഷ്യം,ലേഖനം, വേധ
നം, ആഹാര്യം,വിസ്രാവണം, സീവനം എന്നു എട്ടാകുന്നു. ശസ്ത്രങ്ങളിൽ യ
ന്ത്രം,ശസ്ത്രം, ക്ഷാരം, അഗ്നി, ശലാകം, ശൃംഗം അലാബു ജളൂകം ഇവ പ്രധാ
നങ്ങളാണ്. ഐതിഹാസികകാലത്തിനു മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന വൈദ്യശാസ്ത്രത്തെ
യാണ് ഇപ്പോൾ ആയുർവേദമെന്നു വ്യവഹരിച്ചുവരുന്നതു. ഇങ്ങിനെ ഒരു ഗ്ര
ന്ഥംകാണപ്പെടാത്തതുകൊണ്ടു വൈദ്യവിഷയമായ (എല്ലാ ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കും
കൂടി) ഇങ്ങനെ ഒരു പേർ സമഷ്ടിയായി കല്പിച്ചിരിക്കയാണ് എന്നേ ഉ

ഹിപ്പാൻ വഴികാണുന്നുള്ളു. പൂർവന്മാരായ ഹിന്തുവൈദ്യന്മാരുടേയും ഇക്കാലത്തുള്ള ഹിന്തുവൈദ്യന്മാരുടേയും ഈ വിഷയത്തിലുള്ള സാമർത്ഥ്യത്തെ താരതമ്യവിവേചനം ചെയ്തുനോക്കുന്നതായാൽ പേരിനുകൂടി അർഹരായിട്ടുള്ളവർ എണ്ണത്തിൽ ചുരുങ്ങുമെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ. ഇപ്പോഴത്തെ വൈദ്യന്മാരെത്തന്നെ ഇംഗ്ലീഷ് വൈദ്യന്മാരെന്നും നാട്ടുവൈദ്യന്മാരെന്നും തരംതിരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇംഗ്ലീഷ് വൈദ്യന്മാർ പഠിപ്പിനേയും പരിചയത്തേയും സശ്രദ്ധം സമ്പാദിക്കുന്നതിനാൽ അവരെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്നേടത്തോളം ഉപകാരം നാട്ടുവൈദ്യന്മാരെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു യാവശം അനുഭവം വന്നിട്ടുള്ള കാര്യമാണല്ലോ. സൂക്ഷ്മമായി പ്രവർത്തിച്ചാൽ ശസ്ത്രക്രിയയെ ഒഴിച്ചു നാട്ടുചികിത്സകൊണ്ടുണ്ടാകാവുന്നേടത്തോളം ഗുണം ഇംഗ്ലീഷ് ചികിത്സകൊണ്ടുണ്ടാവുകയില്ലെന്നു സധൈര്യം പറയാവുന്നതാണ്. അങ്ങിനെ പ്രവർത്തിക്കുന്നതിൽ അസമർത്ഥന്മാരായിത്തീരുന്നതിനു കാരണം രോഗബീജോല്പാദനത്തെ കണ്ടുപിടിച്ചു തദനുസാരമായി ചികിത്സിക്കാൻ ഉദ്യമിക്കായ്കതന്നെ. ഇപ്പോഴത്തെ ദേശകാലാവസ്ഥയെ അനുസരിച്ചുനോക്കിയാൽ ഈ വിഷയത്തിൽ ജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കുന്നതിനു ഇംഗ്ലീഷ് സംസ്കൃതം എന്നീ രണ്ടുഭാഷകളും അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതു നിർബന്ധമത്രെ. സംസ്കൃതഭാഷയിലുള്ള ചരകം, സുശ്രുതം, അഷ്ടാംഗസംഗ്രഹം അഷ്ടാംഗഹൃദയം മുതലായ പ്രധാനഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കു സാരമായ വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ ഇംഗ്ലീഷ് പണ്ഡിതന്മാർ ചെയ്തിട്ടുള്ളതിനെ ഭാഷാസഹായം കൂടാതെ അറിവാൻ എളുപ്പമുണ്ടാകുന്നതല്ലല്ലോ. അപ്രകാരംതന്നെ നാട്ടുവൈദ്യശാലയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനും സംസ്കൃതഭാഷയിൽ അതിയായ ജ്ഞാനം ആവശ്യപ്പെടുന്നു. ഈ രണ്ടുഭാഷകളിലും സാധാരണ ജ്ഞാനംപോലും ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ആളുകളാകുന്നു ഇപ്പോൾ വൈദ്യന്മാരുടെ വേഷത്തിൽ അധികമായി കാണപ്പെടുന്നതു. ചികിത്സാവിഷയത്തിൽ രോഗോല്പത്തിയെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവ് അത്യന്തം ആവശ്യമായിരിക്കുന്നു എങ്കിലും ആ വിഷയത്തെ സവിസ്തരം പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥം ഒന്നുംതന്നെ സാധാരണന്മാരായ വൈദ്യന്മാരെ സഹായിക്കുന്നില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആയുർവേദശാഖയിൽ മുൻപറഞ്ഞ ചരകാദികൾ പ്രധാനകൃതികളാണെങ്കിലും രോഗോല്പത്തിയെ അറിയുന്നതിനുള്ള നിദാനം എന്ന വിഷയത്തെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം മാധവാചാര്യർ സംസ്കൃതഭാഷയിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ള മാധവനിദാനമാകുന്ന പ്രശസ്തിയ്ക്കു അർഹമായിട്ടുള്ളതു. നിദാനഭാഗത്തെ ഓരോതന്ത്രങ്ങളും മറ്റുസ്ഥാനങ്ങളോടുകൂടി സംഗ്രഹിച്ചു എഴുതിയിട്ടുള്ളതല്ലാതെ ഗ്രന്ഥതല്പരരെ അനുഗ്രഹിച്ചു ലോകോപകാരാർത്ഥം നിദാനരൂപങ്ങളെ മാധവാചാര്യർ മാത്രമേ വിസ്തരിച്ചെഴുതിയിട്ടുള്ളു എന്നു പറയുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേവ നമുക്കു ബോധ്യമാകുന്ന ബഹുമാനം അല്പമൊന്നുമല്ല. മാധവനിദാനം മാധവാചാര്യർ എഴുതിയിട്ടുള്ളതാണെന്നു മുൻപറഞ്ഞുവല്ലോ. ഇദ്ദേഹം മാധവാചാര്യന്റെ പുത്രനും പ്രസിദ്ധനായ വേദഭാഷ്യകാരനും മാധവവിദ്യാരണ്യർ എന്നവരുടെ പഞ്ചദശീകർത്താവുമായ ആചാര്യസായണന്റെയും ഭോഗനാഥന്റെയും സഹോദരനുമായ വൈദ്യപണ്ഡിതനാകുന്നു. ഇദ്ദേഹം പതിനാലാംനൂ

റാണ്ടിൽ ജീവിച്ചിരുന്നു എന്ന് വിചാരിക്കപ്പെട്ടുവരുന്നു. മാധവനിദാനം കൂടാതെ സൎവ്വദൎശനസംഗ്രഹം, സംക്ഷേപശങ്കരവിജയം മുതലായ അനേകം കൃതികളും ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ട്. കൂടാതെയുൎപ്പാത്ത വിജയനഗരവാസിയായ സായണാചാൎയ്യരോടുകൂടി ഋഗ്വേദത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം എഴുതിയിട്ടുണ്ട് സായണൻ വിജയനഗരരാജാവിന്റെ മന്ത്രിയുമായിരുന്നു. മാധവാചാൎയ്യനെക്കുറിച്ച് ജൈമിനിയുടെ ന്യായമാലാവിസ്തരത്തിൽ താഴെപ്പറയുംപ്രകാരം പ്രസ്താവിച്ചുകാണുന്നു.

"ശ്രുതസ്മൃതസദാചാര പാലകോമാധവോബുധഃ
സ്മാൎത്തംവ്യാഖ്യായസൎവ്വാൎത്ഥംദ്വിജാൎത്ഥശ്രൌതമുദ്യതഃ"

ഇത്രത്തോളം പ്രസിദ്ധിയേറിയ മാധവാചാൎയ്യന്റെ ഗ്രന്ഥമായ മാധവനിദാനത്തിനു ഇതേവരെ ഒരു നല്ല വ്യാഖ്യാനം ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നുപറയുമ്പോൾ രോഗങ്ങളുടെമൌലതത്വങ്ങളിൽ അജ്ഞാതന്മാരായിട്ടുള്ള വൈദ്യന്മാരിൽ നിന്നും ജനങ്ങൾക്കു ഉണ്ടാകാവുന്ന സങ്കടത്തിന്റെ ഒരു തോതുനിൎണ്ണയിക്കാവുന്നതാണല്ലോ. എന്നാൽ സാൎവത്രികമായി വിദ്വാൻ എന്നപ്രശസ്തിയോടുകൂടിയവരാളും ഗ്രന്ഥനിൎമ്മിതിയിൽ അശ്രാന്തപരിശ്രമനും ആയുൎവ്വേദതത്വജ്ഞന്മാരിൽ ഒട്ടും അപ്രധാനനല്ലാത്ത ആളും സൎക്കാർ വൈദ്യനും ആയ മ. രാ. രാ. പരവൂർ വി. കേശവനാശാനവൎകളെക്കൊണ്ടു മാധവനിദാനത്തെ വ്യാഖ്യാനിപ്പിച്ചു എന്റെ സ്വന്ത ചിലവിന്മേൽ അച്ചടിച്ചു ഇതാ പുറത്താക്കിയിരിക്കുന്നു. മൂലശ്ലോകംകൊണ്ടു വിഷയവ്യാപ്തി ചുരുങ്ങിയിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നിയിട്ടുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ ചരകൻ, സുശ്രുതൻ, വാഗ്ഭടൻ മുതലായ ഭിഷഗ്വരന്മാരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെക്കൂടെ ഉദ്ധരിച്ചുസ്പഷ്ടീകരിക്കുകയും അവയെല്ലാം വ്യക്തമായവ്യാഖ്യാനംചെയ്യുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. സമുദ്രമദ്ധ്യത്തിൽപെട്ട കരകാണാതെ ഓളങ്ങളിൽ പ്രതിചലിച്ചുഴലുന്നവിധം പഠിതാവു വിഷമിക്കത്തക്കവണ്ണം പദ്യങ്ങൾക്കു ഗഹനങ്ങളായ വ്യാഖ്യാനങ്ങളെഴുതാൻ ആശാനവൎകൾ ഇന്നിത്തിട്ടില്ലെന്നു സഹൃദയന്മാർ ഏകകണ്ഠ്യേന സമ്മതിക്കുന്നതാണ്. എന്റെ അപേക്ഷയെ ഉപേക്ഷിക്കാതെ ആശാനവൎകൾ ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന് ഇങ്ങിനെ സുഗ്രഹമായ ഒരു വ്യാഖ്യാനം എഴുതിത്തന്നതിലേക്ക് ഞാൻപ്രത്യേകം കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു.

൧൦൮—൫൦—൧൯ } എന്. എസ്. റി. റെഡ്യാർ.
"വിദ്യാഭിവൎദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം—കൊല്ലം

വിഷയസംകേതസൂചി.

മദീയഹൃദയാകാശ ഭാസ്വരംഗുരുവിഗ്രഹം
പ്രണമ്യ ബാലബോധായ ക്രിയതേ "സാരചന്ദ്രികാ"

മാധവനിദാനം

സവ്യാഖ്യാനം.

---

൧. പ്രണമ്യജഗദുല്പത്തി സ്ഥിതിസംഹാരകാരണം
സ്വർഗ്ഗാപവർഗ്ഗയോർദ്വാരം ത്രൈലോക്യശരണംശിവം

൨. നാനാമുനീനാംവചനൈരിദാനീം
സമാസതസ്സദ്ഭിഷജാംനിയോഗാൽ
സോപദ്രവാരിഷ്ടനിദാനലിംഗോ
നിബദ്ധ്യതേരോഗവിനിശ്ചയോയം.

ഭൂമിതുടങ്ങിയുള്ള അഖില ജഗത്തുകളെയും സൃഷ്ടിക്കയും രക്ഷിക്കയും, സംഹരിക്കയും ചെയ്യുന്നവനും, സ്വർഗ്ഗത്തെയും മോക്ഷത്തെയും പ്രാപിപ്പിക്കുന്നവനും, ഭുവനത്രയത്തിന്റെ രക്ഷകനായുള്ളവനും മംഗളസ്വരൂപനും ആയിരിക്കുന്ന അഖിലപരിപാലകനായ ശിവനെയും പരമാത്മാവിനെ ഏറ്റവും നമസ്കരിച്ചിട്ട് ചരകാദികളായ മഹാമുനികളായ എല്ലാമഹർഷിമാരുടെ വാക്കുകളെ പ്രമാണിച്ചും നല്ല വൈദ്യന്മാരുടെ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ചും ഉപദ്രവം, മരണം ലക്ഷണം, ലിംഗം, ഇതുകളോടുകൂടി രോഗങ്ങളുടെ വിവരമായ നിശ്ചയത്തോടുംകൂടിയ ഈ ഗ്രന്ഥം സംക്ഷേപമായി ഇപ്പോൾ രചിക്കപ്പെടുന്നു.

൩. നാനാതന്ത്രവിഹീനാനാം ഭിഷജാമല്പമേധസാം
സുഖംവിജ്ഞാതുമാതങ്കമയമേവഭവിഷ്യതി.

രോഗനിദാനം പല തന്ത്രങ്ങളിലായി കിടക്കുന്നതിനാൽ ആ വക തന്ത്രങ്ങളെല്ലാം നോക്കീട്ടില്ലാത്തവരും സവിസ്തരങ്ങളായ പ്രമാണങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാനും ധരിപ്പാനും തക്ക ബുദ്ധിശക്തിയില്ലാത്തവരും ആയ വൈദ്യന്മാർക്ക് സുഖമായിട്ടുള്ളതും രോഗത്തെ അറിവാൻ ഈ ഗ്രന്ഥം ഉപയോഗപ്പെടുന്നതാകുന്നു.

൪. നിദാനംപൂർവ്വരൂപാണി രൂപാണ്യുപശയസ്തഥാ
സംപ്രാപ്തിശ്ചേതിവിജ്ഞാനം രോഗാണാംപഞ്ചധാസ്മൃതം.

രോഗങ്ങളുടെ വിജ്ഞാനത്തിനുള്ള ഉപായങ്ങൾ നിദാനം, പൂർവ്വരൂപം, രൂപം ഉപശയം, സംപ്രാപ്തി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു

൫. നിമിത്തഹേത്വായതന പ്രത്യയോത്ഥാനകാരണൈഃ
നിദാനമാഹുഃ പര്യായൈഃ പ്രാഗ്രൂപംയേനലക്ഷ്യതേ.

൬. ഉല്പിത്സുരാമയോദോഷ വിശേഷേണാനധിഷ്ഠിതഃ
ലിംഗമവ്യക്തമല്പത്വാ ദ്വ്യാധീനാംതദ്യഥായഥം.

൭. തദേവവ്യക്തതാംയാതം രൂപമിത്യഭിധീയതേ
സംസ്ഥാനംവ്യഞ്ജനംലിംഗം ലക്ഷണംചിഹ്നമാകൃതിഃ

നിമിത്തമെന്നും ഹേതുവെന്നും ആയതനമെന്നും പ്രത്യയമെന്നും ഉത്ഥാനമെന്നും കാരണമെന്നും ഇങ്ങിനെ നിദാനത്തിനു ആറു പര്യായനാമങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോ

(൨) പഞ്ചലക്ഷണനിദാനം

കുന്ന രോഗം ത്രിദോഷങ്ങളിൽവെച്ച് ഏതുദോഷത്തിന്റെ കോപത്താലാണെന്നു നിശ്ചയംവരാത്തതും വ്യാധികളുടെ അല്പതരങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങൾ അസ്പഷ്ടങ്ങളായും ഇരിക്കുമ്പോൾ ആ [illegible]പീഡകളെക്കൂടെ ഉണ്ടാക്കപ്പെടുന്നതു പൂർവ്വരൂപമാകുന്നു. ആ പൂർവ്വരൂപംതന്നെ വാതാദിദോഷങ്ങളിൽവെച്ച് ഇന്നദോഷം കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നറിവാൻ തക്കവണ്ണം വ്യക്തമായാൽ അതിന്നു രൂപം എന്നു പേർസിദ്ധിക്കുന്നു. സംസ്ഥാനം, വ്യഞ്ജനം, ലിംഗം, ലക്ഷണം, ചിഹ്നം, ആകൃതി ഇങ്ങിനെ ആറുനാമങ്ങളും രൂപത്തിനുണ്ട്.

൮. ഹേതുവ്യാധിവിപര്യസ്ത വിപര്യസ്താർത്ഥകാരിണാം
ഔഷധാന്നവിഹാരാണാ മുപയോഗം സുഖാവഹം.

൯. വിദ്യാദുപശയം വ്യാധേ സ്സഹിസാത്മ്യമിതിസ്മൃതഃ
വിപരീതോനുപശയോ വ്യാധ്യസാത്മ്യാഭിസംജ്ഞിതഃ

ഹേതുവിന്നു വിപരീതങ്ങളായും വ്യാധിക്കു വിപരീതങ്ങളായും ഹേതു വ്യാധികൾക്കു വിപരീതഫലത്തെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നവയായും ഇരിക്കുന്ന ഔഷധവും അന്നവും വിഹാരവും സുഖാവഹമാകുംവണ്ണം ഉപയോഗിക്കുന്നതിന്നു ഉപശയമെന്നു പേർ. ഇതിന്നു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതു അനുപശയമാകുന്നു. വ്യാധ്യസാത്മ്യമെന്നും പറയും.

൧൦. യഥാദുഷ്ടേന ദോഷേണ യഥാചാനുവിസർപ്പതാ
നിർവൃത്തിരാമയസ്യാസൗ സംപ്രാപ്തിർജ്ജാതിരാഗതിഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ യാതൊരുപ്രകാരം ദുഷിച്ചിട്ടും യാതൊരുപ്രകാരം വ്യാപിച്ചിട്ടും വ്യാധിയെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്നു അതു സംപ്രാപ്തിയാകുന്നു. ഇതിന്നു ജാതിയെന്നും ആഗതിയെന്നും പേർ.

൧൧. സംഖ്യാവികല്പപ്രാധാന്യ ബലകാലവിശേഷതഃ
സാഭിദ്യതേയഥാത്രൈവ വക്ഷ്യന്തേഷ്ടൗജ്വരാ ഇതി.

ആ സംപ്രാപ്തിയാകട്ടെ സംഖ്യ, വികല്പം, പ്രാധാന്യം, ബലം, കാലം ഇവ വിശേഷം ഹേതുവായിട്ടു അനേകപ്രകാരമായിത്തീരുന്നു. ജ്വരമിൽ സംഖ്യയെന്നതു ജ്വരം എട്ടെന്നും കുഷ്ഠം [illegible] ആദ്യം മറ്റുള്ള രോഗസംഖ്യാനിശ്ചയമാകുന്നു.

൧൨. ദോഷാണാം സമവേതാനാം വികല്പോംശാംശകല്പനാ
സ്വാതന്ത്ര്യപാരതന്ത്ര്യാഭ്യാം വ്യാധേഃ പ്രാധാന്യമാദിശേത്.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഒന്നായിച്ചേർന്നു ഉണ്ടായതായ ഒരു രോഗത്തിൽ ഒന്നു കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഒന്നു അതിലും അധികം കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഒന്നു ഇതുരണ്ടിനേക്കാളും കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും മറ്റുമുള്ള അംശകല്പനയാകുന്നു വികല്പമെന്നു പറയുന്നതു്. വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടും അന്യസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടും രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. എന്നാൽ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചുണ്ടാകുന്നതു സ്വാതന്ത്ര്യം; അതിന്നാകുന്നു പ്രാധാന്യം. അന്യസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചുണ്ടാകുന്നതു പാരതന്ത്ര്യം; അതിന്നാകുന്നു അപ്രാധാന്യം.

൧൩. ഹേത്വാദികാർത്സ്ന്യാവയവൈർ ബലാബലവിശേഷണം
നക്തംദിനർത്തുഭുക്താംശൈർ വ്യാധികാലോയഥാമലം.

നിദാനം, പൂർവ്വരൂപം മുതലായതുകൾക്കു പൂർണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ വ്യാധിക്കു ബലമുണ്ടെന്നും ഇല്ല എങ്കിൽ ബലമില്ലെന്നും അറിയണം. രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും ആദ്യത്തിങ്കലും മദ്ധ്യത്തിങ്കലും ഒടുവിലും വാതാദിദോഷകോപംകൊണ്ടു ഉണ്ടാകുന്നവയായ വ്യാധികൾ ബലമുള്ളവയായിരിക്കും. വസന്താദിഋതുക്കളിലും ഇപ്രകാരം അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതജ്വരം, രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും അന്ത്യത്തിങ്കലും വർഷം ഗ്രീഷ്മം ഇതു രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും. പിത്തജ്വരം രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കലും വർഷം, ശരത്ത് ഇതു രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും. കഫജ്വരം രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും ആദിയിങ്കലും ഹേമന്തം, ശിശിരം ഇതു രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും ഇതത്രെ കാലം.

൧൫. ഇതിപ്രോക്തോ നിദാനാർത്ഥഃ സ വ്യാസേനോപദേക്ഷ്യതേ
സർവ്വേഷാമേവ രോഗാണാം നിദാനം കുപിതാ മലാഃ
൧൬. തത്പ്രകോപസ്യ തു പ്രോക്തം വിവിധാഹിതസേവനം

ഇപ്രകാരം നിദാനത്തിന്റെ അർത്ഥത്തെ സംക്ഷേപമായി പറഞ്ഞു. ഇനി അതിനെത്തന്നെ വിസ്തരമായി പറയും. സർവ്വരോഗങ്ങളുടെയും കാരണം വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപമാകുന്നു. ദോഷകോപത്തിനു കാരണം പലവിധമായ അപത്ഥ്യസേവനവും ആകുന്നു.

നിദാനാർത്ഥകരോ രോഗോ രോഗസ്യാപ്യുപജായതേ
൧൭. തദ്യഥാ ജ്വരസന്താപാദ് രക്തപിത്തമുദീര്യതേ
രക്തപിത്താജ്ജ്വരസ്താഭ്യാം ശോഷശ്ചാപ്യുപജായതേ
൧൮. പ്ലീഹാഭിവൃദ്ധ്യാ ജഠരം ജഠരാച്ഛോഫ ഏവ ച
അർശോഭ്യോ ജാഠരം ദുഃഖം ഗുല്മശ്ചാപ്യുപജായതേ
൧൯. പ്രതിശ്യായാദഥോ കാസഃ കാസാത് സംജായതേ ക്ഷയഃ
ക്ഷയോ രോഗസ്യ ഹേതുത്വേ ശോഷസ്യാപ്യുപജായതേ.
൨൦. തേ പൂർവ്വം കേവലാ രോഗാഃ പശ്ചാദ്ധേത്വർത്ഥകാരിണഃ

രോഗത്തിനു രോഗവും കാരണമായി വരും. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ ജ്വരം ഹേതുവായിട്ട് രക്തപിത്തം ഉണ്ടാകും. രക്തപിത്തം ഹേതുവായിട്ട് ജ്വരവും ഉണ്ടാകും; ആ രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട് ശോഷം ഉണ്ടാകും. പ്ലീഹാരോഗം ഹേതുവായിട്ട് ഉദരം ഉണ്ടാകും. ഉദരം ഹേതുവായിട്ട് ശോഫം ഉണ്ടാകും. അർശസ്സു ഹേതുവായിട്ട് ഉദരവും ഗുല്മവും ഉണ്ടാകും. പീനസം ഹേതുവായിട്ട് ചുമയുണ്ടാകും. ചുമ ഹേതുവായിട്ട് ക്ഷയം ഉണ്ടാകും. അതതു രോഗങ്ങളായിത്തീരുന്നു. ആ രോഗങ്ങൾ ശോഷത്തിനു ഹേതുവാകുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല അനേകം രോഗങ്ങൾക്കു പരിപൂർണ്ണമായും ഇരിക്കുന്നു. ആ വ്യാധികൾ മുമ്പ് സ്വതന്ത്രങ്ങളായും പിന്നീട് രോഗോല്പത്തിക്കു ഹേതുക്കളായും തീരുന്നു.

കശ്ചിദ്ധി രോഗോ രോഗസ്യ ഹേതുർഭൂത്വാ പ്രശാമ്യതി
൨൦. ന പ്രശാമ്യതി ചാപ്യന്യോ ഹേതുത്വം കുരുതേപി ച
ഏവം കൃച്ഛ്രതമാ നൄണാം ദൃശ്യന്തേ വ്യാധിസങ്കരാഃ
൨൧. തസ്മാദ്യത്നേന സദ്വൈദ്യൈരിച്ഛദ്ഭിഃ സിദ്ധിമുത്തമാം
ജ്ഞാതവ്യോ വക്ഷ്യതേ യോയം ജ്വരാദീനാം വിനിശ്ചയഃ.

ചില രോഗങ്ങൾ അന്യരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കിച്ചതിന്റെ ശേഷം ശമിക്കാറുണ്ട്. എന്നാൽ ചിലതു അങ്ങിനെയല്ല. അവ ശമിക്കാതെ നിന്നിട്ട് അന്യരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കിപ്പിക്കും. അതെങ്ങിനെയെന്നാൽ പീനസം ശമിക്കാതെതന്നെ കാസത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നു. അർശസ്സു ശമിക്കാതെ നിന്നിട്ട് ജാഠരത്തെ ഉണ്ടാക്കിപ്പിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള വ്യാധിസങ്കരങ്ങൾ മനുഷ്യർക്ക് പലവിധമായ ദുഃഖത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ യശസ്സ്, സൗഭാഗ്യം മുതലായിട്ടുള്ള വിശിഷ്ടഗുണങ്ങളെ ഇച്ഛിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാർ ജ്വരം മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ നിശ്ചയം വരുത്തുവാൻ വേണ്ടി പ്രത്യേകം പ്രയത്നിക്കേണ്ടതാകുന്നു. എന്നാൽ സർവ്വരോഗങ്ങളിൽവച്ചും പ്രാധാന്യം ജ്വരത്തിനാകയാൽ മുമ്പു ജ്വരനിദാനത്തെ പറയുന്നു.

ജ്വരോല്പത്തി.

൧. ദക്ഷാപമാനസംക്രുദ്ധരുദ്രനിശ്വാസസംഭവഃ
ജ്വരോഷ്ടധാ പൃഥഗ്ദ്വന്ദ്വസംഘാതാഗന്തുജസ്സ്മൃതഃ.

ദക്ഷന്റെ അപമാനം ഹേതുവായിട്ട് ക്രുദ്ധനായ പരമശിവന്റെ നിശ്വാസത്തിൽനിന്നാകുന്നു ജ്വരത്തിന്റെ ഉത്ഭവം. സുശ്രുതത്തിൽ 'രുദ്രകോപാഗ്നി സംഭൂതോ ജ്വര'' എന്ന പ്രയോഗം കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ ജ്വരം രുദ്രന്റെ കോപാഗ്നിയിൽനിന്ന് സംഭ

വിച്ചതാണെന്നു ഗ്രന്ഥികളെഴുതിയിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇവിടെ നിശ്വാസം കോപമായിട്ടു നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ ജ്വരത്തിന്റെ ഉത്ഭവം നിശ്വാസത്തിൽനിന്നോ കോപാഗ്നിയിൽനിന്നോ എന്നുള്ള വ്യത്യാസം ശങ്കിപ്പാൻ വഴിയില്ല. രണ്ടും ഏകകാര്യപര്യവസായി തന്നെ. പുരാണങ്ങളിൽ ജ്വരം ഒരു ശരീരിയാണെന്നു സ്ഥാപിക്കാൻവേണ്ടി താഴെ പറയുന്ന ശ്ലോകം കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. "ജ്വരസ്ത്രിപാദസ്ത്രിശിരാഃ ഷഡ്ഭുജോ നവലോചനഃ ഭസ്മപ്രഹരണോ രൗദ്രഃ കാലാന്തകയമോപമഃ." ജ്വരം മൂന്നുകാലുകളോടും മൂന്നു തലകളോടും ആറുകൈകളോടും ഒൻപതു കണ്ണുകളോടും കൂടി ഭസ്മധാരിയായും രുദ്രസംബന്ധിയായും കാലകാലനായും യമതുല്യനായും ഭവിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ഇരിക്കുന്നതായ ജ്വരം വാതജ്വരം, പിത്തജ്വരം, കഫജ്വരം, വാതപിത്തജ്വരം, വാതകഫജ്വരം, പിത്തകഫജ്വരം സന്നിപാതജ്വരം ആഗന്തുകജ്വരം ഇങ്ങിനെ എട്ടുവിധമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ജ്വരസമ്പ്രാപ്തി

൫. മിഥ്യാഹാരവിഹാരാഭ്യാം ദോഷാ ഹ്യാമാശയാശ്രയാഃ
ബഹിർന്നിരസ്യ കോഷ്ഠാഗ്നിം ജ്വരദാഃ സ്യൂ രസാനുഗാഃ

അഗ്നിബലത്തിനു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹബലത്തിനു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള പ്രവൃത്തി ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ആമാശയത്തിൽ ചെന്നിട്ടു ജാഠരാഗ്നിയെ പക്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു പുറത്താക്കീട്ടു രസധാതുവിനോടു ചേർന്നു ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു-

ജ്വരലക്ഷണം.

൬. സ്വേദാവരോധഃ സന്താപഃ സർവ്വാംഗഗ്രഹണം തഥാ
യുഗപദ്യത്ര രോഗേ ച സ ജ്വരോ വ്യപദിശ്യതേ.

വിയർപ്പില്ലായ്ക, ദേഹേന്ദ്രിയമനസ്സുകൾക്കു സന്താപം സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വേദന, ഇവകൾ ലക്ഷണങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു യാതൊരു രോഗത്തിങ്കൽ കാണപ്പെടുന്നുവോ ആ രോഗമാകുന്നു ജ്വരം. ഇവയിൽ ഓരോന്നുകളാൽ ആ രോഗം ജ്വരമെന്ന വ്യവഹാരത്തിനു വിഷയമല്ല. എന്തെന്നാൽ സ്വേദാവരോധം കുഷ്ഠത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമായിട്ടും സന്താപം ദാഹമെന്ന രോഗത്തിനും സർവ്വാംഗഗ്രഹണം സർവ്വാംഗവാതമെന്ന രോഗത്തിനും ഉള്ളതിനാലും ആകുന്നു.

ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ

൭. ശ്രമോഽരതിർവിവർണ്ണത്വം വൈരസ്യം നയനപ്ലവഃ
ഇച്ഛാദ്വേഷൗ മുഹുശ്ചാപി ശീതവാതാതപാദിഷു.

൮. ജൃംഭാംഗമർദ്ദോ ഗുരുതാ രോമഹർഷോഽരുചിസ്തമഃ
അപ്രഹർഷശ്ച ശീതം ച ഭവത്യുത്പത്സ്യതി ജ്വരേ

തളർച്ച, അരുചി, വൈവർണ്ണ്യം, വായ്ക്കു രുചിയില്ലായ്ക, കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളം വരിക ശീതം, വായു, വെയിൽ, നിഴൽ, വെള്ളം ഇവയിൽ കൂടക്കൂടെ ഇഷ്ടവും ദ്വേഷവും ഉണ്ടാക, കോട്ടുവായിടുക ശരീരത്തെ മൂരിയുക, ശരീരം കനക്കുക, രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാകുക, രുചിയില്ലായ്ക, കണ്ണിരുട്ടിയ്ക്കുക, സന്തോഷം ഇല്ലായ്ക ദേഹം കനക്കുക, [illegible] യോഗംകൊണ്ടു ബാലന്മാരിലും മധുരരസത്തിലും ദ്വേഷമുണ്ടാക ഇവ ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ആകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപവിശേഷലക്ഷണം.

൯. സാമാന്യതോ വിശേഷാത്തു ജൃംഭാഽത്യർത്ഥം സമീരണാത്
പിത്താന്നയനയോർദ്ദാഹഃ കഫാദന്നാരുചിർഭവേത്

൰. രൂപൈരന്യതരാഭ്യാം തു സംസൃഷ്ടൈർദ്വന്ദ്വജം വിദുഃ
സർവ്വലിംഗസമവായഃ സർവ്വദോഷപ്രകോപജേ

മേൽപ്പറഞ്ഞ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ഒക്കെയും സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. എന്നാൽ പൂർവ്വരൂപത്തിങ്കൽതന്നെ വാതജ്വരാദികൾക്കു വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ട്. അതുകൾ വാത

ജ്വരത്തിന്ന കോട്ടുവായിടുക പിത്തജ്വരത്തിന്ന കണ്ണു ചുവക്കുക കഫജ്വരത്തിന്ന അന്നത്തിങ്കൽ രുചിയില്ലായ്ക ഇവയാകുന്നു, ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും കോപമുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

വാതത്തിന്ന എൺപതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ട്. പിത്തത്തിന്ന നാല്പതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ട്. ശ്ലേഷ്മാവിന്ന ഇരുപതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ട്. അവയിൽ ആക്ഷേപകം, പക്ഷവധം ആദിയായ വാതവികാരങ്ങൾ ദാരുണങ്ങളാകയാൽ വാതത്തിന്നു പ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നും അതു ഹേതുവായിട്ടു മുമ്പെ വാതജ്വരത്തെ പറഞ്ഞതാണെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

വാതജ്വരലക്ഷണം.

൯. വേപഥുർവിഷമോ വേഗഃ കണ്ഠോഷ്ഠപരിശോഷണം
നിദ്രാനാശഃ ക്ഷവഃ സ്തംഭോ ഗാത്രാണാം രൗക്ഷ്യമേവ ച

൧൦. ശിരോഹൃദ്ഗാത്രരുഗ്വക്ത്രവൈരസ്യം ഗാഢവിട്കതാ
ശൂലാധ്മാനേ ജൃംഭണം ച ഭവന്ത്യനിലജേ ജ്വരേ

ജ്വരം വരികയും പോകയും കോപിക്കയും കുറകയും ചെയ്യുന്നതിന്നും ഉഷ്ണത്തിന്നും വേദനക്കും നിയമമില്ലാതിരിക്ക, ഓരോ അവയവങ്ങളിൽ ഉഷ്ണവും വേദനയും ഏറിയും കുറഞ്ഞും ഇരിക്ക, തൊണ്ടയും ചുണ്ടും ഉണങ്ങുക, ഉറക്കമില്ലായ്ക തുമ്മലില്ലായ്ക അവയവങ്ങൾക്കു രൂക്ഷത ഉണ്ടാക, തലയിലും ഹൃദയത്തിലും മററുചില അവയവങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാക വായിൽ രുചിയില്ലാതിരിക്ക, മലബന്ധമുണ്ടാക, വയററിൽ വേദനയുണ്ടാക, വയറു വീർക്ക, കോട്ടുവായിടുക, ഇതുകളത്രെ വാതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ.

പിത്തജ്വരലക്ഷണം

൧൧. വേഗസ്തീക്ഷ്ണോതിസാരശ്ച നിദ്രാല്പത്വം തഥാ വമിഃ
കണ്ഠോഷ്ഠമുഖനാസാനാം പാകഃ സ്വേദശ്ച ജായതേ

൧൨. പ്രലാപോ വക്ത്രകടുതാ മൂർച്ഛാ ദാഹോ മദസ്തൃഷാ
പീതവിണ്മൂത്രനേത്രത്വം പൈത്തികേ ഭ്രമ ഏവ ച.

ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം കഠിനമായ ഉഷ്ണത്തോടുകൂടി ദേഹം കരിച്ചു പൊള്ളിക്കുക, അതിസരിക്കുക, അല്പമായി ഉറങ്ങുക, ഛർദ്ദിക്കുക, കണ്ഠവും; ചുണ്ടും, മുഖവും, മൂക്കും, പഴുക്കുക, വിയർപ്പുണ്ടാക, പേപറക, വായിൽ എരിരസം തോന്നുക, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ തളരുക, അതിയായ ചുട്ടുനീറുക, മദിക്കുക, തണ്ണീർദാഹം ഉണ്ടാക, മലവും മൂത്രവും കണ്ണും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കുക, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയെല്ലാം പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ആകുന്നു.

കഫജ്വരലക്ഷണം.

൧൩. സ്തൈമിത്യം സ്തിമിതോ വേഗ ആലസ്യം മധുരാസ്യതാ
ശുക്ലമൂത്രപുരീഷത്വം സ്തംഭസ്തൃപ്തിരഥാപി ച.

൧൪. ഗൗരവം ശീതമുത്ക്ലേദോ രോമഹർഷോതിനിദ്രതാ
പ്രതിശ്യായോരുചിഃ കാസഃ കഫജേക്ഷ്ണോശ്ച ശുക്ലതാ

ദേഹത്തിങ്കൽ നനഞ്ഞതുണി ചുറ്റിയിരിക്കുന്നപോലെ തോന്നുക ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം കുറയുക, കർമ്മത്തിങ്കലും ഉത്സാഹമില്ലാതിരിക്കുക, വായ് മധുരിക്കുക, മൂത്രവും മലവും വെളുത്തിരിക്കുക, തളരുക, ഉണ്ടവൻ എന്നപോലെ അന്നത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹമില്ലാതിരിക്കുക, ശരീരത്തിന്നു കനം, ശൈത്യം, ഛർദ്ദിക്കണമെന്നുള്ള ഇച്ഛ; രോമഹർഷം, അധികമായ ഉറക്കം; പീനസം, അരുചി, കാസം; കണ്ണിന്ന വെളുപ്പു ദേഹത്തിങ്കൽ തണുത്തിട്ടുള്ള കുരുക്കൾ ഉണ്ടാവുക; വായിൽനിന്നു വെള്ളം ഒലിക്ക, തൊണ്ടയിൽ ഒരു തെള്ളുപോലെ തോന്നുക, ഉഷ്ണത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും കഫജ്വരലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വാതപിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൩൭. തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാഭ്രമോദാഹഃ സ്വപ്നനാശഃ ശിരോരുജാ
കണ്ഠാസ്യശോഷോ വമഥൂ രോമഹർഷോരുചിസ്തമഃ.
൩൮. പർവ്വഭേദശ്ച ജൃംഭാ ച വാതപിത്തജ്വരാകൃതിഃ

വെള്ളദാഹം, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച, തലതിരിച്ചിൽ, ഉഷ്ണം, ഉറക്കമില്ലായ്ക, തലവേദന, തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുക, ഛർദ്ദി, രോമാഞ്ചം, അരുചി, കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക, സന്ധികൾ പൊളിഞ്ഞു നോവുക, കോട്ടുവായിടുക ഇവയൊക്കെയും വാതപിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു

വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണം.

സ്തൈമിത്യംപർവ്വണാംഭേദോ നിദ്രാഗൌരവമേവ ച.
൩൯. ശിരോഗ്രഹഃപ്രതിശ്യായഃ കാസസ്സ്വേദാപ്രവർത്തനം
സന്താപോമദ്ധ്യവേഗശ്ച വാതശ്ലേഷ്മജ്വരാകൃതിഃ

ശരീരത്തിങ്കൽ നനഞ്ഞതുണി മൂടി പുതച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ എന്നു തോന്നുക; സന്ധികൾ പൊളിഞ്ഞുപോകുക, അധികമായ ഉറക്കം; തലവേദന, മൂക്കിൽക്കൂടി വെള്ളംവരിക, ചുമ, വിയർപ്പില്ലായ്ക, ചൂടിന്നു അധികം കൂടുതലും കുറവും ഇല്ലാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൪൦. ലിപ്തതിക്താസ്യതാതന്ദ്രാ മോഹകാസോരുചിസ്തൃഷാ
മുഹുർദ്ദാഹോമുഹുശ്ശീതം ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരാകൃതിഃ

ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരത്തിങ്കൽ വായിൽ വല്ലതും തേച്ചുപിടിച്ചപോലെ തോന്നുകയും വായിൽ കയ്പുരസവും മടിയും മോഹവും ചുമയും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും കൂടക്കൂടെ ചൂടും കൂടക്കൂടെ തണുപ്പും ഉണ്ടാകും

സന്നിപാതജ്വരലക്ഷണം.

൪൧. ക്ഷണേദാഹഃക്ഷണേശീതമസ്ഥിസന്ധിശിരോരുജാ
സാസ്രാവേകലുഷേരക്തേ നിർഭുഗ്നേചാപിലോചനേ
൪൨. സസ്വനൌസരുജൌകർണ്ണൌ കണ്ഠശ്ശൂകൈരിവാവൃതഃ
തന്ദ്രാമോഹഃപ്രലാപശ്ച കാസശ്ശ്വാസോരുചിർഭ്രമഃ
൪൩. പരിദഗ്ദ്ധാഖരസ്പർശാ ജിഹ്വാസ്രസ്താംഗതാപരം
ഷ്ഠീവനംരക്തപിത്തസ്യ കഫേനോന്മിശ്രിതസ്യച.
൪൪. ശിരസോലോഠനംതൃഷ്ണാ നിദ്രാനാശോഹൃദിവ്യഥാ
സ്വേദമൂത്രപുരീഷാണാം ചിരാദ്ദർശനമല്പശഃ
൪൫. കൃശത്വംനാതിഗാത്രാണാം പ്രതതംകണ്ഠകൂജനം
കോഠാനാംശ്യാവരക്താനാം മണ്ഡലാനാഞ്ചദർശനം
൪൬. മൂകത്വംസ്രോതസാംപാകോ ഗുരുത്വമുദരസ്യച
ചിരാത്പാകശ്ചദോഷാണാം സന്നിപാതജ്വരാകൃതിഃ

പിന്നെയും പിന്നെയും ചൂടും പിന്നെയും പിന്നെയും തണുപ്പും ഉണ്ടാകുക, അസ്ഥികളിലും സന്ധികളിലും തലയിലും വേദനയുണ്ടാകുക, കണ്ണുകൾ കലങ്ങിയും ചുവന്നും വളഞ്ഞും ഇരിക്കുക; കണ്ണുകളിൽ നിന്നും വെള്ളം ഒഴുകുക, കർണ്ണങ്ങൾ ശബ്ദത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കുക, കണ്ഠത്തിങ്കൽ നെല്ലിന്റെ ഓവുകൾ പറ്റിയിരിക്കുന്നതുപോലെ എന്നു തോന്നുക, മടിയും മോഹവും ഉണ്ടാകുക, പ്രലാപം, ചുമ, ശ്വാസം, അരുചി, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയുണ്ടാകുക

നഖങ്ങൾ മഞ്ഞപോലെ നിറമായിട്ടും തൊട്ടാൽ പരുപരപ്പോടുകൂടിയും ഇരിക്കുക, അവയവങ്ങൾ ഇളകി വീഴുന്നപോലെ തോന്നുക, കഫത്തോടുകൂടി രക്തത്തെയോ പിത്തത്തെയോ തുപ്പുക, തലയിളക്കം തണ്ണീർദാഹം നിദ്രാനാശം, ഹൃദയപീഡ ഇവയുണ്ടാക; അല്പമായി വിയർക്കുക; മലമൂത്രങ്ങൾ വളരെ സമയം ചെന്നതിന്റെ ശേഷം അല്പമായിട്ട് പോക; ശരീരങ്ങൾക്ക അതികൃശതയില്ലാതിരിക്കുക, എല്ലായ്പ്പോഴും തൊണ്ടയിൽനിന്നു കുറുകുറ എന്നുള്ള ശബ്ദം പുറപ്പെടുക, കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉള്ള വട്ടപ്പുണ്ണുകൾ ഉണ്ടാക, അല്പമായി സംസാരിക്കയോ ഒട്ടും സംസാരിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്ക, സ്രോതസ്സുകൾക്ക പാകവും ഉദരത്തിന്നു ഘനവും ഉണ്ടാക, ചിരകാലംകൊണ്ടു ദോഷങ്ങൾക്ക പാകംവരിക ഇവയൊക്കെയും സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. ഇവിടെ 'സന്നിപാതം' എന്ന ശബ്ദത്തെപ്പറ്റി ഒരു സംക്ഷേപവിവരണം ചെയ്യുന്നു. സമ്യക് നിപതന്തി അത്ര ദോഷാഃ ഇതി സന്നിപാതഃ എന്നു വിഗ്രഹം. സമ്യക്=വഴിപോലെ നിപതന്തി=സംഗച്ഛന്തേ; അതിൽ ത്രിദോഷങ്ങൾ പാതം=സമ്മേളനം വഴിപോലെ ത്രിദോഷങ്ങളുടെ സമ്മേളനം എന്നാകുന്നു അതിന്റെ അർത്ഥം. വാതാദിദോഷങ്ങൾക്ക വഴിപോലെ സമ്മേളനം സംഭവിക്കുന്നതു സന്നിപാതമാകുന്നതു്. വഴിപോലെ സമ്മേളനം ഇല്ലാതിൽ അതിന്നു സന്നിപാതമെന്നുള്ള പേരുപോയിട്ടു വിഷമമെന്നുള്ള പേരാകുന്നു. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന സന്നിപാതം പലവിധമാകയാൽ അതുകൾക്ക ലക്ഷണങ്ങളും പലവിധമുണ്ട്. ഇതിനെപ്പററി ഗ്രന്ഥത്തിലുള്ളതിൽ ഏതാനും ഭാഗം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

൧. "ഭ്രമഃ പിപാസാ ദാഹശ്ച ഗൗരവം ശിരസോഽതിരുക്
വാതപിത്തോൽബണേ വിദ്യാല്ലിംഗം മന്ദകഫേ ജ്വരേ"

വാതപിത്തങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചും കഫം മന്ദമായും ഉള്ള സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ തലതിരിച്ചിലും തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും തലയ്ക്കു കനവും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

൨. "ശൈത്യം കാസോഽരുചിസ്തന്ദ്രാ പിപാസാ ദാഹരുഗ്വ്യഥാഃ
വാതശ്ലേഷ്മോൽബണേ വ്യാധൗ ലിംഗം പിത്താവരേ വിദുഃ"

വാതകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചും പിത്തം കുറഞ്ഞും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ, തണുപ്പും ചുമയും അരുചിയും മയക്കവും തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും ശരീരവേദനയും ഉണ്ടാകും.

൩. "ഛർദ്ദിശ്ശൈത്യം മുഹുർദ്ദാഹസ്തൃഷ്ണാ മോഹോഽസ്ഥിവേദനാ
മന്ദവാതേ വ്യവസ്യന്തി ലിംഗം പിത്തകഫോൽബണേ"

പിത്തകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചും വാതം കുറഞ്ഞും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ ഛർദ്ദിയും തണുപ്പും കൂടെക്കൂടെ ചൂടും തണ്ണീർദാഹവും മോഹവും അസ്ഥികളിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

൪. "സന്ധ്യസ്ഥിശിരസാം ശൂലം പ്രലാപോ ഗൗരവം ഭ്രമഃ
വാതോൽബണേ സ്യാദ്ദ്വ്യനുഗേ തൃഷ്ണാ കണ്ഠാസ്യശുഷ്കതാ"

വാതം വർദ്ധിച്ചും പിത്തകഫങ്ങൾ കുറഞ്ഞും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ, സന്ധികളിലും, അസ്ഥികളിലും, ശിരസ്സിലും, വേദനയും പ്രലാപവും ശരീരത്തിന്നു കനവും തലതിരിച്ചിലും തൊണ്ടയിലും വായിലും വരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും.

൫. "രക്തവിൺമൂത്രതാ ദാഹഃ സ്വേദസ്തൃഡ്ബലസംക്ഷയഃ
മൂർച്ഛാ ചേതി ത്രിദോഷേ സ്യാല്ലിംഗം പിത്തഗരീയസി"

പിത്തം വർദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്ക ചുവപ്പും ചൂടും വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ശക്തിക്ഷയവും ഇന്ദ്രിയനാശവും ഉണ്ടാകും

൬. "ആലസ്യാരുചിഹൃല്ലാസദാഹവമ്യരതിഭ്രമൈഃ
കഫോൽബണം സന്നിപാതം തന്ദ്രാകാസേന ചാദിശേൽ"

കഫം വർദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ- ആലസ്യവും അരുചിയും മനംപിരട്ടലും തണ്ണീർദാഹവും ഛർദ്ദിയും അസ്വസ്ഥതയും തലതിരിച്ചിലും മയക്കവും ചുമയും ഉണ്ടാകും.

൭. "പ്രതിശ്യാഛർദ്ദിരാലസ്യം തന്ദ്രാരുച്യഗ്നിമാർദ്ദവം
ഹീനവാതേ പിത്തമധ്യേ ലിംഗംശ്ലേഷ്മാധികേമതം"

കഫം അധികമായിട്ടും പിത്തം മധ്യമായിട്ടും വാതം ഹീനമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, പീനസവും ഛർദ്ദിയും ആലസ്യവും മടിയും അരുചിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും.

൮. "ഹാരിദ്രമൂത്രനേത്രത്വം ദാഹസ്തൃഷ്ണാഭ്രമോഽരുചിഃ
ഹീനവാതമധ്യകഫേ ലിംഗം പിത്താധികേമതം"

വാതം ഹീനമായിട്ടും കഫം മധ്യമായിട്ടും പിത്തം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, മൂത്രത്തിനും കണ്ണിനും മഞ്ഞവർണ്ണവും ചുട്ടും തണ്ണീർദാഹവും തലതിരിച്ചിലും അരുചിയും ഉണ്ടാകും,

൯. "ശിരോരുഗ്വേപഥുഃ ശ്വാസഃ പ്രലാപഛർദ്ദ്യരോചകാഃ
ഹീനപിത്തേമധ്യകഫേ ലിംഗംവാതാധികേമതം"

വാതം അധികമായിട്ടും കഫം മധ്യമായിട്ടും പിത്തം ഹീനമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ; തലവേദനയും വിറയും ശ്വാസവും പ്രലാപവും ഛർദ്ദിയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും

൧൦. ശീതകോഗൗരവം തന്ദ്രാ പ്രലാപോഽസ്ഥിശിരോതിരുക്
ഹീനപിത്തേവാതമധ്യേ ലിംഗംശ്ലേഷ്മാധികേവിദുഃ"

പിത്തം ഹീനമായിട്ടും വാതം മധ്യമായിട്ടും കഫം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ കുളിരും ശരീരത്തിനു ഘനവും മടിയും പ്രലാപവും അസ്ഥിവേദനയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും

൧൧. "വർച്ചോഭേദോഽഗ്നിദൗർബല്യം തൃഷ്ണാദാഹോഽരുചിർഭ്രമഃ
കഫേഹീനേവാതമധ്യേ ലിംഗംപിത്താധികേവിദുഃ

കഫം ഹീനമായിട്ടും വാതം മധ്യമായിട്ടും പിത്തം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ മലം അയഞ്ഞു പോകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാം

൧൨. "ശ്വാസഃകാസഃപ്രതിശ്യായോ മുഖശോഷോഽതിപാർശ്വരുക്
കഫഹീനേപിത്തമധ്യേ ലിംഗംവാതാധികേമതം."

കഫം ഹീനമായിട്ടും പിത്തം മധ്യമായിട്ടും വാതം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിൽ, ശ്വാസവും ചുമയും പീനസവും മുഖത്തിനു ശോഷവും വാരിപ്പുറങ്ങളിൽ അതിയായ വേദനയും ഉണ്ടാകും; വാതാദികൾക്കുള്ള ഭേദപ്രകാരം ഹേതുവായിട്ടും മേൽപറഞ്ഞതുകൾക്കു പുറമെ സന്ധികാദി പതിമൂന്നു സന്നിപാതങ്ങളുണ്ട്. അവയുടെ പേരുകൾ

൧. സന്ധികശ്ചാന്തകശ്ചൈവ രുഗ്ദാഹശ്ചിത്തവിഭ്രമഃ
ശീതാംഗസ്തന്ദ്രികഃപ്രോക്തഃ കണ്ഠകുബ്ജശ്ചകർണ്ണകഃ

൨. വിജ്ഞേയോഭഗ്നനേത്രശ്ച രക്തഷ്ഠീവിപ്രലാപകഃ

സന്ധികം, അന്തകം, രുഗ്ദാഹം, ചിത്തവിഭ്രമം, ശീതാംഗം, തന്ദ്രികം, കണ്ഠകുബ്ജം, കർണ്ണകം, ഭഗ്നനേത്രം, രക്തഷ്ഠീവി, പ്രലാപകം, ജിഹ്വകം അഭിന്യാസം ഇങ്ങിനെ ആ പതിമൂന്നു സന്നിപാതങ്ങളുടെയും പേരുകൾ

സന്നിപാതങ്ങളുടെ അവധി.

൩. സന്ധികേവാസരാസ്സപ്ത ചാന്തകേദശവാസരാഃ
രുഗ്ദാഹേവിംശതിർജ്ഞേയോ വസുനേത്രാശ്ചിത്തവിഭ്രമേ.

൪. പക്ഷമേകന്തുശീതാംഗേ തന്ദ്രികേപഞ്ചവിംശതിഃ
വിജ്ഞേയാവാസരാശ്ചൈവ കണ്ഠകുബ്ജേത്രയോദശ.

൮. കർണ്ണകേ ചത്രയോമാസാ ഭഗ്നനേത്രേ ദിനാഷ്ടകം
രക്താഷ്ഠീവിദശാഹാനി ചതുർദ്ദശപ്രലാപകേ.

൯ ജിഹ്വകേഷോഡശാഹാനി കലാഭിന്യാസലക്ഷണേ
പരമായുരിദംപ്രോക്തം മ്രിയതേതൽക്ഷണാദപി.

സന്ധികത്തിന്ന ഏഴുദിവസവും അന്തകത്തിന്ന പത്തുദിവസവും രുഗ്ദാഹത്തിന്ന ഇരുപത്തുദിവസവും ചിത്തവിഭ്രമത്തിന്ന ഇരുപത്തിനാലു ദിവസവും ശീതാംഗത്തിന്ന പതിനഞ്ചുദിവസവും തന്ത്രികത്തിന്ന ഇരുപത്തഞ്ചുദിവസവും കണ്ഠകുബ്ജത്തിന്ന പതിമൂന്നുദിവസവും കർണ്ണകത്തിന്ന മൂന്നുമാസവും ഭഗ്നനേത്രത്തിന്ന എട്ടുദിവസവും രക്താഷ്ഠീവികത്തിന്ന പത്തുദിവസവും പ്രലാപകത്തിന്ന പതിനാലുദിവസവും ജിഹ്വകത്തിന്ന പതിനാറുദിവസവും അഭിന്യാസത്തിന്ന പതിനാറുദിവസവും ആകുന്നു പതിമൂന്നു സന്നിപാതങ്ങൾക്കുമുള്ള അവധികൾ.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യങ്ങൾ.

൧. സന്ധികസ്തന്ത്രികശ്ചൈവ കർണ്ണകഃ കണ്ഠകുബ്ജകഃ
ജിഹ്വകശ്ചിത്തവിഭ്രംശഃ ഷൾസാദ്ധ്യാസ്സപ്തമാരകാഃ.

സന്ധികം, തന്ത്രികം, കർണ്ണകം, കണ്ഠകുബ്ജം, ജിഹ്വകം, ചിത്തവിഭ്രംശം ഈ ആറു സന്നിപാതങ്ങൾ സാദ്ധ്യങ്ങളും ശേഷം ഏഴു സന്നിപാതങ്ങൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളും ആകുന്നു.

സന്ധികലക്ഷണം.

൨. പൂർവ്വരൂപകൃതശ്വയഥുശ്ശോഷ ശോഷവാതബലവേദനാന്വിതം
ശ്ലേഷ്മതാപബലഹാനിജാഗരം സന്നിപാതമിതിസന്ധികംവദേൽ.

സന്ധികമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, പൂർവ്വരൂപമായി വേദനയുണ്ടാകയെങ്കിലെൻ ശേഷം ദേഹം മെലികയും വാതാധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു വേദനയും കഫവർദ്ധനയും ബലക്ഷയവും നിദ്രാനാശവും ഉണ്ടാകും.

അന്തകലക്ഷണം.

൩. ദാഹംകരോതിപരിതാപമഥാതനോതി
മോഹംദദാതിവിദധാതിശിരഃപ്രകമ്പം
ഹിക്കാംകരോതികസനഞ്ചസമാതനോതി
ജാനീഹിതംവിബുധവർജ്ജിതമന്തകാഖ്യം.

അന്തകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ചുട്ടുനീറ്റലും സന്താപവും മോഹവും തലവിറയലും ഇക്കിളും ചുമയും ഉണ്ടാകും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രുഗ്ദാഹലക്ഷണം.

൪. പ്രലാപപരിതാപനപ്രബലമോഹമാന്ദ്യഭ്രമാഃ
പരിശ്രമണവേദനാവ്യഥിതകണ്ഠമന്യാഹനുഃ
നിരന്തരതൃഷാകരശ്ശ്വസനകാസഹിക്കാകുല
സ്സകഷ്ടതരസാധനോഭവതിരുഗ്ദാഹകഃ

രുഗ്ദാഹമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ പ്രലപിക്കയും പരിതപിക്കയും അധികമായി മോഹിക്കയും മന്ദതയും തലതിരിച്ചിലും പരിശ്രമവും വേദനയും കഴുത്തിലുംപിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പിലും അണ്ണാക്കിലും വേദനയും എല്ലായ്പോഴും തണ്ണീർദാഹവും ശ്വാസവും ചുമയും ഇക്കിളും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ചിത്തവിഭ്രമലക്ഷണം.

൫. മദവിഭ്രമവിശ്വാസം ജായതേകായപീഡാ
ഭ്രമമദപരിതാപോമോഹവൈകല്യഭാവഃ

വികലനയനഹാസോഗീതനൃത്തപ്രലാപീ
ഹ്യശിഥിലതരമസാദ്ധ്യംകേപിചിത്തഭ്രമാഖ്യം.

ചിത്തവിഭ്രമമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ശരീരത്തിന്നു ഉഗ്രമായ വേദനയും തല തിരിച്ചിലും ബുദ്ധിഭ്രമവും സന്താപവും ബോധക്ഷയവും ഇളക്കവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണുരുട്ടുകയും ചിരിക്കയും പാടുകയും ആടുകയും പിച്ചുപറകയും ചെയ്യും. ഇതിനെ ചിലർ അസാദ്ധ്യമെന്നു പറയുന്നു.

ശീതാംഗലക്ഷണം.

൩൧. ഹിമസദൃശശരീരോവേപഥുശ്വാസഹിക്കാ
ശിഥിലിതസകലാംഗോഖിന്നനാദോഗ്രതാപഃ
ക്ലമഥുദവഥുകാസച്ഛർദ്ദ്യതീസാരയുക്ത
സ്ത്വരിതമരണഹേതുശ്ശീതഗാത്രപ്രഭാവാൽ.

ശീതാംഗമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ദേഹം മഞ്ഞുപോലെ തണുത്തിരിക്കയും വിറയലും ശ്വാസവും ഇക്കിളും അവയവങ്ങളുടെ സന്ധികളിൽ നിന്നു ഇളകിപ്പോകയും ക്ഷീണത്തോടുകൂടിയുള്ള നാദം പുറപ്പെടുകയും അധികമായ സന്താപവും തളർച്ചയും വ്യാകുലപ്പെടുകയും ചുമയും ഛർദ്ദിയും അതിസാരവും ഉണ്ടാകും. ശൈത്യത്തിന്റെ ആധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു ഇതു ശമിക്കുന്നതല്ല.

തന്ദ്രികാലക്ഷണം.

൩൨. പ്രഭൂതതന്ദ്രാതിഭൃശംകഫപിപാസാകുലതാരോ
ചേതഃ ക്ലമാജിഹ്വാപൃഥുഃപരുഷാകണ്ഠകൃതാ
അതിസാരശ്വാസക്ലമശ്ചതിതാപശ്രുതിഭിദോ
ഗുരുകണ്ഠജാഡ്യംശയനാനിശംതന്ദ്രികാഖ്യേ.

തന്ദ്രികമെന്ന സന്നിപാതത്തിന്നു വളരെ മടിയും വേദനയും പനിയും കഫാധിക്യവും തണ്ണീർദാഹവും കറുത്തു വലുതായും കഠിനമായി ഉള്ളതായ നാവിന്റെ എന്നതൊന്നും വയ്യാത്തതും അതിസാരവും ശ്വാസവും തളർച്ചയും സന്താപവും കണ്ഠവേദനയും കണ്ഠത്തിന്നു തണുപ്പും ചെവികേൾക്കായ്മയും ഉണ്ടാകും. എല്ലായ്പോഴും ഉറക്കമായിട്ടില്ലാതെ കിടക്കുകയും ചെയ്യും

കണ്ഠകുബ്ജലക്ഷണം.

൩൩. ശിരോർത്തികണ്ഠഗ്രഹദാഹമോഹ
കമ്പജ്വരാരക്തസമീരണാർത്തിഃ
ഹനുഗ്രഹസ്താപവിലാപമൂർച്ഛാ
സ്യാൽകണ്ഠകുബ്ജഃഖലുകഷ്ടസാദ്ധ്യഃ

കണ്ഠകുബ്ജമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, തലവേദനയും കഴുത്തുറയ്ക്കയും ചുട്ടു ബോധക്ഷയവും വിറയലും പനിയും രക്തം ഉള്ളകവും വായുകോപവും വായ തുറക്കുന്നതിന്നു പ്രയാസവും സന്താപവും പിച്ചുപറകയും മൂർച്ഛയും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കർണ്ണകലക്ഷണം.

൩൪. പ്രലാപശ്രുതിഹ്രാസകണ്ഠഗ്രഹാംഗ
വ്യഥാശ്വാസകാസപ്രസേകപ്രദാഹ
ജ്വരാന്താപകർണ്ണാന്തയോർഗ്രന്ഥിപീഡാ
യുതാകർണ്ണകംകഷ്ടസാദ്ധ്യംവദന്തി.

കർണ്ണകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, പിച്ചുപറകയും ചെവിയടയ്ക്കുകയും തൊണ്ടയടയ്ക്കുകയും ദേഹപീഡയും ശ്വാസം വലിക്കയും ചുമയും കഫാധിക്യവും പനിയും കർണ്ണങ്ങളിൽ ചുട്ടു കവിൾത്തടത്തിങ്കൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഭുഗ്നനേത്രലക്ഷണം.

൫൬. ജ്വരബലാപചയസ്മൃതിശൂന്യതാ
ശ്വസനഭുഗ്നവിലോചനമോഹിതഃ
പ്രലപനഭ്രമകമ്പനശോഫവാൻ
ത്യജതിജീവിതമാശുസഭുഗ്നദൃക്.

ഭുഗ്നനേത്രമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ജ്വരം ഹേതുവായിട്ടു ബലക്ഷയവും ഓർമ്മക്കേടും ശ്വാസവേഗവും കണ്ണുകൾക്കു വളവും മോഹവും അസംബന്ധവചനവും തലതിരിച്ചിലും വിറയലും വീക്കവും ഉണ്ടാകും. ഈ സന്നിപാതം ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

രക്തഷ്ഠീവിലക്ഷണം.

൫൭. രക്തഷ്ഠീവീജ്വരവമിതൃഷാമോഹശൂലാതിസാര
ഹിക്കാധ്മാനഭ്രമണദവഥുശ്വാസസംജ്ഞാപ്രണാശഃ
ശ്യാമാരക്താധികതരരസനാമണ്ഡലോത്ഥാന്നരൂപാ
രക്തഷ്ഠീവീനിഗദിതഇഹപ്രാണഹന്താപ്രസിദ്ധഃ

രക്തഷ്ഠീവി എന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ചോരതുപ്പുകയും ജ്വരവും ഛർദ്ദിയും തണ്ണീർദാഹവും ബോധക്ഷയവും വേദനയും അതിസാരവും ഇക്കിളും വയറുവീർപ്പും ചക്രംപോലെ ചുററുകയും ഉഷ്ണവും ശ്വാസവേഗവും പ്രജ്ഞാനാശവും ഉണ്ടാകും. നാക്കു കറുത്തു വളരെ രക്തമായിട്ടും വട്ടപ്പുണ്ണുകളോടും കൂടിയിരിക്കും. ഈ സന്നിപാതം മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു

പ്രലാപകലക്ഷണം.

൫൮. കമ്പപ്രലാപപരിതാപനശീർഷപീഡാ
പ്രോദ്യൽപ്രലാപപവമാനപരാന്യചിന്താ
പ്രജ്ഞാപ്രണാശവികലപ്രചുരപ്രലാപഃ
ക്ഷിപ്രംപ്രയാതിപിതൃപാലപദംപ്രലാപീ.

പ്രലാപകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, വിറയലും അസംബന്ധവചനവും സന്താപവും തലവേദനയും കോപവും വാക്കുസ്പർശത്തിങ്കൽ ശല്യവും അന്യകാര്യത്തിൽ വിചാരവും ബുദ്ധിനാശവും ഉണ്ടാകും. ക്രോധത്തോടെ ഉറക്കെ വളരെ സംസാരിക്കയും ചെയ്യും. ഇതു ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

ജിഹ്വകലക്ഷണം.

൫൯. ശ്വസനകാസപരിതാപവിഹ്വലഃ
കഠിനകണ്ടകവൃതാതിജിഹ്വകഃ
ബധിരമൂകബലഹാനിലക്ഷണോ
ഭവതികഷ്ടതരസാധ്യജിഹ്വകഃ.

ജിഹ്വകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ശ്വാസവേഗവും ചുമയും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. നാക്കു തേരട്ടത്തൊലിപോലെ ഇരിക്കുകയും അധികം പുറത്തേക്കു തള്ളുകയും ചെയ്യും. ചെവി അടയ്ക്കും സംസാരിക്കയില്ല. ബലം നശിക്കും ഈ സന്നിപാതം ഏററവും കഷ്ടസാധ്യമാകുന്നു.

അഭിന്യാസലക്ഷണം.

൬൦. ദോഷത്രയസ്നിഗ്ദ്ധമുഖോതിനിദ്രാ
വൈകല്യനിശ്ചേഷ്ടനകഷ്ടവാഗ്മീ
ബലപ്രണാശശ്വസനാദിനിഗ്രഹോ
ഭിന്യാസഉക്തോനനുമൃത്യുകല്പഃ

(൧൨) ജ്വരനിദാനം

അഭിന്യാസമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളുടെ കോപവും മുഖത്തിനു മിനുമിനുപ്പും നിദ്രാഭംഗവും നിശ്ചേഷ്ടതയും കണ്ണുകൾക്കു ചലനക്ഷയവും ശ്വാസത്തിനും കണ്ഠത്തിനും തടവും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഠിനതരമായതാണ്.

ഹാരിദ്രകലക്ഷണം.

൨൧. ഹാരിദ്രദേഹനഖനേത്രമലാംഘ്രിതാപ
നിഷ്ഠീവനാദികമനേനതുലക്ഷിതോയഃ
ഹാരിദ്രകസ്സകഥിതഃകിലസന്നിപാത
സ്സാദ്ധ്യോനചൈവദിവസൈർജ്ജഹാതികാലരൂപഃ

ഹാരിദ്രമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ശരീരവും നഖങ്ങളും കണ്ണുകളും കൈകളും കാലുകളും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും, ചൂടുണ്ടാകും എല്ലായ്പോഴും തുപ്പുകയും ചുമയ്ക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതു, പിത്തപ്രധാനമായ ഒരുവക ജ്വരമാകുന്നു എങ്കിലും സന്നിപാതസംബന്ധം കൂടി ഉണ്ടെന്നും കാലരൂപിയാകുന്നുവെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം. ഒരു വൈദ്യനാലും സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു ഇനി പറയേണമെന്നില്ലല്ലോ.

൨൨. ദോഷേവിബദ്ധേനഷ്ടേഗ്നൗ
സർവ്വസംപൂർണ്ണലക്ഷണഃ
സന്നിപാതജ്വരോസാദ്ധ്യഃ
കൃഛ്റസാദ്ധ്യസ്തതോന്യഥാ

മലത്തിനും മൂത്രത്തിനും തടവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും സംഭവിക്കുമ്പോൾ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുടെയും പൂർണ്ണതയോടുകൂടിയ സന്നിപാതജ്വരം അസാദ്ധ്യമാണെന്നും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയില്ലെങ്കിൽ കൃഛ്റസാദ്ധ്യമാണെന്നും അറിയണം. പണിപ്പെട്ടു സാധിക്കാമെന്നു താല്പര്യം.

൨൩. സപ്തമേദിവസേപ്രാപ്തേ
ദശമേദ്വാദശേപിവാ
പുനർഘോരതരോഭൂത്വാ
പ്രശമംയാതിഹന്തിവാ

വാതജ്വരം, ഏഴാംദിവസവും പിത്തജ്വരം പത്താംദിവസവും കഫജ്വരം പന്ത്രണ്ടാം ദിവസവും പിന്നെയും ഉഗ്രമായിത്തീർന്നിട്ടു ശമിക്കും. ഇല്ലെങ്കിൽ രോഗി മരിക്കും.

൨൪. സപ്തമീദ്വിഗുണാചൈവ
നവമ്യേകാദശീതഥാ
ഏഷാത്രിദോഷമര്യാദാ
മോക്ഷായചവധായച.

വാതജ്വരത്തിനു പതിനാലുദിവസവും പിത്തജ്വരത്തിനു പതിനെട്ടുദിവസവും കഫജ്വരത്തിനു ഇരുപത്തിരണ്ടു ദിവസവും അവധിയുള്ളതാകുന്നു. ഈ അവധികളിൽ രോഗം ശമിക്കുകയോ രോഗി മരിക്കുകയോ ചെയ്യും. വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ മര്യാദ ഇപ്രകാരമാകുന്നു.

൨൫. സന്നിപാതജ്വരസ്യാന്തേ
കർണ്ണമൂലേസുദാരുണഃ
ശോഫസ്സഞ്ജായതേതേന
കശ്ചിദേവപ്രമുച്യതേ.

൨൬. ജ്വരസ്യപൂർവ്വംജ്വരമദ്ധ്യതോവാ
ജ്വരാന്തതോവാശ്രുതിമൂലശോഫഃ

ജ്വരനിദാനം (ബാ)

ക്രമാദസാദ്ധ്യശ്ചബലകൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യഃ
സുഖേനസാദ്ധ്യോമുനിഭിഃപ്രദിഷ്ടഃ.

സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ കർണ്ണമൂലങ്ങളിൽ ഏറ്റവും വലിയ വീക്കമുണ്ടാകും എന്നാൽ അതു നിമിത്തം ചിലർ ജീവിക്കുന്നതായിരിക്കും, ഇതൊരു പക്ഷം. ഇനി പക്ഷാന്തരമുണ്ട് അതു താഴെ പറയുന്നു. സന്നിപാതജ്വരം തുടങ്ങുന്നതിന്റെ മുമ്പിൽ ആ വീക്കം വരുന്നതായാൽ രോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ ആ വീക്കം വന്നാൽ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവും അവസാനത്തിൽ വന്നാൽ സാദ്ധ്യവും ആകുന്നു.

അഭിന്യാസസമ്പ്രാപ്തി.

൫൭. ദോഷാഃപ്രകുപിതാരോഷാ
ഉരഃസ്രോതോനുഗാമിനഃ
അമാതിവൃദ്ധ്യാഗ്രഥിതാഃ
ബുദ്ധീന്ദ്രിയമനോഗതാഃ.

൫൮. ജനയന്തിമഹാഘോര
മഭിന്യാസംജ്വരാന്തരം

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ച് ഉരസ്സിലുള്ള ഞരമ്പുകളിൽ ചെന്നിട്ട് വലിയ ആമദോഷത്തോടുകൂടി ബുദ്ധിയിലും കണ്ണ് മൂക്ക് ചെവി മുതലായുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും മനസ്സിലും പ്രവേശിച്ചിട്ട് ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായ അഭിന്യാസജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

അഭിന്യാസജ്വരലക്ഷണം.

ശ്രുതൌനേത്രേപ്രസുപ്തിസ്സ്യാ
ന്നചേഷ്ടാംകാഞ്ചിദീഹതേ

൫൯. നചദൃഷ്ടിർവചോസ്യ
സമ്യഗ്രൂപദർശനേ
നഘ്രാണരസസംസ്പർശം
ശബ്ദംവാപിനബുദ്ധ്യതേ

൬൦. ശിരോലോലായതേഭീക്ഷ്ണ
മാഹാരംനാഭിനന്ദതി
കൂജതേളൃതേചൈവ
പരിവർത്തനമീഹതേ

൬൧. അല്പംപ്രഭാഷതേകിഞ്ചി-
ദഭിന്യാസസ്സഉച്യതേ
പ്രത്യാഖ്യാതസ്സർവ്വവിദ്ഭിഃ
കശ്ചിദേവാത്രസിദ്ധ്യതി

അഭിന്യാസജ്വരത്തിന്ന ചെവിയടയ്ക്കുക, കണ്ണടയ്ക്കുക, യാതൊരു പ്രവൃത്തിയും ചെയ്യാതിരിക്കുക, യാതൊരു രൂപത്തെയും കാണ്മാൻ കണ്ണിന്ന സാമർത്ഥ്യമില്ലാതിരിക്കുക, യാതൊരു ഗന്ധത്തെയും അറിവാൻ മൂക്കിന്ന ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, തൊലിന്ന സ്പർശനശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, യാതൊന്നും കേൾപ്പാൻ ചെവിക്ക ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, മനസ്സിന്ന യാതൊന്നും ഗ്രഹിപ്പാൻ കഴിയാതിരിക്കുക, എപ്പോഴും തലയിളക്കുക, അന്നത്തെ വെറുക്കുക, ക്രൂകുക, കത്തിനാക്കുക, പുറംതിരിയുന്നതിന്ന തുടങ്ങുക, അല്പമായി സംസാരിക്കുക ഇതുകളാകുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ ഒത്ത ഏതും ഉള്ളതായ അഭിന്യാസജ്വരമാകുന്നു. ഈ രോഗം അസാദ്ധ്യമാണെങ്കിലും ചിലപ്പോൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായും വരാം.

ആഗന്തുകജ്വരം

൩൫. അഭിഘാതാഭിചാരാഭ്യാ
മഭിഷംഗാഭിശാപതഃ
ആഗന്തുർജ്ജായതേദോഷൈ
ർയ്യഥാസ്വംതംവിഭാവയേൽ.

അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഭിചാരകർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഷംഗം ഹേതുവായിട്ടും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകജ്വരം നാലുവിധമാകുന്നു. അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിഘാതജ്വരമെന്നും ആഭിചാരകർമ്മം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ആഭിചാരജ്വരമെന്നും അഭിഷംഗം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിഷംഗജ്വരമെന്നും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിശാപജ്വരമെന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. അഭിഘാതജ്വരം ദേഹായാസകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്കകൊണ്ടും മുറിപ്പെടുക, ചതയ്ക്കപ്പെടുക, അടിയേൽക്കുക, തിരപ്പെടുക മുതലായവകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ആഭിചാരജ്വരം മന്ത്രതന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടുള്ള ഹോമാദി കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിഷംഗജ്വരം ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡാഹേതുവായിട്ടും ഔഷധീഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടും വിഷംഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകംഹേതുവായിട്ടും കാമംഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിശാപജ്വരം ബ്രാഹ്മണർ, ഗുരുക്കന്മാർ, വൃദ്ധന്മാർ തുടങ്ങിയുള്ളവരുടെ ശാപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഈ ആഗന്തുകജ്വരങ്ങളുടെ ദോഷസംബന്ധങ്ങളെ അതാതുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു നിശ്ചയിച്ചുകൊള്ളണം.

വിഷം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെലക്ഷണം.

൩൬. ശ്യാവാസ്യതാവിഷകൃതേ
തഥാതീസാരഏവച
ഭക്താരുചിഃപിപാസാച
തോദശ്ചസഹമൂർച്ഛയാ.

വിഷം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിങ്കൽ മുഖം നീലവർണ്ണമായിരിക്കയും അതിസാരവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും കുത്തിനോവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഭവിക്കും.

ഓഷധീഗന്ധംഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൩൭. ഓഷധീഗന്ധജേമൂർച്ഛാ
ശിരോരുഗ്വമഥുഃക്ഷവഃ

ഔഷധികളുടെ ഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും തലവേദനയും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും.

കാമം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

കാമജേചിത്തവിഭ്രംശ
സ്തന്ദ്രാലസ്യമരോചകം.

ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീയെയും മറ്റും ലഭിക്കായ്കനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതായ ജ്വരത്തിങ്കൽ ചിത്തഭ്രമവും മയക്കവും അലസതയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. ഇതിന്നുപുറമെ വാഗ്ഭടൻ ഇപ്രകാരംപറഞ്ഞിരിക്കുന്നു "കാമാൽഭ്രമോരുചിർദ്ദാഹോ ഹ്രീനിദ്രാധീധൃതിക്ഷയഃ" കാമംഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ഭ്രമിക്കലും അരുചിയും ദാഹവും ലജ്ജാനാശവും നിദ്രാനാശവും ബുദ്ധിക്ഷയവും ധൈര്യക്ഷയവും ഉണ്ടാകും.

ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൬. ഭയാൽപ്രലാപശ്ശോകാച്ച
 ഭവേൽകോപാച്ചവേപഥുഃ

ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്ന പ്രലാപം പറയും. കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്ന വിറയലും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

 അഭിചാരാഭിശാപാഭ്യാം
 മോഹസ്തൃഷ്ണാ ചജായതേ
൩൭. ഭൂതാഭിഷംഗാദുദ്വേഗോ
 ഹാസ്യരോദനകമ്പനം
 കാമശോകഭയാദ്വായുഃ
 ക്രോധാൽപിത്തം ത്രയോമലാഃ
൩൮. ഭൂതാഭിഷംഗാൽകുപ്യന്തി
 ഭൂതസാമാന്യലക്ഷണാഃ

അഭിചാരം ഹേതുവായിട്ടും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്ന മോഹവും തണ്ണീർദാഹവും മറ്റും ഉണ്ടാകും. ഭൂതപിശാചാദിപീഡഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അഭിഷംഗജ്വരത്തിന്ന ഉദ്വേഗവും ചിരിയും കരച്ചിലും വിറയലുമുണ്ടാകും. കാമം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ വാതം കോപിക്കും. ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ പിത്തം കോപിക്കും. ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപമുണ്ടാകും. ഹാസ്യരോദനാദികൾ ഭൂതങ്ങളുടെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വിഷമജ്വരോല്പത്തി.

 ദോഷോല്പോഹിതസംഭൂതോ
 ജ്വരോൽസൃഷ്ടസ്യവാപുനഃ
൩൯. ധാതുമന്യതമംപ്രാപ്യ
 കരോതിവിഷമജ്വരം

ജ്വരം ഉണ്ടായി ശമിച്ചതിന്റെശേഷം അഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരവിഹാരങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ട വിരളം ദോഷം കോപിച്ചു രസാദിധാതുക്കളിൽവച്ചൊന്നിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട വിഷമജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. എന്നാൽ വിഷമജ്വരം ആദ്യമായിട്ടും വരുന്നതാണ്. ദോഷം ബലവത്തരമായിൽ നിത്യജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും അല്ലെങ്കിൽ അനിത്യജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. വിഷമജ്വരത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഒരു ഗ്രന്ഥകർത്താവു ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "യസ്യാനിയതകാലശ്ശീതോഷ്ണാദ്യുപലക്ഷിതഃ [illegible] വിഷമജ്വരഃ സ്മൃതഃ" യാതൊന്നു കാലനിയമം ഇല്ലാതെയും ശീതാദ്യവസ്ഥകളോടും വിഷമമായ വേഗത്തോടുംകൂടിവരുന്നുവോ അതാകുന്നു വിഷമജ്വരം.

സന്തതാദിവിഷമജ്വരഭേദങ്ങൾ.

 സന്തതസ്സതതാന്യേദ്യു
 സ്തൃതീയക ചാതുർത്ഥകൌ
൪൦. സന്തതം രസരക്തസ്ഥഃ
 സോന്യേദ്യുഃ പിശിതാശ്രിതഃ

മേദോഗതസ്തൃതീയേഹ്നി
അസ്ഥിമജ്ജാഗതഃപുനഃ
൬൧. കുര്യാച്ചാതുർത്ഥകംഘോരം
അന്തകംരോഗസങ്കരം

മേൽപറഞ്ഞ വിഷമജ്വരം സന്തതമെന്നും സതതമെന്നും അന്യേദ്യുഷ്കമെന്നും തൃതീയകമെന്നും ചാതുർത്ഥകമെന്നും അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. ദോഷം രസധാതുവിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട് സന്തതജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട് സതതജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട് അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട് തൃതീയകജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം അസ്ഥിയിലെ മജ്ജയിലെ സ്ഥിതിചെയ്തിട്ട് ചാതുർത്ഥികജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ഘോരവും നാശകരവും അനേകരോഗങ്ങളോടുകൂടിയതും ആകുന്നു.

സന്തതജ്വരം.

സപ്താഹംവാദശാഹംവാ
ദ്വാദശാഹമഥാപിവാ
൬൨. സന്തത്യായോവിസർഗ്ഗീസ്യാത്
സന്തതസ്സനിഗദ്യതേ

സന്തതജ്വരം ഏഴുദിവസമൊ പത്തുദിവസമൊ പന്ത്രണ്ടുദിവസമൊ മുഴുവൻവിടാതെ നില്ക്കും. എന്നാൽ '[illegible]' എന്ന വാക്യപ്രകാരം വിഷമജ്വരം എന്ന ഉപേക്ഷയും വരികയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്ക് ഏഴൊ പത്തൊ പന്ത്രണ്ടൊ ദിവസമൊ അവിച്ഛിന്നമായി നില്ക്കുന്ന സന്തതജ്വരത്തെ വിഷമജ്വരത്തിൽ ചേർത്തു വ്യവഹരിച്ചതു ശരിയല്ല എന്നുള്ള അഭിപ്രായത്തെ "ചക്രപാണി" എന്ന ആചാര്യൻ താഴെ കാണുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ട് സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു. "ജ്വരപൂർവ്വ[illegible] [illegible]" സന്തതജ്വരം, സതതജ്വരം, അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരം, തൃതീയകജ്വരം, ചാതുർത്ഥകജ്വരം ഇങ്ങനെ അഞ്ചു ജ്വരങ്ങൾ; എന്നു [illegible] പറയപ്പെട്ടു. അവയിൽ സന്തതജ്വരത്തെ ഒഴിച്ചു ശേഷമുള്ള നാലുജ്വരങ്ങളും വിഷമജ്വരങ്ങളാകുന്നു. ചക്രപാണിയുടെ ഈ അഭിപ്രായത്തെ [illegible] താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഖണ്ഡിക്കുന്നു. "വിസർഗ്ഗം [illegible] [illegible]" പന്ത്രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞതിന്റെശേഷം വിടുകയും പിന്നെയും [illegible] ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി [illegible] വളരെക്കാലം നിലനില്ക്കുന്നതാകുന്നു സന്തതജ്വരം.

സതതാദിജ്വരങ്ങൾ

അഹോരാത്രേസതതകോ
ദ്വൌകാലാവനുവർത്തതേ
൬൩. അന്യേദ്യുഷ്കസ്ത്വഹോരാത്ര
ഏകകാലംപ്രവർത്തതേ
തൃതീയകസ്തൃതീയേഹ്നി
ചതുർത്ഥേഹ്നിചതുർത്ഥകഃ
൬൪. കേചിദ്ഭൂതാഭിഷംഗോത്ഥം
ബ്രുവതേവിഷമജ്വരം

സതതജ്വരം പകലിന്റെയും രാത്രിയുടെയും ഇടയിൽ രണ്ടുപ്രാവശ്യം ഉണ്ടാകും. അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരം പകലൊ രാത്രിയിലൊ ഒരുപ്രാവശ്യം ഉണ്ടാകും. തൃതീയകജ്വരം മൂന്നാംദിവസം ഉണ്ടാകും. ചാതുർത്ഥകജ്വരം നാലാംദിവസം ഉണ്ടാകും. ചിലർ ഭൂതോപദ്രവം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തെ വിഷമജ്വരമെന്നു പറയുന്നു.

തൃതീയകജ്വരം.

കഫപിത്താൽ ത്രികഗ്രാഹീ
പൃഷ്ഠാദ്വാതകഫാത്മക
൫൪. വാതപിത്താച്ഛിരോഗ്രാഹീ
ത്രിവിധസ്സ്യാത്തൃതീയകഃ

തൃതീയകജ്വരത്തിങ്കൽ കഫപിത്തങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപമുണ്ടെങ്കിൽ പനി ത്രികങ്ങളിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും. വാതകഫങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപമുണ്ടെങ്കിൽ പൃഷ്ഠത്തിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും വാതപിത്തങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപം ഉണ്ടെങ്കിൽ ശിരസ്സിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും. ഇങ്ങനെ തൃതീയകജ്വരം മൂന്നു വിധമാകുന്നു.

ചാതുർത്ഥകജ്വരം

ചാതുർത്ഥകോ ദർശയതി
പ്രഭാവം ദ്വിവിധം ജ്വരഃ
൫൫. ജംഘാഭ്യാം ശ്ലൈഷ്മികഃ പൂർവം
ശിരസ്തോഽനിലസംഭവഃ

ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിനു രണ്ടുപ്രകാരം പ്രഭാവം (വേദനാരൂപമായ ശക്തി) ഉണ്ട്. എങ്ങിനെ എന്നാൽ അതു കഫാധികമായിരുന്നാൽ ആദിയിൽ മുഴങ്കാലിൽ ആരംഭിച്ചിട്ട പിന്നെ ശരീരങ്ങളിലെല്ലാടവും വ്യാപിക്കും; വാതാധികമായിരുന്നാൽ മുമ്പെ ശിരസ്സിൽ തുടങ്ങീട്ട അനന്തരം അംഗങ്ങളിലെല്ലാടവും വ്യാപിക്കും. സന്തതാദികളായ അഞ്ചുജ്വരങ്ങളുടേയും ഉത്ഭവം മിക്കവാറും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടാകുന്നു എങ്കിലും വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽവെച്ച് ചിലതിന് ആധിക്യമുണ്ടാകയാലാണ് അവയ്ക്കു പ്രത്യേകം നാമങ്ങൾ വിധിച്ചത്. അവയിൽ ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തെക്കുറിച്ചു ഭാവമിശ്രൻ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "ചാതുർത്ഥികോ [illegible] [illegible]" ചാതുർത്ഥകമെന്ന രോഗം, ദാരുണമായ വിഷമജ്വരമാകുന്നു. [illegible] ബലത്തേയും [illegible] നശിപ്പിക്കുന്നതും ആകുന്നു. ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിനു പിത്തപ്രാധാന്യമില്ലെന്നാകുന്നു ചിലരുടെ അഭിപ്രായം [illegible] ശ്ലോകപ്രമാണമാണ്. [illegible] യാതൊരു ജ്വരം [illegible] ആശ്രയിച്ചിട്ടുള്ളതാകുന്നുവോ അതു വാതാധിക്യത്തോടുകൂടിയതാകുന്നു. യാതൊരു ജ്വരം ആദിയിൽ [illegible] ആശ്രയിച്ചിട്ടുള്ളതാകുന്നുവോ അതു കഫാധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ആകുന്നു. ചില ആചാര്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായം ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിനും പിത്തപ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നാണ് [illegible] ശ്ലോകം പ്രമാണം [illegible] യാതൊരു ജ്വരം മുമ്പെ ശിരസ്സിൽതുടങ്ങി സർവാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു വാതപ്രധാനമായ ചാതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. യാതൊന്നു മദ്ധ്യശരീരത്തിൽ തുടങ്ങി സർവാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു പിത്തജമായ ചാതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. യാതൊന്നു ശരീരത്തിന്റെ അധോഭാഗത്തിൽ തുടങ്ങി സർവാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു കഫപ്രധാനിയോടുകൂടിയ ചാതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. ചാതുർത്ഥകജ്വരം മിക്കവാറും കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുള്ളതാകുന്നതാണെന്നും അതിനു പിത്തപ്രധാനതയില്ലെന്നുമാണ് ചരകാദികളുടെ അഭിപ്രായം

ചാതുർത്ഥകാദിജ്വരവിപര്യയങ്ങൾ

വിഷമജ്വര ഏവാന്യ
ശ്ചാതുർത്ഥകവിപര്യയഃ
൫൬. മദ്ധ്യേഹനിജ്വരയത്യാദാ വന്തേചാപി മുഞ്ചതി

(൧൮) ജ്വരനിദാനം

ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിന്ന വിപരീതമായ ജ്വരമുണ്ട്. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ആദിയിൽ രണ്ടുദിവസം പനി ഇല്ലാതിരിക്കയും പിന്നെ രണ്ടുദിവസം ഉണ്ടായിരിക്കയും നടുവിൽ ഒരുദിവസം ഇല്ലാതിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. അസ്ഥിമജ്ജാശ്രയഗതേ ചാതുർത്ഥകവിപര്യയഃ ത്ര്യഹാദ്യൈഹികജ്വരയതിതി... ദോഷങ്ങൾ അസ്ഥിയിലും മജ്ജയിലും ചെന്നിരുന്നാൽ ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിന്ന വിപരീതജ്വരമുണ്ടാകും. എങ്ങിനെയെന്നാൽ മൂന്നു ദിവസങ്ങളിൽ രണ്ടുദിവസം പനിച്ചിട്ട ഒരുദിവസം പനിക്കാതിരിക്കും. ഇതത്രെ ചാതുർത്ഥകവിപര്യയം. ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിന്നുള്ളതുപോലെ തൃതീയകാദിജ്വരങ്ങൾക്കും വിപര്യയങ്ങൾ ഉണ്ട്. മദ്ധ്യത്തിൽ ഒരുദിവസം പനിച്ചിട്ട ആദിയിലും അവസാനത്തിലും പനിക്കാതെ ഇരിക്കും. ഇതത്രെ തൃതീയകവിപര്യയം. പനി, ദിനരാത്രികളുടെ ഇടയിൽ രണ്ടു പ്രാവശ്യം വിടുകയും ശേഷമുള്ള എല്ലാസമയവും ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതു സതതകജ്വരവിപര്യയം. പനി, അഹോരാത്രം ഒരുപ്രാവശ്യം വിട്ടുനിന്നിട്ട ശേഷം എല്ലാസമയവും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതു അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരവിപര്യയം.

വാതബലാസകജ്വരലക്ഷണം.

൪൬. നിത്യംമന്ദജ്വരോരൂക്ഷഃ ശൂനകസ്തേനസീദതി
സ്തബ്ധാംഗഃശ്ലേഷ്മഭൂയിഷ്ഠോ നരോവാതബലാസകീ

വാതബലാസകം എന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ, എല്ലായ്പോഴും അല്പമായ പനിയും ശരീരത്തിന്ന രൂക്ഷതയും അധികമായ വീക്കവും തന്നിമിത്തം തളർച്ചയും ഇളക്കമില്ലായ്കയും കഫാധിക്യവും ഉണ്ടാകും. ഈ ജ്വരം വാതകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ഉണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും കഫാധികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈ വാതബലാസകജ്വരം കഫമേദോലയമാണെന്നും പിത്താധികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നും ചിലർ പറയുന്നു. പിത്താധികമായിട്ടുള്ളതല്ലെന്നും സുശ്രുതാചാര്യർ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. പ്രലേപകം വാതബലാസകം കഫാധികതാൽ പ്രവർത്തിക്കുന്നു. പ്രലേപകജ്വരവും വാതബലാസകജ്വരവും കഫാധികങ്ങളായിട്ടുള്ളവയാണെന്ന വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു എന്നിതിന്റെ സാരം. വാതബലാസകജ്വരത്താൽ പീഡിതനായ മനുഷ്യന്റെ നീരുകൊണ്ടും തന്നിമിത്തമുള്ള കുഴച്ചിൽകൊണ്ടും സംഗതിയാകും. "ശൂനകസ്തേനസീദതി" എന്നുള്ളതിന്ന "ശൂനകൃച്ഛ്രേണസീദതി" എന്ന പാഠാന്തരമുണ്ട്.

പ്രലേപകജ്വരലക്ഷണം.

൪൭. പ്രലിമ്പന്നിവഗാത്രാണി ഘർമ്മേണഗൗരവേണവാ
മന്ദജ്വരവിലേപീചസശീതഃസ്യാൽപ്രലേപകഃ

പ്രലേപകജ്വരത്തിന്ന, ശരീരത്തിന്ന വളരെ കനവും വിയർപ്പും ശരീരത്തിൽ തേച്ചുവെന്നു തോന്നുമാറു പീഡയും അല്പമായ പനിയും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും. പ്രലേപകജ്വരം കഫപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണ്. ചിലർ സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതാണെന്നും ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ക്ഷയരോഗികൾക്കുണ്ടാകുമെന്നും പറയുന്നു.

വിഷമജ്വരവിശേഷം.

൪൮. വിദഗ്ദ്ധേऽന്നരസേദേഹേ ശ്ലേഷ്മപിത്തേവ്യവസ്ഥിതേ
തേനാർദ്ധംശീതളംദേഹേ ചാർദ്ധംചോഷ്ണംപ്രജായതേ

അന്നരസത്തിന്ന ദുഷ്ടത നേരിടുന്ന സമയം പിത്തവും കഫവും ദുഷിച്ചുവരുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, അപ്പോൾ കഫം ഹേതുവായിട്ട പകുതി ശരീരത്തിന്ന ശൈത്യവും പിത്തം ഹേതുവായിട്ട പകുതി ശരീരത്തിന്ന ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. ഇതു അർദ്ധനാരീശ്വരാകൃതിയായിട്ടുള്ള അസാദ്ധ്യമായിട്ടു ഇരിക്കും.

൫൦. കായേദുഷ്ടംയദാപിത്തം ശ്ലേഷ്മാചാന്തേവ്യവസ്ഥിതഃ
തേനോഷ്ണത്വംശരീരസ്യ ശീതത്വംഹസ്തപാദയോഃ

പിത്തം ശരീരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കൽ നിന്ന ദുഷിക്കയും കഫം കൈകാലുകളിൽ നിന്ന ദുഷിക്കയും ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ട ശരീരത്തിന്ന ഉഷ്ണവും കൈകാലുകൾക്ക ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും. ഇതും ഒരുവക വിഷമജ്വരമാകുന്നു.

ജ്വരനിദാനം (൩൯)

൩൮. കായേശ്ലേഷ്മായദാദുഷ്ടഃ പിത്തശാഖാവ്യവസ്ഥിതം
ശീതതാംതേനഗാത്രാണാം ഉഷ്ണതാംഹസ്തപാദയോഃ

കഫം ശരീരത്തിന്റെ ഉള്ളിൽനിന്നു ദുഷിക്കയും പിത്തം കൈകാലുകളിൽനിന്നു ദുഷിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ ശരീരത്തിനു ശൈത്യവും കൈകാലുകൾക്കു ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും ഇജ്ജ്വരം മേല്പറഞ്ഞ ജ്വരത്തിന്റെ വിപരീതമാകുന്നു.

൩൯. ത്വക്സ്ഥൌശ്ലേഷ്മാനിലൌശീതമാദൌജനയതോജ്വരെ
തയോഃപ്രശാന്തയോഃപിത്തമന്തേദാഹംകരോതിച.

൪൦. കരോത്യാദൌതഥാപിത്തം ത്വക്സ്ഥംദാഹമതീവച
തസ്മിൻപ്രശാന്തേത്വിതരൌ കുരുതശ്ശീതമന്തതഃ

൪൧. ദ്വാവേതൌദാഹശീതാദി ജ്വരൌസംസർഗ്ഗജൌസ്മൃതൌ
ദാഹപൂർവ്വസ്തയോഃകഷ്ടഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമശ്ചസഃ

കഫവും വാതവും ത്വക്കിൽ നിന്നിട്ടു മുമ്പെ ശൈത്യത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും അതു ശമിച്ചതിന്റെ ശേഷം പിത്തം ഉഷ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യും ഈ ജ്വരത്തിനു ശീതാദി എന്നു പേർ പിത്തം ത്വക്കിൽനിന്നിട്ടു മുമ്പെ ഏറ്റവും ഉഷ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും അതു ശമിച്ചതിന്റെ ശേഷം വാതകഫങ്ങൾ ശൈത്യത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യും ഈ ജ്വരത്തിന്റെ പേർ ദാഹാദിയെന്നാകുന്നു ശീതാദിയെന്നും ദാഹാദിയെന്നും ഉള്ള ഈ രണ്ടു ജ്വരങ്ങളും സംസർഗ്ഗം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു അവയിൽ ദാഹാദി കഷ്ടവും ഏറ്റവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു ശീതാദി സാദ്ധ്യമാണെന്നു അർത്ഥാപത്യാവും സിദ്ധിച്ചു വിഷമജ്വരങ്ങളിൽ പുനരാവൃത്തി ഹേതുവായിട്ടു ദോഷപ്രശാന്തി ഭവിക്കുന്നില്ല, എന്നു സുശ്രുതത്തിൽ പറയുന്നു; ശ്ലോകം സമ്യഗ്വിമുക്തോ ... "ജ്വരോഽല്പോഽപി സമാ ... സൂക്ഷ്മത്വാന്നോപലഭ്യതേ" ധാതുക്ഷയാദ്ദീനമ്പോൾ ദോഷം വിട്ടുപോകാതെ സൂക്ഷ്മമായി ധാതുക്കളിൽ നിന്നു കുറഞ്ഞും വേർപെടുന്നില്ല തളർച്ച, കാർശ്യം, രൂക്ഷത മുതലായ അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളായിട്ടു നിന്നുകൊള്ളും ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം പോകുമ്പോൾ ജ്വരം വിട്ടുപോയി എന്നു തോന്നും എന്നാൽ അതു ധാതുക്കളുടെ ഉള്ളിൽ ലയിച്ചിരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും സൂക്ഷ്മതഹേതുവായിട്ടും കാണപ്പെടുന്നില്ലെന്നു മാത്രമെയുള്ളൂ.

രസാദിധാതുഗതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ.

൪൨. ഗുരുതാഹൃദയോത്ക്ലേശ സ്സദനം ഛർദ്ദ്യരോചകൌ
രസസ്ഥേതുജ്വരേലിംഗം ദൈന്യംചാസ്യോപജായതേ.

രസധാതുവിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ജ്വരത്തിനു ദേഹത്തിനു കനവും ഹൃദയത്തിനു പീഡവകരമായ ഓക്കാനവും അംഗതളർച്ചയും ഛർദ്ദിയും അരുചിയും മനസ്സിനു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

൪൩. രക്തനിഷ്ഠീവനംദാഹ മോഹഛർദ്ദനവിഭ്രമാഃ
പ്രലാപഃപിടകാതൃഷ്ണാ രക്തപ്രാപ്തേജ്വരേനൃണാം.

രക്തത്തിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിനു രക്തംതുപ്പും ഉഷ്ണവും മോഹവും ഛർദ്ദിയും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും പ്രലാപവും ശരീരത്തിൽ ചെറിയ കുരുക്കളും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും.

൪൪. പിണ്ഡികോദ്വേഷ്ടനംതൃഷ്ണാ സൃഷ്ടമൂത്രപുരീഷതാ
ഊഷ്മാന്തർദ്ദാഹവിക്ഷേപൌ ഗ്ലാനിസ്സ്യാന്മാംസഗേജ്വരേ.

മാംസത്തിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിനു, കാൽവണ്ണകൾ ഉരുണ്ടുകയറുകയും തണ്ണീർദാഹവും മലമൂത്രങ്ങളുടെ അധികമായ പ്രവൃത്തിയും പുറത്തും ഉള്ളിലും ചൂടും കൈകാലുകൾ ഇളക്കവും ക്ഷീണവും ഉണ്ടാകും "ഊഷ്മാന്തർദ്ദാഹവിക്ഷേപൌ" എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ട്.

൪൮. ഭൃശം സ്വേദസ്തൃഷാമൂർഛാ പ്രലാപശ്ഛർദ്ദിരേവ ച
ദൌർഗ്ഗന്ധ്യാരോചകൌ ഗ്ലാനിർമ്മേദസ്ഥേ ചാസഹിഷ്ണുതാ

മേദസ്സിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്ന അധികമായ വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഉണ്ടാകും പ്രലാപവും ഛർദ്ദിയും ദുർഗ്ഗന്ധവും അരുചിയും ക്ഷീണവും അസഹനീയമായ വേദനയും ഭവിക്കും.

൪൯. ഭേദോസ്ഥ്നാം കൂജനം ശ്വാസോ വിരേകശ്ഛർദ്ദിരേവ ച
വിക്ഷേപണം ച ഗാത്രാണാമേതദസ്ഥിഗതേ ജ്വരേ

അസ്ഥിയിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്ന എല്ലുകൾ പിളർന്നുപോകുന്നപോലെ എന്ന തോന്നുകയും പ്രാവുകളുടെ ശബ്ദത്തെപ്പോലെയുള്ള ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിക്കയും ചെയ്യും അധികമായ ശ്വാസവും അതിസാരവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും കൈകാലുകൾ എടുത്തിടും.

൫൦. തമഃപ്രവേശനം ഹിക്കാ കാസശ്ശൈത്യം വമിസ്തഥാ
അന്തർദ്ദാഹോ മഹാശ്വാസോ മർമ്മച്ഛേദശ്ച മജ്ജഗേ

മജ്ജാഗതമായ ജ്വരത്തിങ്കൽ ഇരുട്ടത്തിലിരിക്കുന്നതായി തോന്നും എക്കിളും കാസവും തണുപ്പും ഛർദ്ദിയും ഉള്ളിൽ ചൂടും വലുതായ ശ്വാസവും ഉണ്ടാകും ഹൃദയം പിളർന്നുപോകുന്നതായിട്ട തോന്നും.

൫൧. മരണം പ്രാപ്നുയാത്തത്ര ശുക്രസ്ഥാനഗതേ ജ്വരേ
ശേഫസഃ സ്തബ്ധതാ മോക്ഷഃ ശുക്രസ്യ തു വിശേഷതഃ

ശുക്ലസ്ഥാനഗതമായ ജ്വരത്തിങ്കൽ, മരണം ഭവിക്കും; ലിംഗം സ്തംഭിക്കും; ശുക്ലത്തിന്റെ ബാഹുല്യം ഹേതുവായിട്ട ശുക്ലം സ്രവിക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ ശ്ലോകം ഭൂതസംജ്ഞമായിട്ടു വരും: ഇവിടെ ശുക്ലസ്ഥാനം എന്നുള്ള പദത്താൽ ശുക്ലവും തൽസ്ഥാനവും എന്ന വ്യാഖ്യാനിക്കണം; ശുക്ലത്തിന്റെ സ്ഥാനം എന്ന പറയുന്നതു അയുക്തമാകുന്നു, എന്തെന്നാൽ ശുക്ലം എല്ലാദേഹത്തിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അതിന്ന പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനമില്ല. അതിന്ന പ്രമാണം യഥാപയസിസർപ്പിസ്തു ഗൂഢശ്ചേക്ഷൌ രസോ യഥാ ശരീരേഷു തഥാ ശുക്രം നൃണാം വിദ്യാൽ ഭിഷഗ്വരഃ. പാലിൽ നെയ്യ്, കരിമ്പിൻ നീരിൽ ശർക്കര എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു എന്നാലുള്ള ദൃഷ്ടാന്തങ്ങൾ ശുക്ലത്തിന്റെ സംയോഗം ദേഹത്തിലായിട്ടില്ലാത്തതാകും ശരിയായ ഉദാഹരണമാകയില്ല എന്നു, പാലിൽ നോക്കിയാൽ നോക്കുന്നിടത്തൊക്കെയും പ്രത്യേകം നെയ്യ് കാണുകയില്ല കരിമ്പിൻനീരിൽ നോക്കിയാൽ നോക്കുന്നിടത്തൊക്കെയും കരിമ്പിൻനീരല്ലാതെ ശർക്കരയും കാണുകയില്ല പാലിൽ നെയ്യും കരിമ്പിൻനീരിൽ ശർക്കരയും സർവ്വവ്യാപിയായിട്ട സൂക്ഷ്മമായരൂപേണ കൂടിയിരിക്കുന്നു എന്ന ദൃഷ്ടാന്തമായിട്ട ദേഹത്തിൽ ശുക്ലവും സർവ്വവ്യാപിയായിട്ട സൂക്ഷ്മമായരൂപേണ കൂടി ലയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന ദൃഷ്ടാന്തമാകും ഇതുകൊണ്ടു ശുക്ലത്തിന്ന പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനമില്ലെന്നു ഗ്രഹിക്കാം.

പ്രാകൃതജ്വരവും വൈകൃതജ്വരവും.

൫൨. വർഷാശരദ്വസന്തേഷു വാതാദ്യൈഃ പ്രാകൃതഃ ക്രമാൽ
വൈകൃതോന്യസ്സ ദുസ്സാധ്യഃ പ്രാകൃതശ്ചാനിലോത്ഭവഃ

വർഷഋതുവിങ്കൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും ശരൽഋതുവിങ്കൽ പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വസന്തഋതുവിങ്കൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും പ്രാകൃതജ്വരമാകുന്നു. പ്രാകൃതജ്വരത്തിന്ന വിപരീതമായിട്ടുള്ളതു വൈകൃതജ്വരം അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ വർഷഋതുവിങ്കൽ പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും ശരൽഋതുവിങ്കൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വസന്തഋതുവിങ്കൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വൈകൃതജ്വരമാകുന്നു വൈകൃതജ്വരവും പ്രായേണ വാതഹേതുകമായിരിക്കുന്ന പ്രാകൃതജ്വരവും ദുസ്സാധ്യമാകുന്നു. പ്രാകൃതജ്വരം, സുഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു എന്നതിന്റെ അർത്ഥവശാലും പ്രാകൃതസ്സുഖസാദ്ധ്യസ്തു വസന്തശരദുത്ഭവഃ വസന്തഋതുവിങ്കലും ശരൽഋതുവിങ്കലുമുണ്ടാകുന്ന പ്രാകൃതജ്വരം സുഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു എന്നുള്ള പ്രമാണവചനത്താലും സിദ്ധിച്ചു-

൩൪. വർഷാസുമാരുതോദുഷ്ടഃ പിത്തശ്ലേഷ്മാന്വിതോജ്വരം
കുര്യാൽപിത്തഞ്ചശരദി തസ്യചാനുബലഃകഫഃ

൩൫. തൽപ്രകൃത്യാവിസർഗ്ഗാച്ച തത്രനാനശനാൽഭയം
കഫോവസന്തേതമപി വാതപിത്തംഭവേദനു.

വർഷകാലത്തിൽ വാതം ദുഷിച്ചിട്ട കഫപിത്തങ്ങളോടുകൂടി ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും ശരൽക്കാലത്തിങ്കൽ പിത്തം ദുഷിച്ചിട്ടും ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതിന്ന കഫം സഹായമായി നില്ക്കുകയും ചെയ്യും. കഫം സ്വഭാവേന ഉഷ്ണമാകയാലും കാലം ബലമുള്ളതാകയാലും അവിടെ രോഗിയെ ഉപവസിപ്പിപ്പാനായിക്കൊണ്ട വൈദ്യൻ ഭയപ്പെടേണ്ട. കഫം വസന്തത്തിൽ ദുഷിച്ചു വാതപിത്തങ്ങളോടുകൂടി ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

൩൬. കാലയഥാസാത്മ്യസ്വേഷാം പ്രവൃത്തിർവൃദ്ധിരേവവാ
നിദാനോക്താനുപശയോ വിപരീതോപശായിതാ.

അതാതു രോഗത്തിന്റെ കാരണങ്ങളിൽ എല്ലാ ജ്വരങ്ങൾക്കും പ്രവൃത്തിയോ, വർദ്ധനയോ ഉണ്ടാകും വാതജ്വരാദികൾക്ക വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപത്തിന്ന കാരണങ്ങളായി പറയപ്പെട്ട തിക്തകഷായകടുകങ്ങളെക്കൊണ്ടു വർദ്ധനവും തിക്തോഷ്ണാദികൾക്ക വിപരീതങ്ങളായിരിക്കുന്നവയെക്കൊണ്ട ശമനവും ചെയ്യും എല്ലായപ്പെട്ട ജ്വരങ്ങളിൽ വെച്ചു സംപ്രാപ്തിവശാൽ ചിലതു അന്തർവേഗമായിട്ടും ചിലതു ബഹിർവേഗമായിട്ടും ഉണ്ടാകും

അന്തർവേഗജ്വരലക്ഷണം

൩൭. അന്തർദ്ദാഹോധികസ്തൃഷ്ണാ പ്രലാപശ്ശ്വസനംഭ്രമഃ
സന്ധ്യസ്ഥിശൂലമസ്വേദോ ദോഷവർച്ചോവിനിഗ്രഹഃ

൩൮. അന്തർവേഗസ്യലിംഗാനി ജ്വരസ്യൈതാനിലക്ഷയേൽ

അന്തർവേഗജ്വരത്തിന്ന അന്തർദ്ദാഹവും അധികമായ തൃഷ്ണയും ഉണ്ടാകും: പ്രലാപവും ശ്വാസവും തലതിരിച്ചിലും സന്ധികളിലും അസ്ഥികളിലും വേദനയും വിയർപ്പില്ലായ്കയും മലബന്ധവുമുണ്ടാകും. ഈ ജ്വരം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ചിലതു അസാദ്ധ്യമായിട്ടും വരാം. "ശരീരത്തിന്നുള്ളിൽ ജ്വരം പ്രവേശിക്കയാൽ" ഗംഭീരമായി തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന വേഗം ചെയ്യുന്നതായിട്ടു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ജ്വരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണമെന്നു സുശ്രുതത്തിലും കാണുന്നു.

ബഹിർവേഗജ്വരലക്ഷണം.

സന്താപോഽഭ്യധികോബാഹ്യസ്തൃഷ്ണാദീനാഞ്ചമാർദ്ദവം

൩൯. ബഹിർവേഗസ്യലിംഗാനി സുഖസാദ്ധ്യത്വമേവച

ബഹിർവേഗജ്വരത്തിന്ന പുറത്തു അധികമായ ഉഷ്ണവും അല്പമായ ദാഹവും അല്പമായ പ്രലാപവും അല്പമായ ശ്വാസവും അല്പമായ ഭ്രമവും ഉണ്ടാകും. ഇതു സുഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ആമജ്വരലക്ഷണം.

ലാലാപ്രസേകഹൃല്ലാസ ഹൃദയാശുദ്ധ്യരോചകാഃ

൪൦. തന്ദ്രാലസ്യാവിപാകാസ്യ വൈരസ്യംഗുരുഗാത്രതാ
ക്ഷുന്നാശോബഹുമൂത്രത്വം സ്തബ്ധതാബലവാൻജ്വരഃ

൪൧. ആമജ്വരസ്യലിംഗാനി നദദ്യാത്തത്രഭേഷജം
ഭേഷജംഹ്യാമദോഷസ്യ ഭൂയോജ്വലയതിജ്വരം.

ആമജ്വരത്തിന്ന വായിൽനിന്ന വെള്ളം ഒഴുകും ഓക്കാനം ചെയ്യും. ഹൃദയത്തിന്ന അശുദ്ധിയും അരുചിയും മടിയും ക്ഷീണവും ദഹനക്കേടും ഉണ്ടാകും. വായ്ക്കു രസമുണ്ടാകയില്ല ശരീരത്തിന്ന കനമുണ്ടാകും. വിശപ്പുണ്ടാകയില്ല വളരെ മൂത്രം പോകും ശരീരം സ്തംഭിക്കും. ജ്വരത്തിന്ന വേഗം കൂടും. ഈ ആമജ്വരത്തിന്ന ഔഷധം കൊടുത്താൽ ജ്വരം പിന്നെയും വർദ്ധിച്ചുവരുമെന്നറിക.

(൨൧) ജ്വരനിദാനം

പച്യമാനജ്വരലക്ഷണം.

൧൧. ജ്വരവേഗോധികസ്തൃഷ്ണാ പ്രലാപശ്ശ്വസനം ഭ്രമഃ
മലപ്രവൃത്തിരുൽക്ലേശഃ പച്യമാനസ്യ ലക്ഷണം.

പച്യമാനജ്വരത്തിങ്കൽ ജ്വരത്തിന്നു വളരെ വേഗവും തണ്ണീർദാഹവും പ്രലാപവും വായുശ്വാസവും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. മലംപോകും. ദോഷങ്ങൾക്കു സ്ഥാനഭ്രംശവും ഭവിക്കും.

നിരാമജ്വരലക്ഷണം.

൧൨. ക്ഷുൽക്ഷാമതാ ലഘുത്വഞ്ച ഗാത്രാണാം ജ്വരമാർദ്ദവം
ദോഷപ്രവൃത്തിരഷ്ടാഹോ നിരാമജ്വരലക്ഷണം.

നിരാമജ്വരത്തിങ്കൽ, വിശപ്പും അവയവങ്ങൾക്കു ലഘുത്വവും അല്പമായ ജ്വരവും ദോഷപ്രവൃത്തിയും ഉണ്ടാവുന്നതാകുന്നു. ജ്വരം തുടങ്ങി എട്ടു ദിവസം കഴിഞ്ഞാൽ അതു നിരാമജ്വരമാകുന്നു. അതിനെപ്പറ്റിയുള്ള മറ്റൊരു വചനം താഴെ ചേർക്കുന്നു. "സപ്താഹേന ഹി പച്യന്തേ സപ്തധാതുഗതാ മലാഃ നിരാമശ്ചാപ്യതഃ പ്രോക്തോ ജ്വരഃ പ്രായോഷ്ടമേഹനി" രസാദിധാതുക്കളിൽ വ്യാപിച്ചതായ ദോഷങ്ങൾ ഏഴു ദിവസം കൊണ്ടു പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ജ്വരം എട്ടാം ദിവസം മിക്കവാറും നിരാമമായിട്ടു തീരുന്നു.

സാധ്യജ്വരലക്ഷണം.

൧൩. ബലവത്സ്വല്പദോഷേഷു ജ്വരസ്സാധ്യോനുപദ്രവഃ

ബലവാന്മാർക്ക് അല്പദോഷങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടും കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവവ്യാധികളില്ലാതിരുന്നതുമായ ജ്വരം, സാധ്യമാകുന്നു. കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവവ്യാധികളെപ്പറ്റിയുള്ള പ്രമാണവചനം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "കാസശ്ശ്വാസോരുചിശ്ഛർദിസ്തൃഷ്ണാതിസാരവിഡ്ഗ്രഹാഃ ഹിക്കാശൂലാംഗഭേദശ്ച ജ്വരസ്യോപദ്രവാ ദശ" ചുമ, ശ്വാസം, അരുചി, ഛർദി, തണ്ണീർദാഹം, അതിസാരം, മലബന്ധം, ഇക്കിൾ, വായുക്ഷോഭം, ശരീരം പിളർന്നുപോകുന്നുവെന്നു തോന്നുമാറുള്ള പീഡ ഇതുകൾ ജ്വരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധികളാകുന്നു.

അസാധ്യജ്വരലക്ഷണം.

ഹേതുഭിർബ്ബഹുഭിർജ്ജാതോ ബലിഭിർബ്ബഹുലക്ഷണഃ
൧൪. ജ്വരഃ പ്രാണാന്തകൃദ്യശ്ച ശീഘ്രമിന്ദ്രിയനാശനഃ
ജ്വരഃ ക്ഷീണസ്യ ശൂനസ്യ ഗംഭീരോ ദൈർഘരാത്രികഃ
൧൫. അസാധ്യോ ബലവാന്യശ്ച കേശസീമന്തകൃജ്ജ്വരഃ

ബലമുള്ളവയായ അനേകഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ഉണ്ടായതും വളരെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ ജ്വരം മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. സംഭവിച്ച ഉടനെ ചികിത്സിക്കപ്പെട്ടിരുന്നാലും കണ്ണു മൂക്കു ചെവി തുടങ്ങിയുള്ള ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കോ കൈകാൽ തുടങ്ങിയുള്ള കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കോ ദ്രുതയിൽ ചിലതിന്നു നാശം ഭവിപ്പിക്കുന്നതായ ജ്വരവും അസാധ്യമാകുന്നു. ശക്തിക്ഷയമുള്ളവന്നു ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും അന്തർധാതുവിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരവും അല്ലെങ്കിൽ ഗംഭീരജ്വരവും വളരെക്കാലം നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരവും അസാധ്യമാകുന്നു. ജ്വരം പ്രബലമായിരിക്കുമ്പോൾ കാരണംകൂടാതെ തലമുടി കീറുന്നുവെങ്കിൽ ആ ജ്വരവും അസാധ്യമാണ്*.

ഗംഭീരജ്വരലക്ഷണം.

ഗംഭീരസ്തു ജ്വരോ ജ്ഞേയോ ഹ്യന്തർദ്ദാഹേന തൃഷ്ണയാ
൧൬. ആനദ്ധതാനാടോപാണാം ശ്വാസകാസോൽഗമേന ച

ഗംഭീരജ്വരത്തിന്നു ഉള്ളിൽ വളരെ ഉഷ്ണവും തണ്ണീർദാഹവും മലബന്ധവും അധികമായ ശ്വാസവും കാസവും ഉണ്ടാകും.

ജ്വരനിദാനം (ഖണ്ഡം)

അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

ആരംഭാദ്വിഷമോയസ്യ യസ്യവാദൈർഘ്യരാത്രികഃ
൩൦. ക്ഷീണസ്യചാതിരൂക്ഷസ്യ ഗംഭീരോയസ്യഹന്തിതം
വിസംജ്ഞസ്താമ്യതേയസ്തു ശേതേനിപതിതോപിവാ
൩൧. ശീതാർത്തോന്തശ്ചതൃഷ്ണയാ ജ്വരേണമ്രിയതേനരഃ
യോഹൃഷ്ടരോമാരക്താക്ഷോ ഹൃദിസംഘാതശൂലവാൻ
൩൨. വക്ത്രേണചൈവോച്ഛ്വസിതി തംജ്വരോഹന്തിമാനവം
ഹിക്കാശ്വാസതൃഷായുക്തം മൂഢംവിഭ്രാന്തലോചനം
൩൩. സന്തതോച്ഛ്വാസിനംക്ഷീണം നരംക്ഷപയതിജ്വരഃ
ഹതപ്രഭേന്ദ്രിയംക്ഷാമം മരോചകനിപീഡിതം
൩൪. ഗംഭീരതീക്ഷ്ണവേഗാർത്തം ജ്വരിതംപരിവർജ്ജയേൽ

ആരംഭംമുതൽ വിഷമമായജ്വരം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു ഇതുകൂടാതെ എല്ലായ്പോഴും ജ്വരമുള്ളവനും ജ്വരംകൊണ്ടുതന്നെ അപചാരംചെയ്തവനായിട്ടുള്ളവനാകുന്ന വിഷമജ്വരം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു വരുന്നു. അധികമായ ക്ഷീണവും രൂക്ഷതയും ഉള്ളവനു ഗംഭീരജ്വരം ഉണ്ടാകയും വളരെദിവസം നില്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതായാൽ അതു മൃത്യുകരമാകുന്നു. യാതൊരുത്തൻ ജ്വരപീഡിതനായിട്ടു മോഹിക്കയും കിടക്കയും വീഴുകയും പുറത്തു തണുപ്പുമായിട്ടും അകത്തു ഉഷ്ണം ദാഹവുമായിട്ടും കഷ്ടപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ മരിക്കും. രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാക, കണ്ണുകൾ ചുവന്നിരിക്ക, കൂട്ടിപിടിക്കുന്നപോലെ ഹൃദയത്തിൽ വേദനയുണ്ടായിരിക്കുക, വായിൽ കൂടി ശ്വാസം പുറപ്പെടുക ഇതുവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള ജ്വരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഇക്കിൾ ശ്വാസം തണ്ണീർദാഹം മോഹം ഇതുകളോടുകൂടി കണ്ണുകളും ചുറ്റുകയും ചെയ്ക, എല്ലായ്പോഴും മുകളിലോട്ടു ശ്വാസംവിടുക ക്ഷീണിക്കുക ഇതുവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള ജ്വരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിയണം. ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതാതുവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, അതുകളുടെ പ്രഭ നശിക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക അരുചിനിമിത്തം ആഹാരസാധനങ്ങളെ വെറുക്കുക അന്തർവേഗംകൊണ്ടും അതിതീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന വേഗംകൊണ്ടും പരവശപ്പെടുക ഇതുവക ലക്ഷണങ്ങളുള്ള ജ്വരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ജ്വരത്തിനു ധാതുപാകലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായാൽ രോഗി മരിക്കുമെന്നും മലപാകലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായാൽ ജ്വരം ശമിക്കുമെന്നും അറിയണം. ധാതുപാകലക്ഷണത്തെപ്പറ്റിയുള്ള പ്രമാണവചനം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "നിദ്രാനാശോഹൃദിസ്തംഭോവിഷ്ടംഭോഗൗരവാരുചി അരതിർബലഹാനിശ്ച ധാതൂനാം പാകലക്ഷണം" ധാതുപാകജ്വരത്തിനു നിദ്രാഭംഗവും, ഹൃദയം സ്തംഭിക്കയും മലബന്ധവും ശരീരത്തിനു കനവും അരുചിയും അസ്വാസ്ഥ്യവും ബലക്ഷയവും ഉണ്ടാകും. ദോഷപ്രകൃതിവൈകൃത്യം ലഘുതാ ജ്വരദേഹയോഃ ഇന്ദ്രിയാണാംചവൈമല്യം ദോഷാണാം പാകലക്ഷണം. മലപാകജ്വരത്തിങ്കൽ വാതാദിദോഷങ്ങൾക്കു സ്വഭാവവികൃതിയും ജ്വരത്തിനും ദേഹത്തിനും ലഘുത്വം ഉണ്ടാകയും ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു നിർമ്മലതയുണ്ടാവുകയും ചെയ്യും ഇതു മലപാകലക്ഷണം.

ജ്വരവിമോചനത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

ദാഹസ്വേദോഭ്രമസ്തൃഷ്ണാ കമ്പവിട്ഭേദസംജ്ഞിതാ
കൂജനംചാസ്യവൈഗന്ധ്യ മാകൃതിർജ്വരമോക്ഷണേ.

ഉഷ്ണം വിയർപ്പു തലതിരിച്ചിൽ തണ്ണീർദാഹം വിറയൽ മലം അയഞ്ഞുപോക ബോധക്ഷയം ഞരങ്ങുക മുഖത്തിനു ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ഇതുകൾ ജ്വരംവിടാൻ സമയത്തുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ജ്വരമുക്തലക്ഷണം.

സ്വേദോ ലഘുത്വം ശിരസഃ കണ്ഡൂഃ പാകോ മുഖസ്യ ച
ക്ഷവഥുശ്ചാന്നലിപ്സാ ച ജ്വരമുക്തസ്യ ലക്ഷണം.

ജ്വരം വിട്ടതിന്റെ ശേഷമുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെ പറയുന്നു. വിയർക്ക, ശരീരത്തിന്നു കനം കുറയുക തലയിൽ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാക, മുഖത്തിന്നു പാകം വരിക, തുമ്മുക അന്നത്തിൽ ഇച്ഛയുണ്ടാക ഇവയെ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു ജ്വരം വിട്ടു എന്നറിയണം.

ഇതി കേരളഭാഷാവിവൃതേ സവൈദ്യചന്ദ്രികാഖ്യേ മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ
ജ്വരനിദാനം സമാപ്തം.

അതിസാരനിദാനം.

൧. ഗുർവ്വതിസ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷോഷ്ണ ദ്രവസ്ഥൂലാതിശീതളൈഃ
വിരുദ്ധാദ്ധ്യശനാജീർണ്ണൈ ർവ്വിഷമൈശ്ചാപി ഭോജനൈഃ

൨. സ്നേഹാദ്യൈരതിയുക്തൈശ്ച മിഥ്യായുക്തൈർവ്വിഷൈർഭയൈഃ
ശോകാദ്ദുഷ്ടാംബുമദ്യാതി പാനൈസ്സാത്മ്യർത്തുപര്യയൈഃ

൩. ജലാതിരമണൈർവ്വേഗ വിഘാതൈഃ കൃമിദോഷതഃ
നൃണാം ഭവത്യതീസാരോ ലക്ഷണം തസ്യ വക്ഷ്യതേ.

പിത്തജ്വരത്തിങ്കൽ അതിസാരമുണ്ടാകുമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അതിസാരം ജ്വരത്തിന്റെ ഉപദ്രവമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു ജ്വരാനന്തരം അതിസാരനിദാനത്തെ പറയുന്നു. കനമുള്ളവയായും ഏറ്റവും മയമുള്ളവയായും ഏറ്റവും വരൾച്ചയുള്ളവയായും ഏറ്റവും ചൂടുള്ളവയായും ഏറ്റവും പാതയുള്ളവയായും ഏറ്റവും തടിച്ചുള്ളവയായും ഏറ്റവും തണുപ്പുള്ളവയായും ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും പാലും മത്സ്യവുംപോലെ അന്യോന്യവിരോധമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഒന്നിച്ചു ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും തലേദിവസം ഭക്ഷിച്ചതായ ആഹാരം ദഹിക്കുന്നതിനു മുമ്പ് ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ചിലപ്പോൾ അധികമായോ അല്പമായോ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും നെയ്യ് മുതലായ സ്നേഹങ്ങളും വമനം വിരേചനം മുതലായ കർമ്മങ്ങൾ അധികമായിപ്രയോഗിക്കഹേതുവായിട്ടും ആ കർമ്മങ്ങൾ പിഴച്ചുപോകഹേതുവായിട്ടും സ്ഥാവരജംഗമങ്ങളായ വിഷത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ വെള്ളത്തെ പാനം ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും അതിമദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടും അനിഷ്ടങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഋതുഭേദം ഹേതുവായിട്ടും ജലക്രീഡാദികൾ ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും പക്വാശയത്തിങ്കൽ കൃമികൾ വർദ്ധിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിസാരം ഉണ്ടാകുന്നു.

അതിസാരസംപ്രാപ്തി.

൪. സംശമ്യാപാംധാതുരഗ്നിം പ്രവൃദ്ധ
ശ്ശകൃന്മിശ്രോ വായുനാധഃ പ്രണുന്നഃ
സരത്യതീവാതിസാരന്തമാഹുർ
വ്യാധിം ഘോരം ഷഡ്വിധം തം വദന്തി.

൫. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ചാപി ദോഷൈ
ശ്ശോകേനാന്യഃ ഷഷ്ഠ ആമേന ചോക്തഃ

മേൽപറഞ്ഞ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ചതായ ജലധാതു (രസം ജലം; മൂത്രം; സ്വേദം മേദസ്സ് കഫം പിത്തം രക്തം മുതലായവ) ജാഠരാഗ്നിയെ മന്ദിപ്പിച്ചിട്ടു അധോഭാഗത്തിങ്കൽ വായുവിനാൽ പ്രേരിതമായിട്ടു മലത്തെ അയച്ചിട്ടു ദ്രവമാർഗ്ഗമായി പുറത്തേ

കളയുന്നു. അതിനെ അതിസാരമെന്നു പറയുന്നു. ഘോരമായിരിക്കുന്ന ആ വ്യാധിയും ത്രിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നു വെവ്വേറെ കോപിക്കഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കൂടി കലർന്നു കോപിക്കഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ആമം ഹേതുവായിട്ടും ആറുവിധമാകുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിനു വാതാതിസാരമെന്നും പിത്തകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിനു പിത്താതിസാരമെന്നും കഫകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിനു കഫാതിസാരമെന്നും ത്രിദോഷകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതിനു സന്നിപാതാതിസാരമെന്നും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിനു ശോകാതിസാരമെന്നും ആമം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിനു ആമാതിസാരമെന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഭയം ഹേതുവായിട്ടും രക്തം ഹേതുവായിട്ടുമുള്ള രണ്ടു അതിസാരങ്ങളേയും ചരകത്തിൽ പ്രത്യേകം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു സുശ്രുതത്തിൽ ഭയാതിസാരം വാതാതിസാരത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നും ആമാതിസാരം സന്നിപാതാതിസാരത്തിങ്കൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ ഭയാതിസാരത്തെപ്പററി പറയാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഭയാതിസാരം സുശ്രുതാഭിപ്രായപ്രകാരം വാതാതിസാരത്തിങ്കൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നുള്ള ചിന്ത ഗ്രന്ഥകർത്താവിനുണ്ടായിരുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു.

സർവ്വാതിസാരപൂർവ്വരൂപം.

൩. ഹൃന്നാഭിപായൂദരകുക്ഷിതോദ
ഗാത്രാവസാദാനിലസന്നിരോധാഃ
വിട്സംഗആധ്മാനമഥാവിപാകോ
ഭവിഷ്യതസ്തസ്യ പുരസ്സരാണി

അതിസാരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ, ഹൃദയത്തിലും നാഭിയിലും ഗുദത്തിലും വയററിലും കുക്ഷിയിലും കുത്തിനോവു, ശരീരത്തിനു തളർച്ച, വായുവിനു പ്രവൃത്തിയില്ലായ്ക, മലം ബന്ധിക്കുക, വയറു വീർക്കുക, ദഹിക്കാതിരിക്കുക ഇതുകളാകുന്നു.

വാതാതിസാരലക്ഷണം.

൪. അരുണാഭേനിലംരൂക്ഷമല്പമല്പംമുഹുർമുഹുഃ
ശകൃദാമംസരുക്ശബ്ദം മാരുതേനാതിസാര്യതേ.

അതിസാരം വാതജമായാൽ മലം ചുവന്നു നുരയോടുകൂടിയതാകും. അതു രൂക്ഷമായിട്ടും പിന്നെയും പിന്നെയും അല്പമല്പമായിട്ടും ആമമായിട്ടും വേദനയോടും ശബ്ദത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും. അപ്പോൾ രോഗി വാടുകയും ഉഴച്ചുപൊള്ളുകയും രോമാഞ്ചമുണ്ടാകയും ചെയ്യും.

പിത്താതിസാരലക്ഷണം.

൫. പിത്താൽപീതംഹരിതംലോഹിതംവാ
തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാദാഹപാകോപപന്നം

പിത്തജമായ അതിസാരത്തിനു, മലം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും പച്ചിലവർണ്ണമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും പോകും. തണ്ണീർദാഹവും മോഹാലസ്യവും സർവ്വാംഗങ്ങളിലും ചുട്ടും ഉണ്ടാകും. ഗുദം ചുട്ടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും.

കഫാതിസാരലക്ഷണം.

ശുക്ലംസാന്ദ്രംസകഫംശ്ലേഷ്മണാതു വിസ്രംശീതംഹൃഷ്ടരോമാമനുഷ്യഃ

കഫജമായ അതിസാരത്തിനു, മലം വെളുത്തിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും കഫത്തോടുകൂടിയും ആമഗന്ധിയായിട്ടും തണുത്തിട്ടുംപോകും. രോമാഞ്ചവും ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതാതിസാരലക്ഷണം.

൬. വരാഹസ്നേഹമാംസാംബു സദൃശംസർവ്വരൂപിണം
കൃച്ഛ്രസാധ്യമതിസാരം വിദ്യാദ്ദോഷത്രയോത്ഭവം.

സന്നിപാതജമായ അതിസാരത്തിനു മലം, പന്നിയുടെ നെയ്യുപോലെയും മാംസം പോലെയും പന്നിമാംസം കഴുകിയവെള്ളംപോലെയും പോകും. വാതാതിസാരത്തിന്റെ

(൩) അതിസാരനിദാനം

യും പിത്താതിസാരത്തിന്റെയും കഫാതിസാരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളെല്ലാം ഉണ്ടാകും. ഈ അതിസാരം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ശോകാതിസാരലക്ഷണം.

൧൦. തൈസ്തൈർഭാവൈശ്ശോചതോല്പാശനസ്യ
ബാഷ്പോഷ്മാ വൈ വഹ്നിമാവിശ്യ ജന്തോഃ
കോഷ്ഠംഗത്വാ ക്ഷോഭയത്യസ്യ രക്തം
തച്ചാധസ്താൽകാകണന്തീപ്രകാശം

൧൧. നിർഗ്ഗച്ഛത്യേവ വിഡ്വിമിശ്രം ഹ്യവിഡ്വാ
നിർഗ്ഗന്ധം വാ ഗന്ധവദ്വാതിസാരഃ
ശോകോല്പന്നോ ദുശ്ചികിത്സ്യോതിമാത്രം
രോഗോ വൈദ്യൈഃ കഷ്ട ഏഷ പ്രദിഷ്ടഃ

ധനനാശംകൊണ്ടും ബന്ധുനാശംകൊണ്ടും മറ്റും ദുഃഖസമേതനായിരിക്കുന്നവനു അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടു ശോകത്തെയും ചിന്തയെയും അപ്പോൾ അവന്റെ ശോകം നിമിത്തമുണ്ടായ ഉഷ്ണവും കണ്ണീരോടുകൂടെ വയറ്റിൽ ചെന്നു അഗ്നിയെ കെടുത്തി രക്തത്തെ ഇളക്കുകയും ചെയ്യും. ആ രക്തം കുന്നിക്കുരു പോലെ ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഗുദദ്വാരം വഴിയായിട്ടു പുറപ്പെടും. മേൽപ്രകാരം പോകുന്ന രക്തം മലത്തോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ അല്ലാതെ മലത്തോടുകൂടിയോ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഗന്ധമില്ലാതെയോ ആയിരിക്കും. ഈ അതിസാരം വാതപിത്തജമാകുന്നു. ശോകം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ടു ശോകാതിസാരമെന്നും ശോകാതിസാരത്തിന്റെ ചികിത്സയിങ്കൽ വൈദ്യന്മാർ വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടും കഷ്ടതയും നേരിടുന്നതുകൊണ്ടും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഗ്രന്ഥകാരൻ ഇപ്രകാരം വരുന്നതായ ശോകാതിസാരം കഷ്ടമാണെന്നും വേറെവിധം വരുന്നതായാൽ ശോകാതിസാരം കഷ്ടമല്ലെന്നും പറയുന്നു.

ആമാതിസാരലക്ഷണം.

൧൨. അന്നാജീർണ്ണാൽ പ്രദ്രുതാഃ ക്ഷോഭയന്തഃ
കോഷ്ഠം ദോഷാ ധാതുസംഘാൻ മലാംശ്ച
നാനാവർണ്ണം നൈകശഃ സാരയന്തി
ശൂലോപേതം ഷഷ്ഠമേനം വദന്തി.

അന്നം ദഹിക്കായ്ക ഹേതുവായിട്ടു വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനം വിട്ടു കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നു രസാദിധാതുക്കളെയും മലമൂത്രങ്ങളെയും ഇളക്കി അതിസാരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ആ മലം പലനിറത്തിലും വയറുവേദനയോടുകൂടി അനേകവിധത്തിലും പോകും; ഇതു ആറാമത്തെ അതിസാരമാകുന്നു.

എല്ലാ അതിസാരങ്ങളുടെയും ആമലക്ഷണവും പക്വലക്ഷണവും.

൧൩. സംസൃഷ്ടമേഭിർദ്ദോഷൈസ്തു ന്യസ്തമപ്സ്വവസീദതി
പുരീഷം ഭൃശദുർഗ്ഗന്ധി പിച്ഛിലം ചാമസംജ്ഞിതം

൧൪. ഏതാന്യേവ തു ലിംഗാനി വിപരീതാനി യസ്യ വൈ
ലാഘവം ച വിശേഷേണ തസ്യ പക്വം വിനിർദ്ദിശേൽ

അതിസാരം രണ്ടുവിധം. ആമമായിട്ടും പക്വമായിട്ടും. ആമമായിട്ടുള്ള അതിസാരത്തിങ്കൽ മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം അതിസാരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ മലം വെള്ളത്തിലിട്ടാൽ ഘനംഹേതുവായിട്ടു മുങ്ങിക്കിടക്കും. മലത്തിനു ഏററവും ദുർഗ്ഗന്ധവും ഏററവും വഴുവഴുപ്പും ഉണ്ടാകും. പക്വാതിസാരത്തിങ്കൽ മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങൾക്കു വിപരീതലക്ഷണങ്ങൾ കാണും. ഉദരത്തിനും ശരീരത്തിനും ലാഘവം ഉണ്ടാ

൧൪. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിനു മലം പക്വമായിരുന്നാലും വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിപ്പോകും. അതിലേക്കു പ്രമാണവചനം. ശ്ലേഷ്മത്വാൽ ഗുരുത്വാച്ച പക്വം പ്രാപ്യ ജലേ മജ്ജതി വിനാപി സംഹതത്വശൈത്യശ്ലേഷ്മപ്രഭൂതത്വാൽ"

൧൫. പക്വജാംബവസങ്കാശം യകൃൽപിണ്ഡനിഭം തനു
ഘൃതതൈലവസാമജ്ജാവേശവാരപയോദധി.

൧൬. മാംസധാവനതോയാഭം കൃഷ്ണനീലാരുണപ്രഭം
മേചകം സ്നിഗ്ദ്ധകർബ്ബുരം ചന്ദ്രകോപഗതം ഘനം.

൧൭. കുണപം മസ്തുലുങ്ഗാഭം സുഗന്ധികഥിതം ബഹു
തൃഷ്ണാദാഹാരുചിശ്വാസ ഹിക്കാപാർശ്വാസ്ഥിശൂലിനം

൧൮. സമ്മൂർച്ഛാരതിസമ്മോഹ യുക്തം പക്വവലീഗുദം
പ്രലാപയുക്തഞ്ച ഭിഷക് വർജ്ജയേദതിസാരിണം.

൧൯. അസംവൃതഗുദം ക്ഷീണം ദുരാധ്മാതമുപദ്രുതം
ഗുദേ പക്വേ ഗതോഷ്മാണ മതിസാരകിണം ത്യജേൽ

൨൦. ശ്വാസശൂലപിപാസാർത്തം ക്ഷീണം ജ്വരനിപീഡിതം
വിശേഷേണ നരം വൃദ്ധ മതിസാരോ വിനാശയേൽ

ഞാവൽപ്പഴംപോലെ നിറമുള്ള കറുപ്പോടുകൂടിയും യകൃൽപിണ്ഡംപോലെ കറുത്തുചുവന്നിട്ടും നിർമ്മലമായിട്ടും നെയ്യ്പോലെയും എണ്ണപോലെയും വെളിയിലെയുള്ള മാംസസംബന്ധമായ നെയ്യ്പോലെയും മാംസത്തിനിടയിലുള്ള നെയ്യ്പോലെയും എല്ലിനുള്ളിലെ മജ്ജപോലെയും വേശവാരംപോലെയും പാലുപോലെയും തൈരുപോലെയും മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ചാതകം എന്ന പക്ഷിയുടെ ചിറകിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും (നീലവർണ്ണം) മധ്യത്തിൽ നേർത്തതായ അഞ്ജനപിണ്ഡംപോലെ അൽപമായ കറുപ്പോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുംകൂടിയും നാനാവർണ്ണമായിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുകൂടിയും മയിൽപീലിയുടെ നിറംപോലെയും ഘനമായും ധാതുക്കളുടെ ലയത്തോടുകൂടിയും ശവത്തിന്റെ ദുർഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ദുർഗന്ധത്തോടുകൂടിയും തലച്ചോറുപോലെയും വളരെ പോക, തണ്ണീർദാഹവും ഏറ്റവും കൂടെ ശ്വാസവും ഇക്കിളും വാരിയെല്ലുകളിൽ വേദനയും ഇന്ദ്രിയസാദവും അസ്ഥിശൂലവും ഗുദത്തിലെ വലികൾക്കു പഴുപ്പും അസംബന്ധവചനവും ഉണ്ടായിരിക്കുക, ഇവകൾ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അതിസാരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. മലദ്വാരം തുറന്നിരിക്കുകയും ശക്തിക്ഷയവും ഏറ്റവും വയറുവീർപ്പും (ദുരാധ്മാതം എന്നുള്ളിടത്തു ദുഃഖമാനമെന്ന പാഠാന്തരമുണ്ട്" അവിടെ ദുഃഖമായ അന്തഃകരണത്തോടുകൂടിയവൻ എന്നർത്ഥത്തെ ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം) ശോഫശൂലജ്വരാദ്യുപദ്രവങ്ങളും (ശോഫശൂലാദികൾ അതിസാരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധികളാകയാൽ ആ ഉപദ്രവവ്യാധികളെ ഒരു ശ്ലോകം കൊണ്ടു ഇവിടെ വിവരിക്കുന്നു. 'ശോഫം ശൂലം ജ്വരം തൃഷ്ണാശ്വാസകാസമരോചകം ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാഞ്ച ഹിക്കാഞ്ച ദൃഷ്ട്വാതിസാരിണം ത്യജേൽ' ശോഫവും വയറ്റിൽവേദനയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും ശ്വാസവും ചുമയും അരുചിയും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഇക്കിളും ഉള്ള അതിസാരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം) ഗുദത്തിനു പഴുപ്പും ജഠരാഗ്നിമാന്ദ്യവും ദേഹത്തിന്നു തണുപ്പും ഉള്ള അതിസാരരോഗിയെയും ഉപേക്ഷിക്കണം. ശ്വാസം, വേദന തണ്ണീർദാഹം ഇവകളെക്കൊണ്ടു പരവശതയും ക്ഷീണവും ജ്വരവുമുള്ള അതിസാരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഇവകൾ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അതിസാരം വൃദ്ധന്മാർക്കുള്ളതതിൽ അധികം വിശേഷിച്ചും മരിക്കും. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ വിശേഷേണ എന്ന പദപ്രയോഗം കൊണ്ടു ബാലന്മാർക്കും ഇപ്രകാരമുള്ള അതിസാരം ഹേതുവായിട്ടു മരണം സംഭവിക്കുന്നതാണെന്നു ധരിച്ചുകൊള്ളേണ്ടതാണ്. അതിനെപ്പറ്റി സുശ്രുതാചാര്യർ ഇങ്ങനെ പറയുന്നു. "ബാലവൃദ്ധചികിത്സ്യയോഃ ഉച്ചിഷ്ടാസാധ്യലക്ഷണോ വ്യാധിരസാധ്യശ്ച" ബാലന്മാർക്കും വൃദ്ധന്മാർക്കും മേൽപറയപ്പെട്ട വിധം ഉണ്ടാകുന്നതായ അതിസാരം അസാധ്യമാകുന്നു എന്നിതിന്റെ സാരം.

(൩) അതിസാരനിദാനം

രക്താതിസാരം.

൨൧. പിത്തകൃന്തി യദാത്യർത്ഥം ദ്രവ്യാണ്യശ്നാതി പൈത്തികേ
തദോപജായതേഽഭീക്ഷ്ണം രക്താതീസാര ഉൽബണഃ

പിത്താതിസാരം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ പിത്തകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നതു ഹേതുവായിട്ടു വലുതായിരിക്കുന്ന രക്താതിസാരം ഉണ്ടാകുന്നു. ഇവിടെ മലത്തിന്റെ ചുവപ്പുകൊണ്ടും കറുപ്പുകൊണ്ടും വെളുപ്പുകൊണ്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്നവയായ വാതാദിദോഷങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

പ്രവാഹികാസംപ്രാപ്തി.

൨൨. വായുഃ പ്രവൃദ്ധോ നിചിതം ബലാസം
നുദത്യധസ്താദഹിതാശനസ്യ
പ്രവാഹതോഽല്പം ബഹുശോ മലാക്തഃ
പ്രവാഹികാം താം പ്രവദന്തി തജ്ഞാഃ

അഹിതങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു വാതം വർദ്ധിച്ചു, കൂടിയിരിക്കുന്നതായ കഫത്തെ വളരെ മലത്തോടുകൂടി ഇടയ്ക്കിടെക്കുറേശ്ശെ പുറത്തേക്കു തള്ളും; വയററിൽ വേദനയുണ്ടെങ്കിൽ മലം അല്പമായിട്ടേ പോകൂ. ഇതിന്റെ പേർ "പ്രവാഹികാ"യെന്നാകുന്നു. അതിസാരത്തിനും പ്രവാഹികയ്ക്കും തമ്മിലുള്ള ഭേദം അതിസാരത്തിന്നു നാനാവിധമായി ദ്രവിച്ചിരിക്കുന്ന ധാതുക്കളുടെ ഗതികൂടി മലത്തിലുണ്ടാകും പ്രവാഹികക്കു കഫം മാത്രം പോകും എന്നാകുന്നു.

വാതപ്രവാഹികാദിലക്ഷണം

൨൩. പ്രവാഹികാ വാതകൃതാ സശൂലാ
പിത്താത്സദാഹാ സകഫാ കഫാച്ച
സശോണിതാ ശോണിതസംഭവാ ച
താഃ സ്നേഹരൂക്ഷപ്രഭവാ മതാസ്തു.

൨൪. താസാമതീസാരവദാദിശേച്ച
ലിംഗം ക്രമം ചാമവിപക്വതാം ച.

പ്രവാഹികയുടെ ഉത്ഭവം വാതം ഹേതുവായിട്ടാകുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വാതപ്രവാഹിക മാത്രമേയുള്ളു എന്നു വിചാരിക്കരുത്. സഞ്ചിതമായ കഫത്തെ പുറത്തുതള്ളുമെന്നു പറഞ്ഞതിനാൽ കഫത്തിന്റെ കോപംകൂടിയുണ്ടെന്നും അതിനിമിത്തം കഫപ്രവാഹികയും ഉണ്ടെന്നും ധരിച്ചുകൊള്ളണം. ഈ സ്ഥിതിക്കു പിത്തപ്രവാഹികയും രക്തപ്രവാഹികയും ഇല്ലെന്നു വരുന്നു. എന്നാൽ അതുകളും ഉണ്ട്. വിദഗ്ദ്ധമായിരിക്കുന്ന ആഹാരത്തിന്നു ആമാവസ്ഥ സംഭവിക്കുമ്പോൾ അതു പിത്തത്തെയും രക്തത്തെയും കോപിപ്പിക്കും. അപ്പോൾ പിത്തരക്തങ്ങൾക്കു വാതത്തെക്കാൾ ആധിക്യം ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വാതപ്രവാഹികക്കും കഫപ്രവാഹികക്കും പുറമെ പിത്തപ്രവാഹികയും രക്തപ്രവാഹികയും കൂടി ഉണ്ടാകും. വാതജമായ പ്രവാഹികക്കു വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തജമായ പ്രവാഹികക്കു ദാഹമുണ്ടാകും. കഫജമായ പ്രവാഹികക്കു കഫത്തിന്റെ ഗതിയുണ്ടാകും. രക്തജമായ പ്രവാഹികയ്ക്കു രക്തം പോകും. സ്നേഹദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു കഫപ്രവാഹികയും രൂക്ഷദ്രവ്യങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടു വാതപ്രവാഹികയും തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു പിത്തപ്രവാഹികയും ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു രക്തപ്രവാഹികയും ഉണ്ടാകുന്നു. ഇതുകളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെയും ക്രമങ്ങളെയും ആമപക്വാവസ്ഥകളെയും അതിസാരനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ കണ്ടുകൊള്ളണം.

അതിസാരനിവൃത്തിലക്ഷണം.

൨൫. യസ്യോച്ചാരം വിനാ മൂത്രം സമ്യഗ്വായുശ്ച ഗച്ഛതി
ദീപ്താഗ്നേർല്ലഘുകോഷ്ഠസ്യ സ്ഥിതസ്തസ്യോദരാമയഃ

വാതവിഷ്ടംഭം ഹേതുവായിട്ടോ ഉദാവർത്തം ഹേതുവായിട്ടോ മലത്തിനു പ്രവൃത്തി ഇല്ലാതെ വരുമ്പോൾ അതിസാരത്തിനു നിവൃത്തി വന്നു എന്നുള്ള ശങ്ക ഉണ്ടാകാം. എന്നാൽ ആ അവസ്ഥകളിൽ അതിസാരത്തിനു നിവൃത്തി വന്നില്ലെന്നും താഴെപ്പറയുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ മാത്രമേ നിവൃത്തിവന്നുള്ളു എന്നും വിചാരിച്ചുകൊള്ളണം. മൂത്രം ഒഴിക്കുമ്പോൾ വയററിൽനിന്നു ഒഴിയാതിരിക്കുക, വായു വഴിയാംവണ്ണം സഞ്ചരിക്കുക ജഠരാഗ്നിക്കു ദീപ്തിയും വിശപ്പും വയററിനു ലാഘവവും ഉണ്ടാവുക ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ അതിസാരം ശമിച്ചു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവശൌരികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അതീസാരനിദാനം
സമാപ്തം.

ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം

---

൧. അതീസാരേ നിവൃത്തേഽപി മന്ദാഗ്നേരഹിതാശിനഃ
ഭൂയസ്സന്ദൂഷിതോ വഹ്നിർ ഗ്രഹണീമഭിദൂഷയേൽ

അതിസാരം ശമിച്ചതിന്റെശേഷം അഗ്നിക്കു ബലമുണ്ടാകുന്നതിനുമുമ്പു അപത്ഥ്യങ്ങളായ സാധനങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാൽ അഗ്നി പിന്നെയും ഏററവും മന്ദിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രഹണി ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും. അതിസാരം ഇല്ലാതിരുന്നാലും അഗ്നിബലത്തിനു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ ഇതുപ്രകാരം ഭക്ഷിക്കുന്നതായാലും ഗ്രഹണിയുണ്ടാകും. അതിസാരം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോഴും അപത്ഥ്യഭോജനം ചെയ്താൽ ഗ്രഹണിയുണ്ടാകും.

ഗ്രഹണീസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ച ദോഷൈരത്യർത്ഥമൂർച്ഛിതൈഃ
സാദുഷ്ടാബഹുശോഭുക്ത മാമമേവ വിമുഞ്ചതി

൩. പക്വം വാ സരുജം പൂതി മുഹുർബദ്ധം മുഹുർദ്രവം
ഗ്രഹണീരോഗമാഹുസ്തമായുർവേദവിദോ ജനാഃ

ഗ്രഹണീദോഷം, വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുപ്രകാരമാകുന്നു. വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രഹണി ദുഷിക്കുന്നതായാൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ആമമായിട്ടു പോകയോ പക്വമായിട്ടു പോകയോ ചെയ്യും. വേദനയും മലത്തിനു ദുർഗ്ഗന്ധവുമുണ്ടാകും. വാതംഹേതുവായിട്ടു കൂടക്കൂടെ മലംകെട്ടിനില്ക്കയും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു കൂടക്കൂടെ അയഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഇതിനെ ആയുർവേദവിത്തുക്കളായിരിക്കുന്ന ജനങ്ങൾ ഗ്രഹണീരോഗമെന്നു പറയുന്നു. ഗ്രഹണിയെന്നതു അഗ്നിക്കു അധിഷ്ഠാനമായ ഒരു നാഡിയാകുന്നു. ഇതിനെപ്പററി ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "അഗ്ന്യധിഷ്ഠാനമന്നസ്യ ഗ്രഹണാദ്ഗ്രഹണീ മതാ നാഭേരുപരി സാ ഹ്യഗ്നിബലോപസ്തംഭബൃംഹിതാ അപക്വം ധാരയത്യന്നം പക്വം സൃജതി പാർശ്വതഃ" ഗ്രഹണിയെന്നതു അഗ്നിക്കു അധിഷ്ഠാനമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അന്നത്തെ ഗ്രഹിക്കഹേതുവായിട്ടു അതിനു ഗ്രഹണിയെന്നു പേരുണ്ടായി നാഭിയുടെ മുകളിലാകുന്നു അതിന്റെ സ്ഥാനം. അഗ്നിബലത്തിനു തക്കവണ്ണം അതിനു ബലവൃദ്ധികൾ ഉണ്ടാകും. അപക്വമായ അന്നത്തെ ധരിക്കയും പക്വമായിട്ടുള്ളതിനെ കീഴ്പ്പോട്ടു തള്ളുകയും ചെയ്യും.

(൩൦) ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം

ഗ്രഹണീരോഗപൂർവ്വരൂപലക്ഷണം.

൧. പൂർവ്വരൂപന്തുതസ്യേദം തൃഷ്ണാലസ്യംബലക്ഷയഃ
വിദാഹോന്നസ്യപാകശ്ച ചിരാൽകായസ്യഗൗരവം.

ഗ്രഹണീരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ, തണ്ണീർദാഹം, ശരീരം തളരുക, ശക്തിക്ഷയം, ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം പചിക്കാതിരിക്കയോ വളരെനേരംകൊണ്ടു പചിക്കയോ ചെയ്ക, ശരീരത്തിന്നു ഘനം ഇവയാകുന്നു.

വാതഗ്രഹണീനിദാനം.

൨. കടുതിക്തകഷായാതി രൂക്ഷസംദുഷ്ടഭോജനൈഃ
പ്രമിതാനശനാത്യധ്വ വേഗനിഗ്രഹമൈഥുനൈഃ

൩. മാരുതഃകുപിതോവഹ്നിം സംഛാദ്യകുരുതേഗദാൻ

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കയ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും അസ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തമ്മിൽ ചേരാത്തവയും വിരോധമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും മൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വാതം കോപിച്ചു അഗ്നിയെ നശിപ്പിച്ചു രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വാതഗ്രഹണീലക്ഷണം.

തസ്യാന്നംപച്യതേദുഃഖം ശുക്തപാകംഖരാങ്ഗതാ

൪. കണ്ഠാസ്യശോഷഃക്ഷുത്തൃഷ്ണാ തിമിരംകർണ്ണയോസ്സ്വനഃ
പാർശ്വോരുവങ്ക്ഷണഗ്രീവാ രുജാഭീക്ഷ്ണംവിഷൂചികാ

൫. ഹൃത്പീഡാകാർശ്യദൗർബ്ബല്യം വൈരസ്യംപരികർത്തികാ
ഗൃദ്ധിസ്സർവ്വരസാനാഞ്ച മനസസ്സദനംതഥാ

൬. ജീർണ്ണേജീര്യതിചാധ്മാനം ഭുക്തേസ്വാസ്ഥ്യമുപൈതിച
സവാതഗുല്മഹൃദ്രോഗ പ്ലീഹാശങ്കീചമാനവഃ

൭. ചിരാൽദുഃഖംദ്രവംശുഷ്കം തന്വാമംശബ്ദഫേനവൽ
പുനഃപുനസ്സൃജേദ്വർച്ചഃ കാസശ്വാസാർദ്ദിതോനിലാൽ

മേൽപ്പറഞ്ഞപ്രകാരം വാതഗ്രഹണീപീഡിതനായവൻ ഭക്ഷിച്ചതായ അന്നം ദുഃഖത്തോടുകൂടി അമ്ലരസമായിപ്പചിക്കും. ദേഹത്തിന്നു പരുപരുപ്പും തൊണ്ടയും വായും വരളുകയും വിശപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണുകൾക്കു കാഴ്ചക്കുറവും ചെവിയിരപ്പും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും തുടകളിലും കടികളിലും കഴുത്തിലും എല്ലായ്പ്പോഴും വേദനയും വിഷൂചികയും ഹൃദ്രോഗവും കൃശതയും ബലക്ഷയവും അരുചിയും ഉദരാന്തർഭാഗത്തിൽ വേദനയും മധുരാദിരസങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും മനസ്സിന്നു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. അന്നം ദഹിക്കുമ്പോഴും ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷവും മേൽവയറു വീർക്കും. ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടിയാൽ കുറെനേരം സ്വസ്ഥതയുണ്ടാകും. വാതം, ഗുല്മം, ഹൃദ്രോഗം, പ്ലീഹരോഗം ഇതുകളിൽ ഒന്നു ബാധിച്ചിരിക്കയില്ലയോ എന്നുള്ള ശങ്ക അവന്നുണ്ടാകും. ഇങ്ങിനെയുള്ള രോഗിയുടെ മലം വളരെനേരം കൊണ്ടു വേദനയോടുകൂടിപ്പോകും. അതു ചിലപ്പോൾ നനഞ്ഞിട്ടും ചിലപ്പോൾ വരണ്ടിട്ടും അല്പമായും അപക്വമായുമിരിക്കും. ശബ്ദവും നുരയും ഉണ്ടാകും. കൂടെക്കൂടെ മലം പോകയും ചെയ്യും. ചുമയും ശ്വാസവും കൂടിയുണ്ടാകും.

൮. കട്വജീർണ്ണവിദാഹ്യമ്ല ക്ഷാരാദ്യൈഃപിത്തമുൽബണം
ആപ്ലാവയദ്ധന്ത്യനലം ജലംതപ്തമിവാനലം.

൯. സോജീർണ്ണംനീലപീതാഭം പീതാഭസ്സാര്യതേദ്രവം
പൂത്യമ്ലോദ്ഗാരഹൃൽകണ്ഠ ദാഹാരുചിതൃഡർദ്ദിതഃ

ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം (൩൯)

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പചിക്കാത്തവയായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാകുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപ്പുരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഉഷ്ണമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം വർദ്ധിച്ചു അഗ്നിയെ ഉജ്ജ്വലിപ്പിച്ചു ചൂടുള്ളതായ വെള്ളം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ജഠരാഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കും. പിത്തവും ജഠരാഗ്നിയും അഗ്നിയാണെന്നു വ്യവഹാരമുള്ള സ്ഥിതിക്കു പിത്തം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുമെന്നു പറയുന്നതു അസംഭവമല്ലയോ എന്നു ഒരു ശങ്കയുണ്ടാവാം. എന്നാൽ പിത്തം കോപിക്കുമ്പോൾ അതു ദ്രവാംശമായിട്ടു തീരുന്നതിനാൽ അതിനു അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കാൻ തക്കതായ ശക്തിയുണ്ടാകും. ചൂടുള്ള വെള്ളം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നില്ലല്ലോ. പിത്തരോഗികൾക്കു അഗ്നിമാന്ദ്യം ഭവിപ്പാനുള്ള കാരണവും ഇതാകുന്നു. മേൽപ്പറഞ്ഞപ്രകാരം പിത്തകോപത്താൽ അഗ്നിനാശം ഭവിച്ചവന്റെ മലം കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും അയഞ്ഞിട്ടും പചിക്കാതെ പോകും. ആ രോഗിയുടെ ശരീരം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി പുളിച്ചുതേട്ടും ഹൃദയത്തിലും കണ്ഠത്തിലും ചൂടും അരുചിയും തണ്ണീർദ്ദാഹവുമുണ്ടാകും.

കഫഗ്രഹണീലക്ഷണം.

൧൩. ഗുർവ്വതിസ്നിഗ്ദ്ധശീതാദി ഭോജനാദതിഭോജനാൽ
ഭുക്തമാത്രസ്യ ച സ്വപ്നാദ്ധന്ത്യഗ്നിം കുപിതഃ കഫഃ.

൧൪. തസ്യാന്നം പച്യതേ ദുഃഖം ഹൃല്ലാസച്ഛർദ്ദ്യരോചകാഃ
ആസ്യോപദേഹമാധുര്യ്യ കാസഷ്ഠീവനപീനസാഃ

൧൫. ഹൃദയം മന്യതേ സ്ത്യാന മുദരം സ്തിമിതം ഗുരു
ഉദ്ഗാരോ ദുഷ്ടമധുര സ്സദനം സ്ത്രീഷ്വഹർഷണം.

൧൬. ഭിന്നാമശ്ലേഷ്മസംസൃഷ്ട ഗുരുവർച്ചഃപ്രവർത്തനം
അകൃശസ്യാപി ദൌർബ്ബല്യ മാലസ്യഞ്ച കഫാത്മകേ.

ഘനമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും മയമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തണുത്ത പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും മധുരദ്രവ്യങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും കഫം കോപിച്ചു ജഠരാഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. അവൻ ഭക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന അന്നം ദുഃഖമാംവണ്ണം പചിക്കുന്നു. നെഞ്ചുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും വായിൽ വല്ലതും തേച്ചതുപോലെ തോന്നുകയും വായ്ക്കു മധുരവും ചുമയും കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും പീനസവും ഹൃദയത്തിന്നു കനത്തിരിപ്പും തോന്നുകയും വയറു സ്തംഭിച്ചിട്ടും കനത്തിട്ടും ഇരിക്കയും ദുഷ്ടമായും മധുരമായും ഉള്ള തേട്ടലും ശരീരത്തിന്നു തളർച്ചയും സ്ത്രീകളിൽ അരതിയും ഉണ്ടാകും. മലം മുറിഞ്ഞിട്ടും പചിക്കാതെയും കഫത്തോടും കനത്തോടുംകൂടിയും പോകും. ദേഹത്തിന്നു കൃശത ഭവിച്ചില്ലെങ്കിലും ശക്തിക്ഷയവും മടിയും ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതഗ്രഹണീലക്ഷണം.

൧൭. പൃഥഗ്വാതാദിനിർദ്ദിഷ്ട ഹേതുലിംഗസമാഗമേ
ത്രിദോഷന്നിർദ്ദിശേദേവം തേഷാംവക്ഷ്യാമി ഭേഷജം.

൧൮. അന്ത്രകൂജനമാലസ്യം ദൌർബ്ബല്യം സാദനം തഥാ
ദ്രവംഘനംശീതംസ്നിഗ്ദ്ധം സകടീവേദനംശകൃൽ

൧൯. ആമംബഹുസപൈച്ഛില്യം സശബ്ദംമന്ദവേദനം
പക്ഷാന്മാസാദ്ദശാഹാദ്വാ നിത്യംവാപ്യഥമുഞ്ചതി

൨൦ ദിവാപ്രകോപോഭവതി രാത്രൌശാന്തിംവ്രജേച്ചസാ
ദുർവ്വിജ്ഞേയാദുശ്ചികിത്സ്യാ ചിരകാലാനുബന്ധിനീ

(൩൨) ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം

൨൭. സാമവേദാമവാതേന സംഗ്രഹഗ്രഹണീമതാ
ദോഷം സാമം നിരാമം ച വിദ്യാദത്രാതിസാരവൽ.

൨൨. ലിംഗൈരസാധ്യോ ഗ്രഹണീവികാരോ
യൈസ്തൈരതീസാരഗദോ ന സിദ്ധ്യേൽ.
വൃദ്ധസ്യ നൂനം ഗ്രഹണീവികാരോ
ഹത്വാ തനും നൈവ നിവർത്തതേ ച

സന്നിപാതഗ്രഹണിക്കു ഹേതുക്കൾ വാതഗ്രഹണിക്കും പിത്തഗ്രഹണിക്കും കഫഗ്രഹണിക്കും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവതന്നെ. ലക്ഷണങ്ങളും ഓരോന്നിനു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവതന്നെ. ഇതുകൾക്കു ഭേദം ഞാൻ പറയുമെന്നു ഗ്രന്ഥകർത്താവു കാണിച്ചിട്ടുള്ളതു സംപൂർണ്ണലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയതായാകുന്നു. സന്നിപാതഗ്രഹണിക്കു വിശേഷിച്ചും കുടലിരപ്പും ആലസ്യവും ബലക്ഷയവും ദേഹത്തിനു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. മലം അയഞ്ഞിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും ശീതമായിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും അരപ്പുഭാഗത്തിങ്കൽ വേദനയോടുകൂടിയും ശബ്ദത്തോടും പശപശപ്പോടും വളരെ പോകും. അരപ്പുറം ഘനവും നല്ലവണ്ണം വേദനയും ഉണ്ടാകും. ഗ്രഹണി (൧൫) ദിവസത്തിലൊരിക്കലും മാസത്തിലൊരിക്കലും ഉണ്ടാകും. പത്തുദിവസത്തിലൊരിക്കലും ഉണ്ടാകും. ദിനംപ്രതിയും ഉണ്ടാകും. പകൽ കോപിക്കയും രാത്രിയിൽ ശമിക്കയും ചെയ്യും. സംഗ്രഹഗ്രഹണിയെന്നു ഒരുവക ഗ്രഹണിയുണ്ട്. അതാകുന്നു പകൽ കോപിക്കയും രാത്രിയിൽ ശമിക്കയും ചെയ്യുമെന്നു പറഞ്ഞതു്. അതു വളരെക്കാലം നില്ക്കുന്നതും അറിയുവാനും ചികിത്സിപ്പാനും പ്രയാസമുള്ളതും ആമവാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതും ആകുന്നു. അതിലെ ദോഷങ്ങളെയും ആമത്തെയും നിരാമത്തെയും അതിസാരനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ കണ്ടുകൊള്ളണം. അതിസാരത്തിന്റെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ തന്നെ ആകുന്നു ഗ്രഹണിയുടെയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ. വൃദ്ധന്മാർക്കു ഗ്രഹണീരോഗമുണ്ടായാൽ ശമിക്കയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല അവരെ തീർച്ചയായും മരിക്കയും ചെയ്യും.

ഇതി കേരളദേശികകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

അർശോരോഗനിദാനം.

---

൧. പൃഥഗ്ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച ശോണിതാത്സഹജാനി ച
അർശാംസി ഷട്പ്രകാരാണി വിദ്യാദ്ഗുദവലിത്രയേ.

൨. ദോഷാസ്ത്വങ്മാംസമേദാംസി സന്ദൂഷ്യ വിവിധാകൃതീൻ
മാംസാങ്കുരാനപാനാദൌ കുർവന്ത്യർശാംസി താൻജഗുഃ

അർശസ്സുകൾ വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടും രക്തം ഹേതുവായിട്ടും സഹജങ്ങളായിട്ടും ആറുപ്രകാരമുണ്ട്. ഗുദമെന്നതു് സ്ഥൂലാന്ത്രത്തിന്റെ അവസാനഭാഗമാകുന്നു. അവയവത്തിന്റെ വിരലു് നാലരവിരൽ പ്രമാണമാകുന്നു. അതിന്റെ നീളം ആ ഗുദത്തിങ്കൽ പ്രവാഹിണി വിസർജ്ജനി സംവരണി ഇങ്ങനെ പേരുകളോടുകൂടി മൂന്നു വലികളും ഉണ്ടു്. അതിൽ അകത്തു പ്രവാഹിണിയും മദ്ധ്യത്തിൽ വിസർജ്ജനിയും പുറത്തു സംവരണിയും ആകുന്നു. ഈ മൂന്നു വലികളിലുമാകുന്നു അർശസ്സുകളുടെ ഉത്ഭവം. വാതാദിദോഷങ്ങൾ ത്വക്ക്, മാംസം, മേദസ്സ് ഇവയെ ഏറ്റവും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ഗുദത്തിലും മൂക്കിലും കണ്ണിലും മറ്റും അനേകം പ്രകാരത്തിലുള്ള മാംസാങ്കുരങ്ങളെ (അങ്കുരങ്ങൾ=മുളകൾ) ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കുന്നു. അവയെ അർശസ്സുകളെന്നു പറയുന്നു.

അർശോരോഗനിദാനം (൩൩)

വാതാർശോനിദാനം.

൩. കഷായകടുതിക്താനി രൂക്ഷശീതലഘൂനി ച
പ്രമിതാല്പാശനം തീക്ഷ്ണം മദ്യമൈഥുനസേവനം.

൪. ലംഘനം ദേശകാലൗ ച ശീതൗ വ്യായാമകർമ്മ ച
ശോകോ വാതാതപസ്പർശോ ഹേതുർവ്വാതാർശസാം മതഃ

ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും കയ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഏറ്റവും രൂക്ഷങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തിന്റെ സേവനം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അനൂപദേശത്തിങ്കൽ അധികമായി സഞ്ചരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഹേമന്തം ശിശിരം ഈ കാലങ്ങളിൽ ഏറ്റവും ഖേദായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കാററും വെയിലും അധികമായി ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വാതാർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

പിത്താർശോനിദാനം.

൫. കട്വമ്ലലവണോഷ്ണാനി വ്യായാമാഗ്ന്യാതപപ്രഭാഃ
ദേശകാലാവശിശിരൗ ക്രോധോ മദ്യമസൂയനം

൬. വിദാഹി തീക്ഷ്ണമുഷ്ണം ച സർവ്വം പാനാന്നഭേഷജം
പിത്തോല്ബണാനാം വിജ്ഞേയഃ പ്രകോപോ ഹേതുരർശസാം.

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ലവണരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും തീ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും വെയിൽ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും മരുഭൂമിയിലും ശരൽക്കാലത്തിലും ഗ്രീഷ്മകാലത്തിലും അധികമായി സഞ്ചരിക്കകൊണ്ടും കോപംകൊണ്ടും അതിമാത്രമായ മദ്യപാനംകൊണ്ടും അന്യന്മാരുടെ സമ്പത്തിലുള്ള ദ്വേഷംകൊണ്ടും ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്ന ദ്രവ്യങ്ങളുടെയും തീക്ഷ്ണങ്ങളുടെയും ഉഷ്ണങ്ങളുടെയും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തിന്റെയും ഔഷധത്തിന്റെയും സേവനംകൊണ്ടും പിത്താർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

കഫാർശോനിദാനം.

൭. മധുരസ്നിഗ്ദ്ധശീതാനി ലവണാമ്ലഗുരൂണി ച
അവ്യായാമോ ദിവാസ്വപ്നഃ ശയ്യാസനസുഖേ രതിഃ

൮. പ്രാഗ്വാതസേവാ ശീതൗ ച ദേശകാലാവചിന്തനം
ശ്ലൈഷ്മികാണാം സമുദ്ദിഷ്ടമേതത്കാരണമർശസാം

മധുരദ്രവ്യങ്ങളെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെയും ലവണരസത്തെയും അമ്ലരസത്തെയും ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെയും അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യായ്ക ഹേതുവായിട്ടും പകലുറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും സുഖമായിരിക്കുന്ന കിടക്കയിന്മേൽ ദിവസംതോറും കിടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിസുഖമായിരിക്കുന്ന ആസനത്തിങ്കൽ ദിവസംതോറും ഇരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും കിഴക്കൻകാററു ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും തണുപ്പുള്ള ദേശത്തിലും തണുപ്പുള്ള കാലത്തിലും വിചാരംകൂടാതെ സഞ്ചരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കഫാർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

ദ്വന്ദ്വാർശസ്സ്.

൯. ഹേതുലക്ഷണസംസർഗ്ഗാദ്വിദ്യാദ്ദ്വന്ദ്വോല്ബണാനി ച

രണ്ടുദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സിന് ആ കോപിച്ച രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ഹേതുക്കളും ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും

ത്രിദോഷാർശസ്സ്.

സർവ്വോ ഹേതുസ്ത്രിദോഷാണാം സഹജൈർല്ലക്ഷണൈസ്സമം

(൩൨) അർശോരോഗനിദാനം

ത്രിദോഷാർശസ്സിന്റെ ഹേതുക്കൾ വാതാർശസ്സിന്റെയും പിത്താർശസ്സിന്റെയും കഫാർശസ്സിന്റെയും ഹേതുക്കൾ തന്നെ ആകുന്നു. അതിന്ന സഹജാർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

അർശസ്സിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ.

൧. വിഷ്ടംഭോന്നസ്യ ദൗർബല്യം കുക്ഷേരാടോപ ഏവ ച
കാർശ്യമുദ്ഗാരബാഹുല്യം സക്ഥിസാദോല്പവിട്കതാ.

൨. ഗ്രഹണീദോഷപാണ്ഡ്വാർത്തേരാശങ്കാ ചോദരസ്യ ച
പൂർവ്വരൂപാണി നിർദ്ദിഷ്ടാന്യർശസാമഭിവൃദ്ധയേ.

അന്നം പചിക്കാതിരിക്കുക ശക്തിക്ഷയം വയററിൽ ഇടഇട എന്നുള്ള ശബ്ദം ഉണ്ടാകുക, ദേഹം ചടയ്ക്കുക, അധികമായി ഏമ്പക്കം ഉണ്ടാക തുടകൾക്ക തളർച്ച കുറച്ചുമാത്രമായി മലം പോക, ഗ്രഹണീരോഗത്തിന്റെയും പാണ്ഡുവിന്റെയും ഉദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുക, ഇവയൊക്കെയും അർശസ്സിന്റെ ഉൽപത്തിക്കുള്ള പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതാർശോലക്ഷണം

൩. ഗുദാങ്കുരാ ബഹ്വനിലാഃ ശുഷ്കാശ്ചിമിചിമാന്വിതാഃ
മ്ലാനാഃ ശ്യാവാരുണാഃ സ്തബ്ധാ വിഷമാഃ പരുഷാഃ ഖരാഃ

൪. മിഥോ വിസദൃശാ വക്രാസ്തീക്ഷ്ണാ വിസ്ഫുടിതാനനാഃ
ബിംബീഖർജ്ജൂരകർക്കന്ധൂകാർപ്പാസീഫലസന്നിഭാഃ

൫. കേചിത്കദംബപുഷ്പാഭാഃ കേചിത്സിദ്ധാർത്ഥകോപമാഃ
ശിരഃപാർശ്വാംസകട്യൂരുവംക്ഷണാഭ്യധികവ്യഥാഃ

൬. ക്ഷവഥൂദ്ഗാരവിഷ്ടംഭഹൃദ്ഗ്രഹാരോചകപ്രദാഃ
കാസശ്വാസാഗ്നിവൈഷമ്യകർണ്ണനാദഭ്രമാവഹാഃ

൭. തൈരാർത്തോ ഗ്രഥിതം സ്തോകം സശബ്ദം സപ്രവാഹികം.
രുക്ഫേനപിച്ഛാനുഗതം വിബദ്ധമുപവേശ്യതേ.

൮. കൃഷ്ണത്വങ്നഖവിണ്മൂത്രനേത്രവക്ത്രശ്ച ജായതേ
ഗുല്മപ്ലീഹോദരാഷ്ഠീലാസംഭവസ്തത ഏവ ച.

വാതം കോപിച്ചുണ്ടാകുന്ന അർശ്ശസ്സുകൾ വരണ്ടിട്ടും പ്രാണികൾ അരിയ്ക്കുന്ന എന്ന തോന്നിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടും വാടീട്ടും കറുത്തിട്ടും അല്ലെങ്കിൽ ചുവന്നിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും സമത്വമില്ലാതെയും പരുപരപ്പുള്ളതും കഠിനതയോടും കൂടിയും ഒന്നിനൊന്നോടു സാദൃശ്യമില്ലാതെയും വളഞ്ഞിട്ടും കൂർത്തിട്ടും തലകൾ വിരിഞ്ഞിട്ടും കോവൽപ്പഴത്തിന്റെയും ഈത്തപ്പഴത്തിന്റെയും ലന്തയുടെയും പരുത്തിയുടെയും കായ്കളുടെ രൂപങ്ങളായിട്ടും ചിലതു കടമ്പിന്റെ പൂ പോലെയും ചിലതു കടുകുകൾപോലെയും ഇരിക്കും. ഇതുകൾ നിമിത്തം ശിരസ്സിലും പാർശ്വത്തിലും ചുമലുകളിലും അരക്കെട്ടിലും തുടകളിലും ഒടികളിലും അധികം വേദനയുണ്ടാകും, തുമ്മുക, തികട്ടുക, വയറു സ്തംഭിക്കുക, നെഞ്ചിൽ പിടിത്തമുണ്ടാക, അരുചി, ചുമ, ശ്വാസം, ജാഠരാഗ്നി വിഷമത, ചെവിയിലുള്ള മുഴക്കം, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയുമുണ്ടാകും. ഈ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി രോഗി പീഡിതനായിരിക്കും. മലം ഇറുകിട്ടും അല്പമായിട്ടും ശബ്ദത്തോടും ഞെക്കത്തോടും വേദനയോടും നുരയോടുംകൂടിയും തടഞ്ഞു തടഞ്ഞു പോകും. തൊലി നഖം മലം മൂത്രം കണ്ണുകൾ മുഖം ഇവ കറുത്തിരിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു ഗുല്മം പ്ലീഹോദരം ഉദരം അഷ്ഠീല ഈ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

പിത്താർശോലക്ഷണം.

൯. പിത്തോത്തരാ നീലമുഖാ രക്തപീതാസിതപ്രഭാഃ
തന്വസ്രസ്രാവിണോ വിസ്രാസ്തനവോ മൃദവഃ ശ്ലഥാഃ.

൧൯. ശുകജിഹ്വായകൃൽഖണ്ഡജലൌകോവക്ത്രസന്നിഭാഃ
ദാഹപാകജ്വരസ്വേദതൃണ്മൂർച്ഛാരുചിമോഹദാഃ

൨൦. സോഷ്മാണോ ദ്രവനീലോഷ്ണപീതരക്താമവർച്ചസഃ
യവമദ്ധ്യാ ഹരിത്പീതഹാരിദ്രത്വങ്നഖാദയഃ

പിത്തകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ, നീലമുഖങ്ങളായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. നേർത്തതായ രക്തത്തിന്റെ ഒഴുക്കോടുംകൂടി ദുർഗ്ഗന്ധങ്ങളായിട്ടും കൃശങ്ങളായിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും അയഞ്ഞിട്ടും കിളിയുടെ നാക്കുപോലെയും യകൃത്തിന്റെ കഷണംപോലെയും അട്ടയുടെ മുഖംപോലെയും ഇരിക്കും. ഉഷ്ണം, പഴുപ്പു, പനി, വിയർപ്പു, തണ്ണീർദാഹം, മോഹാലസ്യം, അരുചി, മൂർച്ഛ ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. ചൂടോടുകൂടി യുമിരിക്കും, അയഞ്ഞനീലിച്ചു ഉഷ്ണമായി മഞ്ഞളിച്ചു ചുവന്നു ദഹിക്കാതെ മലംപോകും. അർശസ്സുകളുടെ മദ്ധ്യം യവംപോലെ തടിച്ചിരുമിരിക്കും. തൊലി, നഖം, മൂത്രം, മലം, കണ്ണു മുഖം ഇതുകൾ പച്ചനിറമായിട്ടും അൽപമായി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും പച്ചമഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

കഫാർശോലക്ഷണം.

൨൧. ശ്ലേഷ്മോൽബണാ മഹാമൂലാ ഘനാ മന്ദരുജസ്സിതാഃ
ഉത്സന്നോപചിതാസ്സ്നിഗ്ദ്ധാ സ്തബ്ധവൃത്തഗുരുസ്ഥിരാഃ

൨൨. പിച്ഛിലാസ്തിമിതാശ്ശ്ലക്ഷ്ണാഃ കണ്ഡ്വാഢ്യാസ്സ്പർശനപ്രിയാഃ
കരീരപനസാസ്ഥ്യാഭാസ്തഥാ ഗോസ്തനസന്നിഭാഃ

൨൩. വങ്ക്ഷണാനാഹിനഃ പായുബസ്തിനാഭിവികർത്തിനഃ
സകാസശ്വാസഹൃല്ലാസപ്രസേകാരുചിപീനസാഃ.

൨൪. മേഹകൃച്ഛ്രശിരോജാഡ്യശിശിരജ്വരകാരിണഃ
ക്ലൈബ്യാഗ്നിമാർദ്ദവച്ഛർദ്ദി ആമപ്രായവികാരദാഃ.

൨൫. വസാഭാസകഫപ്രാജ്യപുരീഷാസ്സപ്രവാഹികാഃ
ന സ്രവന്തി ന ഭിദ്യന്തേ പാണ്ഡുസ്നിഗ്ദ്ധത്വഗാദയഃ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ, ചുവടു തടിച്ചിട്ടും ഘനത്തിട്ടും വേദനകുറഞ്ഞിട്ടും വെളുത്തിട്ടും തെല്ലൊട്ടു ഉയർന്നിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വൃത്തങ്ങളായിട്ടും കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും പശപ്പോടുകൂടിയും നിശ്ചലങ്ങളായിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും തൊട്ടുകൊണ്ടിരുന്നാൽ സുഖകരങ്ങളായിട്ടും മുളംകൂമ്പു, ചക്കക്കുരു, പശുവിന്റെ മുല ഇവയുടെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. തുടികൾ വീക്കം ഗുദത്തിലും വസ്തിയിലും നാഭിയിലും അറുക്കുന്ന വേദനയുണ്ടാകും. കാസം, ശ്വാസം, നെഞ്ഞുകലിപ്പു, വായിൽ വെള്ളംവരവു, അരുചി, പീനസം, പ്രമേഹം, മൂത്രകൃച്ഛ്രം ശിരോജാഡ്യം, ശീതജ്വരം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. പുരുഷത്വമില്ലായ്ക അഗ്നിമാന്ദ്യം ഛർദ്ദി ആമദോഷകൃതങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ ഇവയേയുമുണ്ടാക്കും. വസപോലെയും കഫത്തോടും മുക്കലോടും കൂടിയും വളരെ മലംപോകും. മലം അയഞ്ഞുപോകയില്ല. പൊട്ടുകയുമില്ല: തൊലി, നഖം മൂത്രം, മലം മുതലായവ വെളുത്തിട്ടും മിനുത്തിട്ടുമിരിക്കും

സന്നിപാതാർശസ്സിന്റേയും സഹജാർശസ്സിന്റേയും
ലക്ഷണങ്ങൾ.

൨൬. സർവ്വൈസ്സർവ്വാത്മകാന്യാഹുർ ലക്ഷണൈസ്സഹജാനി ച.

സന്നിപാതാർശസ്സിന്നു, വാതാർശസ്സിന്റേയും പിത്താർശസ്സിന്റേയും കഫാർശസ്സിന്റേയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായിരിക്കും. ത്രിദോഷജമായ ഹേതുവായിട്ടു സഹജാർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ സന്നിപാതാർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു.

രക്താർശോ ലക്ഷണം.

രക്തോൽബണാ ഗുദേ കീലാഃ പിത്താകൃതിസമന്വിതാഃ
൨൭. വടപ്രരോഹസദൃശാ ഗുഞ്ജാവിദ്രുമസന്നിഭാഃ

(൩൬) അർശോരോഗനിദാനം

തേƒത്യർത്ഥം ദുഷ്ടമുഷ്ണം ച ഗാഢവിട്കപ്രപീഡിതാഃ
൨൮. സ്രവന്തി സഹസാ രക്തം തസ്യ ചാതിപ്രവൃത്തിതഃ
ഭേകാഭഃ പീഡ്യതേ ദുഃഖൈഃ ശോണിതക്ഷയസംഭവൈഃ
൨൯. ഹീനവർണ്ണബലോത്സാഹോ ഹതൌജാഃ കലുഷേന്ദ്രിയഃ
വിട്ശ്യാവം കഠിനം രൂക്ഷമധോ വായുർന്ന വർത്തതേ.

രക്താധിക്യംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകളോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും പേരാലിന്റെ തടിയിൽനിന്നു തൂങ്ങുന്ന വേരുപോലെയും കുന്നിക്കുരു പോലെയും പവിഴംപോലെയുമിരിക്കും. വരണ്ടിരിക്കുന്ന മലം തിങ്ങിപ്പുറപ്പെടുമ്പോൾ ആ അർശസ്സുകളിൽനിന്നു ഏററവും ദുഷ്ടമായും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന രക്തം പുറപ്പെടും. രക്തം വളരെപ്പോക്കു ഹേതുവായിട്ടു ആ രോഗി തവളയുടെ ആകൃതിപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായും രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതനായും ഇരിക്കും. വർണ്ണം, ബലം ഉത്സാഹം ഇവ കുറയും ഓജസ്സും ക്ഷയിക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ബലവും നശിക്കും മലം കറുത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും പോകും. അധോവായു, പോകയില്ല.

രക്താർശസ്സിന്റെ ദോഷഭേദലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൦. തനു ചാരുണവർണ്ണം ച ഫേനിലം ചാസൃഗർശസാം
കട്യൂരുഗുദശൂലം ച ദൌർബല്യം യദി ചാധികം
൩൧. തത്രാനുബന്ധോ വാതസ്യ ഹേതുര്യദി ച രൂക്ഷണം

രക്താർശസ്സുള്ളവനു രൂക്ഷദ്രവ്യങ്ങളുടെ സേവനം ഹേതുവായിട്ടു വാതത്തിന്റെ സംബന്ധം അധികമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ അർശസ്സിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ രക്തം അല്പമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും പതയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും; അരയിലും തുടകളിലും ഗുദത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. അധികമായ ശരീരക്ഷീണവും ഭവിക്കും.

൩൨. ശിഥിലം ശ്വേതപീതം ച വിട് സ്നിഗ്ദ്ധം ഗുരു ശീതളം
യദ്യർശസാം ഘനം ചാസൃക് തന്തുമത് പാണ്ഡുപിച്ഛിലം
൩൩. ഗുദം സപിച്ഛം സ്തിമിതം ഗുരു സ്നിഗ്ദ്ധം ച കാരണം
ശ്ലേഷ്മാനുബന്ധോ വിജ്ഞേയസ്തത്ര രക്താർശസാം ബുധൈഃ

രക്താർശസ്സുള്ളവനു ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളുടെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളുടെയും സേവനം ഹേതുവായിട്ടു കഫത്തിന്റെ സംബന്ധം അധികമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ മലം മുറിഞ്ഞിട്ടും വെളുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടും തണുത്തിട്ടും പോകും. രക്തം കട്ടയായിട്ടും നൂലുപോലെയും വെളുത്തിട്ടും പഴുത്തിട്ടും പോകും. ഗുദം പശയോടുകൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. രക്തത്തിന്റെയും പിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ മിക്കവാറും തുല്യങ്ങളായിരിക്കയാൽ രക്താർശസ്സിനു പിത്തസംബന്ധമായുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചു പ്രത്യേകം പറയണമെന്നില്ല. രക്താധിക്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ പിത്താർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുമെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ.

൩൪. പഞ്ചാത്മാ മാരുതഃ പിത്തം കഫോ ഗുദവലിത്രയം
സർവ്വ ഏവ പ്രകുപ്യന്തി ഗുദജാനാം സമുദ്ഭവേ
൩൫. തസ്മാദർശാംസി ദുഃഖാനി ബഹുവ്യാധികരാണി ച
സർവ്വദേഹോപതാപീനി പ്രായഃ കൃച്ഛ്രതമാനി ച

അർശസ്സുകളുടെ ഉല്പത്തിക്കു ഗുദത്തിലുള്ള രോഗം മാത്രം മതിയാകുമെന്നിരിക്കവേ എല്ലാ ശരീരങ്ങളെയും ശോഷിപ്പിക്കയും കറപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നതു എന്തിനെന്നുള്ള ശങ്കയെ ഈ ശ്ലോകങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരിഹരിക്കുന്നു. വാതം ഒന്നുതന്നെയെങ്കിലും പ്രാണൻ അപാനൻ വ്യാനൻ ഉദാനൻ സമാനൻ ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽവെച്ചു പ്രാണൻ ശിരസ്സിൽ നിന്നിട്ടു പ്രധാനമായി മാറത്തും കഴുത്തിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ബുദ്ധിയെയും, ഹൃദയത്തിനെയും കണ്ണു മൂക്കു മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും മനസ്സിനെയും ധരിക്കുന്നു. തുപ്പുക തുമ്മുക

കോട്ടുവായിടുക, ദീർഘശ്വാസം വിടുക, വായിലെ അന്നത്തെ വയറ്റിലാക്കുക. ഇങ്ങനെയുള്ള ക്രിയകളെ ചെയ്യുന്നു. അപാനൻ, ഗുദത്തിൽനിന്നിട്ട് അരക്കെട്ടിലും വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും തുടകളിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ട് ശുക്ലത്തേയും ആർത്തവത്തേയും ഗർഭത്തേയും പുറത്താക്കുന്നു. വ്യാനൻ ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ട് ദേഹം മുഴുവനും വളരെ വേഗത്തോടുകൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്നു. നടക്കുക അവയവങ്ങളെ മേല്പോട്ടേക്കു ഉയർത്തുകയും കീഴ്പോട്ടേക്കു താഴ്ത്തുകയും ചെയ്ക, കണ്ണുകൾ അടയ്ക്കുകയും തുറക്കുകയും ചെയ്ക, ശരീരം മുതലായി സമസ്തദേഹത്തിന്റെ എല്ലാ ക്രിയകളും ഈ വ്യാനൻതന്നെയാണ് ചെയ്യിക്കുന്നത്. ഉദാനൻ ഉരസ്സിൽ നിന്നിട്ട് മൂക്കിലും നാഭിയിലും കഴുത്തിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ട് വാക്കുകളെ പുറപ്പെടുവിക്കയും പ്രയത്നം ചെയ്യിക്കയും ഉത്സാഹത്തേയും ബലത്തേയും വർണ്ണത്തേയും ഓർമ്മയേയും ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. സമാനൻ, ജാഠരാഗ്നിയുടെ സമീപത്തിൽനിന്നിട്ട് വയറ്റിൽ മുഴുവനും സഞ്ചരിച്ചിട്ട് അന്നത്തെ വാങ്ങി ആമാശയത്തിൽ വച്ചു, ഉം അഗ്നിയെ ജ്വലിപ്പിച്ചു ദഹിപ്പിക്കയും മലമൂത്രങ്ങളെ വേർതിരിക്കയും അവയെ പുറത്തുകളകയും ചെയ്യുന്നു.

പിത്തവും, പാചകം, രഞ്ജകം, സാധകം, ആലോചകം, ഭ്രാജകം ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ പാചകം ആമാശയത്തിന്റെയും പക്വാശയത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അതു പൃഥിവ്യാദിഭൂതങ്ങളിൽ നിന്നുണ്ടായതാണെങ്കിലും അഗ്നിയുടെ ബലം ഏറിയിരിക്കയാൽ ദ്രവത്വത്തോടുകൂടാതെ ഇരിക്കുന്നു. പാകക്രിയ മുതലായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ട് അതിനെ അനലൻ എന്നു പറയുന്നു. അതു അന്നത്തെ പചിക്കയും സാരത്തേയും കിട്ടത്തേയും വേർതിരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പക്വാശയമദ്ധ്യത്തിൽ ഇരുന്നിട്ട് ശേഷം പിത്തങ്ങൾക്കു ബലത്തെക്കൊടുത്തു അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ആമാശയത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതായ പിത്തം രഞ്ജകമാകുന്നു. രസത്തെ രക്തമാക്കുന്നതിനാൽ അതിനു രഞ്ജകം എന്നു പേരുണ്ടായി. ഹൃദയത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം സാധകമാകുന്നു. ബുദ്ധി, മേധ, അഭിമാനം, മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടതിനെ സാധിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ അതിനു സാധകം എന്നു പേരുണ്ടായി, കണ്ണിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം ആലോചകമാകുന്നു. അതിനു രൂപത്തെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയുള്ളതുകൊണ്ട് ആലോചകമെന്നു പേരുണ്ടായി. ത്വക്കിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം ഭ്രാജകമാകുന്നു. ത്വക്കിനെ പ്രകാശിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ടു അതിനു ഭ്രാജകം എന്നു പേരുണ്ടായി.

കഫവും, അവലംബകം, ക്ലേദകം, ബോധകം, തർപ്പകം, ശ്ലേഷകം ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമായിട്ടുണ്ട്. ഇവയിൽ മാറത്തിലിരിക്കുന്ന കഫം അതിന്റെ സ്വഭാവത്തിനെക്കൊണ്ടു തന്നെയല്ലാതെ അന്നബലംകൊണ്ടു ഹൃദയത്തിനും അവിടെത്തന്നെ സ്ഥിതിചെയ്തിട്ടു ജലകർമ്മംകൊണ്ടു ശേഷമുള്ള കഫസ്ഥാനങ്ങൾക്കും അവലംബനം ചെയ്യുന്നതിനാൽ അവലംബകം എന്നു പേരുണ്ടായി. ആമാശയത്തിൽ ഉള്ള കഫം ക്ലേദകമാകുന്നു. ആഹാരസംഘാതത്തെ നനയ്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടു അതിനു ക്ലേദകം എന്നു പേരുണ്ടായി. നാവിന്മേൽ ഇരിക്കുന്നതായ കഫം ബോധകമാകുന്നു. രസങ്ങളുടെ സ്വാദത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ അതിനു ബോധകം എന്നു പേരുണ്ടായി. ശിരസ്സിലിരിക്കുന്നതായ കഫം തർപ്പകമാകുന്നു. കണ്ണുകളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുക ഹേതുവായിട്ടു അതിനു തർപ്പകം എന്നു പേരുണ്ടായി. സന്ധികളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കഫം ശ്ലേഷകമാകുന്നു. അസ്ഥികളുടെ സന്ധികളെ തമ്മിൽ ചേർക്കുക ഹേതുവായിട്ടു അതിനു ശ്ലേഷകം എന്നു പേരുണ്ടായി.

അർശസ്സുകളുടെ ഉല്പത്തിയിൽ മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാവിധത്തിലുള്ള വാതപിത്തകഫങ്ങളും കോപിക്കുന്ന ഹേതുവായിട്ടു അർശസ്സുകൾക്കു വലുതായ ദുഃഖത്തേയും ഉദരം അഗ്നിമാന്ദ്യം മുതലായ വ്യാധികളേയും എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും വേദനയേയും സന്താപത്തേയും ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഇപ്രകാരമുള്ള അർശസ്സുകൾ സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും അസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും ഉണ്ട്.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ.

൨൦. ബാഹ്യായാന്തു വലൌ ജാതാന്യേകദോഷോൽബണാനി ച
അർശാംസി സുഖസാദ്ധ്യാനി നചിരോല്പതിതാനി ച

൨൧. ദ്വന്ദ്വജാനി ദ്വിതീയായാം വലൌ യാന്യാശ്രിതാനി ച
കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യാനി താന്യാഹുഃ പരിസംവത്സരാണി ച

(൫൭) അർശോരോഗനിദാനം

൫൭. സഹജാനി ത്രിദോഷാണി യാനി ചാഭ്യന്തരേ വലൗ
ജായന്തേഽർശാംസി സംശ്രിത്യ താന്യസാധ്യാനി നിർദ്ദിശേൽ

൫൮. ശേഷത്വാദായുഷസ്താനി ചതുഷ്പാദസമന്വിതേ
യാപ്യന്തേ ദീപ്തകായാഗ്നേഃ പ്രത്യാഖ്യേയാന്യതോഽന്യഥാ

൬൦. ഹസ്തപാദേ മുഖേ നാഭ്യാം ഗുദേ വൃഷണയോസ്തഥാ
ശോഫോ ഹൃൽപാർശ്വശൂലം ച യസ്യാസാധ്യോഽർശസോ ഹി സഃ

൬൧. ഹൃൽപാർശ്വശൂലം സംമോഹ ഛർദ്ദിരംഗസ്യ രുഗ് ജ്വരഃ
തൃഷ്ണാ ഗുദസ്യ പാകശ്ച നിഹന്യുർഗ്ഗുദജാതുരം

൬൨. തൃഷ്ണാരോചകശൂലാർത്ത മതിപ്രസ്രുതശോണിതം
ശോഥാതിസാരസംയുക്തം അർശാംസി ക്ഷപയന്തി ഹി

പുറമെത്തെ വലിയായ സംവരണിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവയും ഒരു വത്സരം തികയാത്തവയുമായ അർശസ്സുകൾ സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ഒടുക്കത്തെ വലിയിൽ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവയായ അർശസ്സുകൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവ. യാപ്യങ്ങളും ആകുന്നു. രണ്ടാമത്തെ വലിയായ വിസർജ്ജിനിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവയായ അർശസ്സുകൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവയും ഒരു വത്സരം ചെന്നവയുമായ അർശസ്സുകൾ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവയായ അർശസ്സുകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. മൂന്നാമത്തെ വലിയായ പ്രവാഹിണിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ളവയായ അർശസ്സുകൾ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടായ അർശസ്സുകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. സഹജാർശസ്സുകളും അസാദ്ധ്യങ്ങൾതന്നെ. ആയുസ്സ്, വൈദ്യൻ പരിചാരകൻ തുടങ്ങിയുള്ള പാദസമ്പത്തുകളും അഗ്നിബലവും ഉണ്ടെങ്കിൽ യാപ്യങ്ങളായും വരാം. അതുകൾ ഇല്ലെങ്കിൽ അസാദ്ധ്യങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു- അർശോരോഗിയുടെ കൈകളിലും കാലുകളിലും മുഖത്തിലും നാഭിയിലും ഗുദത്തിലും വൃഷണങ്ങളിലും വീക്കവും ഹൃദയത്തിലും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും വേദനയും ഉണ്ടെങ്കിൽ അയാളുടെ അർശസ്സ് അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഹൃദയത്തിലും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും കുത്തിനോവും മോഹാലസ്യവും ഛർദ്ദിയും ശരീരത്തിന്നു വേദനയും പനിയും ഗുദത്തിൽ പഴുപ്പും ഉള്ള അർശോരോഗി മരിക്കും. തണ്ണീർദാഹം അരുചി, വേദന ഇവയെക്കൊണ്ടു പരവശ്യവും അധികമായ രക്തസ്രാവവും നീരും അതിസാരവും ഉള്ള അർശോരോഗിയും മരിക്കും.

൬൩. മേഢ്രാദിഷ്വപി വക്ഷ്യന്തേ യഥാസ്വം നാഭിജാനി ച
ഗണ്ഡൂപദാസ്യരൂപാണി പിച്ഛിലാനി മൃദൂനി ച

ലിംഗം, കണ്ണ്, മൂക്ക്, ചെവി മുതലായവയും ദോഷങ്ങളുടെ അവസ്ഥാനുസരണം അർശസ്സുകൾ ഉണ്ടാകും- നാഭിയിലും അർശസ്സുണ്ടാകും അ അർശസ്സുകൾ ഞാഞ്ഞൂലിന്റെ മുഖംപോലെയും പശയോടുകൂടിയും മൃദുക്കളായും ഇരിക്കും-

ചർമ്മകീലലക്ഷണം.

൬൪. വ്യാനോഗൃഹീത്വാ ശ്ലേഷ്മാണം കരോത്യർശസ്ത്വചോ ബഹിഃ
കീലോപമം സ്ഥിരഖരം ചർമ്മകീലന്തു തം വിദുഃ

൬൫. വാതേന തോദ പാരുഷ്യം പിത്താദസിതരക്തതാ
ശ്ലേഷ്മണാ സ്നിഗ്ദ്ധതാ തസ്യ ഗ്രഥിതത്വം സവർണ്ണതാ.

സർവ്വശരീരങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കുന്ന വ്യാനൻ എന്ന വായു കഫത്തെ സ്വീകരിച്ചിട്ടു ത്വക്കിന്റെ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കൽ ഒരുതരം അർശസ്സിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു ആണിപോലെയും ഉറപ്പോടും പരുപരുപ്പോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും- അതിനെ ചർമ്മകീലമെന്നു പറയുന്നു. അതു അധികരിക്കുന്ന ദോഷം വാതജമാണെങ്കിൽ കുത്തിനോവും പരുപരുപ്പുമുണ്ടാകും. പിത്തജ

മാണെങ്കിൽ കറുപ്പും പരുപരുപ്പുള്ളതാകും. കഫജമാണെങ്കിൽ നേർമ്മയും വലുപ്പവും ശരീരത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേഅർശോനിദാനം
സമാപ്തം.

അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം

൧. മന്ദസ്തീക്ഷ്ണോഽഥവിഷമ സ്സമശ്ചേതി ചതുർവിധഃ
കഫപിത്താനിലാധിക്യാ ത്തത്സാമ്യാജ്ജാഠരോഽനലഃ

ജാഠരാഗ്നി, മന്ദം, തീക്ഷ്ണം, വിഷമം, സമം, ഇങ്ങിനെ നാലുവിധമാകുന്നു. ജാഠരാഗ്നിക്കു ഈ അവസ്ഥ ദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ജാഠരാഗ്നി, കഫാധിക്യം ഹേതുവായിട്ട മന്ദമായും പിത്താധിക്യം ഹേതുവായിട്ട തീക്ഷ്ണമായും വാതാധിക്യം ഹേതുവായിട്ട വിഷമമായും വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സാമ്യംഹേതുവായിട്ട സമമായും ഭവിക്കുന്നു-

൨. വിഷമോവാതജാൻരോഗാൻതീക്ഷ്ണഃപിത്തനിമിത്തജാൻ
കരോത്യഗ്നിസ്തഥാമന്ദോ വികാരാൻകഫസംഭവാൻ

വിഷമാഗ്നി എൺപതു വാതവികാരങ്ങളിൽ ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. സാമാന്യമായി ചൊരതിസാരാദികളെയും ഉണ്ടാക്കും. തീക്ഷ്ണാഗ്നി, നാല്പതു പിത്തവികാരങ്ങളിൽ ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. ചൂടുതലായവയെയും വർദ്ധിപ്പിക്കും. മന്ദാഗ്നി ഇരുപതു കഫവികാരങ്ങളിൽ ആലസ്യംമുതലായി ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. ഇവിടെ പറഞ്ഞ വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ വികാരങ്ങളെ ചരകത്തിലെ മഹാരോഗാദ്ധ്യായം നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

അഗ്നിലക്ഷണം

൩. സമാസമാഗ്നേരശിതാ മാത്രാസമ്യഗ്വിപച്യതേ
സ്വൽപാപിനൈവമന്ദാഗ്നേ വിഷമാഗ്നേസ്തുദേഹിനഃ

൪. കദാചിത്പച്യതേസമ്യക്കദാചിച്ചനപച്യതേ
മാത്രാതിമാത്രാപ്യശിതാ സുഖംയസ്യവിപച്യതേ

൫. തീക്ഷ്ണാഗ്നിരിതിതംവിദ്യാത് സമാഗ്നിഃശ്രേഷ്ഠഉച്യതേ.

സമാഗ്നി ഉചിതമായ മാത്രയെ അനുസരിച്ചു ഭക്ഷിക്കുന്നവരുടെ ആഹാരത്തെ നല്ലവണ്ണം പചിക്കും. മന്ദാഗ്നി മാത്രകുറച്ചു ഭക്ഷിച്ചിരുന്നാലും അതിനെ ശരിയായി പചിക്കയില്ല. വിഷമാഗ്നിയാകട്ടെ ഭക്ഷണപദാർത്ഥത്തെ ചിലപ്പോൾ ശരിയായി പചിക്കയും ചിലപ്പോൾ പചിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യും. തീക്ഷ്ണാഗ്നി അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിച്ചാലും ഭക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിലും ശരിയായി പചിക്കും. ഈ ദ്രവ്യങ്ങളെപ്പോലുമതിമാത്രമായി ഭക്ഷിച്ചാൽ അവയെ എത്രയും വേഗത്തിൽ ദഹിപ്പിക്കുന്ന അഗ്നിക്ക അത്യന്തതീക്ഷ്ണാഗ്നി അല്ലെങ്കിൽ അത്യഗ്നി എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഈ അഗ്നികളിൽ വെച്ചു ശ്രേഷ്ഠമായിട്ടുള്ളതു സമാഗ്നിയാകുന്നു.

ഇതികേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം

സമാപ്തം

അജീർണ്ണനിദാനം

---

൧. ആമം വിദഗ്ദ്ധം വിഷ്ടബ്ധം കഫപിത്താനിലൈസ്ത്രിഭിഃ
അജീർണ്ണം കേചിദിച്ഛന്തി ചതുർത്ഥം രസശേഷതഃ

൨. അജീർണ്ണം പഞ്ചമം കേചിന്നിർദ്ദോഷം ദിനപാകി ച
വദന്തി ഷഷ്ഠം ചാജീർണ്ണം പ്രാകൃതം പ്രതിവാസരം

ജഠരാഗ്നിമാന്ദ്യത്തിനു അജീർണ്ണവും അജീർണ്ണത്തിനു അഗ്നിമാന്ദ്യവും കാരണമായിരിക്കകൊണ്ടു അഗ്നിമാന്ദ്യാനന്തരം അജീർണ്ണനിദാനത്തെ പറയുന്നു. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീർണ്ണത്തിനു ആമം എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീർണ്ണത്തിനു വിദഗ്ദ്ധം എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീർണ്ണത്തിനു വിഷ്ടബ്ധമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവിധം അജീർണ്ണമുണ്ട്. എന്നാൽ ആഹാരം ദഹിച്ചതിന്റെശേഷം ശുദ്ധമായ ഏമ്പക്കം ഉണ്ടായാലും ചിലപ്പോൾ ആഹാരരസം ദഹിക്കാതെ കിടക്കും. ഇതു നാലാമതായ ഒരുവക അജീർണ്ണമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. ഇതിനെപ്പററി സുശ്രുതത്തിൽ പറഞ്ഞ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഉൽഗാരശുദ്ധാവപി ഭക്തകാംക്ഷാ ന ജായതേ ഹൃദ്ഗുരുതാ ച യസ്യ രസാവശേഷേണ തു സപ്രസേകം ചതുർത്ഥമേതൽ പ്രവദന്ത്യജീർണ്ണം" അന്നത്തിന്റെ രസാനന്തരം ഏമ്പക്കത്തിനു ശുദ്ധിയുണ്ടെങ്കിലും ഭക്ഷണത്തിൽ ആഗ്രഹം ഉണ്ടാകയില്ല. നെഞ്ചിനു ഗുരുത്വം ഉണ്ടായിരിക്കും. തുപ്പലിന്റെ ഇളക്കവും ചെയ്യും. ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ അന്നം ദഹിച്ചാലും അന്നരസം ദഹിക്കാതിരിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്നവയാണ്. ഇതു ആമാശയത്തിൽ ചതുർത്ഥമായിരിക്കുന്ന അജീർണ്ണമെന്നു പറയുന്നു. ആമം വിദഗ്ദ്ധം വിഷ്ടബ്ധം ഈ മൂന്നു അജീർണ്ണവും അന്നത്തിൽനിന്നു ജനിക്കുന്നവയാണ്. രസശേഷമെന്ന അജീർണ്ണം ആഹാരരസത്തിൽനിന്നു ജനിക്കുന്നതുമാണ്. ആമം ആദിയായ മൂന്നു അജീർണ്ണങ്ങൾക്കും ദോഷസംബന്ധമുള്ളൂ. രസശേഷമെന്ന അജീർണ്ണത്തിനു ദോഷസംബന്ധമില്ല. വയറുവീർക്കുക മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി അഹോരാത്രംകൊണ്ടു ആഹാരം പചിക്കയെ പ്രാപിക്കുന്നതു അഞ്ചാമതായ അജീർണ്ണമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. വയറുവീർക്കുക മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെ ഒരു പകൽകൊണ്ടു ആഹാരം പചിക്കയെ പ്രാപിക്കുന്നതു ആറാമതായ അജീർണ്ണമാണെന്നും പറയുന്നു.

ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം ഇടത്തുഭാഗം ചരിഞ്ഞുകിടക്കുക മുതലായ ക്രിയകൾകൊണ്ടു അന്നത്തിനു ദഹനമുണ്ടാകും. ഇതിനെപ്പററിയുള്ള സുശ്രുതവാക്യം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഭുക്ത്വാ പാദശതം ഗത്വാ വാമപാർശ്വേന സംവിശേൽ ശബ്ദരൂപരസസ്പർശഗന്ധാംശ്ച മനസഃപ്രിയാൻ ഭുക്തവാനുപസേവേത തേനാന്നം സാധു തിഷ്ഠതി" ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ നൂറു അടി നടന്നിട്ടു ഇടത്തുഭാഗം ചരിഞ്ഞു കിടക്കുകയും മനസ്സിനു സന്തോഷകരങ്ങളായ ശബ്ദസ്പർശാദികളെ സേവിക്കയും ചെയ്താൻ ആയവൻ ഭക്ഷിച്ച അന്നം വഴിയേ വേഗം ദഹിക്കുന്നതാകുന്നു.

അജീർണ്ണത്തിനുള്ള കാരണങ്ങൾ.

൩. അത്യംബുപാനാദ്വിഷമാശനാദ്വാ
സന്ധാരണാൽസ്വപ്നവിപര്യയാച്ച
കാലേപി സാത്മ്യം ലഘു ചാപി ഭുക്ത-
മന്നം ന പാകം ഭജതേ നരസ്യ

അധികമായി വെള്ളം കുടിക്കുകയോ സമയം തെററി ഊണുകഴിക്കുകയോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുകയോ പകലുറങ്ങുകയോ ചെയ്താൽ സമയത്തുതന്നെ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നമായിരുന്നാലും പത്ഥ്യമായും സ്നിഗ്ദ്ധമായും മററു ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയതായുമിരുന്നാലും ദഹിക്കുന്നതല്ല.

അജീർണ്ണനിദാനം (ശേഷം)

ആമാജീർണ്ണലക്ഷണം.

൧൦. തത്രാമേ ഗുരുതോൽക്ലേദഃ ശോഫോഗണ്ഡാക്ഷികൂടഗഃ
ഉൽഗാരശ്ച യഥാഭുക്ത മവിദഗ്ദ്ധഃ പ്രവർത്തതേ

അജീർണ്ണങ്ങളിൽവെച്ചു ആമാജീർണ്ണത്തിങ്കൽ; ശരീരത്തിന്നു കനവും ഓക്കലും കവിൾത്തടങ്ങളിലും കണ്ണിന്റെ പോളമേലും വീക്കവും ഏമ്പക്കവും ഉണ്ടാകും. അതു പുറമെ ഭക്ഷിച്ചപോലെ തന്നെ ചെയ്യും.

൧൧. വിദഗ്ദ്ധേ ഭ്രമതൃൺമൂർച്ഛാഃ പിത്താച്ച വിവിധാ രുജഃ;
ഉൽഗാരശ്ച സധൂമാമ്ലഃ സ്വേദോ ദാഹശ്ച ജായതേ.

വിദഗ്ദ്ധാജീർണ്ണത്തിന്നു തലതിരിച്ചിലും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസ്തംഭവും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു പലവിധത്തിലുള്ള വേദനകളും പുകഞ്ഞ തികട്ടലും പുളിച്ചുതികട്ടലും വിയർപ്പും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും.

വിഷ്ടബ്ധാജീർണ്ണലക്ഷണം.

൧൨, വിഷ്ടബ്ധേ ശൂലമാധ്മാനം വിവിധാ വാതവേദനാ
മലവാതാപ്രവൃത്തിശ്ച സ്തംഭോ മോഹോംഗപീഡനം

വിഷ്ടബ്ധാജീർണ്ണത്തിന്നു വയറുവേദനയും വയറുവീർപ്പും വായുവിന്റെ പലവിധമായ ഉപദ്രവങ്ങളും മലത്തിന്നും അധോവായുവിന്നും പ്രവൃത്തിയില്ലായ്കയും മരവിപ്പും മോഹവും ശരീരത്തിന്നു നോവും ഉണ്ടാകും.

രസശേഷാജീർണ്ണലക്ഷണം.

൧൩, രസശേഷേന്നവിദ്വേഷോ ഹൃദയാശുദ്ധിഗൌരവേ

രസശേഷാജീർണ്ണത്തിന്നു അന്നത്തിങ്കൽ വെറുപ്പും ഹൃദയത്തിന്നു അശുദ്ധിയും ശരീരത്തിന്നു കനവും ഉണ്ടാകും.

അജീർണ്ണോപദ്രവങ്ങൾ.

൧൪. മൂർച്ഛാ പ്രലാപോ വമഥുഃ പ്രസേകഃ സദനം ഭ്രമഃ
ഉപദ്രവാ ഭവന്ത്യേതേ മരണം ചാപ്യജീർണ്ണതഃ

ഇന്ദ്രിയസ്തംഭം പേപറക ഛർദ്ദി വായിൽനിന്നു വെള്ളംവരിക തളർച്ച തലതിരിച്ചിൽ ഇവ ഒക്കെയും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. അജീർണ്ണം വർദ്ധിച്ചാൽ മരണവും ഭവിക്കും

൧൫. അനാത്മവന്തഃ പശുവൽ ഭുഞ്ജതേയേ പ്രമാണതഃ
രോഗാനീകസ്യ തേ മൂല മജീർണ്ണം പ്രാപ്നുവന്തി ഹി.

വിചാരം കൂടാതെ ആഹാരം തന്നെ സുഖകരമാകുന്നു എന്നു വിചാരിച്ചു പശുക്കളെപ്പോലെ അധികം ഭക്ഷിക്കുന്നവർ അനേകരോഗങ്ങൾക്കു മൂലമായിരിക്കുന്ന അജീർണ്ണമുണ്ടാകും

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അജീർണ്ണനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

വിഷൂചികാനിദാനം.

—*—

൧. അജീർണ്ണമാമം വിഷ്ടബ്ധം വിദഗ്ദ്ധം ച യദീരിതം
വിഷൂച്യലസകൌ തസ്മാൽ ഭവേച്ചാപി വിലംബികാ

അജീർണ്ണത്തിൽനിന്നു വിഷൂചികയുണ്ടാകുന്നതിനാൽ അജീർണ്ണാനന്തരം വിഷൂചികാനിദാനത്തെപ്പറയുന്നു ആമം വിഷ്ടബ്ധം വിദഗ്ദ്ധം ഇങ്ങിനെ മൂന്നു അജീർണ്ണങ്ങൾ മേൽ

(൬൨.) വിഷൂചികാനിദാനം

പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലൊ. എന്നാൽ ആ അജീൎണ്ണങ്ങളിൽനിന്നാകുന്നു വിഷൂചികയും അലസകവും വിലംബികയും ഉണ്ടാകുന്നതു്.

൨. സൂചീഭിരിവഗാത്രാണി തുദൻസന്തിഷ്ഠതേനിലഃ
യസ്യാജീൎണ്ണേനസാവൈദ്യൈൎവിഷൂചീതിനിഗദ്യതേ.

അജീൎണ്ണം ഹേതുവായിട്ടു വാതം എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നവൊ എന്നു തോന്നുമാറു രോഗപീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിന്നു വിഷൂചികയെന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയപ്പെടുന്നു. ഈ ശ്ലോകത്തിൽ വായു എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നവൊ എന്നു തോന്നുമാറു രോഗപീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വിഷൂചികക്കു വാതസംബന്ധം മാത്രമെ ഉള്ളു എന്നു വിചാരിക്കരുതു. വിഷൂചികക്കു മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധമുണ്ടു്. അതിന്നു തന്ത്രാന്തരത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ കാണിക്കുന്നു. വിവിധൈൎവേദനോദ്ഭേദൈൎവാതാദ്യുൽകോപതഃ സൂചീഭിരിവഗാത്രാണി വിധ്യന്തീതിവിഷൂചികാ. വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഏറ്റവും കോപിച്ചിട്ടു പലവിധങ്ങളായ വേദനകളോടുകൂടി എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നവൊ എന്നു തോന്നുമാറു രോഗപീഡയെ ചെയ്യുന്നതിന്നു വിഷൂചിക എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഇവിടെ വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സംബന്ധം പറഞ്ഞതിന്നു പുറമെ മേൽപറയപ്പെട്ട ആമം മുതലായ അജീൎണ്ണങ്ങൾക്കും വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സംബന്ധം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. വാതാദി മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കോപിച്ചാണു വിഷൂചിക ഉണ്ടാകുന്നതെങ്കിലും അതു വാതാധികമായിട്ടും പിത്താധികമായിട്ടും കഫാധികമായിട്ടും ഉണ്ടു്.

൩. നതാംപരിമിതാഹാരാ ലഭന്തേവിദിതാഗമാഃ
മൂഢാസ്താമജിതാത്മാനോ ലഭന്തേശനലോലുപാഃ

ക്രമമായ ഭക്ഷണവും വൈദ്യശാസ്ത്രത്തിൽ അറിവും ഉള്ളവൎക്കു വിഷൂചിക ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. ഭക്ഷ്യം ഇന്നതെന്നും അഭക്ഷ്യം ഇന്നതെന്നും ഉള്ള അറിവു ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൎക്കും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ഇല്ലാത്തവൎക്കും പശുക്കളെപ്പോലെ അളവില്ലാതെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും മാത്രമെ വിഷൂചികയുണ്ടാവു.

വിഷൂചികാ ലക്ഷണം.

൪. മൂൎച്ഛാതിസാരൌവമഥുഃപിപാസാ
ശൂലഭ്രമോദ്വേഷ്ടനജൃംഭദാഹാഃ
വൈവൎണ്ണ്യകമ്പൌഹൃദയേരുജശ്ച
ഭവന്തിതസ്യാംശിരസശ്ചഭേദഃ

വിഷൂചികക്കു ബോധക്ഷയവും അതിസാരവും ഛൎദ്ദിയും തണ്ണീർദാഹവും വയറുവേദനയും തലതിരിച്ചിലും കാലിൽ നിന്നു ഉരുണ്ടുകയറുകയും കോട്ടുവായും ദാഹവും ശരീരത്തിന്റെ നിറത്തിന്നു മാറ്റവും വിറയലും നെഞ്ചിൽ വേദനയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും

അലസകലക്ഷണം.

൫. കുക്ഷിരാനഹ്യതേത്യൎത്ഥം പ്രതാമ്യേൽപരികൂജതി
നിരുദ്ധോമാരുതശ്ചൈവ കുക്ഷാവുപരിധാവതി

൬. വാതവൎച്ചോനിരോധശ്ച യസ്യാത്യൎത്ഥംഭവേദപി
തസ്യാലസകമാചഷ്ടേ തൃഷ്ണോൽഗാരൌചയസ്യതു.

വയറിന്നു വളരെ വീൎപ്പു രോഗം (മൎമ്മകെട്ടു) ആൎത്തനാദത്തെ പുറപ്പെടുവിക്ക, വായു അജീൎണ്ണത്താൽ അധോമാൎഗ്ഗത്തിങ്കൽ തടയപ്പെട്ടിട്ടു നാഭിയിൽ നിന്നു [illegible] [illegible], വായുവിന്റെയും മലത്തിന്റെയും ഗതിക്കു തടവുണ്ടാക, തണ്ണീർദാഹം ഏമ്പക്കം ഇവയാകുന്ന ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗത്തിന്നു അലസകമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു

വിഷൂചികാനിദാനം (൬.)

വിലംബികാലക്ഷണം.

൧. ദുഷ്ടന്തുഭുക്തംകഫമാരുതാഭ്യാം പ്രവർത്തതേനോർദ്ധ്വമധശ്ചയസ്യ
വിലംബികാന്താംഭൃശദുശ്ചികിത്സ്യാമാചക്ഷതേശാസ്ത്രവിദഃപുരാണാഃ

ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം കഫവായുക്കളാൽ ദുഷ്ടമായിട്ടു മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും പോകാതെ ആമാശയത്തിൽതന്നെ വളരെ നേരം കിടക്കുന്നതിന്നു വിലംബിക എന്നുപേർ. ഈ രോഗം കഷ്ടപ്പെട്ടു ചികിത്സിച്ചാലത്രെ ഭേദപ്പെടു എന്നു ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരായിരിക്കുന്ന പൂർവ്വവൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു.

അലസകത്തിന്നു ഉഗ്രമായ വേദനയുണ്ടാകും. വിലംബികക്കു അതുണ്ടാകയില്ല. ഇതാകുന്നു അലസകത്തിന്നും വിലംബികക്കും തമ്മിലുള്ള പ്രധാനഭേദം.

൨. യത്രസ്ഥമാമംവിരുജേത്തമേവ
ദേശംവിശേഷേണവികാരജാതൈഃ
ദോഷേണയേനാവതതംശരീരം
തല്ലക്ഷണൈരാമസമുദ്ഭവൈശ്ച

ആമം യാതൊരിടത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവോ ആ സ്ഥലത്തെ അല്ലെങ്കിൽ ദേശത്തെ വികാരസമൂഹങ്ങളെക്കൊണ്ടു വിശേഷിച്ചും വേദനപ്പെടുത്തും; വിശേഷിച്ചും വേദനപ്പെടുത്തും എന്നുപറഞ്ഞതുകൊണ്ടു അന്യസ്ഥലത്തെ അല്പമായി വേദനപ്പെടുത്തുമെന്നു കിട്ടുന്നു. ഇനി വികാരസമൂഹങ്ങൾ എങ്ങിനെയുള്ളവയാകുന്നു എന്നു നോക്കാം; ആമദോഷം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ ശരീരത്തിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം യാതൊന്നോ ആ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയവയും ആമദോഷത്തിൽ നിന്നുണ്ടായവയും ആകുന്നു.

വിഷൂചികയുടേയും അലസകത്തിന്റേയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩. യശ്ശ്യാവദന്തൌഷ്ഠനഖോല്പസംജ്ഞോ
വമ്യർദ്ദിതോഭ്യന്തരയാതനേത്രഃ
ക്ഷാമസ്വരസ്സർവ്വവിമുക്തസന്ധി
ര്യായാന്നരസ്സോപുനരാഗമായ

പല്ലും ചുണ്ടും നഖങ്ങളും കറുത്തിരിക്കയും അല്പമായ ബോധം ഉണ്ടായിരിക്കയും ഛർദ്ദിഹേതുവായിട്ടു വളരെ പീഡയുണ്ടാകയും കണ്ണുതാണിരിക്കയും ഒച്ചയടക്കുകയും അവയവങ്ങളുടെ സന്ധികൾ വേർപെട്ടു പോകയും ഈ വക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ വിഷൂചികാരോഗിയാകട്ടെ അലസകരോഗിയാകട്ടെ ജീവിക്കുന്നതല്ല. വിലംബിക സാധാരണേന ദുശ്ചികിത്സ്യമാകുന്നു.

ജീൎണ്ണാഹാരലക്ഷണം.

൧. ഉൽഗാരശുദ്ധിരുത്സാഹോ വേഗോത്സർഗ്ഗോയഥോചിതഃ
ലഘുതാക്ഷുൽപിപാസാച ജീർണ്ണാഹാരസ്യലക്ഷണം.

ഏമ്പക്കത്തിന്നു ശുദ്ധിയും ഉത്സാഹവും (ശരീരമനസ്സുകൾക്കു ബലം) മലമൂത്രങ്ങളുടെ വേഗങ്ങൾ തക്കസമയങ്ങളിലും ദേഹത്തിന്നു ലഘുത്വവും വിശേഷിച്ചും ഉദരത്തിന്നു ലഘുത്വവും വിശപ്പും ദാഹവും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അന്നം ദഹിച്ചു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതെ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിഷൂചികാലസകവിലംബികാനിദാനം

സമാപ്തം.

ക്രിമിനിദാനം.

---

൧. ക്രിമയസ്തു ദ്വിധാ പ്രോക്താ ബാഹ്യാഭ്യന്തരഭേദതഃ
ബഹിർമലകഫാസൃഗ്വിട്ജന്മഭേദാച്ചതുർവിധാഃ

൨. നാമതോ വിംശതിവിധാ ബാഹ്യാസ്തത്ര മലോദ്ഭവാഃ
തിലപ്രമാണസംസ്ഥാനവർണ്ണാഃ കേശാംബരാശ്രയാഃ

൩. ബഹുപാദാശ്ച സൂക്ഷ്മാശ്ച യൂകാ ലിക്ഷാശ്ച നാമതഃ
ദ്വിധാ തേ കോഠപിടകാകണ്ഡൂഗണ്ഡാൻപ്രകുർവ്വതേ

ക്രിമികൾ ബാഹ്യങ്ങളെന്നും ആഭ്യന്തരങ്ങളെന്നും രണ്ടുപ്രകാരത്തിലുണ്ട്. സ്നാനം മുതലായ ശുദ്ധികർമ്മങ്ങളുടെ അഭാവം നിമിത്തം പുറത്തു പാറിയ അഴുക്കിൽനിന്നും കഫത്തിൽനിന്നും രക്തത്തിൽനിന്നും പുരീഷത്തിൽനിന്നും ആകുന്നു അവയുടെ ഉൽപ്പത്തി. ഇങ്ങിനെ ഉല്പത്തി നാലുവിധമാകയാൽ ക്രിമികളും നാലുവിധമാകുന്നു എന്നറിയണം. എന്നാൽ അവകൾ (ക്രിമികൾ) നാമഭേദേന ഇരുപതുവിധമുണ്ട്. ഈ ഇരുപതുവിധത്തിലുമധികം ക്രിമികളുണ്ടെങ്കിലും അവകൾ അതിസൂക്ഷ്മങ്ങളും സ്വഭാവങ്ങളുമാകുന്നു [illegible] എന്നും ആകുന്നു പാശ്ചാത്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായം. ഈ ഇരുപതുവിധമുള്ള ക്രിമികളും [illegible] കോപഹേതുകങ്ങളായ [illegible] ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ അവകൾ രോഗഹേതുക്കളെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം ബാഹ്യങ്ങളെന്നും ആഭ്യന്തരങ്ങളെന്നും ഉള്ള രണ്ടുവക ക്രിമികളിൽവെച്ചു ബാഹ്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ സ്നാനാദ്യഭാവം നിമിത്തം പുറത്തു പാറിയിരിക്കുന്നതായ അഴുക്കിൽനിന്നു ഉണ്ടാകുന്നവയും പ്രമാണംകൊണ്ടും ആകൃതികൊണ്ടും വർണ്ണംകൊണ്ടും എള്ളുപോലെ ഇരിക്കുന്നവയും തലമുടിയെയും വസ്ത്രത്തെയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയും ആകുന്നു. വളരെ കാലുകളായിരിക്കും. സൂക്ഷ്മങ്ങളായുമിരിക്കും. അവകൾക്കു യൂകകൾ (പേൻ) എന്നും ലിക്ഷകൾ (ഈരപ്പേൻ) എന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. രണ്ടുപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ആ ക്രിമികൾ വട്ടച്ചൊറി, കുരു, ചൊറിച്ചിൽ, മുഴ ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

൪. അജീർണ്ണഭോജീ മധുരാമ്ലനിത്യോ
ദ്രവപ്രിയഃ പിഷ്ടഗുഡോപഭോക്താ
വ്യായാമവർജ്ജീ ച ദിവാശയാനോ
വിരുദ്ധഭുക്സംലഭതേ ക്രിമീംസ്തു.

അജീർണ്ണം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും മധുരിച്ചും പുളിച്ചുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ദിവസംതോറും സേവിക്കുന്നവനും ദ്രവിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും മാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ പദാർത്ഥങ്ങളെയും ശർക്കരയും ഭുജിക്കുന്നവനും വ്യായാമാദികളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യാത്തവനും പകലുറങ്ങുന്നവനും ക്ഷീരമത്സ്യങ്ങളെയും അവയെപ്പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന മറ്റു പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്കുന്നവനും ക്രിമിയുണ്ടാകുന്നു.

൫. മാഷപിഷ്ടാന്നലവണഗുഡശാകൈഃ പുരീഷജാഃ
മാംസമത്സ്യഗുഡക്ഷീരദധിശുക്തൈഃ കഫോദ്ഭവാഃ

൬. വിരുദ്ധാജീർണ്ണശാകാദ്യൈഃ ശോണിതോത്ഥാ ഭവന്തി ഹി.

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പുരീഷവർദ്ധനങ്ങളായ ഉഴുന്നു അപ്പം പുളി ലവണം ശർക്കര ഇലക്കറി ഇവയെ ഉപയോഗിച്ചവരുന്നവർക്കുണ്ടാകുന്നു. കഫജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ, കഫവർദ്ധനങ്ങളായ മാംസം മത്സ്യം ശർക്കര പാലു തൈര കാടി ഇവയെ ഉപയോഗിക്ക നിമിത്തമായിട്ടു കഫം വർദ്ധിച്ചതിന്റെ ശേഷം അതിൽനിന്നു സംഭവിക്കുന്നു. രക്തജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ ക്ഷീരമത്സ്യങ്ങളെയും അവയെപ്പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്യപദാർത്ഥങ്ങളെയും അജീർണ്ണസാധനങ്ങളെയും ഇലക്കറി മുതലായവയെയും ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു.

ആഭ്യന്തരക്രിമിലക്ഷണം.

ജ്വരോ വിവർണ്ണതാ ശൂലം ഹൃദ്രോഗഃ സദനം ഭ്രമഃ

൯. ഭക്തദ്വേഷോതിസാരശ്ച സഞ്ജാതക്രിമിലക്ഷണം.

ജ്വരവും വൈവർണ്ണ്യവും വയറ്റിൽ വേദനയും ഹൃദ്രോഗവും ശരീരസാദവും തലതിരിച്ചിലും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും അതിസാരവും ഉണ്ടാകയാൽ അകത്തു ക്രിമിയുടെ ഉപദ്രവമുണ്ടെന്നറിയണം.

കഫോത്ഭവങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

കഫാദാമാശയേ ജാതാ വൃദ്ധാസ്സർപ്പന്തി സർവതഃ
൫൦. പൃഥുബ്രധ്നനിഭാഃ കേചിത് കേചിദ്ഗണ്ഡൂപദോപമാഃ
രൂഢധാന്യാങ്കുരാകാരാ സ്തനുദീർഘാസ്തഥാണവഃ
൫൧. ശ്വേതാസ്താമ്രാവഭാസാശ്ച നാമതസ്സപ്തധാതു തേ
അന്ത്രാദാ ഉദരാവേഷ്ടാ ഹൃദയാദാ മഹാഗുദാഃ
൫൨. ചുരവോ ദർഭകുസുമാ സ്സുഗന്ധാസ്തേ ച കുർവ്വതേ
ഹൃല്ലാസമാസ്യസ്രവണ മവിപാകമരോചകം
൫൩. മൂർച്ഛാച്ഛർദ്ദിജ്വരാനാഹ കാർശ്യക്ഷവഥുപീനസാൻ.

കഫജങ്ങളായ ക്രിമികൾ ആമാശയത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നു. അവ ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ചാൽ ആമാശയത്തിങ്കൽ മാത്രമല്ല മേൽപോട്ടും കീഴ്പോട്ടും മററ എല്ലാ പ്രദേശങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കും. അവയിൽ ചിലതു വലുതായ തോൽവാറുപോലെ ഇരിക്കും. ചിലതു ഞാഞ്ഞൂൾപോലെയും ഇരിക്കും. ചിലതു നെല്ലിന്റെ മുളപോലെ ഇരിക്കും. ചിലതു മെലിഞ്ഞു നീണ്ടിരിക്കും. ചിലതു അണുക്കളായിരിക്കും. അവയിൽ ചിലതു വെളുത്തിട്ടും ചിലതു ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. അന്ത്രാദങ്ങൾ ഉദരാവേഷ്ടങ്ങൾ ഹൃദയാദങ്ങൾ മഹാഗുദങ്ങൾ ചുരുക്കൾ ദർഭകുസുമങ്ങൾ സുഗന്ധങ്ങൾ ഇവ പേരുകളെക്കൊണ്ടു ഏഴുവിധമാകുന്നു. പേരുകളിൽ ചിലതു സാർത്ഥങ്ങളും ചിലതു നിരർത്ഥകങ്ങളും ആകുന്നു. നിരർത്ഥനാമങ്ങളെല്ലാം പൂർവാചാര്യന്മാരാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടു എന്ന മാത്രമേയുള്ളു. മേൽപറഞ്ഞ ഏഴുവിധമായ ക്രിമികൾ നെഞ്ഞുകലിപ്പു വായിൽ വെള്ളം വരിക ദഹിക്കായ്ക അരുചി ഇന്ദ്രിയനാശം ഛർദ്ദി ജ്വരം മലവായു വിക്കുക, മെലിച്ചിൽ തുമ്മൽ പീനസം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

രക്തജങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

രക്തവാഹിസിരാസ്ഥാനാ രക്തജാ ജന്തവോണവഃ
൫൪. അപാദാ വൃത്തതാമ്രാശ്ച സൗക്ഷ്മ്യാത്കേചിദദർശനാഃ
കേശാദാ രോമവിധ്വംസാ രോമദ്വീപാ ഉദുംബരാഃ
൫൫. ഷൾതേ കുഷ്ഠൈകകർമ്മാണ സ്സഹസൌരസമാതരഃ

രക്തജങ്ങളായ ക്രിമികൾക്കു രക്തത്തെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളാകുന്നു ഇരിപ്പിടം. അവ അണുക്കളായിട്ടും കാലില്ലാത്തവയായിട്ടും വട്ടത്തിലിട്ടും ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും ചിലതു സൂക്ഷ്മങ്ങളാകകൊണ്ടു കാണ്മാൻ കഴിയാത്തവയായിട്ടും ഉണ്ട്. കേശാദങ്ങളെന്നും രോമവിധ്വംസങ്ങളെന്നും രോമദ്വീപങ്ങളെന്നും ഉദുംബരങ്ങളെന്നും, സൗരസങ്ങളെന്നും മാതൃക്കളെന്നും ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ക്രിമികൾ കുഷ്ഠത്തിൽപറയുന്ന മുഖ്യകർമ്മത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു.

പുരീഷജങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

പക്വാശയേ പുരീഷോത്ഥാ ജായന്തേധോവിസർപ്പിണഃ
൫൬. വൃദ്ധാസ്സന്തോ ഭവേയുശ്ച തേ യദാമാശയോന്മുഖാഃ
തദാസ്യോദ്ഗാരനിശ്വാസാ വിഡ്ഗന്ധാനുവിധായിനഃ.
൫൭. പൃഥുവൃത്തതനുസ്ഥൂലാ ശ്യാവപീതസിതാസിതാഃ
തേ പഞ്ച നാമ്നാ ക്രിമയഃ കകേരുകമകേരുകാഃ

൧൩. സൌസുരാദാസ്സൂക്ഷ്മവൃത്താ ശ്വേതാ [illegible]
വിഡ്ഭേദശൂലവിഷ്ടംഭകാർശ്യപാരുഷ്യപാണ്ഡുതാഃ
൧൪. രോമഹർഷാഗ്നിസദനഗുദകണ്ഡൂവിനിർഗ്ഗമാൻ.

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന കൃമികൾ പക്വാശയത്തിലത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു. അവയുടെ ഗതി മിക്കവാറും കീഴ്പോട്ടേക്കായിരിക്കും. വർദ്ധിച്ചുവന്നാൽ ആമാശയത്തിലേക്കു തിരിയുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ തേട്ടലിന്നും മൂക്കിൽക്കൂടിവരുന്ന വായുവിന്നും പുരീഷത്തിന്റെ ഗന്ധം ഉണ്ടായിരിക്കും. ആ കൃമികൾ വൃത്തങ്ങളായിട്ടും ഉരുണ്ടിട്ടും നേർത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും കറുത്തിട്ടുമിരിക്കും. കകേരുകങ്ങൾ, മകേരുകങ്ങൾ, സൌസുരാദങ്ങൾ, സശൂലങ്ങൾ, ലേലിഹങ്ങൾ എന്നിവ അവയുടെ പേരുകളാകുന്നു. പേരുകളിൽ ചിലതു സാർത്ഥങ്ങളും ചിലതു നിരർത്ഥങ്ങളുമാണെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഈ കൃമികൾ മലത്തിന്നു അയവിനേയും വയററിൽ വേദനയും മലബന്ധത്തേയും കൃശതയേയും പരുപരുപ്പിനേയും പാണ്ഡുവർണ്ണത്തേയും രോമാഞ്ചത്തേയും അഗ്നിമാന്ദ്യത്തേയും ഗുദത്തിൽ ചൊറിച്ചിലിനേയും ഗുദഭ്രംശത്തേയും ഉണ്ടാക്കും.

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ കൃമിനിദാനം.
സമാപ്തം.

പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം.

൧. പാണ്ഡുരോഗാഃ സ്മൃതാഃ പഞ്ച വാതപിത്തകഫൈസ്ത്രയഃ
ചതുർത്ഥസ്സന്നിപാതേന പഞ്ചമോ ഭക്ഷണാന്മൃദഃ

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന കൃമികൾ പാണ്ഡുതയെ ജനിപ്പിക്കുകകൊണ്ടു കൃമിയുടെ അനന്തരം പാണ്ഡുരോഗത്തെ പറയുന്നു. പാണ്ഡുരോഗങ്ങൾ വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും മണ്ണുതിന്നുക ഹേതുവായിട്ടും അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

൨. വ്യായാമമമ്ലലവണാനി മദ്യം
മൃദം ദിവാസ്വപ്നമതീവ തീക്ഷ്ണം
നിഷേവമാണസ്യ വിദൂഷ്യ രക്തം
ദോഷാസ്ത്വചം പാണ്ഡുതാം നയന്തി.

അതിയായി വ്യായാമം ചെയ്ക, പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളേയും അധികമായി സേവിക്ക, അതിയായി മദ്യപാനം ചെയ്ക, മണ്ണുതിന്നുക ഈ വക പ്രവൃത്തികളെ ചെയ്യുന്നവനു വാതാദിദോഷങ്ങൾ രക്തത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ചർമ്മത്തിൽ പാണ്ഡുതയെ (വിളർച്ച) ഉണ്ടാക്കുന്നു. സുശ്രുതത്തിൽ വിളർച്ച, മഞ്ഞനിറം, പച്ചനിറം ഇങ്ങിനെ പലവിധമായ വർണ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നും, അവയിൽ പാണ്ഡുവർണ്ണം അധികമായി കാണപ്പെടുന്നതുകൊണ്ടു പാണ്ഡുരോഗം എന്നു പറയുന്നു എന്നും കാണുന്നു. അതിലേക്കു സുശ്രുതത്തിലുള്ള ശ്ലോകം താഴെ കാണിക്കുന്നു. "സർവ്വേഷു ചൈതേഷ്വിഹ പാണ്ഡുഭാവോ യതോധികോതഃ ഖലു പാണ്ഡുരോഗഃ"

പൂർവ്വരൂപം.

൩. ത്വക്സ്ഫോടനഷ്ഠീവനഗാത്രസാദ
മൃദ്ഭക്ഷണപ്രേക്ഷണകൂടശോഥാഃ
വിണ്മൂത്രപീതത്വമഥാവിപാകോ
ഭവിഷ്യതസ്തസ്യ പുരസ്സരാണി.

തൊലിപൊട്ടുക കൂടക്കൂടെ തുപ്പുക, ദേഹം തളരുക, മണ്ണുതിന്നുക, കണ്ണിന്റെ പോളകൾ വീങ്ങുക മലമൂത്രങ്ങൾ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുക ദഹനം ഇല്ലാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൭. ത്വങ്മൂത്രനയനാദീനാം രൂക്ഷകൃഷ്ണാരുണാഭതാ
വാതപാണ്ഡ്വാമയാത്തോദകമ്പാനാഹഭ്രമാദയഃ

ത്വക്ക് മൂത്രം കണ്ണു ഇത്യാദികൾ രൂക്ഷങ്ങളായിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുക ശരീരത്തിൽ കുത്തിനോവുക, വിറയ്ക്കുക മലമൂത്രങ്ങൾ പോകാതിരിക്കുക തലതിരിച്ചിൽ ഇവയൊക്കെയും വാതപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. ആദിശബ്ദംകൊണ്ടു വയറുവേദന മുതലായവയെയും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളേണം.

പിത്തപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൮. പീതമൂത്രശകൃന്നേത്രോ ദാഹതൃഷ്ണാജ്വരാന്വിതഃ
ഭിന്നവിട്കോതിപീതാഭഃ പിത്തപാണ്ഡ്വാമയീ നരഃ

പിത്തപാണ്ഡുരോഗമുള്ളവന്റെ മൂത്രവും മലവും കണ്ണും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. ചുട്ടുനീറ്റലും ദാഹവും ജ്വരവും ഉണ്ടാകും. മലം അയഞ്ഞുപോകയും ശരീരം മഞ്ഞളിക്കയും ചെയ്യും.

കഫപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൯. കഫപ്രസേകശ്വയഥുതന്ദ്രാലസ്യാതിഗൗരവൈഃ
പാണ്ഡുരോഗീ കഫാച്ഛുക്ലൈസ്ത്വങ്മൂത്രനയനാനനൈഃ

കൂടക്കൂടെ കഫത്തെ തുപ്പുക നീരു മടിയും ക്ഷീണവും ശരീരത്തിനു അതിയായ കനവുമുണ്ടാക തൊലിയും മൂത്രവും കണ്ണും മുഖവും വെളുത്തിരിക്കുക ഇതുകൾ കഫപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൧൦. ജ്വരാരോചകഹൃല്ലാസച്ഛർദ്ദിതൃഷ്ണാക്ലമാന്വിതഃ
പാണ്ഡുരോഗീ ത്രിഭിർദ്ദോഷൈസ്ത്യാജ്യഃ ക്ഷീണോ ഹതേന്ദ്രിയഃ

പാണ്ഡുരോഗം സന്നിപാതജമായാൽ മേൽപറഞ്ഞ മൂന്നുവക പാണ്ഡുരോഗങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കും. വിശേഷിച്ചും പനിയും അരുചിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും ക്ഷീണവും ദാഹവും കൂടി ഉണ്ടാകും. ഈ രോഗമുള്ളവന്നു ക്ഷീണവും കണ്ണു മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ശക്തിക്ഷയവും ഉണ്ടെങ്കിൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കണം. ഈ ശ്ലോകപ്രകാരം സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗത്തിനു വാതപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും പിത്തപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും കഫപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കൂടിയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നുള്ള അർത്ഥലബ്ധി അനുകൂലമായുണ്ടാകുന്നില്ല. ചരകസംഹിതയിൽ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകത്തെ ആസ്പദമാക്കിയാകുന്നു വാതപാണ്ഡുരോഗാദിലക്ഷണങ്ങൾ കൂടിയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞതു. ചരകത്തിലെ ആ ശ്ലോകം താഴെ കാണിക്കുന്നു.

സർവ്വാന്നസേവിനസ്സർവേ ദുഷ്ടാദോഷാസ്ത്രിദോഷജം
ത്രിലിംഗം സമ്പ്രകുർവ്വന്തി പാണ്ഡുരോഗം സുദുസ്സഹം.

മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൧. മൃത്തികാദനശീലസ്യ കുപ്യത്യന്യതമോ മലഃ
കഷായാ മാരുതം പിത്തമൂഷരാ മധുരാ കഫം.

൧൨. കോപയേന്മൃദ്രസാദീംശ്ച രൗക്ഷ്യാദ്ഭുക്തം ച രൂക്ഷയേത്
പൂരയത്യവിപക്വൈവ സ്രോതാംസി നിരുണദ്ധ്യപി.

(൭ ൨) പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം

൫൦. ഇന്ദ്രിയാണാം ബലം ഹത്വാ തേജോവീര്യൗജസീ തഥാ
പാണ്ഡുരോഗം കരോത്യാശു ബലവർണ്ണാഗ്നിനാശനം.

മണ്ണുതിന്നുകയാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗം. ചവർപ്പുള്ള മണ്ണു വാതത്തെയും ഉവർപ്പുള്ള മണ്ണു പിത്തത്തെയും മധുരമുള്ള മണ്ണു കഫത്തെയും കോപിപ്പിച്ചിട്ട രൂക്ഷതാഹേതുവായിട്ട രസാദിധാതുക്കളെയും അന്നത്തെയും രൂക്ഷങ്ങളാക്കിച്ചെയ്തിട്ട അതു രോഗിയാൽ പചിക്കപ്പെടാതെ നാഡികളിൽ ചെന്നു നിറഞ്ഞിട്ട അവയിലുള്ള വായുസഞ്ചാരത്തെ തടുത്തിട്ട ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്ക തങ്ങളുടെ വിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാനുള്ള ശക്തിയെയും തേജസ്സിനെയും വീര്യത്തെയും ഓജസ്സിനെയും നശിപ്പിച്ചിട്ട പെട്ടെന്നു ബലത്തെയും വർണ്ണത്തെയും അഗ്നിയെയും നശിപ്പിക്കുന്നതായ പാണ്ഡുരോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

൫൧. ശൂനാക്ഷികൂടഗണ്ഡഭ്രൂഃ ശൂനപാന്നാഭിമേഹനഃ
ക്രിമികോഷ്ഠോതിസാര്യേത മലം സാസൃക്കഫാന്വിതം.

മേൽപ്രകാരം മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിങ്കൽ രോഗിയുടെ കണ്ണിന്റെ പോളകളും കവിൾത്തടവും പുരികവും കാലും പൊക്കിളും ലിംഗവും വീങ്ങുകയും കൃമികളോടും രക്തകഫങ്ങളോടുംകൂടി മലത്തെ അതിസരിക്കയും ചെയ്യും. എല്ലാ പാണ്ഡുരോഗങ്ങളിലും കൃമികോഷ്ഠതയുണ്ടാകയാൽ ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്ന ചിലരും അതല്ല ഇൽ കൃമി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞതിന്റെശേഷം കൂടെ ചേർക്കയാൽ ഇതുകൾ അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു എന്ന ചിലരും പറയുന്നു. എന്നാൽ വിദേഹന്റെ മതങ്ങൾ ഉൾക്കൊണ്ടതായുള്ള പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു എന്ന ഗ്രന്ഥകാരന്റെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ ശ്ലോകം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "മൃൽഭക്ഷണാൽ ഭവേൽ പാണ്ഡുസ്തന്ദ്രാലസ്യനിപീഡിതഃ സകാസശ്വാസശൂലാർത്തഃ സ്യാദരോചകസംയുതഃ ശൂനാക്ഷികൂടഗണ്ഡഭ്രൂഃ ശൂനപാന്നാഭിമേഹനഃ" മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്ന മടിയും അലസതയും ശ്വാസവും ചുമയും ശൂലയും അരുചിയും കണ്ണിലും കാലിലും മുഖത്തിലും കവിളിലും നീരുമുണ്ടാകും. മേലാ ചടപ്പും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഭവിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൫൨. പാണ്ഡുരോഗശ്ചിരോത്പന്നഃ ഖരീഭൂതോ ന സിദ്ധ്യതി
കാലപ്രകർഷാച്ഛൂനാംഗോ യോ വാ പീതാനി പശ്യതി

൫൩. ബദ്ധാല്പവിട്സഹരിതം സകഫം യോതിസാര്യതേ
ദീനഃ ശ്വേതാതിദിഗ്ദ്ധാംഗശ്ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാതൃഡർദ്ദിതഃ

൫൪. സനാസ്ത്യസൃക്ക്ഷയാദ്യശ്ച പാണ്ഡുഃ ശ്വേതത്വമാപ്നുയാൽ
പാണ്ഡുദന്തനഖോ യസ്തു പാണ്ഡുനേത്രശ്ച യോ ഭവേൽ

൫൫. പാണ്ഡുസംഘാതദർശീ ച പാണ്ഡുരോഗീ വിനശ്യതി
അന്തേഷു ശൂനം പരിഹീനമദ്ധ്യം ഗ്ലാനം തഥാന്തേഷു ച മദ്ധ്യശൂനം

൫൬. ഗുദേ ച ശേഫസ്യഥ മുഷ്കയോശ്ച
ശൂനം പ്രതാമ്യന്തമസംജ്ഞകല്പം
വിവർജ്ജയേൽ പാണ്ഡുകിനം യശോർത്ഥീ
തഥാതിസാരജ്വരപീഡിതം ച.

തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം വളരെ ദിവസം കഴിഞ്ഞതും തന്നിമിത്തം കഠിനതയെ പ്രാപിച്ചതുമായ പാണ്ഡുരോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും നീരോടുകൂടിയ പാണ്ഡുരോഗിക്ക എല്ലാവസ്തുക്കളും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കുന്ന എന്നതോന്നുന്നു എങ്കിൽ ആ രോഗവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. മലം മുറുകീട്ടും അല്പമായിട്ടും പച്ചനിറമായിട്ടും കഫത്തോടുകൂടിയും പോക, ദേഹത്തിന്ന ദീനതയും വളരെ വെളുപ്പും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും ഭവിക്ക ഇതുകൾ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ പാണ്ഡുരോഗി മരിക്കും. രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ട അധികം വെളുത്തതായ പാണ്ഡുരോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. യാതൊരു പാണ്ഡുരോഗിയുടെ പല്ലും നഖവും വെളുത്തിരിക്കുന്നുവോ അവനും യാതൊരു പാണ്ഡുരോഗിയുടെ കണ്ണു

ചെയ്തു തീരിക്കുന്നതോ അവ്വണ്ണംതന്നെ പാണ്ഡുരോഗി ചെയ്യുന്നതായി സാധനങ്ങൾ തന്നെ നോക്കുന്നതോ ആയാൽ മരിക്കും; കണ്ണിലും പല്ലിലും തലയിലും വീക്കവും മദ്ധ്യഭാഗത്തിന്ന ബലക്ഷയവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയെയും മദ്ധ്യഭാഗത്തിങ്കൽ വീക്കവും കൈകാലുകളിന്നും ശിരസ്സിന്നും ദുർബ്ബലതയുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയെയും ഗുദത്തിലും ലിംഗത്തിലും വൃഷണങ്ങളിലും വീക്കവും ക്ഷീണത്തോടുകൂടെ മോഹവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയെയും യശസ്സിനെ കാംക്ഷിയായിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. അതുപ്രകാരംതന്നെ അതിസാരവും ജ്വരവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയെയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

കാമിലാലക്ഷണം.

൧൭. പാണ്ഡുരോഗീ തു യോത്യർത്ഥം പിത്തലാനി നിഷേവതേ
തസ്യ പിത്തമസൃങ്മാംസം ദഗ്ദ്ധ്വാ രോഗായ കല്പതേ.

൧൮. ഹാരിദ്രനേത്രഃ സ ഭൃശം ഹാരിദ്രത്വങ്നഖാനനഃ
രക്തപീതശകൃന്മൂത്രോ ഭേകവർണ്ണോ ഹതേന്ദ്രിയഃ

൧൯. ദാഹാവിപാകദൌർബ്ബല്യസദനാരുചികർശിതഃ
കാമിലാ ബഹുപിത്തൈഷാ കോഷ്ഠശാഖാശ്രയാ മതാ

൨൦. കാലാന്തരാൽ ഖരീഭൂതാ കൃച്ഛ്രാ സ്യാത് കുംഭകാമലാ

പാണ്ഡുരോഗമുള്ളവൻ പിത്തകോപകരമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദികളെ പരിശീലിക്കുന്നതായാൽ അവന്റെ പിത്തം രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും ദുഷിപ്പിച്ചു കാമിലയെ ഉണ്ടാക്കും. കാമിലയുള്ളവന്റെ കണ്ണും തൊലിയും നഖവും മുഖവും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കും. മലമൂത്രവും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുമിരിക്കും. തവളയുടെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായി ഭവിക്കും. ഇന്ദ്രിയനാശവും ദാഹവും ദഹനമില്ലായ്കയും ദുർബ്ബലതയും തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. പിത്താധിക്യത്തോടുകൂടിയ ഈ കാമില ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗങ്ങളെയും ശാഖകളെയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതാകുന്നു. കാമിലതന്നെ കാലക്രമേണ ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെ ശരിപ്പെട്ടു കടുത്തുകൂടിയതാം. അതിന്ന കുംഭകാമില എന്ന പേർ ആയതു ചികിത്സിപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ളതാകുന്നു.

കാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

കൃഷ്ണപീതശകൃന്മൂത്രോ ഭൃശം ശൂനശ്ച മാനവഃ

൨൧. സരക്താക്ഷിമുഖച്ഛർദ്ദിവിൺമൂത്രോ യശ്ച താമ്യതി
ദാഹാരുചിതൃഡാനാഹതന്ദ്രാമോഹസമന്വിതഃ.

൨൨. നഷ്ടാഗ്നിസംജ്ഞഃ ക്ഷിപ്രം ഹി കാമിലാവാൻ വിപദ്യതേ.

മലവും മൂത്രവും കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുമിരിക്ക, വളരെ നീരുണ്ടാക, കണ്ണുകളും മുഖവും മലവും മൂത്രവും ചുവന്നിരിക്കുക, തളർച്ചയോടുകൂടെ ഛർദ്ദിക്കുക ഇവയെല്ലാമുള്ള രോഗിയ്ക്കു മരിക്കും. ദാഹവും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും മടിയും മോഹവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ബോധഹീനതയും ഉള്ള കാമിലരോഗി ഉടനെ മരിക്കും.

കുംഭകാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഛർദ്ദ്യരോചകഹൃല്ലാസജ്വരക്ലമനിപീഡിതഃ

൨൩. നശ്യത്യുച്ഛ്വാസകാസാർത്തോ വിഭിന്നഃ കുംഭകാമലീ

ഛർദ്ദി അരുചി നെഞ്ഞുകലിപ്പു പനി തളർച്ച ശ്വാസം കാസം മലത്തിന്റെ പോക്ക് ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള കുംഭകാമിലരോഗി മൃതിയെ പ്രാപിക്കും.

ഹലീമകലക്ഷണം.

യദാ തു പാണ്ഡോർവ്വർണ്ണഃ സ്യാദ്ധരിതശ്യാമപീതകഃ

൨൪. ബലോത്സാഹക്ഷയസ്തന്ദ്രാ മന്ദാഗ്നിത്വം മൃദുജ്വരഃ
സ്ത്രീഷ്വഹർഷോംഗമർദ്ദശ്ച ദാഹസ്തൃഷ്ണാരുചിർഭ്രമഃ

൨൫. ഹലീമകം തദാ തസ്യ വിദ്യാദനിലപിത്തതഃ

പാണ്ഡുരോഗമുണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ശരീരത്തിൽ പച്ചനിറവും കരുവാളിപ്പും മഞ്ഞനിറവും കാണും. ബലക്ഷയവും ഉത്സാഹക്കുറവും മടിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും അല്പമായി പനിയും സ്ത്രീകളിൽ പ്രീതിയില്ലായ്കയും അംഗമർദ്ദവും ചൂടും തണ്ണീർദാഹവും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അതിന്റെ പേർ ഹലീമകമെന്നാകുന്നു. സുശ്രുതാദിഗ്രന്ഥപ്രകാരം അതിനു ലോഢരമെന്നും അലസമെന്നുംകൂടി പേരുണ്ട്.

ഇതി കേരളദേശികകൃതെ നാമചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പാണ്ഡുരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

രക്തപിത്തനിദാനം.

൧. ഘർമ്മവ്യായാമശോകാധ്വവ്യവായൈരതിസേവിതൈഃ
തീക്ഷ്ണോഷ്ണക്ഷാരലവണൈരമ്ലൈഃ കടുഭിരേവ ച

൨. പിത്തം വിദഗ്ധം സ്വഗുണൈർവിദഹത്യാശു ശോണിതം
തതഃ പ്രവർത്തതേ രക്തമൂർദ്ധ്വം ചാധോ ദ്വിധാപി വാ.

൩. ഊർദ്ധ്വം നാസാക്ഷികർണ്ണാസ്യൈർമ്മേഢ്രയോനിഗുദൈരധഃ
കുപിതം രോമകൂപൈശ്ച സമസ്തൈസ്തത്പ്രവർത്തതേ.

പാണ്ഡുരോഗംപോലെ രക്തപിത്തവും പിത്തപ്രധാനമാകയാൽ പാണ്ഡുരോഗാനന്തരം രക്തപിത്തനിദാനത്തെ പറയുന്നു. അധികമായി വെയിൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ശോകം ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും തീക്ഷ്ണമായും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ അതിയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷാരലവണങ്ങളെ അധികമായി സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പുളിപ്പോ എരിവോ ഉള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം സ്വഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന രക്തത്തെ വേഗേന ദഹിപ്പിക്കുന്നു. മേൽപ്രകാരം കോപിച്ചതായ രക്തം മേൽപ്പോട്ടായിട്ടോ കീഴ്പ്പോട്ടായിട്ടോ മേല്പോട്ടും കീഴ്പ്പോട്ടുമായിട്ടോ പോകും. അതിൽ മേല്പോട്ടു പോകുന്നതായാൽ മൂക്ക്, കണ്ണ്, ചെവി, വായ് ഇവയിൽകൂടിയായിരിക്കും. കീഴ്പ്പോട്ടായാൽ ലിംഗം യോനി ഗുദം ഇവയിൽകൂടിയുമായിരിക്കും. പിന്നെയും കോപിച്ചാൽ മേൽപറഞ്ഞ മാർഗ്ഗങ്ങളിൽകൂടിയും എല്ലാ രോമകൂപങ്ങളിൽകൂടിയും ഒഴുകിപ്പോകും. ഈ രോഗത്തിനു രക്തപിത്തമെന്നുപേർ.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൪. സദനം ശീതകാമിത്വം കണ്ഠധൂമായനം വമിഃ
ലോഹഗന്ധിശ്ച നിശ്വാസോ ഭവത്യസ്മിൻഭവിഷ്യതി.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളായിട്ട തളർച്ച തണുപ്പിലിച്ഛ പുകഞ്ഞുതികട്ടൽ ഛർദ്ദി ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധം ശ്വാസം ഇവയുണ്ടാകും.

കഫരക്തപിത്തലക്ഷണം.

൫. സാന്ദ്രം സപാണ്ഡു സസ്നേഹം പിച്ഛിലം ച കഫാന്വിതം

കഫസംബന്ധമായ രക്തപിത്തമുള്ളവന്റെ രക്തം കൊഴുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും പോകും. സ്നേഹത്തോടും വഴുവഴുപ്പോടും കഫത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

വാതരക്തപിത്തലക്ഷണം

ശ്യാവാരുണം സഫേനം ച തനു രൂക്ഷം ച വാതികം

വാതസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിലുള്ള രക്തം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും നുരയോടുകൂടിയും നേർത്തിട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും പോകും.

രക്തപിത്തനിദാനം (൯)

പൈത്തികരക്തപിത്തനിദാനം.

൯. രക്തപിത്തം കഷായാഭം കൃഷ്ണം ഗോമൂത്രസന്നിഭം
മേചകാഗാരധൂമാഭമഞ്ജനാഭം ച പൈത്തികം

പിത്തസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ പാടലം മുതലായ വർണ്ണങ്ങളുണ്ടാകും. കഷായംപോലെയും കറുത്തിട്ടും ഗോമൂത്രംപോലെയും കറുപ്പുപോലെയും ധൂമംപോലെയും അഞ്ജനക്കല്ലുപോലെയും രക്തം പോകും.

സംസർഗ്ഗരക്തപിത്തത്തിന്റെയും സന്നിപാത രക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൰. സംസൃഷ്ടലിംഗം സംസർഗ്ഗാ ത്രിലിംഗം സന്നിപാതികം
ഊർദ്ധ്വഗം കഫസംസൃഷ്ടമധോഗം പവനാനുഗം
൰൧. ദ്വിമാർഗ്ഗം കഫവാതാഭ്യാ മുഭാഭ്യാമനുവർത്തതേ

രണ്ടുദോഷങ്ങൾ ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ ആ രണ്ടു രക്തപിത്തങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളെ കാണും. എങ്ങിനെ എന്നാൽ പിത്തവും കഫവും ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ പൈത്തികരക്തപിത്തത്തിന്റെയും കഫരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളെ കാണും. മൂന്നുദോഷങ്ങളും ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ കഫപിത്തരക്തത്തിന്റെയും വാതരക്തപിത്തത്തിന്റെയും പൈത്തികരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു കഫത്തിന്റെ സംബന്ധവും കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു വാതത്തിന്റെ സംബന്ധവും മേൽപോട്ടും കീഴ്പോട്ടും ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു കഫവാതങ്ങളുടെ സംബന്ധവും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വം സാദ്ധ്യമധോയാപ്യ മസാദ്ധ്യം യുഗപദ്ഗതം
൰൨. ഏകമാർഗ്ഗം ബലവതോ നാതിവേഗം നവോത്ഥിതം
രക്തപിത്തം സുഖേകാലേ സാദ്ധ്യം സ്യാന്നിരുപദ്രവം.
൰൩. ഏകദോഷാനുഗം സാദ്ധ്യം ദ്വിദോഷം യാപ്യമുച്യതേ
ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യം സ്യാന്മന്ദാഗ്നേരതിവേഗവത്
൰൪. വ്യാധിഭിഃ ക്ഷീണദേഹസ്യ വൃദ്ധസ്യാനശ്നതശ്ച യത്

മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ കഫപിത്തങ്ങളുടെ സംയോഗത്തോടുകൂടിയുണ്ടായ ആ രക്തപിത്തത്തിനു കഫപിത്തഹരങ്ങളായ കഷായരസവും തിക്തരസവും ഹിതങ്ങളാകയാലും പിത്തഹരങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളിൽ വിരേചനം പ്രധാനവും ഹിതവുമാകയാലും അവയെക്കൊണ്ടു പ്രയാസംകൂടാതെ ശമിപ്പിക്കാമെന്നുള്ളതുകൊണ്ടാകുന്നു. ചരകത്തിലും ഇപ്രകാരം കാണുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു. സാദ്ധ്യം ലോഹിതപിത്തം തത് "യദൂർദ്ധ്വം പ്രതിപദ്യതേ വിരേചനസ്യ യോഗ്യത്വാൽ ബഹുത്വാൽ ഭേഷജസ്യ ച വിരേചനം ഹി പിത്തസ്യ ജയാർത്ഥം പരമൗഷധം" പിത്തത്തിനു വിരേചനം ഹിതമാകയാലും ഔഷധം അനേകമാകയാലും മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. പിത്തത്തെ ജയിപ്പാൻ വിരേചനം പരമൗഷധമാണ്.

കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം യാപ്യമാകുന്നു. ആയതു വാതത്തിന്റെ സഹയോഗത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ വാതപിത്തഹരമായിരിക്കുന്ന മധുരരസം ഉപയോഗിക്കാം. രക്തപിത്തത്തിന്റെ കീഴ്പോട്ടുള്ള ഗതിയെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിനു പ്രതിക്രിയയായിട്ടുള്ള വമനം രക്തപിത്തശമനൗഷധം അല്ലായ്കയാൽ ഉപയോഗയോഗ്യമായിട്ടുള്ളതല്ല. വായുവിനു വർദ്ധനയില്ലാതെ പിത്തത്തെ ശമിപ്പിക്കാൻ തക്കതായ ഔഷധവും ചുരുക്കമാണ്. അതിനാൽ കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തെ പഥ്യാഹാരംകൊണ്ടു അധികം ദോഷോപദ്രവങ്ങളെ ചെയ്യാതെ നിറുത്താമെന്നല്ലാതെ നല്ലവണ്ണം ശമിപ്പിക്കാൻ ക

(൯.) രക്തപിത്തനിദാനം

ഴികയില്ല. മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. കഫവാതങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതു് മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു പ്രതിലോമകർമ്മമാകുന്ന വിരേചനം കീഴ്പോട്ടു ഗതിയുള്ളപ്പോൾ ചെയ്യുന്നതു യോഗ്യമല്ലായ്കയാലും കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു പ്രതിലോമകർമ്മമാകുന്ന വമനം മേല്പോട്ടു ഗതിയുള്ളപ്പോൾ ചെയ്യുന്നതു യോഗ്യമല്ലായ്കയാലും ഔഷധമില്ലായ്കയാലും ആകുന്നു അസാദ്ധ്യമെന്നു പറഞ്ഞതു. ബലമുള്ളവനു മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയതും അധികംവേഗത്തോടു കൂടാത്തതും ഏറക്കാലം ചെല്ലാത്തതും ഹേമന്തം, ശിശിരം ഈ ഋതുക്കളിൽ ഉണ്ടായതും ദൌർബല്യം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടു കൂടാത്തതുമായ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യം. രണ്ടുദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം യാപ്യം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യം. അഗ്നിമാന്ദ്യവും വ്യാധികളെക്കൊണ്ടു ദേഹത്തിനു ക്ഷീണവും വാർദ്ധക്യവും ഭക്ഷണത്തിൽ വെറുപ്പും ഉള്ള പുരുഷനു ഉണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യം.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവം.

൧൨. ദൌർബ്ബല്യശ്വാസകാസജ്വരവമഥുമദാഃപാണ്ഡുതാദാഹമൂർച്ഛാ
ഭുക്തേഘോരോവിദാഹസ്ത്വധൃതിരപിസദാഹൃദ്യതുല്യാചപീഡാ
തൃഷ്ണാകോഷ്ഠസ്യഭേദഃശിരസിചതപനം പൂതിനിഷ്ഠീവനത്വം
ഭക്തദ്വേഷാവിപാകൌവികൃതിരപിഭവേദ്രക്തപിത്തോപസർഗ്ഗാഃ

ദൌർബലത, ശ്വാസം, ചുമ, പനി, ഛർദ്ദി, മദം, ദേഹത്തിനു വെളുപ്പു, ചൂടു, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച, ഊണുകഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം അതിയായ ദാഹം, ധൈര്യമില്ലായ്ക, ഹൃദയത്തിനു തുല്യമില്ലാത്ത പീഡ, തണ്ണീർദാഹം, മലം അയഞ്ഞുപോക, തലയിൽ ചൂടു, തുപ്പുന്നതു ദുർഗ്ഗന്ധം, അന്നത്തിൽ വെറുപ്പു, ദഹിക്കായ്ക ഇവയെല്ലാം രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. വികാരത്തെക്കുറിച്ചു ഇനിപ്പറയും.

൧൩. മാംസപ്രക്ഷാലനാഭംക്വഥിതമിവചയത്കർദ്ദമാംഭോനിഭംവാ
മേദഃപൂയാസ്രകല്പംയകൃദിവയദിവാപക്വജംബൂഫലാഭം
യത്കൃഷ്ണംയച്ചനീലംഭൃശമതികുണപംയത്രചോക്താവികാരാ
സ്തദ്വർജ്ജ്യംരക്തപിത്തംസുരപതിധനുഷായച്ചതുല്യംവിഭാതി

൧൪. യേനചോപദ്രുതോരക്തം രക്തപിത്തേനമാനവഃ
പശ്യേദ്ദൃശ്യംവിയച്ചാപി തച്ചാസാദ്ധ്യമസംശയം

൧൫. ലോഹിതംഛർദ്ദയേദ്യസ്തു ബഹുശോലോഹിതേക്ഷണഃ
ലോഹിതോൽഗാരദർശീച മ്രിയതേരക്തപൈത്തികഃ

മാംസം കഴുകിയ വെള്ളം പോലെയും പിണ്ണാക്കുപോലെയും ചെളികലക്കിയ വെള്ളം പോലെയും മേദസ്സും ചലവും ചോരയും കൂടിയതുപോലെയും യകൃത്തുപോലെയും ഞാവൽപ്പഴം പോലെയും അഞ്ജനം പോലെയും നീലിച്ചും ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും ശ്വാസകാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന രക്തപിത്തത്തെയും ഇന്ദ്രന്റെ വില്ലുപോലെ പലനിറമുള്ള രക്തപിത്തത്തെയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. രക്തപിത്തത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ കാണുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളും ആകാശവും രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നു എങ്കിൽ അയാളുടെ ആ രോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു നിശ്ചയം. രക്തം ഛർദ്ദിക്കുക, കണ്ണുകൾ രക്തംപോലെ ചുവന്നിരിക്കുക, തേട്ടുമ്പോൾ രക്തമായിരിക്കുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രക്തപിത്തരോഗി നിശ്ചയമായി മരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ രക്തപിത്തനിദാനം

സമാപ്തം.

—*—

രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം.

---

൧. വേഗരോധാൽക്ഷയാച്ചൈവ സാഹസാദ്വിഷമാശനാൽ
ത്രിദോഷോജായതേയക്ഷ്മാ ഗദോഹേതുചതുഷ്ടയാൽ

മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക, രക്തം ശുക്ലം ഓജസ്സ് സ്നിഗ്ദ്ധതയും ക്ഷയിക്ക, യുദ്ധംചെയ്കയൊ ഓടുകയൊ മറ്റൊ ശരീരത്തിന്റെ ബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാത്ത കർമ്മത്തെ ചെയ്ക, അന്നപാനങ്ങൾ നിയമംപോലെ ഉപയോഗിക്കാതിരിക്കയും വിപരീതമായിട്ടു ഉപയോഗിക്കയും ചെയ്ക, ഈ നാലു കാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടും ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാജയക്ഷ്മാവുണ്ടാകുന്നു. ഇതിനെ ബാഹടാചാര്യർ കുറെക്കൂടി വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ ഭാഗം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. നക്ഷത്രാണാം ദ്വിജാനാഞ്ച രാജാഭൂദ്യദയം പുരാ യച്ചരാജ്ഞശ്ച യക്ഷ്മാഭൂദ്രാജയക്ഷ്മാ തതോമതഃ ദേഹൌഷധക്ഷയകൃതേഃ ക്ഷയസ്തത്സംഭവാച്ച സഃ രസാദിശോഷണാച്ഛോഷോ രോഗരാഡിതി രാജനാൽ ഈ രോഗത്തിന്നു രാജയക്ഷ്മാവെന്നും ക്ഷയമെന്നും ശോഷമെന്നും രോഗരാട്ടെന്നും നാലു പേരുകൾ ഉണ്ട്. പണ്ടു, നക്ഷത്രങ്ങളുടെയും ദ്വിജന്മാരുടെയും രാജാവായിരിക്കുന്ന ചന്ദ്രൻ രോഹിണിയെ കാമിച്ചു രോഹിണിയുടെ പിതാവായ ദക്ഷപ്രജാപതിയെ അസത്യം പറഞ്ഞു വഞ്ചിച്ചതിനാൽ പ്രജാപതി കോപിച്ചു ചന്ദ്രന്നു യക്ഷ്മാവുണ്ടാകട്ടെ എന്നു ശപിക്കയും ചന്ദ്രന്നു യക്ഷ്മാവുണ്ടാകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ ആ രാജാവിന്നു ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന രോഗമാകകൊണ്ടും മുമ്പും പിമ്പും അനേക രോഗങ്ങളാകുന്ന പരിവാരങ്ങളോടുകൂടി ആ എല്ലാ രോഗങ്ങൾക്കും രാജാവായ ഒരു രോഗമായിരിക്കകൊണ്ടും രാജയക്ഷ്മാവെന്നു പേരുണ്ടായി. ദേഹത്തെയും ഔഷധങ്ങളെയും ക്ഷയിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ദേഹൌഷധക്ഷയത്തിങ്കൽ സംഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ക്ഷയമെന്നു പേരുണ്ടായി. രസാദിധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അതിനെ ശോഷമെന്നു പറയുന്നു. അനേക രോഗങ്ങളിൽ വെച്ചു ഈ രോഗം അധികമായി പ്രകാശിക്കുന്നതുകൊണ്ടു രോഗരാട്ടെന്നും പറയുന്നു.

രാജയക്ഷ്മാവിനെപ്പററി ബാഹടാചാര്യർ പറഞ്ഞതു സുശ്രുതത്തിൽനിന്നും ഭേദപ്പെടാൻ ന്യായമില്ലെങ്കിലും സുശ്രുതത്തിലെ ഒരു ഭാഗം കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. സംശോഷണാദ്രസാദീനാം ശോഷ ഇത്യഭിധീയതേ ക്രിയാക്ഷയകരത്വാച്ച ക്ഷയ ഇത്യുച്യതേ പുനഃ രാജ്ഞശ്ചന്ദ്രമസോ യസ്മാദഭൂദേഷ കിലാമയഃ തസ്മാത്തം രാജയക്ഷ്മേതി കേചിദാഹുർമ്മനീഷിണഃ രസാദിധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഇതിനെ ശോഷമെന്നു പറയുന്നു ക്രിയകൾക്കു ക്ഷയത്തെ ചെയ്കകൊണ്ടു ക്ഷയമെന്നു പറയുന്നു. ചന്ദ്രനാകുന്ന രാജാവിന്നു ഭവിച്ച രോഗമായിരിക്കകൊണ്ടു അതിനെ രാജയക്ഷ്മാവെന്നു ചില വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

൨. കഫപ്രധാനൈർദ്ദോഷൈസ്തു രുദ്ധേഷു രസവർത്മസു
അതിവ്യവായിനോവാപി ക്ഷീണേരേതസ്യനന്തരാഃ.

൩. ക്ഷീയന്തേധാതവസ്സർവേ തതശ്ശുഷ്യതിമാനവഃ

മേൽപറഞ്ഞ വേഗരോധാദികൾ ഹേതുവായിട്ടു കോപിക്കയും ഹൃദയസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നു ഇളകുകയും ചെയ്ത ദോഷങ്ങൾ കഫപ്രധാനങ്ങളായിട്ടു രസത്തെ വഹിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളുടെ മാർഗ്ഗങ്ങളെ രോധിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ആ രസം ഹൃദയത്തിൽ തന്നെ നിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടു മുഖത്തൂടെ പുറത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. ഈ അഭിപ്രായത്തെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ ചോളീപാകത്തിൽ ഉള്ള ഒരു ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു 'സ്രോതസ്സുരുദ്ധേഷു സ്വസ്ഥാനസ്ഥോ വിദഹ്യതേ ഊർദ്ധ്വം കാസേന ബഹുധാ വിദ്ധ്യരൂപഃ പ്രവർത്തതേ' രസവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ തടയുമ്പോൾ രസം സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നിട്ടു ഉഷ്ണിച്ചു മേല്പെട്ടു കാസരോഗത്തോടുകൂടെ പലരൂപമായിട്ടു പുറത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം രസത്തിന്നു ക്ഷയം ഭവിക്കുമ്പോൾ രക്തത്തിന്നും ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നു. രക്തത്തിന്നു ക്ഷയം ഭവിക്കുമ്പോൾ മാംസത്തിന്നും ക്ഷയം ഭവിക്കും. അതുനിമിത്തം മേദസ്സു മുതലായ ധാതുക്കൾക്കും ക്രമേണ ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ഭവിക്കുന്ന ക്ഷയത്തിന്നു അനുലോമക്ഷയമെന്നു പേർ. ഇനി പ്രതിലോമക്ഷയത്തെക്കുറിച്ചു പറയുന്നു. അതിമൈഥുനം ചെയ്യുന്ന പുരുഷന്നു ശുക്ലം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ അതിന്റെ സമീപത്തിലിരിക്കുന്ന ശേഷം ധാതുക്കളും

(൫) രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

ക്രമേണ ക്ഷയിക്കുന്നു എങ്ങിനെ എന്നാൽ ശുക്ലം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ മജ്ജാവു ക്ഷയിക്കുന്നു മജ്ജാവു ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ അസ്ഥി ക്ഷയിക്കുന്നു ഇങ്ങിനെ മേല്പോട്ടു മേല്പോട്ടു ധാതുക്ഷയമുണ്ടാകുന്നു കാര്യരൂപമായിരിക്കുന്ന ശുക്ലത്തിനു ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കാരണരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശേഷം ധാതുക്കൾക്കു ക്ഷയം എങ്ങിനെ വരും എന്നുള്ള ചോദ്യത്തിനു അവകാശമുണ്ട് എന്നാൽ ഒരുവിധം പറയാം ശുക്ലക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു വരുന്ന രേതഃശോഷം ശുക്ലത്തിന്റെ അടുത്തിരിക്കുന്നതായ മജ്ജാവിനെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നു മജ്ജാവു ശോഷിക്കുമ്പോൾ അസ്ഥിയും ശോഷിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ മേല്പോട്ടു ധാതുക്കളും (രസധാതുവരെ) ശോഷിക്കുമെന്നു കണ്ടുകൊള്ളണം. അതിലേക്കു ഒരു ഉദാഹരണം കൂടി ഇവിടെ പറയാം. ഇരിമ്പു നല്ലവണ്ണം പഴുപ്പിച്ചു നനഞ്ഞ തറയിൽ വച്ചാൽ അതിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഹേതുവായിട്ടു ആ തറ എങ്ങിനെ ശോഷിക്കുമോ അങ്ങിനെ ധാതുക്കളും ശോഷിക്കുമെന്നു കണ്ടുകൊള്ളണം ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യൻ ക്ഷയിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമാകുന്നു ക്ഷയത്തിന്റെ ഉദ്ഭവം

രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൮. ശ്വാസാംഗമർദ്ദകഫസംസ്രവതാല്വാസ്യശോഷ
വമ്യഗ്നിസാദമദപീനസകാസനിദ്രാഃ
ശോഷേ ഭവിഷ്യതി ഭവന്തി സ ചാപി ജന്തുഃ
ശുക്ലേക്ഷണോ ഭവതി മാംസപരോ രിരംസുഃ.

൯. സ്വപ്നേഷു കാകശുകശല്ലകിനീലകണ്ഠ
ഗൃദ്ധ്രാസ്തഥൈവ കപയഃ കൃകലാസകാശ്ച
തം വാഹയന്തി സ നദീർവിജലാശ്ച പശ്യേ
ച്ഛുഷ്കാംസ്തരൂൻ പവനധൂമദവാർദ്ദിതാംശ്ച.

രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ശ്വാസം ദേഹം കഴയ്ക്കുക കഫത്തെ തുപ്പുക അണ്ണാക്കും നാവും ഉണങ്ങുക, ഛർദ്ദിക്കുക, ജഠരാഗ്നി കുറയുക; മദം പീനസം ചുമ ഉറക്കം ഇവയാകുന്നു. പിന്നെയും കണ്ണുകൾക്കു അധികമായ വെളുപ്പുണ്ടാക, സ്ത്രീസംഗത്തിലും മാംസഭക്ഷണത്തിലും അത്യാഗ്രഹമുണ്ടാക സ്വപ്നത്തിൽ കാക്ക കിളി മുള്ളൻ മയിൽ കഴുകൻ കുരങ്ങു ഓന്തു മുതലായ ജന്തുക്കൾ ഉപദ്രവിക്കുന്നു എന്നോ കയറ്റുന്നു എന്നോ തോന്നുക വെള്ളംവറ്റിയ നദികളേയും ഉണങ്ങിയ വൃക്ഷങ്ങളേയും കാണുക, വൃക്ഷങ്ങൾ കാറ്റുകൊണ്ടു വീഴുന്നു എന്നും പുകയുന്നു എന്നും കാട്ടുതീ പിടിപെട്ടു ദഹിക്കുന്നു എന്നും തോന്നുക അന്നപാനങ്ങളിൽ ഇച്ഛകൾ കൂടുക, തലനാരു നഖങ്ങൾ വളരുക എന്നു തോന്നുക ഇവയുമാകുന്നു ചരകത്തിൽ ഈ രോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപത്തെപ്പറ്റി പറയപ്പെട്ട ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു "പൂർവ്വരൂപം പ്രതിശ്യായോ ദൗർബ്ബല്യം ദോഷദർശനം അദോഷേഷ്വപി ഭാവേഷു കായേ ബീഭത്സദർശനം ഘൃണിത്വമശ്നതശ്ചാപി ബലമാംസപരിക്ഷയഃ സ്ത്രീമദ്യമാംസപ്രിയതാ പ്രിയതാ ചാവഗുണ്ഠനേ മക്ഷികാഘുണകേശാനാം തൃണാനാം പതനാനി ച പ്രായോന്നപാനേ കേശാനാം നഖാനാം ചാതിവർദ്ധനം പതത്രിഭിഃ പതംഗൈശ്ച ശ്വാപദൈശ്ചാഭിധർഷണം" അർത്ഥം സുഗമം.

രാജയക്ഷ്മലക്ഷണം.

൰. അംസപാർശ്വാഭിതാപശ്ച സന്താപഃ കരപാദയോഃ.
ജ്വരസ്സർവ്വാംഗഗശ്ചേതി ലക്ഷണം രാജയക്ഷ്മണഃ

ചുമലുകളിലും രണ്ടു പാർശ്വങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാക കൈകാലുകൾ ചുടുക സർവ്വാംഗത്തും വേദനയോടും കൂടെ ജ്വരമുണ്ടായിരിക്കുക ഇതാകുന്നു രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ ലക്ഷണം.

ഏകാദശരൂപം.

൰൧. സ്വരഭേദോഽനിലാച്ഛൂലം സങ്കോചശ്ചാംസപാർശ്വയോഃ
ജ്വരോ ദാഹോഽതിസാരശ്ച പിത്താദ്രക്തസ്യ ചാഗമഃ

൰൨. ശിരസഃ പരിപൂർണ്ണത്വമഭക്തച്ഛന്ദ ഏവ ച
കാസഃ കണ്ഠസ്യ ചോദ്ധ്വംസോ വിജ്ഞേയഃ കഫകോപതഃ.

രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം (൬൭)

ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ഏകാദശരൂപങ്ങൾ വൃദ്ധിയോടുകൂടെ ഉദ്ഭവം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ഒച്ചയടപ്പും, ശിരസ്സിലും ചുമലിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ജ്വരവും ദാഹവും അതിസാരവും രക്തഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിങ്കൽ ശിരസ്സിന്നു ഗൌരവവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും ചുമയും ഒച്ചയടപ്പും ഭവിക്കും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൦. ഏകാദശഭിരേഭിർവ്വാ ഷഡ്ഭിർവ്വാപി സമന്വിതം
കാസാതിസാരപാർശ്വാർത്തി സ്വരഭേദാരുചിജ്വരൈഃ

൧൧. ത്രിഭിർവ്വാ പീഡിതം ലിംഗൈഃ കാസശ്വാസാസൃഗാമയൈഃ
ജഹ്യാച്ഛോഷാർദ്ദിതം ജന്തുമിച്ഛൻ സുവിമലം യശഃ

൧൨. സർവ്വൈരർദ്ധൈസ്ത്രിഭിർവ്വാപി ലിംഗൈർമ്മാംസബലക്ഷയേ
യുക്തോ വർജ്ജ്യശ്ചികിത്സ്യസ്തു സർവ്വരൂപോപ്യതോന്യഥാ.

൧൩. മഹാശിനം ക്ഷീയമാണമതിസാരനിപീഡിതം
ശൂനമുഷ്കോദരം ചൈവ യക്ഷ്മിണം പരിവർജ്ജയേത്

൧൪. ജ്വരാനുബന്ധരഹിതം ബലവന്തം ക്രിയാസഹം
ഉപക്രമേദാത്മവന്തം ദീപ്താഗ്നിമകൃശം നരം.

൧൫. ശുക്ലാക്ഷമന്നദ്വേഷ്ടാരമൂർദ്ധ്വശ്വാസനിപീഡിതം
കൃച്ഛ്രേണ ബഹുമേഹന്തം യക്ഷ്മാ ഹന്തീഹ മാനവം.

മേൽപ്പറഞ്ഞ സ്വരഭേദാദി പതിനൊന്നു രൂപങ്ങളോടു കൂടി ചുമ, അതിസാരം, പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദന, ഒച്ചയടപ്പ്, അരുചി, ജ്വരം ഇങ്ങനെ ഷഡ്രൂപങ്ങളോടുകൂടി ചുമ, ശ്വാസം, രക്തവികാരം ഈ ത്രിലിംഗങ്ങളോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന രോഗിയെ നിർമ്മലമായിരിക്കുന്ന യശസ്സിനെ ആഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. സമ്പൂർണ്ണമായിരിക്കുന്ന യക്ഷ്മാവിങ്കൽ മാത്രമേ ഏകാദശരൂപങ്ങൾ ഭവിക്കൂ. മേൽപ്പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളെല്ലാമോ പകുതിയോ അതല്ല മൂന്നിൽ ഒരംശമോ ഉള്ള രോഗിയെ മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുള്ളവനായിട്ടു കണ്ടാൽ വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു. എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങൾക്കും പൂർണ്ണതയുണ്ടായാലും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമില്ലെങ്കിൽ ആ രോഗിയെ ചികിത്സിക്കണം. ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയില്ലെങ്കിലും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുണ്ടെങ്കിൽ ഈ രോഗിയെ മാത്രമല്ല വേറെ ചില രോഗികളെയും ചികിത്സിക്കരുതെന്നു ചരകത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ അതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "വാതവ്യാധിരപസ്മാരീ കുഷ്ഠീ ശോഫീ തഥോദരീ ഗുല്മീ ച മധുമേഹീ ച രാജയക്ഷ്മീ ച യോ നരഃ അചികിത്സ്യാ ഭവന്ത്യേതേ ബലമാംസപരിക്ഷയേ സർവ്വേഷ്വപി വികാരേഷു തത്ക്ഷയേ വർജ്ജയേൽ" വാതവ്യാധി, അപസ്മാരം, കുഷ്ഠം, ശോഫം, ഉദരം, ഗുല്മം, മധുമേഹം, രാജയക്ഷ്മാവു ഈ വക രോഗങ്ങൾ ഉള്ളവർ രോഗലക്ഷണങ്ങൾ എല്ലാമില്ലെങ്കിലും ബലമാംസങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുണ്ടെന്നു കണ്ടാൽ ചികിത്സ ചെയ്യരുതെന്നു ഇതിന്റെ സാരം. വളരെ ഭക്ഷിച്ചിട്ടും ദിവസേന ക്ഷീണിച്ചു വരുന്ന രോഗിയെ വർജ്ജിക്കണം. അതിസാരത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്ന രോഗിയെയും വർജ്ജിക്കണം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഈ രോഗിയാൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ജഠരാഗ്നിയാൽ ജഠരത്തിൽ തന്നെ പചിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ലാത്തതിനാലും ധാതുക്കളെ പുഷ്ടിയാക്കാതിരിക്കുന്നതിനാലും ഒരു പോഷണവുമില്ലാതെ ജീവിക്കുന്നതിനാൽ ബലം കുറയുന്നു. അണ്ഡകോശത്തിലും ഉദരത്തിലും നീരുള്ള രോഗിയെയും വർജ്ജിക്കണം. അന്നപാകത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്ന നീരിന്റെ ഫലത്തെയാണ് വിവരിക്കുന്നത്. ജ്വരാനുബന്ധമില്ലാത്ത ആത്മവാനായിരിക്കുന്ന ഇതുതന്നെ കാരണം ജ്വരത്തിന്റെ അഭാവവും ബലവും ഔഷധത്തിന്റെ ബലത്തെ സഹിപ്പാൻ ശക്തിയും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും അഗ്നിദീപ്തിയും അകൃശതയുമുള്ള രോഗിയെ ചികിത്സിക്കേണ്ടതാകുന്നു. കണ്ണുകൾക്കു വെളുപ്പും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും ഊർദ്ധ്വശ്വാസം ഹേതുവായിട്ടു പീഡയും അധികമായ മൂത്രച്ഛ്രത്തോടുകൂടിയ രോഗി മരിക്കും. അതിനെ

(൫൯) രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

ഥുനം മുതലായവ ഹേതുവായിട്ട ധാതുക്കൾക്ക ശോഷം ഭവിക്കയും അതുഹേതുവായിട്ട രാജയക്ഷ്മാവുണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു എന്നാണ പറഞ്ഞത. എന്നാൽ ശോഷത്തിന്ന കാരണങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും ഭേദവും ഉള്ളതുകൊണ്ടു അതുകളേയും താഴെ പറയുന്നു.

൧൫. വ്യവായശോകവാർദ്ധക്യവ്യായാമാദ്ധ്വപ്രശോഷിതാൻ
വ്രണോരഃക്ഷതസംജ്ഞൌ ച ശോഷിണൌ ലക്ഷണൈർവ്വദേൽ.

വ്യവായശോഷി, ശോകശോഷി, വാർദ്ധക്യശോഷി വ്യായാമശോഷി അദ്ധ്വപ്രശോഷി വ്രണശോഷി ഉരഃക്ഷതശോഷി ഇങ്ങിനെ ശോഷികൾ പലവിധമാകുന്നു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

വ്യവായശോഷിലക്ഷണം.

൧൬. വ്യവായശോഷീ ശുക്രസ്യ ക്ഷയലിംഗൈരുപദ്രുതഃ
പാണ്ഡുദേഹോ യഥാപൂർവ്വം ക്ഷീയന്തേ ചാസ്യ ധാതവഃ

അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ട ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്ന വ്യവായശോഷി അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ശുക്ലക്ഷയം ഹേതുവായിട്ട ലിംഗത്തിന്നും വൃഷണത്തിന്നും വേദനയുണ്ടാക മൈഥുനത്തിന്ന ശക്തിയില്ലാതിരിക്ക മൈഥുനം ചെയ്താൽ വളരെനേരം ചെന്നതിന്റെശേഷം ഇന്ദ്രിയസ്ഖലനമുണ്ടാക ശുക്ലത്തോടുകൂടെ രക്തം സ്രവിക്കുക ദേഹം വെളുക്കുക ഇവയാകുന്നു ഇവന്റെ ധാതുക്കൾ മേൽപ്പെട്ട മേൽപ്പെട്ട ക്ഷയിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ശോകശോഷിലക്ഷണം.

൧൭. പ്രദ്ധ്യാനശീലഃ സ്രസ്താംഗഃ ശോകശോഷ്യപി താദൃശഃ.

ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ട ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്ന ശോകശോഷി. അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ശുക്ലക്ഷയലക്ഷണങ്ങളിൽ നിന്ന വേർപെട്ടു കാണുന്നതാകുന്നു. വ്യവായശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ മിക്കവാറും കൂടിയുണ്ടായിരിക്കും.

വാർദ്ധക്യശോഷിലക്ഷണം.

ജരാശോഷീ കൃശോ മന്ദവീര്യബുദ്ധിബലേന്ദ്രിയഃ
൧൮. കമ്പനോരുചിമാൻ ഭിന്നകാംസ്യപാത്രഹതസ്വരഃ
ഷ്ഠീവതി ശ്ലേഷ്മണാ ഹീനം ഗൌരവാരുചിപീഡിതഃ
൧൯. സമ്പ്രസ്രുതാസ്യനാസാക്ഷഃ ശുഷ്കരൂക്ഷമലച്ഛവിഃ

വാർദ്ധക്യം ഹേതുവായിട്ട ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്ന ജരാശോഷി. അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ദേഹം മെലിഞ്ഞുക വീര്യത്തിന്നും ബുദ്ധിക്കും ബലത്തിന്നും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും മന്ദതയുണ്ടാക വിറയ്ക്കുക അരുചിയുണ്ടാക ഉടഞ്ഞ ഓട്ടുപാത്രത്തിൽ അടിച്ചാലുള്ളതുപോലെ ശബ്ദമുണ്ടാകുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക കഫത്തെ കളവാനായി എത്ര പ്രയത്നപ്പെട്ട തുപ്പിയാലും കഫം പുറപ്പെടാതിരിക്കുക ശരീരത്തിന്ന കനവും അരുചിയും ഉണ്ടാക വായിൽനിന്നും മൂക്കിൽനിന്നും കണ്ണിൽനിന്നും എല്ലായ്പോഴും നീരൊഴുക മലവും ത്വക്കും ശുഷ്കവും രൂക്ഷവുമായിട്ടും ഇരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

അദ്ധ്വപ്രശോഷിലക്ഷണം.

അദ്ധ്വപ്രശോഷീ സ്രസ്താംഗഃ സംഭൃഷ്ടപരുഷച്ഛവിഃ
൨൦. പ്രസുപ്തഗാത്രാവയവഃ ശുഷ്കക്ലോമഗളാനനഃ

അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ട ക്ഷീണിക്കുന്നവനാകുന്ന അദ്ധ്വപ്രശോഷി അവന്റെ ശരീരം പതിഞ്ഞും, തീയിൽ വറുക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥത്തിന്റെ എന്നപോലെ പരുക്കനായിരിക്കുന്ന കാന്തിയോടുകൂടിയവനായിട്ടും ശരീരത്തിലെ അവയവങ്ങളിലെ സ്പർശിച്ചാലറിയാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടും ഉണങ്ങിയ ക്ലോമത്തോടും ഉണങ്ങിയ തൊണ്ടയോടും ഉണങ്ങിയ മുഖത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും ഇരിക്കുന്നു

വ്യായാമശോഷിലക്ഷണം.

വ്യായാമശോഷീ ഭൂയിഷ്ഠമേഭിരേവ സമന്വിതഃ
൨൧. ലിംഗൈരുരഃക്ഷതകൃതൈഃ സംയുക്തശ്ച ക്ഷതം വിനാ

രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം (൧൦)

വ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടു ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു വ്യായാമശോഷി. അവൻ അദ്ധ്വപ്രശോഷിയുടെ സകലലക്ഷണങ്ങളും ഉള്ളവനായിരിക്കും. അധികമായി ക്ഷീണം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളും ക്ഷതത്തെ ഒഴിച്ചു ഉരഃക്ഷതരോഗിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. ഉറക്കെ പഠിക്കയോ പാടുകയോ ചെയ്ക, വേഗം നടക്കുക, ഇത്യാദികർമ്മങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഷത്തോടുകൂടിയവർക്കും അദ്ധ്വപ്രശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വ്രണശോഷലക്ഷണം.

രക്തക്ഷയാദ്വേദനയാ തഥൈവാഹാരയന്ത്രണാൽ
൨൨. വ്രണിതസ്യ ഭവേച്ചൈഷ സ്സ ചാസാദ്ധ്യതമോ മതഃ

രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും വ്രണത്തിന്റെ വേദന ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷണം കഴിയ്ക്കായ്ക ഹേതുവായിട്ടും വ്രണമുള്ളവന്നു ശോഷമുണ്ടാകുന്നു. അതു അസാദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു.

ഉരഃക്ഷതത്തിന്റെ നിദാനവും ലക്ഷണവും.

ധനുഷായസ്യതോത്യർത്ഥം ഭാരമുദ്വഹതോ ഗുരും
൨൩. യുദ്ധ്യമാനസ്യ ബലിഭിഃ പതതോ വിഷമോച്ചതഃ
വൃഷം ഹയം വാ ധാവന്തം ദമ്യം വാന്യം നിഗൃഹ്ണതഃ.
൨൪. ശിലാകാഷ്ഠാശ്മനിർഘാതാൻ ക്ഷിപതോ നിഘ്നതഃ പരാൻ
അധീയാനസ്യ വാത്യുച്ചൈർദൂരം വാ വ്രജതോ ദ്രുതം
൨൫. മഹാനദീം വാ തരതോ ഹയൈർവ്വാ സഹ ധാവതഃ
സഹസോൽപതതോ ദൂരം തൂർണ്ണം വാതിപ്രനൃത്യതഃ
൨൬. തഥാന്യൈഃ കർമ്മഭിഃ ക്രൂരൈർഭൃശമഭ്യാഹതസ്യ വാ
വിക്ഷതേ വക്ഷസി വ്യാധിർബലവാൻ സമുദീര്യതേ.
൨൭. സ്ത്രീഷു ചാതിപ്രസക്തസ്യ രൂക്ഷാല്പപ്രമിതാശിനഃ
ഉരോ വിരുജ്യതേത്യർത്ഥം ഭിദ്യതേഥ വിഭജ്യതേ.
൨൮. പ്രപീഡ്യതേ തതഃ പാർശ്വേ ശുഷ്യത്യംഗം പ്രവേപതേ
ക്രമാദ്വീര്യം ബലം വർണ്ണോ രുചിരഗ്നിശ്ച ഹീയതേ.
൨൯. ജ്വരോ വ്യഥാ മനോദൈന്യം വിഡ്ഭേദാഗ്നിവധാവപി
ദുഷ്ടശ്ശ്യാവസ്സുദുർഗ്ഗന്ധഃ പീതോ വിഗ്രഥിതോ ബഹുഃ.
൩൦. കാസമാനസ്യ ചാഭീക്ഷ്ണം കഫസ്സാസൃക് പ്രവർത്തതേ
സക്ഷതീ ക്ഷീയതേത്യർത്ഥം തഥാ ശുക്രൌജസഃ ക്ഷയാൽ.

വില്ലിന്റെ ഞാണ ഏററവും ബലമായി വലിച്ചു പൂട്ടുക, വലിയ ഭാരത്തെ എടുക്കുക, ബലവാനോടു യുദ്ധം ചെയ്ക, ഉയരത്തിൽനിന്നു വീഴുക, കാള, കുതിര, ആന, ഒട്ടകം, ആദിയായവ ഓടുന്ന സമയം ബലമായി പിടിച്ചുനിറുത്തുക; വലിയ കല്ല്, വിറക, ഉണ്ടക്കല്ല്, വില്ല് ഇവയെ എടുക്കുക, ശത്രുക്കളെ വധിക്കുക, ഉറച്ചു പാടുകയോ പഠിക്കയോ ചെയ്ക, ദൂരത്തിൽ പൊടുന്നനവെ നടക്കുന്നതും, കുതിരകളോടുകൂടെ ഓടുക, വലിയ നദികളെ നീന്തിക്കടക്കുക, വേഗത്തോടുകൂടി വളരെ ദൂരം ചാടുക, നൃത്തം ചെയ്ക, മല്ലയുദ്ധം മുതലായ മററുപല ക്രൂരകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക. ഈ കർമ്മങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ചെയ്യുന്നവന്നു ഉരഃക്ഷതം (ഉരസ്സിന്റെ ഉള്ളിൽ മുറിവു) ഉണ്ടാകുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു വ്യാധി ബലവാനായിട്ടു കോപിക്കുന്നു. സ്ത്രീകളിൽ അതിസക്തനായിട്ടു രൂക്ഷവും അല്പമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ അല്പമായി ഭക്ഷിക്കയും ചെയ്യുന്നവന്നും ഉരഃക്ഷതമുണ്ടാകുന്നു. ഉരഃക്ഷതമുള്ളവന്റെ ഉരസ്സു പിളർന്നുപോകുന്നുവോ എന്നും ഭേദിക്കുന്നുവോ എന്നും തോന്നുമാറു വേദനയുണ്ടാകുന്നു. പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകുന്നു. ശരീരം ശോഷിക്കയും വിറയ്ക്കയും ചെയ്യുന്നു. അവന്റെ വീര്യവും ബലവും വർണ്ണവും രുചിയും അഗ്നിയും ക്രമേണ കുറഞ്ഞുപോകുന്നു. പനിയും വേദനയും മനസ്സിന്നു ദീനതയും ഉണ്ടാകുന്നു. അഗ്നിമാന്ദ്യം ഹേതുവായിട്ടു മലം അയഞ്ഞുപോകുന്നു.

ഉരഃക്ഷതമുള്ളവൻ ക്ഷീണിക്കുമ്പോൾ പുറപ്പെടുന്ന കഫം ഉതിർന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കട്ടയായിട്ടും ബദ്ധമായിട്ടും രക്തത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ആ രോഗി ഉരഃക്ഷതംഹേതുവായിട്ടും ശുക്ലത്തിന്റെയും ഓജസ്സിന്റെയും ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷയിക്കുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൨൧. അവ്യക്തലക്ഷണന്തസ്യ പൂർവ്വരൂപമിതിസ്മൃതം

അസ്പഷ്ടമായ ലക്ഷണമാകുന്നു ഉരക്ഷതത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

ക്ഷതക്ഷീണന്മാരുടെ അസാധാരണലക്ഷണം.

ഉരോരുക്ശോണിതഛർദ്ദി കാസോവൈശേഷികഃക്ഷതെ.

൨൨. ക്ഷീണെസരക്തമൂത്രത്വം പാർശ്വപൃഷ്ഠകടീഗ്രഹഃ

ഉരഃക്ഷതത്തിന്നു ഉരസ്സിന്നു വേദനയും രക്തഛർദ്ദിയും വിശേഷിച്ചും ദുസ്സഹവേദനയോടുകൂടിയതായ കാസവും ഉണ്ടാകും. ക്ഷീണത്തിന്നു രക്തത്തോടുകൂടി മൂത്രം പോകയും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും പുറത്തും അരക്കെട്ടിലും പിടുത്തവും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

അല്പലിംഗസ്യദീപ്താഗ്നേ സ്സാദ്ധ്യോബലവതോനവഃ

൨൩. പരിസംവത്സരോയാപ്യ സ്സർവ്വലിംഗന്തുവർജ്ജയേൽ

അഗ്നിദീപ്തിയും ബലവും ഉള്ളവന്നു അല്പലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടായതും ഒരു വത്സരം കഴിയാത്തതുമായ രോഗം സാദ്ധ്യം. ഒരു വത്സരംകഴിഞ്ഞ രോഗം പത്ഥ്യസേവനകൊണ്ടും ഔഷധപ്രയോഗംകൊണ്ടും അധികം ഉപദ്രവമില്ലാതെ നിറുത്താമെന്നല്ലാതെ ശമിപ്പിക്കാൻ കഴിയുന്നതല്ല. എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയ രോഗം അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു.

ഇതി ദേശവരാശികൃതെ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ

മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

സമാപ്തം.

കാസനിദാനം.

൧. ധൂമോപഘാതാദ്രജസസ്തഥൈവ
വ്യായാമരൂക്ഷാന്നനിഷേവണാച്ച
വിമാർഗ്ഗഗത്വാദപിഭോജനസ്യ
വേഗാവരോധാൽക്ഷവഥോസ്തഥൈവ.

൨. പ്രാണോഹ്യുദാനാനുഗതഃപ്രദുഷ്ടഃ
സംഭിന്നകാംസ്യസ്വനതുല്യഘോഷഃ
നിരേതിവക്ത്രാൽസഹസാസദോഷോ
മനീഷിഭിഃകാസഇതിപ്രദിഷ്ടഃ

൩. പഞ്ചകാസാസ്സ്മൃതാവാത പിത്തശ്ലേഷ്മക്ഷതക്ഷയൈഃ
ക്ഷയായോപേക്ഷിതാസ്സർവ്വേ ബലിനശ്ചോത്തരോത്തരം.

പുകയോ, പൊടിയോ, വായിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും പ്രവേശിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിവേഗത്തിൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം മറ്റും തെറ്റിച്ചെല്ലുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രങ്ങളു

കാസനിദാനം (൩ൻ)

ടയും ശ്വാസകോശത്തിലേയും വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും പ്രാണവായു ഏററവും ദുഷിച്ച് ഉദാനവായുവിന്റെ സഹായത്തോടും പിത്തകഫങ്ങളോടുംകൂടി വായിൽകൂടി പൊട്ടിയ ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെ ഒച്ചപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഒച്ചയോടുകൂടിയതായിപ്പുറപ്പെടുന്നു. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ കാസം (ചുമ) എന്നു പറയുന്നു. ഇങ്ങിനെയുള്ള കാസം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. എല്ലാ കാസങ്ങളും ചികിത്സിക്കാതെ ഇരുന്നാൽ ക്ഷയത്തിന്നു കാരണങ്ങളായിത്തീരുകയും ചെയ്യും. മേൽപറഞ്ഞ അഞ്ചുവിധമായ കാസങ്ങളിൽവെച്ച് വാതകാസത്തിനെക്കാൾ പിത്തകാസത്തിന്നു ബലം കൂടും. പിത്തകാസത്തിനെക്കാൾ കഫകാസത്തിന്നു ബലം കൂടും. അതിനെക്കാളും ക്ഷതകാസത്തിന്നും ക്ഷതകാസത്തെക്കാൾ ക്ഷയകാസത്തിന്നും ബലം കൂടും.

൪. പൂർവ്വരൂപം ഭവേത്തേഷാം ശൂകപൂർണ്ണഗളാസ്യതാ
 കണ്ഠേ കണ്ഡൂശ്ച ഭോജ്യാനാമവരോധശ്ച ജായതേ.

ചുമയുടെ പൂർവ്വരൂപം തൊണ്ടയിലും വായിലും നെല്ലിന്റെ ഓകകൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും തൊണ്ടയിൽ ചൊറിച്ചിലും ആഹാരത്തിന്നു തടവും ആകുന്നു.

വാതകാസലക്ഷണം.

൫. ഹൃച്ഛംഖമൂർദ്ധോദരപാർശ്വശൂലീ
 ക്ഷാമാനനഃ ക്ഷീണബലസ്വരൌജാഃ
 പ്രസക്തവേഗസ്തു സമീരണേന
 ഭിന്നസ്വരഃ കാസതി ശുഷ്കമേവ.

വാതകാസത്തിന്നു ഹൃദയത്തിങ്കലും ശംഖങ്ങളിലും ശിരസ്സിലും ഉദരത്തിലും പാർശ്വങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും. മുഖം ശോഷിക്കും. ബലവും സ്വരവും തേജസ്സും ക്ഷയിക്കും. ചുമ വലുതായ വേഗത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. ഒച്ചയടക്കം വരണ്ടകഫത്തെ വളരെ പണിപ്പെട്ടുതുപ്പും.

പിത്തകാസലക്ഷണം

൬. ഉരോവിദാഹജ്വരവക്ത്രശോഷൈ
 രഭ്യർദ്ദിതസ്തിക്തമുഖസ്തൃഷാർത്തഃ
 പിത്തേന പീതാനി വമേത് കടൂനി
 കാസേത് സ പാണ്ഡുഃ പരിദഹ്യമാനഃ.

പിത്തകാസത്തിങ്കൽ ഉരസ്സിന്നു ചൂടും പനിയും വായ വരണ്ടു വായിൽ കയ്പുരസവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. ഛർദ്ദി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും എരിവുരസത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പുണ്ടാകും.

കഫകാസലക്ഷണം.

൭. പ്രലിപ്യമാനേന മുഖേന സീദൻ
 ശിരോരുജാർത്തഃ കഫപൂർണ്ണദേഹഃ
 അഭക്തരുഗ്ഗൌരവകണ്ഡുയുക്തഃ
 കാസേദ്ഭൃശം സാന്ദ്രകഫം കഫേന.

കഫകാസത്തിന്നു വായിൽ കഫം തേച്ചപോലെ തോന്നും. ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പും ഉഗ്രമായ തലവേദനയുമുണ്ടാകും. ശരീരം കഫംകൊണ്ടു പൂർണ്ണമായിരിക്കും. അരുചിയും ദേഹത്തിന്നു കനവും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം ഏററവും കൊഴുത്തിരിക്കും.

ക്ഷതകാസലക്ഷണം.

൮. അതിവ്യവായഭാരാധ്വയുദ്ധാശ്വഗജനിഗ്രഹൈഃ
 രൂക്ഷസ്യോരഃക്ഷതം വായുർഗൃഹീത്വാ കാസമാവഹേത്.

൩൯. സ പൂർവ്വം കാസതേ ശുഷ്കം തതഃ ഷ്ഠീവേത് സശോണിതം
കണ്ഠേന രുജതാത്യർത്ഥം വിരുഗ്ണേനേവ ചോരസാ
൪൦. സൂചീഭിരിവ തീക്ഷ്ണാഭിസ്തുദ്യമാനേന ശൂലിനാ
ദുഃഖസ്പർശേന ശൂലേന ഭേദപീഡാഭിതാപിനാ.
൪൧. പർവ്വഭേദജ്വരശ്വാസതൃഷ്ണാവൈസ്വര്യപീഡിതഃ
പാരാവത ഇവാകൂജൻ കാസവേഗാത് ക്ഷതോത്ഭവാത്.

അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വലുതായ ചുമടു ചുമക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴി നടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും യുദ്ധംചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും കുതിര ആന മുതലായവ ഓടുന്നസമയം പിടിച്ചുനിർത്തുക ഹേതുവായിട്ടും ഉരസ്സിന്റെ ഉള്ളിൽ മുറിവുണ്ടാകുമ്പോൾ വാതം ബലവാനായി കോപിച്ചിട്ട കാസത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു ക്ഷതകാസം. ക്ഷതകാസമുള്ളവൻ ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം വരണ്ടിട്ടും രക്തത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. അവന്റെ കണ്ഠത്തിൽ വലിയ വേദനയും മാറിടം പിളരുന്നപോലെ എന്നും തീക്ഷ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന സൂചികൾകൊണ്ടു മാറത്തു കുത്തുന്നതുപോലെ എന്നും തോന്നത്തക്ക വേദനയും സ്പർശിക്കുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയും സന്ധികൾ പിളരുകയും പനിയും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ഒച്ചയടപ്പും മാടപ്രാവിന്റെ ശബ്ദംപോലെയുള്ള ശബ്ദവും ഉണ്ടാകും.

ക്ഷയകാസലക്ഷണം.

൪൨. വിഷമാസാത്മ്യഭോജ്യാതിവ്യവായാദ്വേഗനിഗ്രഹാൽ
ഘൃണിനാം ശോചതാം നൄണാം വ്യാപന്നേഗ്നൗ ത്രയോ മലാഃ
൪൩. കുപിതാഃ ക്ഷയജം കാസം കുര്യുർദ്ദേഹക്ഷയപ്രദം
൪൪. സാംഗശൂലജ്വരദാഹമോഹാൻ
പ്രാണക്ഷയഞ്ചോപലഭേത കാസീ
ശുഷ്യന്നിനിഷ്ഠീവതി ദുർബലസ്തു
പ്രക്ഷീണമാംസോ രുധിരം സപൂയം.
൪൫. തം സർവ്വലിംഗം ഭൃശദുശ്ചികിത്സ്യം
ചികിത്സിതജ്ഞാഃ ക്ഷയജം വദന്തി.

മര്യാദയില്ലാതെ ഉള്ള പഥ്യങ്ങൾ അധികമായി ഭക്ഷിക്കയോ ഒട്ടും ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കയോ ശീലിക്കപ്പെടാത്ത പദാർത്ഥങ്ങൾ ഭക്ഷിക്കയോ അതിമൈഥുനം ചെയ്കയോ മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്കയോ ചെയ്യുമ്പോൾ അവന്റെ ജഠരാഗ്നി മന്ദമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ അവന്റെ വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ദേഹക്ഷയകരമായ ക്ഷയകാസത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ക്ഷയകാസമുള്ളവന്നു ശരീരവേദനയും പനിയും ദാഹവും മോഹവും പ്രാണക്ഷയവും ശോഷവും ദുർബലതയും മാംസത്തിന്നു ക്ഷയവും ഭവിക്കും. അവൻ ചുമച്ചുതുപ്പുന്നതു രക്തവും ചലവുമായിരിക്കും. ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ ക്ഷയകാസം ദുശ്ചികിത്സ്യമാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു.

സാധ്യാസാധ്യലക്ഷണം.

൪൬. ഇത്യേഷ ക്ഷയജഃ കാസഃ ക്ഷീണാനാം ദേഹനാശനഃ
സാധ്യോ ബലവതാം വാ സ്യാദ്യാപ്യസ്ത്വേവം ക്ഷതോത്ഥിതഃ
൪൭. നവൗ കദാചിത്സിദ്ധ്യേതാമപി പാദഗുണാന്വിതൗ
സ്ഥവിരാണാം ജരാകാസഃ സർവ്വോ യാപ്യഃ പ്രകീർത്തിതഃ (യേൽ
൪൮. ത്രീൻപൂർവ്വാൻസാധയേത്സാധ്യാൻ പഥ്യൈര്യാപ്യാംസ്തു യാപ-

ഇങ്ങനെയുള്ള ക്ഷയകാസം ക്ഷീണന്മാർക്ക് ദേഹനാശകരമാകുന്നു. ബലവാന്മാർക്കു സാധ്യമായിട്ടും യാപ്യമായിട്ടുമിരിക്കും. ക്ഷതകാസവും ഈ പ്രകാരം തന്നെ. അവരണ്ടും ബലമുള്ളവർക്കു തുടങ്ങുമ്പോൾതന്നെ ചികിത്സിച്ചാൽ സാധ്യങ്ങളായിവരികയുമാം; [illegible] വൈദ്യൻ

ഇടയ്ക്കിടെയുള്ള പാർശ്വസംബന്ധങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കണം. വൃദ്ധന്മാർക്ക് എല്ലാ കാസങ്ങളും ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽ ഒരോരോന്നു കോപിച്ചു ഉണ്ടാക്കുന്ന കാസങ്ങൾ ശേഷമുള്ളവ പഥ്യാഹാരം കൊണ്ടു യാപ്യങ്ങളായിരിക്കും.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ കാസനിദാനം സമാപ്തം.

—:0:—

ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം.

---

൧. വിദാഹിഗുരുവിഷ്ടംഭി രൂക്ഷാഭിഷ്യന്ദിഭോജനൈഃ
ശീതപാനാശനസ്ഥാന രജോധൂമാതപാനിലൈഃ
വ്യായാമകർമ്മഭാരാധ്വ വേഗാഘാതാപതർപ്പണൈഃ
ഹിക്കാശ്വാസശ്ച കാസശ്ച നൃണാം സമുപജായതേ.

ചുട്ടുപുകച്ചിലുണ്ടാക്കുന്നവയും ഗുരുത്വമുള്ളവയും മലബന്ധത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവയും രൂക്ഷങ്ങളായും കഫവൃദ്ധികരങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിശീതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു പാനാശനസ്നാനാദികളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും പൊടിയേയും പുകയേയും വെയിലിനെയും കാററിനെയും ഏല്ക്കുക ഇവ ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും വലിയ ഭാരത്തെ വഹിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി വഴിനടക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ഇക്കിളും ശ്വാസവും കാസവും ഉണ്ടാകുന്നു.

ഇക്കിളിന്റെ സ്വരൂപവും നിരുക്തിയും.

൨. മുഹുർമ്മുഹുർവ്വായുരുദേതി സസ്വനോ
യകൃത്പ്ലീഹാന്ത്രാണി മുഖാദിവാക്ഷിപൻ
സഘോഷവാനാശുഹിനസ്ത്യസൂൻയത
സ്തതസ്സ്മാദ്ധിക്കേത്യഭിധീയതേ ബുധൈഃ

മേൽപറഞ്ഞ കാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രാണവായു കോപിച്ചു ഉദാനവായുവിനോടുകൂടി യകൃത്ത് പ്ലീഹ കുടൽ ഇവയെ മുഖത്തിലേക്കു ഉയർത്തിക്കൊണ്ടു വരുന്നപോലെ ഏററം തോന്നുമാറു പീഡയെ ചെയ്യുന്നവനായിട്ടു പിന്നെയും പിന്നെയും മേല്പോട്ടു ഗമിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ശബ്ദമുണ്ടാകുന്നു. അതാകുന്നതു വേഗം പ്രാണങ്ങളെ ഹനിക്കഹേതുവായിട്ടു വിദ്വാന്മാർ അതിനെ ഹിക്ക (ഇക്കിൾ) എന്നു പറയുന്നു.

൩. അന്നജാം യമളാം ക്ഷുദ്രാം ഗംഭീരാം മഹതീം തഥാ
വായുഃ കഫേനാനുഗതഃ പഞ്ചഹിക്കാഃ കരോതി ഹി

വായു കഫത്തോടുകൂടി അന്നജ, യമള, ക്ഷുദ്ര, ഗംഭീര, മഹതി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചു ഇക്കിളിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഇക്കിളിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ.

൪. കണ്ഠോരസോർഗ്ഗുരുത്വം ച വദനസ്യ കഷായതാ
ഹിക്കാനാം പൂർവ്വരൂപാണി കുക്ഷേരാടോപ ഏവ ച.

ഇക്കിളിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ കഴുത്തും നെഞ്ചും കനക്കുക. വായിൽ ചവർപ്പുരസമുണ്ടാകുക. വയററിൽ ഘനക്കാറ്റുകൊണ്ടു പൊട്ടുപൊട്ടേ എന്ന ശബ്ദമുണ്ടാകുക ഇവയാകുന്നു.

അന്നജാലക്ഷണം.

൫. പാനാന്നൈരതിസംയുക്തൈഃ സഹസാപീഡിതോഽനിലഃ
ഹിക്കയത്യൂർദ്ധ്വഗോ ഭൂത്വാ താം വിദ്യാദന്നജാം ഭിഷക്.

(൧൨) ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

അന്നപാനാദ്യേക്കൂടി അധികമായി ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ട അന്നപാനങ്ങളാൽ പീഡിതനായ വായു മേൽപോട്ടു ഗമിച്ചിട്ടു ഇക്കിളിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ അന്നജയെന്നു പറയുന്നു.

യമളാലക്ഷണം.

൧. ചിരേണയമളൈർവ്വേഗൈര്യാ ഹിക്കാസംപ്രവൎത്തതെ
കമ്പയന്തീശിരോഗ്രീവാം യമളാന്താംവിനിർദ്ദിശേൽ.

വളരെ നേരംകൂടുമ്പോൾ ഇരട്ടയായിക്കൂടി വരുന്ന ഇക്കിളിന്നു യമളയെന്നുപേർ. ശിരസ്സിന്നും കഴുത്തിന്നും ഇളക്കവുമുണ്ടാകും.

ക്ഷുദ്രാലക്ഷണം.

൨. പ്രകൃഷ്ടകാലൈൎവ്വേഗൈൎമ്മന്ദൈസ്സമഭിവൎത്തതെ
ക്ഷുദ്രികാനാമസാഹിക്കാ ജത്രുമൂലാൽപ്രധാവതി.

മന്ദമായ വേഗത്തോടുകൂടി വളരെ നേരംകൂടുമ്പോൾ കഴുത്തിന്റെ മൂലത്തിങ്കൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഇക്കിളിന്നു ക്ഷുദ്ര എന്നുപേർ.

ഗംഭീരാലക്ഷണം.

൩. നാഭിപ്രവൃത്താ യാ ഹിക്കാ ഘോരാഗംഭീരനാദിനീ
അനേകോപദ്രവവതീ ഗംഭീരാനാമസാസ്മൃതാ.

ഗംഭീരയെന്ന ഇക്കിൾ നാഭിയിങ്കൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നു. അതുഗംഭീരമായിരിക്കുന്ന ശബ്ദത്തോടും തണ്ണീർദാഹം ജ്വരം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടും കൂടിയുമിരിക്കും. ഭയങ്കരമായിട്ടുമുണ്ടാകുന്നു.

മഹതീലക്ഷണം.

൪. മൎമ്മാണ്യുൽപീഡയന്തീവ സതതം യാ പ്രവൎത്തതെ
മഹാഹിക്കേതിസാജ്ഞേയാ സൎവ്വഗാത്രപ്രകമ്പിനീ

മൎമ്മങ്ങളെയും ഹൃദയത്തെയും ശിരസ്സിനെയും പീഡിപ്പിച്ചു സർവശരീരത്തെയും ഇളക്കി എല്ലായ്പോഴും പുറപ്പെടുന്ന ഇക്കിളിന്നു മഹാഹിക്കയെന്നുപേർ.

൫. ആയമ്യതെഹിക്കതോയസ്യദേഹോ
ദൃഷ്ടിശ്ചോൎദ്ധ്വം [illegible]
ക്ഷീണോ [illegible] ക്ഷവതിമാത്രം
[illegible]

൬. അതിസഞ്ചിതദോഷസ്യ ഭക്തച്ഛേദകൃശസ്യ ച
വ്യാധിഭിഃക്ഷീണദേഹസ്യ വൃദ്ധസ്യാതിവ്യവായിനഃ

൭. ആസാംയാസാസമുല്പന്നാ ഹിക്കാഹന്ത്യാശുജീവിതം
യമികാചപ്രലാപാൎത്തിമോഹതൃഷ്ണാസമന്വിതാ

ദേഹം വളയുക, ദൃഷ്ടി മേൽപോട്ടു [illegible]. ക്ഷീണനും അന്നദ്വേഷിയും [illegible]. [illegible] ഗംഭീരയെയും മഹതിയെയും [illegible] ദോഷങ്ങൾ [illegible] ഭക്ഷണത്തോടുകൂടിയവനും [illegible] ഇക്കിളിനെയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു [illegible] കൂടിയതുമായ [illegible] അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

സാദ്ധ്യലക്ഷണം

൮. അക്ഷീണശ്ചാപ്യദീനശ്ച സ്ഥിരധാത്വിന്ദ്രിയശ്ചയഃ
തസ്യസാധയിതുംശക്യാ യമികാഹന്ത്യതോന്യഥാ

ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം (സമ.)

ബലവും പ്രസന്നമായ മനസ്സും ധാതുക്കൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും സ്ഥിരതയും ഉള്ളവന്ന ഹിക്ക സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ക്ഷീണവും ദീനതയും ധാതുക്കൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും [illegible] ഉള്ളവന്ന ഹിക്ക അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

൧. മഹോർദ്ധ്വച്ഛിന്നതമക ക്ഷുദ്രഭേദൈസ്തു പഞ്ചധാ
ഭിദ്യതേ സ മഹാവ്യാധി ശ്വാസ ഏകോ വിശേഷതഃ
൨. വാതാധികോ ഭവേൽക്ഷുദ്ര സ്തമകസ്തു കഫോത്ഭവഃ
കഫവാതാധികൈശ്ചൈവ സംസൃഷ്ടശ്ഛിന്നസംജ്ഞകഃ
൩. ശ്വാസോ മാരുതസംസൃഷ്ടോ മഹാനൂർദ്ധ്വസ്തഥാ മതഃ

ശ്വാസമാകുന്ന ഒരു മഹാവ്യാധി മഹാൻ, ഊർദ്ധ്വൻ, ഛിന്നൻ, തമകൻ, ക്ഷുദ്രൻ ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ ക്ഷുദ്രൻ വാതാധിക്യമായിട്ടുണ്ടാകുന്നു. തമകൻ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു. ഛിന്നൻ കഫവാതങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നു. മഹാൻ വാതസംസൃഷ്ടമായിട്ടുണ്ടാകുന്നു ഊർദ്ധ്വനും അങ്ങിനെതന്നെ

ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

പ്രാഗ്രൂപം തസ്യ ഹൃൽപീഡാ ശൂലമാദ്ധ്മാനമേവ ച
൪. ആനാഹോ വക്ത്രവൈരസ്യം ശംഖനിസ്തോദ ഏവ ച

ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ഹൃദയത്തിങ്കൽ വേദനയും കുത്തിനോവും വയറുവീർപ്പും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും അരുചിയും ശംഖങ്ങൾ പിളരുന്നപോലെ എന്ന തോന്നുമാറു വേദനയും ആകുന്നു.

ശ്വാസത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി.

യദാ സ്രോതാംസി സംരുദ്ധ്യ മാരുതഃ കഫപൂർവ്വകഃ
൫. വിഷ്വഗ്വ്രജതി സംരുദ്ധസ്തദാ ശ്വാസാൻ കരോതി സഃ

വായു കഫപ്രധാനമായിട്ട് പ്രാണജലാന്നങ്ങളെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളെ രോധിച്ചിട്ട് കഫത്താൽ തന്നെ തടുക്കപ്പെട്ടിട്ട് പലഭാഗത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ട് ശ്വാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

മഹാശ്വാസലക്ഷണം.

ഉദ്ധൂയമാനവാതോ യഃ ശബ്ദവദ്ദുഃഖിതോ നരഃ
൬. ഉച്ചൈഃ ശ്വസിതി സംരുദ്ധോ മത്തർഷഭ ഇവാനിശം
പ്രണഷ്ടജ്ഞാനവിജ്ഞാന സ്തഥാ വിഭ്രാന്തലോചനഃ
൭. വികൃതാക്ഷ്യാനനോ ബദ്ധ മൂത്രവർച്ചാ വിശീർണ്ണവാക്
ദീനഃ പ്രശ്വസിതം ചാസ്യ ദൂരാദ്വിജ്ഞായതേ ഭൃശം.
൮. മഹാശ്വാസോപസൃഷ്ടസ്തു ക്ഷിപ്രമേവ വിപദ്യതേ

മഹാശ്വാസമുള്ളവൻ വായു പൊങ്ങുന്നതിനാൽ ശബ്ദത്തോടുകൂടി ദുഃഖിതനായി [illegible] മദിച്ചിരിക്കുന്ന കാള എന്നപോലെ എപ്പോഴും ഉച്ചത്തിൽ വലുതായിരിക്കുന്ന അടക്കപ്പെട്ട ശ്വാസത്തെ വിടും. അവന്റെ ജ്ഞാനവും വിശേഷബുദ്ധിയും നിശ്ശേഷമായി നശിക്കും. കണ്ണു മിഴിക്കും കണ്ണും മുഖവും വികൃതമാകും. മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവുണ്ടാകും. വാക്കു പുറപ്പെടുകയില്ല. മനസ്സിന്നു തളർച്ചയുണ്ടാകും. ശ്വാസത്തിന്റെ ശബ്ദം ദൂരത്തിൽ കേൾക്കപ്പെടും. ഈ ശ്വാസമുള്ളവൻ ക്ഷണം മരിക്കും.

ഊർദ്ധ്വശ്വാസലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വം ശ്വസിതി യോ ദീർഘം ന ച പ്രത്യാഹരത്യധഃ
൯. ശ്ലേഷ്മാവൃതമുഖസ്രോതാഃ ക്രുദ്ധഗന്ധവഹാർദ്ദിതഃ
ഊർദ്ധ്വദൃഷ്ടിർവിപശ്യംസ്തു വിഭ്രാന്താക്ഷ ഇതസ്തതഃ
൰ പ്രമുഹ്യൻ വേദനാർത്തശ്ച ശുഷ്കാസ്യോരതിപീഡിതഃ
ഊർദ്ധ്വശ്വാസേ പ്രകുപിതേ ഹ്യധഃശ്വാസോ നിരുദ്ധ്യതേ

൧൨. മുഹ്യതസ്താമ്യതശ്ചോർദ്ധ്വം ശ്വാസസ്തസ്യൈവഹന്ത്യസൂൻ

ഊർദ്ധ്വശ്വാസമുള്ളവൻ ദീർഘമായ ശ്വാസത്തെ മേല്പോട്ടു വലിക്കും. പിന്നെ ആ ശ്വാസത്തെ കീഴ്പോട്ടു വിടുവാൻ അവന്നു കഴിയാതെ വരും. മുഖത്തിങ്കലും എല്ലാ സ്രോതസ്സുകളിലും കഫം നിറയും. വായുവിനാൽ പീഡിതനായിരിക്കും. കണ്മിഴികൾ മേല്പോട്ടാക്കയും ചുറ്റുമുരുട്ടുകയും ചെയ്തു പുറം ഉഴിച്ചുനോക്കും. മോഹിക്കും. വേദനകൊണ്ടു പരവശനാകും. വായ്‌വരണ്ടും അരുചിപ്പെട്ടും ദീർഘമായ ശ്വാസത്തെ മേല്പോട്ടു വലിക്കുമെന്നും പിന്നെ ആ ശ്വാസത്തെ കീഴ്പോട്ടു വിടുവാൻ അവന്നു കഴിയാതെ വരുമെന്നും പറഞ്ഞതിന്റെ കാരണം എന്തെന്നാൽ ഊർദ്ധ്വശ്വാസത്തിന്നു കോപം മുഴിക്കയാൽ അധോഭാഗത്തിങ്കലെ ശ്വാസത്തിന്നു തടവുണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഹൃദയം സ്തംഭിക്കുന്നതുകൊണ്ടായിട്ടു ഊർദ്ധ്വശ്വാസം ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിങ്കലും അധശ്ശ്വാസം അധോഭാഗത്തിങ്കലും നില്ക്കുന്നതാകുന്നു. ഈ പ്രകാരം ഊർദ്ധ്വശ്വാസമുള്ളവൻ മോഹിക്കയും തളരുകയും ചെയ്യുന്നതിന്റെ ശേഷം മരിക്കും.

ഛിന്നശ്വാസലക്ഷണം.

യസ്തുശ്വസിതിവിച്ഛിന്നം സർവ്വപ്രാണേനപീഡിതഃ
൧൩. നവാശ്വസിതിദുഃഖാർത്തോ മർമ്മച്ഛേദരുഗർദ്ദിതഃ
ആനാഹസ്വേദമൂർച്ഛാർത്തോ ദഹ്യമാനേനവസ്തിനാ
൧൪. വിപ്ലുതാക്ഷഃപരിക്ഷീണഃ ശ്വസൻരക്തൈകലോചനഃ
വിചേതാഃപരിശുഷ്കാസ്യോ വിവർണ്ണഃപ്രലപന്നരഃ

ഛിന്നശ്വാസമുള്ളവൻ ഇടയിൽ മുറിഞ്ഞുള്ള ശ്വാസങ്ങളെ ശക്തിക്കൊത്തവണ്ണം വിടും. അല്ലെങ്കിൽ ദുഃഖത്തോടുകൂടി വിടും. മർമ്മം മുറിഞ്ഞാൽ ഉള്ള വേദനപോലെയുള്ള വേദനയോടുകൂടിയവനായിരിക്കും; വയറുവീർക്കും വിയർക്കും ഇന്ദ്രിയസംഭ്രമം മൂത്രാശയത്തിന്നു ചൂടു ഉണ്ടാകും. കണ്ണു ഉരുളുകയും കണ്ണുനീർകൊണ്ടു നിറയുകയും ചെയ്യും. പിന്നേയും പിന്നേയും ശ്വാസം വിടുന്നതിനാൽ ക്ഷീണമുള്ളവനായി തളർന്നുപോകും. ഒരു കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കും; ചൈതന്യം നശിക്കയും മുഖം വരളുകയും കാന്തി ഇല്ലാതാകയും പ്രലാപവും സന്ധിബന്ധങ്ങൾ വേർപെടുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗി ഉടനെ മരിക്കും.

തമകശ്വാസലക്ഷണം.

പ്രതിലോമംയദാവായുഃ സ്രോതാംസിപ്രതിപദ്യതേ
൧൫. ഗ്രീവാംശിരശ്ചസംഗൃഹ്യ ശ്ലേഷ്മാണംസമുദീര്യച
കരോതിപീനസംതേന രുദ്ധോഘുർഘുരകംതഥാ
൧൬. അതീവതീവ്രവേഗംച ശ്വാസംപ്രാണപ്രപീഡകം
പ്രതാമ്യത്യതിവേഗാച്ച കാസതേസന്നിരുദ്ധ്യതേ.
൧൭. പ്രമോഹംകാസമാനശ്ച സഗച്ഛതിമുഹുർമ്മുഹുഃ
ശ്ലേഷ്മണ്യമുച്യമാനേതു ഭൃശംഭവതിദുഃഖിതഃ.
൧൮. തസ്യൈവചവിമോക്ഷാന്തേ മുഹൂർത്തംലഭതേസുഖം
അഥാസ്യോദ്ധ്വംസതേകണ്ഠഃ കൃച്ഛ്രാച്ഛക്നോതിഭാഷിതും
൧൯. നചാപിനിദ്രാംലഭതേ ശയാനഃശ്വാസപീഡിതഃ
പാർശ്വേതസ്യാവഗൃഹ്ണാതി ശയാനസ്യസമീരണഃ
൨൦. ആസീനോലഭതേസൗഖ്യ മുഷ്ണഞ്ചൈവാഭിനന്ദതി
ഉച്ഛ്രിതാക്ഷോലലാടേന സ്വിദ്യതാഭൃശമാർത്തിമാൻ
൨൧. വിശുഷ്കാസ്യോമുഹുശ്ശ്വാസോ മുഹുശ്ചൈവാവധമ്യതേ
മേഘാംബുശീതപ്രാഗ്വാതൈഃ ശ്ലേഷ്മളൈശ്ചാഭിവർദ്ധതേ.
൨൨. സയാപ്യസ്തമകശ്ശ്വാസ സ്സാദ്ധ്യോവാസ്യാന്നവോത്ഥിതഃ
ജ്വരമൂർച്ഛാപരീതസ്യ വിദ്യാത്പ്രതമകന്തുതം

ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം (സമി)

൨൩. ഉദാവർത്തരജോജീർണ്ണ ക്ലിന്നകായനിരോധജഃ
തമസാ വർദ്ധതേത്യർത്ഥം ശീതൈശ്ചാശു പ്രശാമ്യതി.

൨൪. മജ്ജതസ്തമസീവാസ്യ വിദ്യാത്സന്തമകന്തു തം

വായു പ്രതിലോമമായിട്ട് സ്രോതസ്സുകളിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ട് കഴുത്തിനേയും ശിരസ്സിനേയും പുറപ്പിടിപ്പിച്ച കഫത്തെ മേല്പോട്ടാക്കി ആ കഫത്താൽ രോധിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ട പീനസത്തെയും ഘുരഘുര എന്ന ശബ്ദത്തോടും ഏററവും വേഗത്തോടും കൂടിയതും പ്രാണവായുവിനെ തപിപ്പിക്കുന്നതുമായ ശ്വാസത്തെയും ഉണ്ടാക്കും. ആ ശ്വാസത്തിന്റെ വേഗംകൊണ്ടു രോഗി ഏററവും മയങ്ങും. ചുമയും നിശ്ചേഷ്ടതയും ഭവിക്കും. കൂടക്കൂടെ ചുമക്കയും കൂടക്കൂടെ മോഹിക്കയും ചെയ്യും. ചുമച്ചാൽ കഫം പോയില്ലെങ്കിൽ ഏററവും പീഡയുണ്ടാകും. കഫം പോയാൽ ക്ഷണനേരം സുഖമുണ്ടാകും. കഴുത്തിൽ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും. വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടല്ലാതെ വല്ലതും പറവാൻ സാധിക്ക. ഉറക്കം ഉണ്ടാകയില്ല. കിടന്നാൽ ശ്വാസംവിടുമ്പോൾ പീഡയുണ്ടാകയും അപ്പോൾ വയറും രണ്ടുപാർശ്വങ്ങളെയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും. ഇരുന്നാൽ സൌഖ്യമുണ്ടാകും. ഉഷ്ണത്തിൽ ആഗ്രഹമേറും. കണ്ണുകൾ മേല്പോട്ടു മിഴിക്കയും നെററി വിയർക്കയും ചെയ്യും. ശരീരത്തിനു ഏററവും പീഡയുണ്ടാകും. വായ് വരളും പിന്നെയും പിന്നെയും ശ്വാസമുണ്ടാകും. മേഘംവിളിച്ചാലും, മഴക്കാറുള്ളപ്പോഴും മഴയുള്ളപ്പോഴും വർദ്ധിക്കും. ജലോപചാരംകൊണ്ടും വർദ്ധിക്കും. ശീതകാലത്തിങ്കലും ശീതോപചാരംകൊണ്ടും കിഴക്കൻകാററുകൊണ്ടും കഫവൃദ്ധികരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാലും വർദ്ധിക്കും. തമകൻ എന്ന ശ്വാസത്തെ പ്രത്യേകം അധികം ഉപദ്രവമില്ലാതെ നിത്യം എന്നല്ലാതെ അതു നല്ലവണ്ണം ശമിക്കയില്ല. ഉണ്ടായ ഉടനെ തക്കതായ ചികിത്സകൾ ചെയ്താൽ നല്ലവണ്ണം ശമിച്ചു എന്നുവരാം. തമകന്നു മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളും പനിയും മൂർച്ഛയുംകൂടിയുണ്ടായാൽ അതിനു പ്രതമകൻ എന്നു പേർ. ഉദാവർത്തം എന്ന രോഗം ഹേതുവായിട്ടും പൊടിയേൽക്കഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും വ്യാധിത ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ശ്വാസം അന്ധകാരംകൊണ്ടും മനസ്സന്താപംകൊണ്ടും ഏററവും വർദ്ധിക്കയും ശീതദ്രവ്യോപചാരംകൊണ്ടു ഉടനെ ശമിക്കയും ചെയ്യും. ആ ശ്വാസത്തിന്നു സന്തമകൻ എന്നുപേർ. ഇരുട്ടിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുന്നതാകുന്നു ഇതിന്റെ ലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രശ്വാസലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രായാസോത്ഭവഃ കോഷ്ഠേ ക്ഷുദ്രോ വാത ഉദീരയൻ.

൨൫. ക്ഷുദ്രശ്വാസോ ന സോത്യർത്ഥം ദുഃഖേനാംഗപ്രബാധകഃ
ഹിനസ്തി ന സ ഗാത്രാണി ന ച ദുഃഖേ യഥേതരേ

൨൬. ന ച ഭോജനപാനാനാം നിരുണദ്ധ്യുചിതാം ഗതിം
നേന്ദ്രിയാണാം വ്യഥാം നാപി കാഞ്ചിദാപാദയേദ്രുജം

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദിയെ ഉപയോഗിക്കഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസം വായുവിനെ മേല്പോട്ടുഗമിപ്പിക്കും. അധികമായ ദുഃഖത്തോടുകൂടെയോ വല്ല ഉപദ്രവങ്ങളെ ആകട്ടെ ചെയ്കയില്ല. ദേഹത്തെ നശിപ്പിക്കയില്ല. ഊർദ്ധ്വൻ, മഹാൻ, ഛിന്നൻ ഈ ശ്വാസങ്ങളെപ്പോലെ ദുഃഖിപ്പിക്കയുമില്ല. അന്നപാനങ്ങളുടെ ഉചിതമായ ഗതിയെ തടുക്കയില്ല. ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പീഡിപ്പിക്കയില്ല. ഒരു വേദനയെയും ജനിപ്പിക്കയുമില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൭. സ സാദ്ധ്യ ഉക്തോ ബലിനഃ സർവ്വേ ചാവ്യക്തലക്ഷണാഃ
ക്ഷുദ്രസ്സാദ്ധ്യതമസ്തേഷാം തമകഃ കൃച്ഛ്ര ഉച്യതേ

൨൮. ത്രയഃ ശ്വാസാ ന സിദ്ധ്യന്തി തമകോ ദുർബ്ബലസ്യ ച

ദേഹത്തിനു ബലവും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു അപൂർണ്ണതയും ഉണ്ടായാൽ എല്ലാ ശ്വാസങ്ങളും സാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അതിൽവെച്ചു ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസം ഏററവും സാദ്ധ്യമാകുന്നു. തമ

കഫശ്വാസം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. മഹാൻ, ഊർദ്ധ്വൻ, ഛിന്നൻ, ഈ മൂന്നു ശ്വാസങ്ങളും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു സമ്പൂർണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു. ദുർബ്ബലന്നു ക്ഷുദ്രശ്വാസം സർവ്വദാ സാദ്ധ്യം.

കാമം പ്രാണഹരാ രോഗാ ബഹവോ ന തു തേ തഥാ.
൨൯. യഥാ ശ്വാസശ്ച ഹിക്കാ ച ഹരതഃ പ്രാണമാശു ച.

സന്നിപാതം മുതലായി വളരെ രോഗങ്ങൾ പ്രാണഹരങ്ങളായിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവ ഹിക്കാശ്വാസങ്ങളെപ്പോലെ ഉടനെ പ്രാണഹരങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾ കേവലം ഉൽകൃഷ്ടങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു. അതിനെപ്പറ്റിയുള്ള ബാഹടവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "സർവ്വേപി രോഗാ നാശായ നതേ ച ശീഘ്രകാരിണഃ ഹിക്കാശ്വാസൗ യഥാ തൗ ഹി മൃത്യുകാലേ കൃതാലയൗ" എല്ലാരോഗങ്ങളും നാശഹേതുക്കളാകുന്നു എങ്കിലും ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾപോലെ ഉടനെ മരണകാരികളായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾ ഉടനെ മരണത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അവയുകൾ മരണകാലത്തിൽതന്നെ ദേഹത്തിൽവന്നു കൂടിക്കൊള്ളുന്നവയാകുന്നു-

ഇതി കേശവദേശികകൃതൗ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

സമാപ്തം.

സ്വരഭേദനിദാനം.

൧. അത്യുച്ചഭാഷണവിഷാദ്ധ്യയനാഭിഘാത
സംദൂഷണൈഃ പ്രകുപിതാഃ പവനാദയസ്തു
സ്രോതസ്സു തേ സ്വരവഹേഷു ഗതാഃ പ്രതിഷ്ഠാം
ഹന്യുഃ സ്വരം ഭവതി ചാപി ഹി ഷഡ്വിധസ്സഃ
൨. വാതാദിഭിഃ പൃഥക്സർവ്വൈർമ്മേദസാ ച ക്ഷയേണ ച.

ഏറ്റവും ഉറച്ചു സംസാരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വിഷഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അത്യുച്ചമായ ശബ്ദത്തോടുകൂടി വേദശാസ്ത്രാദികളെ പഠിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു സ്വരത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ ചെന്നിട്ടു സ്വരഭേദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ സ്വരഭേദം വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതംഹേതുവായിട്ടും മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷയംഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ട് ആറുവിധമാകുന്നു.

വാതസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൩. വാതേന കൃഷ്ണനയനാനനമൂത്രവർച്ചാ
ഭിന്നം ശനൈർവ്വദതി ഗർദ്ദഭവത്ഖരം ച.

വാതംഹേതുവായിട്ടുള്ള സ്വരഭേദത്തിനു കണ്ണും മുഖവും മൂത്രവും മലവും കറുത്തിരിക്കും. സ്വരം ഭിന്നമായും കഴുതയുടെ സ്വരംപോലെ ഖരമായും ഇരിക്കും. പറയുന്നതൊക്കെയും വളരെ മന്ദമായിരിക്കും.

പിത്തസ്വരഭേദലക്ഷണം.

പിത്തേന പീതനയനാനനമൂത്രവർച്ചാ
ബ്രൂയാദ്ഗളേന സ ച ദാഹസമന്വിതേന

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദത്തിനു കണ്ണും മുഖവും മൂത്രവും മലവും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. അണ്ണാക്കിൽ ചൂടുണ്ടാകും. വാക്കുപറവാൻ വളരെ പ്രയാസമുണ്ടാകും.

കഫസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൬. ശ്രുയാൽ കഫേനാ സതതം കഫരുദ്ധകണ്ഠഃ
സ്വല്പം ശനൈർവ്വദതി ചാപി ദിവാ വിശേഷാൽ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദത്തിന്നു തൊണ്ടയിൽ എല്ലായ്പ്പോഴും കഫത്തിന്റെ തടവുണ്ടായിരിക്കും. അല്പമായും മെല്ലെയും സംസാരിക്കും. പകൽ സൂര്യരശ്മികളേറ്റു കഫത്തിന്നു മന്ദതവരികയാൽ അധികമായി സംസാരിക്കും.

സന്നിപാത സ്വരഭേദലക്ഷണം.

സർവ്വാത്മകേ ഭവതി സർവ്വവികാരസമ്പൽ
തം ചാപ്യസാദ്ധ്യമൃഷയഃ സ്വരഭേദമാഹുഃ

സന്നിപാതജമായ സ്വരഭേദത്തിന്നു മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. ഈ സ്വരഭേദം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ഋഷികൾ പറയുന്നു-

ക്ഷയജസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൭. ധൂമായതീവ വാക് ക്ഷയകൃതേ ക്ഷയമാപ്നുയാച്ച
വാഗേഷ ചാപി ഹതവാക് പരിവർജ്ജനീയഃ

സ്വരഭേദം ക്ഷയജമായാൽ വാക്കു പുകഞ്ഞു പുറപ്പെടുകയും ക്ഷയിക്കയും ചെയ്യും. വാക്കു ക്ഷയിക്ക ഹേതുവായിട്ടു സംസാരിപ്പാൻ അശക്തനായി ഭവിക്കും. ഈ സ്വരഭേദരോഗിയെ വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു-

മേദസ്സ്വരഭേദലക്ഷണം.

അന്തർഗ്ഗതസ്വരമലക്ഷ്യപദം ചിരേണ
മേദോന്വയാദ്വദതി ദിഗ്ദ്ധഗളസ്തൃഷാർത്തഃ

മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദമുള്ളവന്റെ ഒച്ച പുറത്തു പുറപ്പെടുകയില്ല. അവൻ പറഞ്ഞാൽ അക്ഷരങ്ങൾ തിരിച്ചറിവാൻ പ്രയാസമുണ്ടാകും. തൊണ്ടയിൽ കഫമൊ മേദസ്സോ തേച്ചിരിക്കുന്ന എന്ന തോന്നലും ദാഹവുമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൮. ക്ഷീണസ്യ വൃദ്ധസ്യ കൃശസ്യ വാപി
ചിരോത്ഥിതോ യശ്ച സഹോപജാതഃ
മേദസ്വിനഃ സർവ്വസമുത്ഭവശ്ച
സ്വരാമയോ യോ ന സ സിദ്ധിമേതി.

ബലമില്ലാത്തവർക്കും വൃദ്ധന്മാർക്കും ഇളംസന്ധിയുള്ളവർക്കും ഉണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദവും ഏറെ കാലമായതിന്റെശേഷം വളരെനാൾ കഴിഞ്ഞതായ സ്വരഭേദവും ജനനത്തിങ്കലുള്ള സ്വരഭേദവും മേദോവൃദ്ധിഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ സ്വരഭേദവും സന്നിപാതജമായ സ്വരഭേദവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ഇവിടെ സഹോപജാതഃ എന്നുള്ളതിന്നു മേദോപജാതഃ എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ട്. ആ പക്ഷത്തിൽ മേദസ്സെന്ന രോഗം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ സ്വരഭേദമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം സ്വരഭേദനിദാനം

സമാപ്തം.

—

അരോചകനിദാനം.

---

൧. വാതാദിഭിശ്ശോകഭയാതിലോഭ
ക്രോധൈർമനോഘ്നാശനരൂപഗന്ധൈഃ
അരോചകാസ്സ്യുഃ പരിഹൃഷ്ടദന്തഃ
കഷായവക്ത്രശ്ച മതോനിലേന.

അരോചകം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശോകം, ഭയം, അതിലോഭം, ക്രോധം, മനസ്സിന്നു അഹിതമായിരിക്കുന്ന ഭക്ഷണം, അപ്രകാരമുള്ള ഗന്ധം ഇവയെക്കൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ട് അഞ്ചു വിധമാകുന്നു. ശോകം മുതലായവയെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അരോചകം ആഗന്തുവാകുന്നു. വാതംകൊണ്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു പല്ലുപുളിക്കും. വായ്, ചവർപ്പുരസത്തോടുകൂടിയിരിക്കും.

പിത്താരോചകത്തിന്റെയും കഫാരോചകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൨. കട്വമ്ലമുഷ്ണം വിരസഞ്ച പൂതി പിത്തേന വിദ്യാല്ലവണഞ്ച വക്ത്രം
മാധുര്യപൈച്ഛില്യഗുരുത്വശൈത്യ വിബദ്ധസംബദ്ധയുതം കഫേന.

പിത്തജമായ അരോചകത്തിന്നു വായ് കയ്പും പുളിപ്പും ഉഷ്ണത്തോടും വിരസതയോടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. ഇവിടത്തെ കടുശബ്ദം തിക്തവാചിയാണെന്നു വിദ്വാൻ പറയുന്നു. "പിത്താത്തിക്തമാസ്യം വിദ്യാൽ" പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വായിൽ കയ്പുരസവും ചൂടും ഉണ്ടാകും. ഇതാകുന്നു വിദ്വദ്വചനം. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വായ്, ലവണരസത്തോടുകൂടിയും മധുരിപ്പും പശയുള്ളതായിട്ടും കനത്തിട്ടും തണുത്തിട്ടും അരുചിയോടും കഫത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

ശോകാദ്യരോചകലക്ഷണം.

൩. അരോചകേ ശോകഭയാതിലോഭ
ക്രോധാദ്യഹൃദ്യാശുചിഗന്ധജേ സ്യാത്
സ്വാഭാവികഞ്ചാസ്യമഥാരുചിശ്ച
ത്രിദോഷജേ നൈകരസം ഭവേത്തു

ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും അതിലോഭം ഹേതുവായിട്ടും ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടും ഘ്രാണേന്ദ്രിയത്തിന്നു അഹിതങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടേയും അശുചിപദാർത്ഥങ്ങളുടേയും ഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന അരോചകമുള്ളവന്റെ മുഖം സ്വാഭാവികമായിരിക്കും. (വായിലെ രസത്തിന്നു യാതൊരു ഭേദവും ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു സാരം) ത്രിദോഷജമായ അരോചകത്തിന്നു അരുചിയും മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാരസങ്ങളും ഉണ്ടാകും. വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു ഹൃദയത്തിങ്കൽ വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വളരെ തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും മോഹവുമുണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു കഫത്തെ തുപ്പും. ത്രിദോഷജമായ അരോചകത്തിന്നു വളരെ വേദനയുണ്ടാകും. ആഗന്തുകമായിരിക്കുന്ന അരോചകത്തിന്നു മനസ്സിന്നു വ്യാകുലതയും മോഹവും ജഡതയുമുണ്ടാകും. ഭക്ഷിക്കണമെന്നു ആഗ്രഹമുള്ളപ്പോൾ അന്നത്തെ വെറുക്കുന്നതാകുന്നു അരുചി. ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥങ്ങളെപ്പോലും ഭക്ഷിപ്പാൻ കഴിയാതെയാകുന്നതു അനന്നാഭിലാഷം. അന്നത്തിന്റെ ശ്രവണത്തിങ്കലും സ്മരണത്തിങ്കലും ദർശനത്തിങ്കലും ഗന്ധത്തിങ്കലും സ്പർശനത്തിങ്കലും വെറുപ്പുണ്ടാകുന്നതിന്നു ഭക്തദ്വേഷമെന്നു പേർ. ഇപ്രകാരം അരോചകശബ്ദപ്രകാരം മൂന്നുവിധം രോഗങ്ങളെന്നു ചരകസുശ്രുതവചനങ്ങളിൽ കാണുന്നു. ഇതിനെപ്പറ്റിയുള്ള വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാരുടെ അഭിപ്രായത്തെ കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "പ്രക്ഷിപ്തം മുഖേ ചാന്നം ജന്തോർന്നസ്വദതേ മുഹുഃ അരോചകസ്സവിജ്ഞേയോ ഭക്തദ്വേഷമതശ്ശൃണു ചിന്തയിത്വാ തു മനസാ ദൃഷ്ട്വാ ശ്രുത്വാപി ഭോജനം ദ്വേഷമായാതി യോ ജന്തുർഭക്തദ്വേഷസ്സ

ഉച്യതേ യസ്യന്നേനമാവർത്തയേ ശോകേ്തപ്പുന്നമുച്യതേ കപിതസ്യമയോസ്യ യക്ഷ്മകേതനിരോധജഃ” ഇത്യാഹ സുഗമം.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അരോചകനിദാനം
സമാപ്തം.

ഛർദ്ദിനിദാനം.

൧. ദുഷ്ടൈർദ്ദോഷൈഃ പൃഥക്സർവൈർബ്ബീഭത്സാലോചനാദിഭിഃ
ഛർദ്ദയഃ പഞ്ചവിജ്ഞേയാ സ്താസാം ലക്ഷണമുച്യതേ

൨. അതിദ്രവൈരതിസ്നിഗ്ദ്ധൈരഹൃദ്യൈർല്ലവണൈരതി
അകാലേ ചാതിമാത്രൈശ്ച തഥാസാത്മ്യൈശ്ച ഭോജനൈഃ

൩. ശ്രമാദ്ഭയാത്തഥോദ്വേഗാ ദജീർണ്ണാൽകൃമിദോഷതഃ
നാര്യ്യാശ്ചാപന്നസത്വായാ സ്തഥാതിദ്രുതമശ്നതഃ

൪. ബീഭത്സൈർഹേതുഭിശ്ചാന്യൈർ ദ്രുതമുൽക്ലേശിതോബലാൽ
ഛാദയന്നാനനംവേഗൈ രർദ്ദയന്നംഗഭഞ്ജനൈഃ

൫. നിരുച്യതേഛർദ്ദിരിതി ദോഷോവക്ത്രംപ്രധാവതി

ഛർദ്ദി, വെവ്വേറെ ദുഷിച്ച വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും വാതാദികൾ ഒന്നായി ദുഷിച്ചു ഹേതുവായിട്ടും അറപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ദർശിക്കയോ അനുഭവിക്കയോ മറ്റോ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു. ഏറ്റവും ദ്രവങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഏറ്റവും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഹൃദയപ്രിയങ്ങളല്ലാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഏറ്റവും ഉപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അസമയത്തിങ്കൽ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രയായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശീലിക്കപ്പെടാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശ്രമം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ഉദ്വേഗം ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും കൃമിദോഷം ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭം ഹേതുവായിട്ടും ബദ്ധപ്പെട്ടു ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അറപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ദർശനം മുതലായവ ഹേതുവായിട്ടും ഉൽക്ലേശിക്കപ്പെട്ട ദോഷങ്ങൾ ബലാൽ വായിനെ മറയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്ന വേഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും അംഗഭംഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും മുഖത്തെ മറയ്ക്കയും അംഗങ്ങളെ അർദ്ദിപ്പിക്കയും ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടു ഇതിന്നു ഛർദ്ദി എന്നു പേരുണ്ടായി. ഇതു ദോഷം പുറപ്പെടുന്നതു വായിൽക്കൂടിയാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപലക്ഷണം.

ഹൃല്ലാസോൽഗാരരോധൗച പ്രസേകോലവണസ്തനു

൬. ദ്വേഷോന്നപാനേ ച ഭൃശം വമീനാംപൂർവ്വലക്ഷണം

ഛർദ്ദികൾ ഉണ്ടാവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ നെഞ്ഞുകലിപ്പു ഏമ്പക്കം ഇല്ലാതിരിക്ക വായിൽ വെള്ളംവരവു വളരെ ഉപ്പുരസം അന്നപാനത്തിങ്കൽ ഏറ്റവും വെറുപ്പ് ഇവ ഉണ്ടാകും.

വാതഛർദ്ദിലക്ഷണം.

൭. ഹൃൽപാർശ്വപീഡാമുഖശോഷശീർഷ
നാഭ്യർത്തികാസസ്വരഭേദതോദൈഃ
ഉൽഗാരശബ്ദപ്രബലംസഫേനം
വിച്ഛിന്നകൃഷ്ണംതനുകംകഷായം

൪. കൃച്ഛ്രേണ ചാല്പം മഹതാ ച വേഗേ
നാർത്തോനിലാച്ഛർദ്ദയതീഹ ദുഃഖം

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്ക ഹൃദയത്തിങ്കലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും. വായ്‌വരൾച്ച, തലനോവു്, നാഭിയിങ്കൽ വേദന, ചുമ, ഒച്ചയടപ്പു്, വയററിൽ കുത്തിനോവു് ഇവയും ഉണ്ടാകും; ഛർദ്ദിക്കുന്നതു അധികമായ ഏമ്പക്കത്തോടും ശബ്ദത്തോടും നരയോടും കൂടിയും മുറിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞും കറുത്തും കഷായരസത്തോടും വലുതായവേഗത്തോടുംകൂടിയും അല്പാല്പമായും ദുഃഖത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

പിത്തഛർദ്ദി ലക്ഷണം.

മൂർച്ഛാപിപാസാമുഖശോഷമൂർദ്ധ
താല്വക്ഷിസന്താപതമോഭ്രമാർത്തഃ
൫. പീതം ഭൃശോഷ്ണം ഹരിതം സതിക്തം
ധൂമ്രം ച പിത്തേന വമേത്സദാഹം

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്ക ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും വായ്‌വരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും. തലയും അണ്ണാക്കും കണ്ണും ചുടുകയും കണ്ണുതട്ടി ഇരുളുകയും ഭ്രമിക്കയും ചെയ്യും, ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഏററവും ചൂടോടുകൂടിയും പച്ചിലനിറമായിട്ടും കയ്ക്കുന്ന രസത്തോടുകൂടിയും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ദാഹത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും.

കഫഛർദ്ദിലക്ഷണം.

തന്ദ്രാസ്യമാധുര്യകഫപ്രസേക
സന്തോഷനിദ്രാരുചിഗൌരവാർത്തഃ
൬. സ്നിഗ്ദ്ധം ഘനം സ്വാദു കഫാദ്വിശുദ്ധം
സരോമഹർഷോല്പരുജം വമേത്തു

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്ക മടി, വായിൽ മധുരരസംതോന്നുക, കഫം തുപ്പുക, ഭക്ഷിച്ചതിന്റെ ശേഷം സന്തോഷം, ഉറക്കം, അരുചി, ശരീരത്തിനു ഘനം ഇവയുണ്ടാകും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു സ്നിഗ്ദ്ധമായും കൊഴുപ്പോടുകൂടിയും മധുരിച്ചിട്ടും ഏററവും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. ഛർദ്ദിക്കുമ്പോൾ രോമാഞ്ചവും അല്പമായ വേദനയുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതഛർദ്ദിലക്ഷണം.

ശൂലാവിപാകാരുചിദാഹതൃഷ്ണാ
ശ്വാസപ്രമോഹപ്രബലാപ്രസക്തം
൭. ഛർദ്ദിസ്ത്രിദോഷാല്ലവണാമ്ലനീല
സാന്ദ്രോഷ്ണരക്തം വമതാം നൃണാം സ്യാത്.

ഛർദ്ദി വാതാദികൾ മൂന്നുംകൂടി കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ വയററിൽ വേദന, അഗ്നിമാന്ദ്യം, അരുചി ചൂടു തണ്ണീർദാഹം ശ്വാസം മോഹം ഇവ പ്രബലങ്ങളായിട്ടുണ്ടാകും. കൂടക്കൂടെ ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു ലവണരസത്തോടുകൂടിയും പുളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും രക്തത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വിട്സ്വേദമൂത്രാംബുവഹാനി വായുഃ
സ്രോതാംസി സംരുദ്ധ്യ യദോർദ്ധ്വമേതി
൮. ഉത്സന്നദോഷസ്യ സമാചിതം തം
ദോഷം സമുദ്യമ്യ നരസ്യ കോഷ്ഠാൽ
വിണ്മൂത്രയോസ്തത്സമഗന്ധവർണ്ണം
തൃട്ശ്വാസഹിക്കാർത്തിയുതം പ്രസക്തം

൧൨. പ്രച്ഛർദ്ദയേദ്ദുഷ്ടമിവാതിവേഗാ
ത്തയാർദ്ദിതശ്ചാശുവിനാശമേതി.

എപ്പോൾ വായു ദോഷകോപത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നവന്റെ മലം, വിയർപ്പ്, മൂത്രം, ജലം ഇവയെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ തടുത്തു അധികമായി വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ പിത്തത്തെയോ കഫത്തെയോ ഇളക്കി മേല്പോട്ടു പുറപ്പെടുന്നുവോ അപ്പോൾ അവന്റെ കോഷ്ഠത്തിൽനിന്നു മലമൂത്രങ്ങളുടെ ഗന്ധവർണ്ണങ്ങളോടുകൂടിയ ഛർദ്ദിയുണ്ടാകും. തണ്ണീർദാഹം, ശ്വാസം, ഇക്കിൾ ഇവയുമുണ്ടാകും. വളരെ വേഗത്തോടുകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു ദുഷിച്ചതായിരിക്കും. ഈ ഛർദ്ദിയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ ഉടനെ മരണത്തെ പ്രാപിക്കും.

ആഗന്തുകഛർദ്ദിലക്ഷണം.

ബീഭത്സജാദൌഹൃദജാമജാ ച
അസാത്മ്യജാ ച ക്രിമിജാ ച യാ ഹി
൧൩. സാ പഞ്ചമീ താം ച വിഭാവയേച്ച
ദോഷോച്ഛ്രയേണൈവ യഥോക്തമാദൌ.

അറപ്പു തോന്നുന്നതായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ദർശിക്കയോ ഭക്ഷിക്കയോ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭം ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും അസാത്മ്യസേവനം ഹേതുവായിട്ടും ക്രിമി ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ഛർദ്ദി അഞ്ചാമത്തതാകുന്നു. എന്നാൽ അതിന്റെ ദോഷഭേദപ്രകാരം മുമ്പു അതാതുദോഷങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ക്രിമിഛർദ്ദിലക്ഷണം

൧൪. ശൂലഹൃല്ലാസബഹുലാ ക്രിമിജാ ച വിശേഷതഃ
ക്രിമിഹൃദ്രോഗലിംഗേന ലക്ഷണേന ച ലക്ഷിതാ.

ക്രിമിഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്കു വയറ്റിൽ അധികമായ വേദനയും ഓക്കലിപ്പും ഉണ്ടാകും. ക്രിമികൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാം.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൫. ക്ഷീണസ്യയാഛർദ്ദിരതിപ്രസക്താ
സോപദ്രവാശോണിതപൂയയുക്താ
സചന്ദ്രികാംതാംപ്രവദേദസാദ്ധ്യാം
സാദ്ധ്യാംചികിത്സേന്നിരുപദ്രവാംച.

ക്ഷീണനായിരിക്കുന്നവന്നു കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി എല്ലായ്പ്പോഴുമുള്ള ഛർദ്ദി അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എന്നാൽ ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതിൽ രക്തവും പഴുപ്പും മയിൽപീലിയുടെ കണ്ണുപോലെ ഇരിക്കുന്ന കണ്ണുകൂടി ഉണ്ടായിരിക്കണം. കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ ഛർദ്ദി സാദ്ധ്യമാകയാൽ അതിന്നു ചികിത്സിക്കേണ്ടതാകുന്നു. താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഛർദ്ദിയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. കാസശ്വാസജ്വരഹിക്കാതൃഷ്ണാവൈചിത്ത്യമേവച ഹൃദ്രോഗസ്തമകശ്ചൈവ ജ്ഞേയാശ്ഛർദ്ദേരുപദ്രവാഃ ചുമ, ശ്വാസം, പനി, ഇക്കിൾ, തണ്ണീർദാഹം, തലതിരിച്ചിൽ, ഹൃദ്രോഗം, കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക ഇതുകൾ ഛർദ്ദിയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഛർദ്ദിനിദാനം

സമാപ്തം.

തൃഷ്ണാനിദാനം.

൧. ഭയശ്രമാഭ്യാം ബലസംക്ഷയാദ്വാ
ഊർദ്ധ്വം ചിതം പിത്തവിവർദ്ധനൈശ്ച
പിത്തം സവാതം കുപിതം നരാണാം
താലുപ്രപന്നം ജനയേത്പിപാസാം.

ഭയംകൊണ്ടും ശ്രമംകൊണ്ടും ബലക്ഷയംകൊണ്ടും പിത്തപ്രകോപകങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരവിഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും വാതവും പിത്തവും കോപിച്ചു മേല്പോട്ടു ഗമിച്ചു അണ്ണാക്കിൽ ചെന്നിട്ടു തൃഷ്ണ എന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. താലുശബ്ദംകൊണ്ടു ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡം മുതലായവയേയും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം. ഇങ്ങനെ ഉണ്ടാകുന്ന പിപാസാരോഗങ്ങൾ. ചരകത്തിൽ ഇതിനെ പറയുന്നതു ജലവാഹിനികളായിരിക്കുന്ന സിരകളെ(നാക്കു, കഴുത്തു, അണ്ണാക്കു, ക്ലോമമെന്ന മാംസപിണ്ഡം) സംശോഷിപ്പിച്ചു ഏറ്റവും ബലത്തോടുകൂടിയ തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു.

അനേകപ്രകാരതൃഷ്ണാസംപ്രാപ്തി.

൨. സ്രോതസ്സ്വപാം വാഹിഷു ദൂഷിതേഷു
ദോഷൈശ്ച തൃട് സംഭവതീഹ ജന്തോഃ
തിസ്രഃ സ്മൃതാസ്താഃ ക്ഷതജാ ചതുർത്ഥീ
ക്ഷയാത്തഥാന്യാ ഹ്യാമസമുദ്ഭവാ ച

൩. ഭക്തോദ്ഭവാ സപ്തമികേതി താസാം
നിബോധ ലിംഗാന്യനുപൂർവ്വശസ്തു

ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ അനേകപ്രകാരങ്ങൾ (അന്നം, കഫം, ആമദോഷം) ആകുന്ന ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ തൃഷ്ണയുണ്ടാകുന്നു. തൃഷ്ണ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ആമദോഷംകൊണ്ടും അന്നം ഹേതുവായിട്ടും സംഭവിക്കുന്നതാകയാൽ ഏഴുവിധമാകുന്നു. ഇവയിൽ ആദിയിൽ പറഞ്ഞ നാലു തൃഷ്ണകളും സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളും ശേഷം മൂന്നു തൃഷ്ണകളും കഷ്ടസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു.

വാതതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ക്ഷാമാസ്യതാ മാരുതസംഭവായാം
തോദസ്തഥാ ശംഖശിരസ്സു ചാപി

൪. സ്രോതോനിരോധോ വിരസം ച വക്ത്രം
ശീതാഭിരദ്ഭിശ്ച വിവൃദ്ധിമേതി

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ മുഖത്തിനു വാട്ടവും ക്ഷീണവും ശംഖ ശിരസ്സുകളിൽ കുത്തിനോവും ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾക്കു തടവും വായിൽ രസമില്ലായ്കയും തണുത്ത വെള്ളം കുടിച്ചാൽ വർദ്ധിക്കുകയും ഉണ്ടാകും. ചകാരപ്രയോഗംകൊണ്ടു ചരകത്തിൽ പറയപ്പെട്ട നിദ്രാനാശത്തെയും ഗ്രഹിക്കണം. ചരകത്തിൽ 'നിദ്രാനാശശ്ശിരസോ ഭ്രമശ്ച ശോഷോ മുഖസ്യ' എന്നു പറയുന്നു.

പിത്തതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

മൂർച്ഛാന്നവിദ്വേഷവിലാപദാഹാ
രക്തേക്ഷണത്വം പ്രതതശ്ച ശോഷഃ

൫. ശീതാഭിനന്ദാ മുഖതിക്തതാ ച
പിത്താത്മികായാം പരിധൂപനം ച

തൃഷ്ണാനിദാനം ([illegible])

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ മൂർഛയും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും പ്രലാപവും ദാഹവും കണ്ണുകളെല്ലാടത്തും ചുവന്നിരിക്കയും ദേഹം ശോഷിക്കയും തണുത്ത പദാർത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും വായിൽ കയ്പുരസവും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. ചരകപ്രയോഗങ്ങളും മലമൂത്രാദികൾ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുമെന്നും ഗ്രഹിക്കണം.

കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ബാഷ്പാവരോധാൽകഫസംവൃതേഗ്നൌ
തൃഷ്ണാബലാസേനഭവേത്സതേന
൧൫. നിദ്രാഗുരുത്വംമധുരാസ്യതാ ച
തൃഷ്ണാർദ്ദിതഃശുഷ്യതിചാതിമാത്രം

സ്വാദേറിയ സ്നിഗ്ദ്ധപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു കുപിതമായ കഫം ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ ജഠരാഗ്നിയെ മറച്ചുവെച്ചാൽ കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട ബാഷ്പത്തോടുകൂടിയതും അധോഗതവുമായ അഗ്നിയുടെ ഉഷ്ണം ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ശോഷിപ്പിക്കയും അതുഹേതുവായിട്ട കഫതൃഷ്ണ സംഭവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. കോപം ഉദകംപോലെ വർദ്ധിച്ചും ഇരിക്കുന്ന കഫത്തിനു തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുവാൻ തക്ക ശക്തി ഇല്ലായ്കയാൽ കഫതൃഷ്ണയെന്നൊരു ഭേദം ഇല്ലെന്നു ഒരു പക്ഷമുണ്ടു. വാതപിത്തങ്ങൾ മാത്രമേ തൃഷ്ണാകർത്തൃകളുള്ളു എന്നതിനെപ്പറ്റി ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "നഹ്യൃതേ അനിലാൽ പിത്താദ്വാ തർഷസംഭവഃ [illegible]" പിത്തവും വായുവും കൂടാതെ തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകുന്നതല്ല സർവ്വരോഗങ്ങളിലും അവ രണ്ടുമാത്രം ഹേതുക്കൾ. ഇനി സുശ്രുതനിൽ പറഞ്ഞ ഭാഗത്തേയും കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "[illegible] തൃഷ്ണാപ്രജായതേ" എന്നുള്ളതു പിത്തവും വായുവും ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ശോഷിപ്പിക്കയും അതിനിമിത്തം തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു. ചരകാചാര്യർ മേൽപ്പറഞ്ഞ വാക്യംകൊണ്ടു കഫതൃഷ്ണയെ നിഷേധിക്കയും സുശ്രുതാചാര്യർ അതിനെ പരിഗ്രഹിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. കഫതൃഷ്ണയെപ്പറ്റി വാഗ്ഭടൻ പറയുന്നതു ഏതെന്നാൽ കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുമെന്നാകുന്നു. ഇനി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്ലോകത്തെകൂടി ഇവിടെ ചേർക്കാം. "[illegible]" മധുരം, പുളി, ഉപ്പ് ഇവയെക്കൊണ്ടും അതിസ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളെക്കൊണ്ടും കുപിതമായ കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി ജലത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളെ പ്രാപിച്ചു തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ ഉറക്കവും തലയ്ക്കു കനവും വായിൽ മധുരരസവും ഉണ്ടാകും. കഫതൃഷ്ണയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവന്റെ ശരീരം ഏറ്റവും ചടച്ചും [illegible] വാഗ്ഭടമതപ്രകാരമുള്ള കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "[illegible]" കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയുടെ ലക്ഷണം തലയ്ക്കു കനം [illegible] വായിൽ മധുരമുണ്ടാക [illegible] കഫത്തെ [illegible] അധികമായ ഉറക്കം [illegible] തൃഷ്ണ കഫജയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ക്ഷതതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ക്ഷതസ്യരുക്ശോണിതനിർഗ്ഗമാഭ്യാം
തൃഷ്ണാചതുർത്ഥീക്ഷതജാമതാതു

ശസ്ത്രം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ക്ഷതം ഉണ്ടായവനു വേദനയും രക്തസ്രാവവും ഉണ്ടാകയും അതു ഹേതുവായിട്ട ദാഹം ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും ആ തൃഷ്ണ ക്ഷതജയാകുന്നു.

ക്ഷയതൃഷ്ണാലക്ഷണം..

രസക്ഷയാദ്യാക്ഷയസംഭവാ സാ
തയാഭിഭൂതശ്ചനിശാദിനേഷു
പേപീയതേംഭഃസസുഖംനയാതി
താംസന്നിപാതാദിതികേചിദാഹുഃ

(൧൪) തൃഷ്ണാനിദാനം

൮. രസക്ഷയോക്താനി ച ലക്ഷണാനി
തസ്യാമശേഷേണ ഭിഷഗ്വ്യവസ്യേൽ

രസധാതുക്ഷയംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണ ക്ഷയജയാകുന്നു. ക്ഷയതൃഷ്ണയുള്ളവൻ അഹോരാത്രം കൂടക്കൂടെ വെള്ളം കുടിക്കും എന്നാലും അവന്ന തൃപ്തിയുണ്ടാകയില്ല ചിലർ ഈ തൃഷ്ണയെ സന്നിപാതജയാകുന്നു എന്ന പറയുന്നു- ക്ഷതതൃഷ്ണയിങ്കൽ രസധാതുക്ഷയത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ട എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും കാണാം. എന്നാൽ അവകളെ വൈദ്യൻ തിരിച്ചറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു. രസധാതുക്ഷയലക്ഷണങ്ങൾ സുശ്രുതത്തിങ്കലുണ്ട്. അവയെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "രസക്ഷയേ ഹൃൽപീഡാ കമ്പശൂന്യതാസ്തൃഷാ ച" രസധാതുക്ഷയത്തിന്റെ ലക്ഷണം ഹൃദയവേദനയും വിറയലും ശോഷശോഷവും തൃണ്ണിർദ്ദാഹവുമാകുന്നു.

ആമതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ത്രിദോഷലിംഗാമസമുത്ഭവാ ച
ഹൃച്ഛൂലനിഷ്ഠീവനസാദകർത്രീ

ആമദോഷംകൊണ്ടും തൃഷ്ണയുണ്ടാകും അതിന്ന ത്രിദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും കാണും- ഹൃദയത്തിന്ന വേദനയും കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും ദേഹത്തിന്ന തളർച്ചയുംകൂടി ഉണ്ടാകും.

അന്നതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

൯. സ്നിഗ്ദ്ധംതഥാമ്ലംലവണഞ്ചഭുക്തം
ഗുർവന്നമേവാശുതൃഷാംകരോതി.

മെഴുക്കുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ലവണരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തൃഷ്ണയുണ്ടാകുന്നു അതിന്ന അന്നതൃഷ്ണ എന്ന പേർ [illegible]. [illegible] ഉപസർഗ്ഗതൃഷ്ണ ഏഴാമതാകുന്നു. ആദ്യമതത്തിന്റെ അഭിപ്രായങ്ങൾ കഫതൃഷ്ണ ആമജതൃഷ്ണയിലും ക്ഷതതൃഷ്ണയും അന്നതൃഷ്ണ വാതതൃഷ്ണയിലും ചേർന്നുപോയി എന്നാകുന്നു.

ഉപസർഗ്ഗതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

൧൦. ദീനസ്വരഃപ്രതാമ്യൻ ദീനാസ്യഃശുഷ്കഗലതാലുഃ
ഭവതിഖലുയോപസർഗ്ഗാൽ തൃഷ്ണാസാശോഷിണീകഷ്ടാ
൧൧. ജ്വരമേഹക്ഷയശോഷശ്വാസാദ്യുപസൃഷ്ടദേഹാനാം.

പനി മേഹം ക്ഷയം ശോഷം ശ്വാസം മുതലായ രോഗങ്ങൾ ഉള്ളവർക്ക് ഉണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണ ഉപസർഗ്ഗജയാകുന്നു അതു രോഗത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ട് കഷ്ടസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു, അതിന്റെ ലക്ഷണം ഒച്ചക്കുറവും പരിഭ്രമവും മുഖവാട്ടവും തൊണ്ടയും അണ്ണാക്കും ഉണങ്ങുകയും ആകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സർവാസ്ത്വതിപ്രസക്താ രോഗകൃശാനാം വമിപ്രയുക്താനാം
ഘോരോപദ്രവയുക്താസ്തൃഷ്ണാമരണായവിജ്ഞേയാഃ

വാതജ മുതലായ തൃഷ്ണകളും അധികം വർദ്ധിച്ച തൃഷ്ണകളും ശർദ്ദിയുള്ളവർക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയും രോഗംകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നവർക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയും ഭയങ്കരങ്ങൾ മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ തൃഷ്ണയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേരളഭാഷാവിരചിതേ നാമചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ തൃഷ്ണാനിദാനം സമാപ്തം.

മൂർച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസ നിദാനം.

൧. ക്ഷീണസ്യ ബഹുദോഷസ്യ വിരുദ്ധാഹാരസേവിനഃ
വേഗാഘാതാദഭിഘാതാദ്ധീനസത്വസ്യ വാ പുനഃ

൨. കരണായതനേഷൂഗ്രാ ബാഹ്യേഷ്വാഭ്യന്തരേഷു ച
നിവിശന്തേ യദാ ദോഷാസ്തദാ മൂർച്ഛന്തി മാനവാഃ

ക്ഷീണനുള്ളവനും വിപുലങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളോടുകൂടിയവനും വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ആഹാരത്തെ സേവിക്കുന്നവനും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വടിമുതലായവകൊണ്ടു അടിയേൽക്ക ഹേതുവായിട്ടും സത്വഗുണത്തോടുകൂടാത്തവനും ആകുന്ന മൂർച്ഛയുണ്ടാകുന്നതു. അവന്റെ മനസ്സിനു ആശ്രയങ്ങളായിരിക്കുന്ന ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും മനസ്സിനെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിലും എപ്പോൾ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ പ്രവേശിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ അവനു മൂർച്ഛയുണ്ടാകുന്നതു.

൩. സംജ്ഞാവഹാസു നാഡീഷു പിഹിതാസ്വനിലാദിഭിഃ
തമോഭ്യുപൈതി സഹസാ സുഖദുഃഖവ്യപോഹകൃൽ

൪. സുഖദുഃഖവ്യപോഹാച്ച നരഃ പതതി കാഷ്ഠവൽ
മോഹോമൂർച്ഛേതിതാമാഹുഃഷഡ്വിധാസാപ്രകീർത്തിതാ

൫. വാതാദിഭിഃശോണിതേന മദ്യേനച വിഷേണച
ഷൾസ്വപ്യേതാസുപിത്തന്തു പ്രഭുത്വേനാവതിഷ്ഠതേ

മേൽ പറയപ്പെട്ട പ്രകാരമുള്ള മനുഷ്യന്റെ സംജ്ഞയെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളും നാഡികളും സ്രോതസ്സുകളും വാതാദികളാൽ മറയ്ക്കപ്പെടുമ്പോൾ അജ്ഞാനം ഹേതുവായിരിക്കുന്ന തമോഗുണം വർദ്ധിക്കയും ഉടനെ അവന്റെ സുഖദുഃഖങ്ങളിലുള്ള അറിവു നശിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അപ്രകാരം സുഖദുഃഖങ്ങളിലുള്ള അറിവു നശിക്കുമ്പോൾ അവൻ തടിപോലെ വീഴുന്നു. ഈ മോഹത്തെ വൈദ്യന്മാർ മൂർച്ഛയെന്നു പറയുന്നു. മൂർച്ഛ വാതാദിദോഷങ്ങൾ പ്രത്യേകമായി കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടും രക്തം ഹേതുവായിട്ടും മദ്യം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ആറുവിധമായ മൂർച്ഛകളിലും പിത്തം വ്യാപിച്ചു നിൽക്കുന്നതുകൊണ്ടും ചികിത്സ അധികമായി ശീതോപചാരത്തോടുകൂടിയതാകയും ഈ മൂർച്ഛ പിത്തമൂലപ്രയോജനമെന്നു എന്നു തന്ത്രാന്തരവചനമുണ്ടു.

പൂർവ്വരൂപം.

൬. ഹൃൽപീഡാ ജൃംഭണംഗ്ലാനി സ്സംജ്ഞാദൌർബ്ബല്യമേവച
സർവ്വാസാംപൂർവ്വരൂപാണി യഥാസ്വന്താംവിഭാവയേൽ

മൂർച്ഛകൾ ഉണ്ടാവാൻ പോകുമ്പോൾ ഹൃദയത്തിനു പീഡയും കോട്ടുവായകളും തളർച്ചയും സംജ്ഞാനാശവും ഉണ്ടാകും. മൂർച്ഛകളിലെ വാതാദിദോഷങ്ങളെ അതാതു ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളുകയും വേണം.

വാതമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൭. നീലംവായദിവാകൃഷ്ണ മാകാശമഥവാരുണം.
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി ശീഘ്രഞ്ചപ്രതിബുദ്ധ്യതേ

൮. വേപഥുശ്ചാംഗമർദ്ദശ്ച പ്രപീഡാഹൃദയസ്യച
കാർശ്യംശ്യാവാരുണാച്ഛായാ മൂർച്ഛായാംവാതസംഭവേ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർച്ഛയിൽ ആകാശത്തെ നീലവർണ്ണമായിട്ടും കറുത്തതായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കണ്ടുകൊണ്ടു മോഹിക്കയും ചെയ്യും. ഉടനെതന്നെ ബോധമുണ്ടാകും. വിറയലും ദേഹത്തിനു കഴപ്പും ഹൃദയത്തിനു പീഡയും ഉണ്ടാകും. ശരീരം കൃശമായി കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കും.

(൯) മൂർച്ഛാരോഗനിദാനസമ്പ്രാപ്തിനിദാനം

പിത്തമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൯. രക്തം ഹരിതവർണ്ണം വാ വിയത്പീതമഥാപി വാ
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി സസ്വേദശ്ച പ്രബുദ്ധ്യതേ.

൧൦. സപിപാസസ്സസന്താപോ രക്തപീതാകുലേക്ഷണഃ
ഭിന്നവർച്ചാസ്സപീതാഭോ മൂർച്ഛായെ പിത്തസംഭവേ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർഛയെത്തിൽ ആകാശത്തെ രക്തവർണ്ണമായിട്ടോ പച്ചനിറമായിട്ടോ മഞ്ഞനിറമായിട്ടോ കാണുകയും മോഹിക്കയുംചെയ്യും വിയർപ്പു് തണ്ണീർദാഹം സന്താപം ഇവയോടുകൂടിയവനായിട്ടു ബോധത്തെയും പ്രാപിക്കും. കണ്ണുകൾ രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ പതറിയിട്ടോ ഇരിക്കും. മലം ഇളകിപ്പോകും ദേഹവും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും.

കഫമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൧൧. മേഘസങ്കാശമാകാശ മാവൃതം വാ തമോഘനൈഃ
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി ചിരാച്ചപ്രതിബുദ്ധ്യതേ

൧൨. ഗുരുഭിഃപ്രാവൃതൈരംഗൈര്യഥൈവാർദ്രേണ ചർമ്മണാ
സപ്രസേകസ്സഹൃല്ലാസോ മൂർച്ഛായെ കഫസംഭവെ

കഫംകൊണ്ടുള്ള മൂർഛയിൽ ആകാശം മേഘവർണ്ണമായിട്ടോ അന്ധകാരത്താലോ മേഘത്താലോ മറയപ്പെട്ടതായിട്ടോ കണ്ടിട്ടു മോഹിക്കയും വളരെനേരംകൊണ്ടു ബോധംലഭിക്കയും ചെയ്യും നനഞ്ഞതായ തോൽ വരിഞ്ഞുകെട്ടിയതുപോലെ ശരീരത്തിനു ഘനംതോന്നും വായിൽകൂടി വെള്ളംവരും നെഞ്ഞുകലക്കിപ്പുണ്ടാകും

സന്നിപാതമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൧൩. സർവ്വാകൃതിസ്സന്നിപാതാ ദപസ്മാര ഇവാഗതഃ
സജന്തും പാതയത്യാശു വിനാബീഭത്സചേഷ്ടിതൈഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർഛയിൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും അപസ്മാരം വന്നിരിക്കുന്നവൻ എന്നു തോന്നും ആയതു പുരുഷനെ ഉടനെ വീഴിക്കും അപസ്മാരത്തിലെന്നപോലെ നുരയെ ഛർദ്ദിക്ക, പല്ലുകടിക്ക, കണ്ണുരുട്ടുക മുതലായ വികൃതചേഷ്ടകൾ കാണുകയില്ല

രക്തമൂർച്ഛാസമ്പ്രാപ്തി.

൧൪. പൃഥിവ്യാപസ്തമോരൂപം രക്തഗന്ധസ്തന്മയഃ
തസ്മാദ്രക്തസ്യ ഗന്ധേന മൂർച്ഛന്തി ഭുവി മാനവാഃ

൧൫. ദ്രവ്യസ്വഭാവ ഇത്യേകേ ദൃഷ്ട്വായദഭിമുഹ്യതി

ഭൂമിയും ജലവും തമോരൂപമാകുന്നു രക്തഗന്ധം തന്മയമാകുന്നു അതിനാൽ രക്തഗന്ധംകൊണ്ടു ഭൂമിയിൽ തമോഗുണത്തോടുകൂടിയ മനുഷ്യർ മൂർഛയെ പ്രാപിക്കുന്നു. രക്തത്തിന്റെ ദർശനമാത്രത്തിലും മൂർഛയുണ്ടാകുന്നതു ഇതു ദ്രവ്യസ്വഭാവമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു

വിഷമദ്യമൂർച്ഛകൾ.

ഗുണാസ്തീവ്രതരത്വേന സ്ഥിതാസ്തു വിഷമദ്യയോഃ

൧൬. തഏവ തസ്മാത്താഭ്യാന്തു മോഹൗ സ്യാതാം യഥേരിതൗ

വിഷമദ്യങ്ങളിൽ ലഘുത്വം; ആശു (ഉടനെ കാര്യത്തെ ചെയ്യുന്നതു) വിശദം വ്യവായി (വ്യാപനശീലം) തീക്ഷ്ണം, വികാശി (ധാതുക്കളെ വേർപെടുത്തുന്നതു) സൂക്ഷ്മം; ഉഷ്ണം; അനിർദ്ദേശ്യരസം (നിർദ്ദേശിക്കപ്പെടാൻ കഴിയാത്ത രസം); ഇങ്ങനെ തീവ്രതരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പത്തുഗുണങ്ങൾ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു ഗുണങ്ങളെ വിവരിക്കുന്നതായ ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു ലഘ്വാശുവിശദംവ്യവായി തീക്ഷ്ണംവികാശിസൂക്ഷ്മമുഷ്ണമനിർദ്ദേശ്യരസമേതദ്ഗുണയുക്തം വിഷം തദ്വദ്യു: മേൽപറഞ്ഞ ഗുണങ്ങൾ ശൈത്യം മുതലായവ

യിലും ഉണ്ടെങ്കിലും അവ്യക്തങ്ങളാകുന്നു. വിഷദ്രവ്യങ്ങളിൽ ഉള്ളവ തീവ്രതരങ്ങളും ആകുന്നു. അതിനാൽ രക്തം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു മോഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. വിഷദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു മോഹം ഉണ്ടാകുന്നു. വിഷം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മോഹം ഒരിക്കലും പോകുന്നില്ല. മദ്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മോഹം മദ്യം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷം ശമിക്കയും ചെയ്യുന്നു. വിഷത്തിലും മദ്യത്തിലുമുള്ള ഗുണങ്ങൾ പത്തെണ്ണത്തെപ്പറ്റി തന്ത്രാന്തരവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു 'യേ വിഷസ്യ ഗുണാഃ പ്രോക്താഃ സന്നിപാതപ്രകോപണാഃ തഏവ മദ്യേ ദൃശ്യന്തേ വിഷേ തു ബലവത്തരാഃ'' എന്നുള്ള പ്രമാണപ്രകാരം ചില ഗുണങ്ങൾ വിഷത്തിൽ ഉള്ളവ മദ്യത്തിലുമുണ്ട്. എന്നാൽ വിഷത്തിലുള്ള ആ വക ഗുണങ്ങൾ മദ്യത്തിലുള്ള ഗുണങ്ങളേക്കാൾ ഏറ്റവും ബലമുള്ളവയാകുന്നു.

രക്തമദ്യവിഷമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

സ്തബ്ധാംഗദൃഷ്ടിസ്ത്വസൃജാ ഗൂഢോച്ഛ്വാസശ്ച മൂർച്ഛിതഃ

൧൭. മദ്യേന വിലപൻ ശേതേ നഷ്ടവിഭ്രാന്തമാനസഃ
ഗാത്രാണി വിക്ഷിപൻ ഭൂമൗ ജരാം യാവന്ന യാതി തൽ.

൧൮. വേപഥുസ്വപ്നതൃഷ്ണാഃ സ്യുസ്തമശ്ച വിഷമൂർച്ഛിതേ
വേദിതവ്യം തീവ്രതരം യഥാസ്വം വിഷലക്ഷണൈഃ

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർച്ഛയിൽ ശരീരവും കണ്ണുകളും സ്തംഭിച്ചിരിക്കും. ശ്വാസം അസ്പഷ്ടമായിരിക്കും. മദ്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർച്ഛയുടെ ലക്ഷണം അസംബന്ധമായ വചനത്തോടും ഓർമ്മയില്ലാതെ ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മനസ്സോടുംകൂടി കിടക്കുക; കയ്യും കാലും നിലത്തിട്ടു തല്ലുക ഇവയാകുന്നു. മദ്യം ദഹിക്കുന്നതുവരെ ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കും. വിഷം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർച്ഛയിൽ വിറയലും അധികമായ ഉറക്കവും ദാഹവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണിരുട്ടിക്കയും ചെയ്യും. മൂല ... വിഷലക്ഷണത്തിലുണ്ടെങ്കിൽ ... പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ മൂർച്ഛയുണ്ടാകും.

മൂർച്ഛാദിഭേദം.

൧൯. മൂർച്ഛാ പിത്തതമഃപ്രായാ രജഃപിത്താനിലാദ്ഭ്രമഃ
ചക്രവദ്ഭ്രമതോ ഗാത്രം ഭൂമൗ പതതി സർവ്വദാ

൨൦. ഭ്രമരോഗസ്ത്രിധാ ജ്ഞേയോ രജഃപിത്താനിലാത്മകഃ
തമോവാതകഫാത്തന്ദ്രാ നിദ്രാ ശ്ലേഷ്മതമോഭവാ.

പിത്തവും തമോഗുണവും കൂടി മൂർച്ഛയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. രജോഗുണവും പിത്തവും വാതവും ചേർന്ന് ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഭ്രമം ഉള്ളവന്റെ ശരീരം ചക്രംപോലെ ചുറ്റുകയും ഭൂമിയിൽ വീഴുകയും ചെയ്യുന്നു. ... ഇതു വാതപിത്തങ്ങൾ രജോഗുണത്തോടുകൂടി കോപിക്കയാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. തമോഗുണവും വാതവും കഫവുംകൂടി തന്ദ്രിയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. തമോഗുണവും കഫവുംകൂടി നിദ്രയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

തന്ദ്രാലക്ഷണം.

൨൧. ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷ്വസംവിത്തിർഗ്ഗൌരവം ജൃംഭണം ക്ലമഃ
നിദ്രാർത്തസ്യേവ യസ്യേഹാ തസ്യ തന്ദ്രാം വിനിർദ്ദിശേൽ.

നിദ്രകൊണ്ടു പരവശനായിരിക്കുന്നവനെ എന്നപോലെ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ സ്വവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുക, ശരീരത്തിനു ഘനം ഉണ്ടാകുക, കോട്ടുവാ വിടുക, ക്ഷീണം തളരുക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവനു തന്ദ്രിയുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈ ... നിദ്രയ്ക്കും തന്ദ്രിക്കും തമ്മിൽ ഭേദമില്ലെന്നു വിചാരിപ്പാൻ ... തന്ദ്രിയുടെയും നിദ്രയുടെയും ഭേദത്തെപ്പറ്റി പറയാം; നിദ്രയെപ്പറ്റി ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം കാണുന്നു "യദാ തു മനസി ക്ലാന്തേ കർമ്മാത്മാനഃ ക്ലമാന്വിതാഃ വിഷയേഭ്യോ നിവർത്തന്തേ തദാ സ്വപിതി മാനവഃ" എന്നപ്രകാരം മനസ്സു തളരുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ക്ഷീണത്തോടുകൂടി സ്വവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു നിവർത്തിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ മനുഷ്യൻ ഉറങ്ങുന്നു

ക്കുന്നു. ഒരു ഗ്രന്ഥകർത്താവു നിദ്രയിൽ ഇന്ദ്രിയമനസ്സുകൾക്കു മോഹമുണ്ടാകുന്നു എന്നും തന്ദ്രയിൽ ഇന്ദ്രിയത്തിന്നു മാത്രമെ മോഹമുണ്ടാകുന്നുള്ളൂ എന്നും പറയുന്നു.

സന്ന്യാസത്തിന്നു മൂർച്ഛാദികളിൽനിന്നുള്ള ഭേദം

൨൨. ദോഷേഷു മദമൂർച്ഛായാഃ കൃതവേഗേഷു ദേഹിനാം
സ്വയമേവോപശാമ്യന്തി സന്ന്യാസോ നൌഷധൈർവിനാ.

മദവും മൂർച്ഛയും ദോഷങ്ങളുടെ വേഗങ്ങൾ ശമിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ഔഷധങ്ങളോടുകൂടാതെ തന്നെതന്നെ ശമിക്കും; സന്ന്യാസം ഔഷധത്തോടുകൂടാതെ ശമിക്കില്ല.

സന്ന്യാസലക്ഷണം.

൨൩. വാഗ്ദേഹമനസാംചേഷ്ടാമാക്ഷിപ്യാതിബലാമലാഃ
സന്ന്യസ്യന്ത്യബലംജന്തും പ്രാണായതനമാശ്രിതാഃ

൨൪. സനാസന്ന്യാസസന്ന്യസ്തഃ കാഷ്ഠീഭൂതോമൃതോപമഃ
പ്രാണൈർവിമുച്യതേശീഘ്രം മുക്ത്വാസദ്യഃഫലാംക്രിയാം.

അതിബലത്തോടുകൂടിയ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചുകൂടി പ്രാണസ്ഥാനത്തെ ആശ്രയിച്ചു വാക്കിന്റെയും ദേഹത്തിന്റെയും മനസ്സിന്റെയും പ്രവൃത്തിയെ നശിപ്പിച്ചു ബലമില്ലാത്തവർക്കു സന്ന്യാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. സന്ന്യാസത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്ന പുരുഷൻ തടിപോലെ നിശ്ചേഷ്ടനായി മൃതതുല്യനായി കിടക്കും; ഉടനെ ഫലത്തെ ചെയ്യുന്നതായ ചികിത്സയെ ചെയ്തില്ല എങ്കിൽ പെട്ടെന്നു മരിക്കയും ചെയ്യും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതെ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ മൂർച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസനിദാനം
സമാപ്തം.

പാനാത്യയപരമദപാനാജീർണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം.

൧. യേ വിഷസ്യ ഗുണാഃ പ്രോക്താസ്തേഽപി മദ്യേ പ്രതിഷ്ഠിതാഃ
തേന മിഥ്യോപയുക്തേന ഭവത്യുഗ്രോ മദാത്യയഃ

൨. കിന്തു മദ്യം സ്വഭാവേന യഥൈവാന്നം തഥാ സ്മൃതം
അയുക്തിയുക്തം രോഗായ യുക്തിയുക്തം യഥാമൃതം.

൩. പ്രാണാഃ പ്രാണഭൃതാമന്നം തദയുക്ത്യാ നിഹന്ത്യസൂൻ
വിഷം പ്രാണഹരം തച്ച യുക്തിയുക്തം രസായനം

൪. വിധിനാ മാത്രയാ കാലേ ഹിതൈരന്നൈര്യഥാബലം
പ്രഹൃഷ്ടോ യഃ പിബേന്മദ്യം തസ്യ സ്യാദമൃതോപമം.

൫. സ്നിഗ്ദ്ധൈസ്തദന്നൈർമാംസൈശ്ച ഭക്ഷ്യൈശ്ച സഹ സേവിതം
ഭവേദായുഃപ്രകർഷായ ബലായോപചയായ ച.

൬. കാമ്യതാ മനസസ്തുഷ്ടിസ്തേജോ വിക്രമ ഏവ ച
വിധിവത്സേവ്യമാനേ തു മദ്യേ സന്നിഹിതാ ഗുണാഃ

വിഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളായി പറയപ്പെട്ട എല്ലാ ഗുണങ്ങളും മദ്യത്തിലും ഉണ്ട്. അതിനാൽ വിധിക്കു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ പാനംചെയ്യപ്പെടുന്ന [illegible] വലുതായിരിക്കുന്ന മദാത്യയം ഉണ്ടാകുന്നു. വിഷത്തിന്റെ ഗുണങ്ങൾ മദ്യത്തിലുണ്ടെങ്കിൽ ആ മദ്യം വിഷംപോലെ [illegible] എന്നാൽ അതിനെപ്പറ്റി പറയാം. സ്വഭാവേന [illegible] ആ [illegible] യുക്തിയോടുകൂടെ സേവിക്കുന്നതായാൽ രോഗകരവും [illegible] സേവിക്കുന്നതായാൽ അമൃതതുല്യ

ല്യമാകുന്നു. ഹിതമായിരിക്കുന്ന ഒരു പദാൎത്ഥം യുക്തിയോടുകൂടാതെ സേവിച്ചാൽ അനൎത്ഥകരമാകുന്നു എന്നു അനുഭവസിദ്ധമാണല്ലൊ. അതിനു ഇവിടെത്തന്നെ ദൃഷ്ടാന്തമുണ്ട്. പ്രാണികൾക്കു അന്നം പ്രാണനാകുന്നു. ആയതു യുക്തിയോടുകൂടാതെ (അതിമാത്രമായിട്ടും മററും) ഭക്ഷിക്കുന്നതായാൽ വിഷൂചിക മുതലായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കി മരിപ്പിക്കും. അതുപോലെ തന്നെ വിഷം പ്രാണഹരമാകുന്നു. എങ്കിലും ചരകത്തിൽ രസായനപ്രയോഗത്തിൽ 'ചൈത്ര വൈശാഖയോൎന്നസ്യ തിലമാത്രാൻ വിഷസ്യച' എന്നു പറയപ്പെട്ടപ്രകാരം തിലപ്രമാണം ഉപയോഗിക്കുന്നതായാൽ രസായനമായിട്ടുതീരും. വിധിപ്രകാരവും ഹിതമാത്രമായും കാലത്തെ അനുസരിച്ചും ഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളോടുകൂടിയും ബലത്തിനു തക്കവണ്ണവും പാനംചെയ്യപ്പെടുന്ന മദ്യം അമൃതോപമമാകുന്നു. അവിടെ മദ്യത്തെ പാനംചെയ്യുന്നവൻ മദ്യപാനവേളയിൽ സന്തോഷമുള്ളവനായിരിക്കേണമെന്നുകൂടിയുണ്ട്. സ്നിഗ്ദ്ധമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തോടും മാംസത്തോടും ഭക്ഷിക്കപ്പെടാൻ യോഗ്യങ്ങളായ ഇതരപദാൎത്ഥങ്ങളോടുംകൂടി മദ്യം സേവിച്ചാൽ ആയുർബലവും കാന്തിയും ആരോഗ്യവും ഉണ്ടാകും. വിധിപ്രകാരം സേവിച്ചാൽ ശരീരത്തിനു സൌന്ദൎയ്യവും മനസ്സിനു സന്തോഷവും തേജസ്സും ബലവും ഉണ്ടാകും. വിധിക്കു വിപരീതമായി സേവിച്ചാൽ മദാത്യയമുണ്ടാകും. ആയതു പൂൎവ്വമദം, മദ്ധ്യമദം, അന്ത്യമദം ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവിധമാകുന്നു.

പൂൎവ്വമദലക്ഷണം.

൧. ബുദ്ധിസ്മൃതിപ്രീതികരസ്സുഖശ്ച
പാനാന്നനിദ്രാരതിവൎദ്ധനശ്ച
സമ്പാഠഗീതസ്വരവൎദ്ധനശ്ച
പ്രോക്തോതിരമ്യഃ പ്രഥമോ മദോ ഹി.

മദ്യത്തിന്റെ ആദ്യമായിരിക്കുന്ന മദം ബുദ്ധിയേയും ഓൎമ്മയേയും പ്രീതിയേയും സുഖത്തേയും ഉണ്ടാക്കും. അന്നപാനങ്ങളിലും നിദ്രയിലും അനുരാഗത്തെയും പാഠം, ഗാനം, സ്വരം ഇവയേയുംവൎദ്ധിപ്പിക്കും; ഈ പൂൎവ്വമദം അതിരമ്യമാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

മദ്ധ്യമദലക്ഷണം.

൨. അവ്യക്തബുദ്ധിസ്മൃതിവാഗ്വിചേഷ്ടഃ
സോന്മത്തലീലാകൃതിരപ്രശാന്തഃ
ആലസ്യനിദ്രാഭിഹതോ മുഹുശ്ച
മദ്ധ്യേന മത്തഃ പുരുഷോ മദേന.

മദ്യത്തിന്റെ രണ്ടാമത്തെ മദാവസ്ഥയിൽ സ്ഥിതനായിരിക്കുന്നവന്റെ ബുദ്ധിയും സ്മൃതിയും വാക്കും അവ്യക്തങ്ങളായും പ്രവൃത്തികൾ വികടങ്ങളായും ഇരിക്കും; അവൻ ഉന്മാദമുള്ളവന്റെ ലീലപോലെ ഇരിക്കുന്ന ലീലയോടുകൂടിയവനായും ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായും ക്ഷമയില്ലാത്തവനായും ഭവിക്കും, പിന്നെയും ആലസ്യവും നിദ്രയും ഉണ്ടാകും, മരിച്ചുഴയും ചെയ്യും.

അന്ത്യമദലക്ഷണം.

൩. ഗച്ഛേദഗമ്യാന്ന ഗുരൂംശ്ച മന്യേൽ
ഖാദേദഭക്ഷ്യാണി ച നഷ്ടസംജ്ഞഃ
ബ്രൂയാച്ച ഗുഹ്യാനി ഹൃദി സ്ഥിതാനി
മദേ തൃതീയേ പുരുഷോസ്വതന്ത്രഃ

മദ്യത്തിന്റെ മൂന്നാമത്തെ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ ഗുരുജനങ്ങൾ തുടങ്ങിയുള്ളവരെ ഇന്നതെന്നു വിചാരിക്കാതെ പരിഗ്രഹിക്കയും അയോഗ്യങ്ങളായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറുകയും ഭക്ഷിക്കപ്പെടാൻ യോഗ്യങ്ങളല്ലാത്ത പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കയും ഉണൎവ്വില്ലാത്തവനായും കൃത്യാകൃത്യവിവേകമില്ലാത്തവനായി ഭവിക്കയും ഹൃദയത്തിലിരിക്കുന്ന ഗോപ്യങ്ങളായ കാൎയ്യങ്ങളെ പറകയും മിണ്ടാതെ പരവശനാകയുംചെയ്യും.

പാനാത്യയപരമദപാനാജീൎണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം

ചതുൎത്ഥമദലക്ഷണം.

൧൦. ചതുൎത്ഥേമദമൂഢാത്മാ ഭഗ്നദാൎവിവനിഷ്ക്രിയഃ
കാൎയ്യാകാൎയ്യവിഭാഗാജ്ഞോ മൃതാദപ്യപരോമൃതഃ

൧൧. കോമദംതാദൃശംഗച്ഛേദുന്മാദമിവദാരുണം
ബഹുദോഷമിവാദ്ധ്വാനം കാന്താരംസ്വവശഃകൃതീ

മദ്യത്തിന്റെ നാലാമത്തെ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ മൂഢനായിട്ടും മുറിഞ്ഞുവീഴുന്ന മരംപോലെ ചേഷ്ടയില്ലാത്തവനായിട്ടും കൃത്യമിന്നതെന്നും അകൃത്യം ഇന്നതെന്നും തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. ഇതു സാധാരണമായ മരണത്തിൽനിന്നു അന്യമായ ഒരു മരണമാകുന്നു. ഈ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ വ്യസനങ്ങളിലുള്ള ക്രിയകളിൽ പ്രവേശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ടു അന്യമായ ഉന്മാദം എന്നപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആ മദാവസ്ഥയെ സ്വവശനായി, പുണ്യവാനായിരിക്കുന്ന ഏതുവൻ പ്രാപിക്കും

൧൨. നിൎഭക്തമേകാന്തതഏവമദ്യം
നിഷേവ്യമാണംമനുജേനനിത്യം
ആപാദയേൽകഷ്ടതമാൻവികാരാ
നാപാദയേച്ചാപിശരീരഭേദം.

൧൩. ക്രുദ്ധേനഭീതേനപിപാസിതേന
ശോകാഭിതപ്തേനബുഭുക്ഷിതേന
വ്യായാമഭാരാദ്ധ്വപരിക്ഷതേന
വേഗാവരോധാഭിഹതേന ചാപി.

൧൪. അത്യമ്ലഭക്ഷ്യാവതതോദരേണ
സാജീൎണ്ണഭുക്തേനതഥാബലേന
ഉഷ്ണാഭിതപ്തേന ച സേവ്യമാനം
കരോതിമദ്യംവിവിധാൻവികാരാൻ.

ഭക്ഷണത്തോടുകൂടാതെ എല്ലായ്പോഴും സേവിക്കപ്പെടുന്ന മദ്യം കഷ്ടസാദ്ധ്യങ്ങളായ പലരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നതുകൂടാതെ ശരീരനാശത്തെയും ചെയ്യും. കോപമുള്ളവൻ ഭയപ്പെട്ടവൻ തണ്ണീർദാഹമുള്ളവൻ ദുഃഖിതൻ വിശപ്പുള്ളവൻ വ്യായാമംകൊണ്ടും ഭാരമെടുക്കകൊണ്ടും വഴിനടക്കകൊണ്ടും ക്ഷീണമുള്ളവൻ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കകൊണ്ടു പീഡയുള്ളവൻ അധികം വെള്ളംകുടിച്ചവൻ വയറെ ഭക്ഷിച്ചവൻ അജീൎണ്ണമുള്ളവൻ ബലമില്ലാത്തവൻ ഉഷ്ണംകൊണ്ടു തപിച്ചിരിക്കുന്നവർ ഇതിനെയുള്ളവരാൽ സേവിക്കപ്പെടുന്ന മദ്യം പലവിധങ്ങളായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും.

൧൫. പാനാത്യയംപരമദം പാനാജീൎണ്ണമഥാപിവാ
പാനവിഭ്രമമുഗ്രംച തേഷാംവക്ഷ്യാമിലക്ഷണം.

പാനാത്യയം, പരമദം, പാനാജീൎണ്ണം, പാനവിഭ്രമം ഇതുകൾ ഘോരങ്ങളായ രോഗങ്ങളാകുന്നു അവയുടെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു.

വാതമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൬. ഹിക്കാശ്വാസശിരഃകമ്പ പാൎശ്വശൂലപ്രജാഗരൈഃ
വിദ്യാൽബഹുപ്രലാപസ്യ വാതപ്രായംമദാത്യയം.

മദാത്യയമെന്ന രോഗം വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു നാലു വിധമാകുന്നു. എല്ലാ മദാത്യയവും വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും ഓരോ ദോഷങ്ങളുടെയും ആധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു വാതമദാത്യയം പിത്തമദാത്യയം കഫമദാത്യയമെന്നു വ്യവഹാരത്തിനു ചികിത്സയ്ക്കുമായിതീൎന്നു. വാതമദാത്യയത്തിനു ഇക്കിളും ശ്വാസവും തലവിറയലും പാൎശ്വങ്ങളിൽ വേദനയും നിദ്രാനാശവും അധികമായ പ്രലാപവും ഉണ്ടാകും.

പിത്തമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൭. തൃഷ്ണാദാഹജ്വരസ്വേദമോഹാതീസാരവിഭ്രമൈഃ
വിദ്യാദ്ധരിതവർണ്ണസ്യ പിത്തപ്രായം മദാത്യയം.

പിത്തമദാത്യയത്തിന്ന തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചുട്ടുനീറ്റവും പനിയും വിയർപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും അതിസാരവും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും ദേഹം പച്ചനിറമായുമിരിക്കും.

കഫമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൮. ഛർദ്ദ്യരോചകഹൃല്ലാസതന്ദ്രാസ്തൈമിത്യഗൌരവൈഃ
വിദ്യാച്ഛീതപരീതസ്യ കഫപ്രായം മദാത്യയം.

കഫമദാത്യയത്തിന്ന ഛർദ്ദിയും അരോചകവും നെഞ്ഞുകലിപ്പും മടിയും ഉണ്ടാകും ദേഹം നനഞ്ഞിരിക്കുന്നപോലെ എന്ന തോന്നും. ദേഹത്തിന്ന കനവും കുളിർമ്മയുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൯. ജ്ഞേയസ്ത്രിദോഷജശ്ചാപി സർവ്വലിംഗൈർമ്മദാത്യയഃ

സന്നിപാതജമായ മദാത്യയത്തിന്ന എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണും.

പരമദലക്ഷണം.

൨൦. ശ്ലേഷ്മോച്ഛ്രയോംഗഗുരുതാ വിരസാസ്യതാപി
വിണ്മൂത്രസക്തിരഥ തന്ദ്രിരരോചകശ്ച
ലിംഗം പരസ്യ ച മദസ്യ വദന്തി തജ്ജ്ഞാ
സ്തൃഷ്ണാരുജാശിരസി സന്ധിഷു ചാപി ഭേദഃ.

പരമദം എന്ന രോഗത്തിന്ന ശ്ലേഷ്മക്കൂടി കഫത്തിന്റെ സ്രാവവും ദേഹത്തിന്ന കനവും വായ്ക്ക രസമില്ലായ്കയും മലമൂത്രങ്ങൾക്ക തടവും മടിയും അരോചകവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും തലവേദനയും സന്ധിവേദനയും ഉണ്ടാകും.

പാനാജീർണ്ണലക്ഷണം.

൨൧. ആധ്മാനമുഗ്രമഥ ചോദ്ഗിരണം വിദാഹഃ
പാനേജരാം സമുപഗച്ഛതി ലക്ഷണാനി.

പാനാജീർണ്ണമെന്ന രോഗത്തിന്ന മേൽവയറുവീർപ്പും ഛർദ്ദിയും ചുട്ടുനീറ്റവും ഉണ്ടാകും. മദ്യം അപക്വമായി ദഹിക്കുമ്പോൾ ആകുന്നു ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതു.

പാനവിഭ്രമലക്ഷണം.

ഹൃദ്ഗാത്രതോദകഫസംസ്രവകണ്ഠധൂമ
മൂർച്ഛാവമിജ്വരശിരോരുജനപ്രദാഹാഃ
൨൨. ദ്വേഷസ്സുരാന്നവികൃതേഷു ച പീതേഷ്വതേഷ്വ
തം പാനവിഭ്രമമുശന്ത്യഖിലേന ധീരാഃ

പാനവിഭ്രമമെന്ന രോഗത്തിന്ന ഹൃദയവും ദേഹവും കുത്തിനോവുകയും കഫസ്രവണവും കണ്ഠത്തിൽ നിന്ന പുകപൊങ്ങുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഛർദ്ദിയും പനിയും തലവേദനയും ചുട്ടുനീറ്റവും പലതരത്തിലുള്ള മദ്യവികാരങ്ങളിലും അന്നവികാരങ്ങളിലും ദ്വേഷവുമുണ്ടാകും. ഈ രോഗത്തെ വിദ്വാന്മാർ പാനവിഭ്രമമെന്ന പറയുന്നു. പരമദം മുതലായ മൂന്ന രോഗങ്ങളെ ചരകത്തിൽ കാണുന്നില്ല. അവയെല്ലാം സന്നിപാതമദാത്യയത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചു എന്നാണ് ചരകാചാര്യരുടെ അഭിപ്രായം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഹീനോത്തരോഷ്ഠമതിശീതമമന്ദദാഹം
തൈലപ്രഭാസ്യമപി പാനഹതം ത്യജേത്തു

൧൫. ജിഹ്വൌഷ്ഠദന്തമസിതം ത്വഥവാപി നീലം
പീതേ ച യസ്യ നയനേ രുധിരപ്രഭേ ച

മേലത്തെ ചുണ്ടു ഇറങ്ങുക പുറത്തു അതിയായ ശൈത്യവും ഉള്ളിൽ അതിയായ ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാക, മുഖം എണ്ണതേച്ചപോലെ മിനുങ്ങുക, നാക്കും ചുണ്ടും പല്ലും കറുത്തിട്ടോ നീലിച്ചിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കുക, കണ്ണു രക്തംപോലെ ചുവന്നിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണം അതിയായ മദ്യപാനംകൊണ്ടു മൂർഛയെ പ്രാപിച്ചവനു ഉണ്ടാകുന്നതും അവനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

ഉപദ്രവം.

ഹിക്കാജ്വരൌ വമഥുവേപഥുപാർശ്വശൂലാഃ
കാസഭ്രമാവപി ച പാനഹതം ഭജന്തേ

ഇക്കിൾ, പനി, ഛർദ്ദി, വിറയൽ, പാർശ്വങ്ങളിൽ വേദന, ചുമ, തലതിരിച്ചിൽ ഇവകൾ അതിയായ മദ്യപാനംകൊണ്ടു മൂർഛയെ പ്രാപിച്ചവന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ധ്വംസകം വിക്ഷേപകം ഇങ്ങിനെ രണ്ടു മദ്യവികാരങ്ങൾ ചരകം സുശ്രുതം മുതലായ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ അവയെക്കൂടി ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. ചരകം "വിച്ഛിന്നമദ്യസ്സഹസാ യോതിമദ്യം നിഷേവതേ ധ്വംസകോ വിക്ഷേപകശ്ചൈവ രോഗസ്തസ്യോപജായതേ ശ്ലേഷ്മപ്രസേകഃ കണ്ഠാസ്യശോഷശ്ശബ്ദാസഹിഷ്ണുതാ തന്ദ്രാനിദ്രാതിയോഗശ്ച ജ്ഞേയം ധ്വംസകലക്ഷണം ഹൃൽകണ്ഠരോഗസ്സമ്മോഹശ്ഛർദ്ദിരംഗരുജാ ജ്വരഃ തൃഷ്ണാ കാസശ്ശിരശ്ശൂലമേതദ്വിക്ഷേപലക്ഷണം" മദ്യത്തെ സേവിക്കുന്നവൻ അല്പകാലം അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു പെട്ടെന്നവ പിന്നെയും അധികമായി സേവിച്ചാൽ ധ്വംസകമെന്നും വിക്ഷേപമെന്നും രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയിൽ ധ്വംസകത്തിനു കഫത്തെ തുപ്പുകയും തൊണ്ടയും വായും വരളുകയും ശബ്ദത്തെ സഹിപ്പാൻ വയ്യായ്കയും മയക്കം ഉറക്കവുമുണ്ടാകും. വിക്ഷേപത്തിനു ഹൃദയവും തൊണ്ടയും വേദനിക്കലും സമ്മോഹവും ഛർദ്ദിയും ദേഹത്തിനു വേദനയും പനിയും തണ്ണീർദാഹവും ചുമയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

ഇതി ദേശമംഗലവാര്യകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പാനാത്യയാദിനിദാനം
സമാപ്തം.

ദാഹനിദാനം

൧. തൃഷ്ണാപ്രവൃദ്ധ്യാ പാനോഷ്മാ
പിത്തരക്താഭിമൂർഛിതഃ
ദാഹം പ്രകുരുതേ ഘോരം
പിത്തവത്തത്ര ഭേഷജം.

മദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തത്തിന്റെ ഉഷ്ണം രക്തപിത്തങ്ങളുടെ സഹായത്തിന്മേൽ വർദ്ധിച്ചു തൊലിയിൽ ചെന്നു ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്ന ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനു പിത്തത്തിനെപ്പോലെ ചികിത്സിച്ചുകൊള്ളണം.

രക്തദാഹലക്ഷണം.

൨. കൃത്സ്നദേഹാനുഗം രക്തമുദ്രിക്തം ദഹതി ധ്രുവം
സ ഊഷ്യതേ തൃഷ്യതേ ച താമ്രാഭസ്താമ്രലോചനഃ

൩. ലോഹഗന്ധാംഗവദനോ വഹ്നിനേവാവകീര്യതേ

എല്ലാ ശരീരത്തിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തം വർദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിനു രക്തദാഹമെന്നുപേർ. രക്തദാഹമുള്ളവനു ചൂടും തണ്ണീർദാഹവുമുണ്ടാകും. ദേഹവും കണ്ണും

ചുവന്നിരിക്കും. ശരീരവും ശ്വാസവും ഇരുമ്പിൻെറ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്നഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അഗ്നിയാൽ ദഹിക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നു തോന്നും-

പിത്തദാഹലക്ഷണം.

പിത്തജ്വരസമഃ പിത്താൽ സ ചാപ്യസ്യ വിധിസ്മൃതഃ

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു പിത്തജ്വരത്തിൻെറ ലക്ഷണങ്ങൾ കാണും. എന്നാൽ പിത്തജ്വരത്തിന്നുള്ളതുപോലെ അരതി, ആമാശയദോഷം മുതലായവ കാണുകയില്ല. ഇതിന്നു പിത്തജ്വരത്തിൻെറ ചികിത്സ ചെയ്തുകൊള്ളണം.

തൃഷ്ണാനിരോധദാഹലക്ഷണം.

൪. തൃഷ്ണാനിരോധാദബ്ധാതൌ ക്ഷീണേ തേജസ്സമുദ്ധതം
സബാഹ്യാഭ്യന്തരം ദേഹം പ്രദഹേന്മന്ദചേതസഃ.

൫. സംശുഷ്കഗലതാല്വോഷ്ഠോ ജിഹ്വാം നിഷ്കൃഷ്യ വേപതേ

തണ്ണീർദാഹത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടു ജലധാതുവിന്നു ക്ഷീണം ഭവിക്കുമ്പോൾ പിത്തത്തിൻെറ ഊഷ്മാവു വർദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ അവൻെറ പുറത്തും ഉള്ളിലും ദാഹമുണ്ടാകും. ചൈതന്യം നശിക്കും. തൊണ്ടയും അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും ഉണങ്ങും. നാക്കു പുറത്തേക്കു നീട്ടി വിറയ്ക്കുകയും ചെയ്യും.

അസൃജഃ പൂർണ്ണകോഷ്ഠസ്യ ദാഹോന്യസ്സ്യാൽ സുദുസ്സഹഃ

ശസ്ത്രം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മുറിവിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന രക്തം കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നു വീണു അതിനെ നിറയ്ക്കുമ്പോൾ ഏററവും ദുസ്സഹമായ ഒരു ദാഹമുണ്ടാകും. ഈ ദാഹം ഒന്നു വേറെതന്നെ ആകുന്നു. ഇവിടെ ശസ്ത്രമെന്നു പറഞ്ഞതു ഉപലക്ഷണമാണെന്നു സുശ്രുതവചനം കൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കാം. സുശ്രുതവചനം "[illegible]"

ധാതുക്ഷയദാഹലക്ഷണം.

൬. ധാതുക്ഷയോക്തോ യോ ദാഹസ്തേന മൂർച്ഛാതൃഷാർദ്ദിതഃ
ക്ഷാമസ്വരഃ ക്രിയാഹീനസ്സ സീദേൽ ഭൃശപീഡിതഃ

രസാദിധാതുക്കളുടെ ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും ഒച്ചയടപ്പും ഉണ്ടാകും. യാതൊരു കർമ്മവും ചെയ്കയില്ല. തളർച്ചയും ദേഹം കൊണ്ടു ഏററവും പീഡയും ഉണ്ടാകും. ഇതിന്നു ചികിത്സചെയ്തില്ലെങ്കിൽ മരിക്കും.

മർമ്മാഭിഘാതദാഹലക്ഷണം.

മർമ്മാഭിഘാതജോപ്യസ്തി സോസാദ്ധ്യസ്സപ്തമോ മതഃ
൭. സർവ്വ ഏവ ച വർജ്ജ്യാസ്സ്യുശ്ശീതഗാത്രസ്യ ദേഹിനഃ

ശിരസ്സു, ഹൃദയം, വസ്തി മുതലായ മർമ്മങ്ങളിൽ ക്ഷതമേല്ക്കുകയാൽ അതു ഹേതുവായിട്ടു ദാഹമുണ്ടാകും. ആ ദാഹം അസാദ്ധ്യവും ഏഴാമത്തേതുമാകുന്നു. എല്ലാദാഹങ്ങളിലും ദാഹമുള്ളവൻെറ ദേഹം തണുക്കുകയും ദാഹത്തിന്നു ശമനം ഉണ്ടാകാതിരിക്കയും ചെയ്താൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേരളവർമ്മകൃതായാം സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ദാഹനിദാനം
സമാപ്തം

ഉന്മാദനിദാനം.

---

൧. മദയന്ത്യുൽഗതാ ദോഷാ യസ്മാദുന്മാർഗ്ഗമാഗതാഃ
മാനസോയമതോ വ്യാധിരുന്മാദ ഇതി കീർത്തിതഃ

(൨൦) ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം

൧. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ച ദോഷൈരത്യർത്ഥമൂർച്ഛിതൈഃ
മാനസേന ച ദുഃഖേന സ ച പഞ്ചവിധോ മതഃ

൨. വിഷാദ്ഭവതി ഷഷ്ഠശ്ച യഥാസ്വം തത്ര ഭേഷജം
സ ചാപ്രവൃദ്ധസ്തരുണോ മദസംജ്ഞാം ബിഭർത്തി ച.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചു വഴിതെറ്റി നടന്നു മനസ്സിനെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന നാഡികളിൽ ചെന്നു മനോവിഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. മനസ്സംബന്ധിയായ ഈ വ്യാധിക്കുന്മാദമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഉന്മാദം ചിത്തവിഭ്രമം എന്നു "ഉന്മദേശ്ചിത്തവിഭ്രമെ" എന്നുള്ള ആഖ്യാതവചനംകൊണ്ടും ഗ്രഹിക്കാം. "മനോബുദ്ധിസംജ്ഞാജ്ഞാനസ്മൃതിഭക്തിശീലചേഷ്ടാചാരവിഭ്രമം വിദ്യാദുന്മാദം" എന്നു ചരകത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ മനസ്സ്, ബുദ്ധി, സംജ്ഞ മുതലായവയ്ക്കെല്ലാം ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഉന്മാദം വാതാദികൾ പ്രത്യേകം കോപിക്കകൊണ്ടും അവ മൂന്നുംകൂടി കോപിക്കകൊണ്ടും മനോദുഃഖംകൊണ്ടും അഞ്ചുവിധമുണ്ടാകുന്നു. ആറാമത്തേതു വിഷംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഇവിടെ ദോഷകോപത്തെ അറിഞ്ഞു വേണ്ടുംവണ്ണം ഔഷധം പ്രയോഗിക്കേണ്ടതു. ഇതു അധികം വർദ്ധിക്കുന്നതിനുമുമ്പു മദസംജ്ഞയെ വഹിക്കുന്നു.

സാമാന്യഹേതുവും സംപ്രാപ്തിയും.

൩. വിരുദ്ധദുഷ്ടാശുചിഭോജനാനി
പ്രധർഷണം ദേവഗുരുദ്വിജാനാം
ഉന്മാദഹേതുർഭയഹർഷപൂർവ്വോ
മനോഭിഘാതോ വിഷമാശ്ച ചേഷ്ടാഃ

൪. തൈരല്പസത്വസ്യ മലാഃ പ്രദുഷ്ടാ
ബുദ്ധേർന്നിവാസം ഹൃദയം പ്രദൂഷ്യ
സ്രോതാംസ്യധിഷ്ഠായ മനോവഹാനി
പ്രമോഹയന്ത്യാശു നരസ്യ ചേതഃ

വിരുദ്ധങ്ങളായും ദുഷ്ടങ്ങളായും അശുചിയായും ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പൂജ്യന്മാരായിരിക്കുന്ന ദേവഗുരുദ്വിജന്മാരെ പരിഭവിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഭയംകൊണ്ടും സന്തോഷംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ബുദ്ധിഭ്രമം ഹേതുവായിട്ടും ശരീരംകൊണ്ടും വാക്കുകൊണ്ടും വിഷമമായി പ്രവർത്തിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അല്പമായ സത്വഗുണത്തോടുകൂടിയവന്റെ വാതാദിദോഷങ്ങൾ ദുഷിച്ചു ബുദ്ധിയുടെ ഇരിപ്പിടമായ ഹൃദയത്തിൽ ചെന്നു അതിനെയും ദുഷിപ്പിച്ചു മനസ്സിന്റെ ആധാരങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ വ്യാപിച്ചു പെട്ടെന്നവ മനസ്സിനെ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു സാരം.

സാമാന്യലക്ഷണം.

൫. ധീവിഭ്രമസ്സത്വപരിപ്ലവശ്ച
പര്യാകുലാദൃഷ്ടിരധീരതാ ച
അബദ്ധവാക്ത്വം ഹൃദയം ച ശൂന്യം
സാമാന്യമുന്മാദഗദസ്യ ലിംഗം.

ബുദ്ധിഭ്രമം, മനസ്സിന്റെ ഇളക്കം, കണ്ണിന്റെ അധികമായ പരവശത, ധൈര്യമില്ലായ്ക, അസംബന്ധവാക്കു, ചിത്തനാശം, ഇവയൊക്കെയും ഉന്മാദത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വാതോന്മാദലക്ഷണം.

൬. രൂക്ഷാല്പശീതാന്നവിരേകധാതു
ക്ഷയോപവാസൈരനിലോതിവൃദ്ധഃ

ചിന്താദിദുഷ്ടം ഹൃദയം പ്രദൂഷ്യ
ബുദ്ധിം സ്മൃതിം ചാപ്യുപഹന്തി ശീഘ്രം.

൭. അസ്ഥാനഹാസസ്മിതനൃത്യഗീത
വാഗംഗവിക്ഷേപണരോദനാനി
പാരുഷ്യകാർശ്യാരുണവർണ്ണതാശ്ച
ജീർണ്ണേ ബലം ചാനിലജസ്യ രൂപം.

രൂക്ഷമായും അല്പമായും ശീതമായുമിരിക്കുന്ന അന്നം ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദി ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വായു, ചിന്തതുടങ്ങിയവയെക്കൊണ്ടു ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ഹൃദയത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ബുദ്ധിയേയും സ്മൃതിയേയും ജ്ഞാനത്തെയും പെട്ടെന്നു നശിപ്പിക്കുന്നു- വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്ന അസംബന്ധമായിട്ടു ഉറക്കെ ചിരിക്കുക, മന്ദസ്മിതം ചെയ്ക, ആടുക, പാടുക, വാക്കുകൊണ്ടും അംഗം പിടിക്കുക, അവയവങ്ങളെക്കൊണ്ടു അസ്ഥാനത്തിലും ഓരോന്നു പ്രവർത്തിക്കുക കരക ദേഹം പാരുഷ്യത്തിലും ചടച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുക ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷം (വിശേഷമായി) രോഗത്തിന്ന ബലം വർദ്ധിക്കുക ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്തോന്മാദനിദാനം.

൮. അജീർണ്ണകട്വമ്ലവിദാഹ്യശീതൈർ
ഭോജ്യൈശ്ചിതം പിത്തമുദീർണ്ണവേഗം
ഉന്മാദമത്യുഗ്രമനാത്മകസ്യ
ഹൃദിസ്ഥിതം പൂർവ്വവദാശു കുര്യാൽ.

൯. അമർഷസംരംഭവിനഗ്നഭാവാഃ
സന്തർജ്ജനാതിദ്രവണൌഷ്ണ്യരോഷാഃ.
പ്രച്ഛായശീതാന്നജലാഭിലാഷാഃ
പീതാ ച ഭാഃ പിത്തകൃതസ്യ ലിംഗം.

ദഹിക്കാത്തതായ പദാർത്ഥത്തെയോ എരിവുള്ള പദാർത്ഥത്തെയോ പുളിയുള്ള പദാർത്ഥത്തെയോ ഉഷ്ണപ്പുകച്ചിലുണ്ടാക്കുന്നതിനെയോ ഉഷ്ണമില്ലാത്തവയോ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം വളരെ വേഗത്തോടുകൂടി ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ടു മുമ്പു പറഞ്ഞപോലെ ധൈര്യമില്ലാത്തവന്നു തീവ്രവേഗത്തോടുകൂടിയ ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്റെ ലക്ഷണം ക്ഷമയില്ലാതിരിക്കുക, ആടുക നഗ്നരൂപമായിരിക്കുക അന്യന്മാരെ ഭയപ്പെടുത്തുക, ഓടുക ശരീരം ചൂടോടുകൂടിയിരിക്കുക കോപിക്കുക നിഴലിലുള്ള തണുത്ത ചോററിലും പച്ചവെള്ളത്തിലും ഇച്ഛയുണ്ടാക ദേഹം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

കഫോന്മാദലക്ഷണം.

൧൦. സമ്പൂരണൈർമ്മന്ദവിചേഷ്ടിതസ്യ
സോഷ്മാ കഫോ മർമ്മണി സമ്പ്രവൃദ്ധഃ
ബുദ്ധിം സ്മൃതിം ചാപ്യുപഹന്തി ചിത്തം
പ്രമോഹയൻ സഞ്ജനയേദ്വികാരം.

൧൧. വാക്ചേഷ്ടിതം മന്ദമരോചകശ്ച
നാരീവിവിക്തപ്രിയതാതിനിദ്രാ
ഛർദ്ദിശ്ച ലാലാ ച ബലം ച ഭുക്തേ
നഖാദിശൌക്ല്യം ച കഫാത്മകേ സ്യാൽ

ദേഹപുഷ്ടികരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചിട്ടു യാതൊരു വേലയും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നവന്റെ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫം ചൂടുള്ള പിത്തത്തോടുകൂടി ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ടു ബുദ്ധിയേയും സ്മൃതിയേയും നശിപ്പിച്ചിട്ടു മനസ്സിനെ മോഹിപ്പിച്ചു ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു

(൫൩) ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം

കഫം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്ന അല്പമായി സംസാരിക്ക, അശുചി സ്ത്രീകളെ കാമിക്കുക, വിജനസ്ഥലത്തു ഇരിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുക ഉറക്കം, ഛർദ്ദി, വായിൽക്കൂടി കഫം ഒലിക്കുക, ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടുമ്പോൾ ഉന്മാദത്തിന്ന ഏറ്റവും ബലമുണ്ടാക, നഖവും തൊലിയും മൂത്രങ്ങളും വെളുത്തിരിക്കുക ഇവയുണ്ടാകും.

സന്നിപാതോന്മാദലക്ഷണം.

൧൩. യസ്സന്നിപാതപ്രഭവോതിഘോരഃ
സർവ്വൈസ്സമസ്തൈസ്സ ച ഹേതുഭിസ്സ്യാൽ
സർവ്വാണി രൂപാണി ബിഭർത്തി താദൃക്
വിരുദ്ധഭൈഷജ്യവിധിർവ്വിവർജ്ജ്യഃ

സന്നിപാതജമായ ഉന്മാദം ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അതു മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാ കാരണങ്ങളോടും എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളോടും കൂടിയിരിക്കും. വിരുദ്ധമായ ചികിത്സയോടുകൂടിയ അതിനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു.

ശോകോന്മാദലക്ഷണം.

൧൪. ചോരൈർന്നരേന്ദ്രപുരുഷൈരരിഭിസ്തഥാന്യൈർ
വിത്രാസിതസ്യ ധനബാന്ധവസംക്ഷയാദ്വാ
ഗാഢം ക്ഷതേ മനസി ച പ്രിയയാ രിരംസോർ
ജ്ജായേത ചോത്കടതരോ മനസോ വികാരഃ

൧൫. ചിത്രം ബ്രവീതി ച മനോനുഗതം വിസംജ്ഞോ
ഗായത്യഥോ ഹസതി രോദിതി ചാപി മൂഢഃ

കള്ളന്മാരാലോ രാജാക്കന്മാരാലോ ശത്രുക്കളാലോ മറ്റുള്ളവരാലോ ഭയപ്പെടുത്തുകകൊണ്ടോ ധനത്തിന്റെയും ബന്ധുക്കളുടെയും നാശം കൊണ്ടോ കാമുകനായിരിക്കുന്നവന്നു ഇഷ്ടയായ സ്ത്രീയെ ലഭിക്കായ്കകൊണ്ടോ മനസ്സിൽ ക്ഷതം സംഭവിക്കുമ്പോൾ ആ മനസ്സിന്നു വല്ലതായിരിക്കുന്ന വികാരം ഉണ്ടാകുന്നു. അപ്പോൾ അവൻ ബുദ്ധിവിധമായ രഹസ്യവാർത്തയെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. വിപരീതമായ ജ്ഞാനത്തോടും മൌഢ്യത്തോടുംകൂടി പാടുകയും ചിരിക്കയും കരകയും ചെയ്യുന്നു.

വിഷോന്മാദലക്ഷണം

രക്തേക്ഷണോ ഹതബലേന്ദ്രിയഭാസ്സുദീനഃ
ശ്യാവാനനോ വിഷകൃതേഥ ഭവേദ്വിസംജ്ഞഃ.

വിഷം കൊണ്ടുള്ള ഉന്മാദത്തിന്റെ ലക്ഷണം കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കുക: ബലവും ഇന്ദ്രിയവും ദീപ്തിയും നശിക്കുക, ഏറ്റവും ദീനനായിട്ടും കറുവാളിച്ച മുഖത്തോടും വിപരീതമായ ജ്ഞാനത്തോടും കൂടിയവനായിട്ടും ഭവിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. അവാങ്മുഖസ്തൂന്മുഖോ വാ ക്ഷീണമാംസബലോ നരഃ
ജാഗരൂകോ ഹ്യസന്ദേഹമുന്മാദേന വിനശ്യതി

അധോമുഖനായിട്ടും ഊർദ്ധ്വമുഖനായിട്ടും ഭവിക്കുക മാംസത്തിന്നും ബലത്തിന്നും ക്ഷീണമുണ്ടാക, നിദ്രയില്ലാതിരിക്കുക, ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഉന്മാദരോഗി മരിക്കും നിശ്ചയം.

ഭൂതോന്മാദസാമാന്യലക്ഷണം.

൧൭. അമർത്ത്യവാഗ്വിക്രമവീര്യചേഷ്ടോ
ജ്ഞാനാദിവിജ്ഞാനബലാദിഭിര്യഃ
ഉന്മാദകാലോനിയതശ്ച യസ്യ
ഭൂതോത്ഥമുന്മാദമുദാഹരേത്തം.

യാതൊരുത്തനു വാക്കും പരാക്രമവും ശക്തിയും കർമ്മവും ശാസ്ത്രജ്ഞാനവും ശാസ്ത്രാർത്ഥനിശ്ചയവും സ്മൃതി മുതലായവയുടെ ഗ്രഹണവും മനുഷ്യധർമ്മമല്ലാതെ കാണപ്പെടുന്നുവോ അവനു ഗ്രഹബാധയായ ഉന്മാദമുണ്ടെന്നു പറയണം. ഉന്മാദം തുടങ്ങുന്നതു ഇന്നകാലത്താണെന്നു നിശ്ചയമില്ലാതെയുമിരിക്കും.

ദേവഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൪. സന്തുഷ്ടഃ ശുചിരതിദിവ്യമാല്യഗന്ധോ
നിസ്തന്ദ്രീരവിതഥസംസ്കൃതപ്രഭാഷീ
തേജസ്വീ സ്ഥിരനയനോ വരപ്രദാതാ
ബ്രഹ്മണ്യോ ഭവതി നരഃ സ ദേവജുഷ്ടഃ

ദേവഗ്രഹണം ബാധിക്കുമ്പോൾ സന്തോഷവും ശുദ്ധിയും ഏററവും ദിവ്യമായിരിക്കുന്ന മാല്യത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധവും ഉറക്കമില്ലായ്കയും സത്യം പറകയും സംസ്കൃതം സംസാരിക്കയും തേജസ്സും കണ്ണുകൾ മിഴിയ്ക്കായ്കയും വരത്തെ കൊടുക്കയും ബ്രാഹ്മണനിൽ ഭക്തിയും ഉണ്ടാകും.

അസുരഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൫. സംസ്വേദീ ദ്വിജഗുരുദേവദോഷവക്താ
ജിഹ്മാക്ഷോ വിഗതഭയോ വിമാർഗ്ഗദൃഷ്ടിഃ
സന്തുഷ്ടോ ന ഭവതി ചാന്നപാനജാതൈഃ
ദുഷ്ടാത്മാ ഭവതി സ ദേവശത്രുജുഷ്ടഃ

അസുരഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം വിയർപ്പോടു കൂടിയിരിക്ക, ബ്രാഹ്മണരുടെയും ഗുരുക്കന്മാരുടെയും ദേവന്മാരുടെയും ദോഷങ്ങളെ പറക, കണ്ണുകൾ വളഞ്ഞിരിക്ക, ഭയമില്ലായ്ക, കണ്ണുകൾ മാർഗ്ഗത്തിൽ നിന്നു തെററുക, അന്നപാനങ്ങൾ എത്ര ഉപയോഗിച്ചാലും തൃപ്തിയില്ലാതിരിക്ക, ദുർബ്ബുദ്ധിയായിരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

ഗന്ധർവ്വഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൬. ഹൃഷ്ടാത്മാ പുലിനവനാന്തരോപസേവീ
സ്വാചാരഃ പ്രിയപരിഗീതഗന്ധമാല്യഃ
നൃത്യൻ വൈ പ്രഹസതി ചാരു ചാല്പശബ്ദം
ഗന്ധർവ്വഗ്രഹപരിപീഡിതോ മനുഷ്യഃ

ഗന്ധർവ്വഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം മനസ്സന്തോഷത്തോടു കൂടിയിരിക്ക, മണൽത്തിട്ടകളിലും വനമദ്ധ്യത്തിലും സഞ്ചരിക്ക, സദാചാരത്തോടുകൂടിയിരിക്ക, പാട്ടിലും ഗന്ധമാല്യങ്ങളിലും പ്രിയമുണ്ടാക, നൃത്തംചെയ്ക, ചിരിക്ക, മനോഹരമായും അല്പമായും സംസാരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

യക്ഷഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൭. താമ്രാക്ഷഃ പ്രിയതനുരക്തവസ്ത്രധാരീ
ഗംഭീരോ ദ്രുതഗതിരല്പവാക് സഹിഷ്ണുഃ
തേജസ്വീ വദതി ച കിം ദദാമി കസ്മൈ
യോ യക്ഷഗ്രഹപരിപീഡിതോ മനുഷ്യഃ

യക്ഷഗ്രഹം ഗ്രഹിച്ചാൽ കണ്ണുകൾ ചുവപ്പുള്ളതായിരിക്കും ശോഭനമായും സൂക്ഷ്മമായും ഇരിക്കുന്ന ചുവന്ന വസ്ത്രത്തെ ധരിക്കശീലമായിരിക്കും. ഗാംഭീര്യത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. വേഗത്തിൽ നടക്കും, അല്പമായി സംസാരിക്കും ക്ഷമയും തേജസ്സുമുണ്ടാകും. ഞാൻ ആൎക്കായിക്കൊണ്ടു എന്തിനെ കൊടുക്കേണ്ടു എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കും.

(൨൦) ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം

പിതൃഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൨. പ്രേതാനാം സ ദിശതി സംസ്തരേഷു പിണ്ഡാൻ
ശാന്താത്മാ ജലമപി ചാപസവ്യവസ്ത്രഃ
മാംസേപ്സുസ്തിലഗുഡപായസാഭികാമ
സ്തൽഭക്തോ ഭവതി പിതൃഗ്രഹാഭിജുഷ്ടഃ

പിതൃഗ്രഹത്താൽ ബാധിക്കപ്പെട്ടവൻ ദർഭകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട മെത്തവിരിപ്പിന്മേൽ ശാന്തമായിരിക്കുന്ന മനസ്സോടും വലത്തുതോൾ തട്ടു മുതലായതോടും കൂടി പ്രേതന്മാർക്കു പിണ്ഡത്തെയും ഉദകത്തെയും കൊടുക്കും. മാംസം എള്ളു ശർക്കര പായസം ഇവയിൽ ആഗ്രഹമുള്ളവനായും പിതൃഭക്തനായുമിരിക്കും.

ഭുജംഗഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൩. യസ്തൂർവ്യാം പ്രസരതി സർപ്പവൽ കദാചിൽ
സൃക്കിണ്യൗ വിലിഹതി ജിഹ്വയാ തഥൈവ
ക്രോധാലുർഗ്ഗുഡമധുദുഗ്ദ്ധപായസേപ്സു
ർജ്ഞാതവ്യോ ഭവതി ഭുജംഗമേന ജുഷ്ടഃ

യാതൊരുത്തൻ ചിലപ്പോൾ സർപ്പത്തെപ്പോലെ ഭൂമിയിൽ സഞ്ചരിക്കയും നാക്കുകൊണ്ടു കടവായെ നക്കുകയും കോപിക്കുകയും ശർക്കര തേൻ, പാൽ പായസം ഇവയെ ഇച്ഛിക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ ഭുജംഗഗ്രഹത്താൽ പിടിക്കപ്പെട്ടവനാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

രാക്ഷസഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൪. മാംസാസൃഗ്വിവിധസുരാവികാരലിപ്സു-
ർന്നിർല്ലജ്ജോ ഭൃശമതിനിഷ്ഠുരോതിശൂരഃ
ക്രോധാലുർവ്വിപുലബലോ നിശാവിഹാരീ
ശൗചദ്വിഡ്ഭവതി സ രാക്ഷസൈർഗ്ഗൃഹീതഃ

രാക്ഷസഗ്രഹത്താൽ പിടിക്കപ്പെട്ടവൻ മാംസത്തിലും രക്തത്തിലും പലവിധങ്ങളായ മദ്യങ്ങളിലും ആഗ്രഹമുള്ളവനായും ലജ്ജയില്ലാത്തവനായും ഏറ്റവും ക്രൂരനായും ഏറ്റവും ശൂരനായും കോപിയായും വളരെ ബലമുള്ളവനായും രാത്രിയിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവനായും ശുചിയില്ലാത്തവനായും ഇരിക്കും. രാക്ഷസശബ്ദംകൊണ്ടു ബ്രഹ്മരാക്ഷസാദികളെയും ഗ്രഹിക്കണം. ബ്രഹ്മരക്ഷസ്സിന്റെ ലക്ഷണത്തെപ്പറ്റിയുള്ള വിശേഷവചനം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ദേവവിപ്രഗുരുദ്വേഷീ വേദവേദാംഗവിൽ ശുചിഃ ആത്മപീഡാകരഃ ക്രോധീ ബ്രഹ്മരക്ഷസപീഡിതഃ" ദേവന്മാരെയും ബ്രാഹ്മണരെയും ഗുരുക്കന്മാരെയും ദ്വേഷിക്കുക, വേദശാസ്ത്രങ്ങളെ അറിക ശുചിയായിരിക്കുക ആത്മപീഡയെ ചെയ്ക ചിരിക്ക ഇതാകുന്നു ബ്രഹ്മരാക്ഷസനാൽ പിടിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം.

പിശാചഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൫. ഉദ്ധസ്തഃ കൃശപരുഷോ ചിരപ്രലാപീ
ദുർഗ്ഗന്ധോ ഭൃശമശുചിസ്തഥാതിലോലഃ
ബഹ്വാശീ വിജനവനാന്തരോപസേവീ
വ്യാചേഷ്ടൻ ഭ്രമതി രുദൻ പിശാചജുഷ്ടഃ

പിശാചഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടാൽ മൂലത്തിൽ "ഉദ്ധസ്ത" എന്ന പാഠമാകുന്നു. ഇതിനു വസ്ത്രമില്ലാത്തവൻ എന്നർത്ഥം ഗ്രഹിക്കണം. വിദ്വാന്മാർ "ഊർദ്ധ്വഹസ്തഃ" എന്ന പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഉദ്ധസ്തമെന്ന പാഠമാണ് ന്യായമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ദേഹം കൃശമായിട്ടും പരുഷമായിട്ടും ഇരിക്കുക അസ്ഥാനത്തു കരക ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക, ശുചിത്വമില്ലാതിരിക്കുക അന്നപാനങ്ങളിൽ വളരെ ആഗ്രഹമുണ്ടാക വളരെ ഭക്ഷിക്കുക വിജനമായുള്ള വനത്തിലും പോയിരിക്കുക വിരസമായി സംസാരിക്കുക കരഞ്ഞു നടക്കുക ഇവ ലക്ഷണം കാണും.

ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം [illegible]

മേൽപ്പറയപ്പെട്ട ഗ്രഹങ്ങൾ ഗ്രഹിക്കുന്നതു ഹിംസിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും ക്രീഡിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും പൂജിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും ആകുന്നു. അവയിൽ ഹിംസിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കുന്നതു അസാദ്ധ്യമാകയാൽ അതിന്റെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു.

൨൩. സ്ഥൂലാക്ഷസ്ത്വരിതഗതിഃ സ്വഫേനലേഹീ
നിദ്രാലുഃ പതതി ച കമ്പതേ ച യോഽതി ।
യശ്ചാദ്രിദ്വിരദനഗാദിവിപ്ലുതഃ സ്യാത്
സോഽസാദ്ധ്യോ ഭവതി തഥാ ത്രയോദശേഽബ്ദേ.

കണ്ണുകൾ തുറിച്ചിരിക്ക, വേഗം നടക്ക, വായിൽകൂടി പത വരികയും അതിനെ നക്കുകയും ചെയ്ക, എപ്പോഴും ഉറങ്ങുക, വീഴുക, വിറയ്ക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഭൂതോന്മാദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. പർവ്വതം ആന വൃക്ഷം മുതലായവയിൽനിന്നു വീഴ്ചയുണ്ടായവനു ഭൂതോന്മാദം സംഭവിക്കുന്നതായാൽ അതും അസാദ്ധ്യം തന്നെ. പതിമ്മൂന്നാം വയസ്സിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഭൂതോന്മാദവും അസാദ്ധ്യം.

ബാധാഗ്രഹണകാലം.

൨൪. ദേവഗ്രഹാഃ പൌർണ്ണമാസ്യാമസുരാഃ സന്ധ്യയോരപി
ഗന്ധർവ്വാഃ പ്രായശോഽഷ്ടമ്യാം യക്ഷാശ്ച പ്രതിപദ്യഥ
൨൫. പിതൃഃ കൃഷ്ണക്ഷയേ ഹിംസ്യുഃ പഞ്ചമ്യാമപി ചോരഗാഃ
രക്ഷാംസി രാത്രൌ പൈശാചാശ്ചതുർദ്ദശ്യാം വിശന്തി ഹി

മേലെഴുതിയ ഗ്രഹങ്ങൾ ബാധിക്കുന്ന കാലത്തെ പറയുന്നു. ദേവഗ്രഹങ്ങൾ വെളുത്ത വാവിലും അസുരഗ്രഹങ്ങൾ രണ്ടു സന്ധ്യകളിലും ഗന്ധർവ്വഗ്രഹങ്ങൾ മിക്കവാറും അഷ്ടമിയിലും യക്ഷഗ്രഹങ്ങൾ പ്രതിപദത്തിലും പിതൃഗ്രഹങ്ങൾ അമാവാസിയിലും ഉരഗഗ്രഹങ്ങൾ പഞ്ചമിയിലും രക്ഷോഗ്രഹങ്ങൾ രാത്രിയിലും പിശാചഗ്രഹങ്ങൾ ചതുർദ്ദശിയിലും ബാധിക്കുന്നു. ഇതിൽ അമാവാസിയിൽ ബാധിക്കുന്ന പിതൃഗ്രഹങ്ങൾ [illegible] എന്നും ശേഷം ഗ്രഹങ്ങൾ ബാധിക്കുമെന്നും ആകുന്നു ഈ ശ്ലോകത്തിൽനിന്നു ധരിക്കേണ്ടതു.

മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ആവേശിച്ചു ശരീരത്തെ വികൃതിയാക്കിച്ചെയ്യാൻ ശക്തിയുള്ളവയായ ഗ്രഹങ്ങളെ മനുഷ്യർ കാണാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്നതിനെപ്പറ്റിയുള്ള ചോദ്യത്തെ പരിഹരിക്കുന്നു.

൨൬. ദർപ്പണാദീൻ യഥാ ഛായാ ശീതോഷ്ണം പ്രാണിനോ യഥാ
സ്വമണിം ഭാസ്കരാർച്ചിശ്ച യഥാ ദേഹം ച ദേഹധൃക്
൨൭. വിശന്തി ച ന ദൃശ്യന്തേ ഗ്രഹാസ്തദ്വച്ഛരീരിണഃ

ഛായ കണ്ണാടി വെള്ളം എണ്ണ മുതലായവയെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ശീതോഷ്ണം പ്രാണികളെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും സൂര്യതേജസ്സ് സൂര്യകാന്തത്തെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ആത്മാവു ദേഹത്തെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ആകുന്നു ഗ്രഹങ്ങൾ ശരീരികളെ ആവേശിക്കുന്നതു. ഛായ മുതലായവ കണ്ണാടി മുതലായവയെ ആവേശിക്കുന്നതു നാം കാണുന്നില്ലല്ലോ. അതുപോലെ ഗ്രഹാവേശത്തെയും കാണുന്നില്ല.

അശുചിയായ മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ദേവന്മാർ സംബന്ധപ്പെടുന്നതല്ലെന്നും [illegible] ധർമ്മാർത്ഥാദികളെ [illegible] ഗ്രഹിക്കുന്നതെന്നും ഉള്ള സുശ്രുതവചനങ്ങൾ ഇവിടെ ചേർന്നതു അത്ര ഉചിതമായി വരികയില്ലല്ലോ. [illegible] അവർ മനുഷ്യരെക്കൂടെ [illegible] അവർ മനുഷ്യരെ ബാധിക്കുന്നില്ല ബാധിക്കുന്നു എന്ന [illegible] പറയുന്നവരെ [illegible] ഉള്ളതായും കാണുന്നു.

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഉന്മാദരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

അപസ്മാരനിദാനം.

---

൧. തമഃപ്രവേശസ്സംരംഭോ ദോഷോദ്രേകഹതസ്മൃതേഃ
അപസ്മാര ഇതി ജ്ഞേയോ ഗദോ ഘോരശ്ചതുർവ്വിധഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു സ്മരണയെ നശിപ്പിക്കുമ്പോൾ ഇരുട്ടിൽ അകപ്പെട്ടപോലെ തോന്നുകയും കണ്ണുകൾ ഉരുളുകയും കൈകാലുകൾ അങ്ങുമിങ്ങും എടുത്തിടുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗം അപസ്മാരമെന്നറിയണം. ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധി വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുവിധമാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. ഹൃൽകമ്പശ്ശൂന്യതാ സ്വേദോ ധ്യാനം മൂർച്ഛാ പ്രമൂഢതാ
നിദ്രാനാശശ്ച തസ്മിംശ്ച ഭവിഷ്യതി ഭവത്യഥ

അപസ്മാരം ഉണ്ടാവാൻ ഭാവിക്കുമ്പോൾ ഹൃദയം വിറയ്ക്കുക ഹൃദയത്തിനു ശൂന്യത തോന്നുക, വിയർക്കുക ചിന്തയുണ്ടാക മനസ്സും ഇന്ദ്രിയങ്ങളും മോഹിക്കുക; ഉറക്കമില്ലായ്ക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

വാതാപസ്മാരലക്ഷണം.

൩. കമ്പതേ പ്രദശേദ്ദന്താൻ ഫേനോദ്വാമീ ശ്വസിത്യപി
പരുഷാരുണകൃഷ്ണാനി പശ്യേദ്രൂപാണി ചാനിലാൽ.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിങ്കൽ വിറയ്ക്കുക പല്ലുകടിക്കുക നുരയെ ഛർദ്ദിക്കുക ദീർഘശ്വാസം വിടുക രൂപങ്ങളെ പരുപരത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും കാണുക തലയെ [illegible] വല്ലതും തല്ലുക കറുത്ത മനുഷ്യൻ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നുക ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്താപസ്മാരലക്ഷണം.

൪. പീതഫേനാംഗവക്ത്രാക്ഷഃ പീതാസൃഗ്രൂപദർശകഃ
സതൃഷ്ണോഷ്ണാനലവ്യാപ്തലോകദർശീ ച പൈത്തികഃ

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിനു വായിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന നുരയും ദേഹവും മുഖവും കണ്ണുകളും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും സമസ്തവസ്തുക്കളെയും മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നിട്ടും കാണും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചൂടുമുണ്ടാകും ജഗത്തൊക്കെയും അഗ്നിവ്യാപ്തമായിട്ടു കാണപ്പെടും. മഞ്ഞനിറമുള്ള മനുഷ്യർ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നും.

കഫാപസ്മാരലക്ഷണം.

൫. ശുക്ലഫേനാംഗവക്ത്രാക്ഷഃ ശീതഹൃഷ്ടാംഗജോ ഗുരുഃ
പശ്യേച്ഛുക്ലാനി രൂപാണി ശ്ലൈഷ്മികോ മുച്യതേ ചിരാൽ

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിനു വായിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ നുരയും ദേഹവും മുഖവും കണ്ണുകളും വെളുത്തിരിക്കും ശരീരം തണുപ്പോടും രോമാഞ്ചത്തോടും ഗുരുത്വത്തോടും കൂടിയിരിക്കും സമസ്തവസ്തുക്കളും വെളുത്തിരിക്കുന്നവയായിട്ടു കാണപ്പെടും വെളുത്ത മനുഷ്യർ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നും വാതാപസ്മാരത്തിന്റേയും പിത്താപസ്മാരത്തിന്റേയും വേഗം ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു വിട്ടുപോകും. ഈ കഫാപസ്മാരത്തിന്റെ വേഗം വളരെനേരംകൊണ്ടേ വിടൂ.

സന്നിപാതാപസ്മാരലക്ഷണം.

൬. സർവ്വൈരേതൈസ്സമസ്തൈശ്ച ലിംഗൈർജ്ഞേയസ്ത്രിദോഷജഃ
അപസ്മാരസ്സ ചാസാധ്യോ യഃ ക്ഷീണസ്യാനവശ്ച യഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിനു എല്ലാ അപസ്മാരങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു ക്ഷീണനായുള്ളവനുണ്ടാകുന്ന അപ

സ്മാരവും തുടങ്ങിയതിന്റെ ശേഷം വളരെനാൾ ചെന്നതായ അപസ്മാരവും അസാദ്ധ്യം.

൬. പ്രസ്ഫുരന്തം സുബഹുശഃ ക്ഷീണം പ്രചലിതഭ്രുവം
നേത്രാഭ്യാം ച വികുർവ്വാണമപസ്മാരോ വിനാശയേൽ.

തട്ടുക ചാടുക മുതലായ പ്രവൃത്തികളെ ചെയ്കയും ക്ഷീണിക്കയും പുരികങ്ങളിളകി കണ്ണുകൾകൊണ്ടു പലമാതിരി വികൃതികളെ കാണിക്കയും ചെയ്യുന്ന അപസ്മാരരോഗി മരിക്കും.

അപസ്മാരാവധി.

൭. പക്ഷാദ്വാ ദ്വാദശാഹാദ്വാ മാസാദ്വാ കുപിതാ മലാഃ
അപസ്മാരായ കുർവ്വന്തി വേഗം കിഞ്ചിദഥാന്തരം.

പിത്താപസ്മാരം പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടിളകും. വാതാപസ്മാരം പന്ത്രണ്ടു ദിവസംകൊണ്ടിളകും. കഫാപസ്മാരം മുപ്പതുദിവസംകൊണ്ടിളകും. വാതാദിദോഷങ്ങൾ മേൽപ്പറയപ്പെട്ട കാലങ്ങൾകൊണ്ടു കോപിച്ചിട്ടാകുന്നു വേഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതു്. എന്നാൽ ദോഷങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും വേഗത്തെ ചെയ്യുന്നതു് ഉചിതമായിരിക്കെ അപ്രകാരം ചെയ്യാതെ പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടും പന്ത്രണ്ടുദിവസംകൊണ്ടും മുപ്പതുദിവസംകൊണ്ടും വേഗത്തെ ചെയ്യുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതു ശരിയായിട്ടുള്ളതാണോ എന്നുള്ള ശങ്കയെ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകം പരിഹരിക്കുന്നതാകുന്നു.

൮. ദേവേ വർഷത്യപി യഥാ ഭൂമൗ ബീജാനി കാനിചിൽ
ശരദി പ്രതിരോഹന്തി തഥാ വ്യാധിസമുച്ഛ്രയാഃ.

യാതൊരുപ്രകാരം ഭൂമിയിലുള്ള ചില ബീജങ്ങൾ വർഷകാലത്തിലും ചില ബീജങ്ങൾ ശരൽക്കാലത്തിലും മുളയ്ക്കുന്നുവോ അപ്രകാരം ഈ വ്യാധിയും അടങ്ങിയിരുന്നിട്ടു മേൽ പറയപ്പെട്ട ദിവസങ്ങളിൽ മുളയ്ക്കുന്നു.

ഇതി കേരളദേശികൃതായാം സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അപസ്മാരനിദാനം
സമാപ്തം.

വാതവ്യാധിനിദാനം.

൧. രൂക്ഷശീതാല്പലഘ്വന്നവ്യവായാതിപ്രജാഗരൈഃ
വിഷമാദുപചാരാച്ച ദോഷാസൃക്സ്രവണാദപി.

൨. ലംഘനപ്ലവനാത്യധ്വവ്യായാമാതിവിചേഷ്ടിതൈഃ
ധാതൂനാം സംക്ഷയാച്ചിന്താശോകരോഗാതികർഷണാൽ

൩. വേഗസന്ധാരണാദാമാദഭിഘാതാദഭോജനാൽ
മർമ്മാബാധാൽഗജോഷ്ട്രാശ്വശീഘ്രയാനാപതംസനാൽ

൪. ദേഹേ സ്രോതാംസി രിക്താനി പൂരയിത്വാനിലോ ബലീ
കരോതി വിവിധാൻ വ്യാധീൻ സർവ്വാംഗൈകാംഗസംശ്രയാൻ.

൫. അവ്യക്തം ലക്ഷണം തേഷാം പൂർവ്വരൂപമിതി സ്മൃതം
ആത്മരൂപം തു യദ്വ്യക്തമപായോ ലഘുതാ പുനഃ

രൂക്ഷമായും ശീതമായും അല്പമായും ലഘുവായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും ഉറക്കമിളപ്പു ഹേതുവായിട്ടും പ്രയാസകരമായ ആചാരം ഹേതുവായിട്ടും ദോഷങ്ങളുടെ ശോധനം ഹേതുവായിട്ടും രക്തസ്രാവം ഹേതുവായിട്ടും ചാടുക ഹേതുവായിട്ടും നദിയെ നീന്തിക്കടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനട

(൧൫) വാതവ്യാധിനിദാനം

രൂക്ഷ ഹേതുവായിട്ടും വ്യായാമം മുതലായ കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ധാതുക്കളുടെ ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും ചിന്ത ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും രോഗംകൊണ്ടു ക്ഷീണിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും ആമദോഷം ഹേതുവായിട്ടും മുറിവുകൾ ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും മർമ്മങ്ങളിൽ തട്ടി തല്ലു, മുറിവു മുതലായവ ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആന, കുതിര ഇവയിൽ കയറി ഓടിക്കുന്നസമയം വീഴുക ഹേതുവായിട്ടും വാതം കോപിച്ചു ഒഴിഞ്ഞിരിക്കുന്ന നാഡികളിൽ സഞ്ചരിച്ചു അവയെ നിറച്ചു ബലവാനായിട്ടു എല്ലാ അംഗങ്ങളെയുമോ ഒരംഗത്തെയോ ആശ്രയിച്ചു ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന വ്യാധികളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വിവിധവ്യാധികൾ.

൧. സങ്കോചഃ പർവ്വണാം സ്തംഭോ ഭംഗോസ്ഥ്നാം പർവ്വണാമപി
രോമഹർഷഃ പ്രലാപശ്ച പാണിപൃഷ്ഠശിരോഗ്രഹഃ

൨. ഖാഞ്ജ്യപാംഗുല്യകുബ്ജത്വം ശോഷോംഗാനാമനിദ്രതാ
ഗർഭശുക്രരജോനാശഃ സ്പന്ദനം ഗാത്രസുപ്തതാ.

൩. ശിരോനാസാക്ഷിജത്രൂണാം ഗ്രീവായാശ്ചാപി ഹുണ്ഡനം
ഭേദസ്തോദാർത്തിരാക്ഷേപോ മോഹശ്ചായാസ ഏവ ച

൪. ഏവംവിധാനി രൂപാണി കരോതി കുപിതോനിലഃ
ഹേതുസ്ഥാനവിശേഷാച്ച ഭവേദ്രോഗവിശേഷകൃൽ

സന്ധികൾ ചുരുങ്ങുകയും നിശ്ചലങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്ക, അസ്ഥികളും സന്ധികളും പൊട്ടിപ്പോയപോലെ ഇരിക്ക, രോമഹർഷം, പിച്ചുപറക, കൈകളിലും പൃഷ്ഠത്തിലും ശിരസ്സിലും പിടുത്തമുണ്ടാക, മുടന്തു, കൂനു, മുതലായ അംഗവൈകല്യങ്ങൾ, അംഗങ്ങൾ ശോഷിക്ക, ഉറക്കമില്ലായ്ക, ഗർഭവും ശുക്ലവും ആർത്തവവും നശിക്കുക, വിറയ്ക്കുക, തരിപ്പു, ശിരസ്സ്, മൂക്കു, കണ്ണു, കഴുത്തു, തോൾ ഇവകളിൽ പിളരുക, കുത്തിനോവുക, വലിച്ചിലുണ്ടാക, മോഹാലസ്യം, തളർച്ച ഇതുകൾ ഉണ്ടാകും. ഇപ്രകാരമുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾ വാതം കോപിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകും. ഹേതുവിശേഷം ഹേതുവായിട്ടും സ്ഥാനവിശേഷം ഹേതുവായിട്ടും രോഗവിശേഷങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കും. രൂക്ഷഭക്ഷണം മുതലായതിനാൽ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വാതം മന്യാസ്തംഭത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇതാകുന്നു ഹേതുവിശേഷംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗം. പക്വാശയസ്ഥമായിരിക്കുന്ന അനിലൻ മലബന്ധം മുതലായവയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇതാകുന്നു സ്ഥാനവിശേഷംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗം.

കോഷ്ഠാശ്രിതവാതലക്ഷണം.

൫. തത്ര കോഷ്ഠാശ്രിതേ ദുഷ്ടേ നിഗ്രഹോ മൂത്രവർച്ചസോഃ
ബ്രധ്നഹൃദ്രോഗഗുല്മാർശഃ പാർശ്വശൂലം ച മാരുതേ

കോഷ്ഠത്തിലിരിക്കുന്ന വാതം കോപിച്ചാൽ മൂത്രത്തിനും മലത്തിനും തടവും അണ്ഡവൃദ്ധിയും ഹൃദ്രോഗവും ഗുല്മവും അർശസ്സും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

സർവാംഗകുപിതവാതലക്ഷണം.

൬. സർവാംഗകുപിതേ വാതേ ഗാത്രസ്ഫുരണഭഞ്ജനം
വേദനാഭിഃ പരീതശ്ച സ്ഫുടന്തീവാസ്യ സന്ധയഃ

സർവാംഗങ്ങളിലും വാതം കോപിച്ചാൽ എല്ലാ അവയവങ്ങളിലും തുടിപ്പും ഒടിവും വേദനയും പൊട്ടിയിരിക്കുന്നതുപോലെ സന്ധികൾ പൊട്ടിപ്പോകുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും ഉണ്ടാകും.

ഗുദസ്ഥിതവായുലക്ഷണം.

൭. ഗുദേ വിണ്മൂത്രവാതാനാം ഗ്രഹഃശൂലാധ്മാനാശ്മശർക്കരാഃ
ജംഘോരുത്രികപാത്പൃഷ്ഠ രോഗശോഷൗ ഗുദേ സ്ഥിതേ.

വാതം ഗുദത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ മലമൂത്രങ്ങൾക്കും അധോവായുവിന്നും തടവും വയററിൽവേദനയും വയറുവീർപ്പും അശ്മരി മുതലായ രോഗങ്ങളും കണങ്കാലുകൾ, തുടകൾ, ത്രികങ്ങളിന്റെ താഴത്തെ ഭാഗം, കാലുകൾ, പൃഷ്ഠാസ്ഥികൾ ഇവകൾക്കു വേദനയും ശോഷവും ഉണ്ടാകും.

ആമാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം

൧൨. രുൿപാർശ്വോദരഹൃന്നാഭേസ്തൃഷ്ണോദ്ഗാരവിഷൂചികാഃ
കാസഃ കണ്ഠാസ്യശോഷശ്ച ശ്വാസശ്ചാമാശയസ്ഥിതേ

ആമാശയത്തിങ്കൽ വാതം കോപിച്ചാൽ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വയററിലും ഹൃദയത്തിങ്കലും നാഭിയിങ്കലും വേദന, തണ്ണീർദാഹം, തേട്ടൽ, വിഷൂചിക, ചുമ, തൊണ്ടയുണങ്ങൽ, വായുണങ്ങൽ, ശ്വാസം ഇവയുമുണ്ടാകും.

പക്വാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം.

൧൩. പക്വാശയസ്ഥോന്ത്രകൂജം ശൂലാടോപൗ കരോതി ച
കൃച്ഛ്രമൂത്രപുരീഷത്വമാനാഹം ത്രികവേദനാം

പക്വാശയത്തിങ്കൽ വായു കോപിച്ചാൽ കുടലിരയ്ക്കുകയും വയററിൽ വേദനയും വയററിൽ പെരുപെരെ എന്ന ശബ്ദവും മൂത്രകൃച്ഛ്രവും മലബന്ധവും വയർവീർപ്പും തണ്ടെല്ലിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും.

ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയഗതവാതലക്ഷണം.

൧൪. ശ്രോത്രാദിഷ്വിന്ദ്രിയവധം കുര്യാൽ ക്രുദ്ധഃ സമീരണഃ

ചെവി, കണ്ണ്, മൂക്ക്, മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളിൽ വായു കോപിച്ചാൽ അതാതു ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ നശിപ്പിക്കും.

ത്വഗ്ഗതവാതലക്ഷണം.

ത്വഗ്രൂക്ഷാ സ്ഫുടിതാ സുപ്താ കൃശാ കൃഷ്ണാ ച തുദ്യതേ
൧൫. ആതന്യതേ സരാഗാ ച പർവ്വരുൿ ത്വഗ്ഗതേനിലേ

ത്വക്കിങ്കൽ വായു കോപിക്കുകകൊണ്ടു ത്വക്കിന്നു പരുപരുപ്പും പൊട്ടലും തരിപ്പും കൃശതയും കറുപ്പും ഉണ്ടാകും. സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നതുപോലെയും പരത്തുന്നതുപോലെയും തോന്നും ചുവപ്പും സന്ധികളിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും. ചിലർ ത്വക്കിങ്കൽ എന്നതിന്നു രസധാതുവിൽ എന്നു പറയുന്നു.

അസൃഗ്ഗതവാതലക്ഷണം.

൧൬. രുജസ്തീവ്രാഃ സസന്താപാ വൈവർണ്ണ്യം കൃശതാരുചിഃ
ഗാത്രേ ചാരൂംഷി ഭുക്തസ്യ സ്തംഭശ്ചാസൃഗ്ഗതേനിലേ

രക്തത്തിൽ വാതം കോപിക്കുമ്പോൾ സഹിപ്പാൻ പാടില്ലാത്ത വേദനയും ചൂടുനിറപ്പകർച്ചയും കൃശതയും അരുചിയും പുണ്ണുകളും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞാൽ ശരീരത്തിന്നു സ്തംഭവും ഉണ്ടാകും.

മാംസമേദോഗതവാതലക്ഷണം.

൧൭. ഗുർവ്വംഗം തുദ്യതേത്യർത്ഥം ദണ്ഡമുഷ്ടിഹതം തഥാ
സരുക്ശ്രമിതമത്യർത്ഥം മാംസമേദോഗതേനിലേ

വാതം മാംസമേദസ്സുകളെ ആശ്രയിച്ചുനിന്നു കോപിച്ചാൽ ശരീരത്തിന്നു ഭാരവും ഏററവും കുത്തിനോവും വടികൊണ്ടോ മുഷ്ടികൊണ്ടോ അടിക്കപ്പെട്ടതിനോടു തുല്യമായിട്ടു വേദനയും ഏററവും തളർച്ചയും കൂടിയിരിക്കും.

മജ്ജാസ്ഥികുപിതവാതലക്ഷണം

൧൮. ഭേദോസ്ഥിപർവ്വണാം സന്ധിശൂലം മാംസബലക്ഷയഃ
അസ്വപ്നസ്സന്തതാ രുൿ ച മജ്ജാസ്ഥികുപിതേനിലേ.

വാതം മജ്ജാസ്ഥികളെ ആശ്രയിച്ചുനിന്നു കോപിച്ചാൽ അസ്ഥികൾക്കും മുട്ടുകൾക്കും പിളർച്ചയും സന്ധികളിൽ വേദനയും മാംസത്തിന്നും ബലത്തിന്നും ക്ഷയവും ഉറക്കമില്ലായ്കയും എപ്പോഴും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

ശുക്ലഗതവാതലക്ഷണം.

൨൦. ക്ഷിപ്രം മുഞ്ചതി ബധ്നാതി ശുക്രം ഗർഭമഥാപി വാ
വികൃതിം ജനയേച്ചാപി ശുക്രസ്ഥഃ കുപിതോനിലഃ

വാതം ശുക്ലത്തിൽ കോപിച്ചാൽ ശുക്ലം വേഗത്തിൽ പോകയോ പോകാതിരിക്കയോ ശുക്ലത്തിനു വികൃത ഭവിക്കയോ ചെയ്യും. സ്ത്രീകൾക്കാകിൽ ഗർഭസ്രാവമോ ഗർഭനാശമോ ശിശുവിനു അംഗഹീനതയോ പ്രസവത്തിനു താമസമോ ഭവിക്കും.

സിരാഗതവാതലക്ഷണം.

൨൧. കുര്യാത്സിരാഗതശ്ശൂലം സിരാകുഞ്ചനപൂരണം
സബാഹ്യാഭ്യന്തരായാമം ഖല്ലീം കൌബ്ജ്യമഥാപി വാ

വായു ഞരമ്പുകളിൽ കോപിച്ചാൽ വേദനയുണ്ടാകും; ഞരമ്പുകളെ വലിക്കുകയും വീർപ്പിക്കയും ചെയ്യും. ബാഹ്യായാമം, അന്തരായാമം, ഖല്ലീ, കുബ്ജത ഇതുകളെയുമുണ്ടാക്കും.

സ്നായുഗതവാതലക്ഷണം.

൨൨. സർവ്വാംഗൈകാംഗരോഗാംശ്ച കുര്യാത്സ്നായുഗതോനിലഃ

വായു സന്ധികളിൽ കോപിച്ചാൽ എല്ലാ ശരീരമോ ഒരു ശരീരമോ രോഗത്തോടുകൂടിയതായി ഭവിക്കും.

സന്ധിഗതവാതലക്ഷണം.

൨൩. ഹന്തി സന്ധിഗതസ്സന്ധീൻ ശൂലശോഫൌ കരോതി ച

വാതം സന്ധിയിൽ ചെന്നു കോപിച്ചാൽ സന്ധികൾ വേർപെട്ടുപോകയോ സ്തംഭിച്ചുപോകയോ ചെയ്യും. സന്ധിയിൽ വേദനയും പൊളപൊളെ എന്ന ശബ്ദവുമുണ്ടാകും.

പിത്തകഫാവൃതപ്രാണാദിലക്ഷണം.

൨൪. പ്രാണേ പിത്താവൃതേ ഛർദ്ദിർദ്ദാഹശ്ചൈവോപജായതേ
ദൌർബ്ബല്യം സദനം തന്ദ്രാ വൈരസ്യഞ്ച കഫാവൃതേ.

൨൫. ഉദാനേ പിത്തയുക്തേ തു ദാഹോ മൂർച്ഛാ ഭ്രമഃ ക്ലമഃ
അസ്വേദഹർഷൌ മന്ദാഗ്നിശ്ശീതതാ ച കഫാവൃതേ.

൨൬. സ്വേദദാഹൌഷ്ണ്യമൂർച്ഛാസ്സ്യുസ്സമാനേ പിത്തസംവൃതേ
കഫേന സംഗോ വിണ്മൂത്രേ ഗാത്രഹർഷശ്ച ജായതേ.

൨൭. അപാനേ പിത്തയുക്തേ തു ദാഹോഷ്ണ്യം രക്തമൂത്രതാ
അധഃകായേ ഗുരുത്വം ച ശീതതാ ച കഫാവൃതേ.

൨൮. വ്യാനേ പിത്താവൃതേ ദാഹോ ഗാത്രവിക്ഷേപണം ക്ലമഃ
സ്തംഭനോ ദണ്ഡകശ്ചാപി ശൂലശോഫൌ കഫാവൃതേ.

പിത്തത്താൽ പ്രാണവായുവിനു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ഛർദ്ദിയും ചുട്ടുമുണ്ടാകും.

കഫത്താൽ പ്രാണവായുവിനു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ദുർബ്ബലതയും തളർച്ചയും മടിയും വൈരസ്യവും ഉണ്ടാകും.

പിത്തത്താൽ ഉദാനവായുവിനു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ചുട്ടും ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും തളർച്ചയുമുണ്ടാകും.

കഫത്താൽ ഉദാനവായുവിനു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ വിയർപ്പില്ലായ്കയും രോമഹർഷവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും.

പിത്തത്താൽ സമാനവായുവിനു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ വിയർപ്പും ചുട്ടുനീറ്റലും ഉഷ്ണവും മോഹാലസ്യവും ഉണ്ടാകും.

കഫത്താൽ സമാനവായുവിനു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവും രോമഹർഷവുമുണ്ടാകും.

അപാനവായുവിനു പിത്തത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ചുട്ടുനീറ്റലും ഉഷ്ണവും മൂത്രത്തിനു രക്തവർണ്ണവും ഉണ്ടാകും.

വാതവ്യാധിനിദാനം (൯൭)

കഫത്താൽ അപാനവായുവിന്ന ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ അധഃകായത്തിന്ന ഗുരുത്വവും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും.

വ്യാനവായുവിന്ന പിത്തത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ചൂടും ശരീരം എടുത്തിടുകയും തളർച്ചയുമുണ്ടാകും.

വ്യാനവായുവിന്ന കഫത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ തടിപോലെ കിടക്കയും വയററിൽ വേദനയും നീരുമുണ്ടാകും.

പ്രാണാദിവായുക്കൾക്ക ഇരുപതുവിധം ആവരണങ്ങൾ ഉണ്ട്. അവയേയും അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങളേയും ചരകത്തിൽ "മാരുതാനാംഹിപഞ്ചാനാമന്യോന്യാവരണംശൃണു" എന്ന തുടങ്ങിയുള്ള വാക്യങ്ങളെ നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. വിസ്തരഭയം ഹേതുവായിട്ട ഇവിടെ എഴുതുന്നില്ല.

ആക്ഷേപകസാമാന്യലക്ഷണം

൨൯. യദാതുധമനീസ്സർവ്വാഃ കുപിതോഭ്യേതിമാരുതഃ
തദാക്ഷിപത്യാശുമുഹുർ മുഹുർദ്ദേഹംമുഹുശ്ചരഃ

൩൦. മുഹുർമുഹുസ്തദാക്ഷേപാദാക്ഷേപകഇതിസ്മൃതഃ

യാതൊരിക്കൽ വായു കോപിച്ച എല്ലാ നാഡികളേയും പ്രാപിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ദേഹത്തെ പിന്നെയും പിന്നെയും എടുത്തെറിയും. ഇതിന്ന ആക്ഷേപകമെന്ന പേർ.

അപതന്ത്രകലക്ഷണം.

൩൧. ക്രുദ്ധൈസ്സ്വൈഃകോപനൈർവ്വായുഃ സ്ഥാനാദൂർദ്ധ്വംപ്രപദ്യതേ
പീഡയൻഹൃദയംഗത്വാ ശിരശ്ശംഖൌചപീഡയൻ.

൩൨. ധനുർവ്വന്നമയേൽഗാത്രാ ന്യാക്ഷിപേന്മോഹയേത്തഥാ
സകൃച്ഛ്രാദുച്ഛ്വസേച്ചാപി സ്തബ്ധാക്ഷോഥനിമീലകഃ

൩൩. കപോതഇവകൂജേച്ച നിസ്സംജ്ഞസ്സോപതന്ത്രകഃ

വായു നിജകോപകങ്ങളെക്കൊണ്ട് ദോഷങ്ങളോടുകൂടി കോപിച്ച പക്വാശയത്തിങ്കൽനിന്ന മേല്പോട്ടുകയറി ഹൃദയത്തിൽ ചെന്ന ആ ഹൃദയത്തേയും ശിരസ്സിനേയും ചെന്നികളേയും പീഡിപ്പിച്ച ദേഹത്തെ വില്ലുപോലെ വളയ്ക്കയും അവയവങ്ങളെ എടുത്തെറികയും മോഹിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ ആ രോഗി പണിപ്പെട്ട ശ്വാസം വിടുകയും സ്തംഭിച്ചവയും അടയ്ക്കപ്പെട്ടവയുമായ കണ്ണുകളോടുകൂടിയവനായിട്ട മാടപ്രാവെന്നപോലെ കൂകുകയും ബോധമില്ലാത്തവനായി ഭവിക്കുകയും ചെയ്യും.

അപതാനകലക്ഷണം.

൩൪. ദൃഷ്ടിംസംസ്തഭ്യസംജ്ഞാഞ്ച ഹത്വാകണ്ഠേനകൂജതി
ഹൃദിമുക്തേനരസ്സ്വാസ്ഥ്യം യാതിമോഹംവൃതേപുനഃ

൩൫. വായുനാദാരുണംപ്രാഹു രേകേതദപതാനകം

വായു കണ്ണുകളുടെ ദൃഷ്ടിശക്തിയേയും അറിവിനേയും നശിപ്പിച്ച തൊണ്ടകൊണ്ട് ശബ്ദിക്കും. വായു ഹൃദയത്തിൽനിന്ന നീങ്ങിയാൽ മനുഷ്യൻ സ്വാസ്ഥ്യത്തേയും ഹൃദയത്തെ ആവരണം ചെയ്യുമ്പോൾ മുമ്പേത്തെപ്പോലെ മോഹവുമുണ്ടാകും. ഇതിനെ ചിലർ അപതാനകമെന്ന പറയുന്നു.

ദണ്ഡാപതാനകലക്ഷണം.

൩൬. കഫാന്വിതോഭൃശംവായു സ്താസ്വേവയദിതിഷ്ഠതി
ദണ്ഡവൽസ്തംഭയേദ്ദേഹം സതുദണ്ഡാപതാനകഃ

വായു ഏററവും കഫത്തോടുകൂടി എല്ലാ നാഡികളിലും നിന്നിട്ട ദേഹത്തെ വടിപോലെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. അതിന്ന ദണ്ഡാപതാനകം എന്ന പേർ. ചരകാചാര്യൻ ദണ്ഡാപതാനകം അസാദ്ധ്യമാണെന്ന കാണിക്കുന്നതായ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "പാണിപാർശ്വശിരോഗ്രീവാ ശ്രോണീസ്തംഭിനാഭിമാരുതഃ ദണ്ഡവൽസ്തബ്ധഗാത്രസ്യ ദണ്ഡകസ്സോ

(൧൫) വാതവ്യാധിനിദാനം

അപക്രമമായ വായു, കൈ, കാൽ, ശിരസ്സ്, പൃഷ്ഠം, കടിപ്രദേശം ഇവയെ സ്തംഭിപ്പിച്ചിട്ടു ശരീരത്തെ ദണ്ഡം പോലെ ഇരുക്കിച്ചെയ്യുന്നു ഇതിന്നു ദണ്ഡകമെന്നു പേർ. ദണ്ഡകം അസാദ്ധ്യം.

ധനുസ്തംഭലക്ഷണം.

൨൭. ധനുസ്തുല്യം നമേദ്യസ്തു സ ധനുസ്തംഭസംജ്ഞകഃ

വായു ശരീരത്തെ വില്ലുപോലെ വളയ്ക്കുന്നതിന്നു ധനുസ്തംഭമെന്നു പേർ. ഈ ധനുസ്തംഭം അന്തരായാമത്തിന്റെയും ബാഹ്യായാമത്തിന്റെയും സാധാരണലക്ഷണമാകുന്നു.

അന്തരായാമലക്ഷണം.

൨൮. അംഗുലീഗുൽഫജഠരഹൃദ്വക്ഷോഗളസംശ്രിതഃ
സ്നായുപ്രതാനമനിലോ യദാക്ഷിപതി വേഗവാൻ.

൨൯. വിഷ്ടബ്ധാക്ഷഃ സ്തബ്ധഹനുർഭഗ്നപാർശ്വഃ കഫം വമൻ
അഭ്യന്തരം ധനുരിവ യദാ നമതി മാനവഃ.

൩൦. തദാസ്യാഭ്യന്തരായാമം കുരുതേ മാരുതോ ബലീ

വിരലുകൾ, നരിയാണി, ഉദരം, ഹൃദയം, മാറിടം, കഴുത്ത് ഇവയെ ആശ്രയിച്ചുനിൽക്കുന്ന വായു ഉള്ള നാഡികളെയും വേഗത്തോടുകൂടി വലിക്കുമ്പോൾ കണ്ണുകളും ഹനുവും സ്തംഭിക്കയും പാർശ്വങ്ങൾ തളരുകയും കഫം ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. യാതൊരു സമയം ആ വായു ബലവാനായിട്ടു ശരീരത്തെ വില്ലുപോലെ അകത്തേക്കു വളയ്ക്കുന്നുവോ ആ സമയം അതിന്നു അന്തരായാമമെന്നു പേർ സിദ്ധിക്കുന്നു.

ബാഹ്യായാമലക്ഷണം.

൩൧. ബാഹ്യസ്നായുപ്രതാനസ്ഥോ ബാഹ്യായാമം കരോതി ച
തമസാദ്ധ്യം ബുധാഃ പ്രാഹുർവ്വക്ഷഃകട്യൂരുഭഞ്ജനം.

ബഹിർഭാഗത്തിലുള്ള നാഡീസമൂഹങ്ങളിൽ നിൽക്കുന്ന വാതം കോപിച്ചു വക്ഷസ്സ്, കടിപ്രദേശം, ഊരു ഇവയെ വളച്ചിട്ടു ദേഹത്തെ പുറത്തേക്കു വളയ്ക്കും ഇതിന്നു ബാഹ്യായാമമെന്നു പേർ. ഈ രോഗം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

൩൨. കഫപിത്താന്വിതോ വായുർവ്വായുരേവ ച കേവലഃ
കുര്യാദാക്ഷേപകം ത്വന്യം ചതുർത്ഥമഭിഘാതജം.

വായു കഫപിത്തങ്ങളോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ നിന്നിട്ടു വേറെ രണ്ടു ആക്ഷേപക വ്യാധിയെ ഉണ്ടാക്കും. മുമ്പു ആക്ഷേപകവ്യാധി രണ്ടു പറഞ്ഞതിനാൽ ഇതു നാലെണ്ണമായി. എന്നാൽ ഇതു ചതവുമുതലായവയെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചതായ വാതം ഹേതുവായിട്ടത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩൩. ഗർഭപാതനിമിത്തശ്ച ശോണിതാതിസ്രവാച്ച യഃ
അഭിഘാതനിമിത്തശ്ച ന സിദ്ധ്യത്യപതാനകഃ

ഗർഭസ്രാവം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി രക്തം സ്രവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ അപതാനകം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

പക്ഷവധലക്ഷണം.

൩൪. ഗൃഹീത്വാർദ്ധം തനോർവ്വായുഃ സിരാഃ സ്നായൂർവ്വിശോഷ്യ ച
പക്ഷമന്യതരം ഹന്തി സന്ധിബന്ധാൻ വിമോക്ഷയൻ.

൩൫. കൃത്സ്നോഽർദ്ധകായസ്തസ്യ സ്യാദകർമ്മണ്യോ വിചേതനഃ
ഏകാംഗരോഗം തം കേചിദന്യേ പക്ഷവധം വിദുഃ

വായു കോപിച്ചിട്ടു ശരീരത്തിന്റെ പകുതിഭാഗത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു അവിടെയുള്ള ഞരമ്പുകളെയും നാഡികളെയും ഉണക്കി സന്ധിബന്ധങ്ങളെ വേർപെടുത്തിട്ടു ഇടത്തുവശത്തെയോ വലത്തുവശത്തെയോ വഴങ്ങാതെ ആക്കിച്ചെയ്യും.

വാതവ്യാധിനിദാനം (൩൭)

ഇതു ഹേതുവായിട്ടു ആ ഭാഗം മുഴുവനും ഒരു കർമ്മത്തിനും ഉപയോഗിക്കാൻ കഴിയാതെയും ചൈതന്യം ഇല്ലാതെയും തീരും. ഇതിനെ ചിലർ ഏകാംഗരോഗമെന്നും ചിലർ പക്ഷവധമെന്നും പറയുന്നു.

സർവ്വാംഗരോഗലക്ഷണം.

൩൩. സർവ്വാംഗരോഗസ്തദ്വച്ച സർവ്വകായാശ്രിതേനിലേ

വാതം കോപിച്ചിട്ടു എല്ലാ ശരീരത്തിലും ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശരീരത്തെ മുഴുവൻ അവശമാക്കി ചെയ്യും. അതു ഹേതുവായിട്ടു സർവ്വാംഗവും തളരും ഇതിന്നു സർവ്വാംഗരോഗമെന്നു പേർ.

പക്ഷവധത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ദാഹസന്താപമൂർച്ഛാസ്സ്യുർവ്വായൌ പിത്തസമന്വിതേ.
൩൪. ശൈത്യശോഫഗുരുത്വാനി തസ്മിന്നേവ കഫാന്വിതേ
ശുദ്ധവാതഹതം പക്ഷം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമം വിദുഃ
൩൫. സാദ്ധ്യമന്യേന സംയുക്തമസാദ്ധ്യം ക്ഷയഹേതുകം

വായു പിത്തത്തോടുകൂടിയാൽ പക്ഷവധത്തിങ്കൽ ഉൾച്ചൂടും മോഹവും ഏറിയ സന്താപവും ഉണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടിയാൽ ശൈത്യവും വീക്കവും ഘനവും ഉണ്ടാകും. ശുദ്ധവാതത്താൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട പക്ഷവധം ഏററവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു: വാതത്തിന്നു അന്യദോഷസംസർഗ്ഗമിരുന്നാൽ അതു സാദ്ധ്യമായി ഭവിക്കും. ക്ഷയംമൂലമായുണ്ടായതു അസാദ്ധ്യം.

അർദ്ദിതലക്ഷണം.

ഉച്ചൈർവ്യാഹരതോത്യർത്ഥം ഖാദതഃ കഠിനാനി വാ.
൩൬. ഹസതോ ജൃംഭതോ ഭാരാദ്വിഷമാച്ഛയനാദപി
ശിരോനാസൌഷ്ഠചിബുകലലാടേക്ഷണസന്ധിഗഃ
൩൭. അർദ്ദയത്യനിലോ വക്ത്രമർദ്ദിതം ജനയത്യതഃ
വക്രീഭവതി വക്ത്രാർദ്ധം ഗ്രീവാ ചാപ്യപവർത്തതേ
൩൮. ശിരശ്ചലതി വാക്സംഗോ നേത്രാദീനാം ച വൈകൃതം
ഗ്രീവാചിബുകദന്താനാം തസ്മിൻ പാർശ്വേ ച വേദനാ
൩൯. തമർദ്ദിതമിതി പ്രാഹുർവ്യാധിം വ്യാധിവിചക്ഷണാഃ

ഉറക്കെ സംസാരിക്ക, ഏററവും കഠിനങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ കടിക്കുക, ഏറെ ചിരിക്കുക, കോട്ടുവായിടുക, ശിരസ്സുകൊണ്ടു ഭാരത്തെ വഹിക്കുക, സമമല്ലാതെയുള്ള സ്ഥലത്തു കിടക്കുക ഇവകൊണ്ടു വായു കോപിച്ചിട്ടു ശിരസ്സു, മൂക്കു, ചുണ്ടു, താടി, നെററി, കണ്ണു ഇവയുടെ സന്ധികളിൽ ചെന്നിട്ടു മുഖത്തെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു ഹേതുവായിട്ടു അർദ്ദിതം ഉണ്ടാകുന്നു. ഈ അർദ്ദിതത്തിങ്കൽ മുഖത്തിന്റെ പകുതിഭാഗത്തിന്നു കോട്ടംഭവിക്കുന്നു. കഴുത്തിന്നും കോട്ടംഭവിക്കുന്നു. തലവിറയ്ക്കും വാക്കുപുറപ്പെടുകയില്ല. കണ്ണു, പുരികം, കവിൾത്തടം ഇതുകളിൽ വേദന വിറയൽ കോട്ടം മുതലായവ ഉണ്ടാകും. ഏതൊരുഭാഗത്തിങ്കൽ അർദ്ദിതമുണ്ടായോ ആ ഭാഗത്തിങ്കലെ കഴുത്തിലും താടിയിലും പല്ലുകളിലും വേദനയുണ്ടാകും. വ്യാധികളെ തിരിച്ചറിവാൻ സമർത്ഥന്മാർ ഇതിനെ അർദ്ദിതമെന്നു പറയുന്നു. തന്ത്രാന്തരത്തിൽ മുഖത്തിന്നു എന്നപോലെ ശരീരാർദ്ധത്തിന്നും അർദ്ദിതമുണ്ടാകുമെന്നു കാണുന്നു. അതിനെ ഭാലുകാചാര്യൻ "അർദ്ധേ തസ്മിൻമുഖാർദ്ധേ വാ കേവലേ സ്യാത്തദർദ്ദിതം" എന്നുള്ള വാക്യംകൊണ്ടു ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു. ഈ പക്ഷത്തിൽ അർദ്ദിതത്തിന്നും അർദ്ധാംഗവാതത്തിന്നും ഭേദമില്ലെന്നു വരുന്നതിനാൽ ചിലർ ആ അഭിപ്രായത്തെ നിഷേധിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അർദ്ദിതത്തിന്നു ചിലപ്പോൾമാത്രം വേദനയുണ്ടാകുന്നു. അർദ്ധാംഗവാതത്തിന്നും ഭേദമില്ലെന്നുവരുന്നതിനാൽ ചിലർ ആ അഭിപ്രായത്തെ നിഷേധിക്കയും ചെയ്യുന്നു അർദ്ദിതത്തിന്നു ചിലപ്പോൾ മാത്രം വേദനയുണ്ടാകുന്നു- അർദ്ധാംഗവാതത്തിന്നു എല്ലായ്പോഴും വേദനയുണ്ടാകുന്നു ഇതത്രെ അവസ്ഥയിലുള്ള ഭേദം. സുശ്രുതാചാര്യൻ "മുഖമാത്രഗതേർദ്ദിതഃ" എന്നു പറഞ്ഞിരി

(൨൨) വാതവ്യാധിനിദാനം

ക്കുന്നു. മാധവാചാര്യൻ ഇവിടെ സുശ്രുതാഭിപ്രായത്തെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതായി വിചാരിക്കണം.

അർദ്ദിതത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൫൯. ക്ഷീണസ്യാനിമിഷാക്ഷസ്യ പ്രസക്താവ്യക്തഭാഷിണഃ
നസിദ്ധ്യത്യർദ്ദിതംഗാഢം ത്രിവർഷംവേപനസ്യ ച

ക്ഷയമുള്ളവനും കണ്ണു ഇറുക്കുവാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്നവനും സംസാരിച്ചാൽ വാക്കുകൾക്കും അക്ഷരങ്ങൾക്കും വ്യക്തത ഇല്ലാത്തവനും വിറയലുള്ളവനും ഉണ്ടാകുന്ന അർദ്ദിതവും മൂന്നുവർഷം കഴിഞ്ഞതായ അർദ്ദിതവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ത്രിവർഷമെന്ന പദത്തിനു മുഖം, മൂക്ക്, കണ്ണു ഇവയിൽനിന്നുള്ള കഫസ്രാവമെന്നാണെന്നു ചിലർ അർത്ഥം കൊടുത്തിരിക്കുന്നു.

ആക്ഷേപകം തുടങ്ങി അർദ്ദിതാന്തം വരെയുള്ള വാതങ്ങളുടെ വേഗം.

ഗതേവേഗേഭവേൽസ്വാസ്ഥ്യം സർവേഷ്വാക്ഷേപകാദിഷു

എല്ലാ ആക്ഷേപകങ്ങളിലും അർദ്ദിതത്തിലും വേഗത്തിനു ശാന്തിവരുമ്പോൾ സ്വാസ്ഥ്യമുണ്ടാകും

ഹനുഗ്രഹലക്ഷണം.

൬൦. ജിഹ്വാനിർല്ലേഖനാൽശുഷ്കഭക്ഷണാദഭിഘാതതഃ
കുപിതോഹനുമൂലസ്ഥഃ സ്രംസയിത്വാനിലോഹനൂ

൬൧. കരോതിവിവൃതാസ്യത്വമഥവാസംവൃതാസ്യതാം
ഹനുഗ്രഹസ്സതേനസ്യാൽ കൃച്ഛ്രാച്ചർവണഭാഷണം.

നാക്കു അധികമായി പുറത്തേക്കു വലിക്ക ഹേതുവായിട്ടും, കഠിനമായ പദാർത്ഥത്തെ ചവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും, ക്ഷതമുണ്ടാക ഹേതുവായിട്ടും, താടിയെല്ലിന്റെ മൂലത്തിലിരിക്കുന്ന വായു കോപിച്ചു താടി എല്ലുകളെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു തെറ്റിച്ചു പിളർന്ന വായ് പൂട്ടാൻ കഴിയാതെയും പൂട്ടിയ വായ് പിളർക്കാൻ കഴിയാതെയുമാക്കുന്നു. അതിനു ഹനുഗ്രഹമെന്നു പേർ. അതുകൊണ്ടു ചവയ്ക്കുന്നതിനും വർത്തമാനം പറവാനും പ്രയാസമുണ്ടാകും.

മന്യാസ്തംഭലക്ഷണം.

൬൨. ദിവാസ്വപ്നാസനസ്ഥാനവിവൃതോർദ്ധ്വനിരീക്ഷണൈഃ
മന്യാസ്തംഭംപ്രകുരുതേ സഏവശ്ലേഷ്മണാവൃതഃ

പകൽ ഉറങ്ങുകയോ സമമല്ലാതെയുള്ള സ്ഥലത്തു കിടക്കുകയോ കണ്ണുതുറന്നു മേല്പോട്ടു നോക്കുകയോ നിമിത്തമായിട്ടു വായു കോപിച്ചു കഫത്തോടുകൂടി മന്യാസ്തംഭത്തെയുണ്ടാക്കുന്നു- മന്യ എന്നതു പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പാകുന്നു.

ജിഹ്വാസ്തംഭലക്ഷണം.

൬൩ വാഗ്വാഹിനീസ്സിരാസംസ്ഥോ ജിഹ്വാസ്തംഭംകരോത്യനിലഃ
ജിഹ്വാസ്തംഭഃസതേനാന്നപാനവാക്യേഷ്വനീശതാ.

വാഗ്വാഹിനി എന്ന പേരോടുകൂടിയ സിരയെ ആശ്രയിച്ചു വായു കോപിച്ചു നാക്കിനെ സ്തംഭിപ്പിക്കുന്നതിനു ജിഹ്വാസ്തംഭമെന്നു പേർ. അതുകൊണ്ടു ഭക്ഷിപ്പാനും വെള്ളത്തെ പാനംചെയ്വാനും, സംസാരിപ്പാനും ശക്യമല്ലാതെ വരും.

ശിരോഗ്രഹലക്ഷണം.

൬൪- രക്തമാശ്രിത്യപവനഃ കുര്യാന്മൂർദ്ധധരാസ്സിരാഃ
രൂക്ഷാസ്സവേദനാഃകൃഷ്ണാഃ സോസാദ്ധ്യസ്സ്യാൽശിരോഗ്രഹഃ

വായു രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശിരസ്സിനെ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകൾക്കു രൂക്ഷതയേയും വേദനയേയും കറുപ്പുനിറത്തേയും ഉണ്ടാക്കുന്നതു ശിരോഗ്രഹം. ശിരോഗ്രഹം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഗൃധ്രസീലക്ഷണം.

൫൪. സ്ഫിക്പൂർവാ കടിപൃഷ്ഠോരുജാനുജംഘാപദം ക്രമാൽ
ഗൃധ്രസീസ്തംഭരുക്തോദൈർഗൃഹ്ണാതിസ്പന്ദതേമുഹുഃ

൫൫. വാതാദ്വാതകഫാത്തന്ദ്രാ ഗൌരവാരോചകാന്വിതാ

വായു, ഇടുപ്പു മുതലിലെ പിൻഭാഗം തുടങ്ങീട്ട കടിപ്രദേശം, പൃഷ്ഠം, തുട, മുട്ട്, കണങ്കാൽ, കാൽചുവട് ഇവയെ ക്രമേണ സ്തംഭനം, വേദന കുത്തിനോവു ഇവയോടുകൂടിപിടിച്ചുവലിക്കയും പിന്നെയുംപിന്നെയും വിറപ്പിക്കയുംചെയ്യും. ഇതിന്നു ഗൃധ്രസി എന്നുപേർ. ഗൃധ്രസി വാതം ഹേതുവായിട്ടും വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ മടിയും ഗൌരവവും അരുചിയും കാണും.

വിശ്വാചീലക്ഷണം.

തലംപ്രത്യംഗുലീനാംയാഃ കണ്ഡരാബാഹുപൃഷ്ഠതഃ

൫൬. ബാഹ്വോഃകർമ്മക്ഷയകരീ വിശ്വാചീചേതിസാസ്മൃതാ

വായു കൈകളുടെ പുറത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ട ഉള്ളങ്കൈകളുടെ നേരെയുള്ള വിരലുകളുടെ പെരുഞരമ്പുകളിൽ ചെന്നു കോപിച്ചിട്ടു കൈകളുടെ പ്രവൃത്തിയെ മുടക്കും; ഇതിന്നു വിശ്വാചിയെന്നു പേർ.

ക്രോഷ്ടുകശീർഷലക്ഷണം.

വാതശോണിതജഃശോഥോ ജാനുമധ്യേമഹാരുജഃ

൫൭. ജ്ഞേയഃക്രോഷ്ടുകശീർഷസ്തു സ്ഥൂലഃക്രോഷ്ടുകശീർഷവൽ

വാതവും രക്തവുംകൂടി കോപിച്ചു കാലിന്റെ മുട്ടിന്മേൽ വലിയ വേദനയോടുകൂടിയ വീക്കത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ഇതിന്നു ക്രോഷ്ടുകശീർഷമെന്നു പേർ. ആ വീക്കം വലുതായാൽ കുറുനരിയുടെ തലപോലെയിരിക്കും.

ഖഞ്ജപംഗുലക്ഷണം,

വായുഃകട്യാശ്രിതഃസക്ഥ്നഃ കണ്ഡരാമാക്ഷിപേദ്യദാ

൫൮. ഖഞ്ജസ്തദാഭവേജ്ജന്തുഃ പംഗുഃസക്ഥ്നോർദ്വയോർവധാൽ

വായു കോപിച്ചു അരക്കെട്ടിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട തുടയുടെ പെരുഞരമ്പിനെ കോച്ചും. അപ്പോൾ ആ കാലിന്നു മുടന്നുണ്ടാകും അതിന്നു ഖഞ്ജമെന്നുപേർ. രണ്ടുതുടകളുടെയും പെരുഞരമ്പുകളെ കോച്ചിയാൽ രണ്ടുകാലിന്നും മുടന്നുണ്ടാകും. അതിന്നു പംഗു എന്നുപേർ.

കലായഖഞ്ജലക്ഷണം.

പ്രക്രാമൻവേപതേയസ്തു ഖഞ്ജന്നിവചഗച്ഛതി

൫൯. കലായഖഞ്ജംതംവിദ്യാൽ മുക്തസന്ധിപ്രബന്ധനം

നടപ്പാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ വിറയ്ക്കയും കാലിന്നു മുടന്നുള്ളവനെന്നപോലെ നടക്കുകയും സന്ധിബന്ധങ്ങൾ വേർപെടുകയും ചെയ്യുന്നതു കലായഖഞ്ജത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാതകണ്ടകലക്ഷണം.

രുക്പാദേവിഷമന്യസ്തേ ശ്രമാദ്വാജായതേയദാ

൬൦. വാതേനഗുൽഫമാശ്രിത്യ തമാഹുർവാതകണ്ടകം.

സമമല്ലാത്ത സ്ഥലങ്ങളു നടക്കുകകൊണ്ടോ ശ്രമത്തിന്നു തളർച്ചനേരിടുവാൻ തക്കവണ്ണം പ്രവർത്തിക്കകൊണ്ടോ വാതം കോപിച്ചു നരിയാണിക്കു വേദനയുണ്ടാകും. അതിന്റെ പേർ വാതകണ്ടകമെന്നാകുന്നു

പാദദാഹലക്ഷണം.

പാദയോഃകുരുതേദാഹം പിത്താസൃക്സഹിതോഽനിലഃ

൬൧. വിശേഷതശ്ചങ്ക്രമതഃ പാദദാഹംതമാദിശേൽ

വായു പിത്തത്തോടും രക്തത്തോടുംകൂടി പാദങ്ങളിൽ ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കും. നടന്നാൽ അധികമാകും. അതിന്നു പാദദാഹമെന്നു പേർ.

പാദഹർഷലക്ഷണം.

ഹൃഷ്യതഃ ചരണൗ യസ്യ ഭവേതാം ച പ്രസുപ്തകൗ
൫൭. പാദഹർഷസ്സ വിജ്ഞേയഃ കഫവാതപ്രകോപതഃ

കഫവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു കാലുകൾക്കു രോമഹർഷവും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു പാദഹർഷമെന്നു പേർ.

അംസശോഷത്തിന്റെയും അവബാഹുകത്തിന്റെയും
ലക്ഷണം.

അംസദേശസ്ഥിതോ വായുഃ ശോഷയേദംസബന്ധനം
൫൮. സിരാശ്ചാകുഞ്ച്യ തത്രസ്ഥോ ജനയേദവബാഹുകം

തോളിൽനില്ക്കുന്ന വായു അവിടെയുള്ള ബന്ധനത്തെ ശോഷിപ്പിക്കയാൽ തോൾ താണുപോകും. അതിന്നു അംസശോഷമെന്നു പേർ. ആ വായു തന്നെ അവിടെയുള്ള ഞരമ്പുകളെ കോട്ടി കയ്യിളക്കാൻ വഹിയാത്തവിധത്തിൽ അസ്വാധീനമാക്കി ചെയ്യും. അതിന്നു അവബാഹുകമെന്നു പേർ.

മൂകമിന്മിനഗൽഗദലക്ഷണം.

ആവൃത്യ വായുസ്സകഫോ ധമനീശ്ശബ്ദവാഹിനീഃ
൫൯. നരാൻകരോത്യക്രിയകാൻ മൂകമിന്മിനഗൽഗദാൻ.

വായു കഫത്തോടുകൂടി ശബ്ദത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളെ ആവരണംചെയ്തിട്ടു മനുഷ്യരെ വാക്കുപറവാൻ കഴിയാത്തവരായിട്ടു ചെയ്യും. എങ്ങിനെയെന്നാൽ മൂകൻ മിന്മിനൻ ഗൽഗദൻ ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവിധമായിട്ടാണ് ചെയ്യുന്നതു. അതിൽ മൂകൻ ഒട്ടും സംസാരിക്കാത്തവൻ. മിന്മിനൻ എല്ലാ വാക്കുകളേയും അനുനാസികങ്ങളോടുകൂടിപ്പറയുന്നവൻ. ഗൽഗദൻ വ്യഞ്ജനങ്ങളെ ചൊല്ലാതെ വാക്കു പറയുന്നവൻ.

തൂനീലക്ഷണം.

അധോ യാ വേദനാ യാതി വർച്ചോമൂത്രാശയോത്ഥിതാ
൬൦. ഭിന്ദന്തീവ ഗുദോപസ്ഥം സാ തൂനീ നാമ നാമതഃ

പക്വാശയത്തിങ്കൽനിന്നോ മൂത്രാശയത്തിങ്കൽനിന്നോ വേദന ആരംഭിച്ചിട്ടു ഗുദത്തിങ്കലേക്കോ ഉപസ്ഥത്തിങ്കലേക്കോ ചെല്ലും. ഗുദോപസ്ഥങ്ങളെ ഭേദിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നും. അതിന്നു തൂനി എന്നുപേർ. ഉപസ്ഥം എന്നതു സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ ഗുഹ്യമാകയാൽ ഈ രോഗം സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കും സംഭവിക്കുന്നതാകുന്നു.

പ്രതിതൂനീലക്ഷണം.

ഗുദോപസ്ഥോത്ഥിതാ യാതു പ്രതിലോമം പ്രധാവിതാ
൬൧. വേഗൈഃ പക്വാശയം യാതി പ്രതിതൂനീതി സോച്യതേ

ഗുദത്തിങ്കൽനിന്നോ ഉപസ്ഥത്തിങ്കൽനിന്നോ ആരംഭിച്ചതായ വേദന പ്രതികൂലമാകുംവണ്ണം പക്വാശയത്തിലേക്കു വേഗേന ഓടിക്കയറും. അതിന്നു പ്രതിതൂനി എന്നു പേർ.

സാടോപമത്യുഗ്രരുജമാധ്മാതമുദരം ഭൃശം
൬൨. ആധ്മാനമിതി തം വിദ്യാൽ ഘോരം വാതനിരോധജം

വയറു പെട്ടപൊട്ട എന്നുള്ള ശബ്ദത്തോടും സഹിച്ചുകൂടാത്ത വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. പക്വാശയം കാറ്റുകൊണ്ടു ഏററവും നിറഞ്ഞതായ തോൽതുരുത്തിപോലെ വീർത്തിരിക്കും. അതിന്നു ആധ്മാനമെന്നു പേർ. ഇതു ഘോരവും ഉൽപാദകരോഗങ്ങളിൽ വായുവിന്റെ ഗതിക്കു തടവു ഹേതുവായിട്ടു സംഭവിക്കുന്നതും ആകുന്നു.

പ്രത്യാധ്മാനലക്ഷണം.

വിമുക്തപാർശ്വഹൃദയം തദേവാമാശയോത്ഥിതം
൮൨. പ്രത്യാധ്മാനം വിജാനീയാൽ കഫവ്യാകുലിതാനിലം

ആമാശയം (മേൽവയർ) വീർക്ക, പാർശ്വങ്ങളും ഹൃദയവും വേർപെടുക ഇവ തന്നെ പ്രത്യാധ്മാനലക്ഷണം. അവിടെ കഫത്താൽ വായുവിന്ന ആവരണവും ഉചിതം.

വാതാഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

നാഭേരധസ്താൽ സംജാതസ്സഞ്ചാരീ യദി വാ ചലഃ
൮൩. അഷ്ഠീലാവൽഘനോ ഗ്രന്ഥിരൂർദ്ധ്വമായത ഉന്നതഃ
വാതാഷ്ഠീലാം വിജാനീയാൽ ബഹിർമ്മാർഗ്ഗാവരോധിനീം

അമ്മിക്കുട്ടിപോലെ ഘനമായും മെല്ലെ നെടുകെ ഉരുണ്ടും വിലങ്ങനെ ഉന്നതമായും അചലമായുമിരിക്കുന്ന ഒരു മുഴ നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ ഉണ്ടായിവരും. അതിന്ന വാതാഷ്ഠീല എന്ന പേർ. വാതാഷ്ഠീല ഉണ്ടായാൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കും വായുവിന്നും തടവുണ്ടാകും. വാതത്താൽ ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകയാൽ വാതാഷ്ഠീല എന്ന പേരുണ്ടായി.

പ്രത്യഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

൮൪ ഏതാമേവ രുജോപേതാം വാതവിണ്മൂത്രരോധിനീം
പ്രത്യഷ്ഠീലാമിതി വദേജ്ജഠരേ തിര്യഗുത്ഥിതാം

മേല്പറഞ്ഞപ്രകാരം തന്നെ വളരെ വേദനയോടും മലമൂത്രങ്ങളോടുകൂടെയും വായുവിന്റെയും തടവോടുംകൂടി വിലങ്ങത്തിലുണ്ടാകയാൽ അതിന്ന പ്രത്യഷ്ഠീല എന്ന പേർ.

മൂത്രരോധിനീലക്ഷണം.

൮൫. മാരുതേഽനുഗുണേ ബസ്തൗ മൂത്രം സമ്യക് പ്രവർത്തതേ
വികാരാ വിവിധാശ്ചാസ്യ പ്രതിലോമേ ഭവന്തി ച

വായു മൂത്രാശയത്തിങ്കൽ അനുകൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രം ശരിയായിട്ടു പോകും. പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ അശ്മരി മൂത്രകൃച്ഛ്രം മുതലായ പലവ്യാധികളും ഉണ്ടാകും.

വേപഥുലക്ഷണം.

൮൬ സർവ്വാംഗകമ്പശ്ശിരസോ വായുർവ്വേപഥുസംജ്ഞകഃ

വായു കോപിച്ചു എല്ലാ അംഗങ്ങളെയും ശിരസ്സിനെയും വിറപ്പിക്കും. അതിന്ന വേപഥു എന്ന പേർ.

ഖല്ലീലക്ഷണം.

ഖല്ലീ തു പാദജംഘോരുകരമൂലാവമോടനീ

വായു പുറവടി, കണങ്കാൽ, തുട, കൈമൂലം ഇവയെ പിടിക്കയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും. അതിന്ന ഖല്ലി എന്ന പേർ.

അനേകവാതരോഗലക്ഷണം.

൮൭. സ്ഥാനനാമാനുരൂപൈശ്ച ലിംഗൈശ്ശേഷാൻ വിനിർദ്ദിശേൽ
സർവ്വേഷ്വേതേഷു സംസർഗ്ഗം പിത്താദ്യൈരുപലക്ഷയേൽ

ഇവിടെ പറയപ്പെടാത്തുള്ള വാതരോഗങ്ങളെ സ്ഥാനാനുരൂപങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടും നാമാനുരൂപങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടും നിശ്ചയിച്ചുകൊള്ളണം. കർണ്ണശൂലം മുതലായവ സ്ഥാനാനുരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിശ്ചയിക്കേണ്ടവയാകുന്നു. ആണി തറച്ചതുപോലെയുള്ള വേദനാവിശേഷം നാമാനുരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിശ്ചയിക്കേണ്ടതാകുന്നു. ഈ എല്ലാവാതങ്ങളിലും പിത്തം മുതലായവയുടെ സംബന്ധം പ്രത്യേകം നോക്കിയറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൪൯. ഹനുസ്തംഭാർദ്ദിതാക്ഷേപപക്ഷാഘാതാപതാനകാഃ
കാലേന മഹതാ വാതാ യത്നാത്സിദ്ധ്യന്തി വാ ന വാ
൫൦. നവാൻബലവതസ്ത്വേതാൻ സാധയേന്നിരുപദ്രവാൻ

ഹനുസ്തംഭം അർദ്ദിതം ആക്ഷേപം പക്ഷാഘാതം അപതാനകം ഈ വാതങ്ങൾ പ്രയത്നപ്പെട്ടാൽ ദീർഘകാലംകൊണ്ടു സാദ്ധ്യങ്ങളായി ഭവിക്കും ചിലപ്പോൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളായും വരും. തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം അധികനാൾ കഴിയാത്തതായ വാതവും ബലവാന്മാരുള്ള വാതവും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ വാതവും സാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

വാതോപദ്രവം.

വിസർപ്പദാഹരുക്സംഗമൂർച്ഛാരുച്യഗ്നിമാർദ്ദവൈഃ
൫൧. ക്ഷീണമാംസബലംവാതാ ഘ്നന്തിപക്ഷവധാദയഃ

വിസർപ്പം, ദാഹം, വേദന, മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവ്, തളർച്ച, അരുചി അഗ്നിമാന്ദ്യം ഈവക ഉപദ്രവങ്ങളും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയവും ഉള്ളവനെ പക്ഷവധം ആദിയായ വാതങ്ങൾ ഹനിക്കും

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ശൂനംസുപ്തത്വചംഭഗ്നം കമ്പാധ്മാനനിപീഡിതം
൫൨. രുജാർത്തിമന്തഞ്ചനരം വാതവ്യാധിർവിനാശയേൽ

നീരുള്ളവനെയും സ്പർശിച്ചാൽ അറിയാൻ വയ്യാത്തതായ ത്വഗിന്ദ്രിയമുള്ളവനെയും ചതവേറ്റോ ഒടിവോ ഏറ്റവനെയും വിറയൽ, വയറുവീർപ്പ് ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനെയും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയവനെയും വാതവ്യാധി നശിപ്പിക്കും.

അവികൃതവാതലക്ഷണം.

അവ്യാവൃതഗതിർവ്യാനഃ സ്ഥാനസ്ഥഃ പ്രകൃതിസ്ഥിതഃ
വായുസ്സ്യാത്സോധികംജീവേ ദ്വീതരോഗസ്സമാശ്ശതം

യാവനൊരുത്തന്റെ വായു തടവില്ലാതെ സഞ്ചരിക്കയും വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങൾകൂടാതെ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽതന്നെ നില്ക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ രോഗമില്ലാത്തവനായിട്ടു ൧൦൦-വത്സരവും ൫-ദിവസവും ജീവിച്ചിരിക്കും. വാഗ്ഭടാചാര്യർ ആയുർന്നിരൂപണത്തിങ്കൽ "സമാശ്ശതം ജീവതി മനുഷ്യോ ഹസ്തീ ച പഞ്ചരാത്രം" എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇതിന്റെ താല്പര്യം മനുഷ്യരും ഗജങ്ങളും ൧൦൦-വത്സരവും അഞ്ചുരാത്രിയും ജീവിച്ചിരിക്കുമെന്നാകുന്നു.

ഇതി കേരളദേശീയകൃതായാം സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വാതവ്യാധിനിദാനം

സമാപ്തം.

വാതരക്തനിദാനം.

---

൧. ലവണാമ്ലകടുക്ഷാര സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണാജീർണ്ണഭോജനൈഃ
ക്ലിന്നശുഷ്കാംബുജാനൂപ മാംസപിണ്യാകമൂലകൈഃ
൨. കുലത്ഥമാഷനിഷ്പാവ ശാകാദിപലലേക്ഷുഭിഃ
ദധ്യാരനാളസൗവീര ശുക്തതക്രസുരാസവൈഃ
൩. വിരുദ്ധാദ്ധ്യശനക്രോധ ദിവാസ്വപ്നപ്രജാഗരൈഃ
പ്രായശസ്സുകുമാരാണാംമിഥ്യാഹാരവിഹാരിണാം

വാതരക്തനിദാനം (൧൬)

൪. സ്ഥൂലാനാം സുഖിനാം ചാപി കുപ്യതേ വാതശോണിതം

ലവണദ്രവ്യം പുളിയുള്ള പദാർത്ഥം എരിവുള്ള പദാർത്ഥം, ക്ഷാരദ്രവ്യം സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യം ഉഷ്ണദ്രവ്യം ദഹിക്കാത്ത സാധനം നെയ്‌വുള്ള മാംസം ഉണങ്ങിയ മാംസം, അനൂപമാംസം പിണ്ണാക്ക കിഴങ്ങു മുതിര ഉഴുന്ന അമരക്കാ ചീരമുതലായവ കരിമ്പ ഇവകളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തൈര, കാടി സൌവീരമദ്യം ചുക്കപ്പുളി മോര മദ്യം ആസവം ഇവകളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പരസ്പരവിരോധങ്ങളായ ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും രാത്രിയിൽ ഉറക്കമില്ലാ ഹേതുവായിട്ടും മിക്കവാറും മൃദുവായ ശരീരമുള്ളവർക്കും അഗ്നിബലത്തിന്ന തക്കവണ്ണമല്ലാതെ ഭക്ഷിക്കുന്നവർക്കും ദേഹബലത്തിന്ന തക്കവണ്ണമല്ലാതെ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവർക്കും തടിച്ചവർക്കും സുഖികൾക്കും വാതശോണിതമുണ്ടാകും

൫. ഹസ്ത്യശ്വോഷ്ട്രൈർഗ്ഗച്ഛതശ്ചാശ്നതശ്ച
വിദാഹ്യന്നം സവിദാഹാശനസ്യ
കൃത്സ്നം രക്തം വിദഹത്യാശു തച്ച
സ്രസ്തം ദുഷ്ടം പാദയോശ്ചീയതേ തു

൬. തത്സമ്പൃക്തം വായുനാ ദൂഷിതേന
തത്പ്രാബല്യാദുച്യതേ വാതരക്തം

ആനപ്പുറത്തോ കുതിരപ്പുറത്തോ ഒട്ടകത്തിൻപുറത്തോ കയറി സഞ്ചരിക്കയോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നതായ പദാർത്ഥത്തെയോ ഉഷ്ണദ്രവ്യത്തെയോ ഭക്ഷിക്കയോ ചെയ്യുന്നവന്റെ കെട്ടഴിയാതെയുള്ള രക്തം ദുഷ്ടമായിട്ട ഇളകി പാദങ്ങളിൽ ചെന്നനിന്ന വർദ്ധിക്കുന്നു അതു പിന്നെ ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന വായുവിനോട ചേരുന്നു. വാതരക്തങ്ങളുടെ പ്രബലത ഹേതുവായിട്ട അതിന്ന വാതരക്തമെന്നുപേർ പറയപ്പെടുന്നു. വാതശോണിതത്തെപ്പററിയുള്ള ചരകാചാര്യമതം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "വായുഃപ്രവൃദ്ധോവൃദ്ധേന രക്തേനാവാരിതഃപഥി ക്രുദ്ധസ്സന്ദൂഷയേദ്രക്തം തജ്ജ്ഞേയം വാതശോണിതം" വാതവും രക്തവും വർദ്ധിക്കുമ്പോൾ രക്തം വാതത്തിന്റെ മാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കയും വാതം കോപിച്ചിട്ട രക്തത്തെ ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്യും. അതിനെ വാതശോണിതമെന്ന അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

പൂർവ്വരൂപം.

൭. സ്വേദോത്യർത്ഥം ന വാ കാർഷ്ണ്യം സ്പർശാജ്ഞത്വം ക്ഷതേതിരുക്
സന്ധിശൈഥില്യമാലസ്യം സദനം പിടകോദ്ഗമഃ

൮. ജാനുജംഘോരുകട്യംസഹസ്തപാദാംഗസന്ധിഷു
നിസ്തോദഃ സ്ഫുരണം ഭേദോ ഗുരുതാ സുപ്തിരേവ ച.

൯. കണ്ഡൂഃ സന്ധിഷു രുഗ്ഭൂത്വാ ഭൂത്വാ നശ്യതി ചാസകൃത്
വൈവർണ്യം മണ്ഡലോത്പത്തിർ വാതാസൃക്പൂർവലക്ഷണം.

വാതശോണിതം ഉണ്ടാവാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായി വിയർക്കുകയോ വിയർക്കാതിരിക്കുകയോ ചെയ്ക ദേഹം കറുക്കുക സ്പർശിച്ചാലും അറിയാതിരിക്കുക മുറിവോ ചതവോ പററിയാൽ അധികമായി വേദനയുണ്ടാക, സന്ധികൾ വേർപെടുക മടിയും തളർച്ചയും കുരുക്കളും ഉണ്ടാക മുട്ടുകൾ കണങ്കാലുകൾ തുടകൾ അരക്കെട്ട ചുമല് കയ്യ് ശരീരസന്ധികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ കുത്തിനോവു പൊട്ടുപൊട്ടെന്നു പിളർപ്പു ഘനം തരിപ്പു ചൊറിച്ചിൽ ഇവയുണ്ടാകും. സന്ധികളിൽ പിന്നെയും പിന്നെയും വേദനയുണ്ടായി നശിക്കയും പിന്നെയും പിന്നെയും ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും; ദേഹത്തിന്ന നിറപ്പകർച്ചയും വട്ടത്തിൽ തടിപ്പും ഉണ്ടാകും.

വാതാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൦. വാതാധികേഽധികം തത്ര ശൂലസ്ഫുരണതോദനം
ശോഫസ്യ രൌക്ഷ്യകൃഷ്ണത്വശ്യാവതാവൃദ്ധിഹാനയഃ

൧൧. ധമന്യംഗുലിസന്ധീനാം സങ്കോചോംഗഗ്രഹോതിരുൿ
ശീതദ്വേഷാനുപശയൌ സ്തംഭവേപഥുസുപ്തയഃ

വാതരക്തത്തിങ്കൽ വാതം അധികമായിരുന്നാൽ അധികമായ വേദനയും പൊന്ത പൊന്തലും കുത്തിനോവും ഉണ്ടാകും; നീര ഉണങ്ങിയും കറുത്തിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും; നീരിന്നു ചിലസമയം വർദ്ധനവും ചിലസമയം ശമനവും ഉണ്ടാകും; ഞരമ്പുകൾക്കും വിരലുകളുടെ സന്ധികൾക്കും സങ്കോചം ഉണ്ടാകും. വലിയ വേദനയോടുകൂടി അവയവങ്ങൾ കോച്ചിവലിക്കും. തണുപ്പിൽ ദ്വേഷവും തണുപ്പു ഉപയോഗിക്കുമ്പോൾ സുഖമില്ലായ്കയും സ്തംഭനവും വിറയലും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും.

രക്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൨. രക്തേശോഫോതിരുക്തോദസ്താമ്രശ്ചിമിചിമായതേ
സ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷൈശ്ശമം നൈതി കണ്ഡൂക്ലേദസമന്വിതഃ

വാതരക്തത്തിങ്കൽ രക്തദുഷ്ടി അധികമായിരുന്നാൽ നീരുള്ളേടത്തു അതിവേദനയും കുത്തിനോവും ഉണ്ടാകും. നീരുള്ളേടം ചെമ്പിച്ചിരിക്കും. അവിടെ അനേകമായ ചില ജന്തുക്കൾ ഇഴയുന്നപോലെ തോന്നും. സ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയില്ല. ചൊറിച്ചിലും നനവും കൂടിയിരിക്കും.

പിത്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൩. പിത്തേ വിദാഹസ്സമ്മോഹസ്സ്വേദോ മൂർച്ഛാ മദസ്സരുൿ
സ്പർശാക്ഷമത്വം രാഗശ്ച ശോഫഃ പാകോ ഭൃശോഷ്മതാ.

വാതരക്തം പിത്തത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടു കൂടിയിരുന്നാൽ ഉൾപ്പുഴുക്കം മോഹക്കേടും വിയർപ്പും ഉന്മത്തതയും ദാഹവും തൊടുവാൻ സഹിക്കായ്കയും വേദനയും ചുവപ്പും നീരും പഴുപ്പും അധികമായ ചൂടും ഉണ്ടാകും.

കഫാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം

൧൪. കഫേ സ്തൈമിത്യഗുരുതാസുപ്തിസ്നിഗ്ദ്ധത്വശീതതാഃ
കണ്ഡൂർമ്മന്ദാ ച രുഗ്ദ്വന്ദ്വസർവ്വലിംഗം ച സങ്കരാൽ.

വാതരക്തത്തിങ്കൽ കഫം അധികമായിരുന്നാൽ ഇളക്കമില്ലായ്ക കനം തരിപ്പു സ്നിഗ്ദ്ധത ശൈത്യം ചൊറിച്ചിൽ അല്പമായ വേദന ഇവയുണ്ടാകും. ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം അധികമായുണ്ടായിരുന്നാൽ ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം.- മൂന്നു ദോഷവും കൂടി കോപിച്ചിരുന്നാൽ മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം.

വാതരക്തത്തിന്റെ സ്ഥാനം.

൧൫. പാദയോർമ്മൂലമാസ്ഥായ കദാചിദ്ധസ്തയോരപി
ആഖോർവ്വിഷമിവ ക്രുദ്ധം തദ്ദേഹമുപസർപ്പതി.

വാതരക്തം കാലുകളുടെ മൂലത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും. ചിലപ്പോൾ കൈകളുടെ മൂലത്തെ ആശ്രയിച്ചും ഉണ്ടാകും. അതു ക്രുദ്ധമായ എലിവിഷം എന്നപോലെ ക്രമേണ പരന്നു ശരീരത്തിൽ മുഴുവൻ വ്യാപിക്കും. ചരകാചാര്യർ വാതരക്തം ഉത്താനമെന്നും ഗംഭീരമെന്നും രണ്ടുവിധമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "ഉത്താനമഥഗംഭീരം ദ്വിവിധം വാതശോണിതം ത്വങ്മാംസാശ്രയമുത്താനം ഗംഭീരം ത്വന്തരാശ്രയം" ഉത്താനം ഗംഭീരം ഇങ്ങിനെ വാതശോണിതം രണ്ടുവിധമുണ്ട്. ത്വക്കിനെയും മാംസത്തെയും ആശ്രയിച്ചു താഴ്ചയോടുകൂടാതെ ഉണ്ടാകുന്നതു ഉത്താനം. അതു ക്രമേണ സന്ധികളിലും ചെന്നു ഏറ്റവും താഴ്ചയോടുകൂടിയതായിത്തീരുമ്പോൾ ഗംഭീരമെന്നുപേർ.

വാതരക്തസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൧൬. ആജാനുസ്ഫുടിതം യച്ച പ്രഭിന്നം പ്രസ്രുതഞ്ച യൽ
ഉപദ്രവൈശ്ച യജ്ജുഷ്ടം പ്രാണമാംസക്ഷയാദിഭിഃ

൧൭. വാതരക്തമസാദ്ധ്യം സ്യാൽ യാപ്യം സംവത്സരോത്ഥിതം
അസ്വപ്നാരോചകശ്വാസ മാംസകോഥശിരോഗ്രഹാഃ

൧൮. മൂർച്ഛാതിമദതൃഷ്ണാ ജ്വരമോഹപ്രവേപകാഃ
ഹിക്കാപാംഗുല്യവീസർപ്പ പാകതോദഭ്രമക്ലമാഃ

൧൯. അംഗുലീവക്രതാസ്ഫോട ദാഹമർമ്മഗ്രഹാർബ്ബുദാഃ
ഏതൈരുപദ്രവൈർവർജ്ജ്യം മോഹേനൈകേന വാപി യൽ

൨൦. അകൃത്സ്നോപദ്രവം യാപ്യം സാദ്ധ്യം സ്യാന്നിരുപദ്രവം
ഏകദോഷാനുഗം സാദ്ധ്യം നവം യാപ്യം ദ്വിദോഷജം

൨൧. ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യം സ്യാൽ യസ്യ ച സ്യുരുപദ്രവാഃ

മുട്ടുവരെ കേറിയതും ഞെട്ടി പൊട്ടിയതും പൊട്ടിപ്പിളർന്നതും ഒലിക്കുന്നതും പ്രാണമാംസക്ഷയാദികളായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ വാതരക്തം അസാദ്ധ്യം. തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം ഒരു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞതു യാപ്യം. ഉറക്കമില്ലായ്ക, അരുചി, ശ്വാസം, മാംസത്തിനു പഴുപ്പ, തലവേദന, മൂർച്ഛയോടുകൂടിയ വേദന, തണ്ണീർദാഹം, ജ്വരം, മോഹം, വിറയൽ, എക്കിൾ, കാൽമുടന്തുക, വിസർപ്പം, പഴുപ്പ, കുത്തിനോവു, തലതിരിച്ചിൽ, തളർച്ച, വിരലുകൾ വളയുക, പൊങ്ങുക, പൊള്ളുക, ദാഹം, മർമ്മവേദന, അർബ്ബുദം ഇവകൾ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ വാതരക്തത്തെ വർജ്ജിക്കണം. മോഹം മാത്രമുള്ള വാതരക്തരോഗിയേയും ഉപേക്ഷിക്കണം. മേൽ പറയപ്പെട്ട ഉപദ്രവങ്ങളെല്ലാമില്ലെങ്കിൽ യാപ്യം. ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ വാതരക്തം സാദ്ധ്യം. ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം മാത്രമായിട്ടുള്ളതായ വാതരക്തം പഴക്കമില്ലാത്തതായാൽ സാദ്ധ്യം. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം മാത്രമായിട്ടുള്ളതു യാപ്യം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം മൂലമായിട്ടുള്ളതും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ വാതരക്തം അസാദ്ധ്യം.

ഇതി മാധവകരകൃതൌ സാർത്ഥവ്യാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ വാതരക്തനിദാനം
സമാപ്തം.

ഊരുസ്തംഭനിദാനം.

ശീതോഷ്ണദ്രവസംശുഷ്ക ഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധൈർന്നിഷേവിതൈഃ

൧. ജീർണ്ണാജീർണ്ണേ തഥായാസ സംക്ഷോഭസ്വപ്നജാഗരൈഃ
സശ്ലേഷ്മമേദഃപവന മാമമത്യർത്ഥസഞ്ചിതം

൨. അഭിഭൂയേതരം ദോഷ മൂരൂ ചേൽ പ്രതിപദ്യതെ
സക്ഥ്യസ്ഥീനി പ്രപൂര്യാന്തഃ ശ്ലേഷ്മണാ സ്തിമിതേന ച.

൩. തദാ സ്കഭ്നാതി തേനോരൂ സ്തബ്ധൌ ശീതാവചേതനൌ
പരകീയാവിവ ഗുരൂ സ്യാതാമതിഭൃശവ്യഥൌ

൪. ധ്യാനാംഗമർദ്ദസ്തൈമിത്യ തന്ദ്രാച്ഛർദ്യരുചിജ്വരൈഃ
സംയുക്തൌ പാദസദന കൃച്ഛ്രോദ്ധരണസുപ്തിഭിഃ

൫. തമൂരുസ്തംഭമിത്യാഹു രാഢ്യവാതമഥാപരെ.

തണുപ്പുള്ളവയും ഉഷ്ണമുള്ളവയും ദ്രവങ്ങളും ഉണങ്ങിയ പദാർത്ഥങ്ങളും ഗുരുക്കളായവയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളും മുടക്കം കൂടാതെ ശീലിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥങ്ങൾ ദഹിച്ചും ദഹിക്കാതെയുമിരിക്കുമ്പോൾ ദേഹത്തിനു

(൨൪) ഊരുസ്തംഭനിദാനം

ഘനസമത്ത ഉണ്ടാക്കുന്നവയായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും കുതിര മുതലായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറി ഓടാതെ ഇരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ക്രമരഹിതമായി ഉറങ്ങുകയോ ഉറക്കമിളയ്ക്കുകയോ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ആമദോഷം വർദ്ധിച്ചു കഫം മേദസ്സു വായു ഇവയോടുകൂടി പിത്തത്തെ പരിഭവിച്ചു തുടകളിൽ ചെന്നു തുട എല്ലുകളുടെ ഉള്ളിൽ കഫത്തെ നിറച്ചു [illegible] അപ്പോൾ തുടകൾ സ്തംഭിക്കും. തണുപ്പോടുകൂടിയും ചൈതന്യഹീനങ്ങളായും അന്യന്റെ തുടകൾ എന്നപോലെ കനമുള്ളവയായും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ചിന്ത [illegible] ഛർദ്ദി അരുചി, ജ്വരം കാലിന്മേൽ തളർച്ച ഉയർത്തുവാൻ പ്രയാസം തരിപ്പ് ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിനെ ചിലർ ഊരുസ്തംഭമെന്നും ചിലർ ആഢ്യവാതമെന്നും പറയുന്നു.

ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൩. പ്രാഗ്രൂപം തസ്യ നിദ്രാതിധ്യാനം സ്തിമിതതാ ജ്വരഃ
രോമഹർഷോഽരുചിശ്ഛർദ്ദിർജ്ജംഘോർവോഃ സദനം തഥാ

ഊരുസ്തംഭം ഉണ്ടാവാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായ ഉറക്കവും മനസ്സിൽ ഏറ്റവും ചിന്തയും സ്തംഭവും ജ്വരവും രോമാഞ്ചവും അരുചിയും ഛർദ്ദിയും കണങ്കാലുകൾക്കും തുടകൾക്കും തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

ഊരുസ്തംഭലക്ഷണം.

൪. വാതശങ്കിഭിരജ്ഞാനാത്തസ്യ സ്യാത്സ്നേഹനാൽപുനഃ
പാദയോസ്സദനം സുപ്തിഃ കൃച്ഛ്രാദുദ്ധരണം തഥാ

൫. ജംഘോരുഗ്ലാനിരത്യർത്ഥം ശശ്വച്ചാദാഹവേദനേ
പാദം ച വ്യഥതേ ന്യസ്തം ശീതസ്പർശം ന വേത്തി ച.

൬. സംസ്ഥാനേ പീഡനേ ഗത്യാം ചാലനേ ചാപ്യനീശ്വരഃ
അന്യസ്യേവോരു സംഭഗ്നാവൂരൂ പാദൗ ച മന്യതേ.

തരിപ്പ് സംഭവിച്ചാൽ വിറയൽ മുതലായ ലക്ഷണങ്ങളെ കണ്ടിട്ട് [illegible] വാതമെന്നു വിചാരിച്ചു സ്നേഹമായ ഉപായങ്ങൾ ചെയ്താൽ വ്യാധി [illegible] വർദ്ധിക്കും. കാലുകൾക്കു തളർച്ചയും തരിപ്പും മെല്ലെ [illegible] ഉയർത്തുവാൻ പ്രയാസവും കണങ്കാലുകൾക്കും തുടകൾക്കും ഏറ്റവും തളർച്ചയും [illegible] വേദനയുമുണ്ടാകും. ഭൂമിയിൽ ചവിട്ടിയാലും വേദനയുണ്ടാകും. തണുപ്പോടുകൂടിയും [illegible] അറിയാതെയുമിരിക്കും. [illegible] തുടകളിലും പാദങ്ങളിലും [illegible] ഉണ്ടായാൽ [illegible] അന്യന്റെ തുടകളിലും പാദങ്ങളിലും ഉണ്ടായ [illegible] വേദന [illegible].

ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൭. ദാഹാർത്തിതോദവേപഥുപരീതം മാരയേൽ
ഊരുസ്തംഭസ്തദാ ഹന്യാത് സാധയേദന്യഥാ നവം.

[illegible] ഊരുസ്തംഭം [illegible] വിറയലും [illegible] ഊരുസ്തംഭം [illegible].

ആമവാതനിദാനം.

൧. വിരുദ്ധാഹാരചേഷ്ടസ്യ മന്ദാഗ്നേർന്നിശ്ചലസ്യ ച
സ്നിഗ്ദ്ധം ഭുക്തവതോ ഹ്യന്നം വ്യായാമം കുർവ്വതസ്തഥാ.

൨. വായുനാ പ്രേരിതോ ഹ്യാമഃ ശ്ലേഷ്മസ്ഥാനം പ്രധാവതി
തേനാത്യർത്ഥം വിദഗ്ദ്ധോഽസൗ ധമനീഃ പ്രതിപദ്യതേ

൩. വാതപിത്തകഫൈർഭൂയോ ദൂഷിതഃ സോഽന്നജോ രസഃ
സ്രോതാംസ്യഭിഷ്യന്ദയതി നാനാവർണ്ണോഽതിപിച്ഛിലഃ

൬. ജനയത്യാശു ദൗർബല്യം ഗൗരവം ഹൃദയസ്യ ച
വ്യാധീനാമാശ്രയോ ഹ്യേഷ ആമസംജ്ഞോതിദാരുണഃ
൭. യുഗപത്കുപിതാവന്തസ്ത്രികസന്ധിപ്രവേശകൗ
സ്തബ്ധം ച കുരുതോ ഗാത്രമാമവാതഃ സ ഉച്യതേ.

വിരുദ്ധമായ ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കയും വിരുദ്ധമായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നവനും അഗ്നിമാന്ദ്യമുള്ളവനും വ്യായാമമില്ലാത്തവനും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെ അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവനും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ വ്യായാമം ചെയ്യുന്നവനും ആകുന്ന ആമവാതം ഉണ്ടാകുന്നതു. അവന്റെ ആമം വായുപ്രേരിതമായിട്ട് കഫസ്ഥാനത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. അവിടെവെച്ചു അതു ഏറ്റവും വിദഗ്ദ്ധമായിട്ട് നാഡികളിൽ ചെല്ലുന്നു. പിന്നെ അതു വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ദൂഷിതമായിട്ടും നാനാവർണ്ണമായിട്ടും ഏറ്റവും വഴുവഴുപ്പോടുകൂടിയതായിട്ടും സ്രോതസ്സുകളെ കവിർപ്പിച്ചു കൊണ്ടു ദേഹത്തിന്നു ബലഹാനിയേയും ഹൃദയത്തിന്നു ഗുരുത്വത്തേയും ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഏറ്റവും ഘോരവും ആമം എന്ന പേരോടുകൂടിയതുമായ ഇതു അനേക രോഗങ്ങൾക്കു ഇരിപ്പിടമായിത്തീരുന്നു. വാതകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപിച്ചു ത്രികത്തിലും നട്ടെല്ലിന്റെ സന്ധികളിലും പ്രവേശിച്ചു ദേഹത്തെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. അതിനെ ആമവാതം എന്നുപറയുന്നു.

ആമവാതസാമാന്യലക്ഷണം.

൮. അംഗമർദ്ദോരുചിസ്തൃഷ്ണാ ആലസ്യം ഗൗരവം ജ്വരഃ
അപാകഃ ശൂനതാംഗാനാമാമവാതസ്യ ലക്ഷണം.

ദേഹം നുറുങ്ങുന്നതുപോലെ തോന്നുക, അരുചി, തണ്ണീർദാഹം, ആലസ്യം, ജ്വരം, അഗ്നിമാന്ദ്യം, അവയവങ്ങളിൽ വീക്കം ഇവയെല്ലാം ആമവാതത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ആമവാതം വർദ്ധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം.

൧. സ കഷ്ടഃ സർവരോഗാണാം യദാ പ്രകുപിതോ ഭവേത്
ഹസ്തപാദശിരോഗുൽഫത്രികജാനൂരുസന്ധിഷു.
൨. കരോതി സരുജം ശോഥം യത്ര ദോഷഃ പ്രപദ്യതേ
സ ദേശോ രുജ്യതേത്യർത്ഥം വ്യാവിദ്ധ ഇവ വൃശ്ചികൈഃ
൩. ജനയേത്സോഗ്നിദൗർബല്യം പ്രസേകാരുചിഗൗരവം
ഉത്സാഹഹാനിം വൈരസ്യം ദാഹം ച ബഹുമൂത്രതാം
൪. കുക്ഷൗ കഠിനതാം ശൂലം തഥാ നിദ്രാവിപര്യയം
തൃട്ഛർദ്ദിഭ്രമമൂർച്ഛാശ്ച ഹൃദ്ഗ്രഹം വിഡ്വിബദ്ധതാം.
൫. ജാഡ്യാന്ത്രകൂജമാനാഹം കഷ്ടാംശ്ചാന്യാനുപദ്രവാൻ.

ആമവാതം മറ്റുള്ള എല്ലാ രോഗങ്ങളേക്കാളും ദുഃഖകരമായിട്ടുള്ളതാണ്. അതു കോപിച്ചാൽ കയ്യ്, കാല്, തല, ഞെരിയാണി, പൃഷ്ഠാസ്ഥി, മുട്ട്, തുട സന്ധികൾ ഇവയിൽ വേദനയോടുകൂടിയ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും; ആമവാതം എവിടെ ചെല്ലുന്നുവോ അവിടെ തേൾ കുത്തിയപോലെ ഏറ്റവും വേദനയുണ്ടാകും; അതു രോഗിക്കു അഗ്നിമാന്ദ്യം, തുപ്പൽ, അരുചി, ദേഹത്തിന്നു കനം, ഉത്സാഹമില്ലായ്ക, വായിൽ രസമില്ലായ്ക, ദാഹം, മൂത്രം അധികം പോക, വയററിൽ കാഠിന്യം, വേദന, നിദ്രാഭംഗം, തണ്ണീർദാഹം, ഛർദ്ദി, തലതിരിച്ചിൽ, ഇന്ദ്രിയസ്തംഭം, നെഞ്ചുവേദന, മലബന്ധം, ജഡത, കുടലിൽ ഒച്ച, വയറുവീർപ്പ് ഇവയേയും വേറെ കഷ്ടങ്ങളായ പല ഉപദ്രവങ്ങളേയും ചെയ്യും.

ആമവാതത്തിന്റെ വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ.

പിത്താത്സദാഹരാഗം ച സശൂലം പവനാനുഗം
൬. സ്തൈമിത്യം ഗുരു കണ്ഡൂം ച കഫദുഷ്ടം തമാദിശേത്.

ആമവാതം പിത്തത്തോടുകൂടിയാൽ ചുടും ചുവപ്പുമുണ്ടാകും. വാതത്തോടുകൂടിയാൽ

ൽ വയറ്റിൽ വേദനയുണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടി മലം ശരീരത്തിന്നു തണുപ്പും വളരെ കോ[illegible]ിളിലും ഉണ്ടാകും.

ആമവാതത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷാനുഗസ്സാദ്ധ്യോ ദ്വിദോഷോ യാപ്യ ഉച്യതേ.
൧൩. സർവ്വദേഹചരശ്ശോഫഃ സ കൃച്ഛ്രസ്സാന്നിപാതികഃ

ആമവാതം ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ സാദ്ധ്യം. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ യാപ്യം. എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും നീരോടുകൂടിയ ആമവാതവും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ആമവാതവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യം.

ആമവാതനിദാനം സമാപ്തം.

അഥ ശൂലപരിണാമശൂലാന്നദ്രവ ശൂലനിദാനം.

൧. ദോഷൈഃ പൃഥക് സമസ്താമദ്വന്ദ്വൈശ്ശൂലോഷ്ടധാ ഭവേൽ
സർവ്വേഷ്വേതേഷു ശൂലേഷു പ്രായേണ പവനഃ പ്രഭുഃ

ശൂലരോഗം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ആമദോഷംകൊണ്ടും വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടും പിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും വാതകഫങ്ങൾകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ എട്ടുവിധമാകുന്നു. എല്ലാ ശൂലരോഗങ്ങൾക്കും പ്രധാനവായു തന്നെ കർത്താവ്. ആദ്യം ഉണ്ടായ ശൂലരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വോല്പത്തിയുണ്ട്. അതിനെപ്പറ്റി ചരകൻ പറഞ്ഞതു എന്തെന്നാൽ "ഭഗവാനംഗനാശായ ഹരസ്സൃഷ്ടം ശൂലം [illegible] ശൂലം [illegible]" ഇതി [illegible] എന്നു പറയപ്പെട്ടതിനാൽ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ട ത്രിശൂലം ഏറ്റവും വേഗത്തോടുകൂടി നേരെ വരുന്നതു കണ്ടു ഭയപ്പെട്ട വിഷ്ണുവിന്റെ ശരീരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു; ത്രിശൂലം ഉടനെ വിഷ്ണുവിന്റെ ഹുങ്കാരംകൊണ്ടു ഭൂമിയിലും പതിച്ചു. അന്നുമുതലാണ് ശൂലമെന്നു പ്രസിദ്ധി അതിന്നു ഭൂമിയിലുണ്ടായതു. പിന്നീടു ആ ശൂലം പഞ്ചഭൂതമയമായ ശരീരത്തെ ദുഷിപ്പിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഇപ്രകാരമാകുന്നു ശൂലരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വോല്പത്തി. ശൂലത്തിൽ നിന്നു സംഭവിച്ചതുകൊണ്ടും ശൂലംകൊണ്ടു കുത്തുന്നതുപോലെ വേദനയെ ജനിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ആകുന്നു ഇതിന്നു ശൂലമെന്നു പേരുണ്ടായതു.

വാതശൂലരോഗം.

൨. വ്യായാമയാനാദതിമൈഥുനാച്ച
പ്രജാഗരാച്ഛീതജലാതിപാനാൽ
൩. കലായമുദ്ഗാഢകികോരദൂഷാ
ദത്യർത്ഥരൂക്ഷാദ്ധ്യശനാഭിഘാതാൽ
൪. കഷായതിക്താതിവിരൂഢജാന്ന
വിരുദ്ധവല്ലൂരകശുഷ്കശാകാൽ
൫. വിട്ശുക്രമൂത്രാനിലവേഗരോധാൽ
ശോകോപവാസാദതിഹാസ്യഭാഷ്യാൽ
൬. വായുഃ പ്രവൃദ്ധോ ജനയേദ്ധി ശൂലം
ഹൃത്പാർശ്വപൃഷ്ഠത്രികബസ്തിദേശേ

൭. ജീർണ്ണേ പ്രദോഷേ ച ഘനാഗമേ ച
ശീതേ ച കോപം സമുപൈതി ഗാഢം

൮. മുഹുർമ്മുഹുശ്ചോപശമപ്രകോപൌ
വിഡ്വാതസംസ്തംഭനതോദഭേദൈഃ

൯. സംസ്വേദനാഭ്യഞ്ജനമർദ്ദനാദ്യൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണഭോജ്യൈശ്ച ശമം പ്രയാതി

ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഉറക്കമിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും തണുത്തവെള്ളം അധികമായി കുടിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കടല ചെറുപയറ തുവര വരക് ഇവയെയും ഏററവും രൂക്ഷമായ പദാർത്ഥത്തെയും അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മുറിവേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥം കയ്പുള്ള പദാർത്ഥം ഇവയെ അധികമായി ഉപയോഗിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അങ്കുരാവസ്ഥയിലിരിക്കുന്ന ധാന്യംകൊണ്ടു ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട അന്നം, അന്യോന്യവിരുദ്ധമായ ആഹാരപദാർത്ഥം, ഉണങ്ങിയ മാംസം, വററിലക്കറി, ഇവയെ ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലം മൂത്രം ശുക്ലം വായു ഇവയുടെ വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ചിരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി സംസാരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വായു വർദ്ധിച്ചു ഹൃദയം പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ പൃഷ്ഠം തണ്ടെല്ല് വസ്തി ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. ആഹാരം ദഹിക്കുമ്പോഴും സന്ധ്യയിങ്കലും വർഷകാലത്തിങ്കലും ശീതകാലത്തിങ്കലും വേദന വളരെ അധികമായിട്ട് പിന്നെയും പിന്നെയും ശമിക്കയും കോപിക്കയും ചെയ്യും. മലത്തിനും അധോവായുവിനും തടവും കുത്തിനോവും പിളർന്നനോവും ഉണ്ടാകും. വിയർപ്പിക്കുക എണ്ണതേച്ചുകുളിക്കുക തിരുമ്മുക മുതലായ ക്രിയകളെക്കൊണ്ടും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന ആഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

പിത്തശൂലരോഗം.

൧൦. ക്ഷാരാതിതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിതൈല
നിഷ്പാവപിണ്യാകകുലത്ഥയൂഷൈഃ
കട്വമ്ലസൌവീരസുരാവികാരൈഃ
ക്രോധാനലായാസരവിപ്രതാപൈഃ

൧൧. ഗ്രാമ്യാതിയോഗാദശനൈർവ്വിദഗ്ദ്ധൈഃ
പിത്തം പ്രകുപ്യാശു കരോതി ശൂലം
തൃണ്മോഹദാഹാർത്തികരം ഹി നാഭ്യാം
സംസ്വേദമൂർച്ഛാഭ്രമശോഷയുക്തം.

൧൨. മദ്ധ്യന്ദിനേ ƒർദ്ധരാത്രേ
വിദാഹകാലേ ജലദാത്യയേ ച
ശീതേ ച ശീതൈസ്സമുപൈതി ശാന്തിം
സുസ്വാദുശീതൈരപി ഭോജനൈശ്ച.

യവക്ഷാരം മുതലായ ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങൾ, മുളക് കടുക് മുതലായ തീക്ഷ്ണോഷ്ണദ്രവ്യങ്ങൾ ഉള്ളി വെളുത്തുള്ളി മുതലായവ എള്ളെണ്ണ അമരപ്പയറ പിണ്ണാക്ക മുതിരക്കറി എരിവും പുളിയുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങൾ മദ്യങ്ങൾ ഇവയെ അധികമായി സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും തീയും ചൂടും ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായ കർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വിദഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം കോപിച്ചു നാഭിയിൽ ശൂലത്തെ ഉണ്ടാക്കും. തണ്ണീർദാഹം, മോഹം, ദാഹം, വിയർപ്പ്, മൂർച്ഛ, ഭ്രമം, ശോഷം ഇവയും

ൻ

(൧൬൦) ശൂലപരിണാമശൂലാന്നദ്രവശൂലനിദാനം

ഉണ്ടാകും മദ്ധ്യാഹ്നത്തിങ്കലും അർദ്ധരാത്രിയിലും അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയവും ശരൽക്കാലത്തിങ്കലും ശീതകാലത്തിങ്കലും വർദ്ധിക്കയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടും മധുരദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടുമുള്ള ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

കഫശൂലരോഗം.

൧൩. ആനൂപവാരിജകിലാടപയോവികാര
മ്മാംസേക്ഷുപിഷ്ടകൃശരാതിലശഷ്കുലീഭിഃ
അന്യൈർബ്ബലാസജനകൈരപിഹേതുഭിശ്ച
ശ്ലേഷ്മാപ്രകോപമുപഗമ്യകരോതിശൂലം.

൧൪. ഹൃല്ലാസകാസസദനാരുചിസംപ്രസേകൈ
രാമാശയേസ്തിമിതകോഷ്ഠശിരോഗുരുത്വൈഃ
ഭുക്തേസദൈവഹിരുജംകുരുതേതിമാത്രം,
സൂര്യോദയേഥശിശിരേകുസുമാഗമേച.

ആനൂപമാംസം മത്സ്യമാംസം കിലാടം (അല്പം പാലിൽ വളരെ മോരു ചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) കൂർച്ചിക (പാലു പിരിച്ചു അതിൽ മോരു ചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) മോരടം (പാലും മോരും സമമാക്കി ചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) മാംസരസം കരിമ്പിൻനീര; അരിമാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ അപ്പം ശർക്കര എള്ളു ഉഴുന്നു ഇവയെയും കഫക്കരങ്ങളായ മറ്റുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ശീലിക്ക ഹേതുവായിട്ടു കഫം കോപിച്ചു ആമാശയത്തിങ്കൽ വേദനയെയുണ്ടാക്കും. നെഞ്ഞുകലിപ്പു ചുമ തളർച്ച അരുചി വായിൽനിന്നും വെള്ളമൊലിക്ക മന്ദത ഉദരത്തിന്നും ശിരസ്സിന്നും ഗുരുത്വം ഈ ലക്ഷണങ്ങളെ കാണാം. ഭക്ഷണം കഴിക്കുന്ന സമയവും രാവിലെയും ശിശിരകാലത്തിങ്കലും വസന്തകാലത്തിങ്കലും വേദന അധികമായി ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതശൂലരോഗം.

൧൫. സർവ്വേഷുദോഷേഷുചസർവ്വലിംഗം
വിദ്യാദ്ഭിഷക്സർവ്വഭവംഹിശൂലം
സുകഷ്ടമേനംവിഷവജ്രകല്പം
വിവർജ്ജനീയംപ്രവദന്തിതജ്ഞാഃ

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗത്തിങ്കൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും. വിഷവജ്രങ്ങളോടു തുല്യമായും ഏറ്റവും കഷ്ടമായും ഇരിക്കുന്ന ഈ ശൂലരോഗം വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു എന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

ആമശൂലരോഗലക്ഷണം.

൧൬. ആടോപഹൃല്ലാസവമീഗുരുത്വ
സ്തൈമിത്യകാനാഹകഫപ്രസേകൈഃ
കഫസ്യലിംഗേനസമാനലിംഗ
മാമോദ്ഭവംശൂലമുദാഹരന്തി.

ആമശൂലരോഗത്തിന്നു വയററിൽ പെരടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും ഗുരുത്വവും മന്ദതയും വയർവീർപ്പും വായിൽകൂടി കഫത്തിന്റെ ഗതിയും കഫശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടു തുല്യമായ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ദ്വന്ദ്വശൂലലക്ഷണം.

൧൭. ബസ്തൌഹൃത്പാർശ്വപൃഷ്ഠേഷു സശൂലഃകഫവാതികഃ
കുക്ഷൌഹൃന്നാഭിമദ്ധ്യേഷു സശൂലഃകഫപൈത്തികഃ.

൧൮. ദാഹജ്വരകരോഘോരോ വിജ്ഞേയോവാതപൈത്തികഃ

കഫവാതങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗത്തിന്നു വസ്തിയിലും ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വങ്ങളിലും പൃഷ്ഠത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. കഫപിത്തങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂല

രോഗത്തിന്റെ കണ്ഠിയിലും ഹൃദയത്തിലും നാഭിമദ്ധ്യത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം ഭയങ്കരവും മാരകമായിത്തന്നെ ഉണ്ടാകുന്നതുമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷോത്ഥിതസ്സാദ്ധ്യഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യോ ദ്വിദോഷജഃ
൧൯. സർവ്വദോഷോത്ഥിതോ ഘോരസ്ത്വസാദ്ധ്യോ ഭൂര്യുപദ്രവഃ

ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം സാദ്ധ്യം. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം ഘോരവും അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. വലിയ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ ശൂലരോഗവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ശൂലരോഗത്തിന്റെ ഉപദ്രവം താഴെ പറയുന്ന ശ്ലോകം നോക്കിയാൽ അറിയാം. "വേദനാചാതിതൃൺമൂർച്ഛാ ആനാഹോ ഗൗരവാരുചീ കാസഃ ശ്വാസശ്ച ഹിക്കാ ച ശൂലസ്യോപദ്രവാസ്സ്മൃതാഃ" വേദന, തണ്ണീർദാഹം, മൂർച്ഛ, വയർവീർപ്പ്, ഗൗരവം, അരുചി, ചുമ, ശ്വാസം, എക്കിൾ ഇവയൊക്കെയും ശൂലരോഗത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ദോഷങ്ങളുടെ കോപം അനുസരിച്ച് ശൂലരോഗത്തിന്റെ സ്ഥാനങ്ങളും ഉള്ളതിനാൽ അതും ഇവിടെ എഴുതപ്പെടുന്നു- വാതാത്മകം വസ്തിഗതം വദന്തി പിത്താത്മകം ചാപി വദന്തി നാഭ്യാം ഹൃത്പാർശ്വകുക്ഷൗ കഫസന്നിവിഷ്ടം സർവ്വേഷു ദേശേഷു ച സന്നിപാതാൽ. വാതംകൊണ്ടുള്ള ശൂലരോഗത്തിന്നു വസ്തിയിൽ വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തംകൊണ്ടുള്ള ശൂലരോഗത്തിന്നു നാഭിയിൽ വേദനയുണ്ടാകും. കഫംകൊണ്ടുള്ളതിന്നു ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വപ്രദേശങ്ങളിലും കുക്ഷിയിലും വേദനയുണ്ടാകും. സന്നിപാതംകൊണ്ടുള്ളതിന്നു എല്ലാ ദേശങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും.

൨൦. സ്വൈർന്നിദാനൈഃ പ്രകുപിതോ വായുസ്സന്നിഹിതസ്തദാ
കഫപിത്തേ സമാവൃത്യ ശൂലകാരീ ഭവേദ്ബലീ

൨൧. ഭുക്തേ ജീര്യതി യച്ഛൂലം തദേവ പരിണാമജം
തസ്യലക്ഷണമപ്യേതൽ സമാസേനാഭിധീയതേ.

തന്റെ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു ബലവാനായിട്ടു കഫപിത്തങ്ങളെ മൂടീട്ടു വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയം വേദന തുടങ്ങുന്നതായാൽ അതിന്നു പരിണാമശൂലം എന്നു പേർ; അതിന്റെ ലക്ഷണം സംക്ഷേപമായി പറയപ്പെടുന്നു.

വാതംകൊണ്ടുള്ള പരിണാമശൂല രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൨. ആദ്ധ്മാനാടോപവിണ്മൂത്ര വിബന്ധാരതിവേപനൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണോപശമപ്രായം വാതികം തദ്വദേൽഭിഷക്.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിൽ വയറുവീർപ്പും വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവും അരതിയും വിറയലുമുണ്ടാകും, സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യും.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം

൨൩. തൃഷ്ണാദാഹാരതിസ്വേദം കട്വമ്ലലവണോത്തരം
ശൂലം ശീതശമപ്രായം പൈത്തികം ലക്ഷയേദ്ബുധഃ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലത്തിൽ തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും അരതിയും വിയർപ്പും ഉണ്ടാകും; എരിവു പുളി ലവണം ഇവയെക്കൊണ്ടു വർദ്ധിക്കയും ശീതങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യുമെന്നു വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂല രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൪. ഛർദ്ദിഹൃല്ലാസസമ്മോഹം സ്വല്പരുഗ്ദീർഘസന്തതി
കടുതിക്തോപശാന്തം ച തച്ച ജ്ഞേയം കഫാത്മകം.

(൨൭) ഉദാവൎത്താനാഹനിദാനം

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലത്തിന്നു ഛൎദ്ദിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും മോഹവും അല്പവേദനയും വളരെക്കാലം നില്പും ഉണ്ടാകും. ഇതു എരിവു, കയ്പു ഇവ രസങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കുമെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ദ്വിദോഷത്രിദോഷപരിണാമശൂലലക്ഷണം.

൧൭. സംസൃഷ്ടലക്ഷണം ബുദ്ധ്വാ ദ്വിദോഷം പരികല്പയേൽ
ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യന്തു ക്ഷീണമാംസബലാനലം.

രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്നു ആ രണ്ടു ലക്ഷണവുമുണ്ടാകും. അതു ദ്വിദോഷപരിണാമശൂലരോഗമെന്നറിയണം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ പരിണാമശൂലരോഗത്തിങ്കൽ മൂന്നു ശൂലങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. ആ ത്രിദോഷപരിണാമശൂലരോഗവും മാംസത്തിന്നും ബലത്തിന്നും അഗ്നിക്കും ക്ഷയമുള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അന്നദ്രവശൂലരോഗം.

൧൮. ജീൎണ്ണേ ജീൎയ്യത്യജീൎണ്ണേ വാ യച്ഛൂലമുപജായതേ
പത്ഥ്യാപത്ഥ്യപ്രയോഗേണ ഭോജനാഭോജനേന ച.

൧൯. ന ശമം യാതി നിയമാൽ സോന്നദ്രവ ഉദാഹൃതഃ

ആഹാരം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷവും ദഹിക്കുന്ന സമയവും വേദനയുണ്ടാകും. ദഹിക്കാതിരിക്കുന്ന സമയവും ഉണ്ടാകും, പത്ഥ്യപ്രയോഗംകൊണ്ടുംകൂടെ അപത്ഥ്യപ്രയോഗംകൊണ്ടുംകൂടെ ഭക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടുംകൂടെ ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടുംകൂടെ വേദനയ്ക്കു യാതൊരു കുറവുമുണ്ടാകയില്ല. ശമനാദിയും ശോധനയും ചെയ്യുന്നതിന്നു യാതൊരു നിയമവുമില്ലാതാനും. ഇപ്രകാരം യാതൊരു ശൂലരോഗത്തിങ്കൽ കാണുന്നുവോ അതാകുന്നു അന്നദ്രവശൂലരോഗം. അന്നദ്രവശൂലരോഗത്തിന്നു ചികിത്സപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ അസാദ്ധ്യമല്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശൂലരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

ഉദാവൎത്താനാഹനിദാനം.

---

൧. വാതവിൺമൂത്രജൃംഭാശ്രുക്ഷവോൽഗാരവമീന്ദ്രിയൈഃ
ക്ഷുത്തൃഷ്ണോച്ഛ്വാസനിദ്രാണാം ധൃത്യോദാവൎത്തസംഭവഃ

കോഷ്ഠത്തിലുള്ള വായു മലദ്വാരത്തിലൂടെ പുറത്തുപോകുമ്പോൾ അതിനെ അധോവാതമെന്നും ഉൾഭാഗത്തുനിന്നു മേല്പോട്ടു പോകുമ്പോൾ അതിനെ ഊൎദ്ധ്വവാതമെന്നും പറയുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള രണ്ടു വാതങ്ങളുടെയും പുരീഷത്തിന്റെയും മൂത്രത്തിന്റെയും കോട്ടുവായുടെയും കണ്ണുനീരിന്റെയും തുമ്മലിന്റെയും ഏമ്പക്കത്തിന്റെയും ഛൎദ്ദിയുടെയും ശുക്ലത്തിന്റെയും വിശപ്പിന്റെയും, തണ്ണീർദാഹത്തിന്റെയും ശ്വാസത്തിന്റെയും ഉറക്കത്തിന്റെയും വേഗങ്ങളെ ധരിക്ക ഹേതുവായിട്ടു ഉദാവൎത്തമെന്ന രോഗമുണ്ടാകുന്നു.

൨. വാതമൂത്രപുരീഷാണാം സംഗോധ്മാനം ക്ലമോ രുജാ
ജഠരേ വാതജാശ്ചാന്യേ രോഗാഃ സ്യുർവാതനിഗ്രഹാൽ

അധോവാതത്തെ തടുത്താൽ വാതത്തിന്നും മൂത്രത്തിന്നും മലത്തിന്നും തടവും വയർവീൎപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും പുറം വയറു വസ്തി ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ വേദനയും വയററിൽ കാററിന്നു വേദന മുതലായ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

൩. ആടോപശൂലൌ പരികൎത്തികാ ച
സംഗഃ പുരീഷസ്യ തഥോൎദ്ധ്വവാതഃ

പുരീഷമാസ്യാദഥവാ നിരേതി,

പുരീഷവേഗേഽഭിഹതേ നരസ്യ.

മലത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുത്താൽ വയററിൽ പൊട്ടപൊട എന്ന ശബ്ദവും വേദനയും അരിഞ്ഞു നോവുകയും മലത്തിന്റെ തടവും വായുവിന്റെ ഊർദ്ധ്വഗതിയും വായിൽ കൂടി മലത്തിന്റെ വരവും ഉണ്ടാകും

൪. വസ്തിമേഹനയോശ്ശൂലം മൂത്രകൃച്ഛ്രം ശിരോരുജാ

വിനാമോ വങ്ക്ഷണാനാഹ സ്യാല്ലിംഗം മൂത്രനിഗ്രഹേ

മൂത്രത്തെ തടുത്താൽ വസ്തി ദിക്കിലും ലിംഗത്തിലും വേദനയും മൂത്രകൃച്ഛ്രവും തലവേദനയും കുനിയുകയും തുടകളിൽ വീർപ്പും ഉണ്ടാകും.

൫. മന്യാഗളസ്തംഭശിരോവികാരാ

ജൃംഭോപഘാതാൽപവനാത്മകാസ്സ്യുഃ

തഥാക്ഷിനാസാവദനാമയാശ്ച

ഭവന്തിതീവ്രാസ്സഹകർണ്ണരോഗൈഃ

കോട്ടുവായെ തടുത്താൽ കഴുത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഞരമ്പു കഴപ്പും കഴുത്തിന്നും ഗളത്തിന്നും ഇറുക്കവും വാതസംബന്ധങ്ങളായ ശിരോരോഗങ്ങളും നാസാരോഗവും നേത്രരോഗവും മുഖരോഗവും കർണ്ണരോഗവും ഉണ്ടാകും ഇവയൊക്കെയും കഠിനങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്യും.

൬. ആനന്ദജംവാപ്യഥശോകജംവാ

നേത്രോദകംപ്രാപ്തമമുഞ്ചതോഹി

ശിരോഗുരുത്വംനയനാമയാശ്ച

ഭവന്തിതീവ്രാസ്സഹപീനസേന.

ആനന്ദംകൊണ്ടോ ശോകംകൊണ്ടോ ഉണ്ടാകുന്നതായ കണ്ണുനീരിനെ തടുത്താൽ തലയ്ക്കു കനവും നേത്രരോഗവും പീനസവും ഏറ്റവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും ഇവയും കഠിനങ്ങളായിരിക്കും

൭. മന്യാസ്തംഭശ്ശിരശ്ശൂലമർദ്ദിതാർദ്ധാവഭേദകൌ

ഇന്ദ്രിയാണാഞ്ചദൌർബ്ബല്യം ക്ഷവഥോസ്സ്യാദ്വിധാരണാൽ.

തുമ്മലിനെ രോധിച്ചാൽ കഴുത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഞരമ്പുകൾ സ്തംഭിക്കയും തലവേദനയും; അർദ്ദിതമെന്ന വാതവ്യാധിയും അർദ്ധാവഭേദകമെന്ന തലവേദനയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ബലഹാനിയും ഭവിക്കും

൮. കണ്ഠാസ്യപൂർണ്ണത്വമതീവതോദഃ

കൂജശ്ചവായോരഥവാപ്രവൃത്തിഃ

ഉദ്ഗാരവേഗേഽഭിഹതേഭവന്തി

ഘോരാവികാരാഃപവനപ്രസൂതാഃ

ഏമ്പക്കത്തെ തടുത്താൽ കഴുത്തിനും മുഖത്തിനും പൂർണ്ണതയും അതിയായ കുത്തിനോവും പറഞ്ഞാൽ തിരിയായ്കയും പവനത്തിന്റെ തടവും ഇതിനെത്തുടർന്നു ഘോരങ്ങളായ പലവ്യാധികളും ഉണ്ടാകും

൯. കണ്ഡൂകോഠാരുചിവ്യംഗശോഫപാണ്ഡ്വാമയജ്വരാഃ

കുഷ്ഠവിസർപ്പഹൃല്ലാസാ ഛർദ്ദിനിഗ്രഹജാഗദാഃ

ഛർദ്ദിക്കണമെന്നു തോന്നുമ്പോൾ ഛർദ്ദിക്കാതെ അതിനെ തടുത്താൽ ചൊറിച്ചിലും വട്ടത്തിലുള്ള തമാതിരിപ്പുണ്ണും അരുചിയും വ്യംഗമെന്ന മുഖരോഗവും നീരും പാണ്ഡുരോഗവും ജ്വരവും കുഷ്ഠവും വിസർപ്പവും നെഞ്ഞുകലിപ്പുമുണ്ടാകും.

൧൦. മൂത്രാശയേവൈഗുദമുഷ്കയോശ്ച

ശോഫോരുജാമൂത്രവിനിഗ്രഹശ്ച

(൨൭) ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം

ശുക്രാശ്മരീ തത്സ്രവണം ഭവേച്ച
തേ തേ വികാരാ വിഹതേ ച ശുക്രേ.

മൈഥുനകാലത്തിങ്കൽ വേഗം വല്ല പ്രകാരത്തിലോ ശുക്ലം പുറപ്പെടുന്ന സമയം അതിനെ തടുത്താൽ വസ്തിയിലും ഗുദത്തിലും വൃഷണത്തിലും നീരും വേദനയും മൂത്രത്തിന്റെ തടവും ശുക്ലാശ്മരിയും ശുക്ലസ്രാവവും ശുക്ലസംബന്ധങ്ങളായ പല വികാരങ്ങളും ഉണ്ടാകും

൨൨. തന്ദ്രാംഗമർദ്ദാവരുചിശ്രമൗ ച
ക്ഷുദ്ധാഭിഘാതാത് കൃശതാ ച ദൃഷ്ടേഃ
കണ്ഠാസ്യശോഷഃ ശ്രവണാവരോധ
സ്തൃഷ്ണാഭിഘാതാദ്ധൃദയേ വ്യഥാ ച

൨൩. ശ്രാന്തസ്യ നിഃശ്വാസവിനിഗ്രഹേണ
ഹൃദ്രോഗമോഹാവഥവാപി ഗുല്മഃ
ജൃംഭാംഗമർദ്ദോക്ഷിശിരോതിജാഡ്യം
നിദ്രാഭിഘാതാദഥവാപി തന്ദ്രാ.

വിശപ്പിനെ തടുത്താൽ മടിയും ദേഹത്തിന്റെ കഴപ്പും അരുചിയും തളർച്ചയും കണ്ണിന്റെ പ്രസാദത്തിന്റെ കുറവും ഉണ്ടാകും

തണ്ണീർദാഹമുണ്ടാകുമ്പോൾ വെള്ളം കുടിക്കാതെ അതിനെ തടുത്താൽ തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുകയും ചെവി കേൾക്കായ്കയും ഹൃദയപീഡയും ഉണ്ടാകും. തളർച്ചയുണ്ടാകുമ്പോൾ ക്രമപ്രകാരമല്ലാതെ ശ്വാസം പുറപ്പെട്ടാൽ അതിനെ വിടാതെ തടുക്കുന്നവന്ന് ഹൃദ്രോഗവും മോഹവും ഗുന്മവും ഉണ്ടാകും. നിദ്രയെ തടുത്താൽ കോട്ടുവായും മേൽ നുറുങ്ങി നോവും കണ്ണും ശിരസ്സും കനത്തിരിക്കുക എന്ന ജാഡ്യവും മടിയും ഉണ്ടാകും.

രൂക്ഷാദികുപിതവാതോദാവർത്തം.

൨൪. വായുഃ കോഷ്ഠാനുഗോ രൂക്ഷൈഃ കഷായകടുതിക്തകൈഃ
ഭോജനൈഃ കുപിതഃ സദ്യ ഉദാവർത്തം കരോതി ച

൨൫. വാതമൂത്രപുരീഷാസൃക് കഫമേദോവഹാനി വൈ
സ്രോതാംസ്യുദാവർത്തയതി പുരീഷം ചാതിവർത്തയേൽ

൨൬. തതോ ഹൃദ്ബസ്തിശൂലാർത്തോ ഹൃല്ലാസാരതിപീഡിതഃ
വാതമൂത്രപുരീഷാണി കൃച്ഛ്രേണ ലഭതേ നരഃ

൨൭. ശ്വാസകാസപ്രതിശ്യായദാഹമോഹതൃഷാജ്വരാൻ
വമിഹിക്കാശിരോരോഗമനഃശ്രവണവിഭ്രമാൻ

൨൮. ബഹൂനന്യാംശ്ച ലഭതേ വികാരാൻ വാതകോപജാൻ.

രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഭോജനങ്ങളെക്കൊണ്ടും ചവർപ്പും എരിവും കയ്പും ഉള്ള ഭോജനങ്ങളെക്കൊണ്ടും കോഷ്ഠത്തിലുള്ള വായു കോപിച്ചിട്ട് ക്ഷണത്തിൽ ഉദാവർത്തത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതത്തെയും മൂത്രത്തെയും പുരീഷത്തെയും രക്തത്തെയും കഫത്തെയും മേദസ്സിനെയും വഹിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ആവരണം ചെയ്തിട്ട് പുരീഷത്തെ ശോഷിപ്പിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ട് ഹൃദയത്തിങ്കലും വസ്തിയിലും വേദനയും ഓക്കാനവും കലിപ്പും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. അധോവായുവും മലം മൂത്രം ഇവയെ കഷ്ടപ്പെട്ട് പ്രവർത്തിപ്പിക്കും. ശ്വാസം, കാസം, പീനസം, ദാഹം, മോഹം, തണ്ണീർദാഹം, ജ്വരം, ഛർദ്ദി, ഇക്കിൾ, ശിരോരോഗം, ചിത്തഭ്രമം, ചെവിയടപ്പ് ഇവയുമുണ്ടാകും. വാതകോപജങ്ങളായ മറ്റു പല രോഗങ്ങളും ഉണ്ടാകും. ഉദാവർത്തത്തിന്റെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം സുശ്രുതത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. തൃഷ്ണാർദ്ദിതം പരിക്ലിഷ്ടം ക്ഷീണം ശൂലൈരഭിദ്രുതം ശകൃദ്വമന്തം മതിമാനുദാവർത്തിനമുത്സൃജേൽ. ഉദാവർത്തമുള്ളവന്ന് തണ്ണീർദാഹം കൊണ്ടു പീഡയും വലുതായ ക്ലേശവും ക്ഷീണവും അസഹനീയമായ വേദനയും ഉണ്ടായാൽ അവനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കണം. മലം ഛർദ്ദിക്കുന്നവനെയും ഉപേക്ഷിക്കണം.

ആനാഹ ലക്ഷണം.

ആമം ശകൃദ്വാ നിചിതം ക്രമേണ
ഭൂയോ വിബദ്ധം വിഗുണാനിലേന

൧൮. പ്രവർത്തമാനം ന യഥാസ്വമേനം വികാരമാനാഹമുദാഹരന്തി
തസ്മിൻ ഭവന്ത്യാമസമുദ്ഭവേ തു തൃഷ്ണാപ്രതിശ്യായശിരോവിദാഹാഃ

൧൯. ആമാശയേ ശൂലമഥോ ഗുരുത്വം ഹൃത്സ്തംഭ ഉദ്ഗാരവിഘാതനം ച
സ്തംഭഃ കടീപൃഷ്ഠപുരീഷമൂത്രേ ശൂലോഽഥ മൂർച്ഛാ ശകൃതശ്ച ഛർദ്ദിഃ

൨൰. ശ്വാസശ്ച പക്വാശയജേ ഭവന്തി തഥാലസോക്താനി ച ലക്ഷണാനി

ആമമോ മലമോ ക്രമേണ വയറ്റിൽ വർദ്ധിച്ചാൽ അതു പിന്നെ ഗുണഹീനനായിരിക്കുന്ന വായുവിനാൽ വിബദ്ധമായിട്ടു പ്രവൃത്തിയില്ലാതെ കിടക്കും. ആ രോഗത്തെ ആനാഹമെന്നു പറയുന്നു. ആമം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ആനാഹത്തിനു തൃഷ്ണയും പീനസവും ശിരോവിദാഹവും ആമാശയത്തിങ്കൽ വേദനയും ഗുരുത്വവും ഹൃദയസ്തംഭവും ഏമ്പക്കമില്ലായ്കയും കടിപ്രദേശത്തിനും പൃഷ്ഠത്തിനും മലമൂത്രങ്ങൾക്കും സ്തംഭവും വേദനയും മൂർച്ഛയും മലത്തിന്റെ ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. പക്വാശയത്തിങ്കൽ ആനാഹം ഉണ്ടായാൽ നീരും അലസകമെന്ന രോഗത്തിനു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേരളദേശീയകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം
സമാപ്തം.

ഗുൽമനിദാനം.

൧. ദുഷ്ടാ വാതാദയോഽത്യർത്ഥം മിഥ്യാഹാരവിഹാരതഃ
കുർവന്തി പഞ്ചധാ ഗുൽമം കോഷ്ഠാന്തർഗ്രന്ഥിരൂപിണം.

൨. തസ്യ പഞ്ചവിധം സ്ഥാനം പാർശ്വഹൃന്നാഭിവസ്തയഃ

അപഥ്യഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തന്റെ ബലത്തിനു തക്കതല്ലാത്ത ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹബലത്തിനു തക്കതല്ലാത്ത കർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഏറ്റവും ദുഷിച്ചു ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ഗ്രന്ഥിരൂപമായ ഗുൽമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും സംഭവിക്കുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അതിനു രണ്ടു പാർശ്വഭാഗങ്ങളും ഹൃദയം നാഭി വസ്തി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചു സ്ഥാനങ്ങളുമുണ്ട്.

സാമാന്യഗുൽമരൂപം.

ഹൃന്നാഭ്യോരന്തരേ ഗ്രന്ഥിഃ സഞ്ചാരീ യദി വാഽചലഃ

൩. വൃത്തശ്ചയാപചയവാൻ സ ഗുൽമ ഇതി കീർത്തിതഃ

ഹൃദയത്തിന്റെയും നാഭിയുടെയും മദ്ധ്യത്തിൽ (നാഭിക്കും വസ്തിക്കും സാമീപ്യമുള്ളതുകൊണ്ടു നാഭി, വസ്തിയാണെന്നും ഗ്രഹിക്കാം ഹൃദ്വസ്ത്യോരന്തരേ എന്ന പാഠാന്തരമുണ്ടു) മുഴപോലെയുള്ള ഒരു കല്ലത്തോടുകൂടിയും ഇളകാതെയും വൃത്തമായും ചിലപ്പോൾ വർദ്ധിച്ചും ചിലപ്പോൾ ക്ഷയിച്ചും ഉണ്ടാകുന്നതിനു ഗുൽമമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. രക്തഗുൽമത്തിന്റെ സ്ഥാനം ഗർഭാശയമാകുന്നു. അതിന്റെ ഗ്രഹണം മേല്പറയപ്പെട്ട പാർശ്വാദ്യുക്തികൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്.

സ വ്യസ്തൈർജ്ജായതേ ദോഷൈഃ സമസ്തൈരപി ചോച്ഛ്രിതൈഃ

൪. പുരുഷാണാം തഥാ സ്ത്രീണാം ജ്ഞേയോ രക്തേന ചാപരഃ

(൧൧) ഗുൽമനിദാനം

ഗുൽമം വാതാദിഭേദങ്ങളിൽ ഓരോന്നുകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങളെല്ലാംകൊണ്ടും പുരുഷന്മാർക്ക ഉണ്ടാകുന്നു. സ്ത്രീകൾക്ക രക്തംകൊണ്ടുമുണ്ടാകുന്നു. അത് അന്യമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. രക്തം പുരുഷന്മാർക്കും സ്ത്രീകൾക്കും ഉള്ളതാകയാൽ രക്തഗുൽമം പുരുഷന്മാർക്കും വരാമെന്നു ഭട്ടാരഹരിശ്ചന്ദ്രൻ പറയുന്നു. ക്ഷാരപാണിയും അപ്രകാരംതന്നെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ശ്ലോകം താഴെ ചേർക്കുന്നു "സ്ത്രീണാമാർത്തവജോഗുൽമോനപുംസാമുപജായതേ അന്യസ്ത്വസൃഗ്ഭവോഗുൽമഃ സ്ത്രീണാംപുംസാംചജായതേ" ഇതിന്റെ സാരം സ്ത്രീകൾക്ക ആർത്തവം ഹേതുവായിട്ട ഗുൽമം ഉണ്ടാകുന്നു; പുരുഷന്മാർക്ക ഉണ്ടാകുന്നില്ല എന്നും രക്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ഗുൽമം സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കുമുണ്ടാകുന്നു എന്നുമാകുന്നു. ഇങ്ങിനെ ഈ ശ്ലോകത്തിൽ രക്തം എന്നു കാണുന്നതു ആർത്തവമാണെന്നും സ്ത്രീകളിൽ കാണുന്ന രക്തഗുൽമം ആർത്തവം ഹേതുവായിട്ടു സംഭവിക്കുന്നതാണെന്നും ആർത്തവജമായ ഗുൽമം പുരുഷന്മാർക്ക സംഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

ഗുൽമത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൩. ഉൽഗാരബാഹുല്യപുരീഷബന്ധ
തൃപ്ത്യക്ഷമത്വാന്ത്രവികൂജനാനി
ആടോപമാധ്മാനമപക്തിശക്തി
രാസന്നഗുൽമസ്യവദന്തിചിഹ്നം.

ഗുൽമം ഉണ്ടാവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായ ഏമ്പക്കവും മലബന്ധവും അന്ന ഭോജനവും സാമർത്ഥ്യത്തിനു കുറവും കടലിപ്പും വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ടപ്പുള്ള വയർവീർപ്പും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഉണ്ടാകും.

ഗുൽമസാധാരണരൂപം.

൪. അരുചിഃകൃച്ഛ്രവിൺമൂത്രവാതതാന്ത്രവികൂജനം
ആനാഹശ്ചോർദ്ധ്വവാതത്വം സർവ്വഗുൽമേഷുലക്ഷയേൽ.

അരുചി മലമൂത്രങ്ങളുടെ വിസർജ്ജനത്തിലും അധോവായുവിന്റെ ഗതിയിലും പ്രയാസം കടലിപ്പ് വയറുവീർപ്പ് ഏമ്പക്കം ഇവയൊക്കെയും എല്ലാ ഗുൽമങ്ങളിലും ഉണ്ടാകുന്നവയാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വാതഗുൽമഹേതു.

൫. രൂക്ഷാന്നപാനംവിഷമാതിമാത്രം
വിചേഷ്ടനംവേഗവിനിഗ്രഹശ്ച
ശോകാഭിഘാതാതിമലക്ഷയശ്ച
നിരന്നതാചാനിലഗുൽമഹേതുഃ

രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കയോ വിഷമമായോ അതിമാത്രമായോ ഭക്ഷിക്കയോ ഓടുക ചാടുക മുതലായ ദേഹാദ്ധ്വാനകരമായ കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്കയോ അധോവാതം മുതലായ വേഗങ്ങളെ തടുക്കയോ ദുഃഖിക്കയോ ചതവുമുതലായവ സംഭവിക്കയോ വിരേചനാദികളെക്കൊണ്ടു അധികമായി മലത്തെ ക്ഷയിപ്പിക്കുകയോ അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്താൽ വാതഗുൽമം ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതഗുൽമലക്ഷണം.

൬. യഃസ്ഥാനസംസ്ഥാനരുജാവികല്പം
വിഡ്വാതസംഗംഗളവക്ത്രശോഷം
ശ്യാവാരുണത്വംശിശിരജ്വരഞ്ച
ഹൃൽകുക്ഷിപാർശ്വാംസശിരോരുജഞ്ച.

൭. കരോതിജീർണ്ണേഭ്യധികപ്രകോപം
ഭുക്തേമൃദുത്വംസമുപൈതിയശ്ച

ഗുല്മനിദാനം (൩൭)

വാതാത്സഗുല്മോനാഹശൂലകൃത്
കഷായതിക്തകടുകോപശാന്തേ.

വാതഗുല്മം ചിലപ്പോൾ നാഭിയിലും ചിലപ്പോൾ പാർശ്വങ്ങളിലും ചിലപ്പോൾ വസ്തിയിലും ഉണ്ടാകും. അതു ചിലപ്പോൾ അല്പമായും വലുതായും വൃത്തമായോ ദീർഘമായോ ഇരിക്കും. വേദന ചിലപ്പോൾ കുറഞ്ഞും ചിലപ്പോൾ കൂടിയുമിരിക്കും.

മലത്തിന്നും അധോവായുവിന്നും തടവുണ്ടാകും. വാതഗുല്മമുള്ളവന്റെ കഴുത്തും മുഖവും ഉണങ്ങിയിരിക്കും. ദേഹം കറുത്തും പരുത്തുമിരിക്കും. ശീതജ്വരവും ഹൃദയത്തിലും ഉദരത്തിലും പാർശ്വങ്ങളിലും ചുമലിലും ശിരസ്സിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിച്ചാൽ വേദനയ്ക്കു ആധിക്യവും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞയുടനെ വേദനയ്ക്കു കുറവും ഉണ്ടാകും. വാതഗുല്മത്തിന്നു രൂക്ഷമായും ചവർപ്പും കയ്പും എരിവും ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥം വിരോധമാകുന്നു.

പിത്തഗുല്മഹേതു.

൫൦. കട്വമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിരൂക്ഷ
ക്രോധാതിമദ്യാർക്കഹുതാശസേവാ
ആമാഭിഘാതോ രുധിരം ച ദുഷ്ടം
പൈത്തസ്യ ഗുല്മസ്യ നിമിത്തമുക്തം

എരിവും പുളിയുമുള്ള പദാർത്ഥത്തെയോ തീക്ഷ്ണമായോ ഉഷ്ണമായോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നതായോ രൂക്ഷമായോ ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയോ സേവിക്കയാലുമായിട്ടും ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി മദ്യപാനം ചെയ്കകൊണ്ടുവായിട്ടും വെയിൽ കൊൾകകൊണ്ടുവായിട്ടും തീകായുക ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും ചതവോ മുറിവോ ഏല്ക്കയാലുമായിട്ടും പിത്തഗുല്മമുണ്ടാകുന്നു. ദുഷ്ടമായ രക്തവും പിത്തഗുല്മത്തിനു കാരണം.

പിത്തഗുല്മലക്ഷണം.

൫൧. ജ്വരഃ പിപാസാ വദനാംഗരാഗഃ
ശൂലം മഹജ്ജീര്യതി ഭോജനേ ച
സ്വേദോ വിദാഹോ വ്രണവച്ച ഗുല്മഃ
സ്പർശാസഹഃ പൈത്തികഗുല്മരൂപം.

പിത്തഗുല്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം പനി, ദാഹം മുഖവും ശരീരവും ചുവന്നിരിക്ക അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയം വലുതായ വേദനയുണ്ടാക, വിയർപ്പ്, ചുട്ട്, വ്രണം എന്നപോലെ തൊട്ടാൽ സഹിക്കായ്ക ഇവയാകുന്നു

കഫഗുല്മത്തിന്റേയും സന്നിപാതഗുല്മത്തിന്റേയും ഹേതു.

൫൨. ശീതം ഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധമചേഷ്ടനം ച
സംപൂരണം പ്രസ്വപനം ദിവാ ച
ഗുല്മസ്യ ഹേതുഃ കഫസംഭവസ്യ
സർവസ്തു ദിഷ്ടോ നിചയാത്മകസ്യ

ശീതമായോ ഗുരുവായോ സ്നിഗ്ദ്ധമായോ ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക യാതൊരു കർമ്മത്തെയും ചെയ്യാതിരിക്ക തൃപ്തിയായി ഭക്ഷിക്ക പകൽ ഉറങ്ങുക ഇവ നിമിത്തമായി കഫഗുല്മമുണ്ടാകുന്നു. സന്നിപാതഗുല്മത്തിന്നു വാതഗുല്മാദികളുടെ കാരണമത്രെ കാരണം.

കഫഗുല്മലക്ഷണം.

൫൩. സ്തൈമിത്യശീതജ്വരഗാത്രസാദ
ഹൃല്ലാസകാസാരുചിഗൌരവാണി
ശൈത്യം രുഗല്പാ കഠിനോന്നതത്വം
ഗുല്മസ്യ രൂപാണി കഫാത്മകസ്യ.

(൧൩) ഗുല്മനിദാനം

കഫഗുല്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം ഗുല്മത്തിനു ഇളക്കമില്ലായ്ക ശീതജ്വരം ദേഹത്തിനു തളർച്ച, നെഞ്ഞു കലിപ്പു, ചുമ, അരുചി, ശരീരത്തിനു കനം തണുപ്പു അല്പമായ വേദന, ഗുല്മം കഠിനമായും ഉന്നതമായും ഇരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

സംസർഗ്ഗഗുല്മലക്ഷണം.

൧൭. നിമിത്തരൂപാണ്യുപലഭ്യ ഗുല്മേ
ദ്വിദോഷജേ ദോഷബലാബലം ച
വ്യാമിശ്രലിംഗാനപരാംശ്ച ഗുല്മാം
സ്ത്രീനാദിശേദൌഷധകല്പനാർത്ഥം.

രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗുല്മങ്ങളിൽ അവയുടെ ഹേതുക്കളെയും ലക്ഷണങ്ങളെയും ദോഷങ്ങളുടെ ബലാബലങ്ങളെയും അറിഞ്ഞു ഔഷധങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കണം. അപ്രകാരമുണ്ടാകുന്ന മൂന്നു ഗുല്മങ്ങൾക്കും വാതഗുല്മത്തിന്റെയും പിത്തഗുല്മത്തിന്റെയും കഫഗുല്മത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണപ്പെടും.

സന്നിപാതഗുല്മലക്ഷണം.

൧൮. മഹാരുജം ദാഹപരീതമശ്മവൽ
ഘനോന്നതം ശീഘ്രവിദാഹി ദാരുണം
മനശ്ശരീരാഗ്നിബലാപഹാരിണം
ത്രിദോഷജം ഗുല്മമസാദ്ധ്യമാദിശേൽ.

സന്നിപാതഗുല്മം വലിയ വേദനയോടും ഉഷ്ണത്തോടും കൂടിയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും ഉന്നതമായും ഇരിക്കും. അതു പെട്ടെന്നു പാകം വരുന്നതും ഭയങ്കരവും മനസ്സിന്റെ ധൈര്യത്തെയും ശരീരത്തിന്റെ പുഷ്ടതയെയും ദേഹവീര്യത്തെയും ജഠരാഗ്നിയുടെ ശക്തിയെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതും ബലത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതുമാകുന്നു. ഈ ഗുല്മം അസാദ്ധ്യമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

രക്തഗുല്മലക്ഷണം.

൧൯. നവപ്രസൂതാഹിതഭോജനാ യാ
യാ ചാമഗർഭം വിസൃജേദൃതൌ വാ
വായുർഹി തസ്യാഃ പരിഗൃഹ്യ രക്തം
കരോതി ഗുല്മം സരുജം സദാഹം

൨൦. പൈത്തസ്യ ലിംഗേന സമാനലിംഗ
വിശേഷണം ചാപ്യപരം നിബോധ
യഃ സ്പന്ദതേ പിണ്ഡിത ഏവ നാംഗൈഃ
ചിരാൽ സശൂലസ്സമഗർഭലിംഗഃ
സരൌധിരസ്സ്ത്രീഭവ ഏവ ഗുല്മോ
മാസേ വ്യതീതേ ദശമേ ചികിത്സ്യഃ

പ്രസവിച്ചുകിടക്കുന്ന സമയത്തിലോ ഗർഭം അലസുന്ന സമയത്തിലോ രജസ്വലയായിരിക്കുന്ന സമയത്തിലോ സ്ത്രീ അപഥ്യങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാൽ വായു കോപിച്ചു അവളുടെ രക്തത്തെ തടുത്തു നിറുത്തി ഗുല്മത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനു വേദനയും ഉഷ്ണവും പിത്തഗുല്മത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. വേറെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാവും. അവയവങ്ങളോടുകൂടാതെയും വേദനയോടുകൂടിയും പിണ്ഡാകാരമായിട്ടു കാലംകഴിയുമ്പോൾ ഇളകും. വയറുവീർക്കുക, പല പദാർത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹം ജനിക്കുക മുലക്കണ്ണു കറുക്കുക മുഖത്തിൽ പാണ്ഡുതാ ഇത്യാദി ഗർഭലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. രക്തഗുല്മം സ്ത്രീകൾക്കുമാത്രമേ ഉണ്ടാവൂ. സ്ത്രീശബ്ദപ്രയോഗമുണ്ടെങ്കിലും കുമാരികൾക്കും അതിവൃദ്ധകൾക്കും ഇതു ഉണ്ടാകയില്ല. കുമാരികൾക്കു രജസ്സില്ല. അതിവൃദ്ധകളുടെ രജസ്സിനു ശോഷമുണ്ട്. ഇത

ഗുല്മനിദാനം (൧൯)

ഒരു അവൾക്ക് രക്തഗുല്മമുണ്ടാകുന്നതിനില്ലാന്നുള്ള കാരണം. രക്തഗുല്മമുണ്ടായി പത്തുമാസം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷമാകുന്നു അതിന്നു ചികിത്സിക്കേണ്ടതു. പത്തുമാസം വരെ ഗൎഭമോ രക്തഗുല്മമോ എന്നുള്ള സംശയമുണ്ടാകും. ഗൎഭം കൂടെക്കൂടെ കരചരണാദ്യവയവങ്ങളോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയും ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കും. ഗുല്മമാകട്ടെ, കരചരണാദ്യവയവങ്ങളോടു കൂടാതെയും വേദനയോടുകൂടിയും ഒട്ടാകെ കഴിയുമ്പോൾ ഒന്നിളകും. ഇതുകൊണ്ടു മേല്പറഞ്ഞ സംശയത്തെ നിവൎത്തിച്ചു ചികിത്സിക്കേണമെന്നതാകുന്നു. പതിനൊന്നാംമാസത്തിൽ ചെയ്യുന്നതായ ചികിത്സയും ഗൎഭാശയത്തിന്നു ദോഷാവഹമല്ലായ്കയാൽ അപ്രകാരം ചെയ്യാവുന്നതാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൯. സഞ്ചിതഃ ക്രമശോ ഗുല്മോ മഹാവാസ്തുപരിഗ്രഹഃ
കൃതമൂലസ്സിരാനദ്ധോ യദാ കൂൎമ്മ ഇവോന്നതഃ

൨൦ ദൌൎബ്ബല്യാരുചിഹൃല്ലാസകാസഛൎദ്ദ്യരതിജ്വരൈഃ
തൃഷ്ണാതന്ദ്രാപ്രതിശ്യായൈൎയ്യുജ്യതേ ന സ സിദ്ധ്യതി

൨൧. ഗൃഹീത്വാ സജ്വരശ്വാസം ഛൎദ്ദ്യതീസാരപീഡിതം
ഹൃന്നാഭിഹസ്തപാദേഷു ശോഫഃ കൎഷതി ഗുല്മിനം.

൨൨. ശ്വാസശ്ശൂലം പിപാസാന്നവിദ്വേഷോ ഗ്രന്ഥിമൂഢതാ
ജായതേ ദുൎബ്ബലത്വഞ്ച ഗുല്മിനോ മരണായ വൈ.

ക്രമേണ വൎദ്ധിച്ചതായ ഗുല്മം വയറു മുഴുവൻ വ്യാപിച്ചും ധാതുക്കളെ ആശ്രയിച്ചും വളരെ ഞരമ്പുകളോടുകൂടിയും ആമ എന്നപോലെ പൊങ്ങിയുമിരിക്കും. അതിന്നു ദുൎബ്ബലതയും അരുചിയും ഓക്കാനിപ്പും ചുമയും ഛൎദ്ദിയും അരുചിയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും മടിയും പീനസവുമുണ്ടാകും. അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ജ്വരം ശ്വാസം ഛൎദ്ദി അതിസാരം ഇവയെക്കൊണ്ടു പീഡയും ഹൃദയത്തിങ്കലും നാഭിയിങ്കലും കൈകാലുകളിലും നീരും ഉള്ള ഗുല്മരോഗി മരിക്കും. ശ്വാസവും ശൂലവും തണ്ണീർദാഹവും അന്നദ്വേഷവും മുഴപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗുല്മത്തിന്റെ കാണാതെ ആകുന്നതും ക്ഷയവും ബലഹാനിയും ഉള്ള ഗുല്മരോഗിയും മരിക്കും. അന്തൎവ്വിദ്രധി, പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഗുല്മം ആശ്രയഭേദം ഭേദമായിട്ടു പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല. അതിന്നു അനുസരിച്ചു സുശ്രുതവചനവും കാണപ്പെടുന്നു. നവിദാനസ്ഥലാദ്ഗുല്മസ്യ വിദ്രധിസ്ഥാനബന്ധനാൽ ഗുല്മസ്ഥിരതിരേകേണ്യ വിദ്രധിൎമ്മാംസശോണിതേ വിദ്രധിഃ പച്യതേ തസ്മാൽ ഗുല്മശ്ചാപി ന പച്യതേ ഗുല്മനിബന്ധനത്തോടുകൂടാതെയും വിദ്രധിനിബന്ധനത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്നു. ഗുല്മം തന്റെ ഉല്പത്തിക്കു കാരണമായ ദോഷത്തെ ആശ്രയിച്ചു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. വിദ്രധി മാംസരക്തങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചു സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നു. അതിനാൽ വിദ്രധി പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഗുല്മം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

ഇതി കേരളഭാഷാകൃതെ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഗുല്മനിദാനം
സമാപ്തം.

ഹൃദ്രോഗനിദാനം.

൧. അത്യുഷ്ണഗുൎവ്വന്നകഷായതിക്ത-
ശ്രമാഭിഘാതാദ്ധ്യശനപ്രസംഗൈഃ
സഞ്ചിന്തനൈൎവ്വേഗവിധാരണൈശ്ച
ഹൃദാമയഃ പഞ്ചവിധഃ പ്രദിഷ്ടഃ

(൫൨൦) ഹൃദ്രോഗനിദാനം

ഏറ്റവും ഉഷ്ണമായും ഗുരുവായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തെയും ചവർപ്പും കയ്പും ഉള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശ്രമംഹേതുവായിട്ടും ചതവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിയായ വ്യവഹാരം ഹേതുവായിട്ടും ചിന്തകൊണ്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും ഹൃദ്രോഗം ഉണ്ടാകുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ മൂന്നുംകൂടിയും ക്രിമികൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൧. ദൂഷയിത്വാ രസം ദോഷാ വിഗുണാ ഹൃദയം ഗതാഃ
ഹൃദി ബാധാം പ്രകുർവ്വന്തി ഹൃദ്രോഗം തം പ്രചക്ഷതേ

മേല്പറയപ്പെട്ട ഹേതുക്കൾകൊണ്ടു കുപിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങൾ രസത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ഹൃദയത്തിൽ ചെന്നിട്ടു ഹൃദയത്തിനു നാനാപ്രകാരത്തിലുള്ള പീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ഹൃദ്രോഗമെന്നു പറയുന്നു.

വാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൨. ആയമ്യതേ മാരുതജേ ഹൃദയം തുദ്യതേ തഥാ
നിർമ്മഥ്യതേ ദീര്യതേ ച സ്ഫോട്യതേ പാട്യതേപി ച.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിനു ഹൃദയത്തെ ആകർഷിക്കുന്നു എന്നും സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നു എന്നും മത്തുകൊണ്ടു കടയുന്നു എന്നും രണ്ടായി പിളർക്കുന്നു എന്നും മുട്ടികൊണ്ടു പൊളിക്കുന്നു എന്നും മഴുകൊണ്ടു വെട്ടുന്നു എന്നും തോന്നും

പിത്തഹൃദ്രോഗലക്ഷണം

൩. തൃഷ്ണോഷ്മദാഹചോഷാഃ സ്യുഃ പൈത്തികേ ഹൃദയക്ലമഃ
ധൂമായനം ച മൂർച്ഛാ ച സ്വേദഃ ശോഷോ മുഖസ്യ ച

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിനു തണ്ണീർദാഹവും അല്പമായ ചൂടും മോഹവും ഹൃദയത്തിനു തളർച്ചയും പുകഞ്ഞുകേറുന്നതുപോലെയും മോഹാലസ്യവും വിയർപ്പും വായവരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും

കഫഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൪. ഗൗരവം കഫസംസ്രാവോഽരുചിസ്തംഭോഽഗ്നിമാർദ്ദവം
മാധുര്യമപി ചാസ്യസ്യ ബലാസാവതതേ ഹൃദി

ഹൃദ്രോഗം കഫംകൊണ്ടുണ്ടായതാണെങ്കിൽ ഹൃദയത്തിനു ഗൗരവം ഉണ്ടാകും. കഫസ്രാവവും അരുചിയും സ്തംഭനവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും വായ്ക്കുമധുരവും ഭവിക്കും.

സന്നിപാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൫. വിദ്യാത്ത്രിദോഷന്ത്വപി സർവ്വലിംഗം
തീവ്രാർത്തിതോദം ക്രിമിജം സകണ്ഡൂം.

ത്രിദോഷകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗം എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയിരിക്കും. തീവ്രമായ വേദനയും കുത്തിനോവും ക്രിമിയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. ത്രിദോഷജമായ ഹൃദ്രോഗത്തിനു ക്രിമിയുണ്ടാകുമെന്നു ചരകത്തിലും കാണുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ത്രിദോഷജേ തു ഹൃദ്രോഗേ യോ ദുരാത്മാ നിഷേവതേ തിലക്ഷീരഗുഡാദീനി ഗ്രന്ഥിസ്തസ്യോപജായതേ മർമ്മൈകദേശേ സംക്ലേദം രസശ്ചാസ്യോപഗച്ഛതി സംക്ലേദാൽ ക്രിമയശ്ചാസ്യ ഭവന്ത്യുപഹതാത്മനഃ" ത്രിദോഷജമായ ഹൃദ്രോഗമുള്ളവൻ എള്ള്, പാല്, ശർക്കര മുതലായവയെ സേവിച്ചാൽ അവന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ദൂഷ്യമുണ്ടാകുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു രസധാതുവിനു നനവുണ്ടാകുന്നു. ആ നനവു ഹേതുവായിട്ടു ക്രിമികളും ഉണ്ടാകുന്നു.

ക്രിമിഹൃദ്രോഗലക്ഷണം

൬. ഉൾക്ലേശഃ ഷ്ഠീവനം തോദഃ ശൂലം ഹൃല്ലാസകസ്തമഃ
അരുചിഃ ശ്യാവനേത്രത്വം ശോഷശ്ച ക്രിമിജേ ഭവേൽ.

ഹൃദ്രോഗം കൃമിഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ ഹൃദയത്തിന്നു നോവുണ്ടാകും. കൃമികളുടെ ഇളക്കം. ഹൃദയത്തിൽ സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്ന തോന്നലും വേദനയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. ഇരുട്ടിൽ അകപ്പെട്ടതുപോലെ തോന്നും. അരുചിയും കണ്ണുകൾക്കു കരിവാളിപ്പും നീരും ഉണ്ടാകും. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തോടുകൂടി ത്രിദോഷജ ഹൃദ്രോഗലക്ഷണത്തിൽ ചേർക്കേണ്ടതാണെന്നും അതല്ല ശ്യാവനേത്രതാപാവരെ ചേർക്കേണ്ടതാണെന്നും മറ്റും പല അഭിപ്രായങ്ങൾ ആചാര്യന്മാർക്കുണ്ട്. ഗ്രന്ഥവിസ്തരഭയത്താൽ അവരുടെ ആ അഭിപ്രായങ്ങളെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നില്ല.

ഉപദ്രവം.

ക്ലമസ്സാദോഭ്രമശ്ശോഷോ ജ്ഞേയാസ്തേഷാമുപദ്രവാഃ
ക്രിമിജേ ക്രിമിജാതീനാം ശ്ലൈഷ്മികാണാം ച യേ മതാഃ

ക്ലമം എന്ന മനസ്സംബന്ധമായ തളർച്ചയും തലതിരിച്ചിലും ശോഷവും ഇവയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. കഫസംബന്ധങ്ങളായ കൃമികൾക്കു യാതൊരു ഉപദ്രവങ്ങളുണ്ടോ അവകളെല്ലാം ഹൃദ്രോഗത്തിങ്കലും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേരളഭാഷികളുടെ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഹൃദ്രോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം.

വ്യായാമതീക്ഷ്ണൌഷധരൂക്ഷമദ്യ
പ്രസംഗനിത്യദ്രുതപൃഷ്ഠയാനാൽ
ആനൂപമാംസാദ്ധ്യശനാദജീർണ്ണാൽ
സ്യുർമൂത്രകൃച്ഛ്രാണി നൃണാമിഹാഷ്ടൌ

ദേഹത്തിലുള്ള നൂറ്റേഴു മർമ്മങ്ങളിൽ ശിരസ്സ്, ഹൃദയം, വസ്തി ഈ മൂന്നു മർമ്മങ്ങളും പ്രധാനങ്ങളാകുന്നു. അവയിൽ വെച്ച് ഹൃദയത്തിനുള്ള വികാരങ്ങളെ പറഞ്ഞു. ഇനി വസ്തിഗതവികാരങ്ങളെ പറയുന്നു. ദേഹക്ലേശകരമായ കർമ്മത്തെ അധികമായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയോ തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന ഔഷധത്തെയോ രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെയോ മദ്യത്തെയോ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടും പ്രസംഗം ഹേതുവായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും കുതിരമുതലായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറിഓടിക്കഹേതുവായിട്ടും ആനൂപമാംസത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിയായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും മനുഷ്യർക്കു മൂത്രകൃച്ഛ്രങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശല്യംകൊണ്ടും പുരീഷംകൊണ്ടും ശുക്ലംകൊണ്ടും അശ്മരികൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ എട്ടുവിധമാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൧. പൃഥങ്മലാസ്സ്വൈഃ കുപിതാ നിദാനൈഃ
സർവ്വേഥവാ കോപമുപേത്യ വസ്തൌ
മൂത്രസ്യ മാർഗ്ഗം പരിപീഡയന്തി
യദാ തദാ മൂത്രയതീഹ കൃച്ഛ്രം.

സ്വകാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു കുപിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ വെവ്വേറെയായിട്ടോ എല്ലാംകൂടിയോ വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു യാതൊരുസമയം മൂത്രത്തിന്റെ മാർഗ്ഗത്തെ പരിപീഡിപ്പിക്കുന്നുവോ ആ സമയം അവൻ പണിപ്പെട്ടു മൂത്രിക്കുന്നു.

(൩൨) മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം

വാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൧. തീവ്രാൎത്തിരുഗ്വംക്ഷണവസ്തിമേഢ്രേ
സ്വല്പംമുഹുൎമ്മൂത്രയതീഹവാതാൽ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിന്ന് ഒടികളിലും വസ്തിപ്രദേശത്തിലും ലിംഗത്തിലും തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടി പിന്നെയുംപിന്നെയും അല്പാല്പമായിട്ടു മൂത്രം പോകും.

പിത്തമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

പീതംസരക്തംസരുജംസദാഹം
കൃച്ഛ്രംമുഹുൎമ്മൂത്രയതീഹപിത്താൽ.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിൽ മൂത്രം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും രക്തത്തോടുംവേദനയോടും ചുട്ടെരിച്ചിലോടും പ്രയാസത്തോടുംകൂടി പിന്നെയുംപിന്നെയും പോകും.

കഫമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൨. വസ്തേസ്സലിംഗസ്യഗുരുത്വശോഫൌ
മൂത്രംസപിച്ഛംകഫമൂത്രകൃച്ഛ്രേ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിന്ന് ലിംഗത്തിന്മേലും വസ്തിയിലും കനവും നീരുമുണ്ടാകും. മൂത്രം കൊഴുത്തിട്ടും കടച്ചിലോടുകൂടിയും പോകും.

സന്നിപാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

സൎവ്വാണിരൂപാണിതുസന്നിപാതാൽ
ഭവന്തിതൽകൃച്ഛ്രതമംഹികൃച്ഛ്രം

മൂത്രകൃച്ഛ്രം മൂന്നുദോഷങ്ങളുംകൂടി കോപിച്ചുണ്ടായതായാൽ മേൽപറയപ്പെട്ട മൂന്നുവക മൂത്രകൃച്ഛ്രങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണപ്പെടും. അതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ശല്യജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൩. മൂത്രവാഹിഷുശല്യേന ക്ഷതേഷ്വഭിഹതേഷുവാ
മൂത്രകൃച്ഛ്രംതദാഘാതാൽ ജായതേഭൃശദാരുണം

൪. വാതകൃച്ഛ്രേണതുല്യാനി തസ്യലിംഗാനിനിൎദ്ദിശേൽ

മൂത്രത്തെ വഹിപ്പിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ ശല്യംകൊണ്ടു മുറിവോ ചതവോ സംഭവിച്ചാൽ അതു ഹേതുവായിട്ടു ഭയങ്കരമായ മൂത്രകൃച്ഛ്രമുണ്ടാകും. അതിന്നു വാതമൂത്രകൃച്ഛ്രത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടു തുല്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളും കാണപ്പെടും

പുരീഷമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

ശകൃതസ്തുപ്രതീഘാതാ ദ്വായുൎവ്വിഗുണതാംഗതഃ

൫. ആധ്മാനംവാതശൂലഞ്ച മൂത്രസംഗംകരോതിച

മലത്തിന്റെ തടവു ഹേതുവായിട്ടു വിരുദ്ധനായ വായു വയർവീൎപ്പിനെയും വാതശൂലത്തെയും, മൂത്രതടവിനെയും ഉണ്ടാക്കും.

അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

അശ്മരീഹേതുകംപൂൎവ്വം മൂത്രകൃച്ഛ്രമുദാഹൃതം

വായു വസ്തിയുടെ ദ്വാരത്തെ ശോഷിപ്പിച്ചു മൂത്രത്തെ പിത്തത്തോടുകൂടിയോ, കഫത്തോടുകൂടിയോ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ ഉണക്കിത്തീൎക്കുന്നതാകുന്നു അശ്മരി- ആ അശ്മരി ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രകൃച്ഛ്രമുണ്ടാകും. അതിന്നു അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്രമെന്നു പേർ.

ശുക്ലജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം.

൬. ശുക്രേദോഷൈരുപഹതേ മൂത്രമാൎഗ്ഗേവിധാവിതേ
സശുക്ലംമൂത്രയേൽകൃച്ഛ്രാ ദ്വസ്തിമേഹനശൂലവാൻ

മൂത്രാഘാതനിദാനം (൩൧)

വാതരോഗികൾ ഇങ്ങനെ മുഷിപ്പിച്ചു മൂത്രമാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുമ്പോൾ മൂത്രം ശുക്ലത്തോടുകൂടി പുറപ്പെട്ടുപോകും. വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിന്മേലും വേദനയുണ്ടാകും.

അശ്മരിയുടേയും ശർക്കരയുടേയും സമാനതയും അവാന്തരഭേദവും.

൯. അശ്മരീശർക്കരാചൈവ തുല്യേസംഭവലക്ഷണേ
വിശേഷംശർക്കരായാശ്ച ശൃണുകീർത്തയതോമമ

൧൦. പച്യമാനാശ്മരീപിത്താൽ ശോഷ്യമാണാചവായുനാ
വിമുക്തകഫസന്ധാനാ ക്ഷരന്തീശർക്കരാമതാ

൧൧. ഹൃത്പീഡാവേപഥുശ്ശൂലം കുക്ഷാവഗ്നിശ്ചദുർബ്ബലഃ
തയാഭവതിമൂർച്ഛാച മൂത്രകൃച്ഛ്രംചദാരുണം

൧൨. മൂത്രവേഗനിരസ്താഃസ്യുഃ പ്രശമംതാസുവേദനാ
യാവദസ്യാഃപുനർന്നൈതി ഗുഡികാസ്രോതസോമുഖം

അശ്മരിയുടേയും ശർക്കരയുടേയും കാരണവും ലക്ഷണവും ഒന്നുപോലെയാകുന്നു. എന്നാൽ ശർക്കരയ്ക്കു വിശേഷമുണ്ട്. അതിനെ കേട്ടാലും. പിത്തം പാകപ്പെടുത്തിയും വാതം ഉണക്കിയും ഉടഞ്ഞുപോകുന്ന അശ്മരി, കഫത്തിന്റെ സംബന്ധത്തോടുകൂടാതെ പുറപ്പെടുന്ന ചെറിയ കല്ലുകളായിരിക്കുന്നു. ശർക്കര എന്ന പേർ. ഇതിനെപ്പറ്റിയുള്ള [illegible]ന്റെ അഭിപ്രായത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "[illegible]" വായുവിനാൽ ശകലങ്ങളാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ട [illegible] അശ്മരിയാകുന്നു ശർക്കര. അതുകൊണ്ടു മൂത്രമാർഗ്ഗത്തൂടെ പുറപ്പെടുന്നു. ആ ശർക്കരകൊണ്ടു ഹൃദയപീഡയും വിറയലും വയറ്റിൽ വേദനയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും മൂർച്ഛയും ഭയങ്കരമായ മൂത്രകൃച്ഛ്രവും ഉണ്ടാകും.

മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം സമാപ്തം.

മൂത്രാഘാതനിദാനം.

൧. ജായന്തേകുപിതൈർദ്ദോഷൈ ർമ്മൂത്രാഘാതാസ്ത്രയോദശ
പ്രായോമൂത്രവിഘാതാദ്യൈ ർവ്വാതകുണ്ഡലികാദയഃ

മൂത്രത്തിന്റെയോ മലത്തിന്റെയോ ശുക്ലത്തിന്റെയോ വേഗത്തെ തടുക്കുകയാലും മറ്റും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു വാതകുണ്ഡലിക മുതലായി പതിമൂന്നു മൂത്രാഘാതങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വാതകുണ്ഡലിക.

൨. രൗക്ഷ്യാദ്വേഗവിഘാതാദ്വാ വായുർവ്വസ്തൗസവേദനഃ
മൂത്രമാവിശ്യചരതി വിഗുണഃകുണ്ഡലീകൃതഃ

൩. മൂത്രമല്പാല്പമഥവാ സരുജംസംപ്രവർത്തതേ
വാതകുണ്ഡലികാംതാന്തു വ്യാധിംവിദ്യാത്സുദാരുണം.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദികൾ സേവിക്കയാലും മൂത്രവേഗങ്ങളെ തടുക്കുകയാലും വായു കോപിച്ചു ചുരുണ്ട സർപ്പംപോലെയായിട്ടു വസ്തിയിൽ മൂത്രത്തെ തടഞ്ഞുനിറുത്തി വേദനയെ ഉണ്ടാക്കി ചുറ്റിത്തിരിയും. അപ്പോൾ മൂത്രം കുറേശ്ശെ കുറേശ്ശെയായിട്ടു പോകും. വേദനയുണ്ടായിരിക്കും. ആ വാതകുണ്ഡലികയെ ഭയങ്കരമായ വ്യാധിയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

(൧൯) മൂത്രാഘാതനിദാനം

അഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

൧൬. ആദ്ധ്മാപയൻവസ്തിഗുദം രുദ്ധ്വാവായുശ്ചലോന്നതാം
കുര്യാത്തീവ്രാർത്തിമഷ്ഠീലാം മൂത്രവിണ്മാർഗ്ഗരോധിനീം

വായു, വസ്തിയേയും ഗുദത്തേയും തടുത്തു ഉയരത്തെ വീർപ്പിച്ചു ഇളകിയും ഉന്നതവും ഉള്ളതും മൂത്രമലങ്ങളുടെ മാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നതുമായ അഷ്ഠീലയെ ഉണ്ടാക്കും. അതു തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കും

വാതവസ്തിലക്ഷണം.

൧൭. വേഗംവിധാരയേദ്യസ്തു മൂത്രസ്യാകുശലോനരഃ
നിരുണദ്ധിമുഖംതസ്യ വസ്തേർവ്വസ്തിഗതോനിലഃ

൧൮. മൂത്രസംഗോഭവേത്തേന വസ്തികുക്ഷിനിപീഡിതഃ
വാതവസ്തിസ്സവിജ്ഞേയോ വ്യാധിഃകൃച്ഛ്രപ്രസാധനഃ

മൂത്രം ഒഴിക്കണമെന്നു തോന്നുമ്പോൾ ഒഴിക്കാതെ അതിനെ തടുക്കുന്നതായാൽ അവന്റെ വസ്തിയിലുള്ള വായു വസ്തിയുടെ മുഖത്തെ തടുക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രത്തിന്നു തടവും വസ്തിയിലും ഉദരത്തിലും പീഡയുമുണ്ടാകും ഇതു വാതവസ്തിയാണെന്നും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം

മൂത്രാതീതലക്ഷണം.

൧൯. ചിരംധാരയതോമൂത്രം ത്വരയാനപ്രവർത്തതേ
മേഹമാനസ്യമന്ദംവാ മൂത്രാതീതസ്സഉച്യതേ

വളരെനേരം മൂത്രത്തെ തടുത്തു നിറുത്തിയാൽ മൂത്രം വേഗത്തിൽ പോകാതിരിക്കുകയോ പതുക്കെപ്പോകയോ ചെയ്യും. അതിന്നു മൂത്രാതീതമെന്നു പേർ.

മൂത്രജഠരലക്ഷണം.

൨൰ മൂത്രസ്യവേഗേഭിഹതേ തദുദാവർത്തഹേതുകഃ
അപാനഃകുപിതോവായു രുദരംപൂരയേദ്ഭൃശം.

൨൧. നാഭേരധസ്താദാധ്മാനം ജനയേത്തീവ്രവേദനാം
തന്മൂത്രജഠരംവിദ്യാ ദധോവസ്തിനിരോധനം.

മൂത്രത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുക്ക നിമിത്തമായിട്ടു ഉണ്ടായ ഉദാവർത്തത്തിന്നു ഹേതുവായ അപാനവായു കുപിതനായിട്ടു മൂത്രത്തെ നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ നിന്നും ഉദരത്തിൽ ഏററവും നിറയ്ക്കും. അപ്പോൾ മേൽവയററിന്നു വീർപ്പും കഠിനമായ വേദനയും വസ്തിയുടെ അധോഭാഗത്തിന്നു തടവും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു മൂത്രജഠരമെന്നു പേർ.

മൂത്രോത്സംഗലക്ഷണം.

൨൨. വസ്തൌവാപ്യഥവാനാളേ മണൌവായസ്യദേഹിനഃ
മൂത്രംപ്രവൃത്തംസജ്ജേത സരക്തംവാപ്രവാഹതഃ

൨൩. സ്രവേച്ഛനൈരല്പമല്പം സരുജംവാഥനീരുജം
വിഗുണാനിലജോവ്യാധിഃ സമൂത്രോത്സംഗസംജ്ഞിതഃ

മൂത്രം മുഴുവൻ പോകാതെ വസ്തിയിലൊ, ലിംഗത്തിലൊ, ലിംഗാഗ്രത്തിലൊ നിന്നിട്ടു പിന്നെ പ്രവാഹവേഗാൽ വസ്ത്യാദികൾ ഉണ്ടാക്കുന്ന മുറിവിലെ രക്തത്തോടുകൂടി സ്രവിക്കയോ വേദനയോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ പതുക്കെ അല്പാല്പമായി സ്രവിക്കയോ ചെയ്യും. പ്രതികൂലസഞ്ചാരിയായ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതായ ഈ വ്യാധിക്കു മൂത്രോത്സംഗമെന്നു പേർ.

മൂത്രക്ഷയലക്ഷണം.

൨൪. രൂക്ഷസ്യക്ലാന്തദേഹസ്യ വസ്തിസ്ഥൌപിത്തമാരുതൌ
മൂത്രക്ഷയംസരുഗ്ദാഹം ജനയേതാംതദാഹ്വയം.

രൂക്ഷതയും തളൎച്ചയുമുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവന്റെ വസ്തിയിൽ പിത്തവും വാതവുംകൂടി മൂത്രത്തെ ക്ഷയിപ്പിക്കും. അപ്പോൾ വസ്തിയിൽ വേദനയും ചുട്ടുനീറലും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു മൂത്രക്ഷയമെന്നു പേർ.

മൂത്രഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൨൫. അന്തൎവ്വസ്തിമുഖേ വൃത്തഃ സ്ഥിരോല്പസ്സഹസാ ഭവേൽ
അശ്മരീതുല്യരുഗ്ഗ്രന്ഥിർ മൂത്രഗ്രന്ഥിസ്സ ഉച്യതേ.

വസ്തിദ്വാരത്തിന്റെ ഉള്ളിൽ വൃത്തമായും ഉറപ്പോടുകൂടിയും വലിപ്പമില്ലാതെയും അശ്മരിയുടെ വേദനപോലെ ഇരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയും ഒരു മുഴ പെട്ടെന്നു ഉണ്ടാകും. അതു മൂത്രഗ്രന്ഥി എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

മൂത്രശുക്രലക്ഷണം.

൨൬. മൂത്രിതസ്യ സ്ത്രിയം യാതോ വായുനാ ശുക്രമുദ്ധതം
സ്ഥാനാച്ച്യുതം മൂത്രയതഃ പ്രാക് പശ്ചാദ്വാ പ്രവൎത്തതേ.
൨൭. ഭസ്മോദകപ്രതീകാശം മൂത്രശുക്രം തദുച്യതേ.

മൂത്രത്തിന്റെ വേഗം പുറപ്പെടുന്ന സമയം സ്ത്രീസംയോഗം ചെയ്താൽ വായുവിനാൽ ഇളക്കപ്പെട്ട ശുക്ലം സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ച്യുതമായിട്ടു മൂത്രം പോകുന്നതിനു മുമ്പെയോ മൂത്രം പോയതിന്റെശേഷമൊ ഭസ്മം കലക്കിയ വെള്ളംപോലെ പോകും. അതിനെ മൂത്രശുക്രമെന്നു പറയുന്നു.

ഉഷ്ണവാതലക്ഷണം.

വ്യായാമാധ്വാതപൈഃ പിത്തം വസ്തിം പ്രാപ്യാനിലാവൃതം
൨൮. വസ്തിം മേഢ്രം ഗുദം ചൈവ പ്രദഹേത്സ്രാവയേദധഃ
മൂത്രം ഹാരിദ്രമഥവാ സരക്തം രക്തമേവ ച
൨൯. കൃച്ഛ്രാൽ പുനഃ പുനൎജ്ജന്തോരുഷ്ണവാതം ബ്രുവന്തി തം

വ്യായാമം ചെയ്തതുകൊണ്ടും വഴി നടക്കുക ചെയ്തതുകൊണ്ടും വെയിൽ കൊള്ളുക ചെയ്കയാലും പിത്തം വൎദ്ധിച്ചു വാതത്തോടുകൂടി വസ്തിയിൽ ചെന്നു വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും ഗുദത്തിലും ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കി മഞ്ഞനിറമായോ ചോരയോടുകൂടിയോ ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെയോ ചോരതന്നെയോ പിന്നെയും പിന്നെയും പണിപ്പെട്ടു ഒഴിപ്പിക്കും. അതിനെ ഉഷ്ണവാതമെന്നു പറയുന്നു.

മൂത്രസാദലക്ഷണം.

പിത്തം കഫോ ദ്വാവപി വാ സംഹന്യേതേനിലേന ചേൽ
൩൦. കൃച്ഛ്രാന്മൂത്രം തദാ പീതം ശ്വേതം രക്തം ഘനം സൃജേൽ
സദാഹം രോചനാശംഖചൂൎണ്ണവൎണ്ണം ഭവേച്ച യൽ
൩൧. ശുഷ്കം സമസ്തവൎണ്ണം വാ മൂത്രസാദം വദന്തി തം

പിത്തമൊ കഫമൊ രണ്ടുംകൂടിയോ വായുവിനാൽ പീഡിക്കപ്പെടുന്നു എങ്കിൽ അപ്പോൾ മൂത്രം മഞ്ഞനിറമായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വളരെ പണിപ്പെട്ടും പോകും. അതു ചുട്ടുനീറ്റലോടും ഗോരോചനാവൎണ്ണത്തോടും ശംഖിൻപൊടിയുടെ നിറംപോലെ ഇരിക്കുന്ന നിറത്തോടുംകൂടിയോ ഉണങ്ങിയായി എല്ലാ വൎണ്ണങ്ങളോടുംകൂടിയോ ഇരിക്കും. അതിന്നു മൂത്രസാദമെന്നു പേർ.

വിഡ്വിഘാതലക്ഷണം.

രൂക്ഷദുൎബ്ബലയോൎവ്വാതേനോദാവൎത്തം ശകൃദ്യദാ
൩൨. മൂത്രസ്രോതോനുപദ്യേത വിട്സംസൃഷ്ടം തദാ നരഃ
വിഡ്ഗന്ധം മൂത്രയേൽ കൃച്ഛ്രാൽ വിഡ്വിഘാതം വിനിൎദ്ദിശേൽ

രൂക്ഷതയുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവനും ബലമില്ലാത്തവനും വാതം ഹേതുവായിട്ടു മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ മലം എപ്പോൾ മലാശയത്തേയും വസ്തിയേയും ചേൎത്തു വസ്തി

(൩൧) മൂത്രാഘാതനിദാനം

ളുടെ അകത്തു ചെല്ലുന്നതും അല്ലാതെ അവൻ മലത്തോടുകൂടിയോ മലത്തിൻെറ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെ പണിപ്പെട്ടു കഴിക്കും. അതിന്നു വിഡ്വിഘാതമെന്നു പേര്.

൨൪. ദ്രുതാധ്വലംഘനായാസൈ രഭിഘാതാത്പ്രപീഡനാൽ
സ്വസ്ഥാനാദ്വസ്തിരുദ്വൃത്തഃ സ്ഥൂലസ്തിഷ്ഠതി ഗർഭവൽ

൨൫. ശൂലസ്പന്ദനദാഹാർത്തോ ബിന്ദുംബിന്ദുംസ്രവത്യപി
പീഡിതസ്തു സൃജേദ്ധാരാം സംസ്തംഭോദ്വേഷ്ടനാർത്തിമാൻ

൨൬. വസ്തികുണ്ഡലമാഹുസ്തം ഘോരം ശസ്ത്രവിഷോപമം
പവനപ്രബലപ്രായം ദുർന്നിവാരമബുദ്ധിഭിഃ

൨൭. തസ്മിൻപിത്താന്വിതേ ദാഹഃ ശൂലംമൂത്രവിവർണ്ണതാ
ശ്ലേഷ്മണാ ഗൗരവംശോഫഃ സ്നിഗ്ദ്ധംമൂത്രംഘനംസിതം.

വേഗം വഹിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പൊക്കത്തിൽനിന്നു ചാടുക ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായ കർമ്മത്തെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ചാടുപിറക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പിടിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വസ്തി സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നു ഇളകി ഉയർന്നുവലിയതായി ഗർഭംപോലെ നില്ക്കും. അവിടെ വേദനയും തുടിപ്പും ചുട്ടുനീറ്റലും കൂടെയുണ്ടാകും. മൂത്രം തുള്ളി തുള്ളിയായി പോകും. വസ്തിപ്രദേശത്തിങ്കൽ അമർത്തിയാൽ മൂത്രം ധാരമുറയായിട്ടും പോകും. സ്തംഭനം ചുറ്റിപ്പിടിക്കുക വേദന ഇവയുണ്ടാകും. അതിനെ വസ്തികുണ്ഡലമെന്നു പറയുന്നു. ഭയങ്കരവും ശസ്ത്രവിഷങ്ങളോടു തുല്യവും വാതപ്രധാനവുമായ ആ വ്യാധി അല്പബുദ്ധികളായിരിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ സാദ്ധ്യമല്ല. വസ്തികുണ്ഡലമെന്ന ആ വ്യാധി പിത്തത്തോടുകൂടിയതായാൽ ചുട്ടുനീറ്റലും വേദനയും മൂത്രത്തിന്നു വൎണ്ണഭേദവും ഉണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടിയതായാൽ ഘനവും നീരും ഉണ്ടാകും. മൂത്രം സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും പോകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൨൮. ശ്ലേഷ്മരുദ്ധബിലോ വസ്തിഃ പിത്തോദീർണ്ണോ ന സിദ്ധ്യതി
അവിഭ്രാന്തബിലസ്സാദ്ധ്യോ ന ച യഃ കുണ്ഡലീകൃതഃ

൨൯. സ്യാദ്വസ്തൗ കുണ്ഡലീഭൂതേ തൃണ്മോഹഃ ശ്വാസ ഏവ ച

കഫത്താൽ തടയപ്പെട്ട വസ്തിദ്വാരത്തോടുകൂടിയ രോഗം സാദ്ധ്യമല്ല. പിത്തം വർദ്ധിച്ചതോടുകൂടിയതും സാദ്ധ്യമല്ല. കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട വസ്തി ദ്വാരത്തോടുകൂടാത്തതു സാദ്ധ്യം. വസ്തി ചുരുണ്ടതായി ഭവിച്ചില്ലെങ്കിൽ ആ രോഗം സാദ്ധ്യം. വസ്തി ചുരുണ്ടതായി ഭവിച്ചാൽ തൃഷ്ണയും മോഹവും ശ്വാസവും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേരളഭാഷാകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ മൂത്രാഘാതനിദാനം
സമാപ്തം.

അശ്മരീനിദാനം.

---

൧. വാതപിത്തകഫൈസ്തിസ്രശ്ചതുർത്ഥീ ശുക്രജാ പരാ
പ്രായഃശ്ലേഷ്മാശ്രയാസ്സർവ്വാ അശ്മര്യസ്സ്യുര്യമോപമാഃ

൨. വിശോഷയേദ്വസ്തിഗതം സശുക്രം
മൂത്രംസപിത്തംപവനഃകഫംവാ

യഥാതാശ്മര്യുപജായതേ
ക്രമേണ പിത്തേഷ്വിവരോചനാഗോഃ

അശ്മരി എന്ന രോഗം വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടു മൂന്നും ശുക്ലംകൊണ്ടൊന്നും ഇങ്ങനെ നാലുവിധമായുണ്ടാകുന്നു. എല്ലാ അശ്മരികളും പ്രായേണ കഫത്തെ ആശ്രയിച്ചുണ്ടാകുന്നവയും യമതുല്യകളും ആകുന്നു. വായു, വസ്തിയിൽ ചേർന്നിരിക്കുന്നതായ മൂത്രത്തെ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ കഫത്തോടുകൂടിയോ ഏതുപ്രകാരം ഉണക്കുന്നുവോ അപ്പോൾക്രമേണ അശ്മരി എന്ന രോഗമുണ്ടാകുന്നു. പശുവിന്റെ പിത്തത്തിങ്കൽനിന്നു ഗോരോചനയുണ്ടാകുന്നതുപോലെ,

അശ്മരീപൂർവ്വരൂപം.

൨. നൈകദോഷാശ്രയാസ്സർവ്വാ അഥാസാം പൂർവ്വലക്ഷണം
വസ്ത്യാദ്ധ്മാനം തദാസന്നദേശേഷു പരിതോഽതിരുക്.

൩. മൂത്രേ ബസ്തസഗന്ധത്വം മൂത്രകൃച്ഛ്രം ജ്വരോഽരുചിഃ

എല്ലാ അശ്മരികളും ഒരു ദോഷത്തെ മാത്രം ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയല്ല, അവയുടെ പൂർവ്വരൂപം വസ്തിയുടെ മേൽഭാഗം വീങ്ങുക, അതിനടുത്ത പുറം വേദനയുണ്ടാക, മൂത്രം ആട്ടിൻമൂത്രത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലിരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്ക മൂത്രം പണിപ്പെട്ടുപോക, ജ്വരവും അരുചിയും ഉണ്ടാക. ഇവയാകുന്നു.

അശ്മരീസാമാന്യലക്ഷണം.

സാമാന്യലിംഗം രുങ്ങ്നാഭിസേവനീബസ്തിമൂർദ്ധസു
൪. വിശീർണ്ണധാരം മൂത്രം സ്യാത്തയാ മാർഗ്ഗനിരോധനേ
തദ്വ്യപായാത്സുഖം മേഹേദച്ഛം ഗോമേദകോപമം
൫. തത്സംക്ഷോഭാത്ക്ഷതേ സാസ്രമായാസാച്ചാതിരുഗ്ഭവേൽ

അശ്മരിയുടെ സാമാന്യലക്ഷണം നാഭിയിലും വൃഷണമദ്ധ്യത്തിലുള്ള സേവനിയിലും നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിലും വേദനയാകുന്നു. അശ്മരികൊണ്ടു മൂത്രത്തിന്റെ മാർഗ്ഗം അടഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തിന്റെ ധാര മുറിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞുവീഴുകയും അശ്മരി മൂത്രത്തിന്റെ മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു മാറിനിൽക്കുമ്പോൾ മൂത്രം നിർമ്മലമായും ഗോമേദകമണിയുടെ വർണ്ണംപോലിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുകൂടിയും സുഖമായിട്ടും പോകയും ചെയ്യും. ആന, കുതിര, മുതലായ വാഹനങ്ങളിലിരുന്നിട്ടും മറ്റൊ അധികമായി ഇളകിയാൽ അതുകൊണ്ടു അകത്തു വ്രണപ്പെടുകയും അതിനാൽ മൂത്രം രക്തത്തോടുകൂടിപ്പോകയും ചെയ്യും. ആയാസങ്ങളായ കർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു അധികമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

വാതാശ്മരീലക്ഷണം.

തത്ര വാതാദ് ഭൃശാർത്ത്യാർത്തോ ദന്താൻ ഖാദതി വേപതേ
൬. മൃദ്നാതി മേഹനം നാഭിം പീഡയത്യനിശം ക്വണൻ
സാനിലം മുഞ്ചതി ശകൃൻമുഹുർമ്മേഹതി ബിന്ദുശഃ
൭. ശ്യാവാ രൂക്ഷാശ്മരീ ചാസ്യ സ്യാച്ചിതാ കണ്ടകൈരിവ

വാതാശ്മരിയുള്ളവൻ അതിവേദനകൊണ്ടു പരവശനായിട്ടു പല്ലുകടിക്കയും വിറയ്ക്കയും ലിംഗത്തെ പിടിക്കയും നാഭിയെ തിരുമ്മുകയും കരകയും ചെയ്യും. മലം അധോവായുവോടുകൂടിപ്പോകും. മൂത്രം തുള്ളിതുള്ളിയായിട്ടും പോകും. ഇവന്റെ അശ്മരി കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മുള്ളുകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണവുമിരിക്കും.

പിത്താശ്മരീലക്ഷണം.

പിത്തേന ദഹ്യതേ ബസ്തിഃ പച്യമാന ഇവോഷ്ണവാൻ
൮. ഭല്ലാതകാസ്ഥിസംസ്ഥാനാ രക്തപീതാസിതാശ്മരീ

പിത്താശ്മരിയുള്ളവന്റെ വസ്തി വേവിക്കുന്നതുപോലെ ചൂടോടുകൂടിയിരിക്കും. അശ്മരി ചേരിൻകുരുപോലെയും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഇരിക്കും.

കഫാശ്മരീലക്ഷണം.

വസ്തിർനിസ്തുദ്യതഇവ ശ്ലേഷ്മണാശീതകോ ഗുരുഃ
൧൦. അശ്മരീമഹതീ ശ്ലക്ഷ്ണാ മധുവർണ്ണാഥവാ സിതാ

അശ്മരി കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ വസ്തി സൂചികൊണ്ടു കുത്തിപ്പിളർക്കുന്നപോലെ തോന്നും. അതിന്നു തണുപ്പും ഗുരുത്വവുമുണ്ടാകും. അശ്മരി വലുതായിട്ടും മിനുത്തിട്ടും തേനിന്റെ നിറത്തോടോ വെളുത്ത നിറത്തോടോ കൂടിയും ഇരിക്കും.

ബാലാശ്മരീലക്ഷണം.

ഏതാ ഭവന്തി ബാലാനാം തേഷാമേവ ച ഭൂയസാ
൧൧. ആശ്രയോപചയാല്പത്വാൽ ഗ്രഹണാഹരണേ സുഖാഃ

മേല്പറഞ്ഞ വാതാശ്മരിയും, പിത്താശ്മരിയും, കഫാശ്മരിയും ബാലന്മാർക്കും ഉണ്ടാകുന്നു. അവർക്കു മിക്കവാറും വസ്തിയും അശ്മരിയും ചെറുതായിരിക്കകൊണ്ടു അവ യന്ത്രം കൊണ്ടു ഗ്രഹിപ്പാനും എടുപ്പാനും പ്രയാസമില്ലാത്തവയായിട്ടും തീരുന്നു

ശുക്ലാശ്മരീലക്ഷണം.

ശുക്രാശ്മരീതുമഹതാം ജായതേ ശുക്രധാരണാൽ
൧൨. സ്ഥാനാച്യുതമമുക്തംഹി മുഷ്കയോരന്തരേനിലഃ
ശോഷയത്യുപസംഗൃഹ്യ ശുക്രംതച്ഛുക്രമശ്മരീ
൧൩. വസ്തിരുങ്മൂത്രകൃച്ഛ്രത്വ മുഷ്കശ്വയഥുകാരിണീ.

ശുക്ലാശ്മരിയാകട്ടെ ശുക്ലത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടു വലുതായിട്ടുള്ളവർക്കുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം, സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകിപ്പുറപ്പെടാതെയുള്ള ശുക്ലത്തെ വൃഷണങ്ങളുടെ നടുവിൽ (സുശ്രുതത്തിൽ "മേഢ്രവൃഷണയോരന്തരേ" എന്നുകാണുന്നു) തടഞ്ഞുനിർത്തി ഉണക്കുന്നു. ആ ഉണങ്ങിയ ശുക്ലമാകുന്നു അശ്മരി. അതു വസ്തിയിൽ വേദനയെയും മൂത്രത്തിനു തടവിനെയും വൃഷണങ്ങളിൽ വീക്കത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

ശർക്കരാലക്ഷണം.

തസ്യാമുല്പന്നമാത്രായാം ശുക്രമേതിവിലീയതേ
൧൪. പീഡിതേത്വവകാശേസ്മിന്നശ്മര്യേവചശർക്കരാ
അണുശോവായുനാഭിന്നാ സാത്വസ്മിന്നനുലോമഗേ
നിരേതിസഹമൂത്രേണ പ്രതിലോമേനിരുധ്യതേ
മൂത്രസ്രോതഃപ്രവൃത്താസാ സക്താകുര്യാദുപദ്രവാൻ
൧൫. ദൌർബ്ബല്യംസദനംകാർശ്യം കുക്ഷിശൂലമരോചകം
പാണ്ഡുത്വമുഷ്ണവാതംച തൃഷ്ണാംഹൃൽപീഡനംവമിം

ശുക്ലാശ്മരി ഉണ്ടാകുമ്പോൾതന്നെ ശുക്ലം അതിൽ ചെന്നുചേരുന്നു. അശ്മരി വലുതായി ഇരിക്കുന്ന പ്രദേശത്തെ നിറയ്ക്കുമ്പോൾ വായു ആ അശ്മരിയെ ചെറിയ ശകലങ്ങളാക്കി ഭേദിക്കും. അവയിൽ വലിയ ശകലങ്ങളെ ശർക്കര എന്നും ചെറിയ ശകലങ്ങളെ സികത എന്നും പറയുന്നു. അതു വായു അനുകൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തോടുകൂടി പുറത്തുപോകും. പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തോടുകൂടി തടഞ്ഞുനില്ക്കും. അതിനെ തടഞ്ഞുനിന്നാൽ അതു ബലഹാനിയെയും തളർച്ചയെയും ശോഷത്തെയും വയററിൽ വേദനയെയും അരുചിയെയും വെളുപ്പിനെയും ഉഷ്ണവാതത്തെയും തണ്ണീർദ്ദാഹത്തെയും ഛർദ്ദിയെയും ഉണ്ടാക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. പ്രശൂനനാഭിവൃഷണം ബദ്ധമൂത്രംരുജാതുരം
അശ്മരീക്ഷപയത്യാശു സികതാശർക്കരാന്വിതാ

സികതയോടും ശർക്കരയോടുംകൂടിയ അശ്മരിയുള്ളവന്ന നാഭിയിലും വൃഷണങ്ങളിലും നീരും മൂത്രത്തിന്ന തടവും വേദനകൊണ്ടു പാരവശ്യവും ഉണ്ടായാൽ അവൻ ജീവിക്കയില്ല.

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അശ്മരീനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം.

൧. ആസ്യാസുഖം സ്വപ്നസുഖം ദധീനി
ഗ്രാമ്യൌദകാനൂപരസാഃ പയാംസി
നവാന്നപാനം ഗുഡവൈകൃതഞ്ച
പ്രമേഹഹേതുഃ കഫകൃച്ച സർവം.

വളരെനേരം ഇരുന്ന കഴിക്ക, അധികം സുഖമായുറങ്ങുക, തൈര്, ഗ്രാമത്തിലുള്ള ജലം, അനൂപദേശത്തിൽ അധികമായി സഞ്ചരിക്കുന്ന ജന്തുക്കളുടെ മാംസത്തിന്റെ രസം, പാല്, പുതിയധാന്യം, പുതിയഅന്നം പുതിയമദ്യം പഞ്ചസാര ഇവകളേക്കൊണ്ടും കഫകരങ്ങളാകയാൽ പ്രമേഹത്തിന്ന കാരണമായി ഭവിക്കുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൨. മേദശ്ച മാംസഞ്ച ശരീരജഞ്ച
ക്ലേദം കഫോ വസ്തിഗതം പ്രദൂഷ്യ
കരോതി മേഹാൻ സമുദീർണ്ണമുഷ്ണൈ
സ്താനേവ പിത്തം പരിദൂഷ്യ ചാപി

൩. ക്ഷീണേഷു ദോഷേഷ്വവകൃഷ്യ ധാതൂൻ
സന്ദൂഷ്യ മേഹാൻ കുരുതേനിലശ്ച

കഫം ശരീരത്തിലുള്ള മെദസ്സിനേയും മാംസത്തേയും ക്ലേദത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ട വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ട മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തവും മെദസ്സിനേയും മാംസത്തേയും ക്ലേദത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ട വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ട മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷങ്ങൾ ക്ഷയിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ധാതുക്കളെ ആകർഷിക്കയും ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തിട്ട വസ്തിയെ ആശ്രയിച്ചിട്ട വായുവും മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സംഖ്യാവിവരണവും സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗവും.

സാദ്ധ്യാഃ കഫോത്ഥാ ദശ പിത്തജാഃ ഷട്
യാപ്യാ ന സാദ്ധ്യാഃ പവനാച്ചതുഷ്കാഃ
൪. സമക്രിയത്വാദ്വിഷമക്രിയത്വാ
ന്മഹാത്യയത്വാച്ച യഥാക്രമന്തേ.

കഫം ഹേതുവായിട്ട പത്തു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ട ആറു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ട നാലുമേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. കഫമേഹങ്ങൾ സാദ്ധ്യങ്ങളും പിത്തമേഹങ്ങൾ യാപ്യങ്ങളും വാതമേഹങ്ങൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളും ആകുന്നു. കഫമേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൾക്ക വൈഷമ്യമില്ല. പിത്തമേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൾക്ക വൈഷമ്യമുണ്ട്. വാതമേഹം എല്ലാ ധാതുക്കളും ക്ഷയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അതു ചികിത്സയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതാകുന്നു.

(൧൦) പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം

സർവ്വമേഹങ്ങളുടെയും ദോഷദൂഷ്യസംഗ്രഹം.

കഫസ്സപിത്തഃ പവനശ്ച ദോഷാ
മേദോസ്രശുക്രാംബുവസാലസീകാഃ
൩. മജ്ജാരസൌജഃ പിശിതഞ്ച ദൂഷ്യാഃ
പ്രമേഹിണാം വിംശതിരേവ മേഹാഃ

കഫം, പിത്തം, വായു, ഇവ ദോഷങ്ങളാകുന്നു. മേദസ്സ്, രക്തം, ശുക്ലം, അംബു, വസ, മാംസത്തിന്റെയും തൊലിന്റെയും ഇടയിലുള്ള ഉദകം, മജ്ജാവു, രസം, ഓജസ്സ്, പിശിതം ഇവ ദൂഷ്യങ്ങളാകുന്നു. പ്രമേഹികൾക്കു മേഹങ്ങൾ ഇരുപതാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൬. ദന്താദീനാം മലാഢ്യത്വം പ്രാഗ്രൂപം പാണിപാദയോഃ
ദാഹശ്ചിക്കണതാ ദേഹേ തൃട് സ്വാദ്വാസ്യഞ്ച ജായതേ

പ്രമേഹത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം പല്ലുകളിലും കണ്ണുകളിലും ചെവികളിലും മലങ്ങൾ ഉണ്ടാകയും (താല്പൎയ്യജിഹ്വാദന്തേഷു മലോല്പത്തി എന്ന സുശ്രുതത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ മലാഢ്യത്വം എന്ന ശബ്ദത്തിന്നു മലോല്പത്തി എന്നുള്ള അർത്ഥം ചെയ്തിരിക്കുന്നു) കൈകളിലും കാലുകളിലും ചുട്ടുനീറ്റലും ദേഹത്തിൽ മെഴുക്കും ദാഹവും വായിൽ മധുരസ്വാദും ഉണ്ടാകും. [illegible] ഇരിക്കയും നഖം അധികമായി വളരുകയും ആകുന്നു.

സാമാന്യലക്ഷണവും ഭേദവും.

൭. സാമാന്യലക്ഷണം തേഷാം പ്രഭൂതാവിലമൂത്രതാ
ദോഷദൂഷ്യാവിശേഷേപി തത്സംയോഗവിശേഷതഃ
൮. മൂത്രവൎണ്ണാദിഭേദേന ഭേദോ മേഹേഷു കല്പ്യതേ

മൂത്രം അധികമായി വർദ്ധിച്ചും കലങ്ങിയുമിരിക്കുന്നു എന്നു പ്രമേഹങ്ങളുടെ സാമാന്യലക്ഷണം. കഫാദിദോഷങ്ങൾക്കും മേദസ്സാദിദൂഷ്യങ്ങൾക്കും ദൂഷിതദൂഷ്യങ്ങൾക്കും വിശേഷമില്ലെങ്കിലും അവയുടെ സംയോഗഭേദം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രത്തിന്റെ വർണ്ണം, ഗന്ധം, രസം, ഇത്യാദി ഭേദങ്ങൾകൊണ്ടു പ്രമേഹങ്ങൾക്കു ഭേദങ്ങൾ കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കഫജങ്ങളായ പത്തുപ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

അച്ഛം ബഹു സിതം ശീതം നിൎഗ്ഗന്ധമുദകോപമം
മേഹത്യുദകമേഹേന കിഞ്ചിദാവിലപിച്ഛിലം
ഇക്ഷോ രസമിവാത്യൎത്ഥം മധുരഞ്ചേക്ഷുമേഹതഃ
൧൩. സാന്ദ്രീഭവേൽ പൎയ്യുഷിതം സാന്ദ്രമേഹേന മേഹതി
സുരാമേഹീ സുരാതുല്യമുപൎയ്യച്ഛമധോഘനം
൧൪. സംഹൃഷ്ടരോമാ പിഷ്ടേന പിഷ്ടവൽ ബഹലം സിതം
ശുക്രാഭം ശുക്രമിശ്രം വാ ശുക്രമേഹീ പ്രമേഹതി
൧൫. മൂൎത്താണൂൻ സികതാമേഹീ സികതാരൂപിണോ മലാൻ
ശീതമേഹീ സുബഹുശോ മധുരം ഭൃശശീതളം
൧൬. ശനൈശ്ശനൈശ്ശനൈൎമ്മേഹീ മന്ദം മന്ദം പ്രമേഹതി
ലാലാതന്തുയുതം മൂത്രം ലാലാമേഹേന പിച്ഛിലം.

ഉദകമേഹത്തിന്നു മൂത്രം നിർമ്മലമായിട്ടും വെളുത്തതായിട്ടും തണുത്തിട്ടും [illegible] ഗന്ധമില്ലാതെയും വെള്ളംപോലെയും അല്പം കലങ്ങിയും പശപശപ്പോടുകൂടിയും പോകും. ഇക്ഷുമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം കരിമ്പിൻനീരുപോലെ ഏറ്റവും മധുരമായിരി

ണം; സാന്ദ്രമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം ഒരു രാത്രി കഴിഞ്ഞാൽ കൊഴുത്തിരിക്കും. സുരാമേഹമുള്ളവന്റെ മൂത്രം മദ്യത്തോടു തുല്യമായും മുകളിൽ തെളിഞ്ഞും അടിയിൽ ഊറലോടുകൂടിയുമിരിക്കും; പിഷ്ടമേഹമുള്ളവൻ മൂത്രിക്കുമ്പോൾ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകും. അവന്റെ മൂത്രം അരിയരച്ചുകലക്കിയതുപോലെ വെളുത്തും കൊഴുത്തും ഇരിക്കും; ശുക്രമേഹത്തിന്നു മൂത്രം ശുക്ലത്തെപ്പോലെയോ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ പോകും. സികതാമേഹത്തിന്റെ ലക്ഷണം മണൽത്തരിപോലെ കടുപ്പമായിട്ടുള്ള മലങ്ങൾ പോകുന്നതാകുന്നു, ശീതമേഹമുള്ളവന്റെ മൂത്രം അധികമായിട്ടും മധുരത്തോടും ഏററവും തണുപ്പോടും കൂടിയുമിരിക്കും; ശനൈർമ്മേഹത്തിന്നു മൂത്രം പതുക്കെ അല്പാല്പമായിട്ടു പോകും; ലാലാമേഹത്തിന്നു മൂത്രത്തിൽ നൂലുപോലെ വലകളും പശപ്പുമുണ്ടാകും.

പിത്തജങ്ങളായ ആറു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

൧൬. ഗന്ധവർണ്ണരസസ്പർശൈഃ ക്ഷാരേണ ക്ഷാരതോയവൽ
നീലമേഹേന നീലാഭം കാളമേഹീ മഷീനിഭം

൧൭. ഹാരിദ്രമേഹീ കടുകം ഹരിദ്രാസന്നിഭം ദഹൽ
വിസ്രം മാഞ്ജിഷ്ഠമേഹേന മഞ്ജിഷ്ഠാസലിലോപമം.

൧൮. വിസ്രമുഷ്ണം സലവണം രക്താഭം രക്തമേഹതഃ

ക്ഷാരമേഹത്തിന്നു മൂത്രം ഗന്ധംകൊണ്ടും നിറംകൊണ്ടും രസംകൊണ്ടും സ്പർശംകൊണ്ടും ക്ഷാരവെള്ളത്തോടു സദൃശമായിരിക്കും. നീലമേഹത്തിന്നു മൂത്രം നീലനിറമായിരിക്കും. കാളമേഹത്തിന്നു മൂത്രം മഷിപോലെ ഇരിക്കും. ഹാരിദ്രമേഹത്തിന്നു മൂത്രം എരിവുരസത്തോടും മഞ്ഞനിറത്തോടും കൂടിയും ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായുമിരിക്കും. മഞ്ജിഷ്ഠാമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം ആമഗന്ധിയായിട്ടും മഞ്ചട്ടിപ്പൊടി ചേർത്ത ജലത്തോടു തുല്യമായിട്ടും പോകും. രക്തമേഹം ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രം ആമഗന്ധിയായിട്ടും ചൂടോടും ഉപ്പുരസത്തോടും കൂടിയും ചെഞ്ചുവപ്പായിട്ടു പോകും.

വാതജങ്ങളായ നാലു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

വസാമേഹീ വസാമിശ്രം വസാഭം മൂത്രയേന്മുഹുഃ

൧൯. മജ്ജാഭം മജ്ജമിശ്രം വാ മജ്ജമേഹീ മുഹുർമുഹുഃ
കഷായമധുരം രൂക്ഷം ക്ഷൌദ്രമേഹം വദേദ്ബുധഃ

൨൦. ഹസ്തീ മത്ത ഇവാജസ്രം മൂത്രം വേഗവിവർജ്ജിതം
സലസീകം വിബദ്ധം ച ഹസ്തിമേഹീ പ്രമേഹതി.

വസാമേഹമുള്ളവൻ വസയോടുകൂടിയോ വസയെപ്പോലെയോ പിന്നെയും പിന്നെയും മൂത്രിക്കും. മജ്ജമേഹത്തിന്നു മജ്ജയെപ്പോലെയോ മജ്ജയോടുകൂടിയോ മൂത്രം പോകും. ക്ഷൌദ്രമേഹത്തിന്നു മൂത്രം ചവർപ്പും മധുരിപ്പും രൂക്ഷമായുമിരിക്കും. ഹസ്തിമേഹമുള്ളവൻ മദിച്ചിരിക്കുന്ന ഗജത്തെപ്പോലെ വേഗത്തോടുകൂടാതെയും പുല്ലുനീരത്തോടും തടവോടുംകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെ എല്ലായ്പോഴും വിസർജ്ജിക്കും.

കഫപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൧. അവിപാകോഽരുചിശ്ഛർദ്ദിർ ജ്വരഃ കാസസ്സപീനസഃ
ഉപദ്രവാഃ പ്രജായന്തേ മേഹാനാം കഫജന്മനാം.

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹങ്ങൾക്ക ദഹനമില്ലായ്ക, അരുചി ഛർദ്ദി പനി ചുമ പീനസം ഇവകൾ ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

പിത്തമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൨. വസ്തിമേഹനയോസ്തോദോ മുഷ്കാവദരണം ജ്വരഃ
ദാഹസ്തൃഷ്ണാമ്ലികാമൂർച്ഛാ വിഡ്ഭേദഃ പിത്തജന്മനാം.

(൧൦) പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങൾ വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും കുത്തിനോവുക വൃഷണങ്ങളിൽ കീറി നോവുക പനി ഉഷ്ണം തണ്ണീർദാഹം പുളിച്ചുതേട്ടുക ഇന്ദ്രിയസാദം മലം അയഞ്ഞുപോക ഇവയാകുന്നു.

വാതപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൧. വാതജാനാമുദാവർത്ത കമ്പഹൃദ്ഗ്രഹലോലതാഃ
ശൂലമുന്നിദ്രതാ ശോഷഃ കാസശ്ശ്വാസശ്ച ജായതേ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉദാവർത്തവും വിറയലും നെഞ്ഞുപിടിത്തവും ലോലതയും വേദനയും ഉറക്കമില്ലായ്കയും മെലിച്ചിലും ചുമയും ശ്വാസവുമാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൨. യഥോക്തോപദ്രവാവിഷ്ടമതിപ്രസ്രുതമേവ ച
പിടകാപീഡിതം ഗാഢം പ്രമേഹോ ഹന്തി മാനവം.

൨൩. ജാതഃ പ്രമേഹീ മധുമേഹിനോ വാ
ന സാദ്ധ്യ ഉക്തസ്സ ഹി ബീജദോഷാൽ
യേ ചാപി കേചിൽ കുലജാ വികാരാ
ഭവന്തി താംസ്താൻ പ്രവദന്ത്യസാദ്ധ്യാൻ.

മേല്പറഞ്ഞ ഉപദ്രവങ്ങളോടും ധാതുമൂത്രങ്ങളുടെ അതിയായ ഗതിയോടുകൂടിയവനും ശരാവികാദി പിടകകളാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനും ആയ പ്രമേഹരോഗി മരിക്കും. പ്രമേഹത്തിന്നു ആധിക്യവും വേണം. കഫത്തിന്റെയും മേദസ്സിന്റെയും ദുഷ്ടത ഹേതുവായിട്ടും ശുക്ലത്തിന്റെയും മേദസ്സിന്റെയും കഫത്തിന്റെയും ദുഷ്ട്യം ഹേതുവായിട്ടും മധുമേഹികളിൽ നിന്നു ജനിക്കുന്ന പുത്രൻ പ്രമേഹിയായി ഭവിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവന്റെ ആ പ്രമേഹം ബീജദോഷം ഹേതുവായിട്ടു സാദ്ധ്യമായി ഭവിക്കുന്നില്ല. പിതാവു പിതാമഹൻ മുതലായവരിൽനിന്നു സംഭവിച്ച പ്രമേഹം കുഷ്ഠം മുതലായ വ്യാധികളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാണെന്നു പറയുന്നു.

മധുമേഹലക്ഷണം.

൨൪. സർവ്വ ഏവ പ്രമേഹാസ്തു കാലേനാപ്രതികാരിണഃ
മധുമേഹത്വമായാന്തി തദാസാദ്ധ്യാ ഭവന്തി ഹി

൨൫. മധുമേഹോ മധുസമം ജായതേ സ കില ദ്വിധാ
ക്രുദ്ധേ ധാതുക്ഷയാദ്വായൗ ദോഷാവൃതപഥേഥവാ.

൨൬. ആവൃതോ ദോഷലിംഗാനി സോനിമിത്തം പ്രദർശയൻ
ക്ഷീണഃ ക്ഷണാൽ ക്ഷണാൽ പൂർണ്ണോ ഭജതേ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതാം.

൨൭. മധുരം യച്ച മേഹേഷു പ്രായോ മധ്വിവ മേഹതി
സർവ്വേപി മധുമേഹാഖ്യാ മാധുര്യാച്ച തനോരതഃ

ചികിത്സിക്കാതെയിരുന്നാൽ എല്ലാ പ്രമേഹവും കാലക്രമേണ മധുമേഹമായിത്തീരും, അപ്പോൾ അതു അസാദ്ധ്യമായും ഭവിക്കും. മധുമേഹത്തിങ്കൽ മൂത്രം മധുവിനോടു സദൃശമായി (തേൻപോലെ) ഇരിക്കും. എന്നാൽ അതു രണ്ടുവിധമാകുന്നു. ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു വായു കോപിച്ചിരിക്കും സമയത്തിലും വായുവിന്റെ മാർഗ്ഗത്തിന്നു പിത്തകഫങ്ങളാൽ ആവരണം ഭവിക്കും സമയത്തിലും ആകുന്നു. പിത്തകഫങ്ങളാൽ ആവൃതനായിരിക്കുന്ന വായു ദോഷലക്ഷണങ്ങളെ കാണിക്കും അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ കാരണംകൂടാതെ ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു ക്ഷീണിക്കയും ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു പൂർണ്ണിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. ഈ പ്രമേഹം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണ്. പ്രമേഹങ്ങളിൽ മൂത്രം പ്രായേണ മധുരംകൊണ്ടും നിറംകൊണ്ടും തേൻപോലെതന്നെയിരിക്കും എന്നാൽ ദേഹത്തിന്നു മാധുര്യം ഭവിക്കകൊണ്ടാകുന്നു എല്ലാ പ്രമേഹങ്ങൾക്കും മധുമേഹമെന്നു പേരുണ്ടായത്.

പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം (൧൩)

പ്രമേഹപിടകാലക്ഷണം.

൧൯. ശരാവികാകച്ഛപികാ ജാലിനീവിനതാലജീ
മസൂരികാസർഷപികാ പുത്രിണീസവിദാരികാ
൨൦ വിദ്രധിശ്ചേതിപിടകാഃ പ്രമേഹോപേക്ഷയാദശ
സന്ധിമർമ്മസുജായന്തേ മാംസളേഷുചധാമസു
൨൧ അന്തോന്നതാതദ്രൂപാ നിമ്നമധ്യാശരാവികാ
ഗൌരസർഷപസംസ്ഥാനാ തൽപ്രമാണാചസാർഷപീ
൨൨. സദാഹാകൂർമ്മസംസ്ഥാനാ ജ്ഞേയാകച്ഛപികാബുധൈഃ
ജാലിനീതീവ്രദാഹാതു മാംസജാലസമാവൃതാ
൨൩. അവഗാഢരുജാക്ലേദാ പൃഷ്ഠേവാപ്യുദരേപിവാ
മഹതീപിടകാനീലാ വിനതാനാമസാസ്മൃതാ
൨൪. മഹത്യല്പചിതാജ്ഞേയാ പിടകാചാപിപുത്രിണീ
മസൂരാകൃതിസംസ്ഥാനാ വിജ്ഞേയാതുമസൂരികാ
൨൫. രക്താസിതാസ്ഫോടചിതാ ദാരുണാത്വലജീഭവേൽ
വിദാരീകന്ദവൽവൃത്താ കഠിനാചവിദാരികാ.
൨൬. വിദ്രധേർല്ലക്ഷണൈര്യുക്താ ജ്ഞേയാവിദ്രധികാതുസാ

പ്രമേഹത്തെ ശരിപ്പെടുത്താതെ ഇരുന്നാൽ ശരാവിക കച്ഛപിക, ജാലിനി വിനത അലജി മസൂരിക സർഷപിക പുത്രിണി വിദാരിക വിദ്രധി ഇങ്ങിനെ പത്തു കുരുക്കൾ സന്ധികളിലും മർമ്മങ്ങളിലും വളരെ മാംസമുള്ള സ്ഥലങ്ങളിലുമുണ്ടാകുന്നു. ശരാവിക എന്ന കുരു വക്കു ഉയർന്നിട്ടും നടുവു താഴ്ന്നിട്ടും ആകൃതികൊണ്ടു ശരാവത്തോടു തുല്യമായിരുമിരിക്കും. സർഷപിക എന്ന കുരു ആകൃതികൊണ്ടും പ്രമാണംകൊണ്ടും വെളുത്ത കടുകിനോടു സമമായിരിക്കും. വളരെ വേദനയുണ്ടാകും. [illegible] കുരുക്കളും വലുതെ [illegible]. കച്ഛപിക എന്ന കുരു ചുട്ടുനീറ്റലോടുകൂടിയും ആമപ്പുറംപോലെയുമിരിക്കും. ജാലിനി എന്ന കുരു കഠിനമായ ചുട്ടുനീറ്റലോടുകൂടിയും വളരെ മാംസതന്തുക്കളാൽ ചുറ്റപ്പെട്ടുമിരിക്കും. വിനത എന്നകുരു അതിയായ വേദനയോടും പഴുപ്പോടും കൂടിയും [illegible] മുതുകത്തിലും വയറ്റിലും പുറത്തു വരുന്ന [illegible]. പുത്രിണി എന്ന കുരു വലുതായിട്ടും ചുറ്റും ചെറുതായിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാൽ ചുറ്റപ്പെട്ടിട്ടുമിരിക്കും. മസൂരിക എന്ന കുരു പ്രമാണംകൊണ്ടും ആകൃതികൊണ്ടും ചണൻ പയറിൻ്റെ മണിയോടു സമമായിരിക്കും, അലജി എന്നകുരു ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും പോളകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടും ഭയങ്കരമായുമിരിക്കും. വിദാരിക എന്ന കുരു മുതുക്കിൻകിഴങ്ങുപോലെ വൃത്തമായും കഠിനമായുമിരിക്കും വിദ്രധി വിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

പിടകാകാരണം

ദോഷയന്ത്രയാഃ സ്മൃതാമേഹാ സ്തേഷാംദോഷാസ്തദന്വയാഃ
൨൭. വിനാപ്രമേഹമപ്യേതാ ജായന്തേദുഷ്ടമേദസഃ
താവച്ചൈതാനലക്ഷ്യന്തേ യാവദ്വാസ്തുപരിഗ്രഹഃ

യാതൊരു ദോഷംകൊണ്ടു പ്രമേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നുവോ ആ ദോഷംകൊണ്ടുതന്നെ കുരുക്കളും ഉണ്ടാകുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ കഫപ്രമേഹികൾക്ക കഫംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. പിത്തപ്രമേഹികൾക്കു പിത്തംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. വാതപ്രമേഹികൾക്കു വാതംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. മേദസ്സു ദുഷിച്ചവർക്കു പ്രമേഹംകൂടാതെയും കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. ശരാവികമുതലായ കുരുക്കളെ അവയുടെ പുറപ്പാടിങ്കൽ അറിയുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩൧.　ഗുദേ ഹൃദി ശിരസ്യംസേ പൃഷ്ഠേ മർമ്മസു ചോത്ഥിതാഃ
സോപദ്രവാ ദുർബ്ബലാഗ്നേഃ പിടകാഃ പരിവർജ്ജയേൽ.

ഗുദത്തിലും ഹൃദയത്തിലും ശിരസ്സിലും ചുമലിലും പുറത്തും മർമ്മങ്ങളിലും കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകണം ഉപദ്രവങ്ങളും അഗ്നിമാന്ദ്യവും വേണം എന്നാൽ ആ കുരുക്കൾ ശമിക്കയില്ല കുരുക്കളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളെപ്പറ്റി ചരകത്തിൽ പറഞ്ഞതായ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "തൃട്കാസമാംസസംകോചമോഹഹിക്കാമദജ്വരാഃ വിസർപ്പമർമ്മസംരോധാഃ പിടകാനാമുപദ്രവാഃ" തണ്ണീർദ്ദാഹം, ചുമ, മാംസസങ്കോചം, മോഹം, ഇക്കിൾ, മദം, പനി, വിസർപ്പം, മർമ്മസംരോധം ഇവയൊക്കെയും കുരുക്കളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ചില സ്ത്രീകൾക്ക് പ്രമേഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു പറയുന്നു; അപ്രകാരം തന്ത്രാന്തരവചനമുണ്ട്, "രജഃപ്രസേകാന്നാരീണാം മാസി മാസി വിശുദ്ധ്യതി സർവം ശരീരം ദോഷാശ്ച ന പ്രമേഹന്ത്യതഃ സ്ത്രിയഃ" സ്ത്രീകൾ മാസംതോറും തീണ്ടാരിയാകുന്നതുകൊണ്ടു അവരുടെ എല്ലാ ശരീരത്തിനും ദോഷങ്ങൾക്കും ശുദ്ധിയുണ്ടാകുന്നു. അതിനാൽ സ്ത്രീകൾക്കു പ്രമേഹമുണ്ടാകുന്നില്ല.

ഇതി കേരളഭാഷാകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പ്രമേഹമധുമേഹ
പിടകാനിദാനം സമാപ്തം.

—::—

മേദോനിദാനം.

൧.　അവ്യായാമദിവാസ്വപ്നശ്ലേഷ്മളാഹാരസേവിനഃ
മധുരോന്നരസഃ പ്രായഃ സ്നേഹാന്മേദഃ പ്രവർദ്ധയേൽ.

൨.　മേദസാവൃതമാർഗ്ഗത്വാൽ പുഷ്യന്ത്യന്യേ ന ധാതവഃ
മേദസ്തു ചീയതേ തസ്മാദശക്തഃ സർവ്വകർമ്മസു

ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യാതെ ഇരിക്കയും പകൽ ഉറങ്ങുകയും കഫകരമായ ആഹാരത്തെ സേവിക്കയും ചെയ്താൽ അവന്റെ മധുരപ്രായമായി ആമാശയത്തിലിരിക്കുന്ന അന്നരസം സ്നേഹം ഹേതുവായിട്ടു മേദസ്സിനെ വർദ്ധിപ്പിക്കും. ആ മേദസ്സു മാർഗ്ഗങ്ങളെ തടയുന്നതിനാൽ അന്യധാതുക്കൾക്കു പുഷ്ടിയുണ്ടാകുന്നില്ല. മേദസ്സു വർദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു അവൻ എല്ലാകർമ്മങ്ങളിലും അശക്തനായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു.

മേദസ്വിയുടെ ലക്ഷണം.

൩.　ക്ഷുദ്രശ്വാസതൃഷാമോഹസ്വപ്നക്രഥനസാദനൈഃ
യുക്തഃ ക്ഷുൽസ്വേദദൌർഗ്ഗന്ധ്യൈരല്പപ്രാണോല്പമൈഥുനഃ

൪.　മേദസ്തു സർവ്വഭൂതാനാമുദരേഷ്വസ്ഥിഷു സ്ഥിതം
അത ഏവോദരേ വൃദ്ധിഃ പ്രായോ മേദസ്വിനോ ഭവേൽ

അധികം മേദസ്സുള്ളവനു ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും മോഹവും ഉറക്കവും ക്ഷീണവും കൂടാതെ ശ്വാസത്തിന്നു തടവും തളർച്ചയും വിശപ്പും വിയർപ്പും ദുർഗ്ഗന്ധവും അല്പപ്രാണതയും ഉണ്ടാകും; മൈഥുനത്തിങ്കൽ താല്പര്യം കുറഞ്ഞിരിക്കും. മേദസ്സു എല്ലാ പ്രാണികളുടെയും വയറ്റിലും അസ്ഥികളിലും നില്ക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാകുന്നു മിക്കവാറും മേദസ്സുള്ളവന്റെ ഉദരത്തിന്നു വൃദ്ധിഭവിക്കുന്നതു്.

ഉപദ്രവങ്ങൾ

൫.　മേദസാവൃതമാർഗ്ഗത്വാൽ വായുഃ കോഷ്ഠേ വിശേഷതഃ
ചരൻ സന്ധുക്ഷയത്യഗ്നിമാഹാരം ശോഷയത്യപി

൬. തസ്മാൽസശീഘ്രംജരയത്യാഹാരമഭികാംക്ഷതി
വികാരാംശ്ചാപ്നുതേഘോരാൻ കാംശ്ചിൽകാലവ്യതിക്രമാൽ

൭. ഏതാവുപദ്രവകരൌ വിശേഷാൽപവനാനലൌ
ഏതൌഹിദഹതഃസ്ഥൂലംവനംദാവാനലോയഥാ.

൮. മേദസ്യതീവസംവൃദ്ധേ സഹസൈവാനിലാദയഃ
വികാരാൻദാരുണാൻകൃത്വാ നാശയന്ത്യാശുജീവിതം.

മേദസ്സുകൊണ്ടു മാർഗ്ഗരോധം ഭവിച്ചാൽ വായു വിശേഷിച്ചും കോഷ്ഠത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ജഠരാഗ്നിയെ വർദ്ധിപ്പിച്ചു ആഹാരത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ആഹാരം പെട്ടെന്നു ദഹിക്കയും ഉടൻ അവൻ ആഹാരത്തെ ആഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ക്രമത്തിന്റെ കാലംകഴിഞ്ഞാൽ അവന്നു ഘോരങ്ങളായ ചില വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. അവ വാതവികാരങ്ങളിൽ ചിലതായിരിക്കും. അഗ്നിയും വായുവും പല ഉപദ്രവങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കി കാട്ടുതീ വനത്തെ എന്നപോലെ ദേഹത്തെ ദഹിപ്പിച്ചുകളയുന്നു. മേദസ്സു അധികമായി വർദ്ധിച്ചാൽ പെട്ടെന്നു വാതാദിദോഷങ്ങൾ പ്രമേഹം, പിടക, ജ്വരം ഭഗന്ദരം വിദ്രധി വാതരോഗം ഇവയിൽ ചില വ്യാധികളെ ഉണ്ടാക്കി മരിപ്പിക്കും.

സ്ഥൂലലക്ഷണം.

൯. മേദോമാംസാതിവൃദ്ധത്വാ ച്ചലസ്ഫിഗുദരസ്തനഃ
അയഥോപചയോത്സാഹോ നരോതിസ്ഥൂല ഉച്യതേ

മേദസ്സും മാംസവും അധികമായി വർദ്ധിച്ചാൽ ചന്തികൾക്കും ഉദരത്തിന്നും സ്തനങ്ങൾക്കും ഇളക്കമുണ്ടാകും. സമത്വവും ഉത്സാഹവും കുറയും. ഈ ലക്ഷണങ്ങളുള്ളവനെ അതിസ്ഥൂലൻ എന്നു പേർപറയുന്നു.

ഇതി കേരളഭാഷീകൃതേ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ മേദോനിദാനം
സമാപ്തം

ഉദരനിദാനം.

---

൧. രോഗാസ്സർവ്വേപിമന്ദേഗ്നൌ സുതരാമുദരാണിച
അജീർണ്ണാന്മലിനൈശ്ചാന്നൈ ർജ്ജായന്തേമലസഞ്ചയാൽ.

എല്ലാരോഗങ്ങളും അഗ്നിയുടെ മന്ദതയിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നു. വിശേഷിച്ചും ഉദരം ഉണ്ടാകുന്നു. ദഹിക്കാത്തതുമുള്ള അന്നം വയററിൽ കിടക്കകൊണ്ടും മലിനങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കകൊണ്ടും മലം വർദ്ധിക്കകൊണ്ടും ഉദരരോഗം ഉണ്ടാകുന്നു.

സമ്പ്രാപ്തി.

൨. രുദ്ധ്വാസ്വേദാംബുവാഹീനി ദോഷാസ്രോതാംസിസഞ്ചിതാഃ
പ്രാണാഗ്ന്യപാനാൻസന്ദൂഷ്യ ജനയന്ത്യുദരംനൃണാം.

വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ സ്വേദവാഹികളായും അംബുവാഹികളായും ഇരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ തടുത്തു പ്രാണവായുവിനെയും ജഠരാഗ്നിയെയും അപാനവായുവിനെയും ദുഷിപ്പിച്ചു മനുഷ്യർക്കു ഉദരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഉദരങ്ങളുടെ സാമാന്യരൂപം.

൩. ആദ്ധ്മാനംഗമനേശക്തി ർദ്ദൌർബ്ബല്യംദുർബ്ബലാഗ്നിതാ
ശോഥസ്സദനമംഗാനാം സംഗോവാതപുരീഷയോഃ

൪. ദാഹസ്തന്ദ്രാചസർവ്വേഷു ജഠരേഷുഭവന്തിഹി

(൫൯) ഉദരനിദാനം

വയർവീക്കം, നടപ്പാൻ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, ദുർബലത, അഗ്നിമാന്ദ്യം, നീര്, ശരീരങ്ങൾക്കു തളർച്ച, വായുവിന്നും മലത്തിന്നും തടവ്, ചൂട്, മടി ഇവ എല്ലാ ഉദരരോഗങ്ങളിലുമുണ്ടാകും.

ഉദരസംഖ്യ.

പൃഥഗ്ദോഷൈഃ സമസ്തൈശ്ച പ്ലീഹബദ്ധക്ഷതോദകൈഃ

൫. സംഭവന്ത്യുദരാണ്യഷ്ടൗ തേഷാം ലിംഗം പൃഥക് ശൃണു

ഉദരം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും നാലുവിധം. പ്ലീഹ ബദ്ധ ക്ഷത ജലങ്ങൾകൊണ്ടു നാലുവിധം. ഇങ്ങനെ എട്ടുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ പേരുകൾ വാതോദരം പിത്തോദരം കഫോദരം, സന്നിപാതോദരം പ്ലീഹോദരം, ബദ്ധോദരം ക്ഷതോദരം ഉദകോദരം എന്നിങ്ങനെയാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണം പ്രത്യേകം കേട്ടാലും.

വാതോദരലക്ഷണം.

തത്ര വാതോദരേ ശോഥഃ പാണിപാന്നാഭികുക്ഷിഷു

൬. കുക്ഷിപാർശ്വോദരകടീപൃഷ്ഠരുക്പർവ്വഭേദനം

ശുഷ്കകാസോƒംഗമർദ്ദോƒധോ ഗുരുതാ മലസംഗ്രഹഃ

൭. ശ്യാവാരുണത്വഗാദിത്വമകസ്മാദ്വൃദ്ധിഹ്രാസവത്

സതോദഭേദമുദരം തനുകൃഷ്ണസിരാതതം

൮. ആധ്മാതദൃതിവച്ഛബ്ദമാഹതം പ്രകരോതി ച

വായുശ്ചാത്ര സരുക്ശബ്ദോ വിചരേത്സർവ്വതോഗതിഃ

വാതോദരത്തിന്നു കയ്യ് കാലുകളിലും അടിവയറ്റിലും നാഭിയിലും വയറ്റിലും നീരുണ്ടാകും. വയറ്റിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും അരക്കെട്ടിലും പുറത്തും വേദനയുണ്ടാകും. സന്ധികൾ പിളരുന്നതുപോലെ വേദനയുമുണ്ടാകും. ഉണക്കച്ചുമയും ദേഹവേദനയും അടിവയർ കനക്കുകയും മലം ബന്ധിച്ചിരിക്കുകയും തൊലി, നഖം, മൂത്രം, മലം മുതലായവ കറുത്തിരിക്കുകയും ചുവന്നിരിക്കുകയും ചെയ്യും. കാരണം കൂടാതെ വയർ ചിലപ്പോൾ വീർപ്പില്ലാതിരിക്കുകയും ചെയ്യും. വയറ്റിൽ കുത്തിനോവുക പിളരുന്നതുപോലെ വേദന, വയറ്റത്തു കറുത്ത ഞരമ്പുകൾ വ്യാപിച്ചിരിക്കുക, വയറ്റിൽ തട്ടിയാൽ ഊതിവീർപ്പിച്ച തോൽത്തുരുത്തിയുടെ ശബ്ദംപോലെയുള്ള ശബ്ദം കേൾക്കുക, വായു വേദനയോടുകൂടി ശബ്ദത്തോടുകൂടി വയറ്റിൽ മുഴുവനും സഞ്ചരിക്കുക ഇവയുമുണ്ടാകും.

പിത്തോദരലക്ഷണം.

൯. പിത്തോദരേ ജ്വരോ മൂർച്ഛാ ദാഹസ്തൃട്കടുകാസ്യതാ

ഭ്രമോƒതിസാരഃ പീതത്വം ത്വഗാദാവുദരം ഹരിത്

൰. പീതതാമ്രസിരാനദ്ധം സസ്വേദം സോഷ്മ ദഹ്യതേ

ധൂമായതേ മൃദുസ്പർശം ക്ഷിപ്രപാകം പ്രദൂയതേ

പിത്തോദരത്തിന്നു പനിയും മോഹാലസ്യവും ചൂടും ദാഹവും വായിൽ എരിവും തലതിരിച്ചിലും അതിസാരവുമുണ്ടാകും. തൊലി നഖം മൂത്രം മുതലായവ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. വയറു പച്ചയായും മഞ്ഞളിച്ചും ചെമ്പിച്ചും ഇരിക്കുന്ന ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കും. വയറ്റിന്നു വിയർപ്പും ചൂടും നീറലും പുകച്ചിലുമുണ്ടാകും. വയറു തൊട്ടാൽ മാർദ്ദവമുള്ളതായിരിക്കും. പെട്ടെന്നു വേഗം പഴുക്കുന്നതും അത്യന്തം ദുഃഖകരവുമായിരിക്കും.

കഫോദരലക്ഷണം.

൰൧. ശ്ലേഷ്മോദരേƒംഗസദനം സ്വാപശ്വയഥുഗൗരവം

നിദ്രോത്ക്ലേശാരുചിശ്വാസകാസശുക്ലത്വഗാദിതാ

൨൨. ഉദരം സ്തിമിതം സ്നിഗ്ദ്ധം ശുക്ലരാജീതതം മഹത്
ചിരാഭിവൃദ്ധം കഠിനം ശീതസ്പർശം ഗുരുസ്ഥിരം

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉദരത്തിന്നു ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചയും തരിപ്പും നീരുകെട്ടുമുണ്ടാകും. അധികമായ ഉറക്കം ഉൾക്ലേശം അരുചി ശ്വാസം കാസം ഇവയുമുണ്ടാകും. കൈ കാൽ നഖം, മുഖം, മുതലായവ വെളുത്തിരിക്കും. വയറു സ്തംഭിച്ചിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുകൂടിയും വെളുത്ത രേഖകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും വലുതായിട്ടുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടേ വർദ്ധിക്കൂ. വയറു കഠിനമായും തൊട്ടാൽ ശീതമായും കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതോദരലക്ഷണം.

൨൩. സ്ത്രിയോന്നപാനം നഖരോമമൂത്ര
വിഡാർത്തവൈര്യുക്തമസാധുവൃത്താഃ
യസ്മൈ പ്രയച്ഛന്ത്യരയോ ഗരാംശ്ച
ദുഷ്ടാംബുദൂഷീവിഷസേവനാദ്വാ.

൨൪. തേനാശു രക്തം കുപിതാശ്ച ദോഷാഃ
കുർവ്വന്തി ഘോരം ജഠരം ത്രിലിംഗം
തച്ഛീതവാതേ ഭൃശദുർദ്ദിനേ ച
വിശേഷതഃ കുപ്യതി ദഹ്യതേ ച.

൨൫. സ ചാതുരോ മൂർച്ഛതി ഹി പ്രസക്തം
പാണ്ഡുഃ കൃശഃ ശുഷ്യതി തൃഷ്ണയാ ച
ദൂഷ്യോദരം കീർത്തിതമേതദേവ
പ്ലീഹോദരം കീർത്തയതോ നിബോധ

സ്ത്രീകൾ വശീകരിപ്പാൻവേണ്ടി നഖം രോമം മൂത്രം, മലം മുതലായവയോടുകൂടി ആർത്തവം കൂട്ടിയ അന്നപാനം നിമിത്തമായിട്ടോ ശത്രുക്കളാൽ കൊടുക്കപ്പെട്ട വിഷത്തിന്റെ സംബന്ധം നിമിത്തമായിട്ടോ വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളോടു ഉള്ള വെള്ളത്തെയോ പുല്ലു ഇല മുതലായവ വീണു ദുഷിച്ചതായ വെള്ളത്തെയോ കുടിക്ക നിമിത്തമായിട്ടോ ദൂഷീവിഷപാനം ഹേതുവായിട്ടോ രക്തവും വാതാദിദോഷങ്ങളും കോപിച്ചു വാതോദരത്തിന്റെയും പിത്തോദരത്തിന്റെയും കഫോദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയതായി അതിഭയങ്കരമായിരിക്കുന്ന ഉദരത്തെയുണ്ടാക്കും. അതു തണുത്ത കാറ്റോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന സമയത്തിങ്കലും മേഘാവൃതമായിരിക്കുന്ന ദിവസത്തിങ്കലും വിശേഷിച്ചും കോപിക്കും. അപ്പോൾ ദാഹമുണ്ടാകും. ആ രോഗി എല്ലായ്പോഴും മോഹിക്കും ദേഹം വിളർക്കയും ക്ഷീണിക്കയും ചെയ്യും ദാഹംകൊണ്ടു വരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും. സന്നിപാതോദരത്തിന്നു ദൂഷ്യോദരമെന്നും പേരുണ്ട്. ഇനി പ്ലീഹോദരത്തെക്കുറിച്ചു പറയുന്നു.

പ്ലീഹോദരലക്ഷണം.

൨൬. വിദാഹ്യഭിഷ്യന്ദിരതസ്യ ജന്തോഃ
പ്രദുഷ്ടമത്യർത്ഥമസൃക്കഫശ്ച
പ്ലീഹാഭിവൃദ്ധിം കുരുതഃ പ്രവൃദ്ധോ
പ്ലീഹോത്ഥമേതജ്ജഠരം വദന്തി

൨൭. തദ്വാമപാർശ്വേ പരിവൃദ്ധിമേതി
വിശേഷതഃ സീദതി ചാതുരോത്ര
മന്ദജ്വരാഗ്നിഃ കഫപിത്തലിംഗൈ
രുപദ്രുതഃ ക്ഷീണബലോതിപാണ്ഡുഃ

(൧൨) ഉദരനിദാനം

ഇൾപ്പുഴങ്ങളാകുന്ന പക്വാശയത്തെയോ കഫസ്രാവണകാരിയായിരിക്കുന്ന പക്വാശയ കാന്തയെയോ എല്ലായ്പോഴും ഭക്ഷിക്കുന്നവന്റെ രക്തം ഏറ്റവും ദുഷിച്ചിട്ട് അപ്രകാരം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫത്തോടുകൂടി വർദ്ധിച്ചിട്ട പ്ലീഹയെന്ന രക്താശയത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. അതിനെ പ്ലീഹോദരമെന്നു പറയുന്നു. ഇതു ഇടത്തുഭാഗത്തിങ്കൽ വർദ്ധിപ്പുവരും. അപ്പോൾ വിഷമജ്വരവും തളർച്ചയുണ്ടാകും. അല്പമായ പനിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും കഫോദരത്തിന്റെയും പിത്തോദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളും ശരീരക്ഷയവും ദേഹത്തിനു അതിയായ വിളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

യകൃദ്ദാലിലക്ഷണം.

൩൨. സവ്യാന്യപാർശ്വേ യകൃതി പ്രവൃദ്ധേ
ജ്ഞേയം യകൃദ്ദാല്യുദരം തദേവ

വലത്തുഭാഗത്തിരിക്കുന്ന യകൃത്തും പ്ലീഹാവെന്നപോലെ വർദ്ധിച്ചിട്ട ഉദരവ്യാധിയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ യകൃദാല്യുദരമെന്നും പറയുന്നു

അതിനുള്ള ദോഷസംബന്ധം.

൩൩. ഉദാവർത്തരുജാനാഹൈർമ്മോഹതൃഡ്ദഹനജ്വരൈഃ
ഗൗരവാരുചികാഠിന്യൈർവ്വിദ്യാത്തത്ര മലാൻ ക്രമാൽ.

മലബന്ധവും പ്ലീഹോദരവും യകൃദുദരവും ഉള്ളവനു ഉദാവർത്തവും വേദനയും കിഴ് വയർ വീർക്കയും ഉണ്ടായാൽ അതിനു വാതം കാരണമാകുന്നു എന്നും മോഹവും ദാഹവും ദഹനവും ജ്വരവും ഉണ്ടായാൽ പിത്തം കാരണമാകുന്നു എന്നും ശരീരത്തിനു കനവും അരുചിയും കാഠിന്യവും ഉണ്ടായാൽ കഫം കാരണമാകുന്നു എന്നും വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ബദ്ധോദരലക്ഷണം.

൩൪. യസ്യാന്ത്രമന്നൈരുപലേപിഭിർവ്വാ
ബാലാശ്മഭിർവ്വാ പിഹിതം യഥാവൽ
സഞ്ചീയതേ തസ്യ മലഃ സദോഷഃ
ശനൈശ്ശനൈസ്സങ്കരവച്ച നാഡ്യാം

൩൫. നിരുധ്യതേ തസ്യ ഗുദേ പുരീഷം
നിരേതി കൃച്ഛ്രാദപി ചാല്പമല്പം
ഹൃന്നാഭിമദ്ധ്യേ പരിവൃദ്ധിമേതി
തസ്യോദരം ബദ്ധഗുദം വദന്തി

യാതൊരുത്തന്റെ അന്നമലവും മറ്റും കല്ലു മുതലായവ കുടലിനെ ബാധിക്കുമ്പോൾ അവന്റെ മലം വാതാദിദോഷങ്ങളോടുകൂടി കുടലിൽ ചുരുങ്ങി ഇരിക്കുന്ന അടിച്ചുകൂട്ടിയ ദ്വാരാദികൾ എന്നപോലെ പതുക്കെപ്പതുക്കെ വർദ്ധിച്ചുവരും. അപ്പോൾ മലദ്വാരത്തിനു രോധവും ഉണ്ടാകും. മലം പണിപ്പെട്ടു അല്പാല്പമായിട്ടുപോക. ഹൃദയത്തിന്റെയും നാഭിയുടെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ഉദരം വളരെ വർദ്ധിക്കുന്നു. ആ ഉദരത്തിനു ബദ്ധഗുദമെന്നു പേരാകുന്നു.

ഛിദ്രോദര ലക്ഷണം.

൩൬. ശല്യം യദന്നോപഹിതം തദന്ത്രം
ഭിനത്തി യസ്യാഗതമന്യഥാ വാ
തസ്മാൽ സ്രുതോന്ത്രാൽ സലിലപ്രകാശഃ
സ്രാവഃ സ്രവേദ്വൈ ഗുദതസ്തു ഭൂയഃ

൩൭. നാഭേരധശ്ചോദരമേതി വൃദ്ധിം
നിസ്തുദ്യതേ ദാഹ്യതി ചാതിമാത്രം

ഉദരനിദാനം (തുടർ)

ഏതത്പരിസ്രാവ്യുദരം പ്രദിഷ്ടം
ദകോദരം കീർത്ത്യത തന്നിബോധ.

ഉപ്പ്, കയ്പ്, എരിവ് പുളി; മുതലായവ അന്നാദികളോടുകൂടി വിലക്ഷണത്തിൽ ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ കടർമ്മല ഭേദിച്ചു ഛിദ്രങ്ങളുണ്ടാകും. കോട്ടുവാ നിമിത്തമായിട്ടോ, അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടോ ഭേദിച്ചും ഛിദ്രങ്ങളുണ്ടാകും. ഇവിടെ പറവാൻപോകുന്ന ചരകത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഇതു സ്പഷ്ടമാകും. "ശർക്കരാതൃണകാഷ്ഠാസ്ഥി കണ്ടകൈരന്നസംയുതൈഃ ഭിദ്യതേന്ത്രം യദാ ഭുക്തൈർജൃംഭയാത്യശനേന വാ" ചരൽ പുല്ല് മൺകട്ട എല്ല്, മുള്ള് ഇവ അന്നത്തോടുകൂടി ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ കടർമ്മലേ ഭേദിക്കും. കോട്ടുവാ ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കടർമ്മലേ ഭേദിക്കും. ആ ഛിദ്രങ്ങളിൽ നിന്നു വെള്ളം ഒഴുകി പിന്നെയും പിന്നെയും ഉദരത്തിൽ കൂടിപ്പോകും. അപ്പോൾ നാഭിയുടെ താഴെഭാഗം വീർത്തുവരും. കുത്തിനോവുക പിളർന്നനോവുക ഇവയും ആധിക്യമുണ്ടാകും. അതിനെ പരിസ്രാവ്യുദരമെന്നു പറയുന്നു. ഇനി ഉദകോദരത്തെക്കുറിച്ചു പറയാം.

ഉദകോദരലക്ഷണം.

൨൦. യഃസ്നേഹപീതോപ്യനുവാസിതോവാ
വാന്തോവിരിക്തോപ്യഥവാനിരൂഢഃ
പിബേജ്ജലംശീതളമാശുതസ്യ
സ്രോതാംസിദുഷ്യന്തിഹിതദ്വഹാനി

൨൧. സ്നേഹോപലിപ്തേഷ്വഥവാപിതേഷു
ദകോദരംപൂർവ്വവദഭ്യുപൈതി
സ്നിഗ്ദ്ധംമഹത്തൽപരിവൃത്തനാഭി
സമാതതംപൂർണ്ണമിവാംബുനാച

൨൨. യഥാദൃതിഃക്ഷുഭ്യതികമ്പതേച
ശബ്ദായതേചാപിദകോദരംതൽ.

സ്നേഹപാനം ചെയ്തവനോ അനുവാസനം ചെയ്തവനോ വമനം ചെയ്തവനോ വിരേചനം ചെയ്തവനോ വസ്തി ചെയ്തവനോ അധികം തണുത്തതായ വെള്ളം കുടിച്ചാൽ അവന്റെ ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ ദുഷിക്കും. സ്രോതസ്സുകൾ സ്നേഹത്താൽ ലിപ്തങ്ങളായിരിക്കുമ്പോൾ അധികം തണുത്തതായ വെള്ളം കുടിച്ചാലും അവ ദുഷിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ടവണ്ണം ഉദകോദരം ഉണ്ടാകുന്നു. അതു സ്നിഗ്ദ്ധമായും വലുതായും വൃത്തമായുമിരിക്കുന്ന നാഭിയോടുംകൂടിയും വെള്ളംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞതുപോലെയും തോൽക്കുടത്തിന്റെപോലെയും ഇളകുന്നതോടും വിറയലോടും ശബ്ദത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൨൩. ജന്മനൈവോദരംസർവ്വം പ്രായഃകൃച്ഛ്രതമംമതം
ബലിനസ്തദജാതാംബു യത്നസാദ്ധ്യംനവോത്ഥിതം

൨൪. പക്ഷാദ്ബദ്ധഗുദംതൂർദ്ധ്വം സർവ്വംജാതോദകംതഥാ
പ്രായോഭവത്യഭാവായ ഛിദ്രാന്ത്രംചോദരംനൃണാം

൨൫. ശൂനാക്ഷംകുടിലോപസ്ഥ മുപക്ലിന്നതനുത്വചം
ബലശോണിതമാംസാഗ്നി പരിക്ഷീണംചവർജ്ജയേൽ
പാർശ്വഭംഗാന്നവിദ്വേഷ ശോഫാതീസാരപീഡിതം
വിരിക്തംചാപ്യുദരിണം പൂര്യമാണംവിവർജ്ജയേൽ.

എല്ലാ ഉദരങ്ങളും സ്വഭാവേന തന്നെ പ്രായേണ ഏറ്റവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. രോഗിക്കു ബലവും വയറ്റകത്തു ജലമില്ലായ്കയും നൂതനത്വവും ക്രിയകളെക്കൊണ്ടു പ്രയത്നേന ശമിപ്പിക്കുന്നതും വരാം. വയറ്റകത്തു വെള്ളമുണ്ടായാലുള്ള ലക്ഷണത്തെപ്പറ്റി ചരകത്തിൽ പറഞ്ഞ വാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. കുക്ഷേരതിമാത്രംവൃദ്ധിഃ സിരാന്തർദ്ധാനഗമനം ഉദകപൂർണ്ണദൃതിസംക്ഷോഭസംസ്പർശനഞ്ചേതി അതിയായ വയർവീർപ്പും വയറ്റിലുള്ള സിരകളെ പുറത്തു കാണായ്കയും വയറ്റത്തു തട്ടേൽ വെള്ളം നിറച്ചിട്ടുള്ള തോൽത്തുരുത്തിയിൽ തട്ടുമ്പോഴെന്നപോലെ ശബ്ദവും ഉണ്ടായാൽ ഉദരത്തിന്റെ അകത്തു വെള്ളം ഉണ്ടെന്നു അറിയണം. ബദ്ധഗുദോദരം ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞാൽ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. എല്ലാ ഉദരങ്ങളും അകത്തു വെള്ളം നിറഞ്ഞാലും പ്രായേണ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. ഛിദ്രോദരവും ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞാൽ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. യന്ത്രശസ്ത്രപ്രയോഗങ്ങളെക്കൊണ്ടു ചിലപ്പോൾ ഛിദ്രോദരവും ബദ്ധോദരവും അകത്തു വെള്ളം നിറഞ്ഞിട്ടുള്ള ഉദരവും സാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും വരാം. കണ്ണിന്റെ പോളമേൽ നീരും ലിംഗത്തിന്നു വളവും തൊലിക്കു നനവും മാർദ്ദവവും ശക്തിക്ഷയവും രക്തക്ഷയവും മാംസക്ഷയവും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുള്ള ഉദരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം. പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ പിളരുക, അന്നത്തിന്നു വെറുപ്പ്, നീര്, അതിസാരം ഇവയാൽ പീഡിതനായിരിക്ക, വിരേചനം ചെയ്താൽ ഉടനെ പിന്നെയും വയർവീർക്ക ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഉദരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഉദരനിദാനം സമാപ്തം.

ശോഫനിദാനം.

൧. രക്തപിത്തകഫാൻ വായുർദ്ദുഷ്ടോ ദുഷ്ടാൻ ബഹിസ്സിരാഃ
നീത്വാ രുദ്ധഗതിസ്തൈർഹി കുര്യാത്ത്വങ്മാംസസംശ്രയം.

൨. ഉത്സേധം സംഹതം ശോഫം തമാഹുർന്നിചയാദതഃ
സർവ്വം ഹേതുവിശേഷൈസ്തു രൂപഭേദാന്നവാത്മകം

൩. ദോഷൈഃ പൃഥഗ്ദ്വയൈസ്സർവ്വൈരഭിഘാതാദ്വിഷാദപി.

വായു തന്റെ ദുഷ്ടങ്ങളായ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ദുഷിച്ചിട്ടു അപ്രകാരം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തപിത്തകഫങ്ങളെ പുറത്തുള്ള ഞരമ്പുകളിലാക്കി അവയെക്കൊണ്ടു തന്റെ ഗതിക്കു മുടക്കം വന്നസമയം ത്വങ്മാംസങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചതായി കഠിനമായിരിക്കുന്ന ഉയർച്ചയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ശോഫമെന്നു പറയുന്നു. എല്ലാ ശോഫവും ത്രിദോഷകോപം നിമിത്തമായി ഉണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും ഹേതുക്കളുടെ ഭേദംകൊണ്ടു ലക്ഷണങ്ങൾക്കു ഭേദം വരികയാൽ ഒൻപതുവിധമാകുന്നു. അതു വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽ ഓരോ ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടും ആകുന്നു.

ശോഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

തത്പൂർവ്വരൂപം ദവഥുസ്സിരായാമോഽങ്ഗഗൌരവം

ശോഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ചൂടും ഞരമ്പുകൾ വലിക്കുന്നപോലെ പീഡയും ദേഹത്തിന്നു കനവും ആകുന്നു.

ശോഫകാരണം.

൪. ശുദ്ധ്യാമയാഭക്തകൃശാബലാനാം
ക്ഷാരാമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണഗുരൂപസേവാ
ദധ്യാമമൃച്ഛാകവിരോധിദുഷ്ട
ഗരോപസൃഷ്ടാന്നനിഷേവണഞ്ച.

ശോഫനിദാനം (൧൩)

൨൨. അർശാംസ്യചേഷ്ടാനചദേഹശുദ്ധി
ർമ്മർമ്മോപഘാതോവിഷമാപ്രസൂതിഃ
മിഥ്യോപചാരഃപ്രതികർമ്മണാഞ്ച
നിജസ്യഹേതുശ്ശ്വയഥോഃപ്രദിഷ്ടഃ

ഗർഭപാത്രവിധമുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളിൽ അടിയാത്തരമായ രോഗത്തെയും വിരേചനമായ രോഗത്തെയും കഴിച്ചു ദേഹശുദ്ധിയാകുന്ന വമനവിരേചനാദി കർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടോ ജ്വരാദിയായ രോഗങ്ങൾകൊണ്ടോ ഉപവാസാദികൾകൊണ്ടോ കൃശനായിരിക്കുന്ന സമയമോ ബലഹീനനായിരിക്കുന്ന സമയമോ സംഭവിച്ചതായ ക്ഷാരക്ഷതീക്ഷ്ണോഷ്ണമായ അന്നാദികളുടെ സേവയും തൈരു, ആമപക്വമായ പദാർത്ഥം മണ്ണ്, ഇലക്കറി വിരുദ്ധാന്നം, ദോഷജനകമായ വെള്ളംകുടിവിസ്താരതാസംബന്ധമായതന്നെ, അർശസ്സ്, നിഷ്ക്രിയത്വം, ദേഹം ശോധനാർഹമായിരിക്കും സമയം വമനവിരേചനാദികളെ ചെയ്യാതിരിക്ക, മർമ്മപ്രദേശങ്ങളിൽ രോഗോപഘാതം ആമഗർഭപതനം വമനവിരേചനാദി കർമ്മങ്ങളെ വേണ്ടുംപ്രകാരമല്ലാതെ പ്രവർത്തിക്ക ഇവയും ഹേതുക്കളായിത്തീരുന്നു.

ശോഫസാമാന്യലക്ഷണം.

൨൩. സഗൗരവംസ്യാദനവസ്ഥിതത്വം
സോത്സേധമൂഷ്മാഥസിരാതനുത്വം
സലോമഹർഷശ്ചവിവർണ്ണതാച
സാമാന്യലിംഗംശ്വയഥോഃപ്രദിഷ്ടം.

ശോഫത്തിന്നു ഗുരുത്വവും അനവസ്ഥിതത്വവും ഉത്സേധവും ചൂടും സിരകളുടെ അല്പത്വവും രോമഹർഷവും വൈവർണ്ണ്യവും ശോഫസാമാന്യലക്ഷണമാണ്.

൨൪. ചലസ്തനുത്വക്പരുഷോരുണോസിതഃ
സസുപ്തിഹർഷാർത്തിയുതോനിമിത്തതഃ
പ്രശാമ്യതിപ്രോന്നമതിപ്രപീഡിതോ
ദിവാബലീചശ്വയഥുസ്സമീരണാൽ.

വാതശോഫം ഇളക്കത്തോടും രൂക്ഷമായ തൊലിയോടുംകൂടിയതായും പരുപരുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. തൊട്ടാൽ അറികയില്ല. രോമാഞ്ചം വേദന, കാരണംകൂടാതെ ശമനം ഇവയുണ്ടാകും. അമർത്തിയാൽ കുഴികയും വിട്ടാൽ ഉടനെ പൊങ്ങുകയും ചെയ്യും. പകൽ അധികമായും രാത്രിയിൽ കുറഞ്ഞുമിരിക്കും. സ്നേഹോഷ്ണമർദ്ദനങ്ങൾകൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യും.

൨൫. മൃദുസ്സഗന്ധോസിതപീതരാഗവാൻ
ഭ്രമജ്വരസ്വേദതൃഷാമദാന്വിതഃ
യ ഉഷ്യതേസ്പർശരുഗക്ഷിരാഗകൃൽ
സപിത്തശോഫോഭൃശദാഹപാകവാൻ.

പിത്തശോഫത്തിന്നു നീരു മാർദ്ദവത്തോടും ഗന്ധത്തോടും കൂടിയും കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കും. തലതിരിച്ചിലും ജ്വരവും വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും മദവും ഉണ്ടാകും. എരിയുന്ന എന്നു തോന്നും തൊട്ടാൽ വേദനയും കണ്ണുകൾക്കു ചുവപ്പും അതിയായ ചൂടും ഉണ്ടാകും. വേഗം വർദ്ധിക്കയും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

കഫശോഫലക്ഷണം.

൨൬. ഗുരുസ്ഥിരഃപാണ്ഡുരരോചകാന്വിതഃ
പ്രസേകനിദ്രാവമിവഹ്നിമാന്ദ്യകൃൽ
സകൃച്ഛ്രജന്മപ്രശമോനിപീഡിതോ
നചോന്നമേദ്രാത്രിബലീകഫാത്മകഃ

(൫൨) ശോഫനിദാനം

കഫശോഫം, കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും. അരുചിയും ജലസ്രാവവും ഉറക്കവും ഛർദ്ദിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഉണ്ടാകും. ശോഫത്തിന്റെ ഉണ്ടാവും നാശവും പ്രയാസത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അമർത്തിയാൽ കുഴിവീഴുകയില്ല. രാത്രിയിൽ ബലത്തോടുകൂടിയിരിക്കും.

ദ്വന്ദ്വശോഫത്തിന്റെയും സന്നിപാത
ശോഫത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൩൦. നിദാനാകൃതിസംസർഗ്ഗാൽ ശ്വയഥുസ്സ്യാദ്ദ്വിദോഷജഃ
സർവ്വാകൃതിസ്സന്നിപാതാൽ ശോഫോ വ്യാമിശ്രലക്ഷണഃ

ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ ചേർന്നുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിൽ അതതു ദോഷങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞ ഹേതുക്കളും ലക്ഷണങ്ങളും സങ്കീർണ്ണങ്ങളായിരിക്കും. സന്നിപാതശോഫത്തിനു മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും സങ്കീർണ്ണങ്ങളായി കാണുകയും ചെയ്യും.

അഭിഘാതശോഫലക്ഷണം.

൩൧. അഭിഘാതേന ശസ്ത്രാദി ച്ഛേദഭേദക്ഷതാദിഭിഃ
ഹിമാനിലോദധ്യനിലൈർ ഭല്ലാതകപികച്ഛുജൈഃ
൩൨. രസൈശ്ശൂകൈശ്ച സംസ്പർശാൽ ശ്വയഥുസ്സ്യാദ്വിസർപ്പവാൻ
ഭൃശോഷ്മാ ലോഹിതാഭാസഃ പ്രായശഃ പിത്തലക്ഷണഃ

വാൾ കുന്തം മുതലായ ആയുധങ്ങൾകൊണ്ടു മുറികയോ വല്ലേടത്തും വീണിട്ടു പൊട്ടുകയോ [illegible] ചതവുപറ്റുകയോ ചെയ്ക, ഹിമമായ കാറ്റേൽക്കുക കടൽക്കാറ്റേൽക്കുക ചേരിൻ [illegible] ഇവയുടെ [illegible] ഇതുകൾ ഹേതുക്കളായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തെ അഭിഘാതജശോഫമെന്നു പറയുന്നു. ഇതു വിസർപ്പത്തോടും ഏറ്റവും ചൂടോടും ചുവപ്പുനിറത്തോടും പ്രായേണ പിത്തശോഫത്തിനു പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടും കൂടിയിരിക്കും.

വിഷശോഫലക്ഷണം.

൩൩. വിഷജസ്സവിഷപ്രാണിപരിസർപ്പണമൂത്രണാൽ
ദംഷ്ട്രാദന്തനഖാഘാതാദവിഷപ്രാണിനാമപി
൩൪. വിൺമൂത്രശുക്രോപഹതമലവദ്വസ്ത്രസങ്കരാൽ
വിഷവൃക്ഷാനിലസ്പർശാൽ ഗരയോഗാവചൂർണ്ണനാൽ
൩൫. മൃദുശ്ചലോവലംബീ ച ശീഘ്രോ ദാഹരുജാകരഃ

വിഷമുള്ള ജന്തുക്കൾ ദേഹത്തിൽ ഇഴയുകയോ മൂത്രിക്കുകയോ ചെയ്കകൊണ്ടും വിഷമില്ലാത്ത [illegible] ജന്തുക്കളുടെയോ ദംഷ്ട്രം, പല്ലു, നഖം ഇവകൊണ്ടു [illegible] മലം [illegible] ഉപയോഗിക്കകൊണ്ടും വിഷവൃക്ഷത്തിന്റെ കാറ്റേൽക്കുക [illegible] ചൂർണ്ണം ദേഹത്തിൽ പറ്റുകകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിനു വിഷജശോഫമെന്നു പേർ. അതു [illegible] ഇളകിയും തൂങ്ങിയും ഇരിക്കും. പെട്ടെന്നു വർദ്ധിക്കയും ചെയ്യും. ചുട്ടുനീറ്റലോടും വേദനയോടും കൂടിയിരിക്കും.

ദോഷശോഫങ്ങളുടെ സ്ഥാനഭേദം.

ദോഷാശ്ശ്വയഥുമൂർദ്ധ്വം ഹി കുർവ്വന്ത്യാമാശയസ്ഥിതാഃ
൩൬. പക്വാശയസ്ഥാ മദ്ധ്യേ ച വർച്ചസ്ഥാനഗതാസ്ത്വധഃ
കൃത്സ്നദേഹമനുപ്രാപ്താഃ കുർവ്വുസ്സർവ്വസരം തഥാ.

ആമാശയത്തിൽ നിൽക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ശരീരത്തിന്റെ ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും. പക്വാശയത്തിൽ നിൽക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ആമാശയത്തിന്റെയും പക്വാശയത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും; മലത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിൽ

ശോഫനിദാനം (൩൬)

ഒന്ന ദോഷങ്ങൾ പക്വാശയത്തിന്ന താഴെയുള്ള അധോഭാഗത്തിങ്കൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും എല്ലാ ദേഹത്തിലും നില്ക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ എല്ലാദേഹത്തിലും ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം

൧൭. യോമദ്ധ്യദേശേശ്വയഥുഃ സ്സകഷ്ടസ്സർവ്വഗശ്ചയഃ
അർദ്ധാംഗേരിഷ്ടഭൂതസ്സ്യാ യശ്ചോർദ്ധ്വംപരിസർപ്പതി

൧൮. ശ്വാസഃപിപാസാഛർദ്ദിശ്ച ദൌർബ്ബല്യംജ്വരഏവച
യസ്യചാന്നേരുചിർന്നാസ്തി ശ്വയഥുംതംവിവർജ്ജയേൽ

൧൯. അനന്യോപദ്രവകൃതഃ ശ്ശോഫഃപാദസമുത്ഥിതഃ
പുരുഷംഹന്തിനാരീംതു മുഖജോഗുഹ്യജോദ്വയം

൨൦. നവോനുപദ്രവശ്ശോഫ സ്സാദ്ധ്യോസാദ്ധ്യഃപുരേരിതഃ

൨൧. വിവർജ്ജയേൽകുക്ഷ്യുദരാശ്രിതഞ്ച
തഥാഗളേമർമ്മണിസംശ്രിതഞ്ച
സ്ഥൂലഃഖരശ്ചാപിഭവേദ്വിവർജ്ജ്യോ
യശ്ചാപിബാലസ്ഥവിരാബലാനാം.

ദേഹമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ വരുന്ന ശോഫവും എല്ലാശരീരത്തിങ്കലും ഒന്നുപോലെ വ്യാപിച്ചുണ്ടായ ശോഫവും കൃഛ്റസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ദേഹമദ്ധ്യത്തിൽ തുടങ്ങി മേല്പോട്ടുകയറിയ നീര ഉത്സന്ന്യമാകുന്നു. ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ഛർദ്ദിയും ശക്തിക്ഷയവും ജ്വരവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും ഉള്ള ശോഫരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. കാലിൽതുടങ്ങി മേല്പോട്ടു കയറുന്നതായ നീര പുരുഷനെ നശിപ്പിക്കുന്നു. മുഖത്തിൽ തുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടുവ്യാപിക്കുന്നതായ നീര സ്ത്രീയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. ഗുഹ്യത്തിൽതുടങ്ങി മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും വ്യാപിക്കുന്നതായ നീര പുരുഷനെയും സ്ത്രീയെയും നശിപ്പിക്കും. നവമായും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെയും ഇരിക്കുന്ന നീര സാദ്ധ്യമാകുന്നു. അസാദ്ധ്യമായ ശോഫം "അർദ്ധാംഗേരിഷ്ടഭൂതസ്സ്യാൽ" എന്ന വാക്യംകൊണ്ടു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ശോഫങ്ങളുടെ ഉപദ്രവവ്യാധികളെ വിവരിക്കുന്നതായ പരകവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. '[illegible]' സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കും ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യതയെ ഗ്രന്ഥാന്തരത്തിൽ എത്രയും ഉത്കൃഷ്ടമായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഊർദ്ധ്വഗാമീനരംഹന്തി അധോഗാമീതുയോഷിതം ഉഭയം ബസ്തിസംജാതഃ ശ്ശോഫോഹന്തിനസംശയഃ" കാലിൽനിന്നുതുടങ്ങി മേല്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്ന നീര പുരുഷനെ കൊല്ലും; മുഖത്തിനിന്നുതുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്ന നീര സ്ത്രീയെ കൊല്ലും വസ്തിയിൽനിന്നുതുടങ്ങി(ഗുഹ്യം)മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും വ്യാപിക്കുന്നതായ നീര പുരുഷനെയും സ്ത്രീയെയും കൊല്ലും. സംശയമില്ല. വയററിലും കഴുത്തിലും മർമ്മങ്ങളിലും ആശ്രയിച്ച നീരിനെ വർജ്ജിക്കണം തടിച്ചും പരുപരത്തും ഇരിക്കുന്ന നീരും ബാലന്മാർക്കും വൃദ്ധന്മാർക്കും ബലമില്ലാത്തവർക്കും ഉണ്ടാകുന്ന നീരും വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ശോഫനിദാനം സമാപ്തം.

വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം.

൧. ക്രുദ്ധോർദ്ധ്വഗതിർവ്വായു ശ്ശോഫശൂലകരശ്ചരൻ
മുഷ്കൌവംക്ഷണതഃപ്രാപ്യ ഫലകോശാഭിവാഹിനീഃ

൨. പ്രപീഡ്യധമനീർവൃദ്ധിം കരോതിഫലകോശയോഃ

(൧൩) വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം

ദോഷാസ്രമേദോമൂത്രാന്ത്രൈ സ്സവൃദ്ധിസ്സപ്തധാഗദഃ
൨൦. മൂത്രാന്ത്രജാവപ്യനിലാദ് ധേതുഭേദസ്തുകേവലം

വായു കോപിച്ചു അധോഗതിയായിട്ടു നീരിനേയും വേദനയേയും ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടു സഞ്ചരിച്ചു കടികളിൽനിന്നും വൃഷണങ്ങളിലേക്കു ചെന്നു വൃഷണങ്ങളെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളെ ഏററവും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃഷണങ്ങൾക്കു വർദ്ധനയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇതിനു വൃദ്ധിയെന്നു പേർ. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും മേദസ്സുകൊണ്ടും മൂത്രംകൊണ്ടും അന്ത്രംകൊണ്ടും ഏഴുവിധമാകുന്നു. മൂത്രവൃദ്ധിയും അന്ത്രവൃദ്ധിയും വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു. അവയുടെ ഹേതുക്കൾക്കുമാത്രം ഭേദമുണ്ടു്.

വാതവൃദ്ധിലക്ഷണം.

വാതപൂർണ്ണദൃതിസ്പർശോ രൂക്ഷോവാതാദഹേതുരുക്

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി, കാററുനിറഞ്ഞതായ തോൽത്തുരുത്തിയിൽ തൊട്ട പോലെയും പരുപരുത്തുമിരിക്കും. അതിനു കാരണംകൂടാതെ വേദനയും ഉണ്ടാകും.

പിത്തവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൨൧. പക്വോദുംബരസങ്കാശഃ പിത്താദ്ദാഹോഷ്മപാകവാൻ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി അത്തിപ്പഴത്തോടു തുല്യമായിരിക്കും. ചൂടും പുകച്ചിലും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും.

കഫവൃദ്ധിലക്ഷണം.

കഫാച്ഛീതോഗുരുസ്സ്നിഗ്ദ്ധഃ കണ്ഡൂമാൻകഠിനോല്പരുക്

കഫംകൊണ്ടുള്ള വൃദ്ധി ശീതമായും കനത്തിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും ചൊറിയോടും കഠിനത്വത്തോടും അല്പമായ വേദനയോടും കൂടിയുമിരിക്കും.

രക്തവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൨൨. കൃഷ്ണസ്ഫോടാവൃതഃപിത്ത വൃദ്ധിലിംഗശ്ചരക്തതഃ

രക്തംകൊണ്ടുള്ള വൃദ്ധി കറുത്ത പൊള്ളലുകളാൽ വ്യാപ്തപ്പെട്ടതായും പിത്തവൃദ്ധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

മേദോവൃദ്ധിലക്ഷണം.

കഫവന്മേദസാവൃദ്ധി ർമൃദുസ്താലഫലോപമഃ

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി കഫവൃദ്ധിപോലെയും മൃദുവായും പനമ്പഴംപോലെയുമിരിക്കും.

മൂത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൨൩. മൂത്രധാരണശീലസ്യ മൂത്രജസ്സതുഗച്ഛതഃ
അംഭോഭിഃപൂർണ്ണദൃതിവത് ക്ഷോഭംയാതിസരുങ്മൃദുഃ
൨൪. മൂത്രകൃച്ഛ്രമധസ്താച്ച വലയംഫലകോശയോഃ

മൂത്രത്തെ അടക്കിയിരിക്കുക ശീലമുള്ളവനു് ഉണ്ടാകുന്ന മൂത്രവൃദ്ധി ഉണ്ടാകുന്നതു്. അവൻ നടക്കുന്നസമയം വെള്ളംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞ തോൽത്തുരുത്തിപോലെ കുലുങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കും വേദനയോടും മാർദ്ദവത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും. മൂത്രത്തിനു തടവുണ്ടാകും. വൃഷണങ്ങൾ ചുളുക്കയും ഇടുക്കയും ചെയ്യും.

അന്ത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം.

വാതകോപിഭിരാഹാരൈ ശ്ശീതതോയാവഗാഹനൈഃ
൨൫. ധാരണേരണഭാരാധ്വ വിഷമാംഗപ്രവർത്തനൈഃ
ക്ഷോഭണൈഃക്ഷുഭിതോന്യൈശ്ച ക്ഷുദ്രാന്ത്രാവയവംയദി
൨൬. പവനോവിഗുണീകൃത്യ സ്വനിവേശാദധോനയേൽ
കുര്യാദ്വംക്ഷണസന്ധിസ്ഥോ ഗ്രന്ഥ്യാഭംശ്വയഥുംതദാ

൨൦. ഉപേക്ഷമാണസ്യ ച മുഷ്കവൃദ്ധി
മാധ്മാതബസ്തിപ്രതിമസ്സവായുഃ
പ്രപീഡിതോന്തസ്സ്വനവാൻപ്രയാതി
പ്രധ്മാപയന്നേതിപുനശ്ചമുക്തഃ

൨൧. അന്ത്രവൃദ്ധിരസാദ്ധ്യോയം വാതവൃദ്ധിസമാകൃതി.

വാതകോപകരങ്ങളായ ആഹാരങ്ങൾകൊണ്ടും തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുകകൊണ്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുകകൊണ്ടും അവയെ ബലമായി പുറപ്പെടുവിക്കുകകൊണ്ടും ചുമടു ചുമക്കുകകൊണ്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുകകൊണ്ടും ശരീരത്തിനു പ്രയാസമുള്ള പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും മറ്റു വാതകോപകരങ്ങളായ മറ്റു പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു കുടലിന്റെ ചെറിയ ഭാഗത്തെ ചുരുക്കി സ്വസ്ഥാനത്തിൽനിന്നു അധോഭാഗത്തിലാക്കി തുടയുടെ സന്ധിയിൽനിന്നിട്ടു മുഴപോലെ ഇരിക്കുന്ന വീക്കത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഉടനെതന്നെ ചികിത്സിച്ചു ശമിപ്പിക്കാതെയിരുന്നാൽ ആ വായു മേൽവയർവീർക്കുക വേദനം, ശൂലം ഇവയോടുകൂടി വൃഷണങ്ങളെ വർദ്ധിപ്പിക്കും. കൈകൊണ്ടു അമർത്തിയാൽ വായു ശബ്ദത്തോടുകൂടി അകത്തേക്കു പോകയും കൈ എടുത്താൽ പിന്നെയും വീർപ്പിക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതു ആകൃതികൊണ്ടു വാതവൃദ്ധിപോലെയിരിക്കും; ആ രോഗത്തിനു അന്ത്രവൃദ്ധിയെന്നു പേർ. അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു.

തന്ത്രാന്തരത്തിൽ പറയപ്പെട്ടതായ ബ്രധ്നനിദാനംകൂടി ഇവിടെ ചേർക്കേണ്ടതാവശ്യമാകയാൽ അതുംകൂടി എഴുതുന്നു. “അത്യഭിഷ്യന്ദിഗുർവന്നസേവനാന്നിചയംഗതഃ കരോതിഗ്രന്ഥിവച്ഛോഫം ദോഷോവംക്ഷണസന്ധിഷു ജ്വരശൂലാംഗദാഹാഢ്യം തംബ്രധ്നമിതിനിർദ്ദിശേൽ” ഏറ്റവും കഫസ്രാവമുണ്ടാക്കുന്നവയും ഗുരുത്വമുള്ളവയുമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ സേവിക്കയാൽ ദുഷിച്ചിട്ടു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം തുടകളുടെ സന്ധികളിൽ മുഴപോലെ വീക്കത്തെയുണ്ടാക്കും. അതു പനി, വേദന, ശരീരത്തിനു തളർച്ച ഇവയോടുകൂടിയിരിക്കും. ആ രോഗത്തിനു ബ്രധ്നമെന്നു പേർ.

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേന
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വൃദ്ധിബ്രധ്നനിദാനം സമാപ്തം.

—

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം.

൧. നിബദ്ധഃശ്വയഥുര്യസ്യ മുഷ്കവല്ലംബതേഗളേ
മഹാൻവായദിവാഹ്രസ്വോ ഗളഗണ്ഡംതമാദിശേൽ

കഴുത്തിൽ ബന്ധത്തോടുകൂടി വലുതായോ ചെറുതായോ വൃഷണംപോലെ വീക്കങ്ങളായി തൂങ്ങിക്കിടക്കും. അതിനു ഗളഗണ്ഡമെന്നു പേർ. ഗളഗണ്ഡത്തെപ്പറ്റിയുള്ള മറ്റൊരുവന്റെ അഭിപ്രായത്തെക്കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നതു അനുചിതമായി വരികയില്ലല്ലോ. “ഉന്നദ്ധം ശോഫമല്പംവാ ഹനുമന്യാഗളാശ്രയം ലംബമാനംമുഷ്കവദ്വാ ഗളഗണ്ഡം വിനിർദ്ദിശേൽ” താടിയിലോ പിൻകഴുത്തിലോ അരയിലോ കഴുത്തിലോ വലുതായോ ചെറുതായോ വൃഷണംപോലെയുള്ളതായി തൂങ്ങുന്ന നീരിനു ഗളഗണ്ഡമെന്നുപേർ.

ഗളഗണ്ഡത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി.

൨. വാതഃകഫശ്ചാപിഗളേപ്രവൃദ്ധോ
മന്യേചസംശ്രിത്യതഥൈവമേദഃ
കുർവന്തിഗണ്ഡംക്രമശസ്വലിംഗൈഃ
സ്സമന്വിതംതംഗളഗണ്ഡമാഹുഃ

വാതവും കഫവും മേദസ്സും ദുഷിച്ചിട്ടു കഴുത്തിലും കഴുത്തിന്റെ പിൻഭാഗത്തുള്ള ഞരമ്പുകളിലും നിന്നിട്ടു ക്രമേണ അതാതുലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഗണ്ഡത്തെ (വീക്കം) ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ഗളഗണ്ഡമെന്നുപറയുന്നു-

(൰൧) ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം.

വാതഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

൩. തോദാന്വിതഃ കൃഷ്ണസിരാവനദ്ധഃ
ശ്യാവോരുണോവാപവനാത്മകസ്തു
പാരുഷ്യയുക്തശ്ചിരവൃദ്ധ്യപാകൊ
യദൃച്ഛയാപാകമിയാൽകദാചിൽ.

൪. വൈരസ്യമാസ്യസ്യചതസ്യജന്തോ
ർഭവേത്തഥാതാലുഗളപ്രശോഷഃ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗളഗണ്ഡം കുത്തിനോവുകയും കറുത്തഞരമ്പുകൾ വ്യാപിച്ചിരിക്കയും കറുപ്പായിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കയുംചെയ്യും. പരിപരുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. വലുതാകുന്നതിനു വളരെക്കാലം വേണ്ടിവരും. പഴുക്കയില്ല യദൃച്ഛയാ ചിലപ്പോൾ പഴുത്തുഎന്നുവരാം. വായ്ക്കു് അരുചിയും അണ്ണാക്കിനും കഴുത്തിനും അധികമായ ശോഷവും ഉണ്ടാകും.

കഫഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

സ്ഥിരസ്സവർണ്ണോഗുരുരുഗ്രകണ്ഡൂ
ശ്ശീതോമഹാംശ്ചാപികഫാത്മകസ്തു

൫. ചിരാഭിവൃദ്ധിംഭജതേചിരാദ്വാ
പ്രപച്യതേമന്ദരുജഃകദാചിൽ
മാധുര്യമാസ്യസ്യചതസ്യജന്തോ
ർഭവേത്തഥാതാലുഗളപ്രലേപഃ.

കഫജമായ ഗളഗണ്ഡം ഉറച്ചു ദേഹത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയതായും ഘനമായും വളരെ ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ശീതമായിട്ടും വലുതായിട്ടുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിച്ചുവരും. ചിലപ്പോൾ അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി ക്രമേണ പഴുക്കും. വായ് മധുരിക്കും അണ്ണാക്കിലും കഴുത്തിലും എന്തോ തേച്ചിരിക്കുന്നതായിതോന്നും.

മേദോഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

൬. സ്നിഗ്ദ്ധോഗുരുഃപാണ്ഡുരനിഷ്ടഗന്ധോ
മേദോഭവഃകണ്ഡുയുതോല്പരുക്ച
പ്രലംബതേലാബുവദല്പമൂലോ
ദേഹാനുരൂപക്ഷയവൃദ്ധിയുക്തഃ

൭. സ്നിഗ്ദ്ധാസ്യതാതസ്യഭവേച്ചജന്തോ
ർഗ്ഗളേനശബ്ദംകുരുതേചനിത്യം

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗളഗണ്ഡം മിനുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടും ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയും ചുരക്കായെപ്പോലെ തൂക്കിക്കിടക്കും. അല്പമായ മൂലത്തോടുകൂടിയതായിരിക്കും. ദേഹം ക്ഷയിക്കുന്ന സമയം ക്ഷയിക്കുകയും വർദ്ധിക്കുന്നസമയം വർദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യും. മേദോഗളഗണ്ഡമുള്ളവന്റെ മുഖം സ്നിഗ്ദ്ധമായിരിക്കും. കഴുത്തിൽനിന്നു എല്ലായ്പോഴും സംസാരത്തിന്നനുസരണമായ നാദമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

കൃച്ഛ്രാച്ഛ്വസന്തംമൃദുസർവ്വഗാത്രം
സംവത്സരാതീതമരോചകാർത്തം

൮. ക്ഷീണഞ്ചവൈദ്യോഗളഗണ്ഡയുക്തം
ഭിന്നസ്വരഞ്ചാപിവിവർജ്ജയേച്ച.

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബുദനിദാനം (൧൩൯)

പണിപ്പെട്ട ശ്വാസം ചിലപ്പോൾ, എല്ലാഅംഗങ്ങളിലും മാർദ്ദവത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, ഗളഗണ്ഡം വന്നതിന്റെശേഷം ഒരു വർഷം കഴിഞ്ഞുകൂടുക, അരുചിയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക, സ്വരഭേദമുണ്ടാക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഗളഗണ്ഡരോഗിയെ വൈദ്യൻ വർജ്ജിക്കണം.

ഗണ്ഡമാലാലക്ഷണം.

കർക്കന്ധുകോലാമലകപ്രമാണൈഃ
കക്ഷാംസമന്യാഗളവങ്ക്ഷണേഷു
൯ മേദഃകഫാഭ്യാം ചിരമന്ദപാകൈഃ
സ്യാൽഗണ്ഡമാലാ ബഹുഭിശ്ച ഗണ്ഡൈഃ

മേദസ്സും കഫവുംകൂടി ഇലന്തപ്പഴംപോലെയും ലന്തക്കുരുപോലെയും നെല്ലിക്കാപോലെയും കക്ഷത്തിലും കവിളിലും പിൻകഴുത്തിലും കഴുത്തിലും തുടകളിലും വളരെ മുഴകളെ ഉണ്ടാക്കും. അവ വളരെക്കാലം ചെല്ലുമ്പോൾ പഴുക്കെ പൊട്ടുകയും. അതിന്നു ഗണ്ഡമാലാ എന്നുപേർ. മാലപോലെ മുഴകൾ ഉണ്ടാകുന്നതിനാൽ ഗണ്ഡമാലയെന്നു പേരുണ്ടായിട്ടു.

അപചീലക്ഷണം.

തേ ഗ്രന്ഥയഃ കേചിദവാപ്തപാകാഃ
സ്രവന്തി നശ്യന്തി ഭവന്തി ചാന്യേ
൧൦. കാലാനുബന്ധം ചിരമാദധാതി
സൈവാപചീതി പ്രവദന്തി തജ്ഞാഃ

മേല്പറയപ്പെട്ട മുഴകളിൽ ചിലതു പഴുത്തൊലിക്കയും ചിലതു ഉണങ്ങുകയും അതോടുകൂടി വേറെ ചിലതുണ്ടാകയും ചെയ്യും. ഇങ്ങനെ ഒരിക്കലും വളരെക്കാലം വിട്ടുപോകാതെ നില്ക്കും. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ അപചി എന്നു പറയുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സാദ്ധ്യാഃ സ്മൃതാഃ പീനസപാർശ്വശൂല
കാസജ്വരച്ഛർദ്ദിയുതാസ്ത്വസാദ്ധ്യാഃ

അപചി സാദ്ധ്യമാകുന്നു എങ്കിലും ജലദോഷം, വാരിപ്പുറങ്ങളിൽ വേദന, ചുമ, പനി ഛർദ്ദി ഇവയോടുകൂടിയതായാൽ സാദ്ധ്യമല്ലെന്നറിയണം.

ഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൧. വാതാദയോ മാംസമസൃക്ച ദുഷ്ടാഃ
സന്ദൂഷ്യ മേദശ്ച തഥാ സിരാശ്ച
വൃത്തോന്നതം വിഗ്രഥിതന്തു ശോഫം
കുർവ്വന്ത്യതോ ഗ്രന്ഥിരിതി പ്രദിഷ്ടഃ

പ്രത്യേകം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന വാതപിത്തകഫങ്ങൾ മാംസരക്തങ്ങളെയും മേദസ്സിനെയും ഞരമ്പുകളെയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃത്താകാരമായി ഉന്തിയിരിക്കുന്ന ഉയർന്നിരിക്കുന്ന നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഗ്രന്ഥിയെന്നു പറയുന്നു.

വാതഗ്രന്ഥിലക്ഷണം

൧൨. ആയമ്യതേ വൃശ്ച്യത ഏവ തുദ്യതേ ച
പ്രത്യസ്യതേ മഥ്യത ഏവ ഭിദ്യതേ ച
കൃഷ്ണോ മൃദുർവ്വസ്തിരിവാതതശ്ച
ഭിന്നഃ സ്രവേച്ചാനിലജോസ്രമച്ഛം.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി വലിച്ചുനീട്ടുന്നു എന്നും മുറിക്കുന്നു എന്നും കുത്തുന്നു എന്നും ക്ഷേപിക്കുന്നു എന്നും മഥിക്കുന്നു എന്നും പിളർക്കുന്നു എന്നുംതോന്നും. കറുത്തി

ട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും നിറന്ന വസ്തിയെന്ന പോലെയും ഇരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ ശുദ്ധമായ രക്തം ഒലിക്കും.

പിത്തഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൩. ദന്ദഹ്യതേ ധൂപ്യതി ചൂഷ്യതേ ച
പാപച്യതേ പ്രജ്വലതീവ ചാസ്രം
രക്തസ്സപീതോപ്യഥവാപി പിത്താൽ
ഭിന്നസ്സ്രവേദുഷ്ണമതീവ ചാസ്രം

പിത്തഗ്രന്ഥി തീയിട്ടു ചുടുന്നു എന്നും പുകയുന്നു എന്നും ഊറിക്കുന്നു എന്നും വെന്തു നീറുന്നു എന്നും പഴുക്കുന്നു എന്നും വെന്തു ജ്വലിക്കുന്നു എന്നും തോന്നും. ചുവന്നിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ ചൂടുള്ളതായ രക്തം ഒലിക്കും.

കഫഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൪. ശീതോവിവർണ്ണോല്പരുജോതികണ്ഡൂഃ
പാഷാണവത്സംഹനനോപപന്നഃ
ചിരാഭിവൃദ്ധിശ്ച കഫപ്രകോപാൽ
ഭിന്നസ്രവേച്ഛുക്ലഘനഞ്ച പൂയം.

കഫം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി ശൈത്യത്തോടും ശരീരത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും അല്പവേദനയോടും വളരെ ചൊറിച്ചിലോടുംകൂടിയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും വലുതായും ഇരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും. പൊട്ടിയാൽ വെളുത്ത കൊഴുത്തതായ പഴുപ്പ് ഒലിക്കും.

മേദോഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൫. ശരീരവൃദ്ധിക്ഷയവൃദ്ധിഹാനിഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോമഹാൻകണ്ഡുയുതോരുജശ്ച
മേദഃകൃതോഗച്ഛതി ചാത്രഭിന്നേ
പിണ്യാകസർപ്പിഃപ്രതിമന്തു മേദഃ

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി ശരീരം വർദ്ധിക്കുന്നസമയം വർദ്ധിക്കും. ക്ഷയിക്കുന്ന സമയം ക്ഷയിക്കും. സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും വലുതായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയും ഇരിക്കും. കാലം ചെന്നു പൊട്ടിയാൽ എള്ളിൻപിണ്ണാക്കു പോലെയോ നെയ്യ്പോലെയോ ഇരിക്കുന്ന മേദസ്സ് സ്രവിക്കും. മേദോഗ്രന്ഥിയെ സംബന്ധിച്ച ഒരു തന്ത്രാന്തരവചനം ഇവിടെ പറയപ്പെടുന്നു. “മേദോമയ [illegible] ഗ്രന്ഥി [illegible] ഗ്രന്ഥിരേഷ പീഡിതഃ തിലകല്കനിഭസ്രാവോ [illegible]” വായുമേദസ്സിനെ മാംസത്തിലോ ത്വക്കിലോ എത്തിച്ച് [illegible] മേദോമയമായ ഗ്രന്ഥിയുണ്ടാകുന്നു. അതു കറുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും [illegible] വലുതായും ഇരിക്കും. പിളിച്ചുപൊട്ടിച്ചാൽ എള്ളിൻപിണ്ണാക്കുപോലെയോ നെയ്യ്പോലെയോ അതിന്റെ സ്രാവമുണ്ടാകും. ഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ മൂലാന്തരങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഇവിടെ പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല. എങ്കിലും മേദോഗ്രന്ഥിയുടെയും സിരാഗ്രന്ഥിയുടെയും സംപ്രാപ്തികൾ ശേഷിച്ച ഗ്രന്ഥികളുടെ സംപ്രാപ്തിയിൽനിന്നു ഭിന്നമായ രോഗം ഉള്ളതിനെ പ്രത്യേകം പറവാൻ തുടങ്ങിയ ഗ്രന്ഥകർത്താവു സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ മാത്രം അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞു മേദോഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ പറഞ്ഞില്ല. അതിനാൽ ലോകോപകാരമായ മേദോഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ ഇവിടെ ചേർത്തതാകുന്നു.

സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തി

൧൬. വ്യായാമജാതൈരബലസ്യതൈസ്തൈ
രാക്ഷിപ്യവായുസ്തു സിരാപ്രതാനം

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം (൩൮)

സംകോച്യ സമ്പീഡ്യ വിശോഷ്യ ചാപി
ഗ്രന്ഥിം കരോത്യുന്നതമാശു വൃത്തം.

ബലമില്ലാത്ത പുരുഷൻ പലപ്രകാരത്തിലുള്ള വ്യായാമങ്ങളെ ചെയ്യുമ്പോൾ വായു അവന്റെ സിരാസമൂഹത്തെ പിടിച്ചുവലച്ചു പിണച്ചുകൂട്ടിയാക്കി ഉണക്കി ഉന്നതമായും വൃത്തമായും ഇരിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥിയെ ക്ഷണത്തിൽ ഉണ്ടാക്കും.

സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സാധ്യാസാധ്യലക്ഷണം.

൧൯. ഗ്രന്ഥിസ്സിരാജസ്സ തു കൃച്ഛ്രസാധ്യോ
ഭവേദ്യദി സ്യാൽസരുജശ്ചലശ്ച
സ ചാരുജശ്ചാപ്യചലോ മഹാംശ്ച
മർമ്മോത്ഥിതശ്ചാപി വിവർജ്ജനീയഃ

വേദനയും ഇളക്കവും ഉണ്ടെങ്കിൽ സിരാഗ്രന്ഥി കൃച്ഛ്രസാധ്യമാകുന്നു. വേദനയും ഇളക്കവും ഇല്ലാതെ വലുതായിട്ട് മർമ്മങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. ഗ്രന്ഥിയുടെ സാധ്യാസാധ്യതയെ ലക്ഷണംകൊണ്ട് ഒന്നുകൂടി വിവരിക്കാം. "[illegible]" വേദനയില്ലാതെ നിശ്ചലങ്ങളായിട്ട് മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന [illegible] ഗ്രന്ഥികളെയും ഉപേക്ഷിക്കണം. കവിൾത്തടം, കഴുത്ത്, പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പ് സന്ധികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥികൾ പണിപ്പെട്ട് ചികിത്സിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു.

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

൨൦. ഗാത്രപ്രദേശേ ക്വചിദേവ ദോഷാ
സമ്മൂർച്ഛിതാ മാംസമസൃക്പ്രദൂഷ്യ
വൃത്തം സ്ഥിരം മന്ദരുജം മഹാന്ത-
മനല്പമൂലം ചിരവൃദ്ധ്യപാകം.

൨൧. കുർവ്വന്തി മാംസോപചയം തു ശോഫം
തദർബ്ബുദം ശാസ്ത്രവിദോ വദന്തി
വാതേന പിത്തേന കഫേന ചാപി
രക്തേന മാംസേന ച മേദസാ ച.

൨൨. തജ്ജായതേ തസ്യ ച ലക്ഷണാനി
ഗ്രന്ഥേസ്സമാനാനി സദാ ഭവന്തി.

ദേഹത്തിന്റെ ഏതെങ്കിലും ഒരു ഭാഗത്ത് വാതപിത്തകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ച് മാംസരക്തങ്ങളെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ട് വൃത്തമായും സ്ഥിരമായും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വലുതായും അനല്പമായ മൂലത്തോടുകൂടിയും വളരെക്കാലംകൊണ്ട് വർദ്ധിക്കുന്നതായും പഴുക്കാത്തതായും അത്യന്തം ഉയർന്നിരിക്കുന്ന മാംസപിണ്ഡത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാർ അർബ്ബുദമെന്നു പറയുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും മാംസംകൊണ്ടും മേദസ്സുകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നു. അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഗ്രന്ഥിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾപോലെയാകുന്നു. എങ്കിലും രക്താർബ്ബുദത്തിന്റെയും മാംസാർബ്ബുദത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഭേദമായതുകൊണ്ട് അവയെ താഴെ പറയുന്നു.

രക്താർബ്ബുദലക്ഷണം.

ദോഷഃ പ്രദുഷ്ടോ രുധിരം സിരാസ്തു
സംകുച്യ സംപിണ്ഡ്യ തതസ്ത്വപാകം

൨൩. സാസ്രാവമുന്നഹ്യതി മാംസപിണ്ഡം
മാംസാങ്കുരൈരാചിതമാശുവൃദ്ധിം

കരോത്യജസ്രംരുധിരപ്രവൃത്തി
മസാദ്ധ്യമേതദ്രുധിരാത്മകന്തു
൨൨. രക്തക്ഷയോപദ്രവപീഡിതത്വാൽ
പാണ്ഡുർഭവേദർബ്ബുദപീഡിതസ്തു.

ഏറ്റവും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം രക്തത്തേയും ഞരമ്പുകളേയും ഞെരിച്ചുചുരുക്കി പിണ്ഡാകൃതിയാക്കി അൽപ്പാൽപ്പമായ പഴുപ്പോടും അതുഹേതുവായിട്ട് അൽപ്പമായ സ്രാവത്തോടുംകൂടിയമാംസപിണ്ഡത്തെ ഉയർത്തിക്കൊണ്ടുവരും, അതു മാംസാങ്കുരങ്ങളാൽ വ്യാപ്തമായിട്ട് പെട്ടന്നു വർദ്ധിക്കുന്നതായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും രക്തസ്രാവത്തോടുകൂടിയതായിട്ടുമിരിക്കും. ഈ രക്താർബ്ബുദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. രക്താർബ്ബുദമുള്ളവൻ രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടിട്ട് വെളുത്തിരിക്കും.

മാംസാർബ്ബുദസംപ്രാപ്തി.

മുഷ്ടിപ്രഹാരാദിഭിരർദ്ദിതേംഗേ
മാംസംപ്രദുഷ്ടംപ്രകരോതിശോഫം
൨൩. അവേദനംസ്നിഗ്ദ്ധമനന്യവർണ്ണ
മപാകമശ്മോപമമപ്രചാല്യം
പ്രദുഷ്ടമാംസസ്യനരസ്യബാഢ
മേതദ്ഭവേന്മാംസപരായണസ്യ
൨൪. മാംസാർബ്ബുദന്ത്വേതദസാദ്ധ്യമുക്തം
സാദ്ധ്യേഷ്വപീമാനിവിവർജ്ജയേത്തു.

മുഷ്ടിപ്രഹാരം മുതലായവയെക്കൊണ്ട് ശരീരത്തിനു ചതവുപറ്റിയാൽ ആ സ്ഥലത്തുള്ള മാംസം ഏറ്റവും ദുഷിച്ചു നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും, അതു വേദനയോടുകൂടാത്തതും മിനുത്തിട്ടും ശരീരത്തിന്റെ നിറമായിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും പഴുപ്പില്ലാത്തതും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും ഇളകാത്തതായുമിരിക്കും. ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന മാംസത്തോടുകൂടിയവനും അധികമായിട്ട് മാംസഭക്ഷണശീലമുള്ളവനും ഈ രോഗമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു. ഇതു അസാദ്ധ്യമായ മാംസാർബ്ബുദമാകുന്നു. സാദ്ധ്യങ്ങളായ അർബ്ബുദങ്ങളിൽ താഴെ പറയുന്നവയെ വർജ്ജിക്കണം.

സാദ്ധ്യങ്ങളിൽ അസാദ്ധ്യങ്ങൾ.

സംപ്രസ്രുതംമർമ്മണിയച്ചജാതം
സ്രോതസ്സുവായച്ചഭവേദചാല്യം
൨൫. യജ്ജായതേന്യൽഖലുപൂർവ്വജാതേ
ജ്ഞേയന്തദദ്ധ്യർബ്ബുദമർബ്ബുദജ്ഞൈഃ
യദ്ദ്വന്ദ്വജാതംയുഗപൽക്രമാദ്വാ
ദ്വിരർബ്ബുദന്തച്ചഭവേദസാദ്ധ്യം

പൊട്ടിയൊലിക്കുന്നതായ അർബ്ബുദവും മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളിലും നാഡികളിലുമുണ്ടാകുന്ന അർബ്ബുദവും സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന അർബ്ബുദവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. മുമ്പെ അർബ്ബുദമുണ്ടായ സ്ഥലത്തു പിന്നെയും അർബ്ബുദമുണ്ടായാൽ അതിനു അദ്ധ്യർബ്ബുദമെന്നുപേർ. ഒരുമിച്ചു ഒന്നായോ മുമ്പുപിൻപായിട്ടോ രണ്ടർബ്ബുദമുണ്ടായാൽ അതിനു ദ്വിരർബ്ബുദമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. അതും അസാദ്ധ്യം തന്നെ.

അർബ്ബുദങ്ങൾപഴുക്കാതിരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം.

൨൬. നപാകമായാന്തികഫാധികത്വാൽ
മേദോബഹുത്വാച്ചവിശേഷതസ്തു
ദോഷസ്ഥിരത്വാൽഗ്രഥനാച്ചതേഷാം
സർവ്വാർബ്ബുദാന്യേവനിസർഗ്ഗതസ്തു.

കഫത്തിന്റെ ആധിക്യംകൊണ്ടും മേദസ്സിന്റെ ബാഹുല്യംകൊണ്ടും വിശേഷിച്ചും ദോഷങ്ങളുടെ സ്ഥിരതകൊണ്ടും വർദ്ധനകൊണ്ടും സ്വഭാവംകൊണ്ടും പിത്ത [illegible]ങ്ങളുമായിരിക്കുന്ന അർബ്ബുദങ്ങൾപോലും പഴുക്കുന്നില്ല.

ഇതി കേശവദേശികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാ
പചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം സമാപ്തം.

വിദ്രധിനിദാനം.

സംപ്രാപ്തി.

൧. ത്വഗ്രക്തമാംസമേദാംസി സന്ദൂഷ്യാസ്ഥിസമാശ്രിതാഃ
ദോഷാശ്ശോഫം ശനൈർഘോരം ജനയന്ത്യുച്ഛ്രിതാ ഭൃശം

൨. മഹാമൂലം രുജാവന്തം വൃത്തം വാപ്യഥവായതം
സ വിദ്രധിരിതി ഖ്യാതോ വിജ്ഞേയഃ ഷഡ്വിധശ്ച സഃ

൩. പൃഥഗ്ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച ക്ഷതേനാപ്യസൃജാ തഥാ
ഷണ്ണാമപി ഹി തേഷാന്തു ലക്ഷണം സമ്പ്രചക്ഷ്യതേ.

ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വാതാദികളായ ദോഷങ്ങൾ അസ്ഥിയെ ആശ്രയിച്ചിട്ട് തൊലി, രക്തം, മാംസം, മേദസ്സ്, ഇവയെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ട് പതുക്കെ ഭയങ്കരമായി ഉയർന്നുമായി വേദനയോടുകൂടിയതായി വൃത്താകാരമായിട്ടും ദീർഘമായിട്ടും ഇരിക്കുന്ന നീരിനെ ഉണ്ടാവിപ്പിക്കുന്നു. അതിന്നു വിദ്രധിയെന്നു പേർ. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ആറുവക വിദ്രധികളുടെയും ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു.

വാതവിദ്രധിലക്ഷണം.

൪. കൃഷ്ണോരുണോ വാ വിഷമോ ഭൃശമത്യർത്ഥവേദനഃ
ചിത്രോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിർവ്വാതസംഭവഃ.

വാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കും. ചിലപ്പോൾ അല്പമായിട്ടും ചിലപ്പോൾ വലുതായിട്ടും ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. അതിന്റെ ഉണ്ടാവും പാകവും നാനാപ്രകാരമാകുന്നു

പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

൫. പക്വോദുംബരസങ്കാശഃ ശ്യാവോ വാ ജ്വരദാഹവാൻ
ക്ഷിപ്രോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിഃ പിത്തസംഭവഃ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി അത്തിപ്പഴംപോലെയോ കറുത്തോ ഇരിക്കും. ജ്വരവും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. വേഗത്തിൽ പൊങ്ങുകയും പാകംവരികയും ചെയ്യും.

കഫവിദ്രധിലക്ഷണം.

൬. ശരാവസദൃശഃ പാണ്ഡുശ്ശീതസ്സ്നിഗ്ദ്ധോല്പവേദനഃ
ചിരോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിഃ കഫസംഭവഃ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി ഏറ്റവും വലുതായിട്ടും വെളുത്ത നിറമായിട്ടും തണുപ്പോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടും അല്പമായ വേദനയോടും കൂടിയുമിരിക്കും. വർദ്ധിപ്പതും പഴുക്കുന്നതും വളരെക്കാലം വേണ്ടിവരും.

പഴുത്തതിന്റെ ശേഷമുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം.

൭. തനുപീതസിതാശ്ചൈഷാം യഥാക്രമശഃ സ്രുതാഃ

(൰൧) വിദ്രധിനിദാനം

വാതവിദ്രധിയും പിത്തവിദ്രധിയും കഫവിദ്രധിയും പഴുത്താൽ അവയിൽനിന്നു ഒഴുകുന്നതായ ചലം ക്രമേണ അച്ഛമായും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതവിദ്രധിലക്ഷണം.

നാനാവൎണ്ണരുജാസ്രാവോ ഘാടാലോ വിഷമോ മഹാൻ
൯. വിഷമം പച്യതേ ചാപി വിദ്രധിസ്സാന്നിപാതികഃ

സന്നിപാതവിദ്രധി കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. കുത്തിനോവുക മുതലായ ചൊറിച്ചിൽ മുതലായതും അല്പമായും മഞ്ഞളിച്ചും വെളുത്തും ഇരിക്കുന്ന ചലത്തോടും എല്ലാദോഷങ്ങളുടെ വേദനയോടുകൂടിയും അഗ്രം ഉയൎന്നു വിഷമമായും വലുതായുമിരിക്കും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കയും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതിരിക്കയും ചിലപ്പോൾ കഴിഞ്ഞിരിക്കയും ചിലപ്പോൾ ഉയൎന്നിരിക്കയും ചെയ്യും.

ക്ഷതവിദ്രധിലക്ഷണം.

തൈസ്തൈൎഭാവൈരഭിഹതേ ക്ഷതേ വാപഥ്യകാരിണഃ
൰. ക്ഷതോഷ്മാ വായുവിസൃതഃ സരക്തം പിത്തമീരയേൽ
ജ്വരസ്തൃഷ്ണാ ച ദാഹശ്ച ജായതേ തസ്യ ദേഹിനഃ
൰൧. ആഗന്തുവിദ്രധിൎഹ്യേഷ പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണഃ

തടി മരക്കട്ട കല്ല് മുതലായവയാൽ ഏൽക്കുന്ന ആഘാതംകൊണ്ടോ മുറിയേറ്റതിന്റെ ശേഷം അപഥ്യങ്ങളെ ചെയ്താൽ ആ മുറിവിലെ ചൂട് വായുവിനാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ട് രക്തത്തെയും പിത്തത്തെയും ഇളക്കും; അപ്പോൾ ജ്വരവും തൃഷ്ണയും ദാഹവും ഉണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന വിദ്രധിക്കു ആഗന്തുകവിദ്രധി എന്നു പേരാകുന്നു. ഇതു പിത്തവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

രക്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

കൃഷ്ണസ്ഫോടാവൃതശ്ശ്യാവ സ്തീവ്രദാഹജ്വരാൎത്തികൃൽ
൰൨. പിത്തവിദ്രധിലിംഗസ്തു രക്തവിദ്രധിരുച്യതേ

രക്തവിദ്രധി കറുത്ത പൊള്ളകളോടുകൂടിയും കറുവാളിച്ചിട്ടും തീവ്രമായിരിക്കുന്ന ഉഷ്ണത്തെയും വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതായിട്ടും പിത്തവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും

അന്തൎവിദ്രധിലക്ഷണം.

പൃഥക്സംഭൂയ വാ ദോഷാഃ കുപിതാ ഗുല്മരൂപിണം
൰൩. വല്മീകവൽ സമുന്നദ്ധമന്തഃ കുൎവ്വന്തി വിദ്രധിം
ഗുദേ വസ്തിമുഖേ നാഭ്യാം കുക്ഷൌ വങ്ക്ഷണയോസ്തഥാ
൰൪. വൃക്കയോഃ പ്ലീഹ്നി യകൃതി ഹൃദി വാ ക്ലോമ്നി വാ പൃഥക്
തേഷാമുക്താനി ലിംഗാനി ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണൈഃ
൰൫. അധിഷ്ഠാനവിശേഷേണ ലിംഗം ശൃണു വിശേഷതഃ
ഗുദേ വാതനിരോധസ്തു വസ്തൌ കൃച്ഛ്രാല്പമൂത്രതാ
൰൬. നാഭ്യാം ഹിക്കാ തഥാടോപഃ കുക്ഷൌ മാരുതകോപനം
കടീപൃഷ്ഠഗ്രഹസ്തീവ്രോ വങ്ക്ഷണോത്ഥേ തു വിദ്രധൌ
൰൭. വൃക്കയോഃ പാൎശ്വസങ്കോചഃ പ്ലീഹ്ന്യുച്ഛ്വാസാവരോധനം
സൎവ്വാംഗപ്രഗ്രഹസ്തീവ്രോ ഹൃദി കമ്പശ്ച ജായതേ
൰൮. ശ്വാസോ യകൃതി ഹിക്കാ ച ക്ലോമ്നി പേപീയതേ പയഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ വെവ്വേറെ കോപിച്ചു ഗുല്മംപോലെ കഠിനമായും പുററുപോലെ പൊങ്ങിയും ഇരിക്കുന്ന വിദ്രധിയെ അന്തൎഭാഗത്തിൽ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ഗുദം വസ്തിമുഖം നാഭി വയറു കടികൾ വൃക്കകൾ (പ്രധാനമായ മാംസപിണ്ഡങ്ങൾ) പ്ലീഹാവു

വിദ്രധിനിദാനം (ശേഷം)

ന്ന രക്താശയം യകൃത്തെന്ന രക്താശയം, ഹൃദയം ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡം ഇവയിൽ നിന്നിതെ ആശ്രയിച്ചുണ്ടാകും. അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണങ്ങൾ പോലെയാകുന്നു സ്ഥാനഭേദം ഹേതുവായിട്ടും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു വിശേഷം ഉണ്ടാവോം. അവയെ കേട്ടാലും. വിദ്രധി ഗുദത്തിലുണ്ടായാൽ അപാനവായുവിന്ന തടവുണ്ടാകും. വസ്തിയിലുണ്ടായാൽ മൂത്രം പണിപ്പെട്ടുപോകും. നാഭിയിലുണ്ടായാൽ ഇക്കിളുണ്ടാകും. വയററിൽ വിദ്രധിയുണ്ടായാൽ വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ടക്കയും വായു കോപിക്കയും ചെയ്യും. കടികളിലുണ്ടായാൽ അരക്കെട്ടിലും പുറത്തും പിടിത്തമുണ്ടാകും. വൃക്കകളിലുണ്ടായാൽ പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ ചുരുങ്ങും. പ്ലീഹയിലുണ്ടായാൽ മേല്പോട്ടുള്ള ശ്വാസത്തിന്ന തടവുണ്ടാകും. ഹൃദയത്തിലുണ്ടായാൽ അംഗങ്ങൾക്കേററം വലുതായ വേദനയും ചുമയുമുണ്ടാകും. യകൃത്തിലുണ്ടായാൽ ശ്വാസവും ഇക്കിളുമുണ്ടാകും. ക്ലോമത്തിലുണ്ടായാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും വെള്ളം കുടിക്കണമെന്ന തോന്നും.

സ്രാവനിർഗ്ഗമഃ.

നാഭേരുപരിജാഃ പക്വാ യാന്ത്യൂർദ്ധ്വമിതരേ ത്വധഃ ।

൧൮. അധഃസ്രുതേഷു ജീവേത്തു സ്രുതേ ചോർദ്ധ്വം ന ജീവതി ॥

നാഭിയുടെ മേൽഭാഗത്തിലുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ മേൽഭാഗങ്ങളുടെ ചലം വരും. നാഭിയുടെ താഴെയുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ അധോഭാഗങ്ങളുടെ ചലം വരും. നാഭിയിലുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ മേൽഭാഗങ്ങളുംകൂടിയും അധോഭാഗങ്ങളുംകൂടിയും ചലം വരും, കീഴ്പോട്ട ചലം പോയാൽ ജീവിക്കും മേൽപോട്ട ചലം പോയാൽ ജീവിക്കയില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗഃ.

ഹൃന്നാഭിവസ്തിവർജ്ജ്യാ യേ തേഷു ഭിന്നോ ബഹിർവ്രജേൽ

൧൯. ജീവേൽ കദാചിൽ പുരുഷോ നേതരേഷു കദാചന

സാദ്ധ്യാ വിദ്രധയഃ പഞ്ച വിവർജ്ജ്യഃ സാന്നിപാതികഃ

൨൦. ആമപക്വവിദഗ്ദ്ധത്വം തേഷാം ശോഫവദാദിശേൽ

ആദ്ധ്മാനം ബദ്ധനിഷ്യന്ദം ഛർദ്ദിഹിക്കാതൃഷാന്വിതം

൨൧. രുജാശ്വാസസമായുക്തം വിദ്രധിർന്നാശയേന്നരം

ഹൃദയം നാഭി വസ്തി ഇവ സ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി പുറത്തുപൊട്ടിയാൽ ചിലപ്പോൾ അവൻ ജീവിക്കും. ശേഷം സ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി പുറത്തുപൊട്ടിയാൽ ഒരിക്കലും ജീവിക്കയില്ല. അഞ്ചുവിദ്രധികൾ സാദ്ധ്യങ്ങൾ, സന്നിപാതവിദ്രധി അസാദ്ധ്യം. പഴുക്കാത്ത വിദ്രധിയുടെയും പഴുത്ത വിദ്രധിയുടെയും ചീഞ്ഞ വിദ്രധിയുടെയും ലക്ഷണങ്ങളെ ശോഫത്തിൽ പറഞ്ഞവണ്ണം അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. വയറു വീർക്ക മൂത്രത്തിന്ന തടവു, ഛർദ്ദി ഇക്കിൾ തണ്ണീർദാഹം വേദന ശ്വാസം ഇവയോടുകൂടിയ വിദ്രധി മനുഷ്യനെ കൊല്ലും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ

മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിദ്രധിനിദാനം

സമാപ്തം.

വ്രണശോഫനിദാനം.

------

൧. ഏകദേശോത്ഥിതഃ ശോഫോ വ്രണാനാം പൂർവ്വലക്ഷണം

ഷഡ്വിധഃ സ്യാൽ പൃഥക്സർവ്വൈ രക്തേനാഗന്തുനിമിത്തജഃ

൨. ശോഫാഃ ഷഡേതേ വിജ്ഞേയാഃ പ്രാഗുക്തൈഃ ശോഫലക്ഷണൈഃ

വിശേഷഃ കഥ്യതേ ചൈഷാം പക്വാപക്വാദിനിശ്ചയേ

൩. വിഷമം പച്യതേ വാതാൽ പിത്തോത്ഥശ്ചാചിരാച്ചിരം
കഫജഃ പിത്തവച്ഛോഫോ രക്താഗന്തുസമുത്ഭവഃ

ശരീരത്തിൽ എവിടെയെങ്കിലും ഒരു സ്ഥാനത്തു നീരുണ്ടായാൽ ആ നീരു വ്രണത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അതു വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടും ആറുവിധമായി ഭവിക്കുന്നു. ഇതു ആറുവിധമുള്ള ശോഫങ്ങളെയും മുമ്പു ശോഫനിദാനത്തിൽ പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. പഴുത്തതായ നീരിന്റെയും പഴുക്കാത്തതായ നീരിന്റെയും പഴുക്കുന്നതായ നീരിന്റെയും നിശ്ചയത്തിങ്കൽ വിശേഷമുള്ളതുകൊണ്ടു അതു ഇവിടെ പറയപ്പെടുന്നു. വാതംഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഫം) ചിലപ്പോൾ പഴുത്തും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതെയും ചിലേടത്തു പഴുത്തും ചിലേടത്തു പഴുക്കാതെയും ഇരിക്കും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഫം) പൊടുന്നനവെ പഴുക്കും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഫം) വളരെക്കാലംകൊണ്ടു പഴുക്കും. രക്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതും പിത്തശോഫംപോലെ പൊടുന്നനവെ പഴുക്കും.

അപക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം

൪. മന്ദോഷ്മതാല്പശോഫത്വം കാഠിന്യം ത്വക്സവർണ്ണതാ
മന്ദവേദനതാ ചൈതൽ ശോഫാനാമാമലക്ഷണം

പഴുക്കാത്തതായ നീരു മന്ദമായ ചൂടോടും അല്പമായ നീരോടും കാഠിന്യത്തോടും തൊലിയുടെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും മന്ദമായ വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും.

പച്യമാനവ്രണശോഫലക്ഷണം

൫. ദഹ്യതേ ദഹനേനേവ ക്ഷാരേണേവ ച പച്യതേ
പിപീലികാഗണേനേവ ദശ്യതേ ച്ഛിദ്യതേ തഥാ

൬. ഭിദ്യതേ ചൈവ ശസ്ത്രേണ ദണ്ഡേനേവ ച താഡ്യതേ
പീഡ്യതേ പാണിനേവാന്തഃ സൂചീഭിരിവ തുദ്യതേ.

൭. സോഷചോഷോ വിവർണ്ണസ്സ്യാദംഗുല്യേവാവപീഡ്യതേ
ആസനേ ശയനേ സ്ഥാനേ ശാന്തിം വൃശ്ചികവിദ്ധവൽ.

൮. നഗച്ഛേദാതതശ്ശോഫോ ഭവേദാധ്മാതബസ്തിവൽ
ജ്വരസ്തൃഡരുചിശ്ചൈവ പച്യമാനസ്യ ലക്ഷണം.

നീരു പഴുക്കുന്ന സമയം തീകൊണ്ടു ചുടുന്നതുപോലെ എന്നും ക്ഷാരംകൊണ്ടു പഴുപ്പിക്കുന്നതുപോലെ എന്നും എറുമ്പു കടിക്കുന്നതുപോലെ എന്നും ആയുധംകൊണ്ടു മുറിക്കുന്നതുപോലെ എന്നും വടികൊണ്ടു അടിക്കുന്നതുപോലെ എന്നും കൈകൊണ്ടു പീഡിക്കുന്നതുപോലെ എന്നും ഉള്ളിൽ സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നതുപോലെ എന്നും തോന്നും; [illegible] അംഗങ്ങളിലും തീ [illegible] പോലെ വ്യഥയും വൈവർണ്ണ്യവും ഉണ്ടാകും; വിരൽകൊണ്ടു അമർത്തുന്നതുപോലെ എന്നും തോന്നും. ഇരിക്കുമ്പോഴും കിടക്കുമ്പോഴും നില്ക്കുമ്പോഴും തേൾ കുത്തിയാലെന്നതുപോലെ വേദനയുണ്ടാകും. അതിനു ശമനമുണ്ടാകയില്ല. ആ നീരു വീർത്തതായ വസ്തി എന്നതുപോലെ സ്ഥിരതരമായിരിക്കും; ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും.

പക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം.

൯. വേദനോപശമശ്ശോഫോ ലോഹിതോല്പോ ന ചോന്നതഃ
പ്രാദുർഭാവോ വലീനാഞ്ച തോദഃ കണ്ഡൂർമ്മുഹുർമ്മുഹുഃ

൧൦. ഉപദ്രവാണാം പ്രശമോ നിമ്നതാ സ്ഫുടനം ത്വചാം
വസ്താവിവാംബുസഞ്ചാരസ്സ്യാച്ഛോഫേംഗുലിപീഡിതേ

൧൧. പൂയസ്യ പീഡയത്യേകമന്തമന്തേ ച പീഡിതേ
ഭക്താകാംക്ഷാ ഭവേച്ചൈതൽ ശോഫാനാം പക്വലക്ഷണം.

നീര പഴുത്താൽ അതിന്റെ ചൂടും വേദനയും ശമിക്കും. ചുവപ്പുണ്ടാകും. ഔന്നത്യം അല്പം കുറയും. അതിന്മേൽ തൊലികളും ചുളിയും പിന്നെയും പിന്നെയും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. ജ്വരം തണ്ണീർദാഹം അരുചി മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങൾ ശമിക്കും. നീരിന്മേൽ കുഴിയുണ്ടാകും. തൊലികൾ പൊട്ടും. നീരിൽ വിരലുകൊണ്ടു തൊട്ടാൽ വസ്തിയിൽ വെള്ളം സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെ ചലം സഞ്ചരിക്കുന്നതായറിയാം. ഒരു ഭാഗത്തമർത്തിയാൽ മറ്റെഭാഗം പീഡകരമായിരിക്കും. ഭക്ഷണത്തിൽ ആഗ്രഹമുണ്ടാകും.

നീര ഒരു ദോഷംകൊണ്ടു ആരംഭിച്ചതാണെങ്കിലും പഴുക്കുന്ന സമയം സർവ്വദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.

൧൫. നാർത്തേനിലാദ്രുങ്ന വിനാ ച പിത്തം
പാകഃ കഫം ചാപി വിനാ ന പൂയഃ
തസ്മാദ്ധി സർവ്വഃ പരിപാകകാലേ
പചന്തി ശോഫാസ്ത്രിഭിരേവ ദോഷൈഃ

നീര വാതത്തോടുകൂടാതെ കടച്ചിലുണ്ടാകയില്ല. പിത്തത്തോടുകൂടാതെ പഴുക്കയില്ല. കഫത്തോടുകൂടാതെ പഴുപ്പുള്ളതായിരിക്കയില്ല. അതു ഹേതുവായിട്ടു എല്ലാ ശോഫങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധത്തോടുകൂടിയാകുന്നു പഴുക്കുന്നതു്.

൧൬. കക്ഷം സമാസാദ്യ യഥൈവ വഹ്നി
ർവ്വായ്വീരിതസ്സന്ദഹതി പ്രസഹ്യ
തഥൈവ പൂയോപ്യവിനിസ്സൃതോ ഹി
മാംസം സിരാസ്സ്നായു ച ഖാദതീഹ

അഗ്നി തൃണസമൂഹത്തെ പ്രാപിച്ചിട്ടു കാറ്റാൽ ഏതുപ്രകാരം അതിനെ ചുടുന്നുവോ അപ്രകാരം പുറത്തുപോകാതെ വ്രണത്തിൽ തന്നെ ഇരിക്കുന്ന ചലം മാംസത്തെയും ഞരമ്പുകളെയും നാഡികളെയും തിന്നുന്നു.

൧൭. യശ്ഛിനത്ത്യാമമജ്ഞാനാദ്യശ്ച പക്വമുപേക്ഷതേ
ശ്വപചാവിവ മന്തവ്യൌ താവനിശ്ചിതകാരിണൌ.

൧൮. ആമം വിപച്യമാനം ച സമ്യക്പക്വം ച യോ ഭിഷക്
ജാനീയാത്സ ഭവേദ്വൈദ്യശ്ശേഷാസ്തസ്കരവൃത്തയഃ

യാതൊരു വൈദ്യൻ അജ്ഞാനം ഹേതുവായിട്ടു പഴുക്കാത്തതായ നീരിനെ കീറുന്നുവോ യാതൊരുവൻ പഴുത്തതായ നീരിനെ കീറാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവോ അവർ ചണ്ഡാലന്മാരെപ്പോലെ നിശ്ചയമില്ലാതെ പ്രവർത്തിക്കുന്നവരാകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. യാതൊരുവൻ പഴുക്കാത്തതായ നീരിനെയും പഴുക്കുന്നതായ നീരിനെയും പഴുത്തതായ നീരിനെയും തിരിച്ചറിയുന്നുവോ അവനാകുന്നു വൈദ്യൻ. ശേഷമുള്ളവർ കള്ളന്മാരാകുന്നു.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വ്രണശോഥനിദാനം
സമാപ്തം.

ശാരീരവ്രണനിദാനം

൧. ദ്വിധാ വ്രണസ്സ വിജ്ഞേയഃ ശാരീരാഗന്തുഭേദതഃ
ദോഷൈരാദ്യസ്തയോരന്യഃ ശസ്ത്രാദിക്ഷതസംഭവഃ

വ്രണം, ശാരീരമെന്നും ആഗന്തുകമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ ശാരീരവ്രണം വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതും, ആഗന്തുകവ്രണം ആയുധം മുതലായവകൊണ്ടു മുറിപ്പാടുകനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതുമാകുന്നു.

(൧൭൦) ശാരീരവ്രണനിദാനം

വാതവ്രണലക്ഷണം.

൧. സ്തബ്ധഃ കഠിനസംസ്പർശോ മന്ദസ്രാവോ മഹാരുജഃ
തുദ്യതേ സ്ഫുരതി ശ്യാവോ വ്രണോ മാരുതസംഭവഃ

വാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം സ്തംഭിച്ചിട്ടും തൊട്ടാൽ കഠിനമായിട്ടും അല്പമായ ചലത്തിന്റെ ഗതിയോടും വലിയ വേദനയോടും കുത്തിനോവോടും പതപതപ്പോടുംകൂടിയും കറുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

പിത്തവ്രണലക്ഷണം.

൨. തൃഷ്ണാമോഹജ്വരക്ലേദദാഹദുഷ്ട്യവദാരണൈഃ
വ്രണംപിത്തകൃതംവിദ്യാൽ ഗന്ധൈഃസ്രാവൈശ്ചപൂതികൈഃ

പിത്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണത്തിനു തണ്ണീർദ്ദാഹവും മോഹവും പനിയും നനവും നീറ്റവും ദുഷിക്കയും പൊട്ടുകയും ചലം ഒലിക്കയും ദുർഗ്ഗന്ധവുമുണ്ടാകും.

കഫവ്രണലക്ഷണം

൩. ബഹുപിച്ഛോഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധഃ സ്തിമിതോമന്ദവേദനഃ
പാണ്ഡുവർണ്ണോല്പസംക്ലേദ ശ്ചിരപാകീകഫവ്രണഃ

കഫം നിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണം വളരെ പഴുപ്പോടും ഗുരുത്വത്തോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടും കൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടും വെളുത്ത നിറത്തോടും അല്പമായ നനവോടും കൂടിയുമിരിക്കും. വളരെക്കാലം പഴുക്കയും ചെയ്യും.

രക്തവ്രണത്തിന്റെയും ദ്വന്ദ്വവ്രണത്തിന്റെയും സന്നിപാതവ്രണത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൪. രക്തോരക്തസ്രുതിർലിംഗൈർ ദ്വിത്രിജസ്സ്യാത്തദന്വയൈഃ

രക്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം ചുവന്നിട്ടും രക്തസ്രാവത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രക്തത്തോടുകൂടി ഒരോ ദോഷം കോപിക്കയാലുണ്ടാകുന്ന വ്രണം ദ്വന്ദ്വവ്രണം. രക്തത്തോടുകൂടി ഇരണ്ടു ദോഷങ്ങളോ മൂന്നു ദോഷങ്ങളോ കോപിക്കയാലുണ്ടാകുന്നതായ വ്രണം സന്നിപാതവ്രണം.

സുഖവ്രണലക്ഷണം.

ത്വങ്മാംസജസ്സുഖേദേശേ തരുണസ്യാനുപദ്രവം
൫. ധീമതോഭിനവഃകാലേ സുഖസാദ്ധ്യസ്സുഖവ്രണഃ

ത്വക്കിനെയും മാംസത്തെയും ആശ്രയിച്ചും മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ ഒഴിച്ചും യൌവനവും ഹിതാഹിതജ്ഞാനവും ഉള്ളവന്നു ദാഹം തണ്ണീർദ്ദാഹം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെയും ഹേമന്തത്തിലോ ശിശിരത്തിലോ ഉണ്ടാകുന്നതായ വ്രണം സുഖവ്രണമാകുന്നു അതു സുഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു;

ഗുണൈരന്യതമൈർഹീന സ്തതഃകൃച്ഛ്രോവ്രണസ്സ്മൃതഃ
൬. സർവ്വൈർവ്വിഹീനോവിജ്ഞേയ സ്ത്വസാദ്ധ്യോഭൂര്യുപദ്രവഃ

മേല്പറയപ്പെട്ട ഗുണങ്ങളിൽ വല്ല ഒന്നും ഇല്ലാത്തതായ വ്രണം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു എല്ലാ ഗുണങ്ങളെയും വേർപെട്ടിരിക്കുന്നതായ വ്രണം അസാദ്ധ്യവും വലുതായിരിക്കുന്ന ഉപദ്രവത്തോടുകൂടിയതുമാകുന്നു.

ദുഷ്ടവ്രണലക്ഷണം.

പൂതിപൂയാതിദുഷ്ടാസൃക് സ്രാവ്യുത്സംഗീചിരസ്ഥിതിഃ
൭. ദുഷ്ടവ്രണോതിഗന്ധാദി ശ്ശുദ്ധലിംഗവിപര്യയഃ

ദുഷ്ടവ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം ദുർഗ്ഗന്ധമുള്ള ചലത്തോടുകൂടി ഏറ്റവും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തം എല്ലായ്പോഴും ഒലിക്കുക പൊട്ടിക്കിടക്കുക വളരെക്കാലം നില്ക്കുക അതിയായഗന്ധവും വേദനയുമുള്ളതായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു. ഇതു ശുദ്ധവ്രണത്തിന്റെ വിപരീതമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു

ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം.

ജിഹ്വാതലാഭോതിമൃദുഃ ശ്ലക്ഷ്ണസ്സ്നിഗ്ദ്ധോല്പവേദനഃ
൯. സുവ്യവസ്ഥോ നിരാസ്രാവഃ ശുദ്ധോ വ്രണ ഇതി സ്മൃതഃ

നാക്കിന്റെ മേൽഭാഗംപോലെയും ഏറ്റവും മൃദുവായും ശ്ലക്ഷ്ണമായും മിനുമിനുത്തിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വക്ക പൊങ്ങാതെയും ചലവും രക്തവും അധികമായി ഒഴുകാതെയും ഇരിക്കുന്ന വ്രണത്തിന്നു ശുദ്ധവ്രണമെന്നു പേർ. "നിരാസ്രാവഃ" എന്ന ശബ്ദം ചലവും രക്തവും ഒട്ടും സ്രവിക്കയില്ല എന്ന അർത്ഥത്തിലല്ല ഇവിടെ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു. ലേശംകൂടി സ്രാവമില്ലെന്നുള്ള അർത്ഥത്തിലാകുന്നു. ഇതിലേക്കു ഉദാഹരണമായി ചരകത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ കാണിക്കാം. "നാതിരക്തോ നാതിപാണ്ഡുർന്നാതിസ്രാവേണ ചാതിരുക് ന ചോത്സംഗീ ന ചോത്സന്നഃ ശുദ്ധോ ലക്ഷണതോ വ്രണഃ"

ഉണങ്ങുന്നതായ വ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

കപോതവർണ്ണപ്രതിമാ യസ്യാന്താഃ ക്ലേദവർജ്ജിതാഃ
൧൦. സ്ഥിരാശ്ച പിടകാവന്തോ രോഹതീതി തമാദിശേൽ.

ഉണങ്ങുന്ന വ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം. അതിന്റെ വക്കു മഞ്ഞവും മാടപ്രാവിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, ചലവും പഴുപ്പും ഇല്ലാതെ ഉറച്ചിരിക്കുക മാംസങ്ങൾ ചിതൽപ്പുറ്റുപോലെ പൊങ്ങിവരിക ഇവയാകുന്നു.

രൂഢവ്രണലക്ഷണം.

രൂഢവർത്മാനമഗ്രന്ഥിമശൂനമരുജം വ്രണം
൧൧. ത്വക്സവർണ്ണം സമതലം സമ്യഗ്രൂഢം വിനിർദ്ദിശേൽ.

മുളച്ചിരിക്കുന്ന വക്കുകളോടുകൂടിയും മുഴയോടും നീരോടും വേദനയോടും കൂടാതെയും തൊലിയുടെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും ജിഹ്വാതലത്തോടൊ കരതലത്തോടൊ സമമായും ഇരിക്കുന്ന വ്രണം രൂഢവ്രണമാകുന്നു.

വ്യാധിവിശേഷംകൊണ്ടു വ്രണത്തിന്നു

കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതയുണ്ടെന്നു പറയുന്നു.

കുഷ്ഠിനാം വിഷജുഷ്ടാനാം ശോഷിണാം മധുമേഹിനാം
൧൨. വ്രണാഃ കൃച്ഛ്രേണ സിദ്ധ്യന്തി യേഷാം ചാപി വ്രണേ വ്രണാഃ

കുഷ്ഠരോഗമുള്ളവർക്കും വിഷപീഡിതന്മാർക്കും ക്ഷയമുള്ളവർക്കും മധുമേഹികൾക്കും ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. വ്രണം ഉണങ്ങിയ ശേഷം പിന്നെയും ആ സ്ഥാനത്തുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വസാം മേദോഥ മജ്ജാനം മസ്തുലുംഗം ച യസ്സ്രവേൽ
൧൩. ആഗന്തുജോ വ്രണസ്സിദ്ധ്യേന്ന സിദ്ധ്യേദ്ദോഷസംഭവഃ
മദ്യാഗുർവ്വാജ്യസുമനഃ പത്മചന്ദനചമ്പകൈഃ
൧൪. സഗന്ധാ ദിവ്യഗന്ധാശ്ച മുമൂർഷൂണാം വ്രണാഃ സ്മൃതാഃ
യേ ച മർമ്മസ്വസംഭൂതാ ഭവന്ത്യത്യർത്ഥവേദനാഃ
൧൫. ദഹ്യന്തേ ചാന്തരത്യർത്ഥം ബഹിശ്ശീതാശ്ച യേ വ്രണാഃ
ദഹ്യന്തേ ബഹിരത്യർത്ഥം ഭവന്ത്യന്തശ്ച ശീതളാഃ
൧൬. പ്രാണമാംസക്ഷയശ്വാസകാസാരോചകപീഡിതാഃ
പ്രവൃദ്ധപൂയരുധിരാ വ്രണാ യേഷാം ച മർമ്മസു
൧൭. ക്രിയാഭിസ്സമ്യഗാരബ്ധാ ന സിദ്ധ്യന്തി ച യേ വ്രണാഃ
വർജ്ജയേത്താദൃശാൻ വൈദ്യസ്സംരക്ഷന്നാത്മനോ യശഃ

(൪൨) സദ്യോവ്രണനിദാനം

വസയോ മേദസ്സോ മജ്ജയോ തലച്ചോറോ യാതൊരു വ്രണത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നുവോ ആ വ്രണം ഭാഗ്യവാന്മാരായാൽ സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ദോഷസംഭവമായാൽ സാദ്ധ്യമല്ല. മദ്യം അകിൽ നെയ്യ് പൂവ് താമര ചന്ദനം ചമ്പകം ഇവയുടെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധവും ദിവ്യഗന്ധവു വ്രണങ്ങൾക്കുണ്ടാകുന്നതു മരണലക്ഷണമാകുന്നു. മർമ്മങ്ങളിൽ ഏററവും വേദനയോടുകൂടിയുണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങളും ഉള്ളിൽ ഉഷ്ണവും പുറത്തു ശൈത്യവും ഉള്ള വ്രണങ്ങളും പുറത്തുഷ്ണവും ഉള്ളിൽ ശൈത്യവും ഉള്ള വ്രണങ്ങളും വ്രണമുണ്ടായവർക്കു ക്ഷയം ശ്വാസം കാസം അരുചി ഇവകളെക്കൊണ്ടു പീഡിതന്മാരാകുന്ന വ്രണങ്ങളും അധികമായ പഴുപ്പോടും രക്തത്തോടും കൂടി മർമ്മപ്രദേശങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളും വഴിപോലെ ചികിത്സചെയ്തിട്ടും ശമിക്കാതെയിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളും യശസ്സിനെ സംരക്ഷിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു.

ഇതി കേരളഭാഷാകൃതായാം സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ശോഫവ്രണനിദാനം

സമാപ്തം.

സദ്യോവ്രണനിദാനം.

൧. നാനാധാരമുഖൈശ്ശസ്ത്രൈർന്നാനാസ്ഥാനനിപാതിതൈഃ
ഭവന്തി നാനാകൃതയോ വ്രണാസ്താംസ്താന്നിബോധ മേ:

൨. ഛിന്നം ഭിന്നം തഥാ വിദ്ധം ക്ഷതം പിച്ചിതമേവ ച
ഘൃഷ്ടമാഹുസ്തഥാ ഷഷ്ഠം തേഷാം വക്ഷ്യാമി ലക്ഷണം.

പലരൂപങ്ങളോടും മുനകളോടുംകൂടിയ ആയുധങ്ങൾ ദേഹത്തിൽ പല സ്ഥാനങ്ങളിലും ഏല്ക്കുമ്പോൾ പലപ്രകാരത്തിലുള്ള മുറിവുകൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയെ കേട്ടാലും. അവ ഛിന്നം (മുറിക) ഭിന്നം (പിളർന്നുപോക) വിദ്ധം (തുളഞ്ഞുപോക) ക്ഷതം (ചതയിച്ചുപോക) പിച്ചിതം (ചതഞ്ഞുപോക) ഘൃഷ്ടം (ഉരഞ്ഞുപോക) ഇങ്ങനെ ആറുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു.

ഛിന്നലക്ഷണം.

൩. തിര്യക്ഛിന്ന ഋജുർവ്വാപി യോ വ്രണഃ സ്യാദതായതഃ
ഗാത്രസ്യ പാതനസ്തദ്ധി ഛിന്നമിത്യുപദിശ്യതേ.

വിലങ്ങത്തിലോ വളവില്ലാതെയോ നീളത്തിലോ വലിയവനായ ദേഹത്തിന്റെ ഭാഗത്തെ മുറിയുന്നതിനു ഛിന്നമെന്നു പേർ.

ഭിന്നലക്ഷണം.

൪. ശക്തികുന്തേഷുഖഡ്ഗാഗ്ര വിഷാണാദ്യൈരാശയോ ഹതഃ
യത്കിഞ്ചിത്സ്രവേത്തദ്ധി ഭിന്നലക്ഷണമുച്യതേ.

വേൽ, കുന്തം, ബാണം, വാൾ, കൊമ്പു ഇവയുടെ മുനകൾ ഏററിട്ടു പാത്രം കൊണ്ടോ ഏററിട്ടോ വസ്തികളായവ മുറിഞ്ഞു കല്ലുമായി രക്തം ഒലിക്കുന്നതായാൽ അതിന്നു ഭിന്നമെന്നു പേർ.

ആശയഭേദം.

൫. സ്ഥാനാന്യാമാഗ്നിപക്വാനാം മൂത്രസ്യ രുധിരസ്യ ച
ഹൃദുണ്ഡുകഃ ഫുഫ്ഫുസശ്ച കോഷ്ഠ ഇത്യഭിധീയതേ.

ആമാശയവും പക്വാശയവും അഗ്ന്യാശയവും വസ്തിയും രക്തവും പ്ലീഹാവും ഹൃദയവും മലാശയവും ഹൃദയത്തിന്റെ വലഭാഗവും കോഷ്ഠമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

സദ്യോവ്രണനിദാനം (൨മൻ)

കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം.

൬. തസ്മിൻഭിന്നേ രക്തപൂർണ്ണേ ജ്വരോ ദാഹശ്ച ജായതേ
മൂത്രമാർഗ്ഗഗുദാസ്യേഭ്യോ രക്തം ഘ്രാണാച്ച ഗച്ഛതി

൭. മൂർച്ഛാശ്വാസതൃഷാധ്മാനമഭക്തച്ഛന്ദ ഏവ ച
വിൺമൂത്രവാതസംഗശ്ച സ്വേദാസ്രാവോക്ഷിരക്തതാ

൮. ലോഹഗന്ധിത്വമാസ്യസ്യ ഗാത്രദൌർഗ്ഗന്ധ്യമേവ ച
ഹൃച്ഛൂലം പാർശ്വയോശ്ചാപി വിശേഷഞ്ചാത്ര മേ ശൃണു.

൯. ആമാശയസ്ഥേ രുധിരേ രുധിരച്ഛർദ്ദനം ഭവേൽ
ആധ്മാനമതിമാത്രഞ്ച ശൂലശ്ച ഭൃശദാരുണഃ.

൧൦. പക്വാശയഗതേ ചാപി രുജാ ഗൌരവമേവ ച
അധഃകായേ വിശേഷേണ ശീതതാ ചാത്ര ദേഹിനഃ.

കോഷ്ഠം മുറികയും രക്തംകൊണ്ടു നിറകയും ചെയ്താൽ ജ്വരവും ദാഹവും ഉണ്ടാകും. ലിംഗം ഗുദം വായ് ഇവയിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും രക്തവും പുറപ്പെടും. അവിടെ മേലെഴുത്ത്, എങ്ങിനെന്നാൽ വസ്തി മുതലായവ മുറിഞ്ഞാൽ ലിംഗത്തിൽകൂടിയും ഗുദത്തിൽകൂടിയും രക്തം പുറപ്പെടും. ആമാശയം മുതലായവകൾ മുറിവുപെട്ടിട്ടാൽ വായിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും രക്തം പുറപ്പെടും. മോഹാലസ്യവും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും മേൽവയർ വീർപ്പും അന്നത്തിന്ന വെറുപ്പും മലമൂത്രങ്ങൾക്കും വായുവിന്നും തടവും അധികമായ വിയർപ്പും കണ്ണിന്ന ചുവപ്പും വായിക്ക ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധവും ദേഹത്തിന്ന ദുർഗ്ഗന്ധവും ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഇതിലുള്ള വിശേഷങ്ങളെ കേട്ടാലും. രക്തം ആമാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ രക്തം ഛർദ്ദിക്കയും അധികമായിട്ട മേൽവയർ വീർക്കയും ചെയ്യും. അതിവേദനയും ഉണ്ടാകും. രക്തം പക്വാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ വേദനയും വയറിന്ന കനവും വിശേഷിച്ചും അധഃപ്രദേശത്തിന്ന തണുപ്പും ഉണ്ടാകും.

വിദ്ധലക്ഷണം.

൧൧. സൂക്ഷ്മാസ്യശല്യാഭിഹതം യദംഗം ത്വാശയം വിനാ
ഉത്തുണ്ഡിതം നിർഗ്ഗതം വാ തദ്വിദ്ധമിതി നിർദ്ദിശേൽ.

ആമാശയം മുതലായവകളൊഴികെ യാതൊരംഗം സൂക്ഷ്മമായിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയ ശല്യംകൊണ്ടു മുറികയും ആ ശല്യത്തോടുകൂടിയതു പുറത്തേക്കു ഉന്തികയും ചെയ്താൽ അതിന്ന വിദ്ധമെന്നപേർ.

ക്ഷതലക്ഷണം.

൧൨. നാതിച്ഛിന്നം നാതിഭിന്നമുഭയോർല്ലക്ഷണാന്വിതം
വിഷമം വ്രണമംഗേ യത്തൽ ക്ഷതം ത്വഭിധീയതേ.

അധികം മുറിയാതെയും അധികം പിളരാതെയും രണ്ടിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയും (അല്പമായി മുറിഞ്ഞും അല്പമായി പിളർന്നും) അംഗത്തെ ... ഉണ്ടാകുന്നവ ക്ഷതമെന്നാണ.

പിച്ചിതലക്ഷണം.

൧൩. പ്രഹാരപീഡനാഭ്യാം തു യദംഗം പൃഥുതാം ഗതം
സാസ്ഥി തൽ പിച്ചിതം വിദ്യാൽ മജ്ജരക്തപരിപ്ലുതം.

ഇരുമ്പുലക്ക മുതലായവകൊണ്ടുള്ള അടിയോ കതക മുതലായവകൊണ്ടുള്ള പീഡനമോ സംഭവിക്കയാൽ എല്ലോടുകൂടി പരന്നിട്ടും ചതഞ്ഞിട്ടും മജ്ജയുടെയും രക്തത്തിന്റെയും നനവുള്ളതായ മുറിവിന്ന പിച്ചിതമെന്ന പേര്-

ഘൃഷ്ടലക്ഷണം.

൧൪. ഘർഷണാദഭിഘാതാദ്വാ യദംഗം വിഗതത്വചം

(൧൩൦) സദ്യോവ്രണനിദാനം

ഉത്സന്നാസ്രാവാനാചിതം ച വ്രണം ശല്യമിത്യഭിധീയതെ.

മുഖത്തിലും ചുറ്റിലും തെളിയാത അല്പമായ രക്തം കൂടെക്കൂടിപ്പുറപ്പെടുന്ന ഈ വ്രണം കൊണ്ടു

സശല്യലക്ഷണം.

൧൩. ശ്യാവം സശോഫം പിടകാചിതം ച
മുഹുർമ്മുഹുശ്ശോണിതവാഹിനം ച
മൃദൂൽഗതം ബുൽബുദതുല്യമാംസം
വ്രണം സശല്യം സരുജം വദന്തി.

കറുത്തനിറമായിട്ടും നീരോടും പിടകകളോടും കൂടിയും രക്തസ്രാവത്തോടും ഉള്ളതായി നീർക്കുമിളപോലെ പൊങ്ങി മാംസത്തോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന വ്രണം ശല്യത്തോടുകൂടിയ വ്രണമാകുന്നു എന്നുപറയുന്നു.

കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം.

൧൪. തച്ചോതിത്ര്യസിതാദീനി ഭിത്വാ വാ പരിഗൃഹ്യ വാ
കോഷ്ഠപ്രതിഷ്ഠിതം ശല്യം കുര്യാദുക്താനുപദ്രവാൻ.

എഴുതലകളെയും കുടൽ ഞരമ്പു മാംസം സന്ധി അസ്ഥി മുതലായവയെ പിളർന്നിട്ടും പരിഗ്രഹിച്ചിട്ടും കോഷ്ഠത്തിൽ ചേർന്നിരിക്കുന്നതായ ശല്യം വയറ്റിൽ പൊട്ടപൊട്ടല് വയർവീർപ്പ് ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. മൂത്രം മലം അന്നം ഇവയെ ആ വ്രണദ്വാരത്തിൽകൂടി പുറപ്പെടുവിക്കയും ചെയ്യും.

അസാധ്യകോഷ്ഠഭേദം.

൧൫. തത്രാന്തർല്ലോഹിതം പാണ്ഡു ശീതപാദകരാനനം
ശീതോച്ഛ്വാസം രക്തനേത്രമാനദ്ധം ച വിവർജ്ജയേൽ.

അകത്തു രക്തം നിറഞ്ഞിരിക്കുക കാലും കയ്യും മുഖവും വെളുത്തും തണുത്തുമിരിക്കുക ശ്വാസം തണുത്തിരിക്കുക കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കുക വയർവീർക്കുക ഇത്ര ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം.

മർമ്മക്ഷതലക്ഷണം

൧൬. ഭ്രമപ്രലാപഃ പതനം പ്രമോഹോ
വിചേഷ്ടനം ഗ്ലാനിരഥോഷ്ണതാ ച
സ്രസ്താംഗതാ മൂർച്ഛനമൂർദ്ധ്വവാത
സ്തീവ്രാ രുജോ വാതകൃതാശ്ച താസ്താഃ

൧൭. മാംസോദകാഭം രുധിരം ച ഗച്ഛേൽ
സർവേന്ദ്രിയാർത്ഥോപരമസ്തഥൈവ
ദശാർദ്ധസംഖ്യേഷു ഹി വിക്ഷതേഷു
സാമാന്യതോ മർമ്മസു ലിംഗമുക്തം.

മാംസമർമ്മം സിരാമർമ്മം സ്നായുമർമ്മം അസ്ഥിമർമ്മം സന്ധിമർമ്മം ഇത അഞ്ചു മർമ്മങ്ങളിലും മുറിവേറ്റാൽ തലതിരിച്ചിലും പിച്ചുപറകയും വീഴുകയും മോഹാലസ്യവും കൈകാൽ മുതലായവയെ തറയിലിട്ടു തല്ലുകയും തളർച്ചയും ഉഷ്ണവും അവയവങ്ങൾ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകിവീഴുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും ഊർദ്ധ്വശ്വാസവും വാതത്താൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടവയായി കഠിനങ്ങളായിരിക്കുന്ന പലവേദനകളും ഉണ്ടാകും. രക്തം മാംസം കഴുകിയ വെള്ളം പോലെയിരിക്കും. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതതു വിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയില്ലാതെയുമിരിക്കും.

മർമ്മവിശേഷവിദ്ധലക്ഷണം

൧൮. സുരേന്ദ്രഗോപപ്രതിമം പ്രഭൂതം
രക്തം സ്രവേത്തൽക്ഷതജശ്ച വായുഃ

സദ്യോവ്രണനിദാനം (തുടർച്ച)

കരോതിരോഗാൻവിവിധാൻയഥോക്താൻ
സിരാസുവിദ്ധാസുതഥാക്ഷതാസു.

മർമ്മങ്ങളോടു കൂടാത്തവയായ ഞരമ്പുകൾക്കു ബാണം മുതലായവകൊണ്ടു കുത്തുകയോ വാൾ മുതലായവകൊണ്ടു മുറിവോ ഉണ്ടായാൽ അതിൽനിന്നു ഇന്ദ്രഗോപത്തോടു തുല്യമായ രക്തം അധികമായൊഴുകും. അതുകാരണമായി വായു കോപിച്ചു, കണ്ണുകാണായ്ക, ആക്ഷേപകം മുതലായി വാതവ്യാധികളായിരിക്കുന്ന രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും.

സ്നായുവിദ്ധലക്ഷണം.

വ.൩.	കൌബ്ജ്യംശരീരാവയവാവസാദഃ
ക്രിയാസ്വശക്തിസ്തുമുലാരുജശ്ച
ചിരാദ്വ്രണോരോഹതിയസ്യചാപി
തംസ്നായുവിദ്ധംപുരുഷംവ്യവസ്യേത്.

കൂനുണ്ടാക, ശരീരവും അവയവങ്ങളും തളരുക, കർമ്മങ്ങൾക്കു ശക്തിയില്ലാതിരിക്ക, അതിയായ വേദനയുണ്ടാക, വളരെക്കാലംകൊണ്ടല്ലാതെ വ്രണം നികന്നുവരിക ഇങ്ങിനെ ലക്ഷണങ്ങൾ യാതൊരുവനെ കാണുന്നുവോ അവനെ സ്നായുവിദ്ധൻ എന്നുപറയുന്നു. സ്നായുവിദ്ധൻ സ്നായുക്കൾക്കു മുറിവുള്ളവനാകുന്നു.

സന്ധിക്ഷതലക്ഷണം.

വ.൪.	ശോഫാഭിവൃദ്ധിസ്തുമുലാരുജശ്ച
ബലക്ഷയഃപർവ്വസുഭേദശോഫൌ
ക്ഷതേനസന്ധാവചലേചലേവാ
സ്യാത്സന്ധികർമ്മോപരമശ്ചലിംഗം.

സന്ധികൾ അചലങ്ങളെന്നും, ചലങ്ങളെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു എന്നു സുശ്രുതാചാര്യർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അചലങ്ങൾ ചേഷ്ടയില്ലാത്തവയും ചലങ്ങൾ ചേഷ്ടയുള്ളവയുമാകുന്നു. "ശാഖാസുഹന്വോഃകട്യാംച ചേഷ്ടാവന്തസ്തുസന്ധയഃ ശേഷാസ്തുസന്ധയസ്സർവ്വേ വിജ്ഞേയാഹിസ്ഥിരാബുധൈഃ" ശാഖകളിലും ഹനുക്കളിലും കടിപ്രദേശത്തിലും ഉള്ള സന്ധികൾ ചേഷ്ടയുള്ളവയും ശേഷിച്ച എല്ലാ സന്ധികളും സ്ഥിരങ്ങളും (ചേഷ്ടയോടുകൂടാത്തവ) ആകുന്നു. ഇപ്രകാരം അചലങ്ങളായും ചലങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന എല്ലാ സന്ധികളിലും മുറിപറ്റിയാൽ ശരീരത്തിനു അധികമായ നീരും കലശലായ വേദനയും ശക്തിക്ഷയവും എല്ലുകളിലും നീരും സന്ധികർമ്മങ്ങൾക്കു മുടക്കവും ഉണ്ടാകുന്നു.

അസ്ഥിവിദ്ധലക്ഷണം.

വ.൫.	ഘോരാരുജോയസ്യനിശാദിനേഷു
സർവ്വാസ്വവസ്ഥാസുചനൈതിശാന്തിം
ഭിഷഗ്വിപശ്ചിദ്വിദിതാർത്ഥസൂത്ര
സ്തമസ്ഥിവിദ്ധംപുരുഷംവ്യവസ്യേത്.

രാവും പകലും അതിയായ വേദനയുണ്ടാക, അതിനു ഒന്നുകൊണ്ടും ഒരവസ്ഥയിലും ശാന്തിയില്ലാതിരിക്ക ഈ ലക്ഷണമുള്ള പുരുഷൻ അസ്ഥിവിദ്ധനാകുന്നു എന്നു ശാസ്ത്രാർത്ഥങ്ങളെയും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ പറയുന്നു. അസ്ഥിവിദ്ധൻ = അസ്ഥിവേധമുള്ളവൻ.

സിരാദിമർമ്മവിദ്ധലക്ഷണം.

വ.൬.	യഥാസ്വമേതാനിവിഭാവയേച്ച
ലിംഗാനിമർമ്മസ്വഭിതാഡിതേഷു.

മർമ്മങ്ങളോടുകൂടാത്തവയായ ഞരമ്പു മുതലായവകൾക്കു വേധം ഭവിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം പറഞ്ഞു. ഇനി ഞരമ്പു മുതലായവയിലുള്ള മർമ്മങ്ങൾക്കു വേധം ഭവിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണത്തെ ആകുന്നു പറയുന്നതു. മർമ്മങ്ങൾ മുറിഞ്ഞാൽ മേല്പറഞ്ഞ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങൾക്കു പു

[illegible] അവയെ പ്രത്യേകം അറിഞ്ഞു കൊള്ളണം.

[illegible]ലക്ഷണം.

[illegible]ത്തി

[illegible]ൽ.

[illegible] വള്ളുരക്കത്തോടുകൂടിയ [illegible] അറിയില്ല.

വ്രണോപദ്രവം.

൨൫. വിസർപ്പഃ പക്ഷഘാതശ്ച സിരാസ്തംഭോപതാനകഃ
മോഹോന്മാദവ്രണരുജോ ജ്വരസ്തൃഷ്ണാ ഹനുഗ്രഹഃ
കാസച്ഛർദ്ദിരതീസാരോ ഹിക്കാ ശ്വാസസ്സവേപഥുഃ
ഷോഡശോപദ്രവാഃ പ്രോക്താ വ്രണാനാം വ്രണചിന്തകൈഃ

വിസർപ്പം, പക്ഷവധം, സിരാസ്തംഭം, അപതാനകം, മോഹം, ഉന്മാദം, വ്രണവേദന, ജ്വരം, തൃഷ്ണ, ഹനുഗ്രഹം, കാസം, ഛർദ്ദി, അതിസാരം, ഹിക്ക, ശ്വാസം, വിറയൽ ഇവ പതിനാറും വ്രണങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു എന്നു വ്രണചിന്തകന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇതി കേരളഭാഷാവ്യാഖ്യാനേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ സദ്യോവ്രണ
നിദാനം സമാപ്തം.

ഭഗ്നനിദാനം.

---

൧. ഭഗ്നം സമാസാദ്ദ്വിവിധം ഹുതാശ
കാണ്ഡേ ച സന്ധാവപി തത്ര സന്ധൗ
ഉൽപിഷ്ടവിശ്ലിഷ്ടവിവർത്തിതഞ്ച
തിര്യഗ്ഗതം ക്ഷിപ്തമധശ്ച ഷോഢാ.

ഭഗ്നം സന്ധിഭഗ്നമെന്നും കാണ്ഡഭഗ്നമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ സന്ധിഭഗ്നത്തെ പറയുന്നു. ഇവിടെ ഹുതാശ എന്ന ശബ്ദം അഗ്നിവേശനെ സംബോധനചെയ്യുന്നു. അല്ലയോ! അഗ്നിവേശ! ഭഗ്നം കാണ്ഡഭഗ്നമെന്നും സന്ധിഭഗ്നമെന്നും സംക്ഷേപമായി രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ സന്ധിഭഗ്നം, ഉൽപിഷ്ടം വിശ്ലിഷ്ടം വിവർത്തിതം തിര്യഗ്ഗതം ഉൽക്ഷിപ്തം അധഃക്ഷിപ്തം എന്നിങ്ങനെ ആറുപ്രകാരമുണ്ട്.

സന്ധിഭഗ്നസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. പ്രസാരണാകുഞ്ചനവർത്തനോഗ്രാ
രുക്സ്പർശവിദ്വേഷണമേതദുക്തം
സാമാന്യതസ്സന്ധിഗതസ്യ ലിംഗം

എല്ലുകളുടെ സന്ധാനമാകുന്നു സന്ധി. സന്ധിഭഗ്നത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം മടക്കുകയോ അതിൽ ഭഗ്നം സംഭവിച്ചാൽ നിവൃത്തുകയോ അടക്കിയിരിക്കുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ അധികമായി വേദനയുണ്ടാക. തൊട്ടുനോക്കാൻ സാധിക്കായ്ക വേദനയുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

ഭഗ്നനിദാനം (ശേഷം)

ഉൽപിഷ്ടാദിലക്ഷണം.

ഉൽപിഷ്ടസന്ധേഃ ശ്വയഥുഃ സമന്താൽ

൫. വിശേഷതോ രാത്രിഭവാ രുജാ ച

വിശ്ലിഷ്ടജേ തൌ ച രുജാ ച നിത്യം

വിവർത്തിതേ പാർശ്വരുജശ്ച തീവ്രാഃ

തിര്യഗ്ഗതേ തീവ്രരുജാദയോന്യേ.

൬. ക്ഷിപ്തേ തു ശൂലം വിഷമത്വമസ്ഥ്നോഃ

ക്ഷിപ്തേ ത്വധോ ശൂലവിഘട്ടനേ ച

ഉൽപിഷ്ടസന്ധിക്കു ചുറ്റും നീരും വിശേഷിച്ചും രാത്രിയിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും; രണ്ടസ്ഥികളുടെ സന്ധികൾ തമ്മിൽ ഉരച്ചു ചതഞ്ഞിരിക്കുന്നതിന്നു ഉൽപിഷ്ടമെന്നു പേരാകുന്നു. വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിക്കു ചുറ്റും നീരും രാത്രിയിലും പകലും വേദനയുമുണ്ടാകും. എപ്പോഴും അധികമായ വേദനയുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു ഉൽപിഷ്ടസന്ധിയെക്കാൾ വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിക്കുള്ള വിശേഷം. വിശ്ലിഷ്ടസന്ധി ശിഥിലമായിരിക്കുന്നു. രണ്ടസ്ഥികളുടെ തിരിഞ്ഞിരിക്കുന്നതു വിവർത്തിതം. അതിന്നു പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. തിര്യഗ്ഗതസന്ധിക്കും കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. ഇവിടെ ഒരു സന്ധ്യസ്ഥി സന്ധിസ്ഥാനത്തെ വിട്ടു വിലങ്ങത്തിൽ നിൽക്കും. ഊർദ്ധ്വക്ഷിപ്തത്തിന്നു അധികമായ വേദനയും അസ്ഥികൾക്കു വിഷമത്വവും ഉണ്ടാകും; ഇവിടെ ഒരസ്ഥിയുടെ ക്രിയ കൊണ്ടോ രണ്ടസ്ഥികളുടെ ക്രിയകൊണ്ടോ അസ്ഥികൾക്കു പരസ്പരമായി ക്രമഭേദമോ ഉയർച്ചയോ സംഭവിക്കും; അധഃക്ഷിപ്തത്തിന്നു വേദനയും സന്ധിയുടെ വിഘടനവും ഭവിക്കും; ഇവിടെ അസ്ഥികൾ താഴോട്ടു ചാടും.

കാണ്ഡഭഗ്നം.

കാണ്ഡേ ത്വതഃ കർക്കടകാശ്വകർണ്ണ

വിചൂർണ്ണിതം പിച്ചിതമസ്ഥിഛല്ലി

൭. കാണ്ഡേഷു ഭഗ്നം ഹ്യതിപാതിതഞ്ച

മജ്ജാനുഗഞ്ച സ്ഫുടിതഞ്ച വക്രം

ഛിന്നം ദ്വിധാ ദ്വാദശധാപി കാണ്ഡേ

സ്രസ്താംഗതാ ശോഫരുജാതിവൃദ്ധിഃ

൮. സംപീഡ്യമാനേ ഭവതീഹ ശബ്ദഃ

സ്പർശാസഹത്വം സ്പന്ദനതോദശൂലാഃ

സർവാസ്വവസ്ഥാസു ന ശർമ്മ ലാഭോ

ഭഗ്നസ്യ കാണ്ഡേ ഖലു ചിഹ്നമേതൽ.

ഇനി കാണ്ഡഭഗ്നത്തെപ്പറയുന്നു. കാണ്ഡഭഗ്നം, കർക്കടകം, അശ്വകർണ്ണം, വിചൂർണ്ണിതം, പിച്ചിതം, അസ്ഥിഛല്ലി, അതിപാതിതം, മജ്ജാനുഗം, സ്ഫുടിതം, വക്രം, ഛിന്നം, ദ്വിധാഭിന്നം ഇങ്ങിനെ പന്ത്രണ്ടു വിധമാകുന്നു. എല്ലിന്റെ രണ്ടുഭാഗവും താണു മദ്ധ്യം പൊങ്ങി ഞണ്ടുപോലെ ഇരിക്കുന്നതു കർക്കടകം. കുതിരച്ചെവിപോലെ വിപുലമായിരിക്കുന്ന അസ്ഥിയുടെ നിർഗ്ഗമം അശ്വകർണ്ണം. പൊടിഞ്ഞ എല്ലു വിചൂർണ്ണിതം. തൊട്ടു നോക്കുമ്പോൾ ശബ്ദംകൊണ്ടു അറിയപ്പെടുന്നതാകുന്നു. ചതഞ്ഞതായും വളരെ ശോഫമായുമിരിക്കുന്നതു പിച്ചിതം. തൊലി മാത്രമുരിഞ്ഞ എല്ലു അസ്ഥിഛല്ലി. നിശ്ശേഷമായി വീഴുന്ന എല്ലു കാണ്ഡഭഗ്നം. എല്ലു കഷണം മറിഞ്ഞു അതിപാതിതം. എല്ലു എല്ലിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ കയറി മജ്ജയിനെ പുറത്തുതള്ളുന്നതു മജ്ജാനുഗതം. എല്ലു അല്പാല്പമായിട്ടു വളരെ പൊടിയുന്നതു സ്ഫുടിതം. എല്ലു വളയുന്നതു വക്രം. എല്ലു രണ്ടുപ്രകാരമായി പിളരുന്നതു ഛിന്നം. ബഹുവിധമായി പിളരുന്നതു ബഹുവിധം. എല്ലാ കാണ്ഡഭഗ്നത്തിന്നും അവയവങ്ങൾ ഇളകിവീഴുന്നതോ ഏതുമാകുന്നു. അധികമായ നീരും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഒ

 ഭഗ്നനിദാനം

ഭഗ്നത്തിൽ കൈകാൽ കാണ്ഡമെന്തിയാൽ ശബ്ദമുണ്ടാകും. തൊട്ടാൽ സഹിക്കയില്ല. വിറയലും കുത്തിനോവും ശൂലരോഗവുമുണ്ടാകും; ഇരുന്നാലും നിന്നാലും കിടന്നാലും എന്തുവേണ്ടു ഒരവസ്ഥയിലും സുഖവുമുണ്ടാകയില്ല. ഇതു കാണ്ഡഭഗ്നത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

൭. ഭഗ്നം കാണ്ഡേ ബഹുധാ പ്രയാതി
സമാസതോ നാമഭിരേവ തുല്യം

കാണ്ഡഭഗ്നം പന്ത്രണ്ടു പ്രകാരത്തിലധികമുണ്ട്. അതു സംക്ഷേപിച്ചു പേരിനു അനുരൂപമായി അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൮. അല്പാശിനോഽനാത്മവതോ ജന്തോർവ്വാതാത്മകസ്യ ച
ഉപദ്രവൈർവ്വാ ജുഷ്ടസ്യ ഭഗ്നം കൃച്ഛ്രേണ സിദ്ധ്യതി॥

അല്പമായി ഭക്ഷിക്ക, ആത്മാവിന്നു ബലമില്ലാതിരിക്ക വാതപ്രകൃതിയുള്ളവനായിരിക്ക, ജ്വരം, വയർവീർപ്പു മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവു ഇത്യാദി ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്ക, ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവർക്കുണ്ടാകുന്ന ഭഗ്നം (ഒടിഞ്ഞഎല്ലു) കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൯. ഭിന്നം കപാലം കട്യാന്തു സന്ധിമുക്തം തഥാ ച്യുതം
ജഘനം പ്രതിപിഷ്ടഞ്ച വർജ്ജയേത്തച്ചികിത്സകഃ.

൧൦. അസംശ്ലിഷ്ടകപാലഞ്ച ലലാടേ ചൂർണ്ണിതഞ്ച യത്
ഭഗ്നം സ്തനാന്തരേ ശംഖേ പൃഷ്ഠേ മൂർദ്ധ്നി ച വർജ്ജയേത്.

അരപ്രദേശത്തിലെ എല്ലു ഉടഞ്ഞാൽ ആയതും സന്ധികളിലെ എല്ലു ഇളകിയാൽ ആയതും അരയുടെ മുൻഭാഗത്ത എല്ലു പൊടിഞ്ഞാൽ ആയതും വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. തലയോട്ടിലുള്ള എല്ലിൽ ചേരാതെയിരിക്കുന്ന തലയോടും പൊടിഞ്ഞതായ നെറ്റിയെല്ലും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു മാറിടത്തിലും പുറത്തും ചെന്നികളിലും ശിരസ്സിലും ഉള്ള ഭഗ്നത്തെയും ഉപേക്ഷിക്കണം

൧൧. സമ്യക്സംഹിതമപ്യസ്ഥി ദുർന്ന്യാസാദ്ദുർന്നിബന്ധനാൽ
സംക്ഷോഭാദ്വാപി യദ്ഗച്ഛേദ്വിക്രിയാം തച്ച വർജ്ജയേത്.

എല്ലു നല്ല സന്ധികളോടുകൂടിയതാണെങ്കിലും അതിനെ ശരിയായി വച്ചുകെട്ടാതെയിരുന്നാൽ അതിന്നു വികാരമുണ്ടാകും. എല്ലിന്റെ ചതവു പാറിയാലും വികാരമുണ്ടാവും അതിനെ വരുന്നതിനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

അസ്ഥികളുടെ വിശേഷംകൊണ്ടു
ഭഗ്നത്തിന്നും വിശേഷമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.

൧൨. തരുണാസ്ഥീനി നമ്യന്തേ ഭിദ്യന്തേ നലകാനി ച
കപാലാനി വിഭജ്യന്തേ സ്ഫുടന്തി രുചകാനി ച.

തരുണാസ്ഥി, നലകാസ്ഥി, കപാലാസ്ഥി, വലയാസ്ഥി, രുചകാസ്ഥി ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധം അസ്ഥികളുണ്ട്. അവയിൽ തരുണാസ്ഥികൾ വളയുന്നു നലകാസ്ഥികൾ പിളരുന്നു. കപാലാസ്ഥികൾ പൊട്ടുന്നു. രുചകാസ്ഥികളും വലയാസ്ഥികളും സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകിപ്പോകുന്നു.

ഇതി കേരളദേശീയകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ
ഭഗ്നനിദാനം സമാപ്തം.

നാഡീവ്രണനിദാനം

സംപ്രാപ്തി.

൧. യശ്ശോഫമാമമതിപക്വമുപേക്ഷതേജ്ഞോ
യോവാവ്രണംപ്രചുരപൂയമസാധുവൃത്തഃ
അഭ്യന്തരംപ്രവിശതിപ്രവിദാൎയ്യതസ്യ
സ്ഥാനാനിപൂൎവ്വവിഹിതാനിതതസ്സപൂയഃ

൨. തസ്യാതിമാത്രഗമനാൽഗതിരിത്യതശ്ച
നാഡീവയദ്വഹതിതേനമതാതുനാഡീ

നല്ലവണ്ണം പഴുത്തിരിക്കുന്ന നീരിനെ പഴുത്തില്ലെന്നുവിചാരിച്ചു കീറിക്കാതെ ഉപേക്ഷിക്കയോ വ്രണമുള്ളകാലത്തു വ്രണവിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരങ്ങളെ സേവിക്കയോ വളരെപ്പഴുപ്പോടുകൂടിയ വ്രണത്തെ ഉപേക്ഷിക്കയോ ചെയ്യുമ്പോൾ അതിന്റെ അകത്തു നിറഞ്ഞ ചലം മാംസാദികളെ ഭേദിച്ചു അവയെ കീറിച്ചു ഉള്ളിൽ ചെല്ലുന്നു; അങ്ങിനെ അധികമായി ഗമിക്കകൊണ്ടു അതിന്നു ഗതിയെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഉള്ളിൽ സുഷിരമുള്ളതായ നാഡി എന്നപോലെ വഹിക്കനിമിത്തം അതിനെ നാഡിയെന്നുപറയുന്നു

നാഡീവ്രണസംഖ്യ

ദോഷൈസ്ത്രിഭിൎഭവതിസാപൃഥഗേകശശ്ച
സമ്മൂൎച്ഛിതൈരപിചശല്യനിമിത്തതോന്യാ.

നാഡീവ്രണം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശല്യംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

വാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

൩. തത്രാനിലാൽപരുഷസൂക്ഷ്മമുഖീസശൂലാ
ഫേനാനുവിദ്ധമധികംസ്രവതിക്ഷപാസു

വാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണം പരുക്കനായിട്ടും ചെറിയമുഖത്തോടും വേദനയോടും നുരയോടുംകൂടിയും ചലം സ്രവിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. രാത്രിയിൽ അധികമായി ചലം സ്രവിക്കും.

പിത്തനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

പിത്താത്തൃഷാജ്വരപരീദാഹയുക്താ
പീതംസ്രവത്യധികമുഷ്ണമഹസ്സുചാപി

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിന്നു തണ്ണീർദാഹവും പനിയും ചുട്ടുനീറ്റലും ഉണ്ടാകും. മഞ്ഞളിച്ചും ചൂടോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന ചലം അതിൽനിന്നൊഴുകും. പകലധികമായൊഴുകും.

കഫനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

൫. ജ്ഞേയാകഫാൽബഹുഘനാൎജ്ജുനപിച്ഛിലാസ്രാ
സ്തബ്ധാസകണ്ഡുരരുജാരജനീപ്രവൃദ്ധാ

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിന്നു കട്ടിയുള്ളതും വെളുത്തതും പശപശപ്പുള്ളതുമായിരിക്കുന്ന ചലം അതിൽനിന്നൊഴുകും. സ്തംഭിച്ചിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയുമിരിക്കും. രാത്രിയിൽ അധികം ചലം ഒലിക്കും.

സന്നിപാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

ദാഹജ്വരശ്വസനമൂൎച്ഛനവക്ത്രശോഷാ
യസ്യാംഭവന്ത്യഭിഹിതാനിചലക്ഷണാനി

(൪൫) നാഡീവ്രണനിദാനം

൯. താമാദിശേൽപവനപിത്തകഫപ്രകോപാൽ
ഘോരാമസുക്ഷയകരീമിവ കാലരാത്രിം

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിങ്കൽ ചുട്ടും പനിയും ശ്വാസവും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും വായ്‌വരൾച്ചയും മുതലായ മൂന്നു നാഡീവ്രണങ്ങൾക്കു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. ഇതു വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതായാൽ ഘോരയായി മരണകാരിണിയായിരിക്കുന്ന കാളരാത്രി (യമഭഗിനി) ആകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ശല്യനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

നഷ്ടംകഥംചിദനുമാർഗ്ഗമുദീരിതേഷു
സ്ഥാനേഷുശല്യമചിരേണഗതിംകരോതി
൰. സാഫേനിലംമഥിതമുഷ്ണമസൃഗ്വിമിശ്രം
സ്രാവംകരോതിസഹസാസരുജംചനിത്യം.

പറയപ്പെട്ട സ്ഥാനങ്ങളിൽ ഏറ്റിരിക്കുന്ന മുള്ളു കൊമ്പു ഇരിമ്പു മുതലായ ശല്യങ്ങളെ പറിച്ചെടുക്കാതെ ഇരുന്നാൽ അവ ഉള്ളിൽകിടന്നു നാഡീവ്രണത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു ശല്യനാഡീവ്രണം; അതിൽനിന്നു നുരയോടും ചൂടോടും രക്തത്തോടും കൂടിയ ചലം കൂടക്കൂടെ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കും എപ്പോഴും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

നാഡീത്രിദോഷപ്രഭവാനസിദ്ധ്യേ
ച്ഛേഷാശ്ചതസ്രഃഖലുയത്നസാദ്ധ്യാഃ

സന്നിപാതനാഡീവ്രണം അസാദ്ധ്യവും ശേഷമുള്ള നാലു നാഡീവ്രണങ്ങളും യത്നസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതെ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ നാഡീവ്രണനിദാനം
സമാപ്തം.

ഭഗന്ദരനിദാനം.

ഭഗന്ദരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമായപിടക.

൧. ഗുദസ്യദ്വ്യംഗുലേക്ഷേത്രേ പാർശ്വതഃപിടകാർത്തികൃൽ
ഭിന്നാഭഗന്ദരോജ്ഞേയഃ സചപഞ്ചവിധോമതഃ

മലദ്വാരത്തിന്റെ രണ്ടംഗുലം മേൽ ഒരു കുരുവുണ്ടാകും. അതു വളരെ വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ അതിനു ഭഗന്ദരമെന്നുപേർ. അതു പൊട്ടുന്നതിനുമുമ്പെ അതിനെ ഭഗന്ദരമെന്നു പറയുമാറില്ല. അപ്പോൾ കുരു എന്നുതന്നെ. അതിനെക്കുറിച്ചു [illegible] അതു അഞ്ചുവിധമുണ്ട്.

വാതഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൨. കഷായരൂക്ഷൈരതികോപിതോനില
സ്ത്വപാനദേശേ പിടകാംകരോതിയാം
ഉപേക്ഷണാൽപാകമുപൈതിദാരുണം
രുജാചഭിന്നാരുണഫേനവാഹിനീ
൩. തത്രാഗമോമൂത്രപുരീഷരേതസാം
വ്രണൈരനേകൈശ്ശതപോനകംവദേൽ

ഭഗന്ദരനിദാനം ([illegible])

ചവർപ്പും രൂക്ഷങ്ങളുമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ട് വായു കോപിച്ച് ഗുദസ്ഥാനത്തിങ്കൽ പിടകയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അവിടെ ചികിത്സിക്കാതെ ഉപേക്ഷചെയ്താൽ അതു പഴുത്തുപൊട്ടി വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിൽനിന്നും ചുവന്നനിറത്തോടുകൂടിയ ചലമൊഴുകും. അനേകം ദ്വാരങ്ങളുണ്ടാകും. അവയിൽക്കൂടി മൂത്രം, മലം, ശുക്ലം ഇവ പുറപ്പെടും. ഇതു അരിപ്പക്കപോലെ ഇരിക്കുന്നതിനാൽ ഇതിനു ശതപോനകമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു.

പിത്തഭഗന്ദരലക്ഷണം.

പ്രകോപണൈഃ പിത്തമതിപ്രകോപിതം
കരോതി രക്താം പിടകാം ഗുദാശ്രിതാം
൯. തദാശുപാകാം ഹിമപൂതിവാഹിനീം
ഭഗന്ദരം ഹ്യുഷ്ട്രശിരോധരം വദേത്.

പിത്തകോപകരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ട് കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം ഗുദത്തിങ്കൽ ചുവന്ന കുരുവിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതു പൊട്ടുന്നതാവ പഴുത്തു പൊട്ടി ചൂടുള്ളതായ പഴുപ്പിന്റെ ഗന്ധിയോടുകൂടിയിരിക്കും. ഒട്ടകത്തിന്റെ കഴുത്തുപോലെ മേല്പോട്ടുയർന്നിട്ടും കീഴ്പോട്ടുകുനിഞ്ഞിട്ടും ഇരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ഇതിനു ഉഷ്ട്രശിരോധരമെന്നു പേർ.

കഫഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൧൦. കണ്ഡൂയനോ ഘനസ്രാവീ കഠിനോ മന്ദവേദനഃ
ശ്വേതാവഭാസഃ കഫജഃ പരിസ്രാവീ ഭഗന്ദരഃ

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഭഗന്ദരം ചൊറിച്ചിലോടും കട്ടിയുള്ളതായ ജലത്തിന്റെ സ്രാവത്തോടുകൂടിയും കടുപ്പവും അല്പമായും വേദനയോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. വളരെ കൊഴുത്തവെള്ളം സ്രവിക്കയാൽ അതിനു പരിസ്രാവിയെന്നുപേർ.

സന്നിപാതഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൧൧. ബഹുവർണ്ണരുജാസ്രാവാ പിടകാ ഗോസ്തനോപമാ
ശംബൂകാവർത്തവന്നാഡീ ശംബൂകാവർത്തകോ മതഃ

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഭഗന്ദരം പലതരമായിട്ടുള്ള ദോഷങ്ങളുടെ നിറത്തോടും വേദനയോടും സ്രാവത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും. കുരുക്കളൊക്കെയും പശുവിന്റെ മുലപോലെ ഇരിക്കും. ഞവണിയുടെ ചുഴിപോലെയിരിക്കുന്ന ചുഴിയോടുകൂടിയിരിക്കയാൽ ഇതിനു ശംബൂകാവർത്തമെന്നു പേർ.

ആഗന്തുഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൧൨. ക്ഷതാദ്ഗതിഃ പായുഗതാ വിവർദ്ധതേ
ഹ്യുപേക്ഷണാദസ്യ ക്രിമയോ വിദാര്യതേ
പ്രകുർവ്വതേ മാർഗ്ഗമനേകധാ മുഖൈർ
വ്രണൈസ്തമുന്മാർഗ്ഗി ഭഗന്ദരം വദേത്

മുള്ള്, എല്ല്, മുതലായവ ചവിക്കാതെ ഗുദമാർഗ്ഗത്തിൽ ചെന്നിരുന്നിട്ട് അവിടെ മുറിവിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചാൽ ആ മുറിവു ഉടനെ ചെല്ലും പിന്നെ അതിൽ ക്രിമികൾ ഉണ്ടായി പിളർന്ന് അനേകം ദ്വാരങ്ങളോടും വ്രണങ്ങളോടുംകൂടിയ മാർഗ്ഗത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ആ മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി മലമൂത്രങ്ങൾ പോകനിമിത്തം ഈ ഭഗന്ദരത്തിനു ഉന്മാർഗ്ഗിയെന്നു പേരുണ്ടായി.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൩. ഘോരാസ്സാധയിതും ദുഃഖാഃ സർവ്വ ഏവ ഭഗന്ദരാഃ
തേഷ്വസാദ്ധ്യസ്ത്രിദോഷോത്ഥഃ ക്ഷതജശ്ച വിശേഷതഃ

വാതമൂത്രപുരീഷാണി ക്രിമയശ്ശുക്രമേവ ച
ഭഗന്ദരാൽ പ്രവർത്തന്തേ നാശയന്തി തമാതുരം

ഭഗന്ദരങ്ങളെല്ലാം ഭയങ്കരങ്ങളും ദുഃഖസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു. അവയിൽ സന്നിപാതഭഗന്ദരം അസാദ്ധ്യം തന്നെ. ആഗന്തുഭഗന്ദരം വിശേഷിച്ചു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. വായു, മൂത്രം, മലം, കൃമികൾ ശുക്ലം ഇവ ഭഗന്ദരത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്നതായാൽ ആ രോഗി മരിക്കും.

ഇതി കേരളദേശീകൃതായാം സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഭഗന്ദരനിദാനം
സമാപ്തം.

(൪൭) ഉപദംശനിദാനം

ഉപദംശനിദാനം.

൧. ഹസ്താഭിഘാതാന്നഖദന്തഘാതാ
ദധാവനാദത്യുപസേവനാദ്വാ
യോനിപ്രദോഷാച്ച ഭവന്തി ശിശ്നേ
പഞ്ചോപദംശാ വിവിധോപചാരൈഃ

കൈകൊണ്ടു പിടിച്ചുപെരുമാറുക ഹേതുവായിട്ടും നഖദന്തങ്ങൾ പതിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കഴുകാതെയിരിക്കയാലും അധികമായി സ്ത്രീസേവ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും നിന്ദ്യമായിട്ടും പലതരത്തിലുള്ള യോനിദോഷങ്ങളുള്ള സ്ത്രീസംഗം ചെയ്കയാലും ക്ഷാരജലങ്ങൾകൊണ്ടോ ചൂടുള്ളതായോ ഉള്ള ജലംകൊണ്ടു കഴുകുക ഹേതുവായിട്ടും ബ്രഹ്മചാരിണിയെ പരിഗ്രഹിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ലിംഗത്തിങ്കൽ അഞ്ചുവിധം ഉപദംശങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതോപദംശലക്ഷണം.

൨. സതോദഭേദൈഃ സ്ഫുരണൈഃ സകൃഷ്ണൈഃ
സ്ഫോടൈർവ്യവസ്യേൽ പവനോപദംശം

വാതജമായിരിക്കുന്ന ഉപദംശത്തിന്റെ ലക്ഷണം ലിംഗത്തിന്മേൽ കുത്തിനോവുക, പിളർന്നനോവുക, പൊരപൊരക്കുക, തരിപ്പു, കറുത്തനിറത്തോടുകൂടിയ പൊള്ളുകളുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

പിത്തോപദംശത്തിന്റെയും രക്തോപദംശത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

പീതൈർബ്ബഹുക്ലേദയുതൈഃ സദാഹൈഃ
പിത്തേന രക്താൽ പിശിതാവഭാസൈഃ
൩. സ്ഫോടൈസ്സകൃഷ്ണൈരതിരക്തസ്രാവം
രക്താത്മകം പിത്തസമാനലിംഗം

പിത്തജമായ ഉപദംശത്തിനു മഞ്ഞളിച്ചും വളരെ നനവോടും ചൂടോടുംകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന പൊള്ളുകൾ ഉണ്ടാകും. രക്തജമായ ഉപദംശത്തിനു മാംസംപോലെ ചുവന്നും കറുത്തുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളുകൾ ഉണ്ടാകും. രക്തം സ്രവിക്കും. പിത്തോപദംശത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും കാണും.

കഫോപദംശലക്ഷണം

സകണ്ഡുരൈശ്ശോഫയുതൈർമ്മഹത്ഭിഃ
ശുക്ലൈർഘനൈസ്സ്രാവയുതൈഃ കഫേന

കഫജമായ ഉപദംശത്തിനു ചൊറിച്ചിലോടും വീക്കത്തോടുംകൂടിയും വലുതായും വെളുത്തു കനത്തുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളുകൾ ഉണ്ടാകും. അവയിൽകൂടി ചലവുമൊലിക്കും.

ഉപദംശനിദാനം (കഴിഞ്ഞു)

സന്നിപാതോപദംശലക്ഷണം.

൬. നാനാവിധസ്രാവരുജോപപന്ന
മസാധ്യമാഹുസ്ത്രിമലോപദംശം

സന്നിപാതജമായ ഉപദംശത്തിന്ന മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദംശങ്ങൾക്ക പറയപ്പെട്ട സ്രാവവും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഈ ഉപദംശം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വിശീർണ്ണമാംസം കൃമിഭിഃ പ്രജഗ്ധം
മുഷ്കാവശേഷം പരിവർജ്ജയേച്ച

൭. സഞ്ജാതമാത്രേ ന കരോതി മൂഢഃ
ക്രിയാം നരോ യോ വിഷയേ പ്രസക്തഃ
കാലേന ശോഥഃ കൃമിദാഹപാകൈ
ർവ്വിശീർണ്ണശിശ്നോ മ്രിയതേ സ തേന

ഉപദംശമുള്ളവന്റെ ലിംഗത്തിലുള്ള മാംസം ദ്രവിച്ചുപോകയോ കൃമികൾ തിന്നുപോകയോ വൃഷണം മാത്രം ശേഷിക്കയോ ചെയ്താൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. യാതൊരുത്തൻ ഉപദംശം ഉണ്ടായ ഉടനെ ഇന്ദ്രിയജയമില്ലാത്തവനായിട്ടും വിഷയാസക്തനായിട്ടും അതിന്ന തക്കതായ ചികിത്സയെ ചെയ്യാതിരിക്കുന്നുവോ അവൻ കാലക്രമംകൊണ്ടു നീര്, കൃമി, ചുട്, പഴുപ്പ് ഇവയാൽ നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ലിംഗത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു മരിക്കുന്നു.

ലിംഗാർശോലക്ഷണം.

അങ്കുരൈരിവസംജാതൈരുപര്യുപരിസംസ്ഥിതൈഃ
ക്രമേണജായതേവർത്തി സ്താമ്രചൂഡശിഖോപമാ

൮. കോശസ്യാഭ്യന്തരേസന്ധൗ സർവ്വസന്ധിഗതാപിവാ
സവേദനാപിച്ഛിലാച ദുശ്ചികിത്സ്യാത്രിദോഷജാ

൯. ലിംഗവർത്തിരിതിഖ്യാതാ ലിംഗാർശ ഇതിചാപരേ

മാംസാങ്കുരങ്ങൾ മേല്ക്കുമേൽ കോഴിപ്പൂപോലെ ക്രമേണ ഉണ്ടാകും. അതു ലിംഗത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിലുള്ള സന്ധിസന്ധിയിലൊ എല്ലാസന്ധിയിലൊ ആയിരിക്കും. വേദനയും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും; ത്രിദോഷജമാകയാൽ ചികിത്സകൊണ്ടു ശമിപ്പിക്കുന്നതിന്ന വളരെ പ്രയാസമാകുന്നു. അതിനെ ലിംഗവർത്തിയെന്നു പറയുന്നു. ചിലർ ലിംഗാർശസ്സെന്നും പറയുന്നു.

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഉപദംശനിദാനം
സമാപ്തം.

ശൂകദോഷനിദാനം.

---

൧. അക്രമാച്ഛേഫസോ വൃദ്ധിം യോഭിവാഞ്ഛതി മൂഢധീഃ
വ്യാധയസ്തസ്യ ജായന്തേ ദശ ചാഷ്ടൌ ച ശൂകജാഃ

യാതൊരുത്തൻ മൂഢബുദ്ധിയായിട്ടു വിധിയെ അനുസരിക്കാതെ തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ലിംഗത്തെ വലുതാക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുവോ അവന്ന ശൂകദോഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന പതിനെട്ടു വ്യാധികളുണ്ടാകുന്നു

(൫൦) ശൂകദോഷനിദാനം

സർഷപികാലക്ഷണം.

൧. ഗൌരസർഷപസംസ്ഥാനാ ശൂകദുർഭഗ്നഹേതുകാ
പിടകാ ശ്ലേഷ്മവാതാഭ്യാം ജ്ഞേയാ സർഷപികാ തു സാ

ശൂകങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലജന്തുക്കളെ അരച്ചു ലിംഗത്തിന്മേൽ തേക്കുന്നതിനാൽ കഫവാതങ്ങൾ നിമിത്തം ലിംഗത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിലോ ബഹിർഭാഗത്തിലോ വെളുത്തകടുകുപോലെ കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിന്നു സർഷപിക എന്നുപേർ.

അഷ്ഠീലികാലക്ഷണം.

൨. കഠിനാ വിഷമൈർഭുഗ്നാ വായുനാഷ്ഠീലികാ ഭവേൽ

വാതം ഹേതുവായിട്ടു പരുപരുത്തതും ഏറക്കുറവുള്ളതും വളഞ്ഞതും ഇരിക്കുന്ന കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകും അതിന്ന അഷ്ഠീലിക എന്നുപേർ.

ഗ്രഥിതലക്ഷണം.

ശൂകൈര്യൽ പൂരിതം ശശ്വൽ ഗ്രഥിതം നാമ തൽ കഫാൽ

കഫം ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗം രോമത്തിന്റെ ശൂകങ്ങളെക്കൊണ്ടു എല്ലായ്പ്പോഴും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുന്നതിന്ന ഗ്രഥിതമെന്നു പേർ.

കുംഭികാലക്ഷണം.

൩. കുംഭികാ രക്തപിത്തോത്ഥാ ജാംബവാസ്ഥിനിഭാശുഭാ

രക്തപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഞാവൽപ്പഴത്തിന്റെ അകത്തുള്ള കുരുക്കൾപോലെ കറുത്ത കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിന്നു കുംഭികയെന്നു പേർ.

അലജീലക്ഷണം.

അലജ്യാ ലക്ഷണം യത്തു തദത്രാപി വിഭാവയേൽ

അലജി എന്ന കുരുവിന്ന പ്രമേഹനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞ അലജിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നു കൂടെ ഗ്രഹിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

മൃദിതലക്ഷണം.

൪. മൃദിതം പീഡിതം യത്തു സംരബ്ധം വാതകോപതഃ

ശൂകപ്രയോഗാനന്തരം ലിംഗത്തെ കൈകൊണ്ടു അതിയായി മർദ്ദിക്കയോ പീഡിക്കയോ ചെയ്താൽ വാതകോപിച്ചു ലിംഗത്തിൽ നീരുണ്ടാകും അതിന്ന മൃദിതമെന്നു പേർ.

സമ്മൂഢപിടകാലക്ഷണം.

പാണിഭ്യാം ഭൃശസമ്മൂഢേ സമ്മൂഢപിടകാ ഭവേൽ

രണ്ടു കൈകളെക്കൊണ്ടും ലിംഗത്തെ അധികമായി മർദ്ദിക്കുന്നതിനാൽ വാതകോപം ഹേതുവായിട്ടു അതിൽ കുരുവുണ്ടാകും; അതിന്നു സമ്മൂഢപിടക എന്നു പേർ.

അവമന്ഥലക്ഷണം.

൫. ദീർഘാ ബഹ്വ്യശ്ച പിടകാ ദീര്യന്തേ മധ്യതസ്തു യാഃ
സോവമന്ഥഃ കഫാസൃഗ്ഭ്യാം വേദനാരോമഹർഷകൃൽ.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നീളത്തിൽ അനേകം കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകയും അവയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ വിള്ളുകയും വേദനയുണ്ടാകയും രോമഹർഷമുണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നതിന്ന അവമന്ഥമെന്നു പേർ.

പുഷ്കരികാലക്ഷണം.

൬. പിടകാ പിടകൈഃ സൂക്ഷ്മൈഃ പിത്തശോണിതസംഭവാ
പത്മകർണ്ണികസംസ്ഥാനാ ജ്ഞേയാ പുഷ്കരികാ തു സാ.

പിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു താമരപ്പൂവിന്റെ നടുവിലുള്ള മൊട്ടുപോലെ അനേകം കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുള്ള കുരുവിന്ന പുഷ്കരിക എന്നു പേർ.

സ്പർശഹാനിലക്ഷണം.

൮. സ്പർശഹാനിം തു ജനയേൽ ശോണിതം ശൂകദൂഷിതം

ലിംഗത്തിന്ന ബലമുണ്ടാവാൻവേണ്ടി വിഷമുള്ള ശൂകങ്ങളെ അരച്ചുതേച്ചാൽ അവിടെ രക്തം ദുഷിച്ചിട്ട തൊട്ടാൽ അറിവില്ലായ്മയെ ഉണ്ടാക്കും അതിന്ന സ്പർശഹാനി എന്ന പേർ.

ഉത്തമാലക്ഷണം.

മുൽഗമാഷോപമാ രക്താ രക്തപിത്തോത്ഭവാ തു യാ

൯. വ്യാധിരേഷോത്തമാ നാമ ശൂകാജീർണ്ണനിമിത്തതഃ

പിന്നെയും പിന്നെയും ശൂകങ്ങളെ അരച്ചു ലേപനംചെയ്താൽ രക്തപിത്തങ്ങൾ കോപിച്ച ചെറുപയറിന്റെയോ ഉഴുന്നിന്റെയോ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയും ചുവന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളെ ഉണ്ടാക്കും.

ശതപോനകലക്ഷണം.

ഛിദ്രൈരണുമുഖൈർല്ലിംഗം ചിതം യസ്യ സമന്തതഃ

൧൦. വാതശോണിതജോ വ്യാധി ർവ്വിജ്ഞേയഃ ശതപോനകഃ

വാതരക്തങ്ങൾ കോപിച്ച ലിംഗത്തിൽ വളരെ സൂക്ഷ്മങ്ങളായ ദ്വാരങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കും അവിടെ ലിംഗം മുഴുവനും സൂക്ഷ്മങ്ങളായ ദ്വാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കും അതിന്ന ശതപോനകമെന്ന പേർ.

ത്വൿപാകലക്ഷണം.

വാതപിത്തകൃതോ ജ്ഞേയ സ്ത്വൿപാകോ ജ്വരദാഹവാൻ

വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ലിംഗത്തിന്റെ തൊലി പഴുക്കും. ജ്വരവും ചുട്ടു നീറ്റവും. അതിന്ന ത്വക്പാകമെന്ന പേർ.

ശോണിതാർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൧. കൃഷ്ണൈഃ സ്ഫോടൈഃ സരക്തൈശ്ച പിടകാഭിർന്നിപീഡിതം

യസ്യ വാസ്തു രുജശ്ചോഗ്രാ ജ്ഞേയം തച്ഛോണിതാർബ്ബുദം

ലിംഗം കറുത്തിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകളാലും ചുവന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാലും പീഡിക്കപ്പെട്ടിരിക്കും. അധികമായ വേദനയുണ്ടാകും. അതിന്ന ശോണിതാർബ്ബുദമെന്ന പേർ.

മാംസാർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൨. മാംസദോഷേണ ജാനീയാ ദർബ്ബുദം മാംസസംഭവം

മാംസത്തിന്റെ ദോഷം ഹേതുവായിട്ട മാംസാർബ്ബുദമുണ്ടാകുമെന്ന അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

മാംസപാകലക്ഷണം.

ശീര്യന്തേ യസ്യ മാംസാനി യത്ര സർവ്വാശ്ച വേദനാഃ

൧൩. വിദ്യാത്തം മാംസപാകം തു സർവ്വദോഷകൃതം ഭിഷൿ.

ലിംഗത്തിലെ മാംസം പഴുത്തു കൊഴിഞ്ഞുപോകയും അധികമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും. വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്ന ആ രോഗത്തിന്ന മാംസപാകമെന്ന പേർ.

വിദ്രധിലക്ഷണം.

വിദ്രധിം സന്നിപാതേന യഥോക്തമഭിനിർദ്ദിശേൽ

വിദ്രധി സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അതിന്റെ ലക്ഷണം വിദ്രധിനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞ സന്നിപാതവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണംപോലെ അറിയേണ്ടതാകുന്നു.

തിലകാലകലക്ഷണം.

൧൪. കൃഷ്ണാനി ചിത്രാണ്യഥവാ ശൂകാനി സവിഷാണി വാ

പാതിതാനി പചന്ത്യാശു മേഢ്രം നിരവശേഷതഃ

൧൮. കാലേനാനുപക്രാന്താനി ശീഘ്രം ഹന്ത്യസ്യ മേഹിനഃ
സന്നിപാതസമുത്ഥാനം സ്യുസ്താനി ത്വതിലകാലകാൻ.

കുറെത്തിട്ടോ നാനാവിധങ്ങളായിട്ടോ ഇരിക്കുന്ന വിഷദ്രവ്യങ്ങളെ ലേപനം ചെയ്യുകൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ലിംഗത്തെ താമസം പഴുപ്പിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗത്തിലെ മാംസങ്ങൾ കറുത്തു കൊഴിഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഇതിനു കറുത്ത എള്ളിനോടു സാദൃശ്യമുണ്ടാകയാൽ തിലകാലകം എന്നു പേരുണ്ടായി.

അസാദ്ധ്യശൂകദോഷം.

൧൯. തത്ര മാംസാർബുദം ചൈവ മാംസപാകശ്ച യഃ സ്മൃതഃ
വിദ്രധിശ്ച ന സിദ്ധ്യന്തി യേ ച സ്യുസ്തിലകാലകാഃ

ഈ പറഞ്ഞ രോഗങ്ങളിൽ വെച്ചു മാംസാർബുദവും മാംസപാകവും വിദ്രധിയും തിലകാലകവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേരളഭാഷാകൃതെ സമചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശൂകദോഷനിദാനം
സമാപ്തം.

കുഷ്ഠനിദാനം.

൧. വിരോധീന്യന്നപാനാനി ദ്രവസ്നിഗ്ദ്ധഗുരൂണി ച
ഭജതാമാഗതാം ഛർദ്ദിം വേഗാംശ്ചാന്യാൻ പ്രതിഘ്നതാം

൨. വ്യായാമമതിസന്താപമതിഭുക്ത്വാ നിഷേവിണാം
ഘർമ്മശ്രമഭയാർത്താനാം ദ്രുതം ശീതാംബുസേവിനാം

൩. അജീർണ്ണാദ്ധ്യശിനാം ചൈവ പഞ്ചകർമ്മാപചാരിണാം
നവാന്നദധിമത്സ്യാതിലവണാമ്ലനിഷേവിണാം

൪. മാഷമൂലകപിഷ്ടാന്നതിലക്ഷീരഗുഡാശിനാം
വ്യവായം ചാപ്യജീർണ്ണേന്നേ നിദ്രാം ച ഭജതാം ദിവാ

൫. വിപ്രാൻ ഗുരൂൻ ധർഷയതാം പാപം കർമ്മ ച കുർവ്വതാം
വാതാദയസ്ത്രയോ ദുഷ്ടാസ്ത്വഗ്രക്തം മാംസമംബു ച

൬. ദൂഷയന്തി സ കുഷ്ഠാനാം സപ്തകോ ദ്രവ്യസംഗ്രഹഃ
അതഃ കുഷ്ഠാനി ജായന്തേ സപ്ത ചൈകാദശൈവ ച.

വിരോധമുള്ള അന്നപാനങ്ങളെയും ദ്രവങ്ങളായും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഗുരുക്കളായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെയും സേവിക്കുന്നവർക്കും; ഛർദ്ദിയെ തടുക്കുന്നവർക്കും; മറ്റുള്ള മലമൂത്രാദികളുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുന്നവർക്കും; അധികമായി ഉണ്ടിട്ടു അതിവ്യായാമം ചെയ്യുകയോ അതിയായി സന്താപിക്കയോ ചെയ്യുന്നവർക്കും വെയിൽ കൊണ്ടോ ശ്രമം കൊണ്ടോ ഭയം കൊണ്ടോ പാരവശ്യം ഉണ്ടായ ഉടനെ പച്ചവെള്ളം കുടിക്കുന്നവർക്കും; അപക്വമായ സമയത്തു ഭക്ഷിക്കുന്നവർക്കും; അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവർക്കും വമനവിരേചനാദികർമ്മങ്ങളിൽ അശ്യനാദിമിഥ്യാചാരത്തെയും അതിവ്യായാമം മുതലായ മിഥ്യാവിഹാരത്തെയും ചെയ്യുന്നവർക്കും പുത്തരിച്ചോറ, തൈര, മത്സ്യം, ഉപ്പ്, പുളി ഇവയെ അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവർക്കും; ഉഴുന്ന, മുള്ളങ്കി, അരിമാവ, എള്ള, പാൽ, ശർക്കര ഇവയെ ഭക്ഷിക്കുന്നവർക്കും; ഭക്ഷിച്ചിട്ടു അന്നം ദഹിക്കുന്നതിനുമുമ്പു മൈഥുനം ചെയ്യുന്നവർക്കും; പകൽ ഉറങ്ങുന്നവർക്കും ബ്രാഹ്മണരെയും ഗുരുക്കന്മാരെയും നിന്ദിക്കുന്നവർക്കും; പാപകർമ്മം ചെയ്യുന്നവർക്കും; വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ദുഷിച്ചിട്ടു ത്വക്കിനെയും രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും ജലത്തെയും ദുഷിപ്പി

കുഷ്ഠനിദാനം (൧൩)

അന്വം- ഇവ ഹേതുവായിട്ട് പതിനെട്ടുവക കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയിൽ ഏഴ് മഹാകുഷ്ഠങ്ങളും പതിനൊന്നു ക്ഷുദ്രകുഷ്ഠങ്ങളുമാകുന്നു.

൧. കുഷ്ഠാനി സപ്തധാ ദോഷൈഃ പൃഥക് ദ്വന്ദ്വൈഃ സമാഗതൈഃ
സർവ്വേഷ്വപി ത്രിദോഷേഷു വ്യപദേശോഽധികത്വതഃ

കുഷ്ഠങ്ങൾ വാതം ഹേതുവായിട്ടും, പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, കഫം ഹേതുവായിട്ടും, വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടും, കഫപിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും, ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ ഏഴു പ്രകാരമാകുന്നു. എല്ലാകുഷ്ഠങ്ങളും മൂന്നുദോഷങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപിക്കനിമിത്തമായിട്ടുതന്നെ ജനിക്കുന്നു. എങ്കിലും മൂന്നുദോഷങ്ങളിൽ ഒരോന്നിന്റെ ആധിക്യത്തിങ്കൽ വാതകുഷ്ഠം, പിത്തകുഷ്ഠം, കഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനെയും ഈ രണ്ടുരണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തിങ്കൽ വാതപിത്തകുഷ്ഠം, വാതകഫകുഷ്ഠം, പിത്തകഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനെയും വ്യവഹാരമുണ്ട്.

കുഷ്ഠത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൨. അതിശ്ലക്ഷ്ണഖരസ്പർശസ്വേദാസ്വേദവിവർണ്ണതാഃ
ദാഹഃ കണ്ഡൂസ്ത്വചി സ്വാപസ്തോദഃ കോഠോന്നതിർഭ്രമഃ

൩. വ്രണാനാമധികം ശൂലം ശീഘ്രോത്പത്തിശ്ചിരസ്ഥിതിഃ
രൂഢാനാമപി രൂക്ഷത്വം നിമിത്തേഽല്പേഽപി കോപനം

൪. രോമഹർഷോഽസൃജഃ കാർഷ്ണ്യം കുഷ്ഠലക്ഷണമഗ്രജം

കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാവാൻ പോകുമ്പോൾ തൊലി ഏറ്റവും മിനുപ്പോടുകൂടുകയോ ഏറ്റവും പരുപരുപ്പോടുകൂടുകയോ ചെയ്ക, ഏറ്റവും വിയർക്ക അല്ലാ എങ്കിൽ ഒട്ടുംതന്നെ വിയർക്കാതിരിക്ക, നിറപ്പകർച്ചയുണ്ടാക, ചുട്, ചൊറിച്ചിൽ, തരിപ്പ്, കുത്തിനോവ്, തൊലി തടിപ്പുണ്ടാകുകകൊണ്ട് ഉയർന്നിരിക്ക, തലതിരിച്ചിൽ, വ്രണങ്ങളുണ്ടായാൽ അവയ്ക്കു വേദനയേറുക, വ്രണങ്ങൾ വേഗത്തിൽ ഉണ്ടാക, അവ വളരെക്കാലം നില്ക്കുക, വ്രണങ്ങൾ ഉണങ്ങിയാലും രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്ക, അല്പമായ ഹേതുകൊണ്ടു പിന്നെയും അവ കോപിക്കയും, രോമാഞ്ചം, ചോരകറുത്തിരിക്ക ഇവയൊക്കെയും കാണുമെന്നറിക.

കാപാലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കൃഷ്ണാരുണകപാലാഭം യദ്രൂക്ഷം പരുഷം തനു
൫. കാപാലം തോദബഹുലം തത്കുഷ്ഠം വിഷമം സ്മൃതം

ഏഴുവക മഹാകുഷ്ഠങ്ങളിൽവച്ചു കാപാലകുഷ്ഠം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കലത്തിന്റെ ഓട്ടപോലെയും രൂക്ഷമായും പരുപരുപ്പോടുകൂടിയും നേർത്തിട്ടും വളരെ കുത്തിനോവോടുകൂടിയും ദുശ്ചികിത്സ്യമായും ഇരിക്കും.

ഔദുംബരകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൬. രുജാദാഹരാഗകണ്ഡൂഭിഃ പരീതം ലോമപിഞ്ജരം
ഉദുംബരഫലാഭാസം കുഷ്ഠമൌദുംബരം വദേൽ

ഔദുംബരകുഷ്ഠം വേദനയോടും ചുടോടും ചുവപ്പോടും ചൊറിച്ചിലോടും ചെമ്പിച്ച രോമങ്ങളോടുകൂടിയും അത്തിക്കായ് പോലെയും ഇരിക്കും.

മണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്വേതം രക്തം സ്ഥിരം സ്ത്യാനം സ്നിഗ്ദ്ധമുത്സന്നമണ്ഡലം
൭. കൃച്ഛ്രമന്യോന്യസംയുക്തം കുഷ്ഠം മണ്ഡലമുച്യതേ

മണ്ഡലകുഷ്ഠം വെളുത്തു ചുവന്നു ഉറച്ചു ആർദ്രമായി മിനുത്തു ഉയർന്ന മണ്ഡലങ്ങളോടുകൂടി അന്യോന്യം പാറിയിരിക്കും. ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഋശ്യജിഹ്വകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കർക്കശം രക്തപര്യന്തമന്തഃശ്യാവം സവേദനം
൮. യദൃശ്യജിഹ്വാസംസ്ഥാനമൃശ്യജിഹ്വം തദുച്യതേ

പരുപരുത്തതും വക്ക ചുവന്നിട്ടും ഉള്ളു കറുവാളിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും മരമാനിന്റെ നാക്കുപോലെ ഇരിക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തെ ഋശ്യജിഹ്വമെന്നു പറയുന്നു.

പുണ്ഡരീകകുഷ്ഠം.

സശ്വേതം രക്തപര്യന്തം പുണ്ഡരീകദളോപമം.
൧൩. സോത്സേധഞ്ച സരാഗഞ്ച പുണ്ഡരീകം തദുച്യതേ

പുണ്ഡരീകമെന്ന കുഷ്ഠം നടുവൽ‌പം വെളുത്തും ചുവന്നിരിക്കുന്ന വക്കോടുകൂടിയും വെൺതാമരയിലപോലെയും ഉയർന്നും മദ്ധ്യം ചുവന്നും ഇരിക്കും.

സിദ്ധ്മകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്വേതം താമ്രം തനു ച യദ്രജോഘൃഷ്ടം വിമുഞ്ചതി.
൧൪. പ്രായശോരസി തത്സിദ്ധ്മമലാബുകുസുമോപമം

സിദ്ധ്മമെന്ന കുഷ്ഠം വെളുത്തും ചെമ്പിച്ചും നേർത്തുമിരിക്കും. ചൊറിഞ്ഞാൽ പൊടി പുറപ്പെടും. ചുരപ്പൂവിനോടു സദൃശമായിരിക്കും. അതു മിക്കതും മാറത്തിലുണ്ടാകും.

കാകണകുഷ്ഠലക്ഷണം.

യൽ കാകണന്തികാവർണ്ണം സപാകം തീവ്രവേദനം
൧൫. ത്രിദോഷലിംഗം തൽ കുഷ്ഠം കാകണം നൈവ സിദ്ധ്യതി

കാകണമെന്ന കുഷ്ഠം കുന്നിക്കുരുപോലെ മദ്ധ്യം കറുത്തും വക്ക ചുവന്നുമിരിക്കും. അല്ലായെങ്കിൽ മദ്ധ്യം ചുവന്നും വക്ക കറുത്തുമിരിക്കും. അതിന്നു പഴുപ്പും കഠിനമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും. എല്ലാ കുഷ്ഠങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും അതിൽ കാണും. ഇതു സാദ്ധ്യമല്ല.

ഏകകുഷ്ഠത്തിന്റെയും ചർമ്മകുഷ്ഠത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

അസ്വേദനം മഹാവാസ്തു യന്മത്സ്യശകലോപമം.
൧൬. തദേകകുഷ്ഠം ചർമ്മാഖ്യം ബഹലം ഹസ്തിചർമ്മവൽ

ഏകകുഷ്ഠം വിയർപ്പില്ലാതെയും അടിയിൽ പരപ്പോടുകൂടിയും മത്സ്യത്തിന്റെ തോലിയോടു സദൃശമായും ഇരിക്കും. ചർമ്മകുഷ്ഠം തടിച്ചും ഇരുണ്ട നിറത്തോടു ആനത്തോലുപോലെ പരുപരുപ്പോടുകൂടിയിരിക്കും.

കിടിഭകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്യാവം കിണഖരസ്പർശം പരുഷം കിടിഭം സ്മൃതം

കിടിഭകുഷ്ഠം കറുത്തും തഴമ്പുപോലെ മാർദ്ദവമില്ലാത്തതായും പരുപരുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

വൈപാദികകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൧൭. വൈപാദികം പാണിപാദസ്ഫുടനം തീവ്രവേദനം

വൈപാദികകുഷ്ഠം ഉള്ളങ്കയ്യിലും കാലിന്റെ അടിയിലുമുള്ള മാംസത്തെയും തൊലിയെയും വിള്ളുപൊളിപ്പിച്ചു അസഹ്യമായിരിക്കുന്ന വേദനയും ഉണ്ടാകും.

അലസകകുഷ്ഠലക്ഷണം

കണ്ഡൂമത്ഭിഃ സരാഗൈശ്ച ഗണ്ഡൈരലസകം ചിതം

അലസകകുഷ്ഠം ചൊറിച്ചിലോടും ചുവപ്പോടുംകൂടിയ മുഴകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കും.

ദദ്രുമണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൦. സകണ്ഡൂരാഗപിടകം ദദ്രുമണ്ഡലമുൽഗതം

ദദ്രുമണ്ഡലമെന്ന കുഷ്ഠം ചൊറിച്ചിലും ചുവപ്പുമുള്ള പിടകങ്ങളോടുകൂടി തടിച്ചു പൊങ്ങിയതായിരിക്കും.

ചർമ്മദലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൧. രക്തം സശൂലം കണ്ഡൂമൽ സസ്ഫോടം ദലതി അപി

൨൧. തച്ചർമ്മദലമാഖ്യാതം സംസ്പർശാസഹമുച്യതേ

ചർമ്മദലമെന്ന കുഷ്ഠം ചുവന്നിട്ടും വേദനയോടും ചൊറിച്ചിലോടും പൊളകളോടും കൂടിയും തൊട്ടാൽ സഹിച്ചുകൂടാത്തതായിട്ടും ഇരിക്കും.

പാമാകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൨. സൂക്ഷ്മാ ബഹ്വ്യഃ പിടകാസ്രാവവത്യഃ
പാമേത്യുക്താഃ കണ്ഡൂമത്യസ്സദാഹാഃ

പാമ എന്ന കുഷ്ഠത്തിന്ന ചെറുതായിരിക്കുന്ന കുരുക്കൾ വളരെ ഉണ്ടാകും. അവ പഴുത്തു പൊട്ടിയൊലിക്കും. ചൊറിച്ചിലോടുംചൂടോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

കച്ഛുകുഷ്ഠലക്ഷണം.

സൈവ സ്ഫോടൈസ്തീവ്രദാഹൈരുപേതാ
ജ്ഞേയാ പാണ്യോഃ കച്ഛുരുഗ്രാ സ്ഫിചോശ്ച

മേൽപ്പറയപ്പെട്ട പാമതന്നെ അസഹ്യമായ ചൂടോടും വലിയ പൊളകളോടും കൂടിയിരുന്നാൽ കച്ഛുവാകുന്നു. അതു കയ്പടത്തിലും ആസനത്തിലുംഉണ്ടാകും ചിരങ്ങുമെന്നു

വിസ്ഫോടലക്ഷണം

൨൩. സ്ഫോടാഃ ശ്യാവാരുണാഭാസാ വിസ്ഫോടാസ്സ്യുസ്തനുത്വചഃ

വിസ്ഫോടമെന്ന കുഷ്ഠം കറുപ്പിച്ചും ചുവന്നും ഇരിക്കുന്ന പൊളകളോടും നേർത്ത തൊലിയോടും കൂടിയിരിക്കും.

ശതാരുകുഷ്ഠലക്ഷണം.

രക്തം ശ്യാവം സദാഹാർത്തി ശതാരുസ്സ്യാദ്ബഹുവ്രണം.

ശതാരുസ്സെന്ന കുഷ്ഠം ചുവന്നും കറുത്തിട്ടും ചൂടോടും വേദനയോടും വളരെ വ്രണങ്ങളോടും കൂടിയുമിരിക്കും.

വിചർച്ചികാകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൪. സകണ്ഡൂഃ പിടകാ ശ്യാവാ ബഹുസ്രാവാ വിചർച്ചികാ

ചൊറിച്ചിലോടും കുരുക്കളോടും കൂടിയും കറുത്തിട്ടും ചലത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന കുഷ്ഠം വിചർച്ചികയാകുന്നു.

ദോഷത്രയജനിതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ഖരം ശ്യാവാരുണം രൂക്ഷം വാതാൽ കുഷ്ഠം സവേദനം
൨൫ പിത്താൽപ്രകുപിതം ദാഹരാഗസ്രാവാന്വിതം സ്മൃതം.
കഫാത്ക്ലേദി ഘനം സ്നിഗ്ദ്ധം സകണ്ഡൂശൈത്യഗൗരവം.

വാതം മൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠം പരുപരുത്തിട്ടും കറുത്തിട്ടും അല്ലെങ്കിൽ ചുവന്നിട്ടും രൂക്ഷമായും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും; പിത്തം മൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്ന കത്തലും ചൂടും ചുവപ്പും സ്രാവവുമുണ്ടാകും. കഫം മൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠം നനവോടുകൂടി തടിച്ചു മിനുത്തു ചൊറിച്ചിലോടും തണുപ്പത്തോടും ഘനത്തോടും കൂടിയിരിക്കും; ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപംമൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്ന ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം മൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. സന്നിപാതകുഷ്ഠത്തിന്ന മൂന്നുമാതിരി കുഷ്ഠങ്ങളുടെയുംലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും.

ത്വഗാദിധാതുക്കളിലിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

രസധാതുഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൬. ത്വക്സ്ഥേ വൈവർണ്യമംഗേഷു കുഷ്ഠേ രൗക്ഷ്യം ച ജായതേ
ത്വക്സ്വാപോ രോമഹർഷശ്ച സ്വേദസ്യാതിപ്രവർത്തനം.

കുഷ്ഠം രസധാതുവിൽ (ത്വക) നിൽക്കുമ്പോൾ നിറപ്പകർച്ചയും രൂക്ഷതയും ശരീരത്തിന്ന മരവിപ്പും തൊലിക്ക തരിപ്പും രോമഹർഷവും അധികമായ വിയർപ്പും ഉണ്ടാകും.

(൧൩൦) കുഷ്ഠലക്ഷണം.

രക്തഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കണ്ഡൂർത്തിപ്പൂയകശ്ചൈവ കുഷ്ഠേ ശോണിതസംശ്രിതേ

കുഷ്ഠം രക്തത്തിൽനിന്നാൽ ചൊറിച്ചിലും അധികമായ പഴുപ്പും ഉണ്ടാകും.

മാംസഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൮. ബാഹുല്യം വക്ത്രശോഷശ്ച കാർക്കശ്യം പിടകോൽഗമഃ
തോദസ്ഫോടസ്ഥിരത്വഞ്ച കുഷ്ഠേ മാംസസമാശ്രിതേ

കുഷ്ഠം മാംസത്തിൽനിന്നാൽ അധികമായ വായവരൾച്ചയും ദേഹത്തിന്ന പരുപരുപ്പും കുരുക്കളും കുത്തിനോവും പൊള്ളകളും ഉണ്ടാകും. അവ ഉറച്ചുനില്ക്കുകയും ചെയ്യും.

മേദോഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം

൨൯. കൗണ്യംഗതിക്ഷയോംഗാനാം സംഭേദഃ ക്ഷതസർപ്പണം
മേദഃസ്ഥാനഗതേലിംഗം പ്രാഗുക്താനിതഥൈവ ച

മേദസ്സിങ്കൽ കുഷ്ഠം നിന്നാലുള്ള ലക്ഷണം കയ്യും കാലും മുടങ്ങുക, നടന്നുകൂടായ്ക, അവയവങ്ങൾ പിളരുക, വ്രണം പരക്കുക, മേല്പറഞ്ഞ മൂന്നു ധാതുക്കളിലും കുഷ്ഠം നിന്നാലുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾകൂടി കാണുക ഇവയാകുന്നു.

അസ്ഥിമജ്ജാഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം

൩൦. നാസാഭംഗോക്ഷിരാഗശ്ച ക്ഷതേഷു കൃമിസംഭവഃ
സ്വരോപഘാതശ്ചഭവേ ദസ്ഥിമജ്ജാസമാശ്രിതേ

കുഷ്ഠം അസ്ഥിയിലും മജ്ജയിലും നിന്നാൽ മൂക്കടയും കണ്ണു ചുവക്കും വ്രണങ്ങളിൽ കൃമിയുണ്ടാകും ഒച്ചയടയ്ക്കും.

ശുക്ലാന്തർഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൩൧. ദമ്പത്യോഃകുഷ്ഠബാഹുല്യാ ദ്ദുഷ്ടശോണിതശുക്ലയോഃ
യദപത്യന്തയോർജ്ജാതം ജ്ഞേയന്തദപികുഷ്ഠിതം

സ്ത്രീപുരുഷന്മാരിൽ കുഷ്ഠബാഹുല്യംനിമിത്തം ആർത്തവവും ശുക്ലവും ദുഷിച്ചാൽ അവർക്കുണ്ടാകുന്ന പുത്രനും കുഷ്ഠമുള്ളവനായിരിക്കും.

സാദ്ധ്യാദികം.

൩൨. സാദ്ധ്യന്ത്വഗ്രക്തമാംസസ്ഥം വാതശ്ലേഷ്മാധികഞ്ചയൽ
മേദസിദ്വന്ദ്വജംയാപ്യം വർജ്ജ്യംമജ്ജാസ്ഥിസംശ്രിതം

൩൩. കൃമിതൃഡ്ദാഹമന്ദാഗ്നി സംയുക്തംയത്ത്രിദോഷജം
പ്രഭിന്നംപ്രസ്രുതാംഗഞ്ച രക്തനേത്രം ഹതസ്വരം

൩൪. പഞ്ചകർമ്മഗുണാതീതം കുഷ്ഠം ഹന്തീഹമാനവം

ത്വക്കിനെ ആശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും രക്താശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും മാംസാശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും വാതശ്ലേഷ്മാധികമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും സാദ്ധ്യമാകുന്നു. മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും ദ്വന്ദ്വജമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും യാപ്യമാകുന്നു. (പ്രത്യൗഷധസേവകൊണ്ടു കുറിവില്ലാതെ കൊണ്ടുപോവാൻ കഴിയുന്നതാകുന്നു). മജ്ജ, അസ്ഥി, ഇവ രണ്ടു ധാതുക്കളെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠം വർജ്ജ്യമാകുന്നു. കൃമി, തണ്ണീർദാഹം, ചൂട്, അഗ്നിമാന്ദ്യം ഇവയുള്ള കുഷ്ഠവും സന്നിപാതകുഷ്ഠവും പൊട്ടിയ കുഷ്ഠവും അവയവങ്ങൾ പഴുത്തു ഒഴുകുന്നതായ കുഷ്ഠവും ചുവന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടിയ കുഷ്ഠവും ഒച്ചയടപ്പുള്ള കുഷ്ഠവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. പൂർവ്വരൂപത്തിലും മേൽപറഞ്ഞ ധാതുക്കളിലും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന സമയവും ചെയ്യുന്ന ക്രിയകളുടെ വീര്യങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠമെങ്കിലും അല്ലെങ്കിൽ വമനവിരേചനാദി ഫലങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠമാകട്ടെ അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കുഷ്ഠങ്ങളിൽ ചികിത്സിക്കാൻവേണ്ടി
പ്രധാനദോഷത്തെ പറയുന്നു.

വാതേനകുഷ്ഠംകാപാലം പിത്തേനൗദുംബരംകഫാൽ
൨൪, മണ്ഡലാഖ്യംവിചർച്ചീച ഋഷ്യാഖ്യംവാതപിത്തജം
ചർമ്മൈകകുഷ്ഠകിടിഭ സിദ്ധ്മാലസവിപാദികാഃ
൨൫. വാതശ്ലേഷ്മോത്ഭവാശ്ശ്ലേഷ്മ പിത്താദ്ദദ്രുശതാരുഷീ
പുണ്ഡരീകംസവിസ്ഫോടം പാമാചർമ്മദളംതഥാ
൨൬. സർവ്വൈസ്സ്യാത്കാകണംപൂർവ്വ ത്രികംദദ്രുസകാകണം
പുണ്ഡരീകർഷ്യജിഹ്വേ ച മഹാകുഷ്ഠാനിസപ്ത തു

എല്ലാ കുഷ്ഠങ്ങളും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ മൂന്നും കോപിച്ചു ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു എങ്കിലും വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ ആധിക്യത്താൽ വാതകുഷ്ഠം പിത്തകുഷ്ഠം കഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനെയും ഇരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തിൽ വാതപിത്തകുഷ്ഠം വാതകഫകുഷ്ഠം പിത്തകഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനെയും വ്യവഹരിക്കേണ്ടു. വാതം ഹേതുവായിട്ടു കാപാലം എന്ന പേരായ കുഷ്ഠം ഉണ്ടാകുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ഔദുംബരം എന്ന കുഷ്ഠം ഉണ്ടു. കഫം ഹേതുവായിട്ടു മണ്ഡലം, വിചർച്ചിക ഇങ്ങിനെ രണ്ടു കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ഋഷ്യജിഹ്വ എന്ന പേരായ കുഷ്ഠം ഉണ്ടാകുന്നു. വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടു ചർമ്മകുഷ്ഠം, ഏകകുഷ്ഠം, കിടിഭകുഷ്ഠം സിദ്ധ്മം അലസം, വിപാദിക ഇവയുണ്ടാകുന്നു. കഫപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ദദ്രുവും ശതാരുസ്സും പുണ്ഡരീകവും വിസ്ഫോടവും പാമയും ചർമ്മദളവുമുണ്ടാകുന്നു. വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കാകണമെന്ന കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നു. ഇവയിൽവച്ചു് കാപാലം ഔദുംബരം മണ്ഡലം ദദ്രു പുണ്ഡരീകം ഋഷ്യജിഹ്വ കാകണം ഇവ ഏഴും മഹാകുഷ്ഠങ്ങളാകുന്നു.

ശ്വിത്രം.

൨൭. കഷ്ടംകുസുമസംകാശംശ്വിത്രം കിലാസംദാരുണംച തൽ
നിർദ്ദിഷ്ടമപരിസ്രാവി ത്രിധാതൂദ്ഭവസംശ്രയം

ശ്വിത്രമെന്ന വ്യാധിയുണ്ടാകുന്നതും കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നതുപോലെ തന്നെ. ശ്വിത്രം കിലാസമെന്നും ദാരുണമെന്നും രണ്ടുവിധമായി ചിലർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ശ്വിത്രം വ്രണമായി ഭവിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു അതിൽനിന്നു ചോര ചലം മുതലായതിന്റെ സ്രവണമുണ്ടാകയില്ല. ശ്വിത്രം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടുമുണ്ടാകും. രക്തം, മാംസം മേദസ്സു് ഈ മൂന്നു ധാതുക്കളെ ക്രമേണ ആശ്രയിക്കയും ചെയ്യും.

വാതശ്വിത്രാദിലക്ഷണം.

൨൮. വാതാദ്രൂക്ഷാരുണംപിത്താ ത്താമ്രംകമലപത്രവൽ
സദാഹംരോമവിധ്വംസി കഫാച്ഛ്വേതംഘനംഗുരു
൩൦. സകണ്ഡുചക്രമാദ്രക്ത മാംസമേദസ്സുചാദിശേൽ
വർണ്ണേനൈവേദൃഗുഭയം കൃച്ഛ്രംതച്ചോത്തരോത്തരം

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം രൂക്ഷം അരുണവർണ്ണവുമായിരിക്കും. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം താമരയിലപോലെ ചെമ്പിച്ചും ചുട്ടുനീറുകയും ഇരിക്കും. രോമങ്ങളെ കൊഴിപ്പിക്കും. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം വെളുത്തു തടിച്ചു കനത്തു ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയിരിക്കും. വാതശ്വിത്രം രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും. പിത്തശ്വിത്രം മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും. കഫശ്വിത്രം മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും. ഇതു നിറംകൊണ്ടു മേല്പറയപ്പെട്ട പ്രകാരംതന്നെ അറിയുന്നു. രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം കൃച്ഛ്രമാകുന്നു. മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം അതിനെക്കാൾ കൃച്ഛ്രമാകുന്നു. മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം അതിനെക്കാൾ കൃച്ഛ്രമാകുന്നു.

സാധ്യാസാധ്യലക്ഷണം

൪൧. അശുക്ലരോമാബഹുലമസംശ്ലിഷ്ടം മിഥോ നവം
അനഗ്നിദഗ്ധജം സാധ്യം ശ്വിത്രം വർജ്ജ്യമതോന്യഥാ

൪൨. ഗുഹ്യപാണിതലൌഷ്ഠേഷു ജാതമപ്യചിരന്തനം.
വർജ്ജനീയം വിശേഷേണ കിലാസം സിദ്ധിമിച്ഛതാ.

രോമങ്ങൾ വെളുക്കാതെയും വളരെ വർദ്ധിക്കാതെയും പലസ്ഥലങ്ങളിലുണ്ടായി ക്രമേണ പരന്നു തമ്മിൽ ചേരാത്തതല്ലാതെയും നൂതനമായും തീപ്പൊള്ളിയ സ്ഥലത്തു ഉണ്ടായതല്ലാതെയും ഇരിക്കുന്ന ശ്വിത്രം സാധ്യമാകുന്നു. രോമങ്ങൾ വെളുത്തും വളരെ വർദ്ധിച്ചും പലടത്തും പൊന്തപ്പെട്ടു തമ്മിൽ ചേർന്നും പുരാതനമായും ഇരിക്കുന്ന ശ്വിത്രം സാധ്യമല്ല. തീപ്പൊള്ളിയ സ്ഥലത്തുണ്ടായ ശ്വിത്രവും സാധ്യമല്ല. ഗുഹ്യപ്രദേശത്തിങ്കലും കൈകാലുകളിലും ചുണ്ടിന്മേലും ഉണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം നൂതനമായിരുന്നാലും സിദ്ധിയെ ഇച്ഛിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ വിശേഷിച്ചും വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു.

സംസർഗ്ഗജങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ.

൪൩. പ്രസംഗാൽഗാത്രസംസ്പർശാന്നിശ്വാസാത്സഹഭോജനാൽ
സഹശയ്യാസനാച്ചാപി വസ്ത്രമാല്യാനുലേപനാൽ.

൪൪. കുഷ്ഠം ജ്വരശ്ച ശോഷശ്ച നേത്രാഭിഷ്യന്ദ ഏവ ച
ഔപസർഗ്ഗികരോഗാശ്ച സംക്രാമന്തി നരാന്നരം.

മൈഥുനംചെയ്ക, ശരീരം തമ്മിൽ തൊടുക, ശ്വാസമേല്ക്കുക, ഒരുമിച്ചു ഭക്ഷിക്കുക, ഒരുമിച്ചു കിടക്കുക, ഒരുമിച്ചിരിക്കുക ഇവരുടെ വസ്ത്രം മാല്യം ലേപനദ്രവ്യം ഇവയെ ധരിക്കുക ഇത്യാദിപ്രവൃത്തികൾ ഹേതുവായിട്ടു കുഷ്ഠവും ജ്വരവും ക്ഷയവും നേത്രരോഗവും പകരുന്ന രോഗങ്ങളും പകരുമെന്നറിയേണം.

ഇതി കേരളദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം കുഷ്ഠനിദാനം
സമാപ്തം.

ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം.

൧. ശീതമാരുതസംസ്പർശാൽ പ്രദുഷ്ടൌ കഫമാരുതൌ
പിത്തേന സഹ സംഭൂയ ബഹിരന്തർവിസർപ്പതഃ

തണുത്ത കാറ്റേൽക്കുന്നതുകൊണ്ടു കഫവാതങ്ങൾ ദുഷിച്ചു പിത്തത്തോടു ചേർന്നു തൊലിയിലും രക്താദികളായ ധാതുക്കളിലും സഞ്ചരിക്കും.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. പിപാസാരുചിഹൃല്ലാസദേഹസാദാംഗഗൌരവം
രക്തലോചനതാ തേഷാം പൂർവ്വരൂപസ്യ ലക്ഷണം

ശീതപിത്തത്തിന്റെയും ഉദർദ്ദത്തിന്റെയും കോഠത്തിന്റെയും പൂർവ്വരൂപം തണ്ണീർദാഹം അരുചി ഓക്കാനം ദേഹത്തിനു തളർച്ചയും ഘനവും കണ്ണിനു ചുവപ്പു ഉണ്ടാകുന്നു.

ഉദർദ്ദലക്ഷണം.

൩. വരടീദഷ്ടസംസ്ഥാനഃ ശ്ശോഫസ്സംജായതേ ബഹിഃ
സകണ്ഡൂസ്തോദബഹുലശ്ഛർദ്ദിജ്വരവിദാഹവാൻ

൬. ഉദർദ്ദമിതി തം വിദ്യാൽ ശീതപിത്തമഥാപരേ
വാതാധികം ശീതപിത്തമുദർദ്ദസ്തു കഫാധികഃ

തൊലിയിൽ കടന്നൽ കുത്തിയപോലെ നീരുണ്ടാക, ചൊറിച്ചിൽ, അധികമായ കുത്തിനോവു, ഛർദ്ദി, പനി, ചുട ഇത ലക്ഷണങ്ങളോടകൂടിയ രോഗം ഉദർദ്ദമെന്ന അറിഞ്ഞുകൊൾക. ചിലർ ശീതപിത്തമെന്നപറയുന്നു. ചൊറിച്ചിൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടും കുത്തിനോവു വാതം ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിയും ജ്വരവും ചുട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നു. ശീതപിത്തത്തിന്റെയും ഉദർദ്ദത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ സാമ്യമുണ്ടെങ്കിലും ശീതപിത്തം വാതത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ഉദർദ്ദം കഫത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ആകുന്നു.

ഉദർദ്ദത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൭. സോത്സംഗൈശ്ച സരാഗൈശ്ച കണ്ഡൂമദ്ഭിശ്ച മണ്ഡലൈഃ
ശൈശിരഃ കഫജോ വ്യാധിരുദർദ്ദഃ പരികീർത്തിതഃ

തണുപ്പു ഏൽക്കയും തണുത്തതു കഴിക്കയും കഫം കോപിക്കയും ചെയ്താൽ ദേഹത്തിൽ ചുവന്ന പൂത്തൊകാമ്പോലെ മദ്ധ്യം താഴ്ന്ന ചുകപ്പോടുകൂടി ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും. അതിനെ ഉദർദ്ദമെന്നപറയുന്നു

കോഠലക്ഷണം.

൮. അസമ്യഗ്വമനോദീർണ്ണ പിത്തശ്ലേഷ്മാന്നനിഗ്രഹൈഃ
മണ്ഡലാനി സകണ്ഡൂനി രാഗവന്തി ബഹൂനി ച.

൯. ഉൽകോഠഃ സാനുബന്ധശ്ച കോഠ ഇത്യഭിധീയതേ

ഛർദ്ദനത്തിന്റെ അയോഗം ഹേതുവായിട്ടും മിഥ്യായോഗം ഹേതുവായിട്ടും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തത്തെയോ കഫത്തെയോ അന്നത്തെയോ തടുക്കനിമിത്തം ദേഹത്തിൽ ചുവന്നു ചൊറിച്ചിലോടുകൂടി വട്ടത്തിൽ തടിപ്പുകൾ ഉണ്ടാകും. ഇതിന്ന ഉൽകോഠമെന്നപേർ. ഇതുതന്നെ കൂടക്കൂടെ ഉണ്ടാകയും കൂടക്കൂടെ നശിക്കയും ചെയ്താൽ അതിന്ന കോഠമെന്നപേർ. [illegible] "ഉൽകോഠം" [illegible] വചനവുമുണ്ട്.

ഇതി കേരളഭാഷാകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം
സമാപ്തം.

അമ്ലപിത്തനിദാനം.

൧. വിരുദ്ധദുഷ്ടാമ്ലവിദാഹിപിത്ത
പ്രകോപിപാനാന്നഭുജോ വിദഗ്ദ്ധം
പിത്തം സ്വഹേതൂപചിതം പുരാ യൽ
തദമ്ലപിത്തം പ്രവദന്തി സന്തഃ

പാലും മത്സ്യവും പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായോ ദുഷ്ടങ്ങളായോ പുളിച്ചോ ഉൾച്ചൂടുണ്ടാക്കുന്നവയായോ പിത്തകോപകങ്ങളായോ ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കുന്നവന്ന പിത്തം കോപിച്ചിട്ട വർഷകാലത്തിൽ സ്വഹേതുക്കൾ കൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ അമ്ലപിത്തമെന്ന പറയുന്നു

അമ്ലപിത്തലക്ഷണം.

൨. അവിപാകക്ലമോൽക്ലേശതിക്താമ്ലോൽഗാരഗൌരവൈഃ
ഹൃൽകണ്ഠദാഹാരുചിഭിശ്ചാമ്ലപിത്തം വദേൽഭിഷൿ.

(൫൧) അമ്ലപിത്തനിദാനം

അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം ആഹാരം ദഹിക്കാതിരിക്കുക ആയാസമില്ലെങ്കിലും തളർച്ചയുണ്ടാക, ഓക്കാനമുണ്ടാക, കയ്പും പുളിയുമുള്ള തേട്ടൽ, ദേഹം കനക്കുക ഹൃദയവും തൊണ്ടയും എരിയുക, അരുചി ഇവയാകുന്നു. ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവന്ന അമ്ലപിത്തമുണ്ടെന്ന വൈദ്യൻ പറയണം.

അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമെന്നും അധോഗതമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧. തൃൾദാഹമൂർച്ഛാഭ്രമമോഹകാരി
പ്രയാത്യധോ വാ വിവിധപ്രകാരം
ഹൃല്ലാസകോഠാനലസാദഹർഷ
സ്വേദാംഗപീതത്വകരം കദാചിൽ.

അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്ന തണ്ണീർദാഹവും, ചുട്ടും, ഇന്ദ്രിയസാദവും തല തിരിച്ചിലും വിപരീതജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകും. കീഴ്ഭാഗത്തിൽ കൂടി പോകുന്നതായ പിത്തം പച്ചയായിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചോ കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഇരിക്കും. ചിലപ്പോൾ നെഞ്ചുകലിപ്പും വട്ടപ്പുണ്ണും അഗ്നിമാന്ദ്യവും മേൽതരിപ്പും വിയർപ്പും ശരീരത്തിന്ന മഞ്ഞനിറവും കൂടിയുണ്ടാകും.

ഊർദ്ധ്വഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨. വാന്തം ഹരിൽപീതകനീലകൃഷ്ണ
മാരക്തരക്താഭമതീവചാമ്ലം
മാംസോദകാഭം ത്വതിപിച്ഛിലാച്ഛം
ശ്ലേഷ്മാനുജാതം വിവിധം രസേന.

൩. ഭുക്തേ വിദഗ്ദ്ധേ ത്വഥവാപ്യഭുക്തേ
കരോതി തിക്താമ്ലവമിം കദാചിൽ
ഉൽഗാരമേവംവിധമേവ കണ്ഠ
ഹൃൽകുക്ഷിദാഹം ശിരസോരുജഞ്ച.

അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമായാൽ പച്ചനിറമായിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചെമ്പിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുന്ന പിത്തജലത്തെ ഛർദ്ദിക്കും. അത് ഏററവും പുളിരസത്തോടുകൂടിയോ മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയോ പശപോലെയോ നിർമ്മലമായോ കഫത്തോടുകൂടിയോ ഉപ്പ്, എരിവ്, കയ്പ ഈ രസങ്ങളോടുകൂടിയോ ഇരിക്കും. ചിലപ്പോൾ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിക്കുന്നതിന്ന മുമ്പെയോ ഭക്ഷണത്തിന്ന മുമ്പെയോ കയ്പ രസത്തോടും പുളിരസത്തോടുംകൂടി ഛർദ്ദിക്കും. തൊണ്ട, ഹൃദയം, വയറ ഈ സ്ഥാനങ്ങളിൽ ചുട്ടും തലവേദനയുമുണ്ടാകും.

കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൪. കരചരണദാഹമൗഷ്ണ്യം
മഹതീമരുചിം ജ്വരഞ്ച കഫപിത്തം
ജനയതി കണ്ഡൂമണ്ഡല
പിടകാശതനിചിതഗാത്രരോഗചയം.

കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്ന കൈകാലുകൾ ചുട്ടകയും ദേഹത്തിന്ന ഉഷ്ണവും വലുതായ അരുചിയും ജ്വരവും ഉണ്ടാകും. ശരീരം ചൊറിച്ചിലോടും തിണർപ്പുകളോടും കുരുക്കളോടും കൂടിയിരിക്കും. അവിപാകം ഉൽക്ലേശം മുതലായ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

അമ്ലപിത്തനിദാനം (൫൧)

സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം.

൭. രോഗോയമമ്ലപിത്താഖ്യോ യത്നാത്സംസാധ്യതേ നവഃ
ചിരോത്ഥിതോ ഭവേദ്യാപ്യഃ കൃച്ഛ്രസാധ്യസ്സ കസ്യചിൽ

അമ്ലപിത്തമെന്ന ഈ രോഗം നൂതനമായാൽ യത്നാധിക്യേന ശമിപ്പിക്കാൻ കഴിയും. വളരെനാൾ ചെന്നതാണെങ്കിൽ യാപ്യമാകുന്നു. അഹിതങ്ങളായ ആഹാരങ്ങളേയും ആചാരങ്ങളേയും ശീലിക്കുന്നവനു വളരെനാൾ ചെന്ന അമ്ലപിത്തം കൃച്ഛ്രസാധ്യമാകുന്നു.

൮. സാനിലം സാനിലകഫം സകഫം തച്ച ലക്ഷയേൽ
ദോഷലിംഗേന മതിമാൻ ഭിഷങ് മോഹകരം ഹി തൽ

വാതത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും വാതകഫങ്ങളോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും അതതു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ബുദ്ധിമാനായ വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമായാൽ ഛർദ്ദിയും അധോഗതമായാൽ അതിസാരവും ഉണ്ടാകും. അതിനാൽ അതിന്റെ ഭേദം വൈദ്യന്മാർക്കുപോലും ദുർജ്ഞേയമാകുന്നു.

വാതാനുഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൯. കമ്പപ്രലാപമൂർഛാ
ചിമചിമിഗാത്രാവസാദശൂലാനി
തമസോദർശനവിഭ്രമ
വിമോഹഹർഷാണ്യനിലകോപാൽ

വാതത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം വിറയൽ, പിച്ചുപറകൽ, ബോധക്ഷയം, ശരീരം പ്രാണികൾ അരിച്ചുനടക്കുന്നു എന്നു തോന്നുക, ദേഹത്തിനു തളർച്ച, വയറുവേദന, കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക, തലതിരിച്ചിൽ, മോഹം, തരിപ്പ് ഇവയാകുന്നു.

കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൦. കഫനിഷ്ഠീവനഗൗരവജഡതാരുചിശീതസാദവമിലേപാഃ
ദഹനബലസാദകണ്ഡൂനിദ്രാചിഹ്നം കഫാനുഗതേ.

കഫത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിനു കഫം തുപ്പുകയും ശരീരത്തിനു കനവും ജഡതയും അരുചിയും തളർച്ചയും ഛർദ്ദിയും തൊണ്ടയിൽ കഫം തേച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശക്തിക്ഷയവും ചൊറിച്ചിലും ഉറക്കവും ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാതകഫയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൧. ഉഭയമിദമേവ ചിഹ്നം മാരുതകഫസംഭവേ ഭവത്യമ്ലേ

വാതകഫങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിൽ മേല്പറയപ്പെട്ട രണ്ടുലക്ഷണങ്ങളും കാണും.

കഫപിത്തയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൨. തിക്താമ്ലകടൂദ്ഗാരഹൃൽകുക്ഷികണ്ഠദാഹശ്ച
ഭ്രമോമൂർഛാരുചിശ്ഛർദ്ദിരാലസ്യഞ്ച ശിരോരുജാ

൧൩. പ്രസേകോമുഖമാധുര്യം ശ്ലേഷ്മപിത്താമ്ലലക്ഷണം.

ശ്ലേഷ്മപിത്തത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം കയ്പും പുളിപ്പും എരിപ്പും തേട്ടുക, ഹൃദയവും വയറും കഴുത്തും ചുടുക, തലതിരിച്ചിൽ, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച, അരുചി, ഛർദ്ദി, ആലസ്യം, തലവേദന, വായിൽ വെള്ളമൂറുക, മധുരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൗ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അമ്ലപിത്തനിദാനം സമാപ്തം.

വിസർപ്പനിദാനം.

---

൧. ലവണാമ്ലകടൂഷ്ണാദി സംസേവാദ്ദോഷകോപതഃ
വിസർപ്പസ്സപ്തധാ ജ്ഞേയ സ്സർവ്വതഃ പരിസർപ്പണാൽ.

൨. പൃഥക്ത്രയസ്ത്രിഭിശ്ചൈകോ വിസർപ്പാ ദ്വന്ദ്വജാസ്ത്രയഃ
വാതികഃ പൈത്തികശ്ചൈവ കഫജസ്സാന്നിപാതികഃ

൩. ചത്വാര ഏതേ വിസർപ്പാ വക്ഷ്യന്തേ ദ്വന്ദ്വജാസ്ത്രയഃ
ആഗ്നേയോ വാതപിത്താഭ്യാം ഗ്രന്ഥ്യാഖ്യഃ കഫവാതജഃ

൪. യസ്തു കർദ്ദമകോ ഘോരഃ സ പിത്തകഫസംഭവഃ

ഉപ്പും പുളിയും എരിവും ഉഷ്ണവുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ട് വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു വിസർപ്പത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ വിസർപ്പം ഏഴു പ്രകാരമുണ്ട്. എല്ലായിടവും വ്യാപിക്ക ഹേതുവായിട്ട് അതിനെ വിസർപ്പമെന്നു പറയുന്നു. വിസർപ്പം വെവ്വേറെയുള്ള ദോഷങ്ങളെക്കൊണ്ടു മൂന്നും മൂന്നു ദോഷങ്ങൾ കൂടിയതിനാലൊന്നും രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ കൊണ്ടു മൂന്നും ഇങ്ങനെയാകുന്നു ഏഴു പ്രകാരം. അതു വാതഹേതുവായിട്ടും പിത്തഹേതുവായിട്ടും കഫഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും നാലു; വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും വാതകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും പിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു. വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട് അഗ്നിവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു. കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട് ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു. പിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട് ഘോരമായ കർദ്ദമവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു.

ദോഷദൂഷ്യസംഗ്രഹം.

രക്തം ലസീകാ ത്വങ്മാംസം ദൂഷ്യം ദോഷാസ്ത്രയോ മലാഃ

൫. വിസർപ്പാണാം സമുൽപത്തൗ വിജ്ഞേയാസ്സപ്തധാതവഃ

രക്തം ലസീക ത്വക്ക് മാംസം ഇവയും വാതപിത്തകഫങ്ങളുമാകുന്ന ഏഴു ധാതുക്കൾ വിസർപ്പോല്പത്തിയിങ്കൽ ഏറ്റവും ദുഷിക്കുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

വാതവിസർപ്പലക്ഷണം

തത്ര വാതാൽ പരീസർപ്പോ വാതജ്വരസമവ്യഥഃ

൬. ശോഫസ്ഫുരണനിസ്തോദഭേദായാമാർത്തിഹർഷവാൻ.

വാതവിസർപ്പത്തിന്നു വാതജ്വരത്തോടു സദൃശമായ വേദനകളും നീരും പൊങ്ങി പൊട്ടലും കുത്തിനോവും പിളർന്നനോവും വലിച്ചിലും വേദനയും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും.

പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം.

പിത്താദ്ദ്രുതഗതിഃ പിത്തജ്വരലിംഗോതിലോഹിതഃ

പിത്തവിസർപ്പം വേഗത്തിൽ വ്യാപിക്കയും പിത്തജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ കാണുകയും അധികമായി ചുവന്നിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

കഫവിസർപ്പലക്ഷണം.

൭. കഫാൽ കണ്ഡൂയുതഃ സ്നിഗ്ദ്ധഃ കഫജ്വരസമാനരുക്

ചൊറിച്ചിലും സ്നിഗ്ദ്ധവും കഫജ്വരത്തിന്നുള്ള വേദനയും ഉണ്ടാകുന്നതു കഫവിസർപ്പലക്ഷണമാകുന്നു.

സന്നിപാതവിസർപ്പലക്ഷണം.

സന്നിപാതസമുത്ഥശ്ച സർവ്വലിംഗസമന്വിതഃ

സന്നിപാതവിസർപ്പം എല്ലാ വിസർപ്പങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

അഗ്നിവിസർപ്പലക്ഷണം.

൮. വാതപിത്താജ്ജ്വരച്ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാതീസാരതൃഡ്ഭ്രമൈഃ
അസ്ഥിഭേദാഗ്നിസദനതമകാരോചകൈര്യുതഃ

വിസർപ്പനിദാനം (൧൬൩)

൩൯. കരോതിസർവ്വമംഗഞ്ച ദീപ്താംഗാരാവകീർണ്ണവൽ
യംയംദേശംവിസർപ്പശ്ച വിസർപ്പതിഭവേൽസസഃ

൪൦. ശാന്താംഗാരാസിതോനീലോ രക്തോവാശുചചീയതേ
അഗ്നിദഗ്ദ്ധഇവസ്ഫോടൈശ്ശീഘ്രഗത്വാൽദ്രുതംസച

൪൧. മർമ്മാനുസാരീവിസർപ്പസ്സ്യാൽ വാതോതിബലസ്തതഃ
വ്യഥേതാംഗംഹരേൽസംജ്ഞാം നിദ്രാംചശ്വാസമീരയേൽ

൪൨. ഹിദ്ധ്മാംചസഗതോവസ്ഥാ മീദൃശീംലഭതേനനാ
ക്വചിച്ഛർമ്മാരതിഗ്രസ്തോ ഭൂമിശയ്യാസനാദിഷു

൪൩. ചേഷ്ടമാനസ്തതഃക്ലിഷ്ടോ മനോദേഹശ്രമോത്ഭവാം
ദുഷ്പ്രബോധോശ്നുതേനിദ്രാം സോഗ്നിവിസർപ്പഉച്യതേ

വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ട പനി ഛർദ്ദി മോഹാലസ്യം അതിസാരം തണ്ണീർദാഹം തലതിരിച്ചിൽ എല്ലുപൊട്ടൽ അഗ്നിമാന്ദ്യം തമകശ്വാസം അരുചി ഇവയോടുകൂടിയ വിസർപ്പം ഉണ്ടാകുന്നു. അതുള്ളവന്റെ ശരീരം ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്ന തീക്കനൽ പരക്കെ മേലെ ചൊരിഞ്ഞാലുള്ള ഭാവനയോടുകൂടിയിരിക്കും. ആ വിസർപ്പം ദേഹത്തിൽ യാതൊരിടത്തു വ്യാപിക്കുന്നുവോ അവിടം കരിക്കട്ടപോലെ കറുത്തോ നീലിച്ചോ ചുവന്നോ പോകയും ഉടനെ തീതട്ടിയ ശരീരംപോലെ ചില പോളകളോടുകൂടിയിരിക്കയും ചെയ്യും. ആ വിസർപ്പം ശീഘ്രഗതി ഹേതുവായിട്ട പെട്ടെന്നു ഹൃദയാദിമർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചിട്ട വായുവിന്റെ ബലാധിക്യം ഹേതുവായിട്ട ശരീരത്തിന്ന വ്യഥയേയും ബോധക്ഷയത്തേയും നിദ്രാനാശത്തേയും ശ്വാസംമുട്ടലിനേയും ഇക്കിളിനേയും ഉണ്ടാക്കും. ഈ ഭാവനയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന രോഗി ഒരിക്കലും സുഖമില്ലാത്തവനായിട്ടും മനസ്സിനു ആശ്വാസമില്ലാത്തവനായിട്ടും ഭൂമിയിലും മെത്തയിന്മേലും മറ്റും കിടക്കുകയും ഉരുളുകയും ചെയ്തതിന്റെ ശേഷം ദേഹമനസ്സുകൾക്കുള്ള ശ്രമം നിമിത്തമായി വളരെ നേരം വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ട് ഉണർത്തിയാലും ഉണരാത്ത വിധത്തിൽ കിടന്നുറങ്ങും. ഈ വിസർപ്പത്തെ അഗ്നിവിസർപ്പമെന്ന പറയുന്നു.

ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പലക്ഷണം.

൪൪. കഫേനരുദ്ധഃപവനോ ഭിത്വാതംബഹുധാകഫം
രക്തംവാവൃദ്ധരക്തസ്യ ത്വൿസിരാസ്നായുമാംസഗം

൪൫. ദൂഷയിത്വാചദീർഘാണു വൃത്തസ്ഥൂലഖരാത്മനാം
ഗ്രന്ഥീനാംകുരുതേമാലാം സരക്താംതീവ്രരുഗ്ജ്വരാം.

൪൬. ശ്വാസകാസാതിസാരാസ്യ ശോഷഹിദ്ധ്മാവമിഭ്രമൈഃ
മോഹവൈവർണ്യമൂർച്ഛാംഗ ഭംഗാഗ്നിസദനൈര്യുതാം.

൪൭. ഇത്യയംഗ്രന്ഥിവിസർപ്പഃ കഫമാരുതകോപജഃ.

കഫം വായുവിനെ തടുക്കുന്നതാകകൊണ്ടു ആ കഫത്തെയോ രക്തവൃദ്ധിയുള്ളവനാണെങ്കിൽ തൊലിയിലും ഞരമ്പുകളിലും നാഡികളിലും മാംസത്തിലും ഉള്ള രക്തത്തെയോ പലവിധമായി ഭേദിക്കയും ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തിട്ട ദീർഘങ്ങളും വൃത്തങ്ങളും തടിച്ചിട്ടും കടുപ്പത്തോടുകൂടിയും ചുവന്നിട്ടും ഇങ്ങിനെ പലവിധമായ മുഴകളെ ഉണ്ടാക്കും. അതോടുകൂടി ദുസ്സഹമായ വേദനയും പനിയും ശ്വാസവും ചുമയും അതിസാരവും വായ്‌വരൾച്ചയും ഇക്കിളും ഛർദ്ദിയും തലതിരിച്ചിലും മോഹാലസ്യവും നിറഭേദവും മൂർച്ഛയും മേൽനോവും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും. അതിന്ന ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പമെന്ന പേർ. ഇതു കഫവാതകോപജമാകുന്നു.

കർദ്ദമവിസർപ്പലക്ഷണം.

കഫപിത്താജ്ജ്വരഃസ്തംഭോ നിദ്രാതന്ദ്രാശിരോരുജാ

൪൮. അംഗാവസാദവിക്ഷേപ പ്രലാപാരോചകഭ്രമാഃ

(൫൨) വിസർപ്പനിദാനം

മൂർച്ഛാഗ്നിഹാനിർഭേദോസ്ഥ്നാം പിപാസേന്ദ്രിയഗൗരവം

൧൯. ആമോപവേശനം ലേപഃ സ്രോതസാം സ ച സർപ്പതി
പ്രായേണാമാശയം ഗൃഹ്ണന്നേകദേശം ന ചാതിരുക്

൨൦. പിടകൈരവകീർണ്ണോതിപീതലോഹിതപാണ്ഡുരൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോസിതോ മേചകാഭോ മലിനഃ ശോഫവാൻ ഗുരുഃ

൨൧. ഗംഭീരപാകഃ പ്രാജ്യോഷ്മാ സ്പൃഷ്ടഃ ക്ലിന്നോവദീര്യതേ
പങ്കവച്ഛീർണ്ണമാംസശ്ച സ്പഷ്ടസ്നായുസിരാഗണഃ

൨൨. ശവഗന്ധീ ച വീസർപ്പഃ കർദ്ദമാഖ്യമുശന്തി തം.

കഫപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ട് പനി സ്തംഭം ഉറക്കം മടി തലവേദന ദേഹത്തിന്ന തളർച്ച [illegible] അരുചി [illegible] തളർച്ച അഗ്നിമാന്ദ്യം എല്ലു പിളരുക [illegible] ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്ക കനം വയററിൽനിന്ന [illegible] പോക [illegible] പററിയിരിക്കുന്ന [illegible] ഇവയോടുകൂടിയ വിസർപ്പമാകും [illegible] അതിന്റെ ഒരു ഭാഗത്ത [illegible] വ്യാപിക്കുന്നു. അധികമായ വേദനയുണ്ടാകയില്ല. ഏററവും [illegible] മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നും [illegible] കുരുക്കൾ നിറയും [illegible] കറുത്തും മയിൽകഴുത്തിന്റെ നിറം പോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും [illegible] നീരോടുകൂടിയും കനത്തിരിക്കും. [illegible] പഴുക്കും [illegible] കൂടിയിരിക്കും. തൊട്ടാൽ ചെളിയിൽ തൊട്ടതുപോലെ [illegible] മാംസം ദ്രവിക്കും [illegible] ഞരമ്പുകളും [illegible] ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധമുണ്ടാകും. അതിനെ കർദ്ദമവിസർപ്പമെന്ന പറയുന്നു.

ക്ഷതവിസർപ്പലക്ഷണം.

ബാഹ്യഹേതോഃ ക്ഷതാൽ ക്രുദ്ധഃ സരക്തം പിത്തമീരയൻ

൨൩. വിസർപ്പം മാരുതഃ കുര്യാൽ കുലത്ഥസദൃശൈശ്ചിതം
സ്ഫോടൈശ്ശോഫജ്വരരുജാദാഹാഢ്യം ശ്യാവശോണിതം.

ക്ഷതവിസർപ്പം പിത്തവിസർപ്പത്തിൽ [illegible] അതിനെ സംഖ്യയിൽ ചേർത്തിട്ടില്ലെന്ന [illegible] പറയുന്നു. അതിനെ [illegible] ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. '[illegible] പിത്തവിസർപ്പ [illegible]' [illegible] വലിയ ജന്തുക്കളുടെയും [illegible] ദേഹത്തിന്ന മുറിവോ ചതവോ പററിയാൽ വാതം കോപിച്ച പിത്തത്തെയും രക്തത്തെയും ഇളക്കി മുതിരയോട്ട സമങ്ങളായിരിക്കുന്ന പൊള്ളുകളോടും നീര, പനി, വേദന, ഇവയോടും കൂടിയതായും [illegible] ഉണ്ടാകും. അതിന്ന ക്ഷതവിസർപ്പമെന്ന പേർ.

വിസർപ്പോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൪. ജ്വരാതിസാരൗ വമഥുസ്ത്വങ്മാംസദരണം ക്ലമഃ
അരോചകാവിപാകൗ ച വിസർപ്പാണാമുപദ്രവാഃ

പനി, അതിസാരം, ഛർദ്ദി, തൊലിക്കും മാംസത്തിന്നും പിളർച്ച, തളർച്ച, അരുചി, ആഹാരം ദഹിക്കാതിരിക്കുക ഇവകളൊക്കെയും വിസർപ്പത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൨൫. സിദ്ധ്യന്തി വാതകഫപിത്തകൃതാ വിസർപ്പാഃ
സർവ്വാത്മകഃ ക്ഷതകൃതശ്ച ന സിദ്ധിമേതി.

പിത്താത്മകോഞ്ജനവപുശ്ച ഭവേദസാധ്യഃ
കൃച്ഛ്രാശ്ച മർമ്മസു ഭവന്തി ഹി സർവ്വ ഏവ

വാതവിസർപ്പവും കഫവിസർപ്പവും പിത്തവിസർപ്പവും സാധ്യങ്ങൾ. സന്നിപാതവിസർപ്പവും ക്ഷതവിസർപ്പവും അസാധ്യങ്ങൾ. പിത്തത്തിന്റെ അതിയായ കോപത്തോടും മഷിപോലെ കറുത്തിരിക്കുന്ന ശരീരത്തോടുംകൂടിയ വിസർപ്പം അസാധ്യം. മർമ്മസ്ഥാനത്തോടു സംബന്ധിച്ചുള്ള എല്ലാ വിസർപ്പങ്ങളും കൃച്ഛ്രസാധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേരളദേശികകൃതായാം സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വിസർപ്പനിദാനം
സമാപ്തം.

വിസ്ഫോടനിദാനം.

---

൧. കട്വമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിരൂക്ഷ-
ക്ഷാരൈരജീർണ്ണാധ്യശനാതപൈശ്ച
തഥർത്തുദോഷേണ വിപര്യയേണ
കുപ്യന്തി ദോഷാഃ പവനാദയസ്തു.

൨. ത്വചമാശ്രിത്യ തേ രക്തമാംസാസ്ഥീനി പ്രദൂഷ്യ ച
ഘോരാൻ കുർവ്വന്തി വിസ്ഫോടാൻ സർവ്വാൻ ജ്വരപുരസ്സരാൻ.

എരിവും പുളിയും തീക്ഷ്ണമായും ഉഷ്ണമായും വിദാഹിയായും രൂക്ഷമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അപക്വദ്രവ്യത്തിന്റെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊൾക ഹേതുവായിട്ടും ശീതോഷ്ണാദികളുടെ അതിയോഗം ഹേതുവായിട്ടും ഓരോ ഋതുക്കളിൽ അതാതു സ്വഭാവത്തിന്റെ അഭാവം ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ത്വക്കിനെ ആശ്രയിച്ചു രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും അസ്ഥികളെയും ദുഷിപ്പിച്ചു ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിസ്ഫോടങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ ദോഷങ്ങൾ വിസ്ഫോടത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിനുമുമ്പു ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

വിസ്ഫോടസ്വരൂപം.

൩. അഗ്നിദഗ്ധനിഭാഃ സ്ഫോടാഃ സജ്വരാ രക്തപിത്തജാഃ
ക്വചിത്സർവ്വത്ര വാ ദേഹേ വിസ്ഫോടാ ഇതി തേ സ്മൃതാഃ

രക്തപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു തീ തട്ടിയതുപോലെ പൊള്ളലുകൾ ശരീരത്തിൽ ചിലടത്തോ എല്ലാശരീരത്തിലുമോ ജ്വരത്തോടുകൂടിയുണ്ടാകും. ഇതിനെ വിസ്ഫോടമെന്നു പറയുന്നു.

വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൪. ശിരോരുക്ശൂലഭൂയിഷ്ഠം ജ്വരസ്തൃട് പർവ്വഭേദനം
സകൃഷ്ണവർണ്ണതാ ചേതി വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

തലവേദനയും അതിയായ വയറുവേദനയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും സന്ധിഭേദവും കറുത്തനിറവും ഉണ്ടാകുന്നതു വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണമാകുന്നു.

പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൫. ജ്വരദാഹരുജാസ്രാവപാകതൃഷ്ണാഭിരന്വിതം
പീതലോഹിതവർണ്ണഞ്ച പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

(൧൩) വിസ്ഫോടനിദാനം

പിത്തവിസ്ഫോടത്തിന്ന ജ്വരവും ചൂടും വേദനയും പൊള്ളൽ പഴുത്തു പൊട്ടലും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും ശരീരം മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കും.

കഫവിസ്ഫോടലക്ഷണം

൩. ഛർദ്ദ്യരോചകജാഡ്യാനി കണ്ഡൂകാഠിന്യപാണ്ഡുതാഃ
അവേദനശ്ചിരാൽപാകീ സവിസ്ഫോടഃ കഫാത്മകഃ

കഫവിസ്ഫോടകത്തിന്ന ഛർദ്ദിയും അരുചിയും ജഡതയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. പൊള്ളൽ കഠിനമായും വെളുത്തുമിരിക്കും. വളരെ കാലംകൊണ്ടേ പഴുക്കും.

വാതപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൪. വാതപിത്തകൃതോയസ്തു കുരുതേ തീവ്രവേദനാം

വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടത്തിന്ന ഉഗ്രമായ വേദനയുണ്ടാകും

കഫവാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

കണ്ഡൂസ്സ്തൈമിത്യഗുരുതേ ജാനീയാൽകഫവാതികം

ചൊറിച്ചിൽ, നിശ്ചലത, കനം, ഇവയുണ്ടെങ്കിൽ കഫവാതവിസ്ഫോടകത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

കഫപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൫. കണ്ഡൂർദ്ദാഹോ ജ്വരശ്ഛർദ്ദിരേതൈസ്തു കഫപൈത്തികഃ

കഫപിത്തവിസ്ഫോടത്തിന്ന ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട, പനി, ഛർദ്ദി ഇവയുണ്ടാകും.

സന്നിപാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

മദ്ധ്യേനിമ്നോന്നതോന്തേ ച കഠിനോല്പപ്രപാകവാൻ
൬. ദാഹരാഗതൃഷാമോഹ ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാരുജാജ്വരാഃ
പ്രലാപവേപഥുതന്ദ്രാഃ സോസാദ്ധ്യസ്സ്യാത്ത്രിദോഷജഃ

സന്നിപാതവിസ്ഫോടം മദ്ധ്യം കുഴിഞ്ഞും അറ്റം ഉയൎന്നും, കഠിനമായും അല്പമായ പഴുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ചൂടും ചുവപ്പും തണ്ണീർദാഹവും മോഹാലസ്യവും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും വേദനയും ജ്വരവും പ്രലാപവും വിറയലും മയക്കവും ഉണ്ടാകും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രക്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൭. രക്താരക്തസമുത്ഥാനാ ഗുഞ്ജാഫലനിഭാസ്തഥാ
വേദിതവ്യാസ്തു രക്തേന പൈത്തികേന ച ഹേതുനാ.
൭൧. നതേ സിദ്ധിം സമായാന്തി സിദ്ധൈര്യോഗശതൈരപി

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടങ്ങൾ ചുവന്നും കുന്നിക്കുരുവുപോലെയും രക്തപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നവയുമാകുന്നു. അവ അനേകം യോഗങ്ങളെ പ്രയോഗിച്ചാലും സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കയില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷോത്ഥിതസ്സാദ്ധ്യഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യോ ദ്വിദോഷജഃ
൮. സർവ്വദോഷോത്ഥിതോ ഘോരസ്ത്വസാദ്ധ്യോ ഭൂര്യുപദ്രവഃ

ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടവും വളരെ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതും ഘോരമായിട്ടുള്ളതും അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. വിസ്ഫോടത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ശ്ലോകം താഴെ ചേർക്കുന്നു. "ഹിക്കാശ്വാസോഽരുചിസ്തൃഷ്ണാ അംഗമർദ്ദോ ഹൃദിവ്യഥാ വിസർപ്പജ്വരഹൃല്ലാസാ വിസ്ഫോടാനാമുപദ്രവാഃ" ഇക്കിൾ, ശ്വാസം, അരുചി, തണ്ണീർദാഹം, ശരീ

തിന്നു തളർച്ച, നെഞ്ചുവേദന, വിസർപ്പം, പനി, നെഞ്ചുകലിപ്പു ഇവ ഒക്കെയും വിസ്ഫോടങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വിസ്ഫോടനിദാനം

സമാപ്തം.

മസൂരികാനിദാനം.

൧. കട്വമ്ലലവണക്ഷാരവിരുദ്ധാധ്യശനാശനൈഃ
ദുഷ്ടനിഷ്പാവശാകാദ്യൈഃ പ്രദുഷ്ടപവനോദകൈഃ

൨. ക്രൂരഗ്രഹേക്ഷണാച്ചാപി ദേശേ ദോഷാസ്സമുദ്ധതാഃ
ജനയന്തി ശരീരേസ്മിൻ ദുഷ്ടരക്തേന സംഗതാഃ

൩. മസൂരാകൃതിസംസ്ഥാനാഃ പിടകാസ്താ മസൂരികാഃ
താസാം പൂർവ്വം ജ്വരഃ കണ്ഡൂ ഗാത്രഭംഗോരതിർഭ്രമഃ

൪. ത്വചി ശോഥസ്സവൈവർണ്യോ നേത്രരാഗശ്ച ജായതേ

എരിവു, പുളി, ഉപ്പു ഇവയോടുകൂടിയ പദാർത്ഥങ്ങളെയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെയും വിരുദ്ധാഹാരത്തെയും ഭക്ഷിച്ചതിന്റെ മേലിലും ഭക്ഷിച്ചതു ദഹിക്കാതെ ഭക്ഷിച്ചതായ അന്നത്തെയും അമരക്കായയും ചീരമുതലായ ഇലക്കറികളെയും ദുഷിച്ചതായ വായുവും ജലവും ഉപയോഗിച്ചതിനാലും ക്രൂരഗ്രഹങ്ങളുടെ ദർശനം ഹേതുവായിട്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ദുഷിച്ചതായ രക്തത്തോടുകൂടി മസൂരപയറിന്റെ ആകൃതിപോലെയുള്ള ആകൃതിയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെ ദേഹത്തിൽ ഉണ്ടാക്കും; അതാകുന്നു മസൂരിക. മസൂരിക ഉണ്ടാവാൻ പോകുമ്പോൾ ജ്വരം, ചൊറിച്ചിൽ, അംഗഭംഗം, അരതി, ഭ്രമം, തൊലിയിന്മേൽ നീര, വൈവർണ്യം, കണ്ണുകൾക്കു ചുവപ്പു ഇവയുമുണ്ടാകും.

വാതമസൂരികാലക്ഷണം.

സ്ഫോടാശ്ശ്യാവാരുണാ രൂക്ഷാസ്തീവ്രവേദനയാന്വിതാഃ

൫. കഠിനാശ്ചിരപാകാശ്ച ഭവന്ത്യനിലസംഭവാഃ
സന്ധ്യസ്ഥിപർവ്വണാം ഭേദഃ കാസഃ കമ്പോരതിഃ ക്ലമഃ

൬. ശോഷസ്താല്വോഷ്ഠജിഹ്വാനാം തൃഷ്ണാ ചാരുചിസംയുതാ

വാതകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക കറുപ്പായിട്ടും ചുവന്നും ഉണങ്ങിയും ഉഗ്രമായ വേദനയോടും കഠിനത്വത്തോടുംകൂടിയിരിക്കും. പഴുക്കുന്നതിനു വളരെനാൾ വേണ്ടിവരും. സന്ധികളും എല്ലുകളും മുട്ടുകളും പിളർക്കുക, ചുമ, വിറയൽ, അരതി, തളർച്ച, അണ്ണാക്കു ചുണ്ടു നാക്കു ഇവ ഉണങ്ങുക, തണ്ണീർദാഹം, അരുചി ഇവയുമുണ്ടാകും.

പിത്തമസൂരികാലക്ഷണം.

രക്താഃ പീതാസ്സിതാഃ സ്ഫോടാഃ സദാഹാസ്തീവ്രവേദനാഃ

൭. ഭവന്ത്യചിരപാകാശ്ച പിത്തകോപസമുത്ഭവാഃ
വിഡ്ഭേദശ്ചാംഗമർദ്ദശ്ച ദാഹസ്തൃഷ്ണാരുചിസ്തഥാ

൮. മുഖപാകോക്ഷിപാകശ്ച ജ്വരസ്തീവ്രസ്സുദാരുണഃ

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക, ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചുട്ടുനീറ്റത്തോടും ഉഗ്രമായ വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. വേഗത്തിൽ പഴുക്കും. മല-

(൨൭൮) മസൂരികാനിദാനം

അയഞ്ഞുപോക, ശരീരം നനഞ്ഞിരിക്കുക, ക്ഷീണം, തണ്ണീർദാഹം, അരുചി മുതലായവ കണ്ടിട്ടു പൊള്ളു അതിശയവേഗത്തോടുകൂടി പഴുക്കയും അതിരൂക്ഷമായിരിക്കുന്നതും ഇവയുണ്ടാകും.

രക്തമസൂരികാലക്ഷണം.

രക്തജായാംഭവന്ത്യേതേ വികാരാഃപിത്തലക്ഷണാഃ

രക്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരികയ്ക്കു പിത്തമസൂരികയുടെ എല്ലാലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

കഫമസൂരികാലക്ഷണം.

൯. കഫപ്രസേകസ്സ്തൈമിത്യം ശിരോരുഗ്ഗാത്രഗൌരവം
ഹൃല്ലാസസ്സാരുചിർന്നിദ്രാ തന്ദ്രാലസ്യസമന്വിതാ.

൧൦. ശ്വേതാസ്സ്നിഗ്ദ്ധാഭൃശംസ്ഥൂലാഃ കണ്ഡൂരാമന്ദവേദനാഃ
മസൂരികാഃകഫോത്ഥാശ്ച ചിരപാകാഃപ്രകീർത്തിതാഃ

കഫകോപംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന മസൂരികയ്ക്കു കഫത്തുപ്പുക ശരീരം നനഞ്ഞതുപോലെയിരിക്കുക, തലവേദന ശരീരത്തിനു കനം ഓക്കാനം അരുചി ഉറക്കം മടി ആലസ്യത ഇവയെല്ലാമുണ്ടാകും. കുരുക്കൾ വെളുത്തിട്ടും മിനുത്തിട്ടും ഏറ്റവും തടിച്ചും അധികമായ ചൊറിച്ചിലോടും മന്ദമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. അധികദിവസം കൂടിയേ പഴുക്കൂ.

സന്നിപാതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൧. നീലാശ്ചിപിടവിസ്തീർണ്ണാ മദ്ധ്യേനിമ്നാമഹാരുജാഃ
ചിരപാകാഃപൂതിസ്രാവാഃ പ്രഭൂതാസ്സർവ്വദോഷജാഃ

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക നീലിച്ചിട്ടും അവലുപോലെ പരന്നിട്ടും മദ്ധ്യം താണിട്ടും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. പഴുക്കുന്നതിനു അധികദിവസം വേണ്ടിവരും, പഴുത്തതിന്റെശേഷം ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കും കുരുക്കൾ വളരെ ഉണ്ടാകും.

ചർമ്മപിടകാലക്ഷണം.

൧൨. കണ്ഠരോധാരുചിസ്തംഭ പ്രലാപാരതിസംയുതാഃ
ദുശ്ചികിത്സ്യാസ്സമുദ്ദിഷ്ടാഃ പിടകാശ്ചർമ്മസംജ്ഞിതാഃ

ചർമ്മപിടക എന്ന മസൂരികയ്ക്കു തൊണ്ടയടപ്പും അരുചിയും സ്തംഭനവുമുണ്ടാകും. പ്രലാപവും അസ്വസ്ഥതയുമുണ്ടാകും. ഇതു ദുശ്ചികിത്സ്യമെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

രോമാന്തികാലക്ഷണം.

൧൩. രോമകൂപോന്നതിസമാ രാഗിണ്യഃകഫപിത്തജാഃ
കാസാരോചകസംയുക്താ രോമാന്ത്യോജ്വരപൂർവ്വികാഃ.

കഫപിത്തം നിമിത്തമായി രോമകൂപത്തിന്റെ ഉന്നതിപോലെയും ചുവപ്പോടുകൂടിയും മസൂരികയുണ്ടാകും ചുമയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. ഈ മസൂരികയ്ക്കു മുമ്പേ ജ്വരമുണ്ടാകും.

രസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൪. തോയബുൽബുദസങ്കാശാ സ്ത്വഗ്ഗതാസ്തുമസൂരികാഃ
സ്വല്പദോഷാഃപ്രജായന്തേ ഭിന്നാസ്തോയംസ്രവന്തിച.

രസധാതുവിൽ ഗതിച്ചിരിക്കുന്ന മസൂരിക, നീർക്കുമിളപോലെയിരിക്കും. ഇതു സ്വല്പദോഷങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു പൊട്ടിയാൽ വെള്ളമൊലിക്കയും ചെയ്യും.

രക്തധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൫. രക്തസ്ഥാലോഹിതാകാരാ ശ്ശീഘ്രപാകാസ്തനുത്വചഃ
സാദ്ധ്യാനാത്യർത്ഥദുഷ്ടാശ്ച ഭിന്നാരക്തംസ്രവന്തിച.

മസൂരികാനിദാനം (൫൪)

രക്തത്തിൽ ഗമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മസൂരിക ചുവന്നിട്ടും ക്ഷണം പഴുക്കുന്നതായിട്ടും നേരിയതോലിയോടുകൂടിയതായിട്ടും ഇരിക്കും. ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു. അധികമായി ദുഷിക്കയില്ല- പൊട്ടിയാൽ രക്തമൊലിക്കും.

മാംസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൬. മാംസസ്ഥാഃ കഠിനാഃ സ്നിഗ്ദ്ധാശ്ചിരപാകാ ഘനത്വചഃ
ഗാത്രശൂലതൃഷാകണ്ഡൂജ്വരാരതിസമന്വിതാഃ

മാംസത്തിൽ നില്ക്കുന്ന മസൂരികാ കഠിനങ്ങളായും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുംകൂടിയും വളരെ ദിവസംകൊണ്ടു പാകംവരുന്നതായും കനത്ത തോലിയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. ശരീരത്തിനു വേദനയും തണ്ണീർദാഹവും ചൊറിച്ചിലും പനിയും അസ്വാസ്ഥ്യവുമുണ്ടാകും.

മേദോഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൭. മേദോജാ മണ്ഡലാകാരാ മൃദവഃ കിഞ്ചിദുന്നതാഃ
ഘോരജ്വരപരീതാശ്ച സ്ഥൂലാസ്സ്നിഗ്ദ്ധാസ്സവേദനാഃ
൧൮. സംമോഹാരതിസന്താപാഃ കശ്ചിദാഭ്യോ വിനിസ്തരേൽ

മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചതായ മസൂരിക വൃത്താകാരമായും മാർദ്ദവമുള്ളതായും അല്പം പൊങ്ങിയും മയമുള്ളതായ ഘോരജ്വരത്തോടുകൂടിയും തടിച്ചിട്ടും മിനുത്തിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. ബോധക്ഷയവും അസ്വസ്ഥതയും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. ഇതു വലുതായ ഒരു വ്യാധിയാണെങ്കിലും ചിലർ ജീവിക്കും.

അസ്ഥിമജ്ജഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രാ ഗാത്രസമാ രൂക്ഷാശ്ചിപിടാഃ കിഞ്ചിദുന്നതാഃ
൧൯. മജ്ജോത്ഥാ ഭൃശസംമോഹാ വേദനാരതിസംയുതാഃ
ഛിന്ദന്തി മർമ്മധാമാനി പ്രാണാനാശു ഹരന്തി ഹി.
൨൦. ഭ്രമരേണേവ വിദ്ധാനി കുർവന്ത്യസ്ഥീനി സർവ്വതഃ

അസ്ഥിയേയും മജ്ജയേയും ആശ്രയിച്ചതായ മസൂരിക ചെറുതായും ശരീരംപോലെയും രൂക്ഷമായും അല്പം പൊങ്ങിയുമിരിക്കും. അതിയായ ബോധക്ഷയവും വേദനയും അസ്വസ്ഥതയും ഉണ്ടാകും. ഇതു മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ പിളർക്കയും പ്രാണനെ വേഗം കൊല്ലുകയും ചെയ്യും. എല്ലുകളെ വണ്ടു തുളച്ചതുപോലെ ആക്കുകയും ചെയ്യും.

ശുക്ലഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

പക്വാഭാഃ പിടകാഃ സ്നിഗ്ദ്ധാഃ സൂക്ഷ്മാശ്ചാത്യർത്ഥവേദനാഃ
൨൧. സ്തൈമിത്യാരതിസംമോഹദാഹോന്മാദസമന്വിതാഃ
ശുക്രജായാം മസൂര്യാന്തു ലക്ഷണാനി ഭവന്തി ഹി.
൨൨. നിർദ്ദിഷ്ടം കേവലം ചിഹ്നം ദൃശ്യതേ ന തു ജീവിതം
ദോഷമിശ്രാസ്തു സംസൃഷ്ടാ ദ്വിത്ര്യാദിദോഷലക്ഷണൈഃ

ശുക്ലഗതമസൂരികാ പഴുത്തപോലെയും മിനുത്തിട്ടും സൂക്ഷ്മമായിട്ടും ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. നിശ്ചലതയും അസ്വസ്ഥതയും ബോധക്ഷയവും ദാഹവും ഉന്മാദവുമുണ്ടാകും. ഇതു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളിൽ ഏതാനും ഉണ്ടായിരുന്നാലും ആ രോഗി ജീവിക്കയില്ല. പിന്നെ എല്ലാലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായാൽ പറയേണമെന്നില്ലല്ലൊ. ദോഷമിശ്രങ്ങളായി സംസൃഷ്ടദോഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഈ ഏഴു മസൂരികകളിൽ ദോഷസംബന്ധമനുസരിച്ചു ആ ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

സാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം.

൨൩. ത്വഗ്ഗതാ രക്തജാശ്ചൈവ പിത്തജാശ്ശ്ലേഷ്മജാസ്തഥാ
ശ്ലേഷ്മപിത്തകൃതാശ്ചൈവ സുഖസാദ്ധ്യാ മസൂരികാഃ

ത്വഗ്ഗതമായിരിക്കുന്ന മസൂരികയും രക്തഗതമായിരിക്കുന്ന മസൂരികയും പിത്തം

(൫൪) മസൂരികാനിദാനം

നിമിത്തമായുണ്ടായ മസൂരികയും കഫംനിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കഫപിത്തം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൫. വാതജാ വാതപിത്തോത്ഥാഃ ശ്ലേഷ്മവാതകൃതാശ്ച യാഃ
കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമാസ്തസ്മാൽ യത്നാത്താഃ സമുപാചരേൽ.

വാതംനിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും വാതപിത്തം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കഫവാതം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയെ പ്രയത്നത്തോടുകൂടെ ചികിത്സിക്കണം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. അസാദ്ധ്യാസ്സന്നിപാതോത്ഥാസ്താസാം വക്ഷ്യാമി ലക്ഷണം
പ്രവാളസദൃശാഃ കാശ്ചിൽ കാശ്ചിജ്ജംബൂഫലോപമാഃ

൧൭. ലോഹജാലസമാഃ കാശ്ചിദതസീഫലസന്നിഭാഃ
ആസാം ബഹുവിധാ വർണ്ണാ ജായന്തേ ദോഷഭേദതഃ

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു. ചില മസൂരികകൾ പവിഴംപോലെയിരിക്കും ചിലതു ഞാവൽപഴംപോലെയിരിക്കും. ചിലതു ഇരിമ്പിൻകണ്ണിപോലെയിരിക്കും. ചിലതു അതസീഫലംപോലെയിരിക്കും. ഇപ്രകാരം ദോഷഭേദംകൊണ്ടു മസൂരികകൾ പല നിറങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നു.

൧൮. കാസോഹിക്കാപ്രമോഹശ്ച ജ്വരസ്തീവ്രസ്സുദാരുണഃ
പ്രലാപശ്ചാരതിർമ്മൂർച്ഛാ തൃഷ്ണാ ദാഹോതിഘൂർണ്ണതാ.

൧൯. മുഖേന പ്രസ്രവേദ്രക്തം തഥാ ഘ്രാണേന ചക്ഷുഷാ
കണ്ഠേ ഘുർഘുരകം കൃത്വാ ശ്വസിത്യത്യർത്ഥദാരുണം

൨൦. മസൂരികാഭിഭൂതസ്യ യസ്യൈതാനി ഭിഷഗ്വരൈഃ
ലക്ഷണാനി ച ദൃശ്യന്തേ ന ദദ്യാത്തസ്യ ഭേഷജം.

൨൧. മസൂരികാഭിഭൂതോ യോ ഭൃശം ഘ്രാണേന നിശ്വസേൽ
സ ശീഘ്രം ത്യജതി പ്രാണാൻ തൃഷ്ണാർത്തോ വായുദൂഷിതഃ

൨൨. മസൂരികാന്തേ ശോഫസ്സ്യാൽ കൂർപ്പരേ മണിബന്ധകേ
തഥാംസഫലകേ വാപി ദുശ്ചികിത്സ്യസ്സുദാരുണഃ

ചുമ ഇക്കിൾ മോഹം കഠിനമായ ജ്വരം പ്രലാപം അരതി മോഹാലസ്യം ദാഹം ചുട്ടുനീറ്റൽ തലചുറ്റൽ വായിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും കണ്ണിൽകൂടിയും രക്തം ഒലിക്കുക തൊണ്ടയിൽ കുറുകുറു എന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടെ ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടി ശ്വാസം വിടുക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഏതൊരു മസൂരികാരോഗിയിൽ കാണപ്പെടുന്നുവോ അവന്നു വൈദ്യൻ ചികിത്സ ചെയ്യരുതു. മസൂരികകൊണ്ടു പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ മൂക്കിൽക്കൂടി ഏറ്റവും ശ്വാസം വിടുന്നുവെങ്കിൽ അവൻ ദാഹിച്ചു വായു ദുഷിച്ചവനായി വേഗത്തിൽ മരിക്കും. മസൂരികയുടെ അവസാനത്തിൽ മുഴങ്കയ്യിലോ മണിബന്ധത്തിലോ ചുമലിലോ നീരുണ്ടായാൽ ആ രോഗം ഏറ്റവും ദുസ്സാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ മസൂരികാനിദാനം

സമാപ്തം.

—•—

ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

—*—

അജഗല്ലികാലക്ഷണം.

൧. സ്നിഗ്ദ്ധാസ്സവർണ്ണാ ഗ്രഥിതാ നീരുജാ മുൽഗസന്നിഭാഃ
കഫവാതോത്ഥിതാ ജ്ഞേയാ ബാലാനാമജഗല്ലികാഃ

മന്ദവേഗമായും മഹാവേഗമായും ക്ഷുദ്രമായും മററുമുള്ള രോഗത്തെയാകുന്നു ക്ഷുദ്രരോഗമെന്നു പറയുന്നതു. അതിലേക്കു ഒരു പ്രമാണവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "മന്ദവേഗമഹാവേഗാ വ്യാധയോല്പാശ്ച യേ മതാഃ തേ ക്ഷുദ്രരോഗാ ഉദാഹൃതാഃ" ബാലന്മാർക്കു കഫവാതം നിമിത്തമായി മിനുമിനുത്തിട്ടും ശരീരത്തിന്റെ സമമായ നിറത്തോടുകൂടിയും ഉയർന്നിട്ടും വേദനയോടു കൂടാതെയും ചെറുപയറുപോലെയും കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകും; അതിനെ അജഗല്ലികാ എന്നു പറയുന്നു- പാലുണ്ണി എന്നു ഭാഷ.

യവപ്രഖ്യാലക്ഷണം.

൨. യവാകാരാ സുകഠിനാ ഗ്രഥിതാ മാംസസംശ്രിതാ
പിടകാ കഫവാതാഭ്യാം യവപ്രഖ്യേതി സോച്യതേ.

വാതകഫങ്ങളാൽ മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചു ഉണ്ടാക്കപ്പെടുന്നവയായി യവാകൃതികളായി കഠിനത്തോടുകൂടെ ചേർന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളെ യവപ്രഖ്യ എന്നു പേരാകുന്നു.

അലജീലക്ഷണം.

൩. ഘനാമവക്ത്രാം പിടകാമുന്നതാം പരിമണ്ഡലാം
അന്ത്രാലജീമല്പപൂയാം താം വിദ്യാൽ കഫവാതജാം.

കഫവാതം നിമിത്തമായി കനത്തിട്ടും മുഖമില്ലാതെയും ഉയർന്നിട്ടും വൃത്താകാരമായും ഉള്ളിൽ അല്പമായ ചലത്തോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവിനു അലജി എന്നു പേരാകുന്നു.

വിവൃതാലക്ഷണം.

൪. വിവൃതാസ്യാം മഹാദാഹാം പക്വോദുംബരസന്നിഭാം
വിവൃതാമിതി താം വിദ്യാൽ പിത്തോത്ഥാം പരിമണ്ഡലാം.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു വിടർന്നിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടി കഠിനമായ ചുട്ടുനീറലോടുകൂടിയതായി ഉണ്ടാകുന്നതായി പഴുത്ത അത്തിക്കായുടെ ആകൃതിപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടി വൃത്താകാരമായുണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രേ വിവൃതയാകുന്നതു.

കച്ഛപികാലക്ഷണം.

൫. ഗ്രഥിതാഃ പഞ്ച വാ ഷഡ്വാ ദാരുണാഃ കച്ഛപോന്നതാഃ
കഫാനിലാഭ്യാം പിടകാ ജ്ഞേയാ കച്ഛപികാ ബുധൈഃ

കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ആമയെപ്പോലെ ഉയർച്ചയോടുകൂടിയ അഞ്ചോ ആറോ കുരുക്കൾ ഒട്ടൊട്ടു ഉണ്ടായാൽ ആ രോഗത്തിനു കച്ഛപിക എന്നു പേരാകുന്നു.

വല്മീകലക്ഷണം.

൬. ഗ്രീവാംസകക്ഷാകരപാദദേശേ സന്ധൌ ഗളേ വാ ത്രിഭിരേവ ദോഷൈഃ
ഗ്രന്ഥിസ്സ വല്മീകവദക്രിയാണാം ജാതഃ ക്രമേണൈവ ഗതഃ പ്രവൃദ്ധിം

൭. മുഖൈരനേകൈഃ സ്രുതിതോദവദ്ഭിർ
വിസർപ്പവൽ സർപ്പതി ചോന്നതാഗ്രൈഃ
വല്മീകമാഹുർഭിഷജോ വികാരം
നിഷ്പ്രത്യനീകം ചിരജം വിശേഷാൽ.

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തിന്റെ പുറത്തോ കക്ഷങ്ങളിലോ ഉള്ളംകയ്യിലോ ഉള്ളങ്കാലിലോ സന്ധികളിലോ കഴുത്തിലോ പുററുപോലെ മുഴകളുണ്ടാകും; അതു ക്രമേണ വർദ്ധിച്ചു അനേകം മുഖങ്ങളോടുകൂടിയതായും കുത്തിനോവോടും വേദനയോടും ചുട്ടുനീറ

ഷ്ടെക്കൂടിയും അഗ്രം ഉയൎന്നും വ്യാപിക്കുന്നു. ചില വൈദ്യന്മാർ ഇതിനെ വഴികുരുവെന്നു പറയുന്ന അധികഠിനമായതിനാൽ ഇതിന്നു ചികിത്സഫലിക്കുന്നതല്ല.

ഇന്ദ്രവിദ്ധാലക്ഷണം

൯. പത്മകൎണ്ണികവന്മദ്ധ്യേ പിടകാഭിസ്സമാചിതാം
ഇന്ദ്രവിദ്ധാന്തു താം വിദ്യാൽ വാതപിത്തോത്ഥിതാം ഭിഷക്.

വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായും പത്മകൎണ്ണികപോലെ നടു ചുറ്റിലും ചെറിയ പരന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായുമിരിക്കുന്നതിന്നു ഇന്ദ്രവിദ്ധാ എന്നു പേരാകുന്നു.

ഗൎദ്ദഭികാലക്ഷണം.

൧൦. മണ്ഡലം വൃത്തമുത്സന്നം സരക്തം പിടകാചിതം
രുജാകരീം ഗൎദ്ദഭികാം താം വിദ്യാദ്വാതപിത്തജാം.

വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായി മണ്ഡലാകാരമായി പരന്നു ഉയൎന്നു ചുവന്ന കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു വ്യാപിച്ചു വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന കുരുവത്രെ ഗൎദ്ദഭിയാകുന്നതു.

പാഷാണഗൎദ്ദഭലക്ഷണം.

൧൧. വായുശ്ലേഷ്മസമുദ്ഭൂതഃ ശ്വയഥുൎഹനുസന്ധിജഃ
സ്ഥിരോ മന്ദരുജഃ സ്നിഗ്ദ്ധോ ജ്ഞേയഃ പാഷാണഗൎദ്ദഭഃ

വാതശ്ലേഷ്മങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായി ഹനുസന്ധിയിലുണ്ടായി സ്ഥിരമായി അല്പമായ വേദനയോടും മിനുപ്പോടുംകൂടിയിരിക്കുന്ന നീരു പാഷാണഗൎദ്ദഭമാകുന്നു.

പനസികാലക്ഷണം.

൧൨. കൎണ്ണസ്യാഭ്യന്തരേ ജാതാം പിടകാമുഗ്രവേദനാം
സ്ഥിരാം പനസികാം താന്തു വിദ്യാദ്വാതപ്രകോപിനീം

ചെവിയുടെ അകത്തുണ്ടായി വളരെ വേദനയോടും ഉള്ളിൽ പഴുപ്പോടുംകൂടി സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന കുരുവിന്നു പനസിക എന്നു പേരാകുന്നു. ഇതു ചെവിയുടെ പുറത്തുണ്ടാകുമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു.

ജാലഗൎദ്ദഭലക്ഷണം

൧൩. വിസൎപ്പവത്സൎപ്പതി യഃ ശോഫസ്തനുരപാകവാൻ
ദാഹജ്വരകരഃ പിത്താൽ സ ജ്ഞേയോ ജാലഗൎദ്ദഭഃ

പിത്തപ്രധാനമായും നേൎത്തും അല്പമായ പഴുപ്പോടുകൂടിയും ദാഹത്തെയും ജ്വരത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതായും വിസൎപ്പംപോലെ വ്യാപിക്കുന്നതായുമിരിക്കുന്ന നീരിന്നു ജാലഗൎദ്ദഭമെന്നു പേരാകുന്നു.

ഇരിവെല്ലികാലക്ഷണം.

൧൪. പിടകാമുത്തമാംഗസ്ഥാം വൃത്താമുഗ്രരുജാജ്വരാം
സൎവ്വാത്മികാം സൎവ്വലിംഗാം ജാനീയാദിരിവെല്ലികാം

വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായി വൃത്തമായി വളരെ വേദനയോടും ജ്വരത്തോടും വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടു കൂടിയതായി തലയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ ഇരിവെല്ലികയാകുന്നതു്.

കക്ഷാലക്ഷണം.

൧൫. ബാഹുപാൎശ്വാംസകക്ഷാസു കൃഷ്ണസ്ഫോടാം സവേദനാം
പിത്തപ്രകോപസംഭൂതാം കക്ഷാമിത്യഭിനിൎദ്ദിശേൽ.

കയ്യിലോ പാൎശ്വങ്ങളിലോ ചുമലിലോ കക്ഷത്തോ കറുത്ത പൊള്ളുകളോടും വേദനയോടുംകൂടി പിത്തകോപംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു കക്ഷാ എന്നു പേർ.

ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം (൫൫.)

ഗന്ധമാലാലക്ഷണം.

൨൭. ഏകാമതാന്തു ദൃഷ്ട്വാ പിടകാസ്ഫോടസന്നിഭാം
ത്വഗ്ഗതാം പിത്തകോപേന ഗന്ധമാലാം പ്രചക്ഷതേ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ട ത്വക്കിൽ പൊന്തപ്പെട്ട കുരുക്കളിൽ ഒരു കുരു വളരെ വലുതായിട്ടും സ്ഫോടസദൃശമായിട്ടും ഒരെണ്ണമായിട്ടുണ്ടാകും. അതിനെ ഗന്ധമാലയെന്ന പറയുന്നു.

അഗ്നിരോഹിണീലക്ഷണം.

൨൮. കക്ഷാഭാഗേഷു യേ സ്ഫോടാ ജായന്തേ മാംസദാരുണാഃ
അന്തർദ്ദാഹജ്വരകരാ ദീപ്തപാവകസന്നിഭാഃ

൨൯. സപ്താഹാദ്വാ ദശാഹാദ്വാ പക്ഷാദ്വാ ഘ്നന്തി മാനവം
താമഗ്നിരോഹിണീം വിദ്യാദസാദ്ധ്യാം സന്നിപാതതഃ.

കക്ഷ പ്രദേശങ്ങളിൽ പൊന്തി അന്തർദ്ദാഹത്തോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടി ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിപോലെയുള്ള …

ചിപ്പലക്ഷണം.

൩൦. നഖമാംസമധിഷ്ഠായ വാതഃ പിത്തഞ്ച ദേഹിനാം
കരോതി ദാഹപാകൗ ച തം വ്യാധിം ചിപ്പമാദിശേത്.

വാതവും പിത്തവും നഖമാംസങ്ങളിൽ നിന്നിട്ട ചുട്ടു പഴുപ്പുണ്ടാക്കും. അതിനെ ചിപ്പമെന്ന പറയുന്നു.

കുനഖലക്ഷണം.

൩൧. തദേവാല്പതരൈർദ്ദോഷൈഃ പരുഷം കുനഖം വദേത്.

അതുതന്നെ ഏറ്റവും അല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരുപരുപ്പോടുകൂടിയാൽ കുനഖ (കുഴിനഖ)മാകുന്നു.

അനുശയീലക്ഷണം.

ഗംഭീരാമല്പസംരംഭാം സവർണ്ണാമുപരിസ്ഥിതാം
൩൨. പാദസ്യാനുശയീം താന്തു വിദ്യാദന്തഃപ്രപാകിനീം

ഉള്ളിൽ പഴുപ്പോടും അല്പമായ നീരോടും ദേഹത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന … കാലിന്മേൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുരു അനുശയിയാകുന്നു.

വിദാരികാലക്ഷണം

വിദാരീകന്ദവദ്വൃത്താം കക്ഷാവങ്ക്ഷണസന്ധിഷു
൩൩. വിദാരികാം താം വിദ്യാൽ സർവ്വജാം സർവ്വലക്ഷണാം

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ട മുതക്കിൻകിഴങ്ങുപോലെ വൃത്താകാരമായി കക്ഷത്തിലോ തുടയിടുക്കിലോ സർവ്വലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവാകുന്നു വിദാരികയാകുന്നതു.

ശർക്കരാർബ്ബുദലക്ഷണം.

പ്രാപ്യ മാംസസിരാസ്നായു ശ്ലേഷ്മാ മേദസ്തഥാനിലഃ
൩൪. ഗ്രന്ഥിം കുർവന്ത്യസൗ ഭിന്നോ മധുസർപ്പിർവ്വസാനിഭം

സ്രവത്യസ്രാവമനില സ്തത്ര വൃദ്ധോംഗതഃ പുനഃ
൰൩. മാംസം സംശോഷ്യ ഗ്രഥിതാം ശർക്കരാം ജനയേത്തതഃ
ദുർഗ്ഗന്ധിക്ലിന്നമത്യർത്ഥം നാനാവർണ്ണം തതസ്സിരാഃ
൰൪. സ്രവന്തി സഹസാ രക്തം തദ്വിദ്യാച്ഛർക്കരാർബ്ബുദം

കഫവും മേദസ്സും വായുവും മാംസത്തെയും ഞരമ്പുകളെയും നാഡികളെയും ആശ്രയിച്ചിട്ട് മുഴയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു പൊട്ടുകയും അതിൽനിന്നു തേൻ, നെയ്യ്, വസ, ഇവയെപ്പോലെയുള്ള ചലം സ്രവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പിന്നെ അവിടെ വാതം കോപിച്ചു മാംസത്തെ വറ്റിക്കളഞ്ഞു ചരൽക്കല്ലുപോലെ കഠിനമായിരിക്കുന്ന ശർക്കരയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അനന്തരം സിരകളെ ആശ്രയിച്ചു ദുർഗ്ഗന്ധമായും ഏറ്റവും നനഞ്ഞും നാനാവർണ്ണമായുമിരിക്കുന്ന രക്തം അതിൽനിന്നു കൂടക്കൂടെ സ്രവിക്കുന്നു. അതിനു ശർക്കരാർബ്ബുദമെന്നു പേരാകുന്നു.

പാദദാരീലക്ഷണം.

പരിക്രമണശീലസ്യ വായുരത്യർത്ഥരൂക്ഷയോഃ
൰൫. പാദയോഃ കുരുതേ ദാരീം പാദദാരീം തമാദിശേൽ.

എല്ലായ്പോഴും സഞ്ചരിക്ക ശീലമായുള്ളവന്റെ പാദതലങ്ങൾക്ക രൂക്ഷത ഭവിക്കയാൽ വായു കോപിച്ച് അടിയെപ്പിളർക്കും. തന്നിമിത്തം വേദനയുണ്ടാകും. അതിന്നു പാദദാരി എന്നു പേര്.

കദരലക്ഷണം.

ശർക്കരോന്മഥിതേ പാദേ ക്ഷതേ വാ കണ്ടകാദിഭിഃ
൰൬. ഗ്രന്ഥിഃ കീലവദുത്സന്നോ ജായതേ കദരന്തു തൽ

കാലുകൾ ചരൽക്കല്ലുകൊണ്ടിട്ട് തകർന്നുപോകയോ മുള്ളുമുതലായവ തറച്ചിട്ട് മുറികയോ ചെയ്താൽ ലന്തക്കുരുപോലെ മുഴയുണ്ടാകും; അതു കദരമാകുന്നതു. മുള്ളാണിയെന്നു ഭാഷ.

അലസലക്ഷണം.

ക്ലിന്നാംഗുല്യന്തരൌ പാദൌ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതൌ
൰൭. ദുഷ്ടകർദ്ദമസംസ്പർശാദലസം തം വിനിർദ്ദിശേൽ

ദുഷിച്ച ചളി നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളെയും ചെളിമുതലായവയെയും തൊടുകയോ ചവിട്ടുകയോ ചെയ്താൽ വിരലുകളുടെ ഇടകൾ ചൊറിച്ചിലോടും ചുട്ടുനീറ്റലോടും വേദനയോടും കൂടിപ്പഴുക്കും. അതിനെ അലസമെന്നു പറയുന്നു; വളംകടിയെന്നു ഭാഷ.

ഇന്ദ്രലുപ്തലക്ഷണം.

രോമകൂപാനുഗം പിത്തം വാതേന സഹ മൂർച്ഛിതം
൰൮. പ്രച്യാവയതി രോമാണി തതഃ ശ്ലേഷ്മാ സശോണിതഃ
രുണദ്ധി രോമകൂപാംസ്തു തതോന്യേഷാമസംഭവഃ
൰൯. തദിന്ദ്രലുപ്തം ഖാലിത്യം രുഹ്യേതി ച വിഭാവ്യതേ

പിത്തം വാതത്തോടുകൂടി കോപിച്ചു രോമകൂപങ്ങളിൽ ചെല്ലുകനിമിത്തം രോമങ്ങൾ കൊഴിഞ്ഞുപോകുന്നു. അനന്തരം കഫം രക്തത്തോടുകൂടി രോമകൂപങ്ങളെ അടയ്ക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു വേറെ രോമങ്ങൾ ഉണ്ടാവുന്നതല്ല. അതിനെ ഇന്ദ്രലുപ്തമെന്നും ഖാലിത്യമെന്നും രുഹ്യമെന്നും പറയുന്നു. കഷണ്ടിയെന്നു ഭാഷ.

ദാരുണലക്ഷണം.

൨൰. ദാരുണാ കണ്ഡുരാ രൂക്ഷാ കേശഭൂമിഃ പ്രപാട്യതേ
കഫമാരുതകോപേന വിദ്യാദ്ദാരുണകന്തു തം

കഫവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു തല, കഠിനമായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും രൂക്ഷമായിട്ടും ഇരിക്കും, പിളരുകയോ പൊട്ടുകയോ ചെയ്യും; അതു ദാരുണമാകുന്നു.

അരുംഷികാലക്ഷണം.

൩൧. അരുംഷി ബഹുവക്ത്രാണി ബഹുക്ലേദീനി മൂർദ്ധനി
കഫാസൃക്‌കൃമികോപേന നൃണാം വിദ്യാദരുംഷികാം.

കഫരക്തങ്ങളുടെയും കൃമികളുടെയും കോപംകൊണ്ടായിട്ട തലയിൽ വളരെ മുഖങ്ങളോടും വളരെ പഴുപ്പോടുംകൂടിയ വ്രണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. അതു അരുംഷികയാകുന്നു?

പലിതലക്ഷണം.

൩൨. ക്രോധശോകശ്രമകൃതഃ ശരീരോഷ്മാ ശിരോഗതഃ
പിത്തഞ്ച കേശാൻ പചതി പലിതം തേന ജായതേ.

ക്രോധംകൊണ്ടോ ശോകംകൊണ്ടോ ശ്രമംകൊണ്ടോ ഉണ്ടായ ശരീരത്തിലെ ചൂട പിത്തത്തോടുകൂടി തലയിൽ ചെന്നു തലമുടിയെ പഴുപ്പിക്കുന്നു. അതത്രെ പലിതമാകുന്നതു.

യുവാനപിടകാലക്ഷണം.

൩൩. ശാല്മലീകണ്ടകപ്രഖ്യാഃ കഫമാരുതരക്തജാഃ
യുവാനപിടകാ യൂനാം വിജ്ഞേയാ മുഖദൂഷികാഃ

കഫവും വാതവും രക്തവുംകൂടി കോപിക്കഹേതുവായിട്ട യൌവനമുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ മുഖത്തിങ്കൽ ഇലവിൻമുള്ളുപോലെ കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അതിനെ യുവാനപിടകയെന്നും മുഖദൂഷികയെന്നും പറയുന്നു. മുഖക്കുരു എന്നു ഭാഷയിൽ പറയപ്പെടുന്നു.

പത്മിനീകണ്ടകലക്ഷണം.

൩൪. കണ്ടകൈരാചിതം വൃത്തം മണ്ഡലം പാണ്ഡുകണ്ഡുരം
പത്മിനീകണ്ടകപ്രഖ്യൈസ്തദാഖ്യം കഫവാതജം.

കഫവാതംനിമിത്തം താമരത്തണ്ടിലെ മുള്ളുപോലെയിരിക്കുന്ന മുള്ളുകളാൽ വ്യാപ്തമായും ചുറ്റിട്ടും മണ്ഡലാകാരമായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്നതിനു പത്മിനീകണ്ടകമെന്നപേർ; താമരമുള്ളെന്നത്രേ.

ജതുമണിലക്ഷണം.

൩൫. സമമുത്സന്നമരുജം മണ്ഡലം കഫരക്തജം
സഹജം ലക്ഷ്മ ചൈകേഷാം ലക്ഷ്യോ ജതുമണിസ്തു സഃ

കഫരക്തംനിമിത്തം ജനിക്കുമ്പോൾതന്നെ സമമായിട്ടും ഉയർന്നിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും മണ്ഡലാകൃതിയായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണത്തെ ജതുമണിയെന്നു പറയുന്നു. മറു എന്നത്രേ.

മാഷകലക്ഷണം.

൩൬. അവേദനം സ്ഥിരം ചൈവ യസ്യ ഗാത്രേ പ്രദൃശ്യതേ
മാഷവൽകൃഷ്ണമുത്സന്നമനിലാന്മാഷകം വദേൽ.

വാതംനിമിത്തമായി വേദനയോടുകൂടാതെയും കഠിനമായും ഉഴുന്നുപോലെയും കറുത്തിട്ടും ഉയർന്നിട്ടും ദേഹത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നതിനു മാഷകമെന്നു പറയുന്നു.

തിലകാലകലക്ഷണം.

൩൭. കൃഷ്ണാനി തിലമാത്രാണി നീരുജാനി സമാനി ച
വാതപിത്തകഫോച്ഛോഷാത്താന്വിദ്യാത്തിലകാലകാൻ.

വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഒന്നിച്ചു കോപിച്ചു ദേഹത്തിങ്കൽ എള്ളിൻമണി പ്രമാണമായി വേദനയോടുകൂടാതെ കറുത്തുകൊണ്ടു ദേഹത്തിൽ സമമായി ദേഹത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന കറുത്ത പുള്ളികൾ തിലകാലകമാകുന്നതു.

ന്യച്ഛലക്ഷണം.

൩൮. മഹദ്വാ യദി വാ ചാല്പം ശ്യാവം വാ യദി വാസിതം
നീരുജം മണ്ഡലം ഗാത്രേ ന്യച്ഛമിത്യഭിധീയതേ.

([illegible]) ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

വലുതായിട്ടും ചെറുതായിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെ ദേഹത്തിൽ കാണുന്ന മണ്ഡലമത്രെ വ്യംഗമാകുന്നതു.

വ്യംഗലക്ഷണം.

൩൯. ക്രോധായാസപ്രകുപിതോ വായുഃപിത്തേനസംയുതഃ

മുഖമാഗത്യസഹസാ മണ്ഡലംവിസൃജത്യതഃ

൪൦. നീരുജംതനുകംശ്യാവം മുഖേവ്യംഗംതമാദിശേൽ

ക്രോധംകൊണ്ടോ ആയാസംകൊണ്ടോ കോപിതനായിരിക്കുന്ന വായു പിത്തത്തോടുകൂടി മുഖത്തിൽ പ്രാപിച്ചിട്ട് അവിടെ വേദനയോടുകൂടാത്തതും നേർത്തതും കരുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കുന്ന മണ്ഡലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ മുഖവ്യംഗമെന്നു പറയുന്നു. കരിമംഗലമെന്നും പറയും.

നീലികാലക്ഷണം.

കൃഷ്ണമേവംഗുണംഗാത്രേ മുഖേവാനീലികാംവിദുഃ

ഇതുതന്നെ കറുപ്പോടുകൂടി ദേഹത്തിങ്കലോ മുഖത്തിങ്കലോ ഉണ്ടായാൽ അതിന്നു നീലികയെന്നു പേർ. വ്യംഗത്തിന്നും നീലികയ്ക്കും തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ട്. വ്യംഗം കരുവാളിച്ചും (വെളുപ്പോടുകൂടികലർന്നു) നീലിക കറുത്തും ഇരിക്കുന്നതാകുന്നു. വ്യംഗ, നീലികകളെ കുറിച്ചുള്ള ഭോജവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. 'ശോകക്രോധാദിഭിർവ്വായുർമൂർദ്ധഗോമുഖമാശ്രിതഃ പിത്തേനസഹസംയുക്തഃ കരോതിവദനേചിഹ്നം നീരുജംതനുകംശ്യാവം വ്യംഗമന്തിനിർദിശേൽ' വാതം ശോകംകൊണ്ടും ക്രോധം, കോപം ഇവകൊണ്ടോ മേൽപ്പോട്ടുകയറി മുഖത്തെ ആശ്രയിച്ച പിത്തത്തോടുചേർന്നു മുഖത്തിന്റെ തൊലിയിന്മേൽ വേദനയോടുകൂടാതെ നേർത്തിരിക്കുന്ന കരുവാളിപ്പിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു; അതിനെയാകുന്നു വ്യംഗമെന്നു പറയുന്നതു്. എന്നാൽ ഇതു ഇതുപോലെ കറുത്തു ശരീരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്നതിനെ നീലികയെന്നു പറയുന്നു. ഈ ശ്ലോകങ്ങൾകൊണ്ടു നീലിക ദേഹത്തിലല്ലാതെ മുഖത്തിൽ വരികയില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

പരിവർത്തികാലക്ഷണം.

മർദ്ദനാൽപീഡനാദ്വാപി തഥൈവാപ്യഭിഘാതതഃ

മേഢ്രചർമ്മയദാവായു ർഭജതേസർവ്വതശ്ചരൻ

തദാവാതോപസൃഷ്ടന്തുചർമ്മപ്രതിവർത്തതേ

മണേരധസ്താൽകോശസ്തു ഗ്രന്ഥിരൂപേണലംബതേ

സവേദനംവാതസംഭൂതാം താംവിദ്യാൽപരിവർത്തികാം

സകണ്ഡൂഃകഠിനാവാപി സൈവശ്ലേഷ്മസമുത്ഥിതാ

ലിംഗത്തെ കയ്യിട്ടു തിരുമ്മീട്ടോ അധികമായി ഞെക്കീട്ടോ അതിന്നു വല്ല പരുക്കുപറ്റീട്ടോ വ്യാനവായു കോപിച്ചു അതിന്റെ തൊലിയെ ആശ്രയിക്കുമ്പോൾ ആ സമയം വാതസംസർഗ്ഗം ഹേതുവായിട്ടു ആ തൊലി പിറകോട്ടു മറിഞ്ഞു പിന്നീട് മണിയുടെ താഴെ മുഴപോലെ തൂങ്ങും; വേദനയുമുണ്ടാകുന്നു. വാതത്താൽ ഉണ്ടാവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്നു പരിവർത്തിക എന്നു പേരാകുന്നു. ഇതു തന്നെ ചൊറിച്ചിലോടും കാഠിന്യത്തോടും കൂടിയിരിക്കുന്നതായാൽ കഫത്താൽ ഉണ്ടാവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

അവപാടികാലക്ഷണം.

അല്പീയഃഖാംയദാഹർഷാൽ ബാലാംഗച്ഛേൽസ്ത്രിയംനരഃ

ഹസ്താഭിഘാതാദഥവാ ചർമ്മണ്യുദ്വർത്തിതേബലാൽ

യസ്യാവപാട്യതേചർമ്മ താംവിദ്യാദവപാടികാം

അല്പമായ യോനിദ്വാരത്തോടുകൂടിയ സ്ത്രീയെ കന്യയെ അല്ലെങ്കിൽ ആനന്ദത്തോടുകൂടി സന്തോഷത്തോടുകൂടി ബലവാനായി സംഗം ചെയ്കയോ ലിംഗത്തെ കൈകൊണ്ടു മർദ്ദ

ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം (൫൧൭)

ഈ മുതലായ പ്രവൃത്തികൾ ചെയ്കയോ ബലാൽക്കാരേണ തൊലി മറിക്കയോ ചെയ്യുമ്പോൾ വായുവിന്റെ കോപം കൊണ്ടു ലിംഗത്തിന്റെ തൊലി പൊട്ടും. അതിന്നു അവപാടികയെന്നു പേർ.

നിരുദ്ധപ്രകാശ ലക്ഷണം.

വാതോപസൃഷ്ടമേഢ്രേ വൈ ചർമ്മസംശ്രയതേ മണിം
മണിശ്ചർമ്മോപനദ്ധസ്തു മൂത്രസ്രോതോ രുണദ്ധി ച
നിരുദ്ധപ്രകാശേ തസ്മിൻ മന്ദധാരമവേദനം
മൂത്രം പ്രവർത്തതേ ജന്തോർമ്മണിർവ്വിവ്രിയതേ ന ച
നിരുദ്ധപ്രകാശം വിദ്യാത് സരുജം വാതസംഭവം

ലിംഗത്തിന്നു വാതസംസർഗ്ഗമുണ്ടാകുമ്പോൾ അതിന്റെ തൊലി മണിയെ മുഴുവൻ ആശ്രയിക്കുന്നു. പിന്നെ തൊലിയോടു ആശ്രയിക്കപ്പെട്ട ആ മണി മൂത്രമാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നു. അപ്പോൾ മൂത്രം വേദനയോടുകൂടി തുള്ളിതുള്ളിയായിട്ടു വീഴുന്നു. മണി വലുതായി തുറക്കയില്ല; വേദനയുമുണ്ടാകും; വാതത്താൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ ഈ രോഗം നിരുദ്ധപ്രകാശമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

നിരുദ്ധഗുദലക്ഷണം.

വേഗസന്ധാരണാദ്വായുർവ്വിഹതോ ഗുദസംശ്രിതഃ
നിരുണദ്ധി മഹാസ്രോതഃ സൂക്ഷ്മദ്വാരം കരോതി ച
മാർഗ്ഗസ്യ സൗക്ഷ്മ്യാത് കൃച്ഛ്രേണ പുരീഷം തസ്യ ഗച്ഛതി
സന്നിരുദ്ധഗുദം വ്യാധിമേനം വിദ്യാത് സുദാരുണം.

അധോവാതം മുതലായ വേഗങ്ങളെ തടുക്കുന്നവന്റെ ഗുദത്തിലുള്ള വായു കോപിച്ചു വലിയ കുടലിനെ തടുത്തു ഏറ്റവും ചെറിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയതാക്കിച്ചെയ്യും. അതു ഹേതുവായിട്ടു അവന്നു മലം വളരെ പണിപ്പെട്ടുപോകും. ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധിയെ നിരുദ്ധഗുദമെന്നു പറയുന്നു.

അഹിപൂതനലക്ഷണം.

ശകൃന്മൂത്രസമായുക്തേ ധൗതേപാനേ ശിശോർഭവേൽ
സ്വിന്നസ്യാസ്നാപ്യമാനസ്യ കണ്ഡൂ രക്തകഫോത്ഭവാ
കണ്ഡൂയനാത്തതഃ ക്ഷിപ്രം സ്ഫോടാഃ സ്രാവശ്ച ജായതേ
ഏകീഭൂതം വ്രണൈർഘോരം തം വിദ്യാദഹിപൂതനം.

ശിശുക്കൾ മലമൂത്രവിസർജ്ജനം ചെയ്തതിന്റെശേഷം അവയെ ഉടനെ നല്ലവണ്ണം കഴുകാതിരിക്കയോ വിയർത്തതിന്റെശേഷം കുളിപ്പിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്യുമ്പോൾ രക്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും. ആ ചൊറിച്ചിൽ ഹേതുവായിട്ടു പെട്ടെന്നു ചെറിയ പൊള്ളലുണ്ടാകും. ആ പൊള്ളൽ പൊട്ടിയൊലിച്ചു വ്രണമായിത്തീരുകയും; പിന്നെ ഈ വ്രണവും ഒന്നായിത്തീരും. ഭയങ്കരമായ ആ രോഗം അഹിപൂതനമാകുന്നു. ഈ വ്യാധി ബാലന്മാർക്കു മാത്രമേ സംഭവിക്കയുള്ളു എങ്കിലും ഈ രോഗം ഉണ്ടാകുമെന്നതു ഗ്രന്ഥാന്തരവചനമുള്ളതിനാൽ അതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. മലമൂത്രവിസർജ്ജനത്തിന്റെശേഷം കഴുകാതിരിക്കുന്നതും വിയർത്തതിന്റെശേഷം കുളിക്കാതിരിക്കുന്നതും ആയ കാരണങ്ങളാൽ അഹിപൂതനം ഉണ്ടാകുമെന്നു വലിയ ആളുകൾക്കും മലത്തെ കഴുകാതിരിക്കുന്നതു ഹേതുവായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടും വേദനയോടുംകൂടിയ കുരുക്കൾ നിറഞ്ഞു ശോഷത്തിന്നു തക്കവണ്ണം ഭയങ്കരമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അഹിപൂതനമെന്ന വ്യാധിയുണ്ടാകുമെന്നു ഈ ശ്ലോകത്തിന്റെ സാരം.

വൃഷണകച്ഛു.

സ്നാനോത്സാദനഹീനസ്യ മലോ വൃഷണസംസ്ഥിതഃ
യദാ പ്രക്ലിദ്യതേ സ്വേദാൽ കണ്ഡൂം ജനയതേ തദാ

(൫൪) ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം

കണ്ഡൂയനാത്തതഃ ക്ഷിപ്രം സ്ഫോടാഃ സ്രാവശ്ച ജായതേ
പ്രാഹുർവൃഷണകച്ഛൂന്തം ശ്ലേഷ്മരക്തപ്രകോപജം.

കുളിക്കുന്നസമയം ദേഹത്തിലുള്ള അഴുക്ക എല്ലാം കഴുകിക്കളഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ആ അഴുക്ക് ഇറങ്ങി വൃഷണത്തിൽനിന്ന് ഒതിനെ നനച്ചും. അതു ഹേതുവായിട്ട ചിയച്ചും ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും. ആ ചൊറിച്ചിൽ ഹേതുവായിട്ട പൊള്ളുകളായി പൊട്ടിയൊലിക്കും. കഫരക്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ട ജനിച്ചതായ ആ രോഗത്തെ വൃഷണകച്ഛു എന്ന പറയുന്നു.

ഗുദഭ്രംശലക്ഷണം

പ്രവാഹണാതിസാരാഭ്യാം നിർഗ്ഗച്ഛതി ഗുദം ബഹിഃ
രൂക്ഷദുർബലദേഹസ്യ ഗുദഭ്രംശമാദിശേൽ

ദേഹത്തിന്ന രൂക്ഷതയും ദുർബലതയും ഉള്ളവന്റെ ഗുദം അധികമായി മുക്കി മലത്തെ പുറപ്പെടുവിക്കകൊണ്ടൊ അതിസാരം കൊണ്ടൊ പുറത്തുചാടിപ്പോകും. അതിനെയാകുന്നു ഗുദഭ്രംശമെന്നു പറയുന്നത്.

സൂകരദംഷ്ട്രലക്ഷണം.

സദാഹോ രക്തപര്യന്തസ്ത്വക്പാകീ തീവ്രവേദനഃ
കണ്ഡൂമാൻജ്വരകാരീ ച സസ്യാൽ സൂകരദംഷ്ട്രകഃ

ദാഹത്തോടുകൂടിയും പുറം ചുവന്നും തൊലിപഴുത്തും ഉഗ്രമായ വേദനയോടും ചൊറിച്ചിലോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന രോഗം സൂകരദംഷ്ട്രകമാകുന്നു.

ഇതി കേരളഭാഷികയുതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

സമാപ്തം.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം.

൧. ആനൂപപിശിതക്ഷീരദധിമത്സ്യാതിസേവനാൽ
മുഖമദ്ധ്യേ ഗദാൻകുര്യുഃ ക്രുദ്ധാ ദോഷാഃ കഫോത്തരാഃ

ആനൂപമാംസം, പാല്, തൈര്, മത്സ്യം ഇവയെ അധികമായി സേവിച്ചാൽ വാതാദിദോഷങ്ങൾ കഫപ്രധാനമായി കോപിച്ചു മുഖമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ രോഗങ്ങളെയുണ്ടാക്കും. അവയിൽ എട്ടുപ്രകാരമുള്ള ഓഷ്ഠരോഗങ്ങളെ പറയുന്നു.

വാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൨. കർക്കശൗ പരുഷൗ സ്തബ്ധൗ സംപ്രസൃപ്താതിവേദനൗ
ദാല്യേതേ പരിപാട്യേതേ ഓഷ്ഠൗ മാരുതകോപതഃ

വാതകോപം നിമിത്തം ചുണ്ടുകൾ കഠിനങ്ങളായിട്ടും പരുപരുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും നടുങ്ങിയും കീറിയും പൊട്ടിപ്പിളരും.

പിത്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൩. ചീയതേ പിടകാഭിസ്തു സരജാഭിസ്സമന്തതഃ
സദാഹപാകപിടകൗ പീതാഭാസൗ ച പിത്തതഃ

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്ന ചിലപ്പോൾ ചുണ്ടുകൾ വേദനയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു പുറം നിറഞ്ഞിരിക്കും. ചിലപ്പോൾ ചൂടോടും പഴുപ്പോടും കുരുക്കളോടുംകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം (൫൯)

കഫജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൩. സവൎണ്ണാഭിസ്തു ചീയേതേ പിടകാഭിരവേദനൌ
ഭവതസ്തു കഫാദോഷ്ഠൌ പിച്ഛിലൌ ശീതളൌ ഗുരൂ.

കഫനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിങ്കൽ ചുണ്ടുകൾ ദേഹത്തിന്നു സമനിറമായ വണ്ണത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും വഴുവഴുപ്പുള്ളതായും തണുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൪. സകൃൽകൃഷ്ണൌ സകൃൽപീതൌ സകൃച്ഛ്വേതൌ തഥൈവ ച
സന്നിപാതേന വിജ്ഞേയാവനേകപിടകാചിതൌ

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചുണ്ടുകൾ കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും അനേകം കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുമിരിക്കും.

രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൫. ഖൎജ്ജൂരഫലവൎണ്ണാഭിഃ പിടകാഭിർന്നിപീഡിതൌ
രക്തോപസൃഷ്ടൌ രുധിരം സ്രവതഃ ശോണിതപ്രഭൌ.

രക്തകോപംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിങ്കൽ ചുണ്ടുകൾ ഈത്തപ്പഴത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവയായിട്ടും രക്തവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടും ഭവിക്കും. ചുണ്ടുകളിൽനിന്നു രക്തം ഒലിക്കുകയും ചെയ്യും.

മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൬. ഗുരൂ സ്ഥൂലൌ മാംസദുഷ്ട്യാ മാംസപിണ്ഡവദുൽഗതൌ
ജന്തവശ്ചാത്ര മൂൎച്ഛന്തി നരസ്യോഭയതോ മുഖാത്.

മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചുണ്ടുകൾ കനത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും മാംസപിണ്ഡംപോലെ ഉയൎന്നിട്ടും ഇരിക്കും. അവിടെ കൃമികൾ വൎദ്ധിച്ചു വായിൽ ഇരുഭാഗങ്ങളിൽക്കൂടിയും പുറപ്പെടും.

മേദോജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൭. സൎപ്പിൎമ്മണ്ഡപ്രതീകാശൌ മേദസാ കണ്ഡുരൌ ഗുരൂ
അച്ഛസ്ഫടികസങ്കാശമാസ്രാവം സ്രവതോ ഭൃശം.

൮. തയോൎവ്രണോ ന സംരോഹേത് മൃദുതാം ചൈവ ഗച്ഛതി.

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ഓഷ്ഠങ്ങൾ ഉരുക്കിയ നെയ്യുടെ ഉപരിഭാഗംപോലെയും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും കനത്തിട്ടും ഇരിക്കും. സ്ഫടികംപോലെ നിൎമ്മലമായിരിക്കുന്ന വെള്ളം ചുണ്ടുകളിൽനിന്നു അധികമായി ഒലിക്കും. വ്രണം ഉണങ്ങുകയും മൃദുവായിരിക്കയുമില്ല.

അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

ഓഷ്ഠൌ പ്രപദ്യേതേ പാട്യേതേ ചാഭിഘാതതഃ

അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചുണ്ടുകൾ വരളുകയും ഏറ്റവും പൊട്ടുകയും ചെയ്യും.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

ദന്തവേഷ്ടഗത മുഖരോഗനിദാനം.

—※—

ശീതാദലക്ഷണം

൧. ശോണിതം ദന്തവേഷ്ടേഭ്യോ യസ്യാകസ്മാത്പ്രവർത്തതേ
ദുർഗ്ഗന്ധീനി സകൃഷ്ണാനി പ്രക്ലേദീനി മൃദൂനി ച

൨. ദന്തമാംസാനി ശീര്യന്തേ പചന്തി ച പരസ്പരം
ശീതാദോ നാമ സ വ്യാധിഃ കഫശോണിതസംഭവഃ

ഇനി ദന്തമൂല രോഗത്തെ (ഊനിൽ ഉണ്ടാകുന്ന രോഗം) കുറിച്ചു പറയുന്നു. ഇതിനു മേൽ പതിനഞ്ചു വ്യാധികളുണ്ട്. അവയിൽ ശീതാദമെന്ന രോഗത്തിനു പല്ലിന്റെ ഊനുകളിൽനിന്നു പെട്ടെന്നു രക്തം സ്രവിക്കും. അവിടെ പല്ലിന്റെ ഊനുകൾ ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും കറുത്തിട്ടും നനഞ്ഞിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും ഭവിക്കും. എന്നുമാത്രമല്ല അവ അന്യോന്യം പഴുത്തു ചീഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഇതു കഫരക്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെടുന്നതാകുന്നു.

ദന്തപുപ്പുടലക്ഷണം.

൩. ദന്തയോസ്ത്രിഷു വാ യസ്യ ശ്വയഥുർജ്ജായതേ മഹാൻ
ദന്തപുപ്പുടകോ നാമ സ വ്യാധിഃ കഫരക്തജഃ

രണ്ടോ മൂന്നോ പല്ലുകളുടെ ഊനുകളിൽ വലുതായ നീരുണ്ടാകുന്നതിനു ദന്തപുപ്പുടം എന്നു പേർ. ഈ രോഗം കഫരക്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിക്കപ്പെടുന്നതാകുന്നു.

൪. സ്രവന്തി പൂയരുധിരം ചലാ ദന്താ ഭവന്തി ച
ദന്തവേഷ്ടസ്സ വിജ്ഞേയോ ദുഷ്ടശോണിതസംഭവഃ

പല്ലുകളുടെ ഊനിന്മേൽനിന്നു പഴുപ്പോടുകൂടിയ രക്തം സ്രവിക്കയും പല്ലുകൾ ഇളകുകയും ചെയ്യുന്നതു ദന്തവേഷ്ടമെന്നാകുന്നു. ഇതു ദുഷിച്ചുള്ള രക്തംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നതു.

ശൗഷിരലക്ഷണം.

൫. ശ്വയഥുർദ്ദന്തമൂലേഷു രുജാവാൻ കഫരക്തജഃ
ലാലാസ്രാവീ സ വിജ്ഞേയഃ ശൗഷിരോ നാമ നാമതഃ

കഫരക്തങ്ങളുടെ കോപംനിമിത്തം ഊനുകളിൽ വേദനയോടുകൂടി വെള്ളം ഒലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. അതിനു ശൗഷിരമെന്നു പേർ.

മഹാശൗഷിരലക്ഷണം.

൬. ദന്താശ്ചലന്തി വേഷ്ടേഭ്യസ്താലു ചാപ്യവദീര്യതേ
യസ്മിൻ സ സർവ്വജോ വ്യാധിർമ്മഹാശൗഷിരസംജ്ഞിതഃ

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പല്ലുകൾ അവയുടെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകുകയും അണ്ണാക്കു പൊട്ടിക്കീറുകയും ചെയ്യും. അതിനു മഹാശൗഷിരമെന്നു പേർ. ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഏഴു രാത്രികളിൽ മരിക്കുമെന്നു ഭോജൻ പറയുന്നു. ശ്ലോകം "സമാഗമോ ദന്തമൂലേഷു ഭവേയുഃ പിത്തകഫാനിലാഃ ജനയന്തി ശ്വയഥുകം ക്ലിന്നദന്തസ്ഥിരശോണിതം ക്ലിന്നമാംസം ദന്താൻ ചലയന്തി താലു പിളർക്കയാൽ മഹാശൗഷിരമിത്യേതൽ സപ്തരാത്രാന്നിഹന്ത്യസൂൻ"

പരിദരലക്ഷണം.

൭. ദന്തമാംസാനി ശീര്യന്തേ യസ്മിൻ ഷ്ഠീവതി ചാപ്യസൃക്
പിത്താസൃക്കഫജോ വ്യാധിർജ്ഞേയഃ പരിദരോ ഹി സഃ

പല്ലുകളുടെ മാംസങ്ങൾ ചീഞ്ഞുപോക, രക്തം തുപ്പുക ഇവയാകുന്നു പരിദരത്തിന്റെ ലക്ഷണം. ഈ രോഗം പിത്തരക്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു.

ഉപകുശലക്ഷണം.

൧൮. വേഷ്ടേഷു ദാഹഃ പാകശ്ച താഭ്യാം ദന്താശ്ചലന്തി ച
യസ്മിൻ സോപകുശോ നാമ പിത്തരക്തകൃതോ ഗദഃ

മോണകളിൽ ചുട്ടു പഴുപ്പുണ്ടായി അതിനിമിത്തം പല്ലുകൾ ഇളകുന്നതിന്നുപകുശമെന്നുപേർ. ഈ രോഗം പിത്തരക്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

വൈദർഭലക്ഷണം

൧൯. ഘൃഷ്ടേഷു ദന്തമാംസേഷു സംരംഭോ ജായതേ മഹാൻ
ചലാ ഭവന്തി ദന്താശ്ച സ വൈദർഭോഭിഘാതജഃ

പല്ലുകളുടെ മാംസങ്ങളിൽ അധികമായി ഉരസി പല്ലുതേക്കുന്നതായാൽ അവിടെ വലുതായിരിക്കുന്ന നീരുണ്ടാകും. പല്ലുകളും ഇളകും. മുറിവോ ചതവോ പാറുകനിമിത്തമുണ്ടായ ഈ രോഗത്തിന്നു വൈദർഭമെന്നു പേർ.

ഖലിവർദ്ധനലക്ഷണം.

൨൦. മാരുതേനാധികോ ദന്തോ ജായതേ തീവ്രവേദനഃ
ഖലിവർദ്ധനസംജ്ഞോസൗ ജാതേ രുക് ച പ്രശാമ്യതി.

വാതനിമിത്തം അധികമായ പല്ലുണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഉഗ്രമായ വേദനയുണ്ടാകും. പല്ലുമുഴുവൻ പുറത്തുവന്നാൽ ആ വേദന ശമിക്കും. ഇതിന്നു ഖലിവർദ്ധനമെന്നുപേർ.

കരാളലക്ഷണം

൨൧. ശനൈശ്ശനൈഃ പ്രകുരുതേ വായുർദന്തസമാശ്രിതഃ
കരാളാൻ വികടാൻ ദന്താൻ കരാളോ ന സ സിദ്ധ്യതി.

വായു പല്ലുകളെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു പതുക്കെപ്പതുക്കെ അവയെ നീട്ടിയും വളച്ചും (കോന്ത്രപ്പല്ലുകൾ) ഉണ്ടാക്കും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അധിമാംസലക്ഷണം

ഹാനവ്യേ പശ്ചിമേ ദന്തേ മഹാൻ ശോഥോ മഹാരുജഃ
ലാലാസ്രാവീ കഫകൃതോ വിജ്ഞേയസ്സോധിമാംസകഃ

കടവായിൽ താടിയെല്ലിനെ സംബന്ധിച്ചതായ പല്ലിന്റെ ചുവട്ടിൽ വലുതായ നീരും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാകും. വെള്ളമൊലിക്കും. ഇതു കഫത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ അധിമാംസമാകുന്നു.

നാഡീവ്രണലക്ഷണം.

ദന്തമൂലഗതാ നാഡ്യഃ പഞ്ച ജ്ഞേയാ യഥേരിതാഃ

നാഡീനിദാനത്തിൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടും അഞ്ചുപ്രകാരത്തിൽ നാഡീവ്രണം ഉണ്ടാകുമെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അവ അഞ്ചും ദന്തമൂലത്തിങ്കലും ഉണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടുന്നു.

ദന്തമൂലഗതമുഖരോഗനിദാനം. സമാപ്തം.

ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—:o:—

ദാലന ലക്ഷണം.

ദീര്യമാണേഷ്വിവ രുജാ യസ്യ ദന്തേഷു ജായതേ
ദാലനോ നാമ സ വ്യാധിസ്സദാഗതിനിമിത്തജഃ

വാതനിമിത്തം പല്ലുകൾ പിളർക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണം വേദനയുണ്ടാകും. ഇതു ദാലനമാകുന്നു.

(൨൦൨) ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം

കൃമിദന്തലക്ഷണം.

കൃഷ്ണച്ഛിദ്രശ്ചലസ്രാവീ സസംരംഭോ മഹാരുജഃ
അനിമിത്തരുജോ വാതാൽ വിജ്ഞേയഃ കൃമിദന്തകഃ

കൃമിദന്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം പല്ലുകൾക്കു കറുത്തതായ ദ്വാരവും ഇളക്കവുമുണ്ടാക ദ്വാരങ്ങളിൽനിന്നു നീരൊലിക്കുക വീക്കവും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാക ഹേതുകൂടാതെതന്നെ വേദന ശമിക്കുക ഇവയൊക്കെയുണ്ടാകുന്ന ദുഷ്ടകഫങ്ങളായ കൃമികളുണ്ടാകുന്ന പല്ലുകൾക്കു ദ്വാരങ്ങളുമുണ്ടാകുന്നതു കൃമിദന്തം വാതജമാകുന്നു.

ഭഞ്ജനകലക്ഷണം.

വക്ത്രം വക്രം ഭവേദ്യസ്യ ദന്തഭംഗശ്ച ജായതേ
കഫവാതകൃതോ വ്യാധിഃ സ ഭഞ്ജനകസംജ്ഞിതഃ

കഫവാതങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ ഭഞ്ജനകമെന്ന ദന്തരോഗത്തിങ്കൽ മുഖം കോടുകയും പല്ലു പൊട്ടുകയും ചെയ്യും.

ദന്തഹർഷലക്ഷണം.

ശീതരൂക്ഷപ്രവാതാമ്ലസ്പർശാനാമസഹാ ദ്വിജാഃ
പിത്തമാരുതകോപേന ദന്തഹർഷസ്സ നാമതഃ

പല്ലുകൾക്കു ശൈത്യവും രൂക്ഷതയുമുള്ള സാധനവും കാറ്റും അമ്ലരസവും തട്ടുവാൻ വയ്യാതെ ഭവിക്കുന്നതിനു ദന്തഹർഷമെന്നു പേർ. ഈ രോഗം വാതപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു.

ദന്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

ദന്തമാംസൈർമ്മലൈസ്സാസ്രൈർബ്ബാഹ്യാന്തഃ ശ്വയഥുർഗ്ഗുരുഃ
സദാഹരുക് സ്രവേദ്ഭിന്നഃ പൂയാസൃഗ്ദന്തവിദ്രധിഃ

ദന്തമാംസങ്ങളിൽ ദോഷങ്ങൾ രക്തത്തോടുകൂടി പുറത്തും അകത്തും ചുട്ടുനീറ്റലും വേദനയുമുള്ള നീരുണ്ടാകുകയും പൊട്ടിയാൽ പഴുപ്പും രക്തവുമൊലിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു ദന്തവിദ്രധിയാകുന്നു

ദന്തശർക്കരാലക്ഷണം

മലോ ദന്തഗതോ യസ്തു പിത്തമാരുതശോഷിതഃ
ശർക്കരേവ ഖരസ്പർശാ സാ ജ്ഞേയാ ദന്തശർക്കരാ.

പല്ലുകളിന്മേൽ ചേർന്നിരിക്കുന്ന മലം വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണക്കപ്പെട്ടതായിട്ടു ചരൽക്കല്ലുപോലെ തൊട്ടാൽ പരപരപ്പുള്ളതായിത്തീരും. പല്ലുകളുടെ ഗുണനാശത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായ രോഗത്തിന്നു ദന്തശർക്കരയെന്നു പേർ

കപാലികാലക്ഷണം

കപാലേഷ്വിവ ദീര്യത്സു ദന്താനാം സൈവ ശർക്കരാ
കപാലികേതി വിജ്ഞേയാ സദാ ദന്തവിനാശിനീ

മേല്പറഞ്ഞ ശർക്കരയെന്ന രോഗം കൂടെക്കൂടെ പല്ലുകളെ ഓട്ടോടുകൾപോലെ പിളർക്കുകയും അതു നിമിത്തം പല്ലുകൾക്കു നാശമുണ്ടാകും. അതിനു കപാലികയെന്നു പേർ.

ശ്യാവദന്തലക്ഷണം.

യോസൃങ്മിശ്രേണ പിത്തേന ദഗ്ദ്ധോ ദന്തസ്ത്വശേഷതഃ
ശ്യാവതാം നീലതാം വാപി ഗതസ്സ ശ്യാവദന്തകഃ

പിത്തരക്തങ്ങളാൽ അശേഷം ദഹിക്കപ്പെട്ടതായ പല്ലു കറുത്തോ നീലിച്ചോ ഇരിക്കും. അതിന്നു ശ്യാവദന്തമെന്നു പേർ.

ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

ജിഹ്വാഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—✱—

വാതജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

ജിഹ്വാനിലേന സ്ഫുടിതാ പ്രസുപ്താ
ഭവേച്ച ശാകച്ഛദനപ്രകാശാ

വാതകോപം ഹേതുവായിട്ട് നാക്കു പൊട്ടിയും തരിച്ചും തേക്കിലപോലെ പരപരത്തിരിക്കും.

പിത്തജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

പിത്തേന ദഹ്യത്യുപചീയതേ ച
ദീർഘൈസ്സരക്തൈരപി കണ്ടകൈശ്ച

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ട് നാവു ചുട്ടുപൊള്ളും ചോരവണ്ണങ്ങളായി ദീർഘങ്ങളായിരിക്കുന്ന മുള്ളുകളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞുമിരിക്കും.

കഫജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

കഫേന ഗുർവ്വീ ബഹലാ ചിതാ ച
മാംസോച്ഛ്രയൈശ്ശാല്മലികണ്ടകാഭൈഃ

കഫകോപം ഹേതുവായിട്ട് നാക്കു കനത്തിലും വെളുത്തിലും ഇലവിൻമുള്ളുപോലെ ഇരിക്കുന്ന മാംസാങ്കുരങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞുമിരിക്കും.

അലാസലക്ഷണം.

ജിഹ്വാതലേ യശ്ശ്വയഥുഃ പ്രഗാഢഃ
സോലാസസംജ്ഞഃ കഫരക്തമൂർത്തിഃ
ജിഹ്വാം സ തു സ്തംഭയതി പ്രവൃദ്ധോ
മൂലേ ച ജിഹ്വാ ഭൃശമേതി പാകം.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട് നാവിന്മേൽ ഒരു കടുത്ത നീരുണ്ടാകും. അതു വർദ്ധിക്കുമ്പോൾ നാവിനെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. നാക്കിന്റെ അടിയിൽ വല്ലാതെ പഴുപ്പുണ്ടാകും. ജിഹ്വാസ്തംഭത്തിന്നു കാരണം വായുവും, പഴുപ്പിന്നു കാരണം പിത്തവുമാകയാൽ ഇതു ത്രിദോഷജമാകുന്നു അസാദ്ധ്യമായും വരും.

ഉപജിഹ്വാലക്ഷണം.

ജിഹ്വാഗ്രരൂപശ്ശ്വയഥുർഹി ജിഹ്വാം
ഉന്നമ്യ ജാതഃ കഫരക്തയോനിഃ
ലാലാകരശ്ചോഷയുതസ്സദാഹഃ
സ്യാദുപജിഹ്വാപരിതാലികേയം

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട് നാവിന്റെ അധോഭാഗത്തു നാവിന്റെ അഗ്രംപോലെ വീങ്ങുകയും നീരൊലിക്കയും ചൊറിയും ചുട്ടുനീറ്റലായിരിക്കയും ചെയ്യും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ ഉപജിഹ്വയെന്നു പറയുന്നു.

ജിഹ്വാഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

—✱—

താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—✱—

കണ്ഠശുണ്ഠീലക്ഷണം.

൧. ശ്ലേഷ്മാസൃഗ്ഭ്യാം താലുമൂലേ പ്രവൃദ്ധോ
ദീർഘശ്ശോഫോ ധ്മാതബസ്തിപ്രകാശഃ

തൃഷ്ണാകാസശ്വാസകൃത്സംവദന്തി
വ്യാധിംവൈദ്യാഃകണ്ഠശുണ്ഠീതിനാമ്നാ.

കഫരക്തങ്ങൾ നിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ, കാറ്റു നിറഞ്ഞ തോൽതുരുത്തിപോലെയും വലുതായിട്ടും ദീൎഘമായിട്ടും നീരുണ്ടാകും. തണ്ണീർദാഹം ചുമ ശ്വാസം ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ കണ്ഠശുണ്ഠി എന്നു പറയുന്നു.

തുണ്ഡികേരീലക്ഷണം.

൨. ശോഫഃസ്ഥൂലസ്തോദദാഹപ്രപാകീ
പ്രാഗുക്താഭ്യാംതുണ്ഡികേരീമതാതു

കഫരക്തങ്ങൾനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ കട്ടപ്പരുത്തിക്കായപോലെ നീരുണ്ടാകും. വേദന, കുത്തിനോവു, ചുട്ടുപഴുപ്പു ഇവയുണ്ടാകും. അതിന്നു തുണ്ഡികേരിയെന്നു പേർ.

അധ്രുഷലക്ഷണം.

മദ്ധ്യസ്ഥൂലോലോഹിതോ ശോണിതോത്ഥോ
ജ്ഞേയോഽധ്രുഷസ്സ്യാജ്ജ്വരസ്തീവ്രരുക്ച.

രക്തം നിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ ചുവന്ന നിറത്തോടുകൂടി മന്ദമായ നീരുണ്ടാകും. ജ്വരവും കഠിനമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു അധ്രുഷമെന്നു പേർ.

കച്ഛപലക്ഷണം.

൩. കൂൎമ്മോത്സന്നോവേദനോശീഘ്രജന്മാ
രോഗോജ്ഞേയഃകച്ഛപഃശ്ലേഷ്മണാതു

കഫം ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിന്റെ മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി ആമപോലെ ഉയൎന്നതായ വീക്കമുണ്ടാകും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു അതു വൎദ്ധിച്ചുവരും. അതിന്നു കച്ഛപമെന്നു പേർ.

അൎബ്ബുദലക്ഷണം.

പത്മാകാരംതാലുമദ്ധ്യേതുശോഫം വിദ്യാദ്രക്താദൎബ്ബുദംപ്രോക്തലിംഗം.

രക്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ താമരപ്പൂവുപോലെ നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു അൎബ്ബുദമെന്നു പേർ. അതിന്റെ ലക്ഷണം മുൻപെ പറയപ്പെട്ട രക്താൎബ്ബുദത്തിന്റെ ലക്ഷണംപോലെ ആകുന്നു.

മാംസസംഘാതലക്ഷണം.

൪. ദുഷ്ടംമാംസംനീരുജംതാലുമദ്ധ്യേ
കഫാത്പ്രോക്തോമാംസസംഘാതമുക്തഃ

കഫം ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ വേദനയോടുകൂടാതെ ദുഷിച്ചതായ മാംസം ഉണ്ടാകും. അതാകുന്നു മാംസസംഘാതം.

താലുപുപ്പുടലക്ഷണം.

നീരുക്സ്ഥായീകോലമാത്രഃകഫാസ്യാൽ
മേദോയുക്താൽപുപ്പുടസ്താലുദേശേ

കഫമേദസ്സുകൾ ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിൽ ലന്തക്കുരുപോലെയും വേദനകൂടാതെയും ഉറച്ചിട്ടും നീരുണ്ടാകും, അതിന്നു താലുപുപ്പുടമെന്നു പേർ.

താലുശോഷലക്ഷണം.

൫. ശോഷോത്യൎത്ഥംദീൎയ്യതേചാപിതാലു
ശ്വാസശ്ചോഗ്രസ്താലുശോഷോനിലാച്ച.

വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കു ഉണങ്ങും വരളുന്ന എന്നതോന്നും. ഉഗ്രമായ ശ്വാസവുമുണ്ടാകും. അതാകുന്നു താലുശോഷം.

താലുപാകലക്ഷണം.

പിത്തംകുൎയ്യാൽപാകമത്യൎത്ഥഘോരം
താലുന്യേവംതാലുപാകംവദന്തി.

പിത്തനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ ഏററവും ഘോരമായ പഴുപ്പുണ്ടാകും. അതിന്നു താലുപാകമെന്നു പറയുന്നു.

താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—*—

രോഹിണി.

൧. ഗലേനിലഃപിത്തകഫൌചമൂൎച്ഛിതൌ
പ്രദൂഷ്യമാംസഞ്ചതഥൈവശോണിതം
ഗലോപസംരോധകരൈസ്തഥാങ്കുരൈ
ൎന്നിഹന്ത്യസൂൻവ്യാധിരയംഹിരോഹിണി

തൊണ്ടയിൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു മാംസത്തേയും രക്തത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു കണ്ഠമാൎഗ്ഗത്തെ അടച്ചുമുളെ മാംസാങ്കുരങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. ഈ വ്യാധിയാകുന്നു രോഹിണി. ഇതു പ്രാണഹാനിയെച്ചെയ്യും.

വാതരോഹിണി.

൨. ജിഹ്വാസമന്താൽഭൃശവേദനാസ്തു
മാംസാങ്കുരാഃകണ്ഠവിരോധിനോയേ
സാരോഹിണീവാതകൃതാപ്രദിഷ്ടാ
വാതാത്മകോപദ്രവഗാഢയുക്താ.

നാവിൽ എല്ലാടവും വളരെ വേദനയോടുകൂടി കണ്ഠമാൎഗ്ഗം അടച്ചുമുളെ മാംസാങ്കുരങ്ങളുണ്ടാകും; അതു വാതരോഹിണിയാകുന്നു. അതിന്നു മന്യാസ്തംഭം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളുമുണ്ടാകും.

പിത്തരോഹിണി.

൩. ക്ഷിപ്രോൽഗമാക്ഷിപ്രവിദാഹപാകാ
തീവ്രജ്വരാപിത്തനിമിത്തജാതു

പിത്തരോഹിണി പെട്ടെന്നു വളൎന്നുവരികയും പെട്ടെന്നു ചുട്ടുപിടിച്ചു പഴുക്കയും കഠിനമായ ജ്വരത്തോടുകൂടി ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

കഫരോഹിണി.

സ്രോതോവിരോധിന്യചലോൽഗതാച
സ്ഥിരാങ്കുരായാകഫസംഭവാസാ.

കഫനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി കണ്ഠത്തിലുള്ള സ്രോതസ്സുകളെ തടുക്കയും ഇളകാതെ വൎദ്ധിക്കയും ഉറച്ച അങ്കുരത്തോടുകൂടി ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

സന്നിപാതരോഹിണി.

൪. ഗംഭീരപാകിന്യനിവാൎയ്യവീൎയ്യാ
ത്രിദോഷലിംഗാത്രിതയോത്ഥിതാച

സന്നിപാതനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി അഗാധമായി പഴുപ്പുണ്ടാകും. ചികിത്സകൊണ്ടു തടുക്കാൻ കഴിയാത്തതായ ബലമുള്ളതും വാതരോഹിണി മുതലായ മൂന്നു രോഹിണികളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയതുമാകും. ഈ രോഹിണി ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു

(൨൫) കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം

രക്തരോഹിണി.

സ്ഫോടൈശ്ചിതാ പിത്തസമാനലിംഗാ
സാദ്ധ്യാ പ്രദിഷ്ടാ രുധിരാത്മികാ തു.

രക്തംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞും പിത്തരോഹിണിയുടെ ലക്ഷണത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും, ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കണ്ഠശാലൂകം.

൬. കോലാസ്ഥിമാത്രഃ കഫസംഭവോ യോ
ഗ്രന്ഥിർഗ്ഗളേ കണ്ടകശൂകഭൂതഃ
ഖരസ്ഥിരശ്ശസ്ത്രനിപാതസാദ്ധ്യ
സ്തം കണ്ഠശാലൂകമിതി ബ്രുവന്തി.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയിൽ ലന്തക്കുരുപ്രമാണത്തിൽ പരുപരുത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും മുള്ളുപോലെയോ നെല്ലിന്റെ ഓകപോലെയോ വേദനാജനകമായിട്ടും നീരുണ്ടാകും അതു കണ്ഠശാലൂകമാകുന്നു. ശസ്ത്രക്രിയകൊണ്ടേ സാദ്ധ്യമാകയുള്ളു.

അധിജിഹ്വാ.

൭. ജിഹ്വാഗ്രരൂപശ്ശ്വയഥുഃ കഫാത്തു
ജിഹ്വാപ്രബന്ധോപരി രക്തമിശ്രാൽ
ജ്ഞേയോƒധിജിഹ്വഃ ഖലു രോഗ ഏഷ
വിവർജ്ജയേദാഗതപാകമേനം

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നാക്കിന്റെ മുകളിലോട്ടു നാക്കിന്റെ അഗ്രംപോലെ വീക്കമുണ്ടാകും അതു അധിജിഹ്വയാകുന്നു. പഴുത്താൽ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

വലയലക്ഷണം.

൮. വലാസ ഏവായതമുന്നതഞ്ച
ശോഫം കരോത്യന്നഗതിം നിവാര്യ
തം സർവ്വഥൈവാപ്രതിവാര്യവീര്യം
വിവർജ്ജനീയം വലയം വദന്തി.

കഫംഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയിൽ നീണ്ടിട്ടും ഉയർന്നിട്ടും നീരുണ്ടാകും; അതു ആഹാരത്തിന്റെ ഗതിക്കു തടസ്സം; ഒന്നുകൊണ്ടും തടയിപ്പാൻ കഴിയാത്തതായ ആ രോഗത്തെ വർജ്ജിക്കണം അതിന്റെ പേർ വലയമെന്നാകുന്നു.

വലാസലക്ഷണം.

൯. ഗളേ തു ശോഫം കുരുതേ പ്രവൃദ്ധൗ
ശ്ലേഷ്മാനിലൗ ശ്വാസരുജോപപന്നം
മർമ്മച്ഛിദം ദുസ്തരമേനമാഹു
ർവലാസസംജ്ഞം നിപുണാ വികാരം.

കഫവും വാതവും വർദ്ധിച്ചു ശ്വാസത്തോടും വേദനയോടും മർമ്മഭേദത്തോടുംകൂടിയുള്ളതായ നീരിനെ കണ്ഠത്തിൽ ഉണ്ടാക്കും. ദുസ്സാദ്ധ്യമായിരിക്കുന്ന ഈ രോഗത്തെ വൈദ്യന്മാർ വലാസമെന്നു പറയുന്നു.

ഏകവൃന്ദം.

൰. വൃത്തോന്നതോ യശ്ശ്വയഥുസ്സദാഹ
സ്സകണ്ഡുരോƒപാക്യമൃദുർഗ്ഗുരുശ്ച
നാമൈകവൃന്ദഃ പരികീർത്തിതോƒസൗ
വ്യാധിർബ്ബലാസക്ഷതജപ്രസൂതഃ

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയുടെമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ വൃത്താകാരമായി ഉയർന്നിട്ടു നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു അല്പമായ ചുട്ടും ചൊറിച്ചിലും അല്പമായ പഴുപ്പും അല്പമായ മാർദ്ദവവുമുണ്ടാകും. ഇതിന്നു ഏകവൃന്ദമെന്നു പറയുന്നു.

വൃന്ദലക്ഷണം.

൫൭. സമുന്നതംവൃത്തമമന്ദദാഹം
തീവ്രജ്വരംവൃന്ദമുദാഹരന്തി
തച്ചാപിപിത്തക്ഷതജപ്രകോപാൽ
ജ്ഞേയംസതോദംപവനാത്മകന്തു.

തൊണ്ടയിൽ പിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അധികമായിരിക്കുന്ന ചുട്ടോടും കഠിനമായിരിക്കുന്ന ജ്വരത്തോടുംകൂടി നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു വാതസംബന്ധംകൂടി ഉണ്ടെങ്കിൽ കുത്തിനോവുമുണ്ടാകും. വൃന്ദമെന്നത്രെ പേർ.

ശതഘ്നിലക്ഷണം.

൫൮. വർത്തിർഘനാകണ്ഠനിരോധിനീയാ
ചിതാതിമാത്രംപിശിതപ്രരോഹൈഃ
അനേകരുക്പ്രാണഹരീത്രിദോഷാൽ
ജ്ഞേയാശതഘ്നീവശതഘ്നിരുഗ്രാ.

തിരിപോലെയും കഠിനമായിട്ടും കണ്ഠത്തെതടുക്കുന്നതായിട്ടും വളരെ മാംസാങ്കുരങ്ങളാൽ ചുറ്റപ്പെട്ടതായിട്ടും കുത്തിനോവു, ചുട്ടു, ചൊറിച്ചിൽ ഇത്യാദിവേദനയോടുകൂടിയും ശതഘ്നിപോലെയും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു ശതഘ്നിയെന്നു പേർ. ത്രിദോഷങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ ഈ ശതഘ്നി പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

ശിലായുലക്ഷണം.

൫൯. ഗ്രന്ഥിർഗ്ഗളേത്വാമലകാസ്ഥിമാത്രഃ
സ്ഥിരോല്പരുക്സ്യാൽകഫരക്തമൂർത്തിഃ
സംലക്ഷ്യതേസക്തമിവാശനഞ്ച
സശസ്ത്രസാദ്ധ്യസ്തുശിലായുസംജ്ഞഃ

കഴുത്തിൽ കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നെല്ലിക്കക്കുരുപ്രമാണത്തിൽ ഉറച്ചിട്ടും അല്പവേദനയോടുകൂടിയും മുഴയുണ്ടാകും; അതുനിമിത്തം ഭക്ഷണത്തിന്നു തടവുണ്ടാകും. ശിലായു എന്നപേരോടുകൂടിയ ഈ രോഗം ശസ്ത്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഗളവിദ്രധിലക്ഷണം.

൬൦. സർവ്വംഗളംവ്യാപ്യസമുത്ഥിതോയഃ
ശോഫോരുജസ്സന്തിചയത്രസർവ്വാഃ
സസർവ്വദോഷോഗളവിദ്രധിസ്തു
തസ്യൈവതുല്യഃഖലുസർവ്വജസ്യ.

വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തുമുഴുവൻ വ്യാപിച്ചുണ്ടാകുന്ന നീരാകുന്നു ഗളവിദ്രധി; അതിന്നു എല്ലാവേദനകളും ഉണ്ടാകും. മുമ്പുപറയപ്പെട്ട സന്നിപാതവിദ്രധിയോടു തുല്യമായിരിക്കും.

ഗളൌഘം.

൬൧. ശോഫോമഹാനന്നജലാവരോധീ
തീവ്രജ്വരോവായുഗതേർന്നിഹന്താ
കഫേനജാതോരുധിരാന്വിതേന
ഗളേഗളൌഘഃപരികീർത്ത്യതേതു.

(൨൨൭) സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം

ഈ രക്തകഫനിമിത്തം കഴുത്തിൽ വലുതായിട്ടും അന്നത്തെയും ജലത്തെയും തടുക്കുന്നതായിട്ടും കഠിനമായ ശോഫത്തോടുകൂടിയും ഉദാനവായുവിന്റെ ഗതിയെ നിരോധിക്കുന്നതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന നീരിനെ ഗളൌഘം.

സ്വരഘ്നലക്ഷണം.

൬൪. യസ്താമ്യമാനഃ ശ്വസിതി പ്രസക്തം
ഭിന്നസ്വരഃ ശുഷ്കവിമുക്തകണ്ഠഃ
കഫോപദിഗ്ദ്ധേഷ്വനിലായനേഷു
ജ്ഞേയസ്സരോഗശ്ശ്വസനാൽസ്വരഘ്നഃ.

കഫത്താൽ വായുമാർഗ്ഗങ്ങൾ തടയപ്പെടുമ്പോൾ മൂർച്ഛിക്കയും ഇല്ലെങ്കിൽ കണ്ഠമിടറിയതുമായും കുടക്കുടെ ശ്വാസംവിടുകയും ഒച്ചയടച്ചു തൊണ്ട വരളുകയും കഴുത്തു സ്വാധീനമല്ലാതെ ഭവിക്കയും ചെയ്യും. അതിനു സ്വരഘ്നമെന്ന പേർ. വാതനിമിത്തമത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു്.

മാംസതാനലക്ഷണം.

൬൫. പ്രതാനവാൻയശ്ശ്വയഥുസ്സുകഷ്ടോ
ഗളോപരോധംകുരുതേക്രമേണ
സമാംസതാനഃ കഥിതോവലംബീ
പ്രാണപ്രണുൽസർവ്വകൃതോവികാരഃ.

കഴുത്തിൽ വിസ്താരത്തോടുകൂടിയും അത്യന്തം ദുഃഖകരമായുമിരിക്കുന്ന നീര് ഉണ്ടായിട്ടു ക്രമേണ വലുതായി കണ്ഠത്തെ രോധിക്കയും ചെയ്യും. ത്രിദോഷങ്ങളാൽ ഉണ്ടാവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതും മാംസതാനമെന്ന പേരോടുകൂടിയതുമായ ഈ രോഗം പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

വിദാരീലക്ഷണം.

൬൬. സദാഹതോദം ശ്വയഥും സുതാമ്ര
മന്തർഗ്ഗളേപൂതിവിശീർണ്ണമാംസം
പിത്തേനവിദ്യാദ്വദനേവിദാരീം
പാർശ്വേവിശേഷാൽ സതുയേനശേതേ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തിന്റെ ഉള്ളിലും വായിലും ചുട്ടുനീറ്റലോടും കുത്തിനോവോടും ചുവപ്പോടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടും കൂടിയതായ ഒരു നീരുണ്ടാകും ഈ നീര് ഏതുഭാഗത്തുണ്ടാകുന്നുവോ ആ ഭാഗംകൊണ്ടു വിശേഷിച്ചും ആ രോഗി കിടക്കും.

കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം.

—✱—

വാതമുഖപാകലക്ഷണം.

൧. സ്ഫോടൈസ്സതോദൈർവ്വദനംസമന്താ
ദ്യസ്യാചിതംസർവ്വസരസ്സവാതാൽ

വാതം വായിൽ മുഴുവൻ നോവിച്ചിട്ടു കുത്തിനോവോടുകൂടിയ പൊള്ളലുകളെ ഉണ്ടാക്കും.

പിത്തമുഖപാകലക്ഷണം.

രക്തൈസ്സദാഹൈസ്തനുഭിസ്സപീതൈ
ര്യസ്യാചിതംചാപിസപിത്തകോപാൽ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടു വായിൽ ചുവന്നും ചുട്ടുനീറ്റലോടുകൂടിയും കൃശങ്ങളായും മഞ്ഞനിറമുള്ളതായുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളുകൾ വളരെ ഉണ്ടാകും.

കഫജമുഖപാകലക്ഷണം.

൨. അവേദനഃ കണ്ഡുയുതഃ സവർണ്ണോ
ഗുരുഃ സ്ഥിരശ്ചാപി കഫാത്മകോ സ്യാൽ.

കഫംനിമിത്തം വേദനയോടുകൂടാതെ ചൊറിച്ചിലോടും തോന്നതിന്റെ വർണ്ണംപോലെ ഇരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുംകൂടിയിരിക്കുന്ന കഫജമുഖപാകം വായിൽ ഉണ്ടാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യമുഖരോഗം.

൩. ഓഷ്ഠപ്രകോപേ വർജ്യാസ്സ്യുഃ മാംസസക്തത്രിദോഷജാഃ
ദന്തമൂലേഷു വർജ്യാഃ സ്യുഃ ത്രിലിംഗഗതിസൗഷിരൈഃ

൪. ദന്തേഷു ച ന സിദ്ധ്യന്തി ശ്യാവദാലനഭഞ്ജനാഃ
ജിഹ്വാരോഗേഷ്വലാസസ്തു താലവ്യേഷ്വർബ്ബുദം തഥാ

൫. സ്വരഘ്നോ വലയോ വൃന്ദോ വലാസഃ സവിദാരികാ
ഗലൗഘോ മാംസതാനശ്ച ശതഘ്നീ രോഹിണീ ഗളേ

൬. അസാദ്ധ്യാഃ കീർത്തിതാ ഹ്യേതേ രോഗാ നവ ദശൈവ തു
തേഷു ചാപി ക്രിയാം വൈദ്യഃ പ്രത്യാഖ്യായ സമാചരേൽ.

ഓഷ്ഠരോഗങ്ങളിൽ മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും ത്രിദോഷജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും വർജ്ജ്യങ്ങളാകുന്നു. ദന്തമൂലരോഗങ്ങളിൽ സന്നിപാതംനിമിത്തമുള്ളതും സൗഷിരവും വർജ്ജ്യങ്ങളാകുന്നു. ദന്തരോഗങ്ങളിൽ ശ്യാവദന്തവും ദാലനവും ഭഞ്ജനവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ജിഹ്വാരോഗങ്ങളിൽ അലാസം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. താലവ്യങ്ങളായ രോഗങ്ങളിൽ അർബ്ബുദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഗളരോഗങ്ങളിൽ സ്വരഘ്നവും വലയവും വൃന്ദവും വലാസവും വിദാരികയും ഗലൗഘവും മാംസതാനവും ശതഘ്നിയും രോഹിണിയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ഈ പത്തൊൻപതു രോഗങ്ങളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു എങ്കിലും വൈദ്യൻ ചികിത്സയെ ചെയ്യണം എന്നു സാദ്ധ്യങ്ങളുമാകും വരാം.

ഇതി ശ്രീമാധവകരവിരചിതേ സാർത്ഥചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം.

കർണ്ണശൂലലക്ഷണം

൧. സമീരണഃ ശ്രോത്രഗതോന്യഥാചരൻ
സമന്തതഃ ശൂലമതീവ കർണ്ണയോഃ
കരോതി ദോഷൈശ്ച യഥാസ്വമാവൃതഃ
സ കർണ്ണശൂലഃ കഥിതോ ദുരാചരഃ

ശ്രോത്രത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ഗതനായ വായു സ്വാദുകപാനാദികളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന കഫപിത്തരക്തങ്ങളാൽ തടുക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും പ്രതിക്രൂലമായി സഞ്ചരിച്ചിട്ടും കർണ്ണങ്ങളിൽ ഒക്കെയും വേദനയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ദുഃഖേന ആചരിക്കപ്പെടാൻ തക്കതായ കർണ്ണശൂലമെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കർണ്ണനാദലക്ഷണം.

൨. കർണ്ണസ്രോതഃസ്ഥിതേ വാതേ ശൃണോതി വിവിധാൻ സ്വരാൻ
ഭേരീമൃദംഗശംഖാനാം കർണ്ണനാദസ്സ ഉച്യതേ.

വാതം കർണ്ണങ്ങളുടെ സിരകളിൽ നിൽക്കുന്ന സമയം പെരുമ്പറ, മൃദംഗം, ശംഖം ഇവയുടെ പലപ്രകാരമുള്ള നാദങ്ങളെ കേൾക്കും. അതു കർണ്ണനാദം.

(൨൫) കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം

ബാധിര്യലക്ഷണം.

൯. യദാശബ്ദവഹംവായു സ്സ്രോതആവൃത്യതിഷ്ഠതി
ശുദ്ധശ്ശ്ലേഷ്മാന്വിതോവാപി ബാധിര്യംതേനജായതേ

വാതം മാത്രമോ വാതവും കഫവും കൂടിയോ എപ്പോൾ ശബ്ദത്തെ വഹിക്കുന്നതായ സിരയെ തടുത്തിട്ടു നിൽക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ബാധിര്യമെന്ന കർണ്ണരോഗം (ചെകിടുകേൾക്കായ്ക) ഉണ്ടാകുന്നു.

കർണ്ണക്ഷ്വേളലക്ഷണം.

൰. വായുപിത്താദിഭിര്യുക്തോ വേണുഘോഷോപമംസ്വനം
കരോതികർണ്ണയോഃക്ഷ്വേഡം കർണ്ണക്ഷ്വേഡസ്സഉച്യതേ

വാതം പിത്തകഫങ്ങളോടുകൂടീട്ടു കർണ്ണങ്ങളിൽ മുളയുടെ ശബ്ദത്തോടു സമാനമായ ശബ്ദത്തെ ഉണ്ടാക്കും അതിനെ കർണ്ണക്ഷ്വേഡമെന്നു പറയുന്നു.

കർണ്ണസ്രാവലക്ഷണം.

൧൧. ശിരോഭിഘാതാദഥവാനിമജ്ജതോ
ജലേപ്രപാകാദഥവാപിവിദ്രധേഃ
സ്രവേദ്ധിപൂയം ശ്രവണോനിലാർദ്ദിത
സ്സകർണ്ണസംസ്രാവഇതിപ്രദിഷ്ടഃ

ശിരസ്സിൽ അടിയേൽക്കനിമിത്തം പഴുപ്പുണ്ടാകയോ വെള്ളത്തിൽമുങ്ങുകനിമിത്തം പഴുപ്പുണ്ടാകയോ കർണ്ണവിദ്രധി പഴുക്കയോ ചെയ്യുക കർണ്ണത്തിൽനിന്നു പഴുപ്പു ഒലിക്കും കർണ്ണം വായുവിനാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടിരിക്കും; ആ രോഗം കർണ്ണസ്രാവമാകുന്നു.

കർണ്ണകണ്ഡൂലക്ഷണം.

൧൨. മാരുതഃകഫസംയുക്തഃ കർണ്ണകണ്ഡൂംകരോതിച

വാതം കഫത്തോടു ചേർന്നിട്ടു ചെവിയിൽ ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു കർണ്ണകണ്ഡൂവാകുന്നു

കർണ്ണഗൂഥലക്ഷണം.

പിത്തോഷ്മശോഷിതശ്ലേഷ്മാ കുരുതേകർണ്ണഗൂഥകം

പിത്തത്തിന്റെ ചൂടുകൊണ്ടു ഉണങ്ങിയ കഫം ചെവിയിൽ മലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു കർണ്ണഗൂഥമാകുന്നു.

കർണ്ണപ്രതിനാഹലക്ഷണം.

സകർണ്ണഗൂഥോദ്രവതാംഗതോയദാ
വിലായിതോഘ്രാണമുഖംപ്രപദ്യതേ
തദാസകർണ്ണപ്രതിനാഹസംജ്ഞിതോ
ഭവേദ്വികാരശ്ശിരസോർദ്ധഭേദകൃത്

ചെവിയിലെ മലം ദ്രവിച്ചു സ്നേഹസ്വേദങ്ങളോടുകൂടി മൂക്കിലും വായിലും ചെല്ലുന്നതിനു കർണ്ണപ്രതിനാഹമെന്നു പേർ.

കൃമികർണ്ണലക്ഷണം.

൧൩. യദാതുമൂർച്ഛന്ത്യഥവാപിജന്തവഃ
സൃജന്ത്യപത്യാന്യഥവാപിമക്ഷികാഃ
തദഞ്ജനത്വാച്ഛ്രവണോനിരുച്യതേ
ഭിഷഗ്ഭിരാദ്യൈഃകൃമികർണ്ണകോഗദഃ

യാതൊരു സമയം കർണ്ണമാംസത്തിലുള്ള മാംസരക്തങ്ങൾ ദുഷിക്കനിമിത്തം അവിടെ കൃമികൾ വർദ്ധിക്കയോ ഈച്ചകൾ സന്തതികളെ ജനിപ്പിക്കയോ ചെയ്യുന്നു ആ സ

മയം കൃമിലക്ഷണവുമായി കൎണ്ണം വളരെ വേദനയോടുകൂടിയതായിത്തീരുന്നു. അതിനെ പൂൎവ്വവൈദ്യന്മാർ കൃമികൎണ്ണമെന്നു പറയുന്നു.

കൎണ്ണത്തിൽ പക്ഷികീടാദികൾ കയറിയാലുള്ള ലക്ഷണം.

൯. പതംഗാഃ ശതപദ്യശ്ച കൎണ്ണസ്രോതഃ പ്രവിശ്യ ഹി
അരതിം വ്യാകുലത്വം ച ഭൃശം കുൎവന്തി വേദനാം

൧൦. കൎണ്ണോ നിസ്തുദ്യതേ തസ്യ തഥാ ഫരഫരായതേ
കീടേ ചരതി രുക് തീവ്രാ നിഷ്പന്ദേ മന്ദവേദനാ

പക്ഷികളും പഴുതാരകളും കൎണ്ണത്തിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ട അത്യന്തം ദുഃഖമായും മനസ്സിന്നു വ്യാകുലതയെയും വളരെ വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കും. കൎണ്ണത്തിൽ കുത്തിനോവുകളെയും പ്രാണികൾ അതില്ല സഞ്ചരിക്കുന്നപോലെ തോന്നുകയും ചെയ്യും. അകത്തു കയറിയ പ്രാണി കൎണ്ണത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയും സഞ്ചരിക്കാതെ ഇരിക്കുമ്പോൾ വേദനയ്ക്കു കുറവും ഉണ്ടാകും.

കൎണ്ണവിദ്രധിലക്ഷണം.

൧൧. ക്ഷതാഭിഘാതപ്രഭവസ്തു വിദ്രധി
ൎഭവേത്തഥാ ദോഷകൃതോ/പരഃ പുനഃ
സരക്തപീതാരുണമസ്രമാസ്രവേൽ
പ്രതോദധൂമായനദാഹചോഷവാൻ.

ചെവിയുടെ അകത്തു വല്ലതും കൊണ്ടു കുത്തി ചെറിയുന്നതായാൽ മുറിവോ ചതവോ പറ്റുകയോ നിമിത്തം വിദ്രധിയുണ്ടാകയും ചെയ്യും. വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടു വേറെ ഒരുവക വിദ്രധിയും ഉണ്ടാകും. അതു പൊട്ടിയാൽ ചെമ്പിച്ചോ മഞ്ഞളിച്ചോ ചുവന്നോ ഇരിക്കുന്ന ചലമൊലിക്കും. കുത്തിനോവും പുകച്ചിലും ചുട്ടുവരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും.

കൎണ്ണപാകലക്ഷണം.

൧൨. കൎണ്ണപാകസ്തു പിത്തേന കോഥവിക്ലേദകൃദ്ഭവേൽ
കൎണ്ണവിദ്രധിപാകാദ്വാ ജായതേ ചാംബുപൂരണാൽ.

കൎണ്ണവിദ്രധി പഴുത്ത നിമിത്തമായിട്ടും ചെവിയിൽ വെള്ളംനിറയുക നിമിത്തമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതു കൎണ്ണപാകമുണ്ടാകുന്നതു അതിന്നു കുത്തിനോവും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും കാരണം പിത്തമാകുന്നു.

പൂതികൎണ്ണലക്ഷണം.

൧൩. പൂയം സ്രവതി പൂതി സ ജ്ഞേയഃ പൂതികൎണ്ണകഃ

ചെവിയിൽനിന്നു ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കുന്നതു പൂതികൎണ്ണമെന്നരോഗമാകുന്നു.

കൎണ്ണശോഫാൎബ്ബുദാൎശാംസി ജാനീയാദുക്തലക്ഷണൈഃ

കൎണ്ണത്തിങ്കൽ ശോഫവും അൎബ്ബുദവും അൎശസ്സും ഉണ്ടാകും. എന്നാൽ അവയെ മുൻപറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

കൎണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കൎണ്ണരോഗനിദാനം.

—

വാതകൎണ്ണരോഗം.

൧. നാദോ/തിരുക് കൎണ്ണമലസ്യ ശോഷഃ
സ്രാവസ്തനുശ്ചാശ്രവണം ച വാതാൽ

വാതംകൊണ്ടുള്ള കൎണ്ണരോഗത്തിന്നു കൎണ്ണത്തിൽ നാദവും അതിയായ വേദനയും കൎണ്ണത്തിലെ മലത്തിന്റെ ശോഷം അല്പമായ സ്രാവവും ചെവി കേട്ടുകൂടായ്കയും ഉണ്ടാകും

പിത്തകൎണ്ണരോഗം.

ശോഫസ്സരാഗോ ദരണം വിദാഹ
സ്സപീതപൂതിസ്രവണശ്ച പിത്താൽ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ചെവിയിൽ ചുവപ്പുനിറത്തോടും ഉഷ്ണത്തോടും കൂടിയ നീരുണ്ടായി പൊട്ടി മഞ്ഞളിച്ച ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കും.

കഫകൎണ്ണരോഗം.

൨. വൈശ്രുത്യകണ്ഡൂസ്ഥിരശോഫശുക്ല
സ്നിഗ്ദ്ധശ്രുതിസ്സ്വല്പരുജഃ കഫാച്ച

കഫം ഹേതുവായിട്ടു ചെവിയിൽ വിപരീതമായ ശബ്ദവും ചൊറിച്ചിലും ഉറച്ചതായ നീരും ഉണ്ടാകും. അതിൽനിന്നു വെളുത്തു മയമുള്ളതായ വെള്ളമൊലിക്കും അല്പമായ വേദനയുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതകൎണ്ണരോഗം.

സൎവ്വാണി രൂപാണി ച സന്നിപാതാൽ
സ്രാവശ്ച തത്രാധികദോഷവൎണ്ണഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കൎണ്ണരോഗത്തിന്നു എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും സ്രാവവുമുണ്ടാകും. അവിടെ ഏതുദോഷം അധികമായിരിക്കുന്നുവോ ആ ദോഷത്തിന്റെ നിറത്തോടുകൂടിയതായിരിക്കും സ്രവിക്കുന്നതു.

പരിപോടകം.

൩. സൌകുമാൎയ്യാച്ചിരോത്സൃഷ്ടേ സഹസാ പരിവൎദ്ധിതേ
കൎണ്ണേ ശോഫോ ഭവേൽ പാല്യാം സരുജഃ പരിപോടവാൻ
൪. കൃഷ്ണാരുണനിഭസ്തബ്ധഃ സ വാതാൽ പരിപോടകഃ

ചെറുപ്പകാലത്തിൽ കാതുവളൎത്താതെ ഉപേക്ഷയായിരുന്നിട്ടു പിന്നെ പെട്ടെന്നു വളൎത്തിയാൽ വാതംനിമിത്തം കൎണ്ണപാലിയിൽ വേദനയോടും പൊള്ളലുകളോടും കൂടിയ നീരുണ്ടാകും. അതു പരിപോടകമെന്നു. ആ പരിപോടകം വാതംനിമിത്തമുണ്ടായതാകയാൽ കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടുമിരിക്കും.

ഉല്പാതലക്ഷണം.

ഗുൎവ്വാഭരണസംയോഗാൽ താഡനാൽ ഘൎഷണാദപി
൫. ശോഫഃ പാല്യാം ഭവേച്ഛ്യാവോ ദാഹപാകരുജാന്വിതഃ
രക്തോ വാ രക്തപിത്താഭ്യാം ഉല്പാതസ്സ ഗദോ മതഃ

ഘനമുള്ള ആഭരണങ്ങളെ കാതിൽ ഇടുക ഹേതുവായിട്ടും അടി ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഉരയ്ക്കുകനിമിത്തമായിട്ടും കാതിന്റെ പാലിയിൽ ചൂടോടും പഴുപ്പോടും വേദനയോടും കൂടിയ നീരുണ്ടാകും അതു കറുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കും. രക്തപിത്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതായ ആ രോഗത്തിന്നു ഉല്പാതകമെന്നു പേർ.

ഉന്മന്ഥകലക്ഷണം.

൬. കൎണ്ണം ബലാദ്വൎദ്ധയതഃ പാല്യാം വായുഃ പ്രകുപ്യതി
കഫം സംഗൃഹ്യ കുരുതേ ശോഫം സ്തബ്ധമവേദനം.
൭. ഉന്മന്ഥകസ്സകണ്ഡൂകോ വികാരഃ കഫവാതജഃ

ബലമായി കാതിനെ വളൎത്തിയാൽ പാലിയിൽ വായു കോപിച്ചു കഫത്തോടുകൂടി വീക്കത്തെ ഉണ്ടാക്കും; ആ വീക്കം സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും ചൊറിച്ചലോടുകൂടിയും ഇരിക്കും; കഫവാതജമായ ആ രോഗത്തിന്നു ഉന്മന്ഥകമെന്നു പേർ.

ദുഃഖവർദ്ധനലക്ഷണം.

സംവർദ്ധ്യമാനേ ദുർവ്വിദ്ധേ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതഃ
൮. ശോഫോ ഭവതി പാകശ്ച ത്രിദോഷോ ദുഃഖവർദ്ധനഃ

ആരികലാത്ത സ്ഥാനം തെററി കാതുകുത്തി വളർത്തിയാൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട വേദന പഴുപ്പ് ഇവയോടുകൂടിയ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും; അതിന്നു ദുഃഖവർദ്ധനമെന്നു പേർ.

പിടകാലക്ഷണം.

കഫാസൃക്‌ക്രിമിജാഃ സൂക്ഷ്മാഃ സ്സർഷപാഭാ വിസർപ്പിണഃ
൯. കർണ്ണപാല്യാം പിടകാഃ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതാഃ

കഫരക്തങ്ങളിൽ നിന്ന കടുകുപോലെ ഉണ്ടായ കൃമികൾ കോപിക്കയും വ്യാപിക്കയും ചെയ്തിട്ട ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട, വേദന ഇവയോടുകൂടിയ പരുക്കളെ കർണ്ണപാളിയിൽ ഉണ്ടാക്കും.

പരിലേഹീലക്ഷണം.

൧൦. കഫാസൃക്‌ക്രിമിസംഭൂതഃ സ്സവിസർപ്പന്നിതസ്തതഃ
ലിഹേൽസശഷ്കുലീം പാലീം പരിലേഹീതി സ സ്മൃതഃ

കഫരക്തങ്ങളിൽ നിന്നുണ്ടായ കൃമികൾ അവിടവിടെ വ്യാപിച്ചിട്ട ചെവിയുടെ അകത്തെ തട്ടിനെയും കർണ്ണപാളിയേയും നിർമ്മാംസമാക്കിച്ചെയ്യും. അതിന്നു പരിലേഹി എന്നുപേർ.

ഇതി കേശവദേശികകൃതെ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ കർണ്ണരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

—

നാസാരോഗനിദാനം.

അപീനസലക്ഷണം.

൧ ആനഹ്യതേ യസ്യ വിശുഷ്യതേ ച
പ്രക്ലിദ്യതേ ധൂപ്യതി ചാപി നാസാ
ന വേത്തി യോ ഗന്ധരസാംശ്ച ജന്തു-
ർജ്ജുഷ്ടം വ്യവസ്യേത്തമപീനസേന.
തഞ്ചാനിലശ്ലേഷ്മഭവം വികാരം
ബ്രൂയാൽപ്രതിശ്യായസമാനലിംഗം.

യാതൊരുത്തന്റെ മൂക്ക അടയ്ക്കുകയും ഉണങ്ങുകയും ആർദ്രീഭവിക്കുകയും പുകയുകയും ചെയ്യുന്നു യാതൊരുത്തൻ സുഗന്ധദുർഗ്ഗന്ധങ്ങളെയും മധുരാദിരസങ്ങളെയും അറിയാതെ ഇരിക്കുന്നു അവൻ അപീനസമുള്ളവനാകുന്നു എന്നു അറിയണം. വാതകഫങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം പീനസത്തിന്റെ ലക്ഷണംപോലെയാകുന്നു.

പൂതിനസ്യലക്ഷണം.

ദോഷൈർവ്വിദഗ്ദ്ധൈർഗ്ഗളതാലുമൂലേ
സംവാസിതോ യസ്യ സമീരണസ്തു.
൨. നിരേതി പൂതിർമ്മുഖനാസികാഭ്യാം
തം പൂതിനസ്യം പ്രവദന്തി രോഗം

കഴുത്തിലും അണ്ണാക്കിലും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന കഫപിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുകൊ

പിച്ചിരിക്കുന്ന വായു ദുർഗ്ഗന്ധയുക്തനായിട്ട മൂക്കിൽക്കൂടിയും വായിൽക്കൂടിയും പുറപ്പെടുന്ന അതിനെ പൂതിനസ്യം എന്നുപറയുന്നു.

നാസാപാകലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതംപിത്തമരൂംഷികുര്യാൽ
യസ്മിൻവികാരേബലദാഹപാകാഃ
൩൦. തംനാസികാപാകമിതിവ്യവസ്യേ
ദ്വിക്ലേദകോഥാവപിയത്ര

പിത്തം മൂക്കിൽനിന്നിട്ട അവിടെ വ്രണങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും പിന്നെ വളരെ പഴുപ്പുണ്ടാകും. ആ പഴുപ്പ ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി ഒലിക്കും. അതിനെ നാസാപരിപാകമെന്നു പറയുന്നു

പൂയരക്തലക്ഷണം.

ദോഷൈർവിദഗ്ദ്ധൈരഥവാപിജന്തോർ
ല്ലലാടദേശേഭിഹതസ്യതൈസ്തു
൩൧. നാസാസ്രവേൽപൂയമസൃഗ്വിമിശ്രം
തംപൂയരക്തംപ്രവദന്തിരോഗം

പിത്തകഫങ്ങളുടെ ആധിക്യംനിമിത്തം വിദഗ്ദ്ധമായ പരിണതിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടോ നെററിയിന്മേൽ അടിയേൽക്കു ഹേതുവായിട്ടോ വേറെ ഓരോ കാരണങ്ങളുടെ ... പ്രവൃത്തികൾ ഹേതുവായിട്ടോ മൂക്കിൽക്കൂടി രക്തസമ്മിശ്രമായ പഴുപ്പൊലിക്കും ആ രോഗത്തെ പൂയരക്തമെന്നു പറയുന്നു

ക്ഷവഥുലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതേമർമ്മണിസംപ്രദുഷ്ടോ
യസ്യാനിലോനാസികയാനിരേതി
൩൨. കഫാനുയാതോബഹുശഃസശബ്ദ
സ്തംരോഗമാഹുഃക്ഷവഥുംവിധിജ്ഞാഃ

മൂക്കിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായ ശൃംഗാടകമെന്ന മർമ്മത്തിങ്കലെ വായു ദുഷിച്ചിട്ട് കഫത്തോടും പലപ്രാവശ്യം അധികമായ ശബ്ദത്തോടും കൂടിയതായിട്ട മൂക്കിൽക്കൂടി പുറപ്പെടുന്നു. ആ രോഗത്തെ വിദ്വാന്മാർ ക്ഷവഥു എന്നുപറയുന്നു.

ആഗന്തുക്ഷവഥു.

൩൩. തീക്ഷ്ണോപയോഗാദതിജിഘ്രതോവാ
ഭാവാൻകടൂനർക്കനിരീക്ഷണാദ്വാ
സൂത്രാദിഭിർവ്വാതരുണാസ്ഥിമർമ്മ
ണ്യുദ്ഘാടിതേന്യഃക്ഷവഥുർന്നിരേതി.

കടുക മുതലായ തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കുകകൊണ്ടും എരിവുള്ള സൂക്ഷ്മ ദ്രവ്യങ്ങളെ അധികമായി മണക്കുകകൊണ്ടും സൂര്യനെ നോക്കുകകൊണ്ടും നൂലു മുതലായവയെ മൂക്കിലിടുകകൊണ്ടും തരുണാസ്ഥികം ശൃംഗാടകമെന്ന മർമ്മത്തിന്നു ഇളക്കം തട്ടുന്നസമയം വേറെ ഒരുവക ക്ഷവഥു (തുമ്മൽ) ഉണ്ടാകുന്നു.

ഭ്രംശഥുലക്ഷണം.

പ്രഭ്രശ്യതേനാസികയൈവയസ്യ
സാന്ദ്രോവിദഗ്ദ്ധോലവണഃകഫസ്തു
പ്രാക്സഞ്ചിതോമൂർദ്ധനിപിത്തതപ്ത
സ്തംഭ്രംശഥുംവ്യാധിമുദാഹരന്തി

തലയിൽ മുമ്പെ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫം വെയിൽകൊള്ളുന്ന സമയം ലവണരസത്തോടുകൂടിയതായിട്ടു പക്വപ്പെടാതെയും കൊഴുത്തിട്ടും മൂക്കിൽകൂടിയൊലിക്കും- ആ രോഗത്തെ ഭ്രംശഥു എന്നു പറയുന്നു.

ദീപ്തലക്ഷണം.

ഘ്രാണേഭൃശംദാഹസമന്വിതേതു
വിനിസ്സരേദ്ധൂമഇവേഹവായുഃ
൯. നാസാപ്രദീപ്തേവചയസ്യജന്തോ
ർവ്യാധിന്തുതംദീപ്തമുദാഹരന്തി.

മൂക്കിന്നു ഏററവും ചൂടുണ്ടാകുമ്പോൾ അതിൽ വായു പുകപോലെ സഞ്ചരിക്കയും മൂക്കു വല്ലതെ ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും ചെയ്യും, ആ രോഗത്തെ ദീപ്തമെന്നു പറയുന്നു.

പ്രതീനാഹലക്ഷണം.

ഉച്ഛ്വാസമാർഗ്ഗന്തുകഫസ്സവാതോ
രുന്ധ്യാൽപ്രതീനാഹമുദാഹരേത്തം

കഫം വാതത്തോടുകൂടി ശ്വാസമാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നതിന്നു പ്രതീനാഹമെന്നു പേർ.

നാസാസ്രാവലക്ഷണം.

൧൦. ഘ്രാണാൽഘനഃപീതസിതസ്തനുർവ്വാ
ദോഷസ്സ്രവേൽസ്രാവമുദാഹരേത്തം

കഫം മൂക്കിൽനിന്നു കട്ടയായിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും നേർത്തിട്ടും സ്രവിക്കുന്നതിന്നു നാസാസ്രാവമെന്നു പേർ.

നാസാപരിശോഷലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതേസ്രോതസിമാരുതേന
ഗാഢംപ്രതപ്തേപരിശോഷിതേച
൧൧. കൃച്ഛ്രാച്ഛ്വസേദൂർദ്ധ്വമധശ്ചജന്തു
ർയ്യസ്മിൻസനാസാപരിശോഷഉക്തഃ.

വായു മൂക്കിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായ സ്രോതസ്സിനെ ഏററവും തപിപ്പിക്കയും ശോഷിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നസമയം മേലോട്ടും കീഴ്പോട്ടും പ്രയാസപ്പെട്ടു ശ്വാസം വിടേണ്ടതായിവരും. അതു നാസാപരിശോഷമാകുന്നു.

ആമപീനസലക്ഷണം.

൧൨. ശിരോഗുരുത്വമരുചിർന്നാസാസ്രാവസ്തനുസ്വരഃ
ക്ഷാമഷ്ഠീവത്യഭീക്ഷ്ണഞ്ച ആമപീനസലക്ഷണം.

ആമപീനസത്തിന്നു തലക്കു കനവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. മൂക്കിൽകൂടി വെള്ളം ഒലിക്കും. ശബ്ദം തനുവായും ശരീരം ക്ഷീണിക്കും. കൂടക്കൂടെ മൂക്കിൽകൂടികഫം പുറപ്പെടും

പക്വപീനസലക്ഷണം.

൧൩. ആമലിംഗാന്വിതഃശ്ലേഷ്മാ ഘനഃഖേഷുനിമജ്ജതി
സ്വരവർണ്ണവിശുദ്ധിശ്ച പക്വപീനസലക്ഷണം.

ശിരോഗുരുത്വാദികളായ ആമലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ കഫം കട്ടിയായി നാസാരന്ധ്രങ്ങളിൽ മറയുകയും സ്വരത്തിന്നും വർണ്ണത്തിന്നും ശുദ്ധിവരികയും ചെയ്യുന്നതു പക്വപീനസത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു

൧൪. സന്ധാരണാജീർണ്ണരജോതിഭാഷ്യ
ക്രോധർത്തുവൈഷമ്യശിരോഭിതാപൈഃ

(൫൮) നാസാരോഗനിദാനം

പ്രജാഗരാതിസ്വപനാംബുശീതാ-
വശ്യായമൈഥുനബാഷ്പധൂമൈഃ

൫. സംസ്ത്യാനദോഷേ ശിരസി പ്രവൃദ്ധോ
വായുഃ പ്രതിശ്യായമുദീരയേത്തു
ചയം ഗതാ മൂർദ്ധ്നി മാരുതാദയഃ
പൃഥക്സമസ്താശ്ച തഥൈവ ശോണിതം

൬. പ്രകുപ്യമാണാ വിവിധൈഃ പ്രകോപനൈ-
ർന്നൃണാം പ്രതിശ്യായകരാ ഭവന്തി.

മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്ക, അജീർണ്ണമുണ്ടാക, പൊടി ഏൽക്കുക, ഏറ്റവും കോപിക്കുക, ഋതുവൈഷമ്യം, ശിരസ്സിന്നു ചൂടേല്ക്കുക, ഉറക്കമിളയ്ക്കുക, അധികമായി ഉറങ്ങുക, പുതിയവെള്ളം കുടിക്കുക ആ വെള്ളത്തിൽ കളിക്കുക, മഞ്ഞുകൊള്ളുക, അതിയായി മൈഥുനം ചെയ്ക, കണ്ണുനീർ പുറപ്പെടുന്നതിനെ അടക്കുക, പുക ഏല്ക്കുക ഇവ ഹേതുവായിട്ട ശിരസ്സു കനത്തിരിക്കുന്നസമയം വായു വർദ്ധിച്ചു പീനസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ശിരസ്സിൽ സഞ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങളും രക്തവും വെവ്വേറെ ആയിട്ടോ ഒരുമിച്ചിട്ടോ പലവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്വകോപകാരണങ്ങളെക്കൊണ്ട കോപിച്ചിട്ട പീനസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൭. ക്ഷവപ്രവൃത്തിഃ ശിരസോഽതിപൂർണ്ണതാ
സ്തംഭോഽംഗമർദ്ദഃ പരിഹൃഷ്ടരോമതാ
ഉപദ്രവാശ്ചാപ്യപരേ പൃഥഗ്വിധാ
നൃണാം പ്രതിശ്യായപുരസ്സരാഃ സ്മൃതാഃ

തുമ്മുക, തലയ്ക്കു കനം, സ്തംഭനം, ദേഹവേദന, രോമാഞ്ചം മറ്റു ഉപദ്രവങ്ങൾ ഇവയൊക്കെയും പീനസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതപീനസലക്ഷണം.

൮. ആനദ്ധാ പിഹിതാ നാസാ തനുസ്രാവപ്രസേകിനീ
ഗലതാല്വോഷ്ഠശോഷശ്ച നിസ്തോദഃ ശംഖയോസ്തഥാ.

൯. ക്ഷവപ്രവൃത്തിരത്യർത്ഥം വക്ത്രവൈരസ്യമേവ ച
ഭവേത്സ്വരോപഘാതശ്ച പ്രതിശ്യായേഽനിലാത്മകേ.

വാതപീനസത്തിന്ന മൂക്ക അടയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുപോലെ ഇരിക്കും. മൂക്കിൽനിന്നു നേർത്തതായ കഫമൊഴുകും. കഴുത്തു അണ്ണാക്കു ചുണ്ടു ഇവ ഉണങ്ങും. ചെന്നികളിൽ കുത്തിനോവും തുമ്മലും അരുചിയും ഒച്ചയടപ്പുമുണ്ടാകും.

പിത്തപീനസലക്ഷണം.

൧൦. ഉഷ്ണഃ സപീതകഃ സ്രാവോ ഘ്രാണാത്സ്രവതി പൈത്തികേ
കൃശോഽതിപാണ്ഡുഃ സന്തപ്തോ ഭവേത്തൃഷ്ണാനിപീഡിതഃ

൧൧. സധൂമം സഹസാ വഹ്നിം വമതീവ ച മാനവഃ

പിത്തപീനസത്തിന്ന ചൂടോടുകൂടി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുള്ള വെള്ളം മൂക്കിൽനിന്നു പുറപ്പെടും. പിത്തപീനസമുള്ളവൻ ക്ഷീണനായിട്ടും ഏറ്റവും വെളുത്ത ശരീരത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും ഉഷ്ണത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും ഭവിക്കും. അവൻ പുകയോടുകൂടിയ അഗ്നിയെ ഛർദ്ദിക്കുന്നപോലെ എന്നു തോന്നും.

കഫപീനസലക്ഷണം.

ഘ്രാണാൽകഫകൃതേ ശ്വേതഃ കഫഃ പാണ്ഡുസ്രവേൽബഹുഃ

൨൨. ശുക്ലാവഭാസശ്ശുക്ലാക്ഷോ ഭവേച്ഛൂനശിരാനനഃ
കണ്ഠതാലോഷ്ഠശിരസാം കണ്ഡൂഭിരതിപീഡിതഃ

കഫപീനസത്തിന്ന കട്ടിയും വെളുപ്പുള്ളതുമായ കഫം മൂക്കിൽനിന്ന വളരെ ഒലിക്കും. ശരീരവും കണ്ണും വെളുത്തിരിക്കും. തലയ്ക്ക ഘനമുണ്ടാകും. കഴുത്തിലും ചുണ്ടുകളിലും പല്ലിലും ശിരസ്സിലും അധികമായ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും.

സന്നിപാതപീനസലക്ഷണം.

൨൩. ഭൂത്വാഭൂത്വാപ്രതിശ്യായോയോഽകസ്മാന്നിവർത്തതേ
സംപക്വോവാപ്യപക്വോവാസസർവ്വപ്രഭവഃസ്മൃതഃ

സന്നിപാതപീനസം കാരണംകൂടാതെ കൂടക്കൂടെ ഉണ്ടാകയും ശമിക്കയുംചെയ്യും. മൂക്കിൽനിന്ന പുറപ്പെടുന്നതായ കഫം പഴുത്തതോ പഴുക്കാത്തതോ ആയിരിക്കും. ഇതു ത്രിദോഷജമാകുന്നു.

ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായലക്ഷണം

൨൪. പ്രക്ലിദ്യതേപുനർന്നാസാ പുനശ്ചപരിശുഷ്യതി
പുനരാനഹ്യതേചാപി പുനർവ്വിവ്രിയതേതഥാ.

൨൫. നിശ്വാസോച്ഛ്വാസദൗർഗ്ഗന്ധ്യം നാസാഗന്ധാന്നവേത്തിച
ഏവംദുഷ്ടപ്രതിശ്യായം ജാനീയാത്കൃച്ഛ്രസാധനം

ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായത്തിന്ന മൂക്കൊലിക്കും. പിന്നെ ഉണങ്ങും പിന്നെ അടയ്ക്കും പിന്നെ തുറക്കും. ശ്വാസം ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഗന്ധങ്ങളെ അറികയില്ല. ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രക്തപ്രതിശ്യായലക്ഷണം.

൨൬. രക്തജേതുപ്രതിശ്യായേരക്തസ്രാവഃപ്രവർത്തതേ
താമ്രാക്ഷശ്ചോരസോഘാതപ്രപീഡിതഃ

൧. ദുർഗ്ഗന്ധോച്ഛ്വാസവദനോ ഗന്ധാനപിനവേത്തിസഃ

രക്തപ്രതിശ്യായത്തിന്ന മൂക്കിൽക്കൂടി രക്തം ഒലിക്കും. കണ്ണുചുവക്കും ഈ രോഗമുള്ളവൻ [illegible] ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായിരിക്കും. ശ്വാസവും മുഖവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അവൻ ഗന്ധങ്ങളെ അറിയുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സർവ്വഏവപ്രതിശ്യായാ നരസ്യാപ്രതികാരിണഃ

൨൭. ദുഷ്ടതാംയാന്തികാലേന തദാസാദ്ധ്യാഭവന്തിഹി
മൂർച്ഛന്തിചാത്രക്രിമയശ്ശ്വേതാസ്നിഗ്ദ്ധാസ്തഥാണവഃ
ക്രിമിതോമൂർദ്ധരോഗസ്യതുല്യംതേനാസ്യലക്ഷണം

എല്ലാ പ്രതിശ്യായങ്ങളും ചികിത്സചെയ്യാത്തപക്ഷം കാലക്രമേണ ദുഷിച്ചു അസാദ്ധ്യങ്ങളായിത്തീരും. പ്രതിശ്യായങ്ങളിൽ കൃമികളുണ്ടാകും. അവ, വെളുത്തിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായിട്ടും അണുക്കളായിട്ടും ഇരിക്കും. കൃമിമൂലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം പോലെയാകുന്നു ഇതിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൮. ബാധിര്യമാന്ധ്യമഘ്രത്വം ഘോരാംശ്ചനയനാമയാൻ
ശോഫാഗ്നിസാദകാസാംശ്ചവൃദ്ധാഃകുർവ്വന്തിപീനസാഃ

പീനസങ്ങൾ അധികമായി വർദ്ധിച്ചാൽ വേറെയും രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടാവും. അവ ചെവികേൾക്കായ്ക, കണ്ണുകാണായ്ക, സ്വാദിനേയും ഗന്ധത്തെയും അറിയായ്ക ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കുന്ന നേത്രരോഗങ്ങൾ, നീര്, അഗ്നിമാന്ദ്യം, ചുമ, ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു.

൨൯. അർബ്ബുദംസപ്തധാശോഫാശ്ചത്വാരോർശശ്ചതുർവ്വിധം
ചതുർവ്വിധംരക്തപിത്തം മുഖതോ [illegible]

(൫൯) നേത്രഗതസർവ്വരോഗനിദാനം

അർബ്ബുദം ഏഴുവിധമെന്നും ശോഫം നാലുവിധമെന്നും അർശസ്സു നാലുപ്രകാരമെന്നും രക്തപിത്തം നാലുപ്രകാരമെന്നും മുമ്പേ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ, അവയെയും കൂട്ടി മുപ്പത്തിനാലാകുമെന്നറിയണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ നാസാരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

നേത്രഗതസർവ്വരോഗനിദാനം.

—*—

൧. ഉഷ്ണാഭിതപ്തസ്യ ജലപ്രവേശാ-
ദ്ദൂരേക്ഷണാത്സ്വപ്നവിപര്യയാച്ച
സ്വേദാദ്രജോധൂമനിഷേവണാച്ച
ഛർദ്ദേർവിഘാതാദ്വമനാതിയോഗാൽ.

൨. ദ്രവാന്നപാനാന്നിശിസേവിതാച്ച
വിണ്മൂത്രവാതക്രമനിഗ്രഹാച്ച
പ്രസക്തസംരോദനശോകകോപാൽ
ശിരോഭിഘാതാദതിമദ്യപാനാൽ.

൩. തഥാ ഋതൂനാം ച വിപര്യയേണ
ക്ലേശാഭിഘാതാദതിമൈഥുനാച്ച
ബാഷ്പഗ്രഹാൽസൂക്ഷ്മനിരീക്ഷണാച്ച
നേത്രേ വികാരാൻജനയന്തി ദോഷാഃ

വെയിൽ കൊണ്ടു ചൂടായവരെക്കൊണ്ടു തപിക്കഹേതുവായിട്ടും, തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുകയാൽ ഉഷ്ണവായു മേല്പോട്ടുകയറി കണ്ണിൽ ചെന്നു കണ്ണിന്റെ തേജസ്സിനെ അഭിഭവിപ്പിക്കഹേതുവായിട്ടും, ദൂരത്തു നോക്കുക ഹേതുവായിട്ടും, ഉറക്കിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും, വിയർക്കുക പൊടി ഏല്ക്കുക, പുകയേൽക്കുക ഇവ ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിയുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഛർദ്ദിക്കഹേതുവായിട്ടും, രാത്രിയിൽ ദ്രവമായ പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലം മൂത്രം അപാനവായു ഇവയുടെ വേഗത്തെ പതുക്കെപ്പതുക്കെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും കരയുക ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും തലയിൽ അടിയേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ മദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടും ഒരു ഋതുവിൽ അനുഭവിക്കപ്പെടേണ്ടവയെ മറ്റൊരു ഋതുവിൽ അനുഭവിക്കഹേതുവായിട്ടും ശരീരക്ലേശം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും കണ്ണുനീരിനെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും സൂക്ഷ്മവസ്തുവിനെ നോക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു നേത്രത്തിൽ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. നേത്രത്തിങ്കൽ എഴുപത്താറു രോഗങ്ങളുണ്ട്. അതിലേക്കുള്ള ശാസ്ത്രത്തെ പ്രമാണം ഇവിടെ ചേർക്കപ്പെടുന്നു.

“നവസന്ധ്യാശ്രയാസ്തേഷു വർത്മജാസ്ത്വേകവിംശതിഃ
ശുക്ലഭാഗേ ദശൈകശ്ച ചത്വാരഃ കൃഷ്ണഭാഗജാഃ
സർവ്വാശ്രയാസ്സപ്തദശ ദൃഷ്ടിജാ ദ്വാദശൈവ തു
ദ്വൌ ബാഹ്യൌ ബാഹ്യാശ്രയാദ്യാ നിമിത്താനിമിത്തജൌ
ഷട്സപ്തതിർന്നേത്രരോഗാ സ്സംഗ്രഹേണ പ്രകീർത്തിതാഃ”

ഇനി അവയവപ്രമാണങ്ങളെ അറിവാനുള്ള ശ്ലോകാന്തരപാഠത്തെയും ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.
വിദ്യാദ്ദ്വ്യംഗുലബാഹുല്യം സ്വാംഗുഷ്ഠോദരസമ്മിതം ദ്വ്യംഗുലം സർവ്വതഃസാർദ്ധം ഭിഷങ്നയനബുദ്ബുദം

നേത്രഗതസർവ്വരോഗനിദാനം (൨-ൻ)

[illegible]

അഭിഷ്യന്ദം.

൪. വാതാത്പിത്താത്കഫാദ്രക്താ
ദഭിഷ്യന്ദശ്ചതുർവിധഃ
പ്രായേണജായതേഘോര
സ്സർവനേത്രാമയാകരഃ

വാതം ഹേതുവായിട്ടും, പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, കഫം ഹേതുവായിട്ടും, രക്തം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഷ്യന്ദം നാലുപ്രകാരമുണ്ടാകുന്നു. അതു ഉഗ്രമായ വേദനയോടുകൂടിയതും പ്രായേണ എല്ലാ നേത്രരോഗങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതുമാകുന്നു.

വാതാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൫. നിസ്തോദനസ്തംഭനരോമഹർഷ
സംഘർഷപാരുഷ്യശിരോഭിതാപാഃ
വിശുഷ്കഭാവശ്ശിശിരാശ്രുതാ ച
വാതാഭിപന്നേ നയനേ ഭവന്തി.

കണ്ണ് വാതത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന സമയം അതിൽ (കണ്ണിൽ) പാരകൊണ്ടു കുത്തിയപോലെ വേദനയും കണ്ണുതരിപ്പും അടച്ചുകയും ചെയ്യുന്നതിൽ കഴിയായ്കയും രോമാഞ്ചവും തരിപ്പും തലവേദനയും പഴുപ്പില്ലായ്കയും തണുത്തതായകണ്ണുനീരിന്റെ സ്രാവവുമുണ്ടാകും

പിത്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൬. ദാഹപ്രപാകൗശിശിരാഭിനന്ദാ
ധൂമായനംബാഷ്പസമുച്ഛ്രയശ്ച
ഉഷ്ണാശ്രുതാപീതകനേത്രതാ ച
പിത്താഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണു പിത്തത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നസമയം അതിന്നു (കണ്ണിന്നു) ചൂടും വളരെ പഴുപ്പും ശീതത്തിൽ ആഗ്രഹവും ധൂമത്തിന്റെ പുകച്ചിലും ഉണ്ടാകും കണ്ണിൽനിന്നു വളരെ നീരൊലിക്കും ആ കണ്ണുനീർ ചൂടോടുകൂടിയും കണ്ണു മഞ്ഞളിച്ചും ഇരിക്കും

കഫാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൭. ഉഷ്ണാഭിനന്ദാഗുരുതാക്ഷിശോഫഃ
കണ്ഡൂപദേഹൗസിതതാതിശൈത്യം
സ്രാവോമുഹുഃപിച്ഛിലഏവചാപി
കഫാഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണു കഫത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നസമയം അതിന്നു ഉഷ്ണത്തിങ്കൽ ഇച്ഛയും ഘനവും വീക്കവും നീരും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും കണ്ണിൽ വല്ലതും അരച്ചു തേച്ചിരിക്കുന്നപോലെ തോന്നും അധികമായ ശൈത്യവുമുണ്ടാകും കൊഴുത്തതായ ജലം ക്രമേണ ഒലിക്കും.

രക്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൮. പിത്തസ്യലിംഗാനിചയാനിതാനി
രക്താഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്നു പിത്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്റെ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും എന്നാൽ രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്നു ഇവിടെ പറഞ്ഞലക്ഷണം അപൂർണ്ണമാകയാൽ വേറെ ലക്ഷണങ്ങളെ കൂട്ടി ചേർക്കുന്നു. രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്നു കണ്ണുനീർ ചുവന്നും കലങ്ങിയുമിരിക്കും, കണ്ണിൽ ചുവന്ന രേഖകൾ ഉണ്ടാകും പീള ചുവന്നിരിക്കും ഇരുണ്ടഭാഗത്തിങ്കൽ ചുവന്ന പുള്ളികളെയും കാണാം.

൯. വൃദ്ധൈരേതൈരഭിഷ്യന്ദൈർന്നരാണാമക്രിയാവതാം
താവന്തസ്ത്വധിമന്ഥാസ്സ്യുർന്നയനേ തീവ്രവേദനാഃ

അഭിഷ്യന്ദങ്ങൾക്കു ചികിത്സ ചെയ്യില്ലെങ്കിൽ അവ വർദ്ധിച്ചു അത്രയും അധിമന്ഥങ്ങളുണ്ടാകും. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതാഭിഷ്യന്ദം വാതാധിമന്ഥത്തെയും പിത്താഭിഷ്യന്ദം പിത്താധിമന്ഥത്തെയും കഫാഭിഷ്യന്ദം കഫാധിമന്ഥത്തെയും രക്താഭിഷ്യന്ദം രക്താധിമന്ഥത്തെയും ഉണ്ടാക്കുമെന്നർത്ഥം. അവ ഉഗ്രമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം.

൧൦. ഉൽപാട്യത ഇവാത്യർത്ഥം നേത്രം നിർമ്മഥ്യതേ തഥാ
ശിരസോർദ്ധം ച തം വിദ്യാദധിമന്ഥം സ്വലക്ഷണൈഃ

കണ്ണു ഏററവും പിളക്കപ്പെടുന്നതുപോലെ എന്നും മഥിക്കപ്പെടുന്നതുപോലെ എന്നും തോന്നുന്നതു അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണമാകുന്നു. വാതജാദ്യധിമന്ഥങ്ങളെ അതാതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

അപഥ്യസേവകൊണ്ടു ഇന്നപ്പോൾ ദൃഷ്ടിനശിക്കുമെന്നുപറയുന്നു.

൧൧. ഹന്യാദ്ദൃഷ്ടിം ശ്ലൈഷ്മികസ്സപ്തരാത്രാ
ദധിമന്ഥോ രക്തജഃ പഞ്ചരാത്രാൽ
ഷഡ്രാത്രാദ്വാ വാതികോ വൈ നിഹന്യാൽ
മിഥ്യാചാരാൽ പൈത്തികസ്സദ്യ ഏവ.

അപഥ്യസേവഹേതുവായിട്ടു ശ്ലേഷ്മാധിമന്ഥം ഏഴുരാത്രികൊണ്ടും രക്താധിമന്ഥം അഞ്ചുരാത്രികൊണ്ടും വാതാധിമന്ഥം ആറുരാത്രികൊണ്ടും പിത്താധിമന്ഥം പൊടുന്നനവേയും ദൃഷ്ടിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

സാമലക്ഷണം.

൧൨. ഉദീർണ്ണവേദനം നേത്രം രാഗശോഫസമന്വിതം
ഘർഷനിസ്തോദശൂലാശ്രുയുക്തമാമാന്വിതം വിദുഃ

ആമത്തോടുകൂടിയ കണ്ണു വലുതായ വേദനയോടും ചുവപ്പോടും നീരോടും കരുകരുപ്പോടും കുത്തിനോവോടും, ശൂലത്തോടും കണ്ണുനീരോടും കൂടിയിരിക്കും.

നിരാമലക്ഷണം.

൧൩. മന്ദവേദനതാകണ്ഡൂസ്സംരംഭാശ്രുപ്രശാന്തതാ
പ്രസന്നവർണ്ണതാ ചാക്ഷ്ണോ സ്സംപക്വം ദോഷമാദിശേൽ.

കണ്ണുകൾക്കു മന്ദമായ വേദനയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാക, വീക്കവും കണ്ണുനീരും ശമിക്കുക, കണ്ണുകൾ പ്രസന്നമായ നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്ക ഇവയൊക്കെയും ദോഷങ്ങൾക്കു പാകതവന്നതിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്നവയാകുന്നു.

സശോഫാക്ഷിപാകലക്ഷണം.

൧൪. കണ്ഡൂപദേഹാശ്രുയുതഃ പക്വോദുംബരസന്നിഭഃ
സംരംഭീ പച്യതേ യസ്തു നേത്രപാകസ്സശോഫജഃ
ശോഫഹീനാനി ലിംഗാനി നേത്രപാകേ ത്വശോഫജേ.

കണ്ണു ചൊറിക, വല്ലതും അകത്തുള്ളതുപോലെ തോന്നുക, കണ്ണുനീരോടുകൂടിയുമപ്പഴുത്ത അത്തിക്കായപോലെയും നീരോടുകൂടിയും, ഇരിക്കയും, പഴുക്കയും, ചെയ്ക. അതിനു സശോഫാക്ഷിപാകമെന്നു പേരു. നീരിനെ ഒഴിച്ച് മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളൊക്കെ ഉണ്ടായിരിക്കയും നീരില്ലാതിരിക്കയും ചെയ്താൽ അതിനു അശോഫാക്ഷിപാകമെന്നു പേർ.

ഹതാധിമന്ഥലക്ഷണം.

---

൧൫. ഉപേക്ഷണാദക്ഷ്ണി യദാധിമന്ഥോ വാതാത്മകസ്സാദയതി പ്രസഹ്യ

തജ്ജാദിതഗ്രാഹിസാദ്ധ്യാഗുഷ്ഠ ഹതാധിമന്ഥമപ്യുനേത്രരോഗഃ

ഹതാധിമന്ഥത്തിന്ന ചികിത്സചെയ്യാതെ ഇരുന്നാൽ ഒരു കൺ നോവു് കൂടി മുതലായ വലിയ പീഡകളെ ഉണ്ടാക്കി കണ്ണിനെ നശിപ്പിക്കും. ഈ രോഗമത്രെ അസാദ്ധ്യമായ ഹതാധിമന്ഥം.

വാതപര്യയലക്ഷണം.

൧൭. വാരംവാരഞ്ചപര്യേതി ഭ്രുവൌനേത്രേചമാരുതഃ
രുജശ്ചവിവിധാസ്തീവ്രാസ്സജ്ഞേയോവാതപര്യയഃ

വാതം ക്രമേണ ചിലപ്പോൾ പുരികങ്ങളിലും ചിലപ്പോൾ കണ്ണുകളിലും ചുറ്റിവന്നിട്ട പല പ്രകാരത്തിലുള്ള വലിയവേദനകളെയുണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു വാതപര്യയമെന്ന രോഗം.

ശുഷ്കാക്ഷിപാകലക്ഷണം.

൧൮. യൽകൂണിതംദാരുണരൂക്ഷവർത്മ സന്ദഹ്യതേചാവിലദർശനംയൽ
സുദാരുണംയൽപ്രതിബോധനേച ശുഷ്കാക്ഷിപാകോപഹതന്തദക്ഷി

കണ്ണടച്ചിരിക്ക, പോളകൾ കഠിനങ്ങളായിട്ടും ഉലർന്നിട്ടും ഇരിക്ക, കണ്ണു ചൂടോടുകൂടിയും കലങ്ങിയുമിരിക്ക, തുറക്കുന്നതിൽ പ്രയാസമുണ്ടാക ഇതുരോഗത്തിന്ന ശുഷ്കാക്ഷിപാകമെന്ന പേർ.

അന്യതോവാതലക്ഷണം.

൧൯. യസ്യാവടുകർണ്ണശിരോഹനുസ്ഥോ
മന്യാഗതോവാപ്യനിലോന്യതോവാ
കുര്യാദ്രുജംവൈഭ്രുവിലോചനേച
തമന്യതോവാതമുദാഹരന്തി.

വാതം; പിടലി, കണ്ണു, ശിരസ്സു, താടിയെല്ലു് ഇവയിൽനിന്നിട്ടോ പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പിൽ നിന്നിട്ടോ വേറെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നിട്ടോ പുരികത്തിലും കണ്ണിലും വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ അന്യതോവാതമെന്ന പറയുന്നു.

അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതലക്ഷണം.

൨൦. ശ്യാവംലോഹിതപര്യന്തം സർവ്വമക്ഷിപ്രപച്യതെ
സദാഹശോഥംസാസ്രാവം അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതമമ്ലതഃ

കണ്ണിന്റെ മദ്ധ്യം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടുമിരിക്കും കണ്ണു മുഴുവനും പഴുത്തിട്ടും ചുടലും വീക്കത്തോടുംകണ്ണുനീരോടുംകൂടിയിരിക്ക, ഈ രോഗങ്ങൾ അന്നസാരത്തെപുളിപ്പുള്ള സാധനങ്ങളിൽ കൂടിക്കൊണ്ടുവരുന്നതാകയാൽ അതിന്നമ്ലാദ്ധ്യുഷിതമെന്നപേർ

സിരോല്പാതലക്ഷണം.

൨൧. അവേദനാവാപിസവേദനാവാ
യസ്യാക്ഷിരാജ്യോഹിഭവന്തിതാമ്രാഃ
മുഹുർവിരജ്യന്തിചയാസ്സമന്താൽ
വ്യാധിസ്സിരോല്പാത ഇതിപ്രദിഷ്ടഃ

അക്ഷി സിരകൾ വേദനയോടുകൂടാതെയോ വേദനയോടുകൂടിയോ ചുവന്നിട്ടും പിന്നെയും പിന്നെയും വിളർത്തവയുമായിട്ടോ ഇരിക്കും. രക്തജമായ ഈ രോഗം സിരോല്പാതമാകുന്നു.

സിരാഹർഷലക്ഷണം.

൨൨. മോഹാദ്സിരോത്പാത ഉപേക്ഷിതസ്തു
ജായേത രോഗസ്തു സിരാപ്രഹർഷഃ
താമ്രാഭമസ്രം സ്രവതി പ്രഗാഢം
തഥാ ന ശക്നോത്യഭിവീക്ഷിതും ച.

സിരോത്പാതത്തെ ചികിത്സചെയ്യാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതായാൽ അതു സിരാപ്രഹർഷമെന്ന രോഗമായിത്തീരും. അതിന്നു കണ്ണിൽകൂടി ചെമ്പിച്ചിരിക്കുന്നതായ രക്തം അധികമായൊലിക്കും. യാതൊന്നിനെയും നോക്കുവാൻ കഴിയാതെയും വരും.

നേത്രഗതസർവ്വരോഗ നിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം.

സവ്രണശുക്രലക്ഷണം.

൧. നിമഗ്നരൂപന്തു ഭവേദ്ധി കൃഷ്ണേ സൂച്യേവ വിദ്ധം പ്രതിഭാതി യദ്വൈ
സ്രാവം സ്രവേദുഷ്ണമതീവ യച്ച തത്സവ്രണം ശുക്രമുദാഹരന്തി.

കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിൽ വെളുത്തിട്ടും താണിട്ടും സൂചികൊണ്ടു കുത്തിയാലത്തെ എന്ന തോന്നലോടെയിട്ടും എററവും ചൂടുള്ളതായ വെള്ളത്തിനെ ഒലിപ്പിക്കുന്നതായ സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന രോഗത്തെ സവ്രണശുക്രമെന്നു പറയുന്നു. സവ്രണശുക്രം അസാദ്ധ്യമാണെങ്കിലും അതു ചിലപ്പോൾ സാദ്ധ്യമായും വരുമെന്നു പറയുന്നു.

൨. ദൃഷ്ടേഃ സമീപേ ന ഭവേത്തു യച്ച ന ചാവഗാഢം ന ച സംസ്രവേദ്ധി
അവേദനാവന്ന ച യുഗ്മശുക്രം തത്സിദ്ധിമാപ്നോതി കദാചിദേവ.

ദൃഷ്ടിയുടെ സമീപം ഇല്ലാത്തതായ ഉള്ളതും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിൽ മുഴുകികിടക്കാത്തതായ ഉള്ളതും ഒലിവോടുകൂടാത്തതായ ഉള്ളതും വേദനയോടുകൂടാത്തതായ ഉള്ളതും ഇരട്ടയല്ലാത്തതായ ഉള്ളതും ചിലപ്പോൾ സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

അവ്രണശുക്രലക്ഷണം.

൩. സ്യന്ദാത്മകം കൃഷ്ണഗതം സചോഷം ശംഖേന്ദുകുന്ദപ്രതിമാവഭാസം
വൈഹായസാഭ്രപ്രതനുപ്രകാശമഥാവ്രണം സാദ്ധ്യതമം വദന്തി.

അഭിഷ്യന്ദനിമിത്തം കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ ഒലിവോടുകൂടിയും ശംഖ്, ചന്ദ്രൻ, മുല്ലപ്പൂ ഇവയുടെ വെളുപ്പുപോലെ ഇരിക്കുന്ന വെളുപ്പോടുകൂടിയും നിർമ്മലമായ ആകാശത്തിലെ മേഘംപോലെ പ്രകാശത്തോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന ശുക്രം അവ്രണശുക്രമാകുന്നു.

അവ്രണശുക്രവും അവസ്ഥാഭേദംകൊണ്ടു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായും അസാദ്ധ്യമായും വരുമെന്നു പറയുന്നു.

൪. ഗംഭീരജാതം ബഹലഞ്ച ശുക്രം ചിരോത്ഥിതം ചാപി വദന്തി കൃച്ഛ്രം
വിച്ഛിന്നമദ്ധ്യം പിശിതാവൃതം വാ ചലം സിരാസൂക്ഷ്മമദൃഷ്ടികൃച്ച.

൫. ദ്വിത്വഗ്ഗതം ലോഹിതമന്തതശ്ച
ചിരോത്ഥിതഞ്ചാപി വിവർജ്ജനീയം.

കണ്ണുനീരുള്ളതായിൽ ചെയ്തിരിക്കുന്നതും കട്ടിയുള്ളതും തുടങ്ങി അധികനാളായി ഉണ്ടായതുമായ ശുക്രം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. മദ്ധ്യം മുറിഞ്ഞിരിക്കുക, മാംസത്താൽ ചുററപ്പെട്ടിരിക്കുക, ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുക, ഞരമ്പുകൾ വ്യാപിച്ചിരിക്കുക, സൂക്ഷ്മമായിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ശുക്രം ദൃഷ്ടിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. രണ്ടു പടലത്തെ ആശ്രയിച്ചും ചുററും ചുവന്നും തുടങ്ങി അധികദിവസം ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന ശുക്രത്തെ വർജ്ജിക്കണം.

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം

൯. ഉഷ്ണാശ്രുപാതഃ പിടകാശ്ച നേത്രേ യസ്മിൻഭവേന്മുദ്ഗനിഭഞ്ച ശുക്ലം
തദപ്യസാദ്ധ്യം പ്രവദന്തി കേചിദന്യച്ച യത്തിത്തിരിപക്ഷതുല്യം.

കണ്ണിൽനിന്നു ചൂടുള്ളതായ വെള്ളം വീഴുക, കണ്ണിൽ കുരുക്കളുണ്ടാക, ഇതു രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ശുക്ലത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു. ചെറുപയറുപോലെയുള്ളതിരിക്കുന്ന ശുക്ലം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. തിത്തിരിപ്പക്ഷിയുടെ ചിറകുപോലെ ഉള്ളതിരിക്കുന്ന ശുക്ലവും അസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

അക്ഷിപാകാത്യയം.

൰. ശ്വേതഃ സമാക്രാമതി സർവ്വതോഹി
ദോഷേണ യസ്യാസിതമണ്ഡലന്തു
തമക്ഷിപാകാത്യയമക്ഷിരോഗം
സർവ്വാത്മകം വർജ്ജയിതവ്യമാഹുഃ

വാതാദികളെല്ലാം ഹേതുവായിട്ട് കൃഷ്ണമണ്ഡലം മുഴുവനും വെളുത്തതായ ശുക്ലം വ്യാപിക്കും. അതിനു അക്ഷിപാകാത്യയമെന്നു പേർ. സന്നിപാതജമായ ഈ അക്ഷിരോഗം വർജ്ജനീയമാകുന്നു.

അജകാജാതം.

അജാപുരീഷപ്രതിമോ രുജാവാൻ
സലോഹിതോ ലോഹിതപിച്ഛിലാസ്രഃ.
൧൧. വിദാര്യ കൃഷ്ണം പ്രചയോഭ്യുപൈതി
തച്ചാജകാജാതമിതി വ്യവസ്യേത്.

ആട്ടിൻകാഷ്ഠംപോലെ കറുത്തു ഉന്തിയിട്ടും വേദനയോടും കൂടിയതായ ചുവന്നപ്പുറ്റും ചെമ്പിച്ചു വഴുവഴുത്തിരിക്കുന്ന ചോരയോടുംകൂടിയും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തെ ഭേദിച്ചുണ്ടാകുന്ന രോഗത്തിനു അജകാജാതമെന്നു പേർ.

നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം.

---

൧. പ്രഥമേ പടലേ ദോഷാ യസ്യ ദൃഷ്ടൗ വ്യവസ്ഥിതാഃ
അവ്യക്താനി സ രൂപാണി കദാചിദഥ പശ്യതി.

ദൃഷ്ടി എന്നതു നേത്രത്തിന്റെ കൃഷ്ണമണ്ഡലമദ്ധ്യത്തിൽ പഞ്ചഭൂതപ്രസാദമായും ആലോചകപിത്തമയമായും ശീതസാത്മ്യമായും സൂക്ഷ്മരൂപമായും ഇരിക്കുന്ന ഒരു തേജസ്സാകുന്നു എന്നു ധന്വന്തരി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വാതാദിദോഷങ്ങൾ സിരകളിൽകൂടി ദൃഷ്ടിമണ്ഡലത്തിന്റെ അകത്ത്ഭാഗത്തിങ്കൽ ചെന്നു ഒന്നാമത്തെ പടലത്തെ ആശ്രയിക്കുമ്പോൾ രൂപത്തോടുകൂടിയ ദ്രവ്യങ്ങൾ ചിലപ്പോൾ അവ്യക്തങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടും.

രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨. ദൃഷ്ടിർഭൃശം വിഹ്വലതി ദ്വിതീയം പടലം ഗതേ
മക്ഷികാമശകാൻ കേശാഞ്ജാലകാനി ച പശ്യതി
൩. മണ്ഡലാനി പതാകാംശ്ച മരീചീൻകുണ്ഡലാനി ച
പരിപ്ലവാംശ്ച വിവിധാൻ വർഷമഭ്രം തമാംസി ച
൪. ദൂരസ്ഥാനി ച രൂപാണി മന്യതേ സ സമീപതഃ
സമീപസ്ഥാനി ദൂരേ ച ദൃഷ്ടേർഗ്ഗോചരവിഭ്രമാത്.

(൧൨) നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

൯. യത്നവാനപി ചാത്യർത്ഥം സൂചീപാശം ന പശ്യതി.

രണ്ടാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിക്കുമ്പോൾ ദൃഷ്ടി ഏറ്റവും പരവശതയെ പ്രാപിക്കും. ഈച്ച, കൊതുക്, രോമങ്ങൾ, വലകൾ, മണ്ഡലങ്ങൾ, കൊടിക്കൂറകൾ, രശ്മി, കുണ്ഡലങ്ങൾ ഇവ ഇളകുന്നവയായിട്ടും പലവിധങ്ങളായിട്ടും കാണപ്പെടും. മഴ, അന്ധകാരം, തീയ്യ് ഇവയും കാണപ്പെടും. ദൂരത്തുള്ള രൂപങ്ങൾ സമീപത്തായിട്ടും സമീപത്തുള്ളവ ദൂരത്തായിട്ടും കാണപ്പെടും. ദൃഷ്ടിയുടെ വിഷയഭ്രാന്തി ഹേതുവായിട്ട് വളരെ പ്രയത്നം ചെയ്താലും സൂചിയുടെ ദ്വാരത്തെ അവൻ കാണുന്നില്ല.

ദോഷം തൃതീയപടലത്തെ പ്രാപിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വം പശ്യതി നാധസ്താത് തൃതീയം പടലം ഗതേ

൧൦. മഹാന്ത്യപി ച രൂപാണി ഛാദിതാനീവ വാസസാ
കർണ്ണനാസാക്ഷിഹീനാനി വികൃതാനീവ പശ്യതി.

൧൧. യഥാദോഷം ച രജ്യേത ദൃഷ്ടിർദ്ദോഷേ ബലീയസി
അധഃസ്ഥിതേ സമീപസ്ഥം ദൂരസ്ഥം ചോപരിസ്ഥിതേ.

൧൨. പാർശ്വസ്ഥിതേ തഥാ ദോഷേ പാർശ്വസ്ഥാനി ന പശ്യതി
സമന്തതഃ സ്ഥിതേ ദോഷേ സങ്കുലാനീവ പശ്യതി

൧൩. ദ്വിധാസ്ഥിതേ ദ്വിധാ പശ്യേത് ബഹുധാ ചാനവസ്ഥിതേ
ദോഷേ ദൃഷ്ട്യാശ്രിതേ തിര്യക് സ ഏകം മന്യതേ ദ്വിധാ.

ദോഷം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തിൽ പ്രാപിക്കുന്ന സമയം ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയും അധോഭാഗത്തിലുള്ളവയെ കാണാതിരിക്കയും ചെയ്യും; വലുതായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങൾ വസ്ത്രംകൊണ്ട് മറയ്ക്കപ്പെട്ടവയായിട്ട് കാണപ്പെട; മനുഷ്യർ ചെവിയും കണ്ണും മൂക്കും ഇല്ലാത്തവരായിട്ടും ഒടിക്കപ്പെട്ട കരചരണങ്ങളോടു കൂടിയിരിക്കുന്നവരോ എന്ന തോന്നലായിട്ടും കാണപ്പെടും; യാതൊരു ദോഷം ബലവത്തായിരിക്കുന്നു ആ ദോഷത്തെ അനുസരിച്ചു ദൃഷ്ടിയും ഇരിക്കും; എങ്ങിനെയെന്നാൽ വാതം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ ദൃഷ്ടി ചുവന്നിരിക്കും; പിത്തം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും; കഫം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ വെളുത്തിരിക്കും; ദോഷം ദൃഷ്ടിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ സമീപത്തിലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല; ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ ദൂരത്തുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. പാർശ്വത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ പാർശ്വഭാഗത്തിലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. ചുറ്റും നിറഞ്ഞപ്പോൾ എല്ലാം സമ്മിശ്രങ്ങളായിട്ട് കാണപ്പെടും. ദോഷം മദ്ധ്യപ്രദേശത്തിൽ നിന്നാൽ കാണുന്നതെല്ലാം രണ്ടുപ്രകാരമായിട്ടും ഇളകിക്കൊണ്ടു നിന്നാൽ കാണപ്പെടുന്നതൊക്കെയും വളരെ ഉണ്ടെന്ന തോന്നും. വിലങ്ങത്തിൽനിന്നാൽ ഒന്നിനെ രണ്ടായിട്ട് കാണും.

നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ
ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൪. തിമിരാഖ്യഃ സ വൈ ദോഷശ്ചതുർത്ഥപടലം ഗതഃ
രുണദ്ധി സർവ്വതോ ദൃഷ്ടിം ലിംഗനാശമതഃ പരം.

൧൫. അസ്മിന്നപി തമോഭൂതേ നാതിരൂഢേ മഹാഗദേ
ചന്ദ്രാദിത്യൗ സനക്ഷത്രൗ അന്തരീക്ഷേ ച വിദ്യുതം.

൧൬. നിർമ്മലാനി ച തേജാംസി ഭ്രാജിഷ്ണൂനി ച പശ്യതി.

തിമിരമെന്ന പേരുള്ളതായ ആ ദോഷം നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ ദൃഷ്ടിയെ സകലഭാഗത്തും തടയുന്നതാകുന്നു; ഇതിന്റെ ശേഷം ലിംഗനാശമെന്ന രോഗമാകുന്നു; അന്ധമായ ഈ മഹാരോഗം അധികം വർദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്ന സമയം ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രാദിത്യന്മാരെയും നക്ഷത്രങ്ങളെയും മിന്നൽ പിണരിനെയും നിർമ്മലങ്ങളായും പ്രകാശിച്ചുമിരിക്കുന്ന തേജസ്സുകളെയും കാണും.

ലിംഗനാശത്തിന്റെ പര്യായനാമങ്ങൾ.

സ ഏവ ലിംഗനാശസ്തു നീലികാകാചസംജ്ഞിതഃ

ആ ലിംഗനാശത്തിന് നീലിക എന്നും കാചം എന്നും പേരുകൾ ഉണ്ട്. മൂന്നാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷവും തിമിരമാകുന്നു എന്നും നാലാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷം കാചമാകുന്നു എന്നും ഈ ഗ്രന്ഥകർത്താവു പറയുന്നു. എന്നാൽ ആചാര്യന്മാരുടെ അനിമിഷവചനം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചദോഷം കാചമായി ഭവിക്കുന്നു എന്നും നാലാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചാൽ ആ ലിംഗനാശമായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു എന്നും ആകുന്നു വിധിവചനം "കാചഇത്യഭിധീയതേ പടലം പ്രാപ്തസ്തൃതീയം ചതുർത്ഥപടലപ്രാപ്തോ ലിംഗനാശസ്സ ഉച്യതേ"

ദോഷവിശേഷംകൊണ്ടുള്ള രൂപദർശനം.

൧൩. വാതേന ചാപി രൂപാണി ഭ്രമന്തീവ ച പശ്യതി
ആവിലാന്യരുണാഭാനി വ്യാവിദ്ധാനീവ മാനവഃ

൧൪. പിത്തേനാദിത്യഖദ്യോതശക്രചാപതഡിദ്ഗുണാൻ
നൃത്യന്തശ്ചൈവ ശിഖിനസ്സർവ്വം നീലഞ്ച പശ്യതി

൧൫. കഫേന പശ്യേദ്രൂപാണി സ്നിഗ്ദ്ധാനി ച സിതാനി ച
പശ്യേദസൂക്ഷ്മാണ്യത്യർത്ഥം വ്യഭ്രേ ചൈവാഭ്രസംപ്ലവം.

൧൬. സലിലപ്ലാവിതാനീവ പരിജാഡ്യാനി മാനവഃ
പശ്യേദ്രക്തേന രക്താനി തമാംസി വിവിധാനി ച.

൧൭. സിതാന്യപി ച കൃഷ്ണാനി പീതാന്യപി ച മാനവഃ
സന്നിപാതേന ചിത്രാണി വിപ്ലുതാനീവ പശ്യതി.

൧൮. ബഹുധാ ച ദ്വിധാ ചാപി സർവ്വാണ്യേവ സമന്തതഃ
ഹീനാധികാംഗാന്യപി വാ ജ്യോതീംഷ്യപി ച ഭൂയസാ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ രൂപങ്ങൾ തിരിയുന്നവ എന്ന തോന്നലുള്ളവയും മലിനങ്ങളായിട്ടും ചുവന്നവയായിട്ടും കുടിലങ്ങളോ എന്ന തോന്നലുള്ളവയും കാണപ്പെടും. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ ആദിത്യൻ മിന്നാമിനുങ്ങ്, ഇന്ദ്രധനുസ്സ്, മിന്നൽപിണർ ഇവയുടെ രൂപങ്ങൾ കാണപ്പെടും. മയിലുകൾ ആടുന്നവയായിട്ടു കാണപ്പെടും. സർവ്വവും നീലനിറമായിട്ടും കാണും. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിന്റെ ലക്ഷണം സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും വെളുത്തനിറത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുക, സൂക്ഷ്മങ്ങളായിരിക്കുന്നവ ഏറ്റവും അസൂക്ഷ്മങ്ങളായിട്ടും കാണുക. ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രൻ നക്ഷത്രം മുതലായവ ഇല്ലാത്തപ്പോഴും ഉണ്ടെന്നു തോന്നുക വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കനിമിത്തം നിശ്ചലങ്ങളായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുക ഇവയാകുന്നു. രക്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ തമസ്സുകൾ ചുവന്നിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും കാണപ്പെടും രൂപങ്ങൾ അല്പം വെളുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കാണപ്പെടും. സന്നിപാതംകൊണ്ടുള്ള തിമിരത്തിങ്കൽ എല്ലാ ദൃശ്യങ്ങളും നാനാവർണ്ണങ്ങളായിട്ടും വിപരീതങ്ങളായിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും രണ്ടുവിധങ്ങളായിട്ടും തേജസ്സുകൾ പലപ്രകാരത്തേയും കാണപ്പെടും.

പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരം.

൧൯. പിത്തം കുര്യാൽ പരിമ്ലായി മൂർച്ഛിതം പിത്തതേജസാ
പീതാദിശസ്തു ഖദ്യോതാൻ ഭാസ്കരഞ്ചാപി പശ്യതി.

൨൦. വികീര്യമാണാൻ ഖദ്യോതൈർ വൃക്ഷാംസ്തേജോഭിരേവ വാ

രക്തത്താൽ മിശ്രിതമായിരിക്കുന്ന പിത്തം പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതു വന്നാൽ ദിക്കുകൾ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടു കാണപ്പെടും. മിന്നാമിനുങ്ങുകളും കാണപ്പെടും. ആദിത്യൻ ഉദിച്ചുവരുന്നതായിട്ടും വൃക്ഷങ്ങൾ മിന്നാമിനുങ്ങുകളാൽ ചുറ്റപ്പെടുന്നവയായിട്ടോ തേജസ്സുകളോടുകൂടിയിരിക്കുന്നവയായിട്ടോ കാണപ്പെടും.

(൨൨൩) നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

വക്ഷ്യാമി ഷഡ്വിധാകാരാൻ ലിംഗനാശമതഃപരം

ഇതിനപ്പുറം ദോഷഹേതുവായിട്ട് ആറുവിധമായുണ്ടാകുന്ന ലിംഗനാശത്തെ പറയുന്നു.

വാതജാദിരാഗലക്ഷണം.

൨൧. രാഗോഽരുണോ മാരുതജഃ പ്രദിഷ്ടോ
മ്ലായീ ച നീലശ്ച തഥൈവ പിത്താൽ
കഫാൽ സിതഃ ശോണിതജഃ സരക്ത
സ്സമസ്തദോഷപ്രഭവോ വിചിത്രഃ

വാതജമായിരിക്കുന്ന രാഗം ചുവന്നിരിക്കും. പിത്തജമായിരിക്കുന്ന രാഗം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. കഫജമായിരിക്കുന്ന രാഗം വെളുത്തിരിക്കും. രക്തജമായിരിക്കുന്ന രാഗം രക്തംതൊട്ടുകൂടിയിരിക്കും. ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാഗം നാനാവർണ്ണമായിരിക്കും.

വാതികാദിരോഗത്തിന്റെ വിശിഷ്ടലക്ഷണം.

൨൨. അരുണം മണ്ഡലം ദൃഷ്ട്യാം സ്ഥൂലകാചാരുണപ്രഭം
പരിമ്ലായിനി രോഗേ സ്യാൽ മ്ലായി നീലം ച മണ്ഡലം.

൨൩. ദോഷക്ഷയാൽ സ്വയം തത്ര കദാചിൽ സ്യാത്തു ദർശനം

പരിമ്ലായി എന്ന രോഗത്തിൽ ദൃഷ്ടിമണ്ഡലം ചുവന്നിട്ട് സ്ഥൂലമായ കാചത്തിന്റെ എന്നപോലെ ചുവന്ന പ്രഭയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. ദോഷത്തിന്റെ ക്ഷയംകൊണ്ട് ചിലപ്പോൾ താനേ തന്നെ കാണുകയും ചെയ്യും.

ദൃഷ്ടിമണ്ഡലഗതദോഷലക്ഷണം.

—

അരുണം മണ്ഡലം വാതാൽ ചഞ്ചലം പരുഷം തഥാ.

൨൪. പിത്താന്മണ്ഡലമാനീലം കാംസ്യാഭം പീതമേവ ച
ശ്ലേഷ്മണാ ബഹുലം സ്നിഗ്ധം ശംഖകുന്ദേന്ദുപാണ്ഡുരം

൨൫. ചലൽപത്മപലാശസ്ഥഃ ശുക്ലോ ബിന്ദുരിവാംഭസഃ
മൃദ്യമാനേ ച നയനേ മണ്ഡലം തദ്വിസർപ്പതി.

൨൬. പ്രവാളപത്മപത്രാഭം മണ്ഡലം ശോണിതാത്മകം
ദൃഷ്ടിരാഗോ ഭവേച്ചിത്രോ ലിംഗനാശേ ത്രിദോഷജേ.

൨൭. യഥാസ്വം ദോഷലിംഗാനി സർവേഷ്വേവ ഭവന്തി ഹി.

വാതംഹേതുവായിട്ട് ദൃഷ്ടിമണ്ഡലം ചുവന്നിട്ടും ഇളകുന്നതോടുകൂടിയും പരുപരുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ട് ഒട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെ തേജസ്സുപോലെ ഇരിക്കുന്ന തേജസ്സോടുകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. കഫം ഹേതുവായിട്ട് വലുതായിട്ടും മെഴുത്തിട്ടും ശംഖ്, മുല്ലപ്പൂവ്, ചന്ദ്രൻ ഇവയെപ്പോലെ വെളുത്തിട്ടും ഇളകിയിരിക്കുന്ന താമരയിലയിലെ വെള്ളത്തുള്ളിപോലെ ഇളകിക്കൊണ്ടുമിരിക്കും. കണ്ണുകൊണ്ടുതിരുമ്മുന്ന സമയം ആ മണ്ഡലം പരക്കുകയും ചെയ്യും. രക്തജമായ മണ്ഡലം പവിഴംപോലെയും ചുവന്ന താമരപ്പൂപോലെയും ഇരിക്കും. ത്രിദോഷജമായ ലിംഗനാശത്തിൽ ദൃഷ്ടിരാഗം നാനാവർണ്ണമായിരിക്കും. എല്ലാ രോഗങ്ങളിലും ദോഷത്തിന്റെ തക്കവണ്ണമുള്ള ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

മുമ്പേ പറയപ്പെട്ടവയും ഇനി പറയപ്പെടാൻ പോകുന്നവയുമായ രോഗങ്ങളുടെ സംഖ്യ.

൨൮. ഷഡ്ലിംഗനാശാഃ ഷഡിമേ ച രോഗാ
ദൃഷ്ട്യാശ്രയാഃ ഷട് ച ഷഡേവ വാച്യാഃ

മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ലിംഗനാശങ്ങൾ ആറ. ഇനി പറവാൻ പോകുന്ന ദൃഷ്ട്യാശ്രയങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ ആറ. ഇങ്ങിനെ പന്ത്രണ്ടുരോഗങ്ങൾ വാച്യങ്ങളാകുന്നു.

പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

പിത്തേനദുഷ്ടേനസമാഗതാ ദൃഷ്ടിഃ
പീതാഭവേദ്യസ്യനരസ്യ ദൃഷ്ടിഃ.
൨൯. പീതാനിരൂപാണിചതേനപശ്യേൽ
സവൈനരഃപിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിഃ

ദൃഷ്ടിയിലിരിക്കുന്ന പിത്തം ഹേതുവായിട്ട മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടി എല്ലായ്പ്പോഴും മഞ്ഞളായ മഞ്ഞനിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കയും അതുഹേതുവായിട്ട എല്ലാവസ്തുക്കളെയും മഞ്ഞനിറമായിട്ട കാണുകയും ചെയ്യും. ഇതിന്ന പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടി എന്ന പേർ.

ദിവാന്ധ്യലക്ഷണം.

പ്രാപ്തേതൃതീയംപടലന്തുദോഷേ
ദിവാനപശ്യന്നിശിവീക്ഷതേസഃ
൩൦. രാത്രൗചശീതാനുഗൃഹീതദൃഷ്ടിഃ
പിത്താല്പഭാവാദപിതാനിപശ്യേൽ

ദോഷം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ പകൽ കാഴ്ചയുണ്ടാകയില്ല. രാത്രിയിൽ ശൈത്യത്തിന്റെ സംബന്ധംകൊണ്ടും പിത്തത്തിന്റെ അല്പതകൊണ്ടും കാഴ്ചയുണ്ടാകയുംചെയ്യും.

ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

തഥാനരഃശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിസ്താന്യേവശുക്ലാനിഹിമന്യതേസഃ

അപ്രകാരംതന്നെ ദൃഷ്ടിയിലിരിക്കുന്ന കഫം ഹേതുവായിട്ട മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടി എല്ലായ്പ്പോഴും വെളുത്തിരിക്കയും തന്നിമിത്തം അവന്ന എല്ലാവസ്തുക്കളും വെളുത്തിരിക്കുന്നതായി എന്ന തോന്നുകയും ചെയ്യും. ഇതിന്ന ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിയെന്ന പേർ.

നക്താന്ധ്യലക്ഷണം.

൩൧. ത്രിഷുസ്ഥിതോല്പഃപടലേഷുദോഷോ
നക്താന്ധ്യമാപാദയതിപ്രസഹ്യ
ദിവാസസൂര്യാനുഗൃഹീതദൃഷ്ടിഃ
പശ്യേത്തുരൂപാണികഫാല്പഭാവാൽ.

മൂന്ന പടലങ്ങളിലും സ്ഥിതങ്ങളായി അല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ രാത്രിയിൽ ദൃഷ്ടിയിൽ നിന്നിളകാതെ നിന്നിട്ട കാഴ്ചയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. പകൽ ദോഷങ്ങൾ ആദിത്യരശ്മികളുടെ സ്പർശംകൊണ്ട ദൃഷ്ടിയിൽനിന്ന ഇളകിലയിച്ചുപോകയും കഫത്തിന്നല്പതയാകയും ചെയ്കനിമിത്തം കാഴ്ചയുണ്ടാകുന്നു. ഇതിന്ന നക്താന്ധ്യമെന്ന പേർ. മാലക്കണ്ണെന്ന ഭാഷ

ധൂമദർശിലക്ഷണം.

ശോകജ്വരായാസശിരോഭിതാപൈരഭ്യാഹതായസ്യനരസ്യദൃഷ്ടിഃ
ധൂമ്രാംസ്തഥാപശ്യതിസർവ്വഭാവാൻ സധൂമദർശീതിനരഃപ്രദിഷ്ടഃ

ദുഃഖം ജ്വരം ദേഹശ്രമം ശിരോരോഗം ഇവകൊണ്ട സന്തപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവന്റെ ദൃഷ്ടിക്ക കാണുന്നവയൊക്കെയും പുകപോലെയായി തോന്നും. രാത്രിയിൽ പിത്തത്തിന്റെ ശൈത്യംകൊണ്ട എല്ലാം ശരിയായി കാണുകയും ചെയ്യും. ഇതു രോഗത്തിന്ന ധൂമദർശി എന്നപേർ.

ഹ്രസ്വജാഡ്യലക്ഷണം.

യോഹ്രസ്വജാഡ്യോ ദിവസേഷുകൃച്ഛ്രാ
ദ്ധ്രസ്വാനിരൂപാണിചതേനപശ്യേൽ

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം.

ഹ്രസ്വജാതിയിലുള്ളവന്റെ ദൃഷ്ടിമദ്ധ്യത്തിൽ ദോഷംനില്ക്കുമ്പോൾ വലിയരൂപങ്ങൾ പകൽ ഹ്രസ്വങ്ങളായിട്ടും പണിപ്പെട്ടും കാണപ്പെടും

നകുലാന്ധ്യലക്ഷണം.

വിദ്യോതതേയസ്യനരസ്യദൃഷ്ടി
ൎദ്ദോഷാഭിപന്നാനകുലസ്യയദ്വൽ
ചിത്രാണിരൂപാണിദിവാസപശ്യേൽ
സവൈവികാരോനകുലാന്ധ്യസംജ്ഞഃ

യാതൊരുവന്റെ ദൃഷ്ടി മൂന്നു ദോഷങ്ങളാലും വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും കീരിയുടെ കണ്ണുപോലെ അതിരക്തമായിട്ടും ശോഭിക്കുന്നു. അവൻ പകൽ നാനാവൎണ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുകയും രാത്രിയിൽ അശേഷം കാണാതിരിക്കയും ചെയ്യും. ഈ രോഗത്തിന്നു നകുലാന്ധ്യമെന്നു പേർ.

ഗംഭീരദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

ദൃഷ്ടിൎവ്വിരൂപാശ്വസനോപസൃഷ്ടാ സങ്കോചമഭ്യന്തരതശ്ചയാതി
രുജാവഗാഢാചതമക്ഷിരോഗം ഗംഭീരികേതിപ്രവദന്തിതജ്ജ്ഞാഃ

ദൃഷ്ടി വാതത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും വികൃതയായിട്ടും അന്തൎഭാഗത്തിലേക്കു വലിയും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാകും. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ ഗംഭീരദൃഷ്ടിയെന്നു പറയുന്നു.

ആഗന്തുകലിംഗനാശം.

ബാഹ്യൌപുനൎദ്വാവിഹസംപ്രദിഷ്ടൌ
നിമിത്തതശ്ചാപ്യനിമിത്തതശ്ച
നിമിത്തതസ്തത്രശിരോഭിതാപാൽ
ജ്ഞേയസ്ത്വഭിഷ്യന്ദനിദൎശനൈസ്സഃ.

ആഗന്തുകലിംഗനാശം രണ്ടുപ്രകാരമാകുന്നു. ഒന്നു നിമിത്തജം രണ്ടു അനിമിത്തജം. അവയിൽ ശിരോഭിതാപം ഹേതുവായിട്ടും വിഷപുഷ്പങ്ങളുടെ ഗന്ധത്തെ വഹിക്കുന്ന വായുവിന്റെ സ്പൎശം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതു നിമിത്തജം; അതിന്നു അഭിഷ്യന്ദത്തിന്റെ ലക്ഷണംക്രിയകളുമാകും.

അനിമിത്തലിംഗനാശലക്ഷണം.

സുരൎഷിഗന്ധൎവ്വമഹോരഗാണാം സന്ദൎശനേനാപിചഭാസ്വരസ്യ
ഹന്യേതദൃഷ്ടിൎമ്മനുജസ്യയസ്യ സലിംഗനാശസ്ത്വനിമിത്തസംജ്ഞഃ
തത്രാക്ഷിവിസ്പഷ്ടമിവാവഭാതി വൈഡൂൎയ്യവൎണ്ണാവിമലാചദൃഷ്ടിഃ

ദേവന്മാരെയോ ഋഷികളെയോ ഗന്ധൎവ്വന്മാരെയോ മഹാസൎപ്പങ്ങളെയോ സൂൎയ്യനെയോ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുക ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടിക്കു കാഴ്ചയില്ലാതെയാകും. അതിന്നു അനിമിത്തലിംഗനാശമെന്നുപേർ. അവിടെ കണ്ണു പൂൎവ്വാവസ്ഥയിൽനിന്നു വിശേഷമായ പ്രസന്നതയോടുകൂടിയും വൈഡൂൎയ്യത്തിന്റെ വൎണ്ണംപോലെയും നിൎമ്മലമായുമിരിക്കും.

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം.

പ്രസ്താൎയ്യൎമ്മത്തിന്റെയും ശുക്ലാൎമ്മത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

ശ്ലോ. പ്രസ്താൎയ്യൎമ്മതനുസ്തീൎണ്ണം ശ്യാവരക്തനിഭംസിതം
ശുക്ലേഽതംമൃദുശുക്ലാൎമ്മ ശ്ലേഷ്മതശ്ചിരാൽ.

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം (പ.ഉൻ)

കണ്ണിന്റെ ശുക്ലഭാഗത്തിങ്കൽ നിർമ്മലമായിട്ടും പരന്നിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും, അതിന്നു പ്രസ്താര്യർമ്മമെന്നു പേർ. ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ വെളുത്തിട്ടും മൃദുവായിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും. അതു വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും അതിന്നു ശുക്ലാർമ്മമെന്നു പേർ.

രക്താർമ്മലക്ഷണം.

പത്മാഭം മൃദു രക്താർമ്മ യന്മാംസം ചീയതേ സിതേ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ ചെന്താമരപ്പൂപോലെയും മൃദുവായിട്ടും വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന മാംസത്തിന്നു രക്താർമ്മമെന്നു പേർ.

അധിമാംസാർമ്മലക്ഷണം.

പൃഥു മൃദ്വധിമാംസാർമ്മ ബഹലം ച യകൃന്നിഭം

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ പരന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും തടിച്ചിട്ടും യകൃത്തെന്ന മാംസപിണ്ഡത്തോടു സദൃശമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന മാംസത്തിന്നു അധിമാംസാർമ്മമെന്നു പേർ.

സ്നായ്വർമ്മലക്ഷണം.

സ്ഥിരം പ്രസ്താരി മാംസാഢ്യം ശുഷ്കം സ്നായ്വർമ്മ പഞ്ചമം

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ കഠിനമായിട്ടും പ്രസ്താര്യർമ്മംപോലെയായിട്ടും വളരെ മാംസത്തോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടുമുണ്ടാകുന്ന മാംസത്തിന്നു സ്നായ്വർമ്മമെന്നു പേർ. ഇതഞ്ചാമത്തെ അർമ്മം

ശുക്തികാലക്ഷണം.

ശ്യാവാഃ സ്യുഃ പിശിതനിഭാശ്ച ബിന്ദവോ യേ
ശുക്ത്യാഭാസ്സിതനിയതാസ്സ ശുക്തിസംജ്ഞഃ

കണ്ണിന്റെ ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ കരുവാളിച്ചിട്ടും മാംസത്തോടു സമമായിട്ടും മുത്തുച്ചിപ്പിയുടെ ആകൃതിപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയും നിയമേന വെളുത്തിട്ടും ചില പുള്ളികളുണ്ടാകും; അതിന്നു ശുക്തിക എന്നു പേർ. ഇതിൽ അതിസാരവും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകുമെന്നു വാഗ്ഭടൻ പറയുന്നു

അർജ്ജുനലക്ഷണം.

ഏകോ യഃ ശശരുധിരോപമശ്ച ബിന്ദുഃ
ശുക്ലസ്ഥോ ഭവതി തമർജ്ജുനം വദന്തി

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ മുയലിന്റെ രക്തംപോലെ ചുവന്നതായ ബിന്ദു ഒന്നുണ്ടാകും അതിന്നു അർജ്ജുനമെന്നു പേർ.

പിഷ്ടകലക്ഷണം.

ശ്ലേഷ്മമാരുതകോപേന ശുക്ലേ പിഷ്ടം സമുന്നതം
പിഷ്ടവൽ പിഷ്ടകം വിദ്ധി മലാക്താദർശസന്നിഭം

ശ്ലേഷ്മവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ ഉയർന്നിട്ടും അരച്ചിട്ടുള്ള അരിപോലെ വെളുത്തിട്ടും മാംസം ഉണ്ടാകും, അതിന്നു പിഷ്ടകമെന്നു പേർ അതു ചെളിപിടിച്ച കണ്ണാടിയുടെ തുല്യമായിരിക്കുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം

സിരാജാലലക്ഷണം.

ജാലാഭഃ കഠിനസിരോ മഹാൻ സരക്തഃ
സന്താനഃ സ്മൃത ഇഹ ജാലസംജ്ഞിതസ്തു

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ വലപോലെയും കഠിനങ്ങളായ സിരകളോടുകൂടിയും വലുതായിട്ടും അല്പമായി ചുവന്നിട്ടും സിരാസംഘങ്ങൾ സംഭവിക്കും അതിന്നു സിരാജാലമെന്നു പേർ

സിരാപിടകാലക്ഷണം.

ശുക്ലസ്ഥാഃ സിതപിടകാഃ സിരാവൃതാ യാ
സ്താ ബ്രൂയാദസിതസമീപജാഃ സിരാജാഃ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തോടടുത്തു സിരകളാൽ വ്യാപ്തങ്ങളായിട്ടു വെളുത്ത നിറത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിന്നു സിരാജപിടക എന്നു പേർ.

ബലാസഗ്രഥിതലക്ഷണം.

കാംസ്യാഭോമൃദുരഥവാർബിന്ദുകല്പോ
വിജ്ഞേയോനയനസിതേ ബലാസഗ്രഥിതഃ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽതന്നെ ഒരു പാത്രത്തിന്റെ മിനുപ്പുപോലെയിരിക്കുന്ന മിനുപ്പിനോടുകൂടിയും കഠിനമായിട്ടും ജലബിന്ദുക്കൾപോലെയും ശോഫം ഉണ്ടാകും അതിന്നു ബലാസഗ്രഥിതം എന്നു പേർ.

ഇതി നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം.

പൂയാലസലക്ഷണം.

പക്വശ്ശോഫസ്സന്ധിജോയസ്സതോദഃ
സ്രവേൽപൂയംപൂതിപൂയാലസാഖ്യഃ

കണ്ണിന്റെ സന്ധിയിൽ കുത്തുക നീരുണ്ടായി പഴുത്തു പൊട്ടുകയും കുത്തി നോവോടുകൂടിയിരിക്കയും അതിൽനിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കയും ചെയ്യും അതാകുന്നു പൂയാലസം എന്ന സന്ധിരോഗം.

ഉപനാഹലക്ഷണം.

ഗ്രന്ഥിർന്നാല്പോദൃഷ്ടിസന്ധാവപാകീ
കണ്ഡൂപ്രായോനീരുജസ്തൂപനാഹഃ

ദൃഷ്ടിയുടെ സമീപത്തിങ്കലുള്ള സന്ധിയിൽ വലുതായിട്ടും പഴുക്കാത്തതും ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന മുഴയ്ക്കു ഉപനാഹമെന്നു പേരാകുന്നു.

സ്രാവസംപ്രാപ്തി.

ഗത്വാസന്ധീനശ്രുമാർഗ്ഗേണദോഷാഃ
കുർയ്യുഃസ്രാവാൻലക്ഷണൈസ്സ്വൈരുപേതാൻ
തംഹിസ്രാവംനേത്രനാഡീതിചൈകേ
തസ്യലിംഗംകീർത്തയിഷ്യേചതുർദ്ധാ.

ദോഷങ്ങൾ അശ്രുവാഹിനികളായിരിക്കുന്ന ധമനികളിൽകൂടി നേത്രത്തിന്റെ അർദ്ധഭാഗത്തിലുള്ള നാലു സന്ധികളെ പ്രാപിച്ചിട്ടു തന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി സ്രാവങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. ആ സ്രാവത്തെ ചിലർ നേത്രനാഡിയെന്നു പറയുന്നു അതിന്റെ ലക്ഷണവും പറയപ്പെടുന്നു അതു സന്നിപാതംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ടു നാലുപ്രകാരമാകുന്നു.

സന്നിപാതസ്രാവലക്ഷണം.

പാകാൽസന്ധൌസംസ്രവേദ്യസ്തുപൂയം
പൂയസ്രാവോസൌഗദസ്സർവ്വജസ്തു.

ദൃഷ്ടിന്നടുത്ത കണ്ണിൽ തോലിലും മാംസവുംകൂടി പഴുത്തു ചലമായിട്ടു ഒലിക്കുന്നതിന്നു പൂയസ്രാവമെന്നു പേർ. ഇതു ത്രിദോഷംനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു.

കഫസ്രാവലക്ഷണം,

ശ്വേതംസാന്ദ്രംപിച്ഛിലംയസ്സ്രവേത്തു
ശ്ലേഷ്മസ്രാവോസൌവികാരോമതസ്തു

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം (൨൩൭)

വെളുത്തിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വഴുവഴുത്തിട്ടും ഇരിക്കുന്ന കണ്ണുനീരൊലിക്കുന്നതിനു കഫസ്രാവമെന്നു പേർ.

രക്തസ്രാവലക്ഷണം.

രക്തസ്രാവശ്ശോണിതോത്ഥോവികാരഃ
സ്രാവേദുഷ്ണന്തത്രരക്തംപ്രഭൂതം.

രക്തസ്രാവത്തിനു രക്തംനിമിത്തം രക്തവർണ്ണമായിരിക്കുന്ന കണ്ണുനീരോ ഉഷ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതായ രക്തമോ അധികമായി സ്രവിക്കും.

പിത്തസ്രാവലക്ഷണം.

ഹാരിദ്രാഭംപീതമുഷ്ണംജലംവാ
പിത്താസ്രാവസ്സംസ്രവേൽസന്ധിമദ്ധ്യാൽ

പിത്തസ്രാവത്തിനു സന്ധിമദ്ധ്യത്തിങ്കൽനിന്നു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉഷ്ണമായും ഇരിക്കുന്ന ജലമോ കേവലം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുന്ന ജലമോ സ്രവിക്കും.

പർവ്വണീലക്ഷണം.

താമ്രാതന്വീദാഹശൂലോപപന്നാ
ജ്ഞേയാവൈദ്യൈഃപർവ്വണീവൃത്തശോഫഃ

കടക്കണ്ണിന്റെയോ വാൽക്കണ്ണിന്റെയോ സന്ധികളെ ആശ്രയിച്ചിട്ട് ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ താമ്രവർണ്ണമായിട്ടും ചെറുതായിട്ടും ചുട്ടുകടച്ചിലും പഴുപ്പും വൃത്തമായ വീക്കത്തോടും കൂടിയും പിടക ഉണ്ടാകും അതിനു പർവ്വണി എന്നു പേർ

അലജീലക്ഷണം.

ജാതാസന്ധൌകൃഷ്ണശുക്ലേƽലജീസ്യാൽ
തസ്മിന്നേവഖ്യാപിതാപൂർവ്വലിംഗൈഃ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിന്റെയും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിന്റെയും സന്ധിയിൽ പർവ്വണിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്ന പിടകയ്ക്കു അലജിയെന്നു പേർ.

ക്രിമിഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

ക്രിമിഗ്രന്ഥിർവ്വർത്മനഃപക്ഷ്മണശ്ച
കണ്ഡൂംകുർയ്യുഃക്രിമയസ്സന്ധിജാതാഃ
നാനാരൂപാവർത്മശുക്ലാന്തസന്ധൌ
ചരന്ത്യന്തർന്നയനന്ദൂഷയന്തഃ

ഇമപ്പോളകളുടെയും ശുക്ലമണ്ഡലാന്തത്തിന്റെയും സന്ധിയിലുണ്ടായി ക്രമേണ പോളകളുടെയും രോമങ്ങളുടെയും സന്ധിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന കൃമികൾ ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും. അവ നാനാരൂപങ്ങളായിട്ടും കണ്ണിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെ ദുഷിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടും ഇരിക്കും. ഈ കൃമികൾനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫം പഴുക്കയും അതിൽനിന്നു ചലം ഒലിക്കുകയും ചെയ്യും ഇതു കൃമിഗ്രന്ഥി എന്ന സന്ധിരോഗമാകുന്നു.

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം.

ഉത്സംഗലക്ഷണം.

അഭ്യന്തരമുഖീതാമ്രാ ബാഹ്യതോവർത്മനാശ്രയാ
സോത്സംഗോത്സംഗപിടകാ സർവ്വജാസ്ഥൂലകണ്ഡുരാ

(൨൩൨) നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം

പോളയുടെ അകത്തു മൃദുവായിട്ടും താമ്രവർണ്ണമായിട്ടും മുഴന്നിട്ടും വലിയ ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും കണ്ണിന്റെ പോളമേലുണ്ടാകുന്ന പിടകയ്ക്കു ഉത്സംഗപിടക എന്നുപേർ ഇതു സന്നിപാതജമാകുന്നു.

കുംഭികാലക്ഷണം.

വർത്മാന്തേ പിടകാ ധ്മാതാ ഭിദ്യന്തേ ച സ്രവന്തി ച
കുംഭീകാബീജസദൃശാഃ കുംഭീകാഃ സന്നിപാതജാഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ട് പോളയുടെ അകത്തു കുരുക്കളുണ്ടായി പൊട്ടിയൊലിക്കയും പിന്നെയും വീങ്ങുകയും ചെയ്യും അവ നാഗദന്തിക്കുരുക്കളോടു സമാനങ്ങളായിരിക്കും. ആ രോഗം കുംഭികയാകുന്നു.

പോഥകീലക്ഷണം.

സ്രാവിണ്യഃ കണ്ഡുരാ ഗുർവ്യോ രക്തസർഷപസന്നിഭാഃ
രുജാവത്യശ്ച പിടകാഃ പോഥക്യ ഇതി കീർത്തിതാഃ.

കണ്ണുനീരോടും ചൊറിച്ചിലോടും കൂടിയും കനത്തിട്ടും ചുവന്ന കടുകിനോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും വേദനയോടും കൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു പോഥകിയെന്നു പേർ.

വർത്മശർക്കരാലക്ഷണം.

പിടകാ യാ ഖരാ സ്ഥൂലാ സൂക്ഷ്മാഭിരഭിസംവൃതാ
വർത്മസ്ഥാ ശർക്കരാ നാമ സ രോഗോ വർത്മദൂഷകഃ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ട് പോളമേൽ പരുപരുത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും ചെറിയ കുരുക്കളാൽ ചുറ്റപ്പെട്ടിട്ടും യാതൊരു പിടകയുണ്ടാകുന്നുവോ അതിന്നു വർത്മശർക്കരയെന്നുപേർ. ഈ രോഗം പോളയെ നശിപ്പിക്കും.

അർശോവർത്മലക്ഷണം.

ഉർവാരുബീജപ്രതിമാഃ പിടകാ മന്ദവേദനാഃ
ശ്ലക്ഷ്ണാഃ ഖരാശ്ച വർത്മസ്ഥാസ്തദർശോവർത്മ കീർത്ത്യതേ

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ട് പോളയുടെ അകത്തു വെള്ളരിക്കുരുപോലെയും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും മിനുത്തിട്ടും കഠിനങ്ങളായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു അർശോവർത്മമെന്നു പേർ.

ശുഷ്കാർശോലക്ഷണം.

ദീർഘാങ്കുരഃ ഖരഃ സ്തബ്ധോ ദാരുണോഽഭ്യന്തരോദ്ഭവഃ
വ്യാധിരേഷ വിനിർദ്ദിഷ്ടഃ ശുഷ്കാർശോ നാമ നാമതഃ

പോളയുടെ അകത്തു പരുപരുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും കഠിനമായിട്ടും ദീർഘമായിട്ടും മാംസാങ്കുരംപോലെയുണ്ടാകുന്ന ദാരുണമായ വ്യാധിക്കു ശുഷ്കാർശസ്സെന്നാകുന്നു പേർ

അഞ്ജനനാമികാലക്ഷണം.

ദാഹതോദവതീ താമ്രാ പിടകാ വർത്മസംഭവാ
മൃദ്വീ മന്ദരുജാ സൂക്ഷ്മാ ജ്ഞേയാ സാഞ്ജനനാമികാ

രക്തം ഹേതുവായിട്ട് പോളയിൽ ചുടോടും കുത്തലോടുംകൂടിയും ചുവന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും സൂക്ഷ്മമായിട്ടും കുരുവുണ്ടാകും അതിന്നു അഞ്ജനനാമിക എന്നുപേർ.

ബഹളവർത്മലക്ഷണം.

വർത്മോപചീയതേ യസ്യ പിടകാഭിസ്സമന്തതഃ
സവർണ്ണാഭിസ്സമാഭിശ്ച വിദ്യാദ്ബഹളവർത്മ തൽ.

പോളയുടെ വർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുകൂടിയും സമങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന പിടകകളെക്കൊണ്ടു കണ്ണിന്റെ പോളവഴിനീളെ നിറയുന്നതിന്നു ബഹളവർത്മമെന്നുപേർ.

നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം (൨൩൩)

വർത്മബന്ധലക്ഷണം.

കണ്ഡൂമതാല്പതോദേന വർത്മശോഫേന യോ നരഃ
ന സമം ഛാദയേദക്ഷി യത്രാസൌ വർത്മബന്ധകഃ

സന്നിപാതം നിമിത്തം ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ കുത്തിനോവോടുംകൂടി പോള മേൽ നീരുണ്ടായാൽ അവന്ന കണ്ണു സമമായി അടപ്പാൻ കഴിയാതെ വരും. ഈ രോഗത്തിന്ന് വർത്മബന്ധകമെന്ന പേർ.

ക്ലിഷ്ടവർത്മലക്ഷണം.

മൃദ്വല്പവേദനം താമ്രം യദ്വർത്മ സമമേവ ച
അകസ്മാച്ച ഭവേദ്രക്തം ക്ലിഷ്ടവർത്മേതി തദ്വിദുഃ

കണ്ണിന്റെ പോളകൾ സമവും മൃദുവായിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും ചെമന്നിട്ടും ഇരിക്കും ചിലപ്പോൾ കാരണംകൂടാതെ ചുവക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതിന്ന ക്ലിഷ്ടവർത്മമെന്ന പേർ.

വർത്മകർദ്ദമലക്ഷണം.

ക്ലിഷ്ടം പുനഃ പിത്തയുതം ശോണിതം വിദഹേദ്യദാ
തദാ ക്ലിന്നത്വമാപന്നമുച്യതേ വർത്മകർദ്ദമഃ

കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും പോളയ്ക്കു പഴുപ്പിനെയും ചൂടിനെയും ഉണ്ടാക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു പോള കറുത്തു ചെളിപോലെയിരിക്കയും ചെയ്യും അതിന്ന വർത്മകർദ്ദമമെന്ന പേർ.

ശ്യാവവർത്മലക്ഷണം.

യദ്വർത്മ ബാഹ്യതോന്തശ്ച ശ്യാവം ശൂനം സവേദനം
തദാഹുഃ ശ്യാവവർത്മേതി വർത്മരോഗവിശാരദാഃ

വാതാധിക്യമായിരിക്കുന്ന ത്രിദോഷം ഹേതുവായിട്ട് കണ്ണിന്റെ പോളയുടെ അകവും പുറവും കരുവാളിച്ചും കുത്തിനോവോടും വേദനയോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും- അതിനെ വൈദ്യന്മാർ ശ്യാവവർത്മമെന്ന പറയുന്നു.

പ്രക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം.

പ്രക്ലിന്നവർത്മ തദ്വിദ്യാൽ ക്ലിന്നമത്യർത്ഥമന്തതഃ

കണ്ണിന്റെ പോളയുടെ പുറത്തു അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി നീരുണ്ടാകയും അകത്തു അധികമായി പഴുപ്പുണ്ടാകയും ചെയ്താൽ ആ രോഗത്തെ പ്രക്ലിന്നവർത്മമെന്ന പറയുന്നു ഇതു കഫത്തേക്കൊണ്ടാകുന്നു.

അക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം.

യസ്യ ധൌതാന്യധൌതാനി സംബധ്യന്തേ പുനഃ പുനഃ
വർത്മാന്യപരിപക്വാനി വിദ്യാദക്ലിന്നവർത്മതൽ.

യാതൊരുത്തന്റെ കൺപോളകൾ കഴുകിയാലും കഴുകിയില്ലെങ്കിലും പിന്നെയും പിന്നെയും ഒട്ടിക്കുന്ന എന്ന രോഗം എന്നാൽ പഴുപ്പുണ്ടായിരിക്കയില്ലതാനും ഇതിന്ന അക്ലിന്നവർത്മമെന്നപേർ.

വാതഹതവർത്മലക്ഷണം.

വിമുക്തസന്ധി നിശ്ചേഷ്ടം വർത്മ യസ്യ ന മീല്യതേ
ഏതദ്വാതഹതം വർത്മ ജാനീയാദക്ഷിചിന്തകഃ

പോളകളുടെയും ഇരുമണ്ഡലത്തിന്റെയും സന്ധികളായതിൽ വേർപെട്ടുപോകനിമിത്തം കണ്ണുകൾ അടയ്ക്കുവാനും തുറക്കാനും കഴിയാതെ വരും. അതിനെ വാതഹതമെന്ന പറയുന്നു.

(൨൩൦) നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

വർത്മാന്തഃസ്ഥം വിഷമം ഗ്രന്ഥിഭൂതമവേദനം
ആചക്ഷീതാർബ്ബുദമിതി സരക്തമവലംബിതം.

പോളയ്ക്കുള്ളിൽ വിഷമമായിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും അല്പമായി ചുവന്നിട്ടും പൊട്ടുന്നതല്ലാതെ വലുതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥിക്ക് അർബ്ബുദമെന്നു പേർ

നിമേഷലക്ഷണം.

നിമേഷിണീഃ സിരാ വായുഃ പ്രവിഷ്ടോ വർത്മസംശ്രയാഃ
ചാലയത്യതിവർത്മാനി നിമേഷമിതി തദ്വിദുഃ

വർത്മാശ്രയമായിരിക്കുന്ന വായു കണ്ണു ചിമ്മുകയും അടയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതിനുള്ള സിരകളിൽ ചെന്നിട്ടു പോളകളെയിളക്കും. അതുകൊണ്ടു വായിട്ടു കണ്ണടച്ചാൽ തുറക്കാൻ കഴിയാതെവരും ഇതിനു നിമേഷമെന്നു പേർ.

ശോണിതാർശോലക്ഷണം.

യഃ സ്ഥിതോ വർത്മമദ്ധ്യേ തു ദോഷൈരുദ്ധൃതമേകൈഃ
തദ്രക്തജം ശോണിതാർശ്ശ് ഛിന്നം ഭിന്നം പ്രവർദ്ധതേ

കണ്ണിന്റെ പോളയുടെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ചുവന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന ഒരു മാംസം ഉണ്ടാകും രക്തജമായ ആ രോഗത്തിനു ശോണിതാർശസ്സെന്നു പേർ. ഛേദിച്ചാലും ഭേദിച്ചാലും മുൻപത്തേതിൽ അധികമധികം വർദ്ധിക്കും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാണെന്നാണ് വിദേഹന്റെ അഭിപ്രായം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

ജനയത്യങ്കുരാൻ വർത്മനി ഛിന്നോ ദാരുണം
തച്ഛോണിതാർശോ സാദ്ധ്യം സ്യാ ദക്ഷസ്യാവൃതനീയകം

ലഗണലക്ഷണം.

അപാകീ കഠിനഃ സ്ഥൂലോ ഗ്രന്ഥിർവർത്മഭവോഽരുജഃ
ലഗണോ നാമ സ വ്യാധിർ ല്ലിംഗതഃ പരികീർത്തിതഃ.

പോളയിൽ തടിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും കഠിനമായിട്ടും പഴുക്കാതെയും ഉണ്ടാകുന്നമുഴയെ ലക്ഷണവശാൽ ലഗണമെന്നു പറയുന്നു. ഈ വ്യാധി പോളമേൽ ഉണ്ടാകുമെന്നാണ് സുശ്രുതപാഠത്തിലിരിക്കുന്നതു. "വർത്മോപരിസ്ഥോ ഗ്രന്ഥിഃ കഠിനോഽപാകീ നീരുജോ ലഗണോ നാമ ..." എന്നു പ്രമാണവചനം.

ബിസവർത്മലക്ഷണം.

ത്രയോ ദോഷാ ബഹിഃ ശോഫം കുര്യുശ്ഛിദ്രാണി വർത്മനോഃ
പ്രസ്രവന്ത്യന്തരുദകം ബിസവദ് ബിസവർത്മ തത്.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ പോളയുടെ ബഹിർഭാഗത്തിൽ വീക്കത്തേയും അന്തർഭാഗത്തിൽ ഛിദ്രങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ വെള്ളമൊഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതും താമരവളയം എന്നപോലെയിരിക്കുന്ന ആ വ്യാധിക്കു ബിസവർത്മമെന്നു പേർ.

കുഞ്ചനം.

വാതാദ്യാ വർത്മസങ്കോചം ജനയന്തി മലാസ്തദാ
ദ്രഷ്ടും ന ശക്നോതി യതഃ കുഞ്ചനം നാമ തദ്വിദുഃ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ പോളകളെ ചുളിച്ചു ചുരുക്കുന്നതിനാൽ കണ്ണിനു നോക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതെവരും ഇതത്രെ കുഞ്ചനം.

പക്ഷ്മകോപലക്ഷണം.

പ്രചാലിതാനി വാതേന പക്ഷ്മാണ്യക്ഷി വിശന്തി ഹി
ഘൃഷ്യന്ത്യക്ഷി മുഹുസ്താനി സംരംഭം ജനയന്തി ച

ശിരോരോഗനിദാനം (൨൫൫)

അസിതേസിതഭാഗേ ച മൂലകോശാൽപതന്ത്യപി
പക്ഷ്മകോപസ്സ വിജ്ഞേയോ വ്യാധിഃ പരമദാരുണഃ

ആ പക്ഷ്മരോമങ്ങൾ വായു പ്രചലിതങ്ങളായിട്ട കണ്ണിന്റെ ഉള്ളിൽ വീണിട്ട പിന്നെയും പിന്നെയും കണ്ണിനെ ഉരസ്സും. അതു ഹേതുവായിട്ട കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിലും ശുക്ലമണ്ഡലത്തിലും നീരുണ്ടാകും. ആ രോമങ്ങൾ വേരോടെ പറിഞ്ഞാണ കണ്ണിൽ വീഴുന്നതു്. ഏററവും ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധിക്ക പക്ഷ്മകോപം എന്നാകുന്നു പേർ. രോമം ഉള്ളത്തു കണ്ണിൽ കുത്തുന്നതിനും പോള അന്തർമ്മുഖമായിട്ട വളയുന്നതിനും ഇതുതന്നെ പേർ.

പക്ഷ്മശാതലക്ഷണം.

വർത്മപക്ഷ്മാശയഗതം പിത്തം രോമാണി ശാതയേൽ
കണ്ഡൂം ദാഹം ച കുരുതേ പക്ഷ്മശാതം തമാദിശേൽ.

ആ പക്ഷ്മരോമങ്ങളുടെ ആധാരത്തിലിരിക്കുന്ന പിത്തം രോമങ്ങളെ പൊഴിക്കയും ചൊറിച്ചിലും ചുട്ടുനീറലും ചെയ്യും. ഇതിന്ന പക്ഷ്മശാതമെന്ന പേർ.

നവസന്ധ്യാശ്രയാസ്തേഷു വർത്മജാസ്ത്വേകവിംശതിഃ
ശുക്ലഭാഗേ ദശൈകശ്ച ചത്വാരഃ കൃഷ്ണഭാഗജാഃ
സർവ്വാശ്രയാസ്സപ്തദശ ദൃഷ്ടിജാ ദ്വാദശൈവ തു
ബാഹ്യജൌ ദ്വൌ സമാഖ്യാതൌ രോഗൌ പരമദാരുണൌ
ഭൂയശ്ചൈതാൻപ്രവക്ഷ്യാമി സംഖ്യാരൂപചികിത്സിതൈഃ

നേത്രരോഗങ്ങളിൽ സന്ധിരോഗങ്ങൾ ഒൻപതു വർത്മരോഗങ്ങൾ ഇരുപത്തൊന്ന ശുക്ലമണ്ഡലഗതരോഗങ്ങൾ പതിനൊന്ന കൃഷ്ണമണ്ഡലഗതരോഗങ്ങൾ നാലു സർവ്വഗതരോഗങ്ങൾ പതിനേഴ് ദൃഷ്ടിരോഗങ്ങൾ പന്ത്രണ്ട. ഏററം ഭയങ്കരങ്ങളായും ബാഹ്യങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന രോഗങ്ങൾ രണ്ടു സംഖ്യാരൂപചികിത്സിതങ്ങളോടുകൂടെ ഇവയെ ഇനിയും പറയും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

ശിരോരോഗനിദാനം.

൧. ശിരോരോഗാസ്തു ജായന്തേ വാതപിത്തകഫൈസ്ത്രിഭിഃ
സന്നിപാതേന രക്തേന ക്ഷയേണ ക്രിമിഭിസ്തഥാ.
൨. സൂര്യാവർത്താനന്തവാതാർദ്ധാവഭേദകശംഖകൈഃ

ശിരോരോഗങ്ങളുണ്ടാകുന്നതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ക്രിമികളെക്കൊണ്ടും സൂര്യാവർത്തംകൊണ്ടും അനന്തവാതംകൊണ്ടും അർദ്ധാവഭേദകംകൊണ്ടും ശംഖകംകൊണ്ടും പതിനൊന്നുവിധമുണ്ടാകുന്നു.

വാതശിരോരോഗലക്ഷണം.

൩. യസ്യാനിമിത്തം ശിരസോ രുജശ്ച
ഭവന്തി തീവ്രാ നിശി ചാതിമാത്രം
ബന്ധോപതാപൈഃ പ്രശമോ ഭവേച്ച
ശിരോഭിതാപസ്സ സമീരണേന.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ശിരോരോഗത്തിന്ന കാരണംകൂടാതെ ശിരസ്സിന്ന കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. രാത്രിയിൽ അതു അധികമായിരിക്കും. വസ്ത്രം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു കെട്ടുകയോ എണ്ണപിരട്ടുകയോ സേചിപ്പിക്കുകയോ ചെയ്താൽ പൊറുതിയാം.

(൬൩) ശിരോരോഗനിദാനം

പിത്തശിരോരോഗലക്ഷണം.

൧. യസ്യോഷ്ണമംഗാരചിതം യഥൈവ
ദൂയേച്ഛിരോ ധൂപ്യതി ചാക്ഷിനാസം
ശീതേന രാത്രൌ ച ഭവേച്ഛമശ്ച
ശിരോഭിതാപസ്സതു പിത്തകോപാത്.

പിത്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്ന തലയിൽ തീക്കനൽ നിരത്തിയതുപോലെ ചൂടുണ്ടാക, കണ്ണും മൂക്കും പുകയുക, ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ധാരയിടുകയോ ലേപനംചെയ്കയോ ചെയ്താലും രാത്രിയിലും കുറെ ശാന്തിയുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു ലക്ഷണം.

കഫശിരോരോഗലക്ഷണം.

൨. ശിരോ ഭവേദ്യസ്യ കഫോപദിഗ്ദ്ധം
ഗുരു പ്രതിഷ്ടബ്ധമഥോ ഹിമം ച
ശൂനാക്ഷികൂടം വദനം ച യസ്യ
ശിരോഭിതാപഃ സ കഫപ്രകോപാത്.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം ശിരസ്സിൽ കഫംതേച്ചിരിക്കുന്നതായി തോന്നുക, തല കനക്കുകയും സ്തംഭിക്കുകയും തണുക്കുകയുംചെയ്ക, കണ്ണിന്റെ പോളകളും മുഖവും വീങ്ങുക ഇവയാകുന്നു.

സന്നിപാതശിരോരോഗലക്ഷണം.

൩. ശിരോഭിതാപേ ത്രിതയപ്രവൃത്തേ
സർവ്വാണി ലിംഗാനി സമുത്പതന്തി

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിങ്കൽ എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

രക്തജശിരോരോഗലക്ഷണം.

രക്താത്മകഃ പിത്തസമാനലിംഗഃ
സ്പർശാസഹത്വം ശിരസോ ഭവേച്ച

രക്തം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിങ്കൽ പിത്തശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. വിശേഷിച്ചും തലയിൽ തൊട്ടാൽ സഹിക്കവയ്യാതെയുമിരിക്കും.

ക്ഷയജശിരോരോഗലക്ഷണം.

൪. അസൃഗ്വസാശ്ലേഷ്മസമീരണാനാം
ശിരോഗതാനാമതിസംക്ഷയേണ
ക്ഷയപ്രവൃത്തശ്ശിരസോഭിതാപഃ
കഷ്ടോ ഭവേദുഗ്രരുജോതിമാത്രം.

൫. സംസ്വേദനച്ഛർദ്ദനധൂമനസ്യൈ-
രസൃഗ്വിമോക്ഷൈശ്ച വിവൃദ്ധിമേതി

ശിരസ്സിലുള്ള രക്തവും വസയും കഫവും വായുവും ക്ഷയിക്കമൂലമായിട്ടു ക്ഷയജമായിരിക്കുന്ന ശിരോരോഗം ഉണ്ടാകുന്നു. ഇവിടെ ശിരസ്സിന്ന ദുസ്സഹമായിരിക്കുന്ന ചൂടും അതിശയമായ വേദനയുമുണ്ടാകും; വിയർപ്പിക്കുകയോ ഛർദ്ദിപ്പിക്കുകയോ ധൂമപാനംചെയ്യുകയോ നസ്യംചെയ്കയോ രക്തംകളകയോ ചെയ്താൽ ഇതു വളരെ വർദ്ധിച്ചുവരും.

കൃമിശിരോരോഗലക്ഷണം.

നിസ്തുദ്യതേ യസ്യ ശിരോതിമാത്രം
സംഭക്ഷ്യമാണം സ്ഫുരതീവ ചാന്തഃ

ശിരോരോഗനിദാനം (൫൩൭)

൯. ഘ്രാണാച്ച ഗച്ഛേൽ സലിലം സപൂയം
ശിരോഭിതാപഃ കൃമിഭിസ്സഘോരഃ

ക്രിമിനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗം ശിരസ്സിൽ ക്രിമികൾ ഉപദ്രവിക്കയാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അവിടെ ശിരസ്സിൽ സൂചികൾ കൊണ്ടു കുത്തുന്ന എന്ന തോന്നും ക്രിമികൾ ശിരസ്സിലെ രക്തമാംസങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കയും ശിരസ്സിന്റെ ഉള്ളിൽ പൊട്ടപ്പൊട്ടുകയും ചെയ്യും. മൂക്കിൽനിന്നു ക്രിമികളും ചലത്തോടുകൂടിയ വെള്ളവും വീഴും. ആ ശിരോരോഗം ഭയങ്കരമാകുന്നു.

സൂൎയ്യാവൎത്തലക്ഷണം.

സൂൎയ്യോദയം യാപ്രതിമന്ദമന്ദ
മക്ഷിഭ്രുവം രുക്സമുപൈതി ഗാഢം.
൧൦. വിവൎദ്ധതേ ചാംശുമതാ സഹൈവ
സൂൎയ്യാപവൃത്തൌ വിനിവൎത്തതേ ച
സൎവ്വാത്മകം കഷ്ടതമം വികാരം
സൂൎയ്യാപവൎത്തം തമുദാഹരന്തി

സൂൎയ്യാവൎത്തമെന്ന ശിരോരോഗം സൂൎയ്യോദയത്തിന്റെ ശേഷം കണ്ണിലും പുരികത്തിലും വേദനയോടുകൂടി അല്പാല്പമായി മദ്ധ്യാഹ്നംവരെ വൎദ്ധിച്ചുവരും. മദ്ധ്യാഹ്നത്തിന്റെ ശേഷം ശമിക്കയും ചെയ്യും. സന്നിപാതജമായി ഏറ്റവും കഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ആ ശിരോരോഗമാകുന്നു സൂൎയ്യാവൎത്തം.

അനന്തവാതലക്ഷണം.

൧൧. ദോഷാസ്തു ദുഷ്ടാസ്ത്രയ ഏവ മന്യാം
സമ്പീഡ്യ ഘാടാസു രുജാം സുതീവ്രാം
കുൎവ്വന്തി സാക്ഷിഭ്രുവി ശംഖദേശേ
സ്ഥിതിം കരോത്യാശു വിശേഷതസ്തു.
൧൨. ഗണ്ഡസ്യ പാൎശ്വേ തു കരോതി കമ്പം
ഹനുഗ്രഹം ലോചനജാംശ്ച രോഗാൻ
അനന്തവാതം തമുദാഹരന്തി
ദോഷത്രയോത്ഥം ശിരസോഭിതാപം.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ മൂന്നും കൂടി പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പുകളെ പീഡിപ്പിച്ചിട്ട് പിടലികളിൽ ഉഗ്രമായ വേദനയെയുണ്ടാക്കും. അതിനുശേഷം കണ്ണുകൾ, പുരികങ്ങൾ ചെന്നികൾ ഇവയിൽ വിശേഷിച്ചു വേദനയോടുകൂടി നിലനിൽക്കുകയും കവിൾത്തടങ്ങളിൽ കമ്പത്തെയും ഹനുഗ്രഹത്തെയും നേത്രരോഗങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കുന്ന ആ രോഗമാകുന്നു ത്രിദോഷജമായ അനന്തവാതം

അൎദ്ധാവഭേദകലക്ഷണം.

൧൩. രൂക്ഷാശനാത്യദ്ധ്യശനപ്രാഗ്വാതാവശ്യായമൈഥുനൈഃ
വേഗസന്ധാരണായാസ വ്യായാമൈഃ കുപിതോനിലഃ
൧൪. കേവലസ്സകഫോവാൎദ്ധം ഗൃഹീത്വാ ശിരസസ്തതഃ
മന്യാഭ്രൂശംഖകൎണ്ണാക്ഷി ലലാടാൎദ്ധേതിവേദനാം.
൧൫. ശസ്ത്രാരണിനിഭാം കുൎയ്യാൽ തീവ്രാം സോൎദ്ധാവഭേദകഃ
നയനം വാഥവാ ശ്രോത്രമതിവൃദ്ധോ വിനാശയേൽ.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കിഴക്കൻകാറ്റ് മഞ്ഞ് ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വേഗധാരണം ഹേതുവായിട്ടും ഏറ്റവും ആയാസകരമായിരിക്കുന്ന കൎമ്മങ്ങളെയും വ്യായാമങ്ങളെ

യെ അതിയായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും കേവലം കുപിതനായിരിക്കുന്ന വാതം കഫത്തോടു കൂടി ശിരസ്സിന്റെ പകുതിഭാഗത്തെ ഗ്രഹിച്ചിട്ട് ബലവാനായിട്ട് രണ്ടുഭാഗങ്ങളിലുള്ള പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പു പുരികം ചെന്നി കണ്ണ് കണ്ണ നെറ്റി ഇവയിൽ അമ്പുകൊണ്ടു കുറിക്കുന്നപോലെയും അരണികൊണ്ടു ചുട്ടുന്നപോലെയും ഉഗ്രമായ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും; അതു അർദ്ധാവഭേദകമാകുന്നു. വർദ്ധിച്ചുവന്നാൽ ഒരു നേത്രത്തെയോ രണ്ടു കണ്ണുകളെയോ നശിപ്പിക്കും.

ശംഖകലക്ഷണം.

൧൫. രക്തപിത്താനിലാ ദുഷ്ടാ ശ്ശംഖദേശേ വിമൂർച്ഛിതാഃ
തീവ്രരുഗ്ദാഹരാഗം ഹി ശോഫം കുർവ്വന്തി ദാരുണം.

൧൬. സ ശിരോവിഷവദ്വേഗീ നിരുദ്ധ്യാശു ഗളം തഥാ
ത്രിരാത്രാജ്ജീവിതം ഹന്തി ശംഖകോ നാമ നാമതഃ.

൧൭. ത്ര്യഹാജ്ജീവതി ഭൈഷജ്യം പ്രത്യാഖ്യായ സമാചരേത്

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തവും പിത്തവും വാതവും ശംഖപ്രദേശത്തിങ്കൽ ചെന്നു കോപിച്ചു തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടും ചുട്ടുനീറ്റലോടും ചുവപ്പോടുംകൂടി ഭയങ്കരമായ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതു വിഷമെന്നപോലെ വേഗത്തോടുകൂടി ശിരസ്സിലും കഴുത്തിലും വ്യാപിച്ചിട്ടു തടഞ്ഞുനില്ക്കും. ശംഖകമെന്ന ആ രോഗം മൂന്നു രാത്രികൊണ്ടു പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യും, ശരിയായി ചികിത്സിച്ചാൽ മൂന്നുരാത്രികൊണ്ടു ശമിക്കാനും മതി.

ഇതി കേരളവർമ്മകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ശിരോരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

അസൃഗ്ദരനിദാനം.

---

൧. വിരുദ്ധമദ്യാദ്ധ്യശനാദജീർണ്ണാത്
ഗർഭപ്രപാതാദതിമൈഥുനാച്ച
യാനാദ്ധ്വശോകാദതികർശനാച്ച
ഭാരാഭിഘാതാച്ഛയനാദ്ദിവാ ച.

വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ഭക്ഷണത്തെയോ സംയോഗവിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തെയോ പലനേരം ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും അല്പകാലമായിരിക്കുന്ന ഗർഭനാശം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വാഹനങ്ങളിൽ കയറി സഞ്ചരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ ശോകം ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ചുമടുചുമക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അടി ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും അസൃഗ്ദരം ഉണ്ടാകുന്നു.

സാമാന്യരൂപം.

൨. അസൃഗ്ദരം ഭവേത്സർവ്വം സാംഗമർദ്ദം സവേദനം

എല്ലാ അസൃഗ്ദരത്തിന്നും ദേഹത്തിന്നു കടച്ചിലും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

൩. തസ്യാതിവൃദ്ധൌ ദൌർബ്ബല്യം ഭ്രമോ മൂർച്ഛാ മദസ്തൃഷാ
ദാഹഃ പ്രലാപഃ പാണ്ഡുത്വം തന്ദ്രാ രോഗാശ്ച വാതജാഃ

അസൃഗ്ദരം വർദ്ധിച്ചാൽ ക്ഷീണതയും തലതിരിച്ചിലും ഇന്ദ്രിയസ്തംഭവും മത്തും തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും പിച്ചുപറയലും ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പുനിറവും അലസതയും മുതലായ വാതരോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

അസൃഗ്ദരസംഖ്യ.

൪. തച്ഛ്ലേഷ്മപിത്താനിലസന്നിപാതൈ
ശ്ചതുഷ്പ്രകാരം പ്രദരം വദന്തി.

അസൃഗ്ദരനിദാനം (൨. ൧൯)

മേല്പറയപ്പെട്ട അസൃഗ്ദരം അതല്ലെങ്കിൽ പ്രദരം കഫംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും വാതംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും നാലുപ്രകാരം ഭവിക്കും.

കഫാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

ആമം സപിച്ഛാപ്രതിമം സപാണ്ഡു
പുലാകതോയപ്രതിമം കഫാത്തു

കഫാസൃഗ്ദരം ആമരസത്തോടുകൂടിയും ഇലവിൻപശപോലെയും വെളുത്തിട്ടും നെല്ലുകഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ഇരിക്കും.

പിത്താസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

൩. സപീതനീലാസിതരക്തമുഷ്ണം
പിത്താർത്തിയുക്തം ഭൃശവേഗി പിത്താൽ

പിത്താസൃഗ്ദരം അല്പമായി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും പിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളോടും വളരെ വേഗത്തോടും കൂടിയിരിക്കും.

വാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

രൂക്ഷാരുണം ഫേനിലമല്പമല്പം
വാതാർത്തി വാതാൽ പിശിതോദകാഭം.

വാതാസൃഗ്ദരത്തിങ്കൽ രക്തം രൂക്ഷമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും നുരപോലെയും വാതത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയും മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും അല്പാല്പമായിസ്രവിക്കും.

സന്നിപാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

൫. സക്ഷൌദ്രസർപ്പിർഹരിതാലവർണ്ണം
മജ്ജപ്രകാശം കുണപം ത്രിദോഷാൽ
തച്ചാപ്യസാദ്ധ്യം പ്രവദന്തി തജ്ജ്ഞാ
ന തത്ര കുർവീത ഭിഷക് ചികിത്സാം.

സന്നിപാതാസൃഗ്ദരം തേൻപോലെയും നെയ്യ്പോലെയും അരിതാലത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയുമിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടും അസ്ഥിയുടെ അകത്തിരിക്കുന്ന സ്നേഹത്തിന്റെ പ്രകാശംപോലെയിരിക്കുന്ന പ്രകാശത്തോടും ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലിരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു എന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു. ഇതിനു വൈദ്യൻ ചികിത്സ ചെയ്യരുത്.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൬. ശശ്വൽസ്രവന്തീമാബാധാം തൃഷ്ണാദാഹജ്വരാന്വിതാം
ക്ഷീണരക്താം ദുർബ്ബലാം ച താമസാദ്ധ്യാം വിനിർദ്ദിശേൽ

കൂടക്കൂടെ രക്തം സ്രവിക്കുക, തണ്ണീർദ്ദാഹം ചൂടു ജ്വരം രക്തക്ഷയം ബലക്ഷയം ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ അസൃഗ്ദരമുള്ളവർക്കുണ്ടായാൽ അവരെ ഉപേക്ഷിക്കണം.

ആർത്തവശുദ്ധിലക്ഷണം.

൭. മാസാന്നിഷ്പിച്ഛദാഹാർത്തി പഞ്ചരാത്രാനുബന്ധി ച
നൈവാതിബഹു നാത്യല്പമാർത്തവം ശുദ്ധമാദിശേൽ.

൮. ശശാസൃക്പ്രതിമം യച്ച യദ്വാ ലാക്ഷാരസോപമം
തദാർത്തവം പ്രശംസന്തി യച്ചാപ്സു ന വിരജ്യതേ

പശപോലെയല്ലാതെയും ചൂടോടും വേദനയോടും കൂടാതെയും അധികമല്ലാതെയും അധികം കുറയാതെയും മാസത്തിൽ അഞ്ചുദിവസംവരെക്കും പോകുന്ന രക്തം ശുദ്ധ

(൨൩൦) യോനിവ്യാപന്നിദാനം

ശുദ്ധമാകുന്നു. ധൂമവർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന രക്തവും ചെമ്പരത്തിപ്പൂവുപോലെയിരിക്കുന്ന രക്തവും കഴുകപ്പെട്ട വസ്ത്രത്തിൽ പറ്റാതിരിക്കുന്ന രക്തവും ശുദ്ധരക്തമാകുന്നു.

അസൃഗ്ദരനിദാനം സമാപ്തം.

യോനിവ്യാപന്നിദാനം.

൧. വിംശതിർവ്യാപദോ യോനേർനിർദ്ദിഷ്ടാ രോഗസംഗ്രഹേ
മിഥ്യാചാരേണ താഃ സ്ത്രീണാം പ്രദുഷ്ടേനാർത്തവേന ച

൨. ജായന്തേ ബീജദോഷാച്ച ദൈവാച്ച ശൃണു താഃ പൃഥക്

യോനിയിൽ ഇരുപതു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നു രോഗസംഗ്രഹത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. അതു മിഥ്യാഹാരവിഹാരങ്ങൾകൊണ്ടും വാതാദിദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട രക്തംകൊണ്ടും മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ബീജദോഷംകൊണ്ടും പ്രാക്തനമായിരിക്കുന്ന അധർമ്മംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാണ്. അവയെ പ്രത്യേകം കേട്ടാലും.

സഫേനിലമുദാവർത്താ രജഃ കൃച്ഛ്രേണ മുഞ്ചതി

൩. വന്ധ്യാന്നഷ്ടാർത്തവാം വിദ്യാ ദ്വിപ്ലുതാന്നിത്യവേദനാം
പരിപ്ലുതായാം ഭവതി ഗ്രാമ്യധർമ്മേ രുജാ ഭൃശം.

൪. വാതലാ കർക്കശാ സ്തബ്ധാ ശൂലനിസ്തോദപീഡിതാ
ചതസൃഷ്വപി ചാദ്യാസു ഭവന്ത്യനിലവേദനാഃ.

യാതൊരുത്തിയുടെ യോനിയിൽ നിന്നും നുരയോടെയും പണിപ്പെട്ടും ആർത്തവം പോകുന്നു അവൾ ഉദാവർത്തയാകുന്നു. യാതൊരുത്തിക്കു ആർത്തവം ഇല്ലാതിരിക്കുന്നു അവൾ വന്ധ്യയാകുന്നു. യാതൊരുത്തി എല്ലായ്പോഴും വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു അവൾ വിപ്ലുതയാകുന്നു, യാതൊരുത്തിക്കു മൈഥുനംകൊണ്ടു അധികമായി വേദനയുണ്ടാകുന്നു അവൾ പരിപ്ലുതയാകുന്നു. യാതൊരുത്തിയുടെ യോനി കഠിനമായിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദന കുത്തിനോവു ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടും ഇരിക്കുന്നു അവൾ വാതലയാകുന്നു. മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ഉദാവർത്ത, വന്ധ്യ, വിപ്ലുത പരിപ്ലുത ഇത നാലുപേൾക്കും വാതവേദനകൾ ഉണ്ടാകും.

൫. സദാഹം ക്ഷീയതേ രക്തം യസ്യാസ്സാ ലോഹിതക്ഷയാ
സവാതമുദ്ഗിരേദ്ബീജം വാമിനീ രജസാന്വിതം

൬. പ്രസ്രംസിനീ സ്രംസതേ തു ക്ഷോഭിതാ ദുഷ്പ്രജായിനീ
സ്ഥിതം സ്ഥിതം ഹന്തി ഗർഭം പുത്രഘ്നീ രക്തസംക്ഷയാത്

൭. അത്യർത്ഥം പിത്തളാ യോനിർദ്ദാഹപാകജ്വരാന്വിതാ
ചതസൃഷ്വപി ചാദ്യാസു പിത്തലിംഗോച്ഛ്രയോ ഭവേൽ

ചുട്ടുനീറ്റലോടെ രക്തം ക്ഷയിച്ചുപോകയും യോനിയിൽ ചുട്ടുനീറ്റലുണ്ടാകയും ചെയ്താൽ അതിന്നു ലോഹിതക്ഷയ എന്നു പേർ. ഗർഭാശയത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്ന ശുക്ലം ആർത്തവത്തോടും വാതത്തോടുംകൂടി പുറത്തു പോകുന്നു എങ്കിൽ അതിന്നു വാമിനിയെന്നു പേർ. ചില യോനികൾ സ്ഥാനഭ്രംശമുണ്ടാകും അതിന്നു പ്രസ്രംസിനി എന്നു പേർ. വാതകോപത്താൽ പ്രസവം ദുഃഖകരമായിരിക്കയും ഉണ്ടാകുന്ന സന്തതികൾ നശിക്കയും രക്തക്ഷയം ഭവിക്കയും ചെയ്താൽ ആ യോനിക്കു പുത്രഘ്നി എന്നു പേർ. ഏറ്റവും ചുട്ടു പഴുപ്പും ജ്വരവും കൂടിയുണ്ടായാൽ അതിന്നു പിത്തള എന്നു പേർ. മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ലോഹിതക്ഷയ, വാമിനി, പ്രസ്രംസിനി പുത്രഘ്നി ഈ നാലിന്നും അധികമായ പിത്തലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും.

൮. അത്യാനന്ദാ ന സന്തോഷം ഗ്രാമ്യധർമ്മേണ ഗച്ഛതി
കർണ്ണിന്യാം കർണ്ണികാ യോനൗ ശ്ലേഷ്മാസൃഗ്ഭ്യാം പ്രജായതേ

യോനിവ്യാപന്നിദാനം (പരം)

൯. മൈഥുനേ ചരണാ പൂർവ്വം പുരുഷാദതിരിച്യതേ
ബഹുശശ്ചാതിചരണാ തയോർബ്ബീജം ന വിന്ദതി.

൪൦. ശ്ലേഷ്മലാ പിച്ഛിലാ യോനിഃ കണ്ഡൂഗ്രസ്താതിശീതളാ
ചതസൃഷ്വപി ചാദ്യാസു ശ്ലേഷ്മലിംഗോച്ഛ്രയോ ഭവേൽ

ഏതൊരു യോനി മൈഥുനം ചെയ്യുമ്പോഴും സന്തോഷപ്പെടാത്തതായ യോനിക്ക് അത്യാനന്ദാ എന്നു പേർ. കഫരക്തങ്ങളെക്കൊണ്ടു യോനിയിൽ താമരമൊട്ടുപോലെ ഒരുവക മാംസാങ്കുരങ്ങളുണ്ടാകും. അതിന്നു കർണ്ണിക എന്നു പേർ. മൈഥുനത്തിങ്കൽ പുരുഷനേക്കാൾ മുമ്പു സ്ത്രീക്ക് സ്ഖലനമുണ്ടായാൽ അതിന്നു ചരണയെന്നു പേർ. പുരുഷൻ അതിയായി മൈഥുനം ചെയ്യുമ്പോഴും ഇരുവരെ തൃപ്തിപ്പെടാതെ ഇരിക്കുന്ന അല്ലെങ്കിൽ ഇരുവരെ തൃപ്തിജനിക്കാത്തതായ യോനിക്ക് അതിചരണ എന്നു പേർ. ഈ രണ്ടു യോനികളിലും ഗർഭമുണ്ടാകയില്ല. പശപോലെയും ചൊറിച്ചിലോടും ശൈത്യത്തോടുംകൂടി ഇരിക്കുന്ന യോനിക്ക് ശ്ലേഷ്മള എന്നു പേർ. മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട അത്യാനന്ദ, കർണ്ണിനി, ചരണ, അതിചരണ ഈ നാലിന്നും കഫലിംഗമുണ്ടാകും.

൪൧. അനാർത്തവാസ്തനീ ഷണ്ഡീ ഖരസ്പർശാ ച മൈഥുനേ
അതികായഗൃഹീതായാ സ്തരുണ്യാസ്ത്വണ്ഡിനീ ഭവേൽ

൪൨. വിവൃതാ ച മഹായോനിഃ സൂചീവക്ത്രാതിസംവൃതാ
സർവ്വലിംഗസമുത്ഥാനാ സർവ്വദോഷപ്രകോപജാ

൪൩. ചതസൃഷ്വപി ചാദ്യാസു സർവ്വലിംഗോച്ഛ്രയോ ഭവേൽ
പഞ്ചാസാദ്ധ്യാ ഭവന്തീഹ യോനയസ്സർവ്വദോഷജാഃ

ഋതുകാലത്തോടും സ്തനത്തോടും കൂടാതെയും മൈഥുനത്തിങ്കൽ പരുപരുപ്പുള്ള യോനിയോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്നവൾ ഷണ്ഡിയാകുന്നു. തടിച്ച ലിംഗത്തിങ്കൽ അനുഗ്രഹവും അണ്ഡംപോലെ പുറത്തു തന്ന യോനിയുള്ളവൾ അണ്ഡിനിയാകുന്നു. വലിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന യോനി മഹായോനിയാകുന്നു. ചെറിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയ യോനി സൂചീവക്ത്രയാകുന്നു, എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ കോപവും ലക്ഷണങ്ങളും ഉള്ളതിന്നു സാന്നിപാതികാ എന്നു പേർ. ഷണ്ഡി അണ്ഡിനി മഹായോനി സൂചീവക്ത്ര ഈ നാലിന്നും എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും കാണും. ഈ അഞ്ചു യോനികളും സാദ്ധ്യമല്ലായ്കയാൽ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

യോനിവ്യാപന്നിദാനം സമാപ്തം.

യോനികന്ദനിദാനം.

൧. ദിവാസ്വപ്നാദതിക്രോധാദ്വ്യായാമാദതിമൈഥുനാൽ
ക്ഷതാച്ച നഖദന്താദ്യൈർവ്വാതാദ്യാഃ കുപിതാ മലാഃ

൨. പൂയശോണിതസങ്കാശം നികുചാകൃതിസന്നിഭം
ഉൽപാദ്യന്തേ യദാ യോനൌ നാമ്നാ കന്ദസ്സ യോനിജഃ

പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും അതികോപം ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും നഖം ദന്തം മുതലായവകൊണ്ടു മുറിവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു യോനിയിൽ പഴുപ്പിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയ ഇലന്തക്കായപോലെ വലുതായിരിക്കുന്ന കന്ദത്തെ ജനിപ്പിച്ചിരിക്കും. അതിന്നു യോനികന്ദമെന്നുപേർ,

വാതികയോനികന്ദം.

൩. രൂക്ഷം വിവർണ്ണം സ്ഫുടിതം വാതികം തം വിനിർദ്ദിശേൽ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന യോനികന്ദം രൂക്ഷമായിട്ടും വർണ്ണഭേദത്തോടും പൊട്ടലോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

പൈത്തികയോനികന്ദം.

ദാഹരാഗജ്വരയുതം വിദ്യാൽപിത്താത്മകന്തുതം.

പിത്തസംബന്ധമായ യോനികന്ദത്തിന്ന ചൂടും ചുവപ്പും ജ്വരവുമുണ്ടാകും.

ശ്ലൈഷ്മികയോനികന്ദം.

൩. നീലപുഷ്പപ്രതീകാശം കണ്ഡൂമന്തം കഫാത്മകം

കഫസംബന്ധമായ യോനികന്ദം നീലപുഷ്പത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്നവളുമായതോടും ചൊറിച്ചിലോടുംകൂടിയിരിക്കും

സന്നിപാതയോനികന്ദം.

സർവ്വലിംഗസമായുക്തം സന്നിപാതാത്മകം വിദുഃ

സന്നിപാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന യോനികന്ദം എല്ലാദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടു കൂടിയിരിക്കും.

യോനികന്ദനിദാനം സമാപ്തം.

മൂഢഗർഭനിദാനം.

---

൧. ഭയാഭിഘാതതീക്ഷ്ണോഷ്ണ പാനാശനനിഷേവണാൽ

ഗർഭേ പതതി രക്തസ്യ സശൂലം ദർശനം ഭവേൽ.

ഭയം ഹേതുവായിട്ടും അടി മുതലായതു ഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭപാതമുണ്ടാകുന്നു. അപ്പോൾ രക്തം വേദനയോടുകൂടി പോകുന്നതു കാണാം.

ഗർഭസ്രാവപാതഭേദം.

൨ഃ ആചതുർത്ഥാത്തതോ മാസാൽ പ്രസ്രവേൽ ഗർഭവിദ്രവഃ

തതഃ സ്ഥിരശരീരസ്യ പാതഃ പഞ്ചമഷഷ്ഠയോഃ

നാലുമാസംവരെ ഗർഭത്തിന്ന ദ്രവത്വമുള്ളതുകൊണ്ടു അതു സ്രവിക്കും; അതിന്നു ഗർഭസ്രാവമെന്നു പേർ. അതിന്റെ ശേഷം അഞ്ചും ആറും മാസങ്ങളിൽ ഗർഭം സ്ഥിരശരീരിയായിരിക്കകൊണ്ടു അതിന്ന പാതംതന്നെ ഉണ്ടാകുന്നുള്ളു അതിന്നു ഗർഭപാതമെന്നു പേർ.

ഗർഭപാതദൃഷ്ടാന്തം.

൩. ഗർഭോഽഭിഘാതവിഷമാശനപീഡനാദ്യൈഃ

പക്വം ദ്രുമാദിവ ഫലം പതതി ക്ഷണേന

അടി മുതലായതുകൊണ്ടും വിഷമാശനംകൊണ്ടും പീഡനം മുതലായവകൊണ്ടും പഴുത്തതായ കായ് എറിയുക മുതലായതുകൊണ്ടു എപ്രകാരം വൃക്ഷത്തിന്മേൽനിന്നു പൊട്ടുന്നവ ഒരു ക്ഷണകാലത്തിങ്കൽ വീഴുന്നുവോ അപ്രകാരം ഗർഭവും വീഴുന്നതാകുന്നു.

ഉചിതമായ പ്രസവകാലത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന മൂഢഗർഭം.

മൂഢഃ കരോതി പവനഃ ഖലു മൂഢഗർഭം

ശൂലഞ്ച യോനിജഠരാദിഷു മൂത്രസംഗം

മൂഢനായിരിക്കുന്ന വായു മൂഢഗർഭത്തെയും യോനി, ജഠരം മുതലായവയിൽ വേദനയേയും മൂത്രസംഗത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നു.

൪. ഭുഗ്നോഽനിലേന വിഗുണേന തതഃ സ ഗർഭഃ

സംഖ്യാമതീത്യ ബഹുധാ സമുപൈതി യോനിം

ദ്വാരം നിരുധ്യ ശിരസാ ജഠരേണ കശ്ചിൽ

കശ്ചിച്ഛരീരപരിവർത്തിതകുബ്ജദേഹഃ.

മൂഢഗർഭനിദാനം (വചന)

൫. ഏകേന കശ്ചിദപരസ്തു ഭുജദ്വയേന
തിര്യഗ്ഗതോ ഭവതി കശ്ചിദവാങ്മുഖോന്യഃ
പാർശ്വാപവൃത്തഗതിരേതി തഥൈവ കശ്ചി
ദിത്യഷ്ടധാ ഗതിരിയം ഹ്യപരാ ചതുർദ്ധാ.

പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുന്ന വായുവിനാൽ ഗർഭം പലവിധം വിപരീതാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിട്ട് യോനിയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ചില ഗർഭത്തിന്റെ വക്രതയിരിക്കുന്ന ശിരസ്സു യോനിദ്വാരത്തിൽ വന്നു തടയുന്നു. ചിലതിന്റെ വയറു യോനിദ്വാരത്തെ തടുക്കുന്നു. ചിലതു ശരീരത്തെ പിടിച്ചുവളച്ചു യോനിദ്വാരത്തിൽ വന്നിട്ടു തടഞ്ഞുനില്ക്കുന്നു. ചില ഗർഭത്തിന്റെ ഒരു കൈ പുറത്തുവരും ചിലതിന്നു രണ്ടു കയ്യും പുറത്തുവരും. ചിലതു വിലങ്ങത്തിൽ വരും ചിലതു പിന്തിരിഞ്ഞു വരും ചിലതു പാർശ്വഭാഗം നേരെ തിരിഞ്ഞു വരും ഇങ്ങനെ നാലുവിധമായിരിക്കുന്ന മൂഢഗർഭത്തിന്റെ ഗതിഭേദമെട്ടും നാലുവിധമുണ്ട്.

൬. സങ്കീലകഃ പ്രതിഖുരഃ പരിഘോഥ ബീജ
സ്തേഷ്വൂർദ്ധ്വബാഹുചരണൈശ്ശിരസാ ച യോനിം
സംഗീ ച യോ ഭവതി കീലകവത്സ കീലോ
ദൃശ്യൈഃ ഖുരൈഃ പ്രതിഖുരസ്സ ഹി കായസംഗീ.

൭. ഗച്ഛേദ്ഭുജദ്വയശിരാസ്സ ച ബീജകാഖ്യോ
യോനൌ സ്ഥിതസ്സ പരിഘഃ പരിഘേണ തുല്യഃ

സങ്കീലകം പ്രതിഖുരം പരിഘം ബീജകം ഇങ്ങനെയും നാലുവിധം മൂഢഗർഭമുണ്ട്. അവയിൽ കയ്യുടെ അഗ്രവും കാലും തലയും കൂടിവന്നു കുറ്റി എന്നപോലെ യോനിയിൽ നില്ക്കുന്നതിന്നു സങ്കീലകം എന്നു പേർ. കയ്യും കാലും തലയും കൂടിവന്നതു പ്രതിഖുരം. രണ്ടു കയ്യും തലയും കൂടിവരുന്നതിന്നു ബീജകം എന്നു പേർ. പരിഘാകൃതിയായി യോനിയിൽ നില്ക്കുന്നതിന്നു പരിഘം എന്നു പേർ. മേലെ മൂഢഗർഭത്തിന്റെ ഗതിയെപ്പറ്റി പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവയെ നാലായി ചിലർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എങ്കിലും വിസ്തരഭയത്താൽ അവയെ ഇവിടെ എഴുതപ്പെടുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യമൂഢഗർഭിണീലക്ഷണം.

൮. അപവിദ്ധശിരാ യാ തു ശീതാംഗീ നിരപത്രപാ
നീലോദ്ഗതസിരാ ഹന്തി സാ ഗർഭം സ ച താം തഥാ.

തലകുമ്പിട്ടുപോക ശരീരത്തിന്നു ശൈത്യമുണ്ടാക നിർല്ലജ്ജയായിരിക്ക നരമ്പുകൾ ഉയർന്നിട്ടു നീലിച്ചിട്ടിരിക്ക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഗർഭിണിക്കുണ്ടായാൽ അവളുടെയും ഗർഭത്തിന്റെയും ജീവഹാനി വരും.

മൂഢഗർഭാന്തർമൃതഗർഭലക്ഷണം.

൯. ഗർഭാസ്പന്ദനമാവീനാം പ്രണാശഃ ശ്യാവപാണ്ഡുതാ
ഭവേദുച്ഛ്വാസപൂതിത്വം ശൂനാന്തർമൃതഗർഭതഃ.

ഗർഭത്തിന്നു ഇളക്കവും പ്രസവവേദനയും ഇല്ലാതിരിക്ക ശരീരം കറുത്തുവെളുത്തിട്ടിരിക്ക ശ്വാസത്തിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക വയറു വീർക്ക ഈ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടെങ്കിൽ ശിശു മരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വിചാരിക്കണം

മരണഹേതു.

൧൦ മാനസാഗന്തുഭിർമ്മാതുരുപതാപൈഃ പ്രപീഡിതഃ
ഗർഭോ വ്യാപദ്യതേ കുക്ഷൗ വ്യാധിഭിശ്ച പ്രപീഡിതഃ

മാതാവിന്റെ മനോദുഃഖത്താലും ആഗന്തുകദുഃഖത്താലും വ്യാധികളാലും പീഡിക്കപ്പെട്ടതായ ഗർഭം കുക്ഷിയിൽ വെച്ചു മരിച്ചുപോകുന്നു

അസാദ്ധ്യഗർഭിണീലക്ഷണം.

൧൧. യോനിസംവരണം സംഗഃ കുക്ഷൗ മക്കല്ല ഏവ ച

ഹന്യുഃസ്ത്രീയം മൂഢഗർഭാം യഥോക്താശ്ചാപ്യുപദ്രവാഃ

വായുദുഷിച്ചു യോനിയെ ചുരുക്കുക ഉദരത്തിൽ ഗർഭം തടഞ്ഞുനില്ക്കുക രക്തവാതങ്ങളായിട്ടുള്ളവ ശൂലരോഗവും ആക്ഷേപകം ശ്വാസം ആദിയായ ഉപദ്രവങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നുവെങ്കിൽ ഗർഭിണിയുടെ ജീവഹാനിയെ ചെയ്യും.

മൂഢഗർഭനിദാനം സമാപ്തം.

സൂതികാരോഗനിദാനം.

---

൧. വായുഃപ്രകുപിതഃകുര്യാൽ സംരുധ്യരുധിരം സ്രുതം
സൂതായാഹൃച്ഛിരോവസ്തിശൂലംമക്കല്ലസംജ്ഞിതം.

പ്രസവിച്ചവർക്കു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു സ്രവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായ രക്തത്തെ തടഞ്ഞിട്ടു ഹൃദയത്തിലും ശിരസ്സിലും വസ്തിയിലും വേദനയോടുകൂടിയ മക്കല്ലം എന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കും

൨. അംഗമർദ്ദോജ്വരഃകമ്പഃ പിപാസാഗുരുഗാത്രതാ
ശോഫഃശൂലാതിസാരൗച സൂതികാരോഗലക്ഷണം.

൩. മിഥ്യോപചാരാൽസംക്ലേശാ ദ്വിഷമാജീർണ്ണഭോജനാൽ
സൂതികായാശ്ചയേരോഗാ ജായന്തേദാരുണാസ്തുതാഃ

൪. ജ്വരാതിസാരശോഫാശ്ച ശൂലാനാഹബലക്ഷയാഃ
തന്ദ്രാരുചിപ്രസേകാദ്യാഃ കഫവാതാമയോദ്ഭവാഃ

൫. കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യാഹിതേരോഗാഃ ക്ഷീണമാംസബലാശ്രിതാഃ
തേസർവ്വേസൂതികാനാമ്നാരോഗാസ്തേചാപ്യുപദ്രവാഃ

ദേഹത്തിന്റെ കുഴപ്പം നിമിത്തം തളർച്ചയും ദേഹത്തിന്റെ കനം നീരു വേദന അതിസാരം ഇവയൊക്കെയും സൂതികാരോഗലക്ഷണമാകുന്നു. ദോഷികളായിരിക്കുന്ന ഉപചാരം ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും പഥ്യാപഥ്യമിശ്രമായ ഭോജനം ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണഭോജനം ഹേതുവായിട്ടും യാതൊരു ചില രോഗങ്ങൾ പ്രസവിച്ചവർക്കു ഉണ്ടാകുന്നവ ദാരുണങ്ങളായിരിക്കും. ജ്വരം അതിസാരം നീരു വയറുവേദന വയറുവീർപ്പു ശക്തിക്ഷയം ഇവകളൊക്കെയും കഫവാതങ്ങളെക്കൊണ്ടു മടിതളർച്ച വായിൽകൂടി വെള്ളം വരിക രുചിയില്ലായ്ക കഫവാതരോഗം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു. മേല്പറഞ്ഞിട്ടുള്ള രോഗങ്ങൾ മാംസക്ഷയത്തോടും ശക്തിക്ഷയത്തോടും കൂടിയിരുന്നാൽ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ആ എല്ലാ രോഗങ്ങൾക്കും സൂതികകൾ എന്നു പേർ. ഈ രോഗങ്ങളിൽ വച്ചു ഒന്നു പ്രധാനമായും മറ്റെല്ലാം ഉപദ്രവങ്ങളായും ഭവിക്കും.

സൂതികാരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സ്തനരോഗനിദാനം

൧. സക്ഷീരൗവാപ്യദുഗ്ദ്ധൗവാ പ്രാപ്യദോഷഃസ്തനൗസ്ത്രിയാഃ
പ്രദൂഷ്യമാംസരുധിരം സ്തനരോഗായകല്പതേ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്ത്രീയുടെ പാലോടുകൂടിയതോ കൂടാതെയോ ഇരിക്കുന്ന സ്തനങ്ങളിൽ ചെന്നിട്ടു മാംസത്തെയും രക്തത്തെയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു സ്തനരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സ്തനരോഗലക്ഷണം.

൨. പഞ്ചാനാമപിതേഷാംഹി രക്തജംവിദ്രധിംവിനാ
ലക്ഷണാനിസമാനാനി ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണൈഃ.

സ്തനരോഗങ്ങൾ അഞ്ചുണ്ട്. അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ബാഹ്യവിദ്രധി ലക്ഷണങ്ങളോടു സമങ്ങളായിരിക്കും. രക്തവിദ്രധിക്കു വിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണം അറിയല്ലതാനും.

സ്തനരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം.

൧. ഗുരുവിഷമവിരുദ്ധാന്നൈർ ദുഷ്ടൈർദ്ദോഷൈഃപ്രദൂഷിതം
ക്ഷീരംമാതുഃകുമാരസ്യ നാനാരോഗായകല്പതേ.

൨. കഷായംസലിലപ്ലാവി സ്തന്യംമാരുതദൂഷിതം
കട്വമ്ലലവണംപീത രാജീമത്പിത്തസംശ്രിതം.

൩. കഫദുഷ്ടംഘനംതോയേ നിമജ്ജതിസപിച്ഛിലം
ദ്വിലിംഗംദ്വന്ദ്വജംവിദ്യാ ത്സർവലിംഗം ത്രിദോഷജം.

ഗുരുക്കളായും വിഷമങ്ങളായും വിരുദ്ധങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളാലും ദുഷ്ടങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങളാലും ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ അമ്മയുടെ പാലു കുട്ടിക്കു പലവിധമായരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. വാതത്താൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ട പാൽ ചവർപ്പിരിക്കും; വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ മേൽ പൊങ്ങിക്കിടക്കും; പിത്തത്താൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ട പാൽ എരിച്ചിട്ടും പുളിച്ചിട്ടും ഉപ്പിച്ചിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചതായ രേഖയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. കഫത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ ഘനമായിരിക്കും. വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ താണുകിടക്കും പശയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രണ്ടു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാലിന്നു ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. മൂന്നുദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാലിന്നു മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ശുദ്ധക്ഷീരലക്ഷണം.

൪. അദുഷ്ടംതോയനിക്ഷിപ്ത മേകീഭവതിപാണ്ഡുരം
മധുരഞ്ചാവിവർണ്ണഞ്ച തൽപ്രസന്നംവിനിർദ്ദിശേത്.

ദുഷിക്കാത്തതായ പാലു വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ വെള്ളത്തോടു ചേർന്നുപോകും വെളുത്തിട്ടും മധുരിച്ചിട്ടും വർണ്ണഭേദമില്ലാതെയും തെളിഞ്ഞിരിക്കും അതു നല്ലതാകുന്നു.

സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം സമാപ്തം.

ബാലരോഗനിദാനം.

൧. വാതദുഷ്ടംശിശുഃസ്തന്യം പിബന്വാതഗദാതുരഃ
ക്ഷാമസ്വരഃകൃശാംഗഃസ്യാൽ ബദ്ധവിൺമൂത്രമാരുതഃ

വാതത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലൻ വാതരോഗങ്ങളുള്ളവനായിട്ടു ഭവിക്കും. അവന്നു ഒച്ചയടപ്പും ദേഹകാർശ്യവും മലത്തിന്നും മൂത്രത്തിന്നും വായുവിന്നും ബന്ധവുമുണ്ടാകും.

൨. സ്വിന്നോഭിന്നമലോബാലഃ കാമലാപിത്തരോഗവാൻ
തൃഷ്ണാലുരുഷ്ണസർവാംഗഃ പിത്തദുഷ്ടംപയഃപിബൻ.

പിത്തത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു വിയർപ്പുണ്ടാകും. മലമിളകിപ്പോകും. കാമിലയും പിത്തവും എല്ലായ്പോഴും തണ്ണീർദ്ദാഹവും സർവാംഗങ്ങളിലും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും.

൩. കഫദുഷ്ടംപിബൻക്ഷീരം ലാലാലുഃശ്ലേഷ്മരോഗവാൻ
നിദ്രാന്വിതോജഡഃശൂനഃ ശുക്ലാക്ഷശ്ഛർദ്ദനശ്ശിശുഃ

(ഉ.സ്ഥ) ബാലരോഗനിദാനം

൫. ഉദ്വേഗോദ്വേഗജ്വരൂപം സർവ്വേഷ്വേവലക്ഷണം

കഫത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽകുടിക്കുന്ന ബാലന്റെ വായിൽനിന്നു വെള്ളം ഒലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. അവന്നു കഫരോഗവും എല്ലായ്പോഴും ഉറക്കവും ജഡത്വവും മുഖശോഫവും കണ്ണുകൾക്കു വെളുപ്പും ഉണ്ടാകും. അവൻ കുടിച്ചപാലു ഛർദ്ദിക്കും. രണ്ടു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലനു രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും മൂന്നുദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലനു മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാവും.

പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ കഴിയാത്തതായ കുട്ടിയുടെ ഉള്ളിലുള്ള വേദനയെ അറിയാനുള്ള ഉപായം.

ശിരോരുക്പ്രാമതീപ്രാജ്ഞൈ രോദനാല്ലക്ഷയേദ്രുജം.

കുട്ടിയുടെ കഠിനമായ വേദനയെ അതിന്റെ വലുതായ കരച്ചിലുകൊണ്ടും കഠിനമല്ലാത്തതായ വേദനയെ അല്പമായ കരച്ചിൽകൊണ്ടും അറിയേണ്ടതാകുന്നു.

കുകൂണകലക്ഷണം.

൬. കുകൂണകഃ ക്ഷീരദോഷാ ച്ഛിശൂനാമക്ഷിവർത്മനി
ജായതേതേന തന്നേത്രം കണ്ഡൂരഞ്ചസ്രവേദ്ബഹു

൭. ശിശുഃകുര്യല്ലലാടാക്ഷി കൂടനാസാവഘർഷണം
ശക്തോനാർക്കപ്രഭാംദ്രഷ്ടും നവർത്മോന്മീലനക്ഷമഃ

പാലിന്റെ ദോഷംകൊണ്ടു കുട്ടിയുടെ കൺപോളയിൽ കുകൂണകമെന്ന രോഗമുണ്ടാകും. അതു ഹേതുവായിട്ടു കണ്ണു ചൊറിയുകയും കണ്ണിൽനിന്നു ക്രമേണ വെള്ളമൊലിക്കയും നെറ്റിയും കണ്ണും മൂക്കും കൈകൊണ്ടു തിരുമ്മുകയും ചെയ്യും. അതിനു സൂര്യരശ്മിയെ നോക്കുവാനും കൺപോളകളെ തുറക്കുവാനും കഴികയില്ല.

പാരിഗർഭികലക്ഷണം.

൮. മാതുഃകുമാരോഗർഭിണ്യാ സ്തന്യംപ്രായഃപിബന്നപി
കാസാഗ്നിസാദവമഥു തന്ദ്രാകാർശ്യാരുചിഭ്രമൈഃ

൯. യുജ്യതേകോഷ്ഠവൃദ്ധ്യാച തമാഹുഃപാരിഗർഭികം
രോഗംപരിഭവാഖ്യഞ്ച യുഞ്ജ്യാത്തത്രാഗ്നിദീപനം.

ഗർഭിണിയായ മാതാവിന്റെ പാൽകുടിക്കുന്ന കുമാരനു ചുമയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഛർദ്ദിയും മടിയും അതികാർശ്യവും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അവന്റെ വയറു വലുതായിവരും. ആ രോഗത്തിനു പാരിഗർഭികമെന്നും പരിഭവമെന്നും പേരാണ്. അതിന്നു അഗ്നിദീപ്തികരമായ ഔഷധത്തെ സേവിപ്പിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

താലുകണ്ടകം.

൧൦. താലുമാംസേകഫഃക്രുദ്ധഃ കുരുതേതാലുകണ്ടകം
തേനതാലുപ്രദേശസ്യ നിമ്നതാമൂർദ്ധ്നിജായതേ.

൧൧. താലുപാതഃസ്തനദ്വേഷഃ കൃച്ഛ്രാത്പാനംസശകൃദ്രവം
തൃഡക്ഷികണ്ഠാസ്യരുജാ ഗ്രീവാദുർദ്ധരതാവമിഃ

അണ്ണാക്കിലെ മാംസത്തിൽ കഫം കോപിച്ചു താലുകണ്ടകമെന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു താലുപ്രദേശത്തിലും ശിരസ്സിലും നിമ്നതയുണ്ടാകുന്നു. അണ്ണാക്കു വീഴുന്നു. അമ്മിഞ്ഞ കുട്ടി മുലകുടിക്കാതെയിരിക്കുന്നു. കുടിക്കുന്നതായാൽ പണിപ്പെട്ടു കുടിക്കുന്നു. മലം അയഞ്ഞുപോകുന്നു. തണ്ണീർദ്ദാഹവും കണ്ണിലും കഴുത്തിലും മുഖത്തും വേദനയും ഉണ്ടാകുന്നു. തല നേരെ പിടിക്കാൻ കഴിയാതെവരുന്നു. കുടിക്കുന്നതായ പാലു ഛർദ്ദിക്കും.

മഹാപത്മവിസർപ്പം.

൧൨. വിസർപ്പസ്തു ശിരഃപ്രാണ നാശനോവസ്തിശീർഷജഃ

പത്മവർണ്ണോ മഹാപത്മോ നാമ ദോഷത്രയോത്ഭവഃ
൭൨. ശംഖാഭ്യാം ഹൃദയം യാതി ഹൃദയാദ്വാ ഗുദം വ്രജേൽ

കുട്ടികൾക്ക് മഹാപത്മം എന്ന പേരുള്ളതായ ഒരുവക വിസർപ്പമുണ്ടാകും; അതായതു ചെന്താമരപ്പൂവിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടി വസ്തിയിങ്കലോ ശിരസ്സിങ്കലോ ആരംഭിക്കും പ്രാണനാശകരവുമാകുന്നു. സന്നിപാതജമായ ഈ രോഗം ശിരസ്സിൽ ആരംഭിക്കുന്നതായാൽ ചെന്നികളിൽനിന്നു ഹൃദയംവരെ വ്യാപിക്കും. വസ്തിയിലാരംഭിച്ചതായാൽ ഹൃദയംമുതൽ ഗുദംവരെ വ്യാപിക്കും.

അന്യവികാരങ്ങൾ.

ക്ഷുദ്രരോഗേ ച കഥിതേ ത്വജഗല്ല്യഹിപൂതനേ
൭൩. ജ്വരാദ്യാ വ്യാധയസ്സർവ്വേ മഹാന്തോ യേ പുരേരിതാഃ
ബാലദേഹേപി തേ തദ്വദ്വിജ്ഞേയാഃ കുശലൈസ്സദാ.

അജഗല്ലി എന്നും അഹിപൂതം എന്നും രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ക്ഷുദ്രരോഗത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ജ്വരം മുതലായി പല മഹാവ്യാധികളും മുൻപേ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ അവയൊക്കെയും ബാലന്മാരുടെ ശരീരത്തിങ്കലും അപ്രകാരംതന്നെ ഉണ്ടാകുമെന്നു സമർത്ഥന്മാരായ വൈദ്യന്മാർ അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

പ്രായേണ ശൌചഭംഗം മുതലായവകൊണ്ടു സ്കന്ദഗ്രഹം മുതലായി ഒൻപതു ഗ്രഹങ്ങൾ ബാലന്മാരെ ആശ്രയിക്കുന്നുണ്ട്, അവയുടെ സാമാന്യലക്ഷണത്തെയും വിശേഷലക്ഷണത്തെയും ഇവിടെ പറയുന്നു

സാമാന്യലക്ഷണം.

൭൪. ക്ഷണാദുദ്വിജതേ ബാലഃ ക്ഷണാത്ത്രസ്യതി രോദിതി
നഖൈർദ്ദന്തൈർദ്ദാരയതി ധാത്രീമാത്മാനമേവ ച.
൭൫. ഊർദ്ധ്വം നിരീക്ഷതേ ദന്താൻ ഖാദേൽകൂജതി ജൃംഭതേ
ഭ്രുവൌ ക്ഷിപതി ദന്തോഷ്ഠം ഫേനം വമതി ചാസകൃൽ.
൭൬. ക്ഷാമോതിനിശി ജാഗർത്തി ശൂനാക്ഷോ ഭിന്നവിട്സ്വരഃ
മാംസശോണിതഗന്ധിശ്ച ന ചാശ്നാതി യഥാ പുരാ.
൭൭. സാമാന്യഗ്രഹജുഷ്ടാനാം ലക്ഷണം സമുദാഹൃതം

ഗ്രഹപീഡിതനായ ബാലൻ ക്ഷണനേരം പരവശപ്പെടുകയും ക്ഷണനേരം ഭയപ്പെടുകയും നഖങ്ങൾകൊണ്ടും പല്ലുകൾകൊണ്ടും മാതാവിനെയും തന്നെയും മാന്തുകയും കടിക്കുകയും ചെയ്യും. മേല്പോട്ടുനോക്കും പല്ലുകടിക്കും, ഞരങ്ങുകയും കോട്ടുവായിടും പുരികങ്ങളെ ഇളക്കും, പല്ലും ചുണ്ടും ചേർത്തുകടിക്കും, കൂടക്കൂടെ പത ഛർദ്ദിക്കും, ക്ഷീണനായിട്ട് രാത്രിയിൽ ഉറങ്ങാതെ കിടക്കും; അവന്റെ കൺപോളകളിൽ നീരുവരും, മലം അയഞ്ഞുപോകും, ഒച്ച അടയ്ക്കും, മാംസത്തിന്റെയും, രക്തത്തിന്റെയും ഗന്ധമുണ്ടാകും. മുൻപിലത്തെപ്പോലെ ഭക്ഷിക്കയില്ല ഇവയൊക്കെയും സർവ്വഗ്രഹപീഡിതന്മാരായ ബാലന്മാരുടെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

വിശേഷലക്ഷണത്തെപ്പറയുന്നു.

സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണം.

വ്യകനേത്രസ്യ ഗാത്രസ്യ സ്രാവഃ സ്പന്ദനകമ്പനം.
൭൮. ഉദ്ധ്വദൃഷ്ട്യാ നിരീക്ഷേത വക്ത്രാസ്രാക്തഗന്ധികഃ
ദന്താൻഖാദതി വിത്രസ്തഃ സ്തന്യം നൈവാഭിനന്ദതി.
൭൯. സ്കന്ദഗ്രഹഗൃഹീതാനാം രോദനഞ്ചാല്പമേവ ച

ഒരു കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളമൊലിക്കുക, ശരീരം വിറയ്ക്കുക, അധികമായിട്ടോ അല്പമായിട്ടോ തുള്ളുക, മേല്പോട്ടുനോക്കുക, മുഖം വളഞ്ഞിരിക്കുക, രക്തത്തിന്റെ ഗന്ധമുണ്ടാകുക, പല്ലുകടിക്കുക, വിഴുക, മുല കുടിക്കാതിരിക്കുക, അല്പമായി കരയുക ഇവയൊക്കെയും സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണമാകുന്നു.

(൭൩) ബാലരോഗനിദാനം

സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം.

൫൦. നഷ്ടസംജ്ഞോ വമേത്ഫേനം സംജ്ഞാവാനതിരോദിതി
പൂയശോണിതഗന്ധിശ്ച സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം.

സ്കന്ദാപസ്മാരം ബാധിച്ചാൽ ബാലൻ ബോധമില്ലാതെ കിടക്കും; നുര ഛർദ്ദിക്കും, ബോധമുണ്ടാകുമ്പോൾ അധികമായി കരയും; ആ ശിശുവിനു ചലത്തിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും ഗന്ധവുമുണ്ടാകും.

ശകുനിഗ്രഹലക്ഷണം.

൫൧. സ്രസ്താംഗോ ഭയചകിതോ വിഹംഗഗന്ധി
സംസ്രാവി വ്രണപരിപീഡിതസ്സമന്താൽ
സ്ഫോടൈശ്ച പ്രചിതതനുസ്സദാഹപാകൈ-
ർവ്വിജ്ഞേയോ ഭവതി ശിശുഃ ക്ഷതശ്ശകുന്യാ.

പക്ഷിഗ്രഹം ബാധിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം:- ശരീരം മെലിക, ഭയപ്പെട്ടു ഞെട്ടുക, പക്ഷികളുടെ ഗന്ധമുണ്ടാക, പഴുത്തൊലിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളാൽ പീഡിതനായിരിക്ക, ശരീരം മുഴുവനും ചുട്ടു പഴുക്കുന്ന പൊള്ളകളെക്കൊണ്ടു വ്യാപ്തമായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം.

൫൨. വ്രണൈസ്സ്ഫോടൈശ്ചിതംഗാത്രം പങ്കഗന്ധം സ്രവേദസൃക്
ഭിന്നവർച്ചാ ജ്വരീ ദാഹീ രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം.

രേവതീഗ്രഹം പീഡിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം:- വ്രണങ്ങളെക്കൊണ്ടും പൊള്ളകളെക്കൊണ്ടും വ്യാപ്തമായിരിക്ക, ചെളിയുടെ ഗന്ധമുണ്ടാക, രക്തമൊലിക്കുക, മലം അയഞ്ഞുപോക, ജ്വരവും ദാഹവുമുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

പൂതനാലക്ഷണം.

൫൩. അതിസാരോ ജ്വരസ്തൃഷ്ണാ തിര്യൿപ്രേക്ഷണരോദനം
നഷ്ടനിദ്രസ്സമുദ്വേഗോ ഗ്രസ്തഃ പൂതനയാ ശിശുഃ

അതിസാരം, ജ്വരം, തണ്ണീർദാഹം, ചരിഞ്ഞു നോക്കുക, കരക, നിദ്രയില്ലായ്ക, പരവശപ്പെടുക, ഇവയൊക്കെയും പൂതനാഗ്രഹപീഡിതനായ ശിശുവിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

അന്ധപൂതനാലക്ഷണം.

൫൪. ഛർദ്ദിഃ കാസോ ജ്വരസ്തൃഷ്ണാ വസാഗന്ധോതിരോദനം
സ്തന്യദ്വേഷോതിസാരശ്ച അന്ധപൂതനയാ ഭവേത്.

അന്ധപൂതനാപീഡിതനായ ശിശുവിനു ഛർദ്ദിയും കാസവും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും വസയുടെ ഗന്ധവും അതിയായ കരച്ചിലും പാലിൽ വിദ്വേഷവും അതിസാരവുമുണ്ടാകും.

ശീതപൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം.

൫൫. വേപതേ കാസതേ ക്ഷീണോ നേത്രരോഗോ വിഗന്ധിതാ
ഛർദ്യതിസാരയുക്തശ്ച ശീതപൂതനയാ ശിശുഃ

വിറയ്ക്കുക, ചുമയ്ക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക, നേത്രരോഗങ്ങളുണ്ടാക, ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക, ഛർദ്ദിയും അതിസാരവുമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും ശീതപൂതനാഗ്രഹം ബാധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണമാകുന്നു.

മുഖമണ്ഡതികാഗ്രഹലക്ഷണം.

൫൬. പ്രസന്നവർണ്ണവദനസ്സിരാഭിരഭിസംവൃതഃ
മൂത്രഗന്ധീ ബഹ്വാശീ മുഖമണ്ഡതികാഗ്രഹീ

മുഖമണ്ഡതിക എന്ന ഗ്രഹത്തിന്റെ പീഡയിൽ മുഖം പ്രസന്നമായ നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ശരീരം ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപ്തമായിരിക്കും മൂത്രത്തിന്റെ ഗന്ധമുണ്ടാകും വളരെ ഭക്ഷിക്കും.

നൈഗമേയഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൬. ഛർദ്ദിസ്തനകണ്ഠാസ്യശോഷമൂർച്ഛാബസ്തഗന്ധിതാ
ഊർദ്ധ്വം പ്രേക്ഷ്യ ദശേദ്ദന്താൻ നൈഗമേയഗ്രഹം വദേത്.

ഛർദ്ദി, വിറയൽ, തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുക ഇന്ദ്രിയസ്തംഭം ദുർഗ്ഗന്ധം മേല്പോട്ടു നോക്കുക പല്ലുകടിക്കുക ഇവയൊക്കെയുമുള്ളവനു നൈഗമേയ ഗ്രഹത്തിന്റെ പീഡയുണ്ടെന്നറിയണം.

ബാലരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

വിഷനിദാനം.

---

൧. സ്ഥാവരം ജംഗമം ചൈവ ദ്വിവിധം വിഷമുച്യതേ
മൂലാദ്യാത്മകമാദ്യം സ്യാത് പരം സർപ്പാദിസംഭവം.

സ്ഥാവരമെന്നും ജംഗമമെന്നും വിഷം രണ്ടുപ്രകാരം പറയപ്പെടുന്നു. അവയിൽ മൂലം മുതലായവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വിഷം സ്ഥാവരവും സർപ്പം മുതലായവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വിഷം ജംഗമവുമാകുന്നു. മൂലാദിരൂപമായ വിഷം പത്തുവിധമാകുന്നു എന്നുള്ള സുശ്രുതവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "മൂലം പത്രം ഫലം പുഷ്പം ത്വക് ക്ഷീരം സാരമേവ ച നിര്യാസോ ധാതവശ്ചൈവ കന്ദശ്ച ദശമഃ സ്മൃതഃ" മൂലം, ഇല, കായ്, പൂവ്, തോലി, പാല്, സാരം, രസം, ധാതുക്കൾ, കിഴങ്ങ് ഇവയാകുന്നു പത്തുവിധമായ സ്ഥാവരവിഷം. ഇവയിൽതന്നെയും മൂലവിഷങ്ങൾ എട്ടു പത്രവിഷങ്ങൾ അഞ്ചു ഫലവിഷങ്ങൾ പന്ത്രണ്ടു പുഷ്പവിഷങ്ങൾ ഏഴു തോലിവിഷങ്ങൾ ഏഴു ക്ഷീരവിഷങ്ങൾ മൂന്നു ധാതുവിഷങ്ങൾ രണ്ടു കന്ദവിഷങ്ങൾ പതിമൂന്നു ഇങ്ങനെ അൻപത്തേഴു സ്ഥാവരവിഷങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഇവയെ വിസ്തരഭയത്താൽ ഇവിടെ എഴുതുന്നില്ല. സർപ്പാദികളായിരിക്കുന്ന ജംഗമവിഷം കണ്ണ്, നിശ്വാസം, ദന്തം, നഖം, മൂത്രം, മലം, ശുക്ലം, ലാലാസ്പർശം ഇങ്ങനെ പതിനാറുവിധമുണ്ട്. ഇവയും സവിസ്തരമറിയേണമെങ്കിൽ സുശ്രുതത്തിൽ നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം:

ജംഗമവിഷസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. നിദ്രാം തന്ദ്രാം ക്ലമം ദാഹം സപാകം ലോമഹർഷണം
ശോഫം ചൈവാതിസാരം ച കുരുതേ ജംഗമം വിഷം.

ജംഗമവിഷം ഉറക്കത്തെയും മടിയെയും തളർച്ചയെയും ദാഹത്തെയും പാകത്തെയും രോമഹർഷത്തെയും നീരിനെയും അതിസാരത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

സ്ഥാവരവിഷസാമാന്യലക്ഷണം.

൩. സ്ഥാവരം തു ജ്വരം ഹിക്കാം ദന്തഹർഷം ഗളഗ്രഹം
ഫേനവമ്യരുചിശ്വാസമൂർച്ഛാശ്ച കുരുതേ വിഷം

സ്ഥാവരവിഷം പനി, ഇക്കിൾ, പല്ലുപുളിപ്പ്, കഴുത്തിൽ പിടിത്തം, പതച്ഛർദ്ദിക്കുക, അരുചി, ശ്വാസം, ഇന്ദ്രിയനാശം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

വിഷംകൊടുക്കുന്നവന്റെ ലക്ഷണം.

൪. ഇംഗിതജ്ഞോ മനുഷ്യാണാം വാക്ചേഷ്ടാമുഖവൈകൃതൈഃ
ജാനീയാദ്വിഷദാതാരമേഭിർല്ലിംഗൈശ്ച ബുദ്ധിമാൻ.

൫. ന ദദാത്യുത്തരം പൃഷ്ടോ വിവക്ഷുർമ്മോഹമേതി ച
അപാർത്ഥം ബഹു സങ്കീർണ്ണം ഭാഷതേ ചാപി മൂഢവത്

൬. ഹസത്യകസ്മാത്സ്ഫോടയേദംഗുലീർവിലിഖേന്മഹീം
വേപഥുശ്ചാസ്യ ഭവതി ത്രസ്തശ്ചാന്യോന്യമീക്ഷതേ

(൩൦) വിഷനിദാനം

൬. വിവർണ്ണവക്ത്രോ ധ്യാമശ്ച നഖൈഃ കിഞ്ചിച്ഛിനത്ത്യപി
ആലഭേതാസകൃദ്ദീനഃ കരേണ ച ശിരോരുഹം
൭. വർത്തതേ വിപരീതശ്ച വിഷദാതാ വിചേതനഃ

ബുദ്ധിമാനും മനുഷ്യരുടെ ഇംഗിതത്തെ അറിയുന്നവനും ആയ വൈദ്യൻ വിഷം കൊടുത്തവനെ അന്വേഷിക്കുന്ന അവൻ്റെ വാക്കുകൾകൊണ്ടും പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും മുഖവികൃതികൾകൊണ്ടും അറിയണം. വിഷം കൊടുത്തവനോട് ചോദിച്ചാൽ അവൻ ഉത്തരം പറകയില്ല പറയാൻ ഭാവമുണ്ടായിരിക്കും മൂഢൻ എന്നപോലെ അർത്ഥമില്ലാത്തതായിട്ടും അസ്പഷ്ടമായിട്ടും വളരെയൊക്കെയും പറയും കാരണംകൂടാതെ ചിരിക്കും വിരലുകൾ ഞെരിക്കും ഭൂമിയിൽ വരയ്ക്കും വിറയ്ക്കും ഭയപ്പെട്ട അന്യോന്യം നോക്കും അവൻ്റെ മുഖത്തിൻ്റെ വർണ്ണം മറിക്കണ്ണും ശരീരം ക്ഷീണിച്ചതുപോലെയിരിക്കും നഖംകൊണ്ട് വല്ലതും നുറുക്കും ദീനനായിട്ട് വല്ലതിക്കില്ലമിരിക്കും. കൈകൊണ്ട് തലമുടിയെ തൊടും എന്നുവേണ്ട വിഷം കൊടുക്കുന്നവൻ്റെ അഖിലപ്രവൃത്തികളും വിപരീതങ്ങളായിരിക്കും അവൻ ചൈതന്യമുള്ളവനായിരിക്കുകയുമില്ല.

മൂലാദിവിഷലക്ഷണം

൯. ഉദ്വേഷ്ടനം മൂലവിഷൈഃ പ്രലാപോ മോഹ ഏവ ച
ജൃംഭണം വേപനം ശ്വാസോ ജ്ഞേയം പത്രവിഷേണ തു.
൧൦ മുഷ്കശോഫഃ ഫലവിഷൈർ ദാഹോഽന്നദ്വേഷ ഏവ ച
ഭവേത് പുഷ്പവിഷൈശ്ഛർദ്ദിരാധ്മാനം മോഹ ഏവ ച
൧൧. ത്വക്സാരനിര്യാസവിഷൈരുപയുക്തൈർഭവന്തി ഹി
ആസ്യദൌർഗ്ഗന്ധ്യപാരുഷ്യ ശിരോരുക്കഫസംസ്രവാഃ
൧൨. ഫേനാഗമഃ ക്ഷീരവിഷൈ വിഡ്ഭേദോ ഗുരുജിഹ്വതാ
ഹൃൽപീഡനം ധാതുവിഷൈർമ്മൂർച്ഛാ ദാഹശ്ച താലുനി.
പ്രായേണ കാലഘാതീനി വിഷാണ്യേതാനി നിർദ്ദിശേൽ

മൂലവിഷം ഹേതുവായിട്ട് കിടന്നുരുളുകയും പ്രലപിക്കയും മോഹിക്കയും ചെയ്യും. പത്രവിഷംഹേതുവായിട്ട് കോട്ടുവായും വിറയലും ശ്വാസവുമുണ്ടാകും ഫലവിഷംഹേതുവായിട്ട് വൃഷണത്തിൽ ശോഫവും ദാഹവും അന്നത്തിൽ ദ്വേഷവുമുണ്ടാകും പുഷ്പവിഷം ഹേതുവായിട്ട് ഛർദ്ദിയും വയർവീർപ്പും മോഹവുമുണ്ടാകും തൊലിവിഷം ഹേതുവായിട്ട് വായിൽ ദുർഗ്ഗന്ധവും ശരീരത്തിന്ന് പാരുഷ്യവുമുണ്ടാകും കാതൽവിഷംഹേതുവായിട്ടും പശയുടെ വിഷംഹേതുവായിട്ടും തലവേദനയും കഫസ്രാവവുമുണ്ടാകും ക്ഷീരവിഷംഹേതുവായിട്ട് വായിൽനിന്ന് നുരവരികയും മലമിളകിപ്പോകയും ശരീരത്തിന്ന് കനവുമുണ്ടാകും ധാതുവിഷംഹേതുവായിട്ട് ഹൃദയപീഡയും ഇന്ദ്രിയനാശം അണ്ണാക്കിൽ ചൂട് ഇവയുണ്ടാകും ഈ വിഷങ്ങൾ പ്രായേണ കാലാന്തരംകൊണ്ട് പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നവയാകുന്നു.

വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രം ഏററാലുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം.

൧൩. സദ്യഃക്ഷതം പച്യതേ യസ്യ ജന്തോഃ
സ്രവേദ്രക്തം പച്യതേ ചാപ്യഭീക്ഷ്ണം
കൃഷ്ണീഭൂതം ക്ലിന്നമത്യർത്ഥപൂതി
ക്ഷതാന്മാംസം ശീര്യതേ ചാപി യസ്യ.
൧൪. തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാജ്വരദാഹൌ ച യസ്യ
ദിഗ്ദ്ധാഹതം തം പുരുഷം വ്യവസ്യേൽ
ലിംഗാന്യേതാന്യേവ കുര്യാദമിത്രൈർ
വ്രണേ വിഷം യസ്യ ദത്തം പ്രമാദാൽ.

വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിപ്പെട്ടിയാൽ ആ മുറി ഉടനെ പഴുക്കും, രക്തവും ഒലിക്കും പിന്നെ മുറിയുടെ പഴുക്കം കറുത്തിട്ടും നനഞ്ഞിട്ടും ഏറാവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടു കൂടിയുമിരിക്കുന്ന മാംസം അതിൽനിന്നു ഒലിച്ചുപതിക്കും ആ രോഗമുള്ളവന്നു തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസന്താപവും ജ്വരവും മൂർച്ഛയും ഈ വക ലക്ഷണങ്ങളുള്ളവൻ വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിപ്പെട്ടവനാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. ശത്രുക്കൾ പ്രയോഗം ഹേതുവായിട്ടു വല്ലവിഷവും വ്രണത്തിലിട്ടാൽ ആ വ്രണത്തിന്നും ആ വ്രണമുള്ളവന്നും ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ തന്നെയുണ്ടാകും.

വിഷപാനംചെയ്തവന്റെ ലക്ഷണം.

൧൫. സപീതംഗ്രാഹയുക്താഭം പുരീഷം യോതിസാര്യതേ
ഫേനമുദ്വമതേ ചാപി വിഷപീതം തൊടീരയേൽ

യാതൊരുത്തൻ ഗ്രാഹാഭം (പുകമ്പു) പോലെ മലത്തെ അതിസരിക്കയും നുര ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യുന്നു അവൻ വിഷപാനംചെയ്തവനാകുന്നു

സർപ്പവിഷം—സർപ്പജാതി.

൧൬. വാതപിത്തകഫാത്മാനോ ഭോഗിമണ്ഡലിരാജിലാഃ
യഥാക്രമം സമാഖ്യാതാ ദ്വ്യന്തരാ ദ്വന്ദ്വരൂപിണഃ

ഭോഗി മണ്ഡലി രാജിലം ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവക സർപ്പങ്ങൾ ഉണ്ടു അവയിൽ ഭോഗി വാതപ്രകൃതിയും മണ്ഡലി പിത്തപ്രകൃതിയും രാജിലം കഫപ്രകൃതിയുമാകുന്നു. ഈ സർപ്പങ്ങളിൽ വല്ല രണ്ടുമാതിരി തമ്മിൽ ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന സന്തതികൾക്കു രണ്ടു പ്രകൃതിയുണ്ടാകും

ഭോഗിമുതലായ സർപ്പങ്ങളുടെ ശരീരത്തിലുള്ള വാതാദി ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

൧൭. ദംശോ ഭോഗികൃതഃ കൃഷ്ണഃ സർവ്വവാതവികാരകൃൽ
പീതോ മണ്ഡലിജഃ ശോഫോ മൃദുഃ പിത്തവികാരവാൻ
൧൮. രാജിലോത്ഥോ ഭവേദ്ദംശഃ സ്ഥിരഃ ശോഫശ്ച പിച്ഛിലഃ
പാണ്ഡുഃ സ്നിഗ്ദ്ധോതിസാന്ദ്രാസൃക് സർവ്വശ്ലേഷ്മവികാരകൃൽ.

ഭോഗി കടിച്ചാൽ കറുത്തിരിക്കും; എല്ലാ വാതവികാരങ്ങളുമുണ്ടാകും. മണ്ഡലിയുടെ ദംശം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീരോടും മാർദ്ദവത്തോടും പിത്തവികാരങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രാജിലത്തിന്റെ ദംശം സ്ഥിരമായിട്ടും നീരോടും പശയോടുംകൂടിയും വെളുത്തിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും ഏറാവും കൊഴുത്തിരിക്കുന്നതായ രക്തത്തോടും എല്ലാ കഫവികാരങ്ങളോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും. വിശിഷ്ടങ്ങളായ ദേശങ്ങളിൽവെച്ചു ദംശിച്ചാൽ അസാദ്ധ്യമാണെന്നുപറയുന്നു.

൧൯. അശ്വത്ഥദേവായതനശ്മശാന
വല്മീകസന്ധ്യാസു ചതുഷ്പഥേഷു
യാമ്യേ ച പിത്ര്യേ പരിവർജ്ജനീയാ
ഋക്ഷേ നരാ മർമ്മസു യേ ച ദഷ്ടാഃ

അരയാലിന്റെ ചുവട്ടിലും (ആൽത്തറ) ദേവാലയത്തിലും ചുടുകാട്ടിലും പുറ്റിലും സന്ധ്യകളിലും നാല്ക്കൂട്ടവഴിയിലും ഭരണി; തിരുവാതിര, ആയില്യം, മകം, മൂലം, കാർത്തിക ഈ നക്ഷത്രങ്ങളിലും ദംശിക്കപ്പെട്ടവൻ ജീവിക്കുന്നതല്ല. സന്ധികളിലും മർമ്മങ്ങളിലും കടിയേറ്റവനും ജീവിക്കുന്നതല്ല.

൨൦. ദർവ്വീകരാണാം വിഷമാശുഘാതി
സർവ്വാണി ചോഷ്ണേ ദ്വിഗുണീഭവന്തി

മേൽപറയപ്പെട്ട ആൽത്തറ മുതലായ ദിക്കിൽ വല്ല സർപ്പം ദംശിച്ചാൽ ആ വിഷം ഉടനെ മരിപ്പിക്കും ഉഷ്ണസംയോഗംകൂടിയുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാവിഷങ്ങളും ഇരട്ടിഫലത്തെ ചെയ്യും.

(൨൭൨) വിഷനിദാനം

അജീർണ്ണപിത്താതപപീഡിതേഷു
ബാലേഷു വൃദ്ധേഷു ബുഭുക്ഷിതേഷു
൨൧. ക്ഷീണക്ഷതേ മേഹിനി കുഷ്ഠയുക്തേ
രൂക്ഷേ ബലേ ഗർഭവതീഷു ചാപി

അജീർണ്ണമുള്ളവൻ പിത്തരോഗി വെയിൽകൊണ്ടു തളർന്നവൻ ബാലൻ വൃദ്ധൻ വിശപ്പുള്ളവൻ ക്ഷീണമുള്ളവൻ മേഹമുള്ളവൻ കുഷ്ഠരോഗി രൂക്ഷതയുള്ളവൻ ബലമില്ലാത്തവൻ ഇവർക്ക് വിഷമേറ്റാൽ പെട്ടെന്നു പ്രാണഹാനി സംഭവിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ശസ്ത്രക്ഷതേ യസ്യ ന രക്തമേതി
രാജ്യോ ലതാഭിശ്ച ന സംഭവന്തി.
൨൨. ശീതാഭിരദ്ഭിശ്ച ന രോമഹർഷോ
വിഷാഭിഭൂതം പരിവർജ്ജയേത്തം
ജിഹ്മം മുഖം യസ്യ ച കേശശാതോ
നാസാവസാദശ്ച സകണ്ഠഭംഗഃ,
൨൩. കൃഷ്ണഃ സരക്തഃ ശ്വയഥുശ്ച ദംശേ
ഹന്വോഃ സ്ഥിരത്വം ച വിവർജ്ജനീയഃ
വർത്തിർഘനാ യസ്യ നിരേതി വക്ത്രാ
ദ്രക്തം സ്രവേദൂർദ്ധ്വമധശ്ച യസ്യ.
൨൪. ദംഷ്ട്രാനിപാതാഃ സകലാശ്ച യസ്യ
തം ചാപി വൈദ്യഃ പരിവർജ്ജയേച്ച
ഉന്മത്തമത്യർത്ഥമുപദ്രുതം വാ
ഹീനസ്വരം വാപ്യഥവാ വിവർണ്ണം.
൨൫. സാരിഷ്ടമത്യർത്ഥമവേഗിനം ച
ജഹ്യാന്നരം കർമ്മ ന തത്ര കുര്യാൽ

ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിച്ചാൽ രക്തം വരാതിരിക്കുക, ചൂരൽകൊണ്ടോ മറ്റോ അടിച്ചാൽ തിണർക്കാതിരിക്കുക തണുത്ത വെള്ളമൊഴിച്ചാൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകാതിരിക്കുക ഇപ്രകാരമുള്ള അവസ്ഥയിലെത്തിയിരിക്കുന്ന വിഷാർത്തനെ വർജ്ജിക്കണം. മുഖം വക്രമാകുക തലമുടിപിടിച്ചാൽ പറിഞ്ഞുവരിക മൂക്കുവിയർക്കുക കഴുത്തൊടിഞ്ഞുപോക രക്തം കലർന്നിരിക്കുക കടിവായിൽ നീരുണ്ടാകുക അണ്ണാക്ക് ഉറച്ചുപോക ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന വിഷാർത്തനെയും ഉപേക്ഷിക്കണം. വായിൽകൂടി കട്ടിയായ വെള്ളമൊലിക്കുക വായിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും ഗുദത്തിൽകൂടിയും രക്തം സ്രവിക്കുക ഈ അവസ്ഥകളെ പ്രാപിച്ചവരെയും നാലു പല്ലുപെട്ടവനെയും വൈദ്യൻ വർജ്ജിക്കണം. അതിയായ ഉന്മാദമുള്ളവനെയും ജ്വരം അതിസാരം മുതലായ രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതനെയും പറയാൻ കഴിയാത്തവനെയും കറുത്ത നിറമുള്ളവനെയും സ്വരഭംഗമുള്ളവനെയും മരണലക്ഷണമുള്ളവനെയും ശരീരവേഗങ്ങളും ലക്ഷണങ്ങളും ഇല്ലാത്തവനെയും വിഷപ്പെട്ടാൽ ഉപേക്ഷിക്കണം അവർക്കു യാതൊരു കർമ്മവും ചെയ്യരുത്.

ദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

ജീർണ്ണം വിഷഘ്നൗഷധിഭിർഹതം വാ
ദാവാഗ്നിവാതാതപശോഷിതം വാ
൨൬. സ്വഭാവതോ വാ ഗുണവിപ്രഹീനം
വിഷം ഹി ദൂഷീവിഷതാമുപൈതി.

വിഷനിദാനം (പത്തു.)

വിഷനാശകങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളെ പ്രയോഗിക്കനിമിത്തം വീര്യം കുറഞ്ഞതോ കാട്ടുതീ, കാററ, വെയിൽ ഇവകൊണ്ടു ശോഷിച്ചതോ സ്വഭാവേനതന്നെ ദുർവ്വലമായി, വികാസി മുതലായ പത്തുഗുണങ്ങളിൽവച്ചു ഒന്നോ രണ്ടോ മൂന്നോ ഗുണങ്ങൾ നശിച്ചതോ ആയ പഴകിയ വിഷം ദൂഷീവിഷമാകുന്നു.

വീര്യാല്പഭാവാന്ന നിപാതയേത്തത്
കഫാവൃതം വർഷഗണാനുബന്ധി.

൨൭. തേനാർദ്ദിതോ ഭിന്നപുരീഷവർണ്ണോ
വൈഗന്ധ്യവൈരസ്യയുതഃ പിപാസീ
മൂർച്ഛാം ഭ്രമം ഗദ്ഗദവാഗ്വമിഞ്ച
വിചേഷ്ടമാനോഽരതിമാപ്നുയാച്ച.

ദൂഷീവിഷം വീര്യത്തിൻെറ അല്പതകൊണ്ടു ശീഘ്രമായിട്ടു മരിപ്പിക്കയില്ല. അതു കഫത്തോടുചേർന്നിട്ടു അനേകവർഷം നിലനില്ക്കുന്നതാണ്. ദൂഷീവിഷത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്നു അതിസാരവും വർണ്ണഭേദവും ദുർഗ്ഗന്ധവും വൈരസ്യവും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും ഗദ്ഗദവാക്കും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. അവൻ വിഷമമായ പ്രവൃത്തിയെ ചെയ്യുന്നവനായിട്ടും ദുഃഖിതനായിട്ടും ഇരിക്കും.

സ്ഥാനഭേദവിശിഷ്ടലക്ഷണം.

൨൮. ആമാശയസ്ഥേ കഫവാതരോഗീ
പക്വാശയസ്ഥേഽനിലപിത്തരോഗീ
ഭവേൽ സമുദ്ധ്വസ്തശിരോരുഹാംഗോ
വിലൂനപക്ഷസ്തു യഥാ വിഹംഗഃ.

മേൽപറയപ്പെട്ട ദൂഷീവിഷം ആമാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ കഫവാതരോഗങ്ങളുണ്ടാകും. പക്വാശയത്തിൽ നില്ക്കുമ്പോൾ വാതപിത്തരോഗങ്ങളുണ്ടാകും. എന്നുമാത്രമല്ല അവൻെറ തലമുടിയും രോമങ്ങളും കൊഴിഞ്ഞുപോകയും തന്നിമിത്തം അവൻ ചിറകററ പക്ഷി എന്നപോലെ ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

രസാദിധാതുഗതദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

൨൯. സ്ഥിതം രസാദിഷ്വഥവാ യഥോക്താൻ
കരോതി ധാതുപ്രഭവാൻ വികാരാൻ
കോപഞ്ച ശീതാനിലദുർദ്ദിനേഷു
യാത്യാശു പൂർവ്വം ശൃണു തത്ര രൂപം.

രസാദിധാതുക്കളിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നവിഷം അതാതുധാതുക്കൾക്കു പറയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള വികാരങ്ങളെ കാണിക്കും. സൂത്രത്തിൽ അന്നാശ്രദ്ധീയത്തിൽ ധാതുസംഭവങ്ങളായ വികാരങ്ങളെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ദൂഷീവിഷം തണുത്ത കാററു ഏൽക്കുന്നതുകൊണ്ടും ദുർദ്ദിനങ്ങളിലും കോപിക്കും. അതിൻെറ പൂർവ്വരൂപം കേട്ടാലും.

പൂർവ്വരൂപവും രൂപവും.

൩൦. നിദ്രാഗുരുത്വഞ്ച വിജൃംഭണഞ്ച
വിശ്ലേഷഹർഷാവഥവാംഗമർദ്ദം
തതഃ കരോത്യന്നമദാവിപാകാ
വരോചകം മണ്ഡലകോഠമോഹാൻ.

൩൧. മാംസക്ഷയം പാദകരപ്രശോഫം
മൂർച്ഛാം തഥാ ഛർദ്ദിമഥാതിസാരം
ദൂഷീവിഷം ശ്വാസതൃഷാജ്വരാംശ്ച
കുര്യാൽ പ്രവൃദ്ധിം ജഠരസ്യ ചാപി.

(൨൩൫) വിഷനിദാനം

ദൂഷീവിഷത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ഉറക്കവും ശരീരത്തിന്ന ഘനവും കോട്ടുവായും ഗാത്രശൈഥില്യവും രോമഹർഷവും [illegible] മുഴുപ്പും ആകുന്നു. അനന്തരം അന്നവികാരങ്ങളും അന്നം ദഹിക്കായ്കയും [illegible] ശരീരത്തിന്മേൽ വട്ടത്തിൽ പൊങ്ങുകയും മദം സഞ്ചാരവും [illegible] ഇന്ദ്രിയനാശവും ഛർദ്ദിയും അതിസാരവും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും [illegible] ഉണ്ടാകും.

൩൨. ഉന്മാദമാനാഹമഥാപി ശുക്ര-

ക്ഷയം ഗിരഃ ഗദ്ഗദതാം ച കുഷ്ഠം

ഗാത്രേഷു ശൂന്യത്വമഥാഗ്നിമാന്ദ്യം

[illegible] വികാരാംശ്ച ബഹുപ്രകാരാൻ.

ചില വിഷം ഉന്മാദത്തെയും ചിലത്തു ആനാഹത്തെയും ചിലത്തു നപുംസകതയെയും ചിലത്തു ഗൽഗദസ്വര (വിക്കൽ) ത്തെയും ചിലത്തു കുഷ്ഠത്തെയും ചിലത്തു വിസർപ്പം, വിസ്ഫോടം, ആദിയായ പല രോഗങ്ങളെയുമുണ്ടാക്കും.

ദൂഷീവിഷനിരുക്തി.

൩൩. ദൂഷിതം ദേശകാലാന്നദിവാസ്വപ്നൈരഭീക്ഷ്ണശഃ

യസ്മാൽ സന്ദൂഷയേദ്ധാതൂൻ തസ്മാദ്ദൂഷീവിഷം സ്മൃതം.

അധികമായ കാറ്റ, തണുപ്പ്, മഴ്ചി [illegible] ശീതകാലം [illegible] ലായ ധാന്യങ്ങൾ പകലുറക്കം ഇവയാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട വിഷം ധാതുക്കളെ ദുഷിപ്പിക്കും അതു ഹേതുവായിട്ട അതിന്ന ദൂഷീവിഷം എന്ന പേരുണ്ടായി.

൩൪. സാദ്ധ്യമാത്മവതസ്സദ്യോ യാപ്യം സംവത്സരോഷിതം

ദൂഷീവിഷമസാദ്ധ്യം സ്യാൽ ക്ഷീണസ്യാഹിതസേവിനഃ

[illegible] ദൂഷീവിഷം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഒരു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നതായ ദൂഷീവിഷം യാപ്യമാകുന്നു. ക്ഷീണനായുള്ളവന്റെയും ഹിതമല്ലാത്തവയായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവന്റെയും ദൂഷീവിഷം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

൩൫. [illegible] സ്ത്രിയഃ [illegible]

[illegible] പ്രയച്ഛന്ത്യന്നമിശ്രിതാൻ.

൩൬. [illegible] പാണ്ഡുത്വം [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible].

൩൭. [illegible]

[illegible]

ദൂഷീവിഷം കൃത്രിമമെന്നും ഗരമെന്നും രണ്ടുവിധമുണ്ട്. ഭോഗത്തിൽ [illegible] കൃത്രിമം [illegible] ചെയ്യുന്നതാകുന്നു ഗരം. സ്ത്രീകൾ തങ്ങൾക്ക [illegible] ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കാൻവേണ്ടിയും മററും [illegible] വിഷമില്ലാത്ത [illegible] ശരീരത്തിലുള്ള വല്ല [illegible] ചെയ്തു പുരുഷന്ന കൊടുക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ട പുരുഷൻ പാണ്ഡുവർണ്ണനായിട്ടും കൃശനായിട്ടും അല്പാഗ്നിയായിട്ടും [illegible] വയർവീർപ്പും കൈകളിൽ നീരും [illegible] ജ്വരവും പിന്നെയും ഇപ്രകാരമുള്ള പലവ്യാധികളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ലൂതാവിഷം.

൩൮. യസ്മാല്ലൂനം തൃണം പ്രാപ്താ മുനേഃ പ്രസ്വേദബിന്ദവഃ

[illegible]

[illegible]

അവയുടെ സാമാന്യലക്ഷണം.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

കൃകലാസദംഷ്ട്രലക്ഷണം.

൧൩. കാർഷ്ണ്യം ശ്യാവത്വമഥവാ നാനാവർണ്ണത്വമേവ വാ
മോഹവർച്ചസ്കഭേദൌ ച ദഷ്ടേ സ്യാൽ കൃകലാസകൈഃ

ശരീരം കറുത്തുപോയിട്ടോ നാനാവർണ്ണമായിട്ടോ ഇരിക്കുക മോഹവും അതിസാരവും ഉണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും ഓന്തുകടിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണമാകുന്നു.

വൃശ്ചികവിഷലക്ഷണം.

൧൪. ദഹത്യഗ്നിരിവാദൌ ച ഭിനത്തീവോർദ്ധ്വമാശു ച
വൃശ്ചികസ്യ വിഷം യാതി പശ്ചാദ്ദംശേऽവതിഷ്ഠതി.

൧൫. ഹൃദ്ഘ്രാണരസനോപഹതോ നരഃ
മാംസൈഃ പതത്ഭിരത്യർത്ഥം വേദനാർത്തോ ജഹാത്യസൂൻ.

തേൾ കടിച്ചാൽ ആദിയിൽ അഗ്നി എന്നപോലെ ചുട്ടുകയും പിന്നെ മേല്പോട്ടു കയറുകയും പിന്നെ ഇറങ്ങി കടിവായിൽ നില്ക്കുകയും ചെയ്യും. ഹൃദയത്തിലും മൂക്കിലും നാക്കിലും കേടുകൾ തട്ടിയാൽ ആ സ്ഥലങ്ങളിലുള്ള മാംസങ്ങൾ ഇളകിവീഴുകയും അതിനാൽ ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടി അവർ മരിക്കയും ചെയ്യും.

കണഭദംഷ്ട്രലക്ഷണം.

൧൬. വിസർപ്പശ്വയഥുശ്ശൂലം ജ്വരശ്ഛർദ്ദിരഥാപി ച
ലക്ഷണം കണഭൈർദ്ദഷ്ടേ ദംശശ്ചൈവാവസീദതി.

കണഭം എന്ന കീടം കടിച്ചാൽ വിസർപ്പവും നീരും വേദനയും ജ്വരവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും കടിവായ് പഴുക്കും.

ഉച്ചിടിംഗവിഷലക്ഷണം.

൧൭. ഹൃഷ്ടരോമോച്ചിടിംഗേന സ്തബ്ധലിംഗോ ഭൃശാർത്തിമാൻ
ദഷ്ടശ്ശീതോദകേനേവ സിക്താന്യംഗാനി മന്യതേ.

ഉച്ചിടിംഗം എന്ന ജന്തു കടിച്ചാൽ രോമാഞ്ചവും ലിംഗസ്തംഭനവും അത്യന്തം വേദനയും തണുത്ത വെള്ളംകൊണ്ടു ശരീരം നനച്ചിരിക്കുന്നപോലെയുള്ള വിചാരവുമുണ്ടാകും

സവിഷമണ്ഡൂകദംഷ്ട്രലക്ഷണം

൧൮. ഏകദംഷ്ട്രാർദ്ദിതശ്ശൂനസ്സരുജഃ പീതകസ്തൃഷാ
ഛർദ്ദിർന്നിദ്രാ ച സവിഷൈർമ്മണ്ഡൂകൈർദ്ദഷ്ടലക്ഷണം.

വിഷമുള്ള തവള കടിച്ചാൽ അതിന്റെ ഒരു പല്ലുകൊണ്ടു മുറിവും നീരും വേദനയും മഞ്ഞനിറവും ദാഹവും ഛർദ്ദിയും ഉറക്കവുമുണ്ടാകും

സവിഷമത്സ്യദംഷ്ട്രലക്ഷണം.

൧൯. മത്സ്യാസ്തു സവിഷാഃ കുർവ്വന്തി ദാഹം ശോഫം രുജം തഥാ.

മത്സ്യത്തിന്റെ വിഷം ദാഹത്തെയും വീക്കത്തെയും വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കും

സവിഷജളൂകലക്ഷണം;

കണ്ഡൂം ശോഫം ജ്വരം മൂർച്ഛാം സവിഷാസ്തു ജലൌകസഃ

അട്ടയുടെ വിഷംനിമിത്തം ചൊറിച്ചിലും നീരും ജ്വരവും മൂർച്ഛയുമുണ്ടാകും

ഗൃഹഗോധികാദംഷ്ട്രലക്ഷണം.

൨൦. വിദാഹം ശ്വയഥും തോദം സ്വേദഞ്ച ഗൃഹഗോധികാ.

പല്ലി കടിച്ചാൽ ചൂടും നീരും കുത്തിനോവും വിയർപ്പുമുണ്ടാകും

ശതപദീവിഷലക്ഷണം.

ദംശേ സ്വേദം രുജം ദാഹം കുര്യാച്ഛതപദീവിഷം.

പഴുതാര കുത്തിയാൽ കടിവായിൽ വിയർപ്പും വേദനയും ചൂടുമുണ്ടാകും.

മശകവിഷലക്ഷണം.

൨൨. കണ്ഡൂമാന്മശകൈർദ്ദഷ്ടേ ശോഫഃസ്യാന്മന്ദവേദനാ
അസാധ്യകീടസദൃശമസാധ്യം മശകക്ഷതം.

കൊതുകു കടിച്ചാൽ ചൊറിച്ചിൽ അല്പമായ നീര, മന്ദമായ വേദന ഇവയുണ്ടാകും. അസാധ്യമായ ... കൊതുകു കടിച്ചാൽ വിഷം അതിന്റെ ലക്ഷണം അസാധ്യമായ കീടവിഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടു സമമായിരിക്കും.

മക്ഷികാദംശലക്ഷണം.

൨൩. സദ്യഃപ്രസ്രാവിണീ ശ്യാവാ ദാഹമൂർച്ഛാജ്വരാന്വിതാ
പിടകാ മക്ഷികാദംശേ താസാന്തു സ്ഥഗികാസുഹൃൽ.

ഈച്ച കടിച്ചാൽ ഉടനെ ... ചൊറിയുക, കറുത്തിട്ടും ചുട്ടുനീറ്റൽ മൂർച്ഛ ജ്വരം ഇവയോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന പിടകകൾ ഉണ്ടാകും. ഇതുകളിൽ ... സ്ഥഗികാ എന്ന ഈച്ചയുടേതു ... പ്രാണനെ ഹനിക്കുന്നതാണ്.

ചതുഷ്പാദിവിഷലക്ഷണം

൨൪. ചതുഷ്പദ്ഭിർദ്വിപദ്ഭിർവാ നഖദന്തവിഷഞ്ചയൽ
ശൂയതേ പച്യതേ ചാപി സ്രവതി ജ്വരയത്യപി.

പുലി മുതലായ നാൽക്കാലികളുടെയും മനുഷ്യൻ കുരങ്ങു മുതലായ ഇരുകാലികളുടെയും നഖദന്തങ്ങളുടെ വിഷമേറ്റാൽ ... നീരും പഴുപ്പും ... ചലമൊലിക്കും ജ്വരവുമുണ്ടാകും.

നിർവിഷലക്ഷണം

൨൫. പ്രസന്നദോഷം പ്രകൃതിസ്ഥധാതു
മന്നാഭികാംക്ഷം സമമൂത്രവിൾക്കം
പ്രസന്നവർണ്ണേന്ദ്രിയചിത്തചേഷ്ടം
വൈദ്യോവഗച്ഛേദവിഷം മനുഷ്യം.

ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ശമിക്കുക, ധാതുക്കൾ അവയുടെ സ്വഭാവത്തെ പ്രാപിക്കുക, അന്നത്തെ ആഗ്രഹിക്കുക; മൂത്രമലങ്ങൾ ശരിയായിട്ടു പോക, വർണ്ണത്തിനും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും മനസ്സിനും പ്രവൃത്തിക്കും പ്രസന്നതയുണ്ടാക, വിഷമൊഴിഞ്ഞുവെന്ന ഇങ്ങിനെയുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾ കണ്ടാൽ അവന്റെ വിഷം തീർന്നു എന്നു വിചാരിക്കണം

൨൬. ദർശനസ്പർശനപ്രശ്നോ പരീക്ഷാത്രിവിധാമതാ
വയോവർണ്ണശരീരാണാമിന്ദ്രിയാണാഞ്ചദർശനാൽ.

ദർശനം സ്പർശനം പ്രശ്നം ഇങ്ങനെ മൂന്നുവിധം പരീക്ഷയുണ്ട്. വയസ്സ് വർണ്ണം ശരീരം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ഇവയെ ദർശനംകൊണ്ടു ...

ഇതി കേശവശാസ്ത്രികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിഷനിദാനം

സമാപ്തം.

രോഗസംഗ്രഹം

---

൧. ജ്വരാതിസാരഗ്രഹണീകാർശോജീർണ്ണവിഷൂചികാ
സാലസാ ച വിളംബീ ച കൃമിപാണ്ഡുകകാമലാഃ
൨. ഹലീമകോ രക്തപിത്തം രാജയക്ഷ്മോരഃക്ഷതഃ
കാസോ ഹിക്കാ ച ശ്വാസശ്ച സ്വരഭേദസ്ത്വരോചകഃ
൩. ഛർദ്ദിസ്തൃഷ്ണാ ച മൂർച്ഛാദ്യാ രോഗാഃ പാനാത്യയാദയഃ
ദാഹോന്മാദാവപസ്മാരോ വാതവ്യാധിരതഃ പരം
൪. വാതരക്തമൂരുസ്തംഭ ആമവാതോഽഥ ശൂലതഃ
പക്തിശൂലമാനാഹമുദാവർത്താദി ഗുല്മകഃ.
൫. ഹൃദ്രോഗോ മൂത്രകൃച്ഛ്രഞ്ച മൂത്രാഘാതസ്തഥാശ്മരീ
പ്രമേഹോ മധുമേഹശ്ച പിടകാശ്ച പ്രമേഹജാഃ
൬. മേദോരോഗോദരം ശോഫോ വൃദ്ധിശ്ച ഗളഗണ്ഡകഃ
ഗണ്ഡമാലാപചീ ഗ്രന്ഥിരർബുദഃ ശ്ലീപദന്തഥാ
൭. വിദ്രധിർവ്രണശോഥൗ ച ദ്വൗ വ്രണൗ ഭഗ്നനാഡികേ
ഭഗന്ദരോപദംശൗ ച ശൂകദോഷസ്തു കുഷ്ഠകം
൮. ശീതപിത്തമുദർദ്ദശ്ച കോഠശ്ചൈവാമ്ലപിത്തകം
വിസർപ്പശ്ച സവിസ്ഫോടഃ സരോമാന്തിമസൂരികാ
൯. ക്ഷുദ്രാസ്യകർണ്ണനാസാക്ഷി ശിരഃസ്ത്രീബാലകാമയാഃ
വിഷഞ്ചേത്യത്ര കഥിതോ നിദാനേ രോഗസംഗ്രഹഃ.

ജ്വരം അതിസാരം ഗ്രഹണി അർശസ്സ് അജീർണ്ണം വിഷൂചിക അലസകം വിലംബിക കൃമിരോഗം പാണ്ഡുരോഗം കാമില ഹലീമകം രക്തപിത്തം രാജയക്ഷ്മാവ് ഉരഃക്ഷതം കാസം ഹിക്കാ ശ്വാസം സ്വരഭേദം അരോചകം ഛർദ്ദി തൃഷ്ണ മൂർച്ഛ മദാത്യയം ദാഹം ഉന്മാദം അപസ്മാരം വാതവ്യാധി വാതരക്തം ഊരുസ്തംഭം ആമവാതം ശൂലരോഗം പരിണാമശൂലം ആനാഹം ഉദാവർത്തം ഗുല്മം ഹൃദ്രോഗം മൂത്രകൃച്ഛ്രം മൂത്രാഘാതം അശ്മരി പ്രമേഹം മധുമേഹം പ്രമേഹപിടക മേദോരോഗം ഉദരം ശോഫം വൃദ്ധി ഗളഗണ്ഡം ഗണ്ഡമാല അപചി ഗ്രന്ഥി അർബുദം ശ്ലീപദം വിദ്രധി വ്രണശോഥം ശാരീരവ്രണം സദ്യോവ്രണം ഭഗ്നം നാഡീവ്രണം ഭഗന്ദരം ഉപദംശം ശൂകദോഷം കുഷ്ഠം ശീതപിത്തം ഉദർദ്ദം കോഠം അമ്ലപിത്തം വിസർപ്പം വിസ്ഫോടം മസൂരിക ക്ഷുദ്രരോഗം മുഖരോഗം കർണ്ണരോഗം നാസാരോഗം നേത്രരോഗം ശിരോരോഗം സ്ത്രീരോഗം ബാലരോഗം വിഷരോഗം എന്നീ രോഗസംഗ്രഹം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

മാധവനിദാനം സമാപ്തം.

ഈ പുസ്തകത്തിന്റെ സർവ്വാവകാശവും

കൊല്ലം "വിദ്യാഭിവർദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം ഉടമസ്ഥന്റെ ഇരിക്കുന്നു.

കേരള സാഹിത്യ
അക്കാദമി